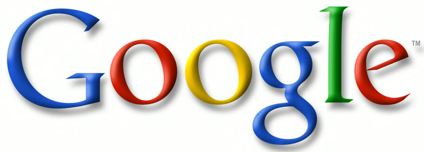
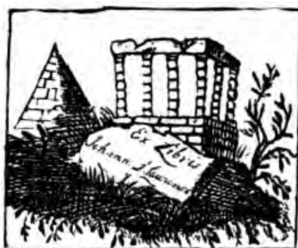

Ex Libris

Toronto University Library

Presented by

The Right Reverend The Lord Bishop of Southwell

through the Committee formed in

The Old Country

to aid in replacing the loss caused by

The disastrous Fire of February the 14th 1890

Ex Libris

1832.

TITI LUCRETII CARI

DE RERUM NATURA

LIBRI SEX

QUIBUS NOTAS ADDIDIT THOMAS CREECH

ACCEDUNT ANNOTATIONES R. BENTLEII

VARIÆ LECTIONES IV. EDD. ANTIQUISSIMARUM

NECNON INDEX LOCUPLETISSIMUS

LONDINI

GULIELMUS PICKERING

1835

OXONII, TYPIS HENRICI COOKE.

CHRISTOPHORO CODRINGTON

COLLEGII OMNIUM ANIMARUM SOCIO,

THOMAS CREECH

EJUSDEM COLLEGII SOCIUS S. P. D.

QUALI otio jam utor, occupato, requiris, an inerti, et remisso; inquirenti qui respondeat libellum accipe, non multis quidem vigiliis, et acri studiorum intentione, aliqua tamen diligentia elaboratum: neque enim ad *Te* elegantissimi ingenii virum mitti aliquod debet, quod impolitum nimis foret et rude; Lepore, Vi, et Acumine omni destitutum. Quanquam quid diligenter factum videatur *Tibi*, qui in Critica, et Philosophia, quantum per ætatem tuam homini licet, in Poëtica supra annos vales, nisi utaris ea moderatione animi, qua tuas Dotes æstimare, et illa benignitate, qua meas Nugas esse aliquid putare soles?

Multi quidem[1] attribuunt Lucretio omnes virtutes quæ optimum Poëtam, et consummatissimum Philosophum ornare possunt; suæ opinioni plus satis indulgentes, ejusque famæ forsan nimis benigni: sed istam benevolentiam, qua non indiget, vir erecti justique animi aspernatur, contentus iis meritis, quæ Vetus Criticorum Gens, integerrimi judices, agnoverunt, et suo confirmârunt judicio. Nam in illo *Artem* Tullius[2], *Sublime carmen* Ovidius[3], Quintilianus[4] *Elegantiam*

[1] Lambinus, Gifanius, Faber, alii.

[2] Epistol. ad Fratrem, lib. II. ep. 11. *Lucretii Poëmata non sunt ita multis luminibus Ingenii, multæ tamen artis:* alii legunt, *Sunt lita multis, etc.*

[3] Am. lib. I. el. 15.

[4] Instit. Orat. lib. X. cap. 1.

in sua materia, Statius[5] *Arduum furorem* admiratur; neque quis tam acerbus Poëtæ censor, adeoque sui negligens, ut hæc neget, Doctorum invidiam sua reprimit conscientia, Indoctorum maledicentiam tantorum judicum reverentia: et sane jure expectanda est *Elegantia* in carmine ab ipso Patre venustatum Cicerone[6] perpolito, *Sublimitas, Arduusque furor* in gravissimo[7] suæ ætatis (non rudis vero et indoctæ) Poëta: et quod ad *Artem* spectat; seu argumentorum inventionem, seu materiæ dispositionem, sive ad unum finem, impium certe, sed quem sibi elegerat, attentionem consideremus, nulla erit unquam perfectior disciplinæ formula.

Uni Quintiliano inter Veteres (Poëtæ fortassis alii judicabunt, ego vero ipsius Quintiliani hominis in rebus Philosophicis minime exercitati vitio) videtur difficilis[8]; at plurimis e Recentioribus difficilior: nec injuria. Illa enim fuit indiligens exscriptorum inscitia, ut nullus fere versus, (de paginis quid dicam?) sincerus aut emendate scriptus: neque Manus neque Mens suo officio fungebatur, monstrosæ ubique voces, absurdæ sententiæ; et barbari isti librorum conservatores nobis tradiderunt codices ea fide, qua mare turbidum navigia; nam eructat illud fractas lacerasque tabulas, e quibus forsan aliæ naves compingi possunt, sed minoris formæ et venustatis, nisi a peritissimo artifice conjungantur.

Ideo primi Lucretii Editores non tam Codicum Scripturam exhibebant, quam conjecturas suas, vanas plerumque, aliquando improbas; id quod decuit, id quod ætati conveniebat fecerunt, conabantur loqui, sed in ista Literarum infantia quid præter dimidiata verba, et incertam pronunciationem expectemus? Nondum satis nota erat Poëtæ dictio, ignota prorsus Epicuri Philosophia. Iste enim Poëtarum mos est, ut qui delectum verborum affectent veteres exquirant voces,

[5] Geneth. Lucani, lib. II. Sylvarum.
[6] Eusebius Olym. 171.
[7] Cornelius Nepos vit. Attici.
[8] Inst. Orat. lib. X. cap. 1. ubi tamen Barthius, sed frustra, legit *diffusilis*.

et cum antiquis ament loqui; neque quidem diffitendum antiquis vocibus, et veterum loquendi formulis, (horridæ licet videantur et incultæ,) vim et generosam quandam pulchritudinem inesse. Novæ placent, namque delicatæ, sed languidæ et inertes, ista ætas quæ perpolit, emollit; neque aliam ob causam fluidas in Ovidio delicias, in Virgilio nervosam Majestatem admiramur, quam quod alter cum viris tantum suæ ætatis loquebatur, alter non suos quidem neglexit, sed iis immiscuit Majores. Non vero tenuis labor est, voces, quibus Ennius, Attius, Nævius, etc. usi sunt, reconditas penitusque jacentes invenire, explicare inventas; evolvendi sunt veteres Grammatici, Poëtarum interpretes, multo denique usu, et pari attentione opus.

Quod si plana fuisset et aperta Dictio, Materies tamen difficilis et impedita, nec cuilibet obvia est Epicuri ratio; experti nôrunt Illius Philosophiam postulare subactum et patiens ingenium, quod nullas reformidet difficultates, et sit totius naturæ capax; neque vero tacendum, quod Ille, qui nullam fœlicitatem sine Otio esse, et sola sua Ratione et Sapientia beatitudinem acquiri posse decreverat, laboriosam instituit disciplinam, et quæ sui studiosos nunquam patitur otiosos esse: quippe a Sensibus, in quibus hominum desidia ut plurimum subsistit, abducit; rapit per Inane insensile, et in omni explicatione, tot et tam minutis utitur instrumentis, ut illa colligere operosum sit, contemplari grave: ut Colorum, Saporum, Odorumve variationem, (hi sunt vulgares naturæ lusus,) intelligas, perspicienda est motuum figurarumque infinita varietas, connexus, viæ, intervalla; nihil in hac disciplina simplex, et quod uno quasi intuitu comprehendi possit: alii interim Philosophi iis, quas sensibiles vocant, qualitatibus instructi omnia naturæ opera compendio transigunt, unoque Spiritu, tanquam vesicam inflarent, instituunt Philosophum. Hoc quod dico Idem Ille demonstravit, qui multa a Democrito sumens tot voluminibus inchoavit potius

quam absolvit Physicam, fundamenta jecit istius scientiæ, quam perficere totam Posteritatis industriam exhauriret: multa Ipse aperuit; multa reliquit aliis explicanda, et, quod maxime dolemus, Illius olim fœliciter transacti labores sunt iterum a Nobis retractandi: nam e trecentis[0] voluminibus, si tres epistolas exciperes, quid superest præter sententiolas quasdam ab Academicis, Stoicis, et Pyrrhonicis, injustis hominibus illique Philosopho inimicissimis conservatas? Quas tamen non ut Illius decora, sed suæ virtutis indicia exhibent, ideoque laceræ apparent et fractæ, tanquam trophæa suis ictibus confossa. E Græcis discipulis multi scripserunt multa, non erudite nimis, et considerate parum; e Latinis pauci, Amafanii[1], Catiique[2] scripta perierunt, contemptu suæ ætatis, sequentium neglectu; totusque Epicurus, quantus quantus olim fuit, in uno Lucretio (qui tres istas epistolas a Diogene Laërtio[3] descriptas, olim integras, hodie vero mirum in modum depravatas Latine vertisse mihi visus est) continetur. Tempus, ut flumen, res quas recipit dissolvit, et raro integræ deferuntur.

Parcamus igitur primis Lucretii Editoribus, neque Incuriæ imputemus vitia, quæ Inopiæ forsan verius attribuantur; omittamus saltem, postquam Lambini sagacitas, et Gassendi incomparabilis viri eruditio effecit, ut possimus illorum industria facilius carere. Alter enim in codicibus conferendis diligens, in conjectando acutus, et fœliciter audax, imbutus Epicuri doctrina, Turnebi, Aurati, aliorum familiaritate usus, multis curis multoque studio adeo emendatum edidit Lucretium, ut nullus fere Poëtarum integrior: alter ita expressit Epicurum, ut non magis imago faciem; nisi quod, ut in Pictura plerumque fit, hic sit non parum elegantior; et qui horum studia apte conjunxerit, *Ille* mihi videtur Lucretii optimus Interpres.

[0] Diogenes Laërtius, lib. X.
[1] Cicero Quæst. Acad. lib. I.
[2] Cicero Epist. ad Cassium.
[3] Lib. X.

Id tandem conatus est Fayus[4], siquis alius huic operi quam maxime inidoneus; atque ita perfecit, ut se Lambini et Gassendi scripta nunquam legisse abunde demonstraverit. *Variorum Codicum auxilium, et Carmen omnino a mendis vindicatum*[5] jactat, cum sexcentis exemplis confirmare possum Istum uni Pareo, homini furfuraceo, fidere: barbara interpretatione incestavit Latinissimum Poëtam, easque notas adjecit, quæ Philosophum faciunt sæpe absurdum, seipsum semper ridiculum. Sed iste bipes est ex illo hominum genere, qui post depravatam Religionem, et corruptos bonos Mores, in Literas humaniores involant, et maxime agunt, ut nec pii, nec boni, nec literati possimus esse. Siquid asperius dixerim, id non meis moribus, sed illorum insolentiæ, qui bonos autores violant ascribas; nôsti lenitatem, at stulta est clementia duris verbis parcere, cum isti sint meriti duriora: ego quidem opus a Fayo institutum, melius quam Ipse potuit (indulge mihi istam arrogantiam, nihil enim humilius dici potest) absolvi; Lambini, Gifanii, Vossii, Salmasii, Gronovii, Fabri, aliorum observationes, conjecturas, interpretationes, emendationes collegi, digessi; non tamen adeo probavi omnia, quæ magni illi viri dixerunt, ut nunquam meo animo obsequutus fuerim: quod vero Gassendus utramque fere paginam facit, id quidem contendo recte institutum, et negent isti, qui mihi, aliisque Lucretii lectoribus invident tam doctum, tam elegantem Interpretem.

Fugi tamen, quantum potui, Grammaticorum contentiones, de literis, vocumque apicibus, si modo integra et expedita videbatur sententia, non nimis solicitus: non probabilis curiositas vexare voces, cum varies licet et torqueas, idem tamen fatebuntur. Verebar etiam, ne illa morum dulcedo, quæ *Tibi*, aliisque optimis viris non fatua videbatur, acesceret; quippe Grammaticorum gens est clamosa; immitis, acerba,

[4] Editor Lucretii in usum Delphini. [5] Præf.

irritabilis; neque eorum familiaritate cautus aliquis nimis uteretur. Perpetuum inter eos odium, contumeliæ, convitia; ut imperiti rudesque tragici, cum humile aliquid et miserabile dicant, vocem intendunt, et minantur magna: neque hoc quidem convenit in viles tantum et e trivio Grammaticos, sed Scaligeros, Salmasios, Vossios, Huetios, quos in omni literarum genere maximos veneramur, sed experimur illiberales Grammaticos: cum ad puerilia descendant, tanquam pueri rixantur. Memini autem me Philosophum interpretari; quod si perfecerim, novi *Tè* Laudatorem non parcum, si exciderim proposito, indulgentissimum Amicum experiar; benigne monebis et corriges: an idem alii facturi sunt, forsan non tanti est ut studiosius inquiram.

Obsignaveram has literas, neque longiori sermone *Te* morari, et peccare in publica commoda decreveram, cum veteres notæque calumniæ irruperint, postulantes ut resignarem, sibique satisfacerem; rejeci, quid enim cramben tam fatuam reponam? Sed cum instarent acrius, novosque jactarent autores, admisi tandem, et jam in scenam prodeunt.

Prima humilis est, et Grammatica[6], dicitque Lucretium Poëtam non esse; nempe nos hodie melius intelligimus quinam sunt isto titulo digni, quam uterque Cicero[7], Cornelius Nepos[8], Ovidius[9], aliique verborum callentissimi scriptores: illi Vatem dicunt, et quidni ego illis credulus, donec meliores autores, quos sequar, habeam? *Per ambages Deorumque ministeria non præcipitatur liber spiritus;* nec fuit necesse: Physicum enim non Heroicum contendo; sit Empedocli, Arato, Hesiodo, Virgilio proximus, locum haud opto digniorem: Diis famulis non utitur, sed nec vilia, fœda, et pudenda officia illis demandat, quod isti Deorum Dearumque Domini non raro faciunt: quid autem dicam Epicuri Deos

[6] Hieronym. Magius, Miscel. lib. I. c. 17.
[7] Epist. ad Fratrem, lib. II. ep. 11.
[8] Vit. Attici.
[9] Tristium lib. II.

ridiculos fore, si cum æterno sint Otio donati turbarent omnia, et tumultuarentur? Sed *Incomptus* est et *Laxus*, non habet numeros, aut perspicuam Virgilii brevitatem: quasi non iniquum et indignum esset in opere imperfecto, et quod ultimam autoris manum desideravit, eas veneres requirere, quæ in Poëmate maxime elaborato sunt spectabiles.

Huic Calumniæ ita profligatæ succedit alia elatior aspectu, et voce truculentior; clamitans vesanum esse, immodestum, impium, voluptatis magistrum, omni denique spurcitie, quæ decet porcum ex Epicuri grege inquinatum: ego vero nunquam animum meum inducere potui ut credam, Pomponii Attici, castissimi viri familiarem, utriusque Ciceronis delicias, et eximium suæ ætatis ornamentum tot vitiis (de impietate aptior erit dicendi locus) fœdatum. Testes igitur quæro, sed nullibi inveniam, scripta evolvo, at in illis omnia longe dissimilia; multa adversus metum fortiter, intemperantiam severe, libidinem caste disputantur, quæ hortari ad Virtutes, ab Avaritia, Ambitione, Luxuria possint deterrere, plurima: et qui ad illius præcepta vitam moresque componit, illum privati habebunt integerrimum amicum, civem Respublica.

Sed cum Epicuri sectatores non tam sua quam magistri infamia laborant, haud integra erit Poëtæ nostri dignitas, nisi Illius etiam honos vindicetur: nam male moratus Scholæ Philosophicæ Princeps, ut Fons lutulentus canalem suum, obducit quasi limo, et conspurcat Discipulos. Quid autem Epicurum laudarem apud *Te*, qui moribus vitæque instituto es ab illo, quem vulgus sibi fingit, quam maxime alienus? In Deum, Patriamque pius, Amicis fidus, modestus, temperans, literarum studiosissimus, in notos benignus, ignotis omnibus benevolus, et omnibus vicissim charus, despicias oderisque necesse est impium, infidum, immodestum, intemperantem, rudem disciplinarum contemtorem, universis invidentem, et universis pariter invisum. Attamen hoc *Tibi* jucundum fore existimo, qui justus æquusque rerum arbiter suum unicuique

tribui, neque quenquam innocentem calumniis opprimi et obtundi velis.

Quod negaverit Deum effecisse omnia, et humana curare impium agnosco, et non ego is sum qui excusarem; licet huic errori humanam imbecillitatem prætexere potuerim, cum omnes Physici ante Anaxagoram, Aristoteles, nec Stoicos excipiam, quibus Fatum erat pro Providentia, sint eodem crimine impliciti: Æternam materiam, Dei sororem ut vocant, objicerem Platonicis, et Mali principium pariter æternum; demonstrarem quod Ipse Epicurus non minus honorifice de Deo senserit, quam Isti qui videri volunt (Socineos intelligas) piissimi: denique quod Deum[1] coluit nulla spe, nullo pretio inductus, sed propter ejus Majestatem eximiam supremamque naturam: sed istis omissis contemplare obsecro Epicurum tanquam in trivio positum, Stoici cum suo Fato obsidebant hanc viam, a qua refugit Voluntas libera et Fatis avulsa; illam implebant Boni adversas res deplorantes, Malique jactantes secundas, neque illac erat facile transeundum, in Tertiam igitur fervido nimis et inconsiderato impetu prosiluit; miserere tantæ infœlicitatis, nisi malis oblivisci.

Patria Deo proxima, ejusque saluti suum otium post habuit Epicurus, siquid intervenerit[2] accessurus ad Rempublicam: non impotenter appetebat imperium, neque fugit administrationem cum invitaverit occasio, leni mitique secessus placuit, et cum Se abstinuerit a rebus civilibus præparavit principem: Amicitias[3] non oratione solum, sed multo magis vita, et factis et moribus comprobavit; familiares[4] fame laborantes sustinuit, partitus cum ipsis ad numerum fabas: et[5] ista commendatio puerorum, memoria et charitas amicitiæ, summorum officiorum in extremo spiritu[6] conservatio indicat innatam esse homini probitatem gratuitam, non invitatam vo-

[1] Seneca de Ben. lib. IV. cap. 19.
[2] Vid. ratas sententias apud Laërt.
[3] Cicero, lib. I. de Fin.
[4] Plutarchus in vita Demetrii.
[5] Cicero, lib. II. de Fin.
[6] Vid. Test. Epicuri apud Laërt.

luptatibus, nec præmiorum mercibus evocatam. Ita cum amicis mori sustinuit, moriens eos superstites summa benevolentia amplexus est, et si maximum fidei indicium requiras, non[7] dubitavit pro Amico mori.

Qui libidinem Epicuro objicit, demonstret illius furta et delicias[8]; qui gulam, fercula; adeat hortos, lautissimæ mensæ accumbat, et tandem plenus et satur instituat accusationem. Sobrius vixit et frugi senex, lætus[9] exigui horti plantaribus, maza[1] fructibusque famem maligne extinxit, aqua[2] et pane simplici contentus, quibus caseum addidit, quando genio indulgere, et sumptuosius convivari libuit. Quæ his contraria a Plutarcho et Cicerone referuntur, plurima sunt a Stoicis impudentissime efficta[3], et invidiose recitata ab istis autoribus, qui oppugnabant opiniones in quas popularius[4] dicere potuerunt: neque Epicurum mihi videntur satis intellexisse, namque Ille, ut erat facetus, varia *Voluptatis* significatione illusit Stoicos, fastosos et irritabiles viros, ut habeant isti unde rixentur, et fiant magis ridiculi: familiaribus autem vera rigidaque Virtus erat explicata verbis[5], vita moribusque declarata; et nulla unquam Schola vidit majores viros, et magis omni laudis genere insignes.

De contemtu Disciplinarum quid responderem, cum utiles vix neglexerit, et ego non sum adeo delicatus, ut nullam admitterem Philosophiam nisi operose et phaleris ornatam? At serio isti accusant, qui invidum dicunt, ingratum, Democriti[6], et Nausiphanis, e quibus[7] profecit, ca-

[7] Vid. ratas sententias apud Laërt.

[8] Diogenes Laërtius, lib. X. et Nazianzeni Jamb. 18.

[9] Juvenalis Sat. XIII. et XIV.

[1] Porphyrius, lib. I. de Abst. Seneca Epist. 21. Plutarchus adv. Colotem.

[2] Laërtius, lib. X.

[3] Ibid.

[4] Vid. Ciceronem, lib. III. Tuscul. Orat. in Pisonem; lib. III. de Orat. et Plutarchum adv. Colotem, et A. Gellium, lib. II. cap. 8. et 9.

[5] Inde Epicurei apud Clem. Alex. Strom. V. p. 575. dicunt καὶ παρ' αὐτοῖς ἀπόῤῥητα εἶναι, quem locum Gassendus, tom. V. p. 95. non recte explicat.

[6] Cicero, lib. I. de Fin. lib. I. de Nat. Deorum.

[7] Sextus Empiricus, lib. I. adver. Mathematicos.

villatorem: grave hoc crimen, sed et commune, et si vera foret accusatio[8], iniquissime id vitium hodie objiceretur Epicuro, qui amplas dedit pœnas omnium ætatum invidia et ingratitudine oppressus. Quis enim impotentius affligitur? et ipsa Stoicorum Vulgique rusticitas temperans videatur et humana, si conferatur cum illorum convitiis, qui qualem qualem in Physicis profectum uni Epicuro acceptum referre debent. En magnum et memorabile exemplum! *Sequitur*[9] *Epicurus cum suo grege, Vir parum eruditus, sed ingenio non vulgari, ita tamen sensibus addicto, ut exinde supremam veritatis normam et indicem semper desumendam esse putaverit. Gaudeat Ille suis sensibus omniscientibus, suo sole sesquipedali, sua terra non pendula, sed radicata deorsum in infinitum, recurrente sole qualibet nocte per terrarum latera ad carceres Orientales; hæc si Philosophum decent, qualia sunt illa quæ decent vulgus et idiotas? Suam illis scientiam, suas voluptates, utrasque sensibiles non invideo: digni qui cum corporibus vivant, pereantque animi.*

De hujus Viri Philosophia nihil habeo commemoratione dignum; Democriti et Leucippi dogmata corrupit potius quam emendavit, antiquo-barbara et vetustissima ignoravit, novis inveniendis impar: philosophatur laxe, et per rationes fluctuantes, quæ non constringunt animum, neque ad assensum impellunt, nisi sua sponte in partes indolemque Epicuri propendeat. Quoad mundi ortum, quod proxime accedit ad argumentum nostrum, ea in re se pessime expedivit Epicurus, nam præterquam quod Atomorum illi motus quos introduxit, tam descensus quam declinationis, fictitii, cum his figmentis rem suam necdum conficere potuit. Cum enim in formanda tellure præteriisset membranam illam Leucippi (cujus meminimus) orbemque primigenium, levem

[8] Negat Laërtius, lib. X. Illustrius in Epicuro, et e Plutarchi lib. II. adv. Colotem, et Lucretio refutari potest.

[9] Archæologia Philos. p. 185.

et æquabilem, et ad hodiernam terræ formam protinus aptare voluerit suam Cosmogoniam, plane excidit proposito, atque frustra fuit; cum neque maris, neque montium, neque cavitatum terræ, aut cæterarum, quas in ipsius forma conspicimus, inæqualitatum causas reddere poterat aut verisimiles, aut tolerabiles. Agnoscis contumelias, vehementes et acerbas, a viro probo, intelligente, cætera candido, profusas; ab illo denique qui non tantum quicquid in Physicis præclare dixit, sed Scommata[1] ista quibus tam frigide, et illiberaliter illudit sacræ Mosis historiæ, ab Epicuro accepisse videatur: nempe cum decreverit vastare hortum, salubres simul noxiasque herbas evulsit, et transtulit in sua. Hæc, scio, ægre feres, accipe igitur tabulas, et utriusque Philosophi dogmata conferamus.

De Chao non tam similia dicunt quam eadem: uterque agnoscit indigestam particularum congeriem multiformium, magnitudinis, ponderisque inæqualis, gravitate sua deorsum tendentium; *sed nullam causam Descensus posuit Epicurus:* quasi Ipse aliquam protulerit; *Motum Declinationis sine causa, quod est in Physicis turpissimum induxit;* nec minus turpe figere in Chao, indigesta particularum congerie temere discurrentium, Centrum aliquod, quo sponte sua bruta et iners Materia feratur. *Membranam Leucippi præteriit,* grande hoc quidem facinus et inexcusabile: nempe simplices Atomos in pingues et macras non divisit, non docuit aqueas pinguesque particulas terrestribus et macris utcunque leviores celerius subsidere; denique non demonstravit corpus solidum et grave pingui liquori insidens aquæ multo leviori innatare posse: hæc sunt quæ in Philosophiam commisit Epicurus, cum Leucippi membranam præteriit. Sed *neque maris, neque montium, neque cavitatum terræ, aut cæterarum quas in ip-*

[1] Compara Disputationem Velleii Epicurei apud Ciceronem, lib. I. de Nat. Deorum cum cap. 8. lib. II. Archæologiæ Philosophicæ.

sius forma conspicimus inæqualitatum causas reddere potuit, aut verisimiles aut tolerabiles. Nihil unquam magis inique dictum, cum ista omnia Epicuri Hypothesis unice explicet: conveniunt Atomi læves, rotundæ, lubricæ, angulares, asperæ, hamatæ, graves aliæ, aliæ leviores: graves subsidunt, leviores et lubricæ extruduntur; ex iis mare; quoniam vero aliæ aliis erant magis implicitæ, ideo omnes non æqualiter subsidebant, atque inde cavitates, cavernæ, et immanis iste alveus in quem maris aquæ sponte defluebant. *Antiquo-barbara et vetustissima ignoravit:* at de iis Epicurus olim copiose disseruit; de recentis Mundi temperie cœlique clementia, de primorum hominum longævitate, de ortu animalium ex oleaginea materia, et (quod maximum est Theoriæ ornamentum) de situ recto telluris ad solem: hæc breviter, quæ tamen satis demonstrant non solum Epicurum Magistros suos indigne cavillari; aliquando fusius deducam, cum Tecum de Rerum natura disserere licuerit.

Id vero fatale videtur Poëtæ nostro, ut, qui scripserit in incerto Reipublicæ statu, ejus scripta in turbido explicentur: Ille Memmium

Quem Tu, Dea, tempore in omni
Omnibus ornatum voluisti excellere rebus,

Ego omni Virtutum genere parem desidero: *Te* enim Musis dicatum rapuerunt castra, sacrilege dicerem, nisi eos postularet communis salus, qui liberalibus disciplinis instructi artem opponant dolis, fraudesque virtute et constantia eludant. Macte igitur Virtute tua, sed illi ne nimium confidas, ut nihil recusabis ob formidinem, ita nihil appetas ob jactationem, simulque anxius agas, et intentus; non enim solus pugnas,—sed Armis Te pollicitum alia, si non meliora, trado, ea tamen conditione, ut victorias Principis victrici stylo persequaris. Vale.

AD LECTOREM.

De Tito Lucretio Caro quæ scire debes, Lector, hæc sunt: Romæ natus est An. V. C. IↃCLIX nobili gente Lucretia, ea Romani imperii ætate, quæ ingeniorum feracissima vidit *Ciceronem*[1], *Senemque Crassum, Catonem, Sulpitium, moxque Brutum, Calidium, Calvum, Cœlium, et proximum Ciceroni Cæsarem, eorumque velut alumnos Corvinum, ac Pollionem Asinium, æmulumque Thucydidis Salustium, auctoresque carminum Varronem, et Lucretium, neque ullo in suscepti operis sui carmine minorem Catullum.* Hoc tempore Græcorum disciplinas tractare cœperunt Romani, Epicuri rationem Lucretius sequitur, illiusque Philosophi doctrinam sex[2] libris, elegantibus quidem et ornatis exposuit. Vix absoluto opere moritur, eo ipso die quo natus est Virgilius, et aliquis Pythagoreus credat Lucretii animam in Maronis corpus transiisse, ibique longo usu et multo studio exercitatam, Poëtam perfectissimum evasisse: an sibi ipsi manus attulerit incertum, interiit Anno Ætatis suæ XLIII, et miserrimam, quam olim ludibrio habuerat, nimis cito expertus est immortalitatem.

Omnium[3] Poëtarum Latinorum qui hodie extant, et qui ad nostram ætatem pervenerunt, elegantissimus et purissimus, idemque gravissimus, atque ornatissimus Lucretius est; eum cum Librarii scriptores, nondum inventa arte Typographica, mendis innumerabilibus, maculisque fœdissimis contaminâs-

[1] Velleius Paterc. lib. II. [2] Vid. Sextum Lucretii librum, et lib. II. Trist. Ovidil.
[3] Vid. Lambini Epist. ad Lectorem.

sent, atque obruissent; ad illa a Librariis illata vulnera accesserunt multo graviora, ab hominibus, doctis quidem illis, sed plus nimio suo ingenio indulgentibus (ut sumus nostri fere plus æquo amantes) imposita atque inflicta, quibus hic, alioqui politissimus atque elegantissimus Scriptor, ita laceratus, confossus, depravatus, corruptus est, ut vix quisquam eum legere, vix attingere, vix adspicere auderet. Ista de primis, Veronensi, Parisiensi, etc. Lucretii editionibus Lambinus: Ipse[4] vero multis Codicibus usus, Lucretium omni ex parte maculosum, deformem, atque ulcerosum magna ex parte a maculis et ulceribus vindicavit, et commentariis brevibus, non tamen inutilibus illustravit.

Hunc sequitur Gifanius non æquis passibus; Grammaticum potius dixeris, quam Philosophum; et in illo non diligentiam sed judicium desideres, multos[5] evolvit libros, promisit multa, sed nihil effecit promissor iste tanto hiatu dignum; et si edidisset annotationes[6], proculdubio haberemus quæ magis displicerent: illum excipit Pareus, qui noluit Chartæ perituræ parcere. Nardius[7] sexagenarius interpres de ponte dejiciendus. In Tanaquillo Fabro excellens eruditio, judicium, acumen admirabile. A Gronovio[8] multa expectare potuimus, ab Isaaci Vossii[9] observationibus omnia. De Fayi editione satis dixi, et de hac nostra, Lector, ipse judicabis.

[4] Lambini Epist. ad Lectorem.
[5] Vid. Ep. Gifanii ad Lectorem.
[6] Gifanii Epist. ad Lect.
[7] Vid. Epistol. Nardii ad Baldum Baldium libro Sexto Lucretii præfixam.
[8] Vid. Salmasii Epist.
[9] Vid. Vossium ad Catullum, p. 249.

TITI LUCRETII CARI

DE

RERUM NATURA

LIBER PRIMUS.

ARGUMENTUM.

In ipso operis principio Venerem invocat, II. Deinde a v. 45. ad v. 159. libros suos de Rerum Natura dedicat Memmio: Epicurum, cujus rationes sequitur, laudat; ab illius doctrina impietatis invidiam amolitur, et hujus et sequentium librorum argumenta breviter proponit. III. Tum rem ipsam aggreditur, docetque a v. 160. ad v. 265. *ex Nihilo nihil fieri, et in Nihilum nihil reverti posse.* IV. a v. 265. ad v. 329. minuta esse quædam Corpora, quæ, licet sub sensum non cadunt, mente tamen possunt concipi, et e quibus Res omnes componuntur. V. His corpusculis a v. 330. ad v. 430. subjungit Vacuum seu Inane spatium: et VI. a v. 430. ad v. 483. probat Nihil esse præter Corpus et Inane; reliqua autem quæ videntur esse ut Pondus, Calor, Paupertas, Bellum, etc. esse tantum Conjuncta vel Eventa, Proprietates seu Accidentia Corporis et Inanis. VII. Docet a v. 483. ad v. 528. Prima corpuscula esse perfecte solida, ideoque a v. 528. ad v. 635. insecabilia esse, minima, (neque enim Corpus in infinitum dividi potest,) et æterna. VIII. Deinde a v. 635. ad v. 712. refutat Heraclitum, qui Ignem, aliosque qui Aërem, Aquam, aut Terram Rerum omnium principium esse statuerunt. IX. Tum a v. 712. ad v. 829. contra Empedoclem demonstrat Res non componi e quatuor Elementis. X. Demum a v. 829. ad v. 919. Anaxagoram refellit. XI. Postremo a v. 919. ad v. 1050. docet Universum esse ex omni parte infinitum, Corpuscula esse numero infinita, et Inane nullis terminis comprehendi posse. XII. Et a v. 1050. ad v. 1110. deridet illos qui existimant esse aliquod Centrum in Universo, quo Gravia omnia deorsum tendant, dum Levia sponte sua sursum ferantur.

ÆNEADUM genetrix, hominum divûmque voluptas,

Carmen de *Rerum Natura* scripturus Lucretius, Venerem invocat, lepidam sane venustamque Deam, Ænææ, a quo originem ducebant Romani, matrem; amicam insuper Marti (sic fabulæ) et aliquando nimis immodeste facilem: at cujus illecebris tota rerum natura regitur, et cujus virtute, quicquid animale est, generatur; et quæ sola venustatem et leporem largiri possit. Hanc igitur tanquam aptissimam sibi de Rerum Natura scripturo patronam eligit; ab ea petit leporem suis versibus, pacemque Romanis (turbata enim Repub. nec ipse,

Alma Venus, cœli subter labentia signa
Quæ mare navigerum, quæ terras frugiferenteis
Concelebras; per Te quoniam genus omne animantum
Concipitur, visitque exortum lumina solis:
Te, Dea, te fugiunt venti, te nubila cœli,
Adventumque tuum: tibi suaveis dædala tellus
Summittit flores; tibi rident æquora ponti,
Placatumque nitet diffuso lumine cœlum.
Nam simul ac species patefacta 'st verna diei,
Et reserata viget genitabilis aura Favonî;
Aëriæ primum volucres te, Diva, tuumque

nec Memmius, cui hoc Carmen scribit, studiis philosophicis vacare potuit) quam illa a suo Marte facile impetraret. Et hac invocatione Physici Poetæ, et Epicurei etiam Philosophi, (quicquid alii sentiant,) partes probe et decore agit; irridet enim dum invocat, et ut raro magis bellam, sic nunquam magis probrosam Veneris et Martis imaginem inveniemus. Nimis autem argute pii videntur isti, qui Poetam *Providentiæ* iniquissimum vi quadam, seu potius lusu Numinis coactum esse volunt opem et auxilium a famosissima Dea implorare. Nec minus otiosi, qui Venerem Hortos curâsse observant, ideoque aptissimam fuisse Epicureis, Hortorum incolis, Patronam; aut mysteria nescio quæ sub Venere, Marte, Cœlo, etc. latere sentiunt: istæ nugæ sublimi et fastoso Lucretii ingenio improbe conveniunt; mysteria veterum non minus quam Religionem contempserunt Epicurei: Cic. de Nat. Deor. lib. I. sect. 38. Sed istam sapientiam Nardio, ejusque similibus relinquamus. Abeant etiam Grammatici cum sua Venere *Genetrice*, nisi existimare velint Lucretium tam Divinum esse, ut Venerem olim a Julio Cæsare isto titulo consecrandam fore conjectaret. Poeta erat Lucretius, ideoque non neglexit leges suæ artis Epicureus, ideoque patriæ superstitioni subdole obsequitur; qui plura quærit, inveniat, et inventis gaudeat.

2. *Alma*] *Sancta, pulchra,* Festo. Aliis, *læta, fœcunda, grata:* ego *benigna* mallem; vox enim ista exprimit alias omnes virtutes Veneris, quas non minus quam fœcunditatem intuetur Lucretius.

Ibid. *Subter labentia*] Unam esse vocem contendit Barthius; acute: quasi stellas, æque ac mare et terras variis animalibus Venus concelebrâsset. Vid. lib. IV. v. 413.

4. *Concelebras*] *Commoves,* Nonio. *Colis et frequentas,* Lambino. Sic Ovid. IV. Metam. v. 45. Clarius vero, *reples et exornas varia animantium fœtura. Celebris* autem apud Antiquiores idem quod *frequens,* via bona, *celebrisque,* Cat. de re rustica, l. I. Locus quæritur *celebris* an desertus? Scriptor ad Herennium, lib. II. Vid. l. II. v. 345. et l. V. v. 1380.

5. *Lumina*] *Lumine,* MSS. frustra.

7. *Adventumque*] *Adventuque,* Na. et B. *Ad ventumque,* Turnebus; curiose nimis: hic enim, *Te adventumque tuum,* ut *Te tuumque initum,* v. 12. et 13.

Ibid. *Dædala*] Dædalam a varietate rerum dictam esse apud Lucretium Terram facile est intelligere, cum Græce δαιδάλλειν significet variare. *Festus.*

8. *Summittit*] *Effert, producit, procreat;* summittere enim est de *sub mittere,* sic apud Virg. *Corpora saltu subjiciunt in equos,* i. e. tollunt in equos. Ita tenella arbor, *Sub ingenti matris se subjicit umbra;* i. e. sese attollit. Item apud Lucr. l. VI. v. 700. *Saxaque subjectare;* i. e. in altum extrudere: Vid. etiam l. I. v. 194. l. II. v. 673. l. VI. v. 818. Sic l. I. v. 1032. *Summissa gens animantum.* Quo in loco pro ingenio moreque suo turpiter errat Interpres Fayus.

9. *Placatum*] Alii, *pacatum,* minus bene.

10. *Patefacta*] *Calefacta,* B.

11. *Genitabilis*] Aliis, *genitalis,* G. Gif. MSS. Sed non tanti est: hoc semel monuisse operæ pretium fuerit, hujus formæ nomina utriusque significationis esse, activæ dico, et passivæ; ita *placabilis* qui placat, et placatur; *penetrabilis* qui penetrat, et penetratur.

Significant initum percussæ corda tua vi:
Inde feræ pecudes persultant pabula læta,
Et rapidos tranant amneis; ita capta lepore,
Illecebrisque tuis omnis natura animantum
Te sequitur cupide, quo quamque inducere pergis:
Denique per maria, ac monteis, fluviosque rapaceis,
Frundiferasque domos avium, camposque virenteis,
Omnibus incutiens blandum per pectora amorem,
Efficis, ut cupide generatim sæcla propagent.
Quæ quoniam rerum Naturam sola gubernas,
Nec sine te quicquam dias in luminis oras
Exoritur, neque fit lætum, neque amabile quicquam;
Te sociam studeo scribundis versibus esse,
Quos ego de Rerum Natura pangere conor
Memmiadæ nostro; quem tu, Dea, tempore in omni
Omnibus ornatum voluisti excellere rebus.
Quo magis æternum da dictis, Diva, leporem:
Effice ut interea fera mœnera militiaï
Per maria ac terras omneis sopita quiescant.
Nam tu sola potes tranquilla pace juvare
Mortaleis, quoniam belli fera mœnera Mavors
Armipotens regit, in gremium qui sæpe tuum se
Rejicit, æterno devinctus volnere amoris;

13. *Initum*] *Nutum*, B. alii, *initium*: eligat Lector quod magis placet; penes eundem etiam sit, utrum *percussæ* an *perculsæ* legi debeat.

16. Hunc versum, quem non agnoscit B. neque plurimi alii MSS. et impressi Codices, e vetere Codice inseruit Marullus: et quidni pro genuino reciperemus? Est enim Lucretio dignissimus, et si deleatur iste, turbata subito essent omnia, et obscura.

17. *Quo quamque*] *Quocunque*, B. et alii.

20. *Incutiens*] Observandum in re blanda, suavi, et jucunda usurpari τὸ incutere: ita et Horatius in Epist. *Fornix tibi et uncta popina Incutiunt urbis desiderium.* Vid. etiam lib. I. v. 923.

21. *Sæcla*] Vox Lucretiana; Græci Poetæ φῦλα vocant. Horat. *genus; piscium genus* Od. 2. l. I. id autem significat quod vulgus vocat *species* animalium.

23. *Dias*] *Aerias, diurnas;* Dium enim dicitur, inquit Festus, quod sub Cœlo est, ex quo, *sub dio* fieri dicimus quod sub Cœlo fit, et non sub tecto: *Dius* etiam idem ac *divinus.* Sic l. II. v. 172. *Dux vitæ dia voluptas.*

27. *Memmiadæ*] Memmius Gemellus, quo cum Athenas olim profectus erat Lucretius, et quo familiariter utebatur: de illo autem plurima videas, Lector, in dissertatione Gifanii de gente Memmia.

28. *Ornatum*] *Ora latum*, in vet. Gronovii Cod. Conjecit Salmasius *altatum* pro *exaltato* et *excelso*, ut *vivatum* idem dixit Lucretius l. III. v. 410. 557. 680; at vox *altata*, licet Apollinari Sidonio aliisque sequioris ætatis nota fuit, vix tamen forsan erat Lucretiani ævi.

30. *Effice*] *Et face*, F.

Ibid. *Mœnera militiaï*] Belli seu militiæ munera; sic *mœnire* pro *munire*, *mœtuus* pro *mutuus*, *cœra* pro *cura*, etc.

35. *Rejicit*] *Reficit*, B. et Gif. quasi *recreat*, minus eleganter.

Ibid. *Devinctus*] Metaphora paulo durior; tamen dicebant *præpeditus do-*

Atque ita suspiciens tereti cervice reposta
Pascit amore avidos inhians in te, Dea, visus;
Eque tuo pendet resupini spiritus ore.
Hunc tu, Diva, tuo recubantem corpore sancto
Circumfusa super, suaveis ex ore loquelas
Funde, petens placidam Romanis, Incluta, pacem.
Nam neque nos agere hoc patriaï tempore iniquo
Possumus æquo animo: neque Memmî clara propago
Talibus in rebus communi de'sse saluti.
Quod superest, vacuas aureis mihi Memmiada, et te
Semotum a curis adhibe veram ad rationem;
Nec mea dona tibi studio disposta fideli,
Intellecta prius quam sint, contempta relinquas.
Nam tibi de summa Cœli ratione, Deûmque,
Disserere incipiam, et rerum primordia pandam;
Unde omneis Natura creet res, auctet, alatque:
Quove eadem rursum Natura perempta resolvat:
Quæ nos Materiem, et Genitalia Corpora rebus
Reddunda in ratione vocare, et Semina rerum
Appellare suëmus, et hæc eadem usurpare
Corpora Prima, quod ex illis sunt omnia primis.

lore, et Κολληθεὶς ἀνίαις, Callimachus. Et Furius Bibaculus, *Ille gravi subito devinctus vulnere habenas misit.* Alii, *devictus.*

36. *Suspiciens*] Alii, *suspirans.* Sed placet *suspiciens.* Vox enim ista bellæ huic imagini optime convenit: nullam vero tabulam, uti sentit Faber, respexit Lucretius; quid enim tabula opus, ubi vividum est, quod res optime pingeret, ingenium? Amo etiam verecundiam, et utinam in Fabro inveniri possit: non paulo modestior est Poeta, quam Interpres; nulla enim *vera res* hic agitur, nulla μεγάλα μυστήρια. Illa interpretatio quam apposui non minus fida est, quam modesta. MSS. *suscipiens.*

41. *Incluta*] *Nobilis, clara,* Festus. Raro apud Latinos Scriptores dii vocantur *Incluti*, aliquando tamen; sic Ennius lib. III. Annalium apud Nonium, *Olim de Cœlo lævum dedit inclutu' signum.*

45. *Memmiada*] *Memmius,* Gif. frustra. His vero 12. v. Memmio suo, quem attentum sibi et aliis curis vacuum optat, futuræ disputationis argumentum aperit, docetque se disputaturum de Cœli et Deorum natura, et de primis rerum principiis e quibus res omnes fiunt, et in quæ iterum resolvuntur; quod enim ad Deos attinet, illi beato otio fruuntur ab omni cura et negotio semoti. Posteriores autem hos sex versus versui 44. subjungit B. non vero agnoscunt quidam vet. Cod. et sane abesse possunt, infra autem loco magis apto legentur. Tamen et hic non abs re locum habeant per *occupationem*, ut vocant Magistri; quasi dicat Lucretius, ex primis corporibus omnia fiunt, nam Dii quidem, contra quam sensit Philosophorum vulgus, *Naturam rerum* nec fecere, nec curant.

49. *Ratione*] Alii, *regione Deûmque:* supplet Nardius, *domicilio.* Utrumque imperite; non enim de Cœli ac Deorum regione, sed natura Poeta disputat.

52. *Eadem—perempta*] Eas ipsas res peremptas; mutavit autem orationem, ut alibi, cum enim *genus humanum* scripsisset, mox addit *eos.* Hoc etiam Lucretio familiare. Alii, *eadem perempta,* nempe *Natura,* supple *seipsam,* resolvat: imperite.

Omnis enim per se Divûm natura necesse 'st
Immortali ævo summa cum pace fruatur,
Semota ab nostris rebus, sejunctaque longe;
Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.
Humana ante oculos fœde cum vita jaceret
In terris oppressa gravi sub Relligione,
Quæ caput a cœli regionibus ostendebat,
Horribili super aspectu mortalibus instans;
Primum GRAÏUS homo mortaleis tollere contra
Est oculos ausus, primusque obsistere contra:
Quem nec fama Deûm, nec fulmina, nec minitanti
Murmure compressit Cœlum, sed eo magis acrem
Virtutem irritât animi, confringere ut arcta
Naturæ primus portarum claustra cupiret.
Ergo vivida vis animi pervicit, et extra
Processit longe flammantia mœnia Mundi;
Atque Omne immensum peragravit mente animoque:

63. *Humana, etc.*] Qui ingenium cum Cicerone in Lucretio desiderant, hanc imaginem contemplentur, et si pulchriorem monstrare possint id mihi facient quod est gratissimum. Ut misere enim sordideque jacent humiles isti *Religione* oppressi homines, et quam horrendo ore *Dominus ille metus* desuper minatur! Credes visum præsentem Dæmonem flagella intentare. His positis, *Epicuri* (Atheniensis et Neoclis filii) laudes aggreditur, qui primus his omnibus terroribus se intrepidum opposuit, et acri vi mentis extra hujus Mundi limites in *Omne* infinitum delatus, totius Naturæ potestatem penitus perspexit, docuitque omnes res fieri sine cura et opera Deorum, ideoque omnem religionem funditus sustulit, ut docet Cicero, lib. I. de Nat. Deor. *Quid est enim cur ab hominibus colendos dicas, cum Dii non modo homines non colant, sed omnino nihil curent, nihil agant?* Otio autem suo abutuntur, ut Gassendus, Faber, aliique, qui Epicuri librum *περὶ ὁσιότητος*, ejus Sectæ pietatem erga Deos, et Religionem pro *superstitione* tantum, metuque Deorum inani a Lucretio hoc loco positam esse crepant; quasi Poeta non omnem de *Providentia* opinionem sustulit, aut ille esset superstitiosus qui Deum aliquid agere, aut humana curare existimaret.

67. *Tollere*] *Tendere*, Nonius; et hanc lectionem sequitur Lambinus: *tendere oculos* autem dixit pro *contendere:* est autem longe plus oculos contendere quam tollere; illud enim significat contenta acie aliquid intueri; sic infra eodem libro, *Nulla potest oculorum acies contenta tueri*, l. IV. v. 801. *nisi se contendit acute:* at *tollere* omnes et impressi et MSS. Codd. probant.

71. *Irritât*] Pro *irritavit*, sic *educât* apud Terentium, *fumât* apud Virgilium, *manât* apud Ennium: *disturbât* apud Lucretium, lib. VI. v. 586. Similiter *enarrâmus* et *festinâmus* apud Plautum. Istiusmodi vero voces quæ syncopen patiuntur, ultimam habent circumflexam, ut notat Priscianus, ideoque longam.

72. *Cupiret*] Pro *cuperet*. Notant Nonius et Priscianus, quarta enim et tertia olim a se invicem non ita sejunctæ erant et secretæ, quin utrique essent multa communia: sic *parire* pro *parere* apud Ennium.

75. *Omne*] Τὸ πᾶν. *Omnia* maluit dicere Cicero, lib. de Univ. Verum ipse etiam hanc vocem aliquando usurpavit,

Unde refert nobis victor quid possit oriri,
Quid nequeat; finita potestas denique quoique
Quanam sit ratione, atque alte terminus hærens.
Quare Relligio pedibus subjecta vicissim
Obteritur, nos exæquat victoria Cœlo.
 Illud in his rebus vereor, ne forte rearis
Impia te rationis inire elementa, viamque
Endogredi sceleris: Quod contra, sæpius olim
Relligio peperit scelerosa atque impia facta:
Aulide quo pacto Triviaï virginis aram
Iphianassaï turpârunt sanguine fœde
Ductores Danaûm, delecti, prima virorum.
Cui simul infula virgineos circumdata comptus
Ex utraque pari malarum parte profusa 'st,
Et mœstum simul ante aras adstare parentem
Sensit, et hunc propter ferrum celare ministros;
Aspectuque suo lacrymas effundere civeis:
Muta metu terram genibus summissa petebat;

lib. II. de Divinat. Epicurus τῶν ὅλων φύσιν, et apud Plutarchum τῶν ὄντων φύσιν dixit. Idemque valent apud Lucretium, *Natura rerum, Summa rerum, Summa omnis, Summa tota, Summæ totius summa, etc.* Hoc *Omne* apud Epicureos est infinitum et sempiternum, incrementi simul et decrementi incapax; dum *Mundus*, finitus sit, aliquando natus, et interitui obnoxius.

78. *Quanam*] *Quantum*, B.

Ibid. *Atque*] *Utque*, Gif. et C.

Ibid. *Hærens*] *Hæreat*, D. P. C. N.

80. *Obteritur*] Al. *exteritur.*

Ibid. *Victoria*] Epicuri viz. qui, ut verbis Manilii lib. I. v. 97. utar, *Cepit profundam Naturam rerum Causis, viditque quod usquam est. Nubila cur tanto quaterentur pulsa fragore, etc.—Solvitque Animis miracula rerum; Eripuitque Jovi Fulmen, viresque Tonandi.*

81. *Illud*] His 22. v. huic tam impiæ doctrinæ, quæ *Providentiam* negat, aversum fore Memmium suspicatur, ideoque illius animum confirmat monendo, Religionem istam quæ Providentiam confitetur sæpe olim maxima scelera suasisse; quod probat exemplo *Iphigeniæ* Aulide, Bœotiæ ad Euripum portu, a patre suo Agamemnone ad aras Dianæ Triviæ ex jussu Oraculi mactatæ, *Exitus ut classi fœlix faustusque daretur.*

83. *Endogredi*] *Ingredi.* Quis autem nescit *endo,* ἔνδον, *in, intus,* esse præpositionem antiquis notam?

Ibid. *Quod contra*] Cicero in Oratione pro Quinto. *Reliquum est ut eum nemo judicio defenderit, quod contra, copiosissime eum defensum ostendi.—Quod contra sæpius, etc.* Gif. absurde.

Ibid. *Olim*] *Illa*, B.

87. *Prima virorum*] Dion. Πρῶτα τῆς βουλῆς ὤν. Τὰ πρῶτα Ἀθηναίων ἔση, Lucianus, et alii. Ovid. Amor. l. I. Eleg. 9. *Summa Ducum Atrides.*

88. *Infula*] Velamentum e lana intra Hostiarum cornua. *Varro.* Fascia in modum Diadematis, a qua ex utraque parte vittæ dependent. *Servius ad* X. *Æneid.*

91. *Celare*] *Celebrare*, Gif. Alii, *celerare*, i. e. expedire: quæ lectio probanda est; haud timeret enim Iphigenia quod ministros ferrum *celare* sensisset.

93. *Muta metu*] Avancius legendum putat *volta metu, etc.* ut sic hæc hujus loci sententia, Iphigenia Volta (i. e. vultus, voce enim ista utitur Lucretius, l. IV.) summissa, i. e. vultu submisso propter metum. Sed quid indigeamus ingenio, cum altera lectio proba sit, et a Codicibus confirmata?

Nec miseræ prodesse in tali tempore quibat,
Quod Patrio princeps donârat nomine Regem.
Nam sublata virûm manibus tremebundaque ad aras
Deducta 'st, non ut, solenni more sacrorum
Perfecto, posset claro comitari Hymenæo:
Sed casta inceste nubendi tempore in ipso
Hostia concideret mactatu mœsta parentis,
Exitus ut classi felix, faustusque daretur.
Tantum Relligio potuit suadere malorum.
  Tutemet a nobis jam quovis tempore Vatum
Terriloquis victus dictis desciscere quæres?
Quippe etenim quam multa tibi jam fingere possum
Somnia, quæ vitæ rationes vertere possint,
Fortunasque tuas omneis turbare timore?
Et merito: nam si certam finem esse viderent
Ærumnarum homines, aliqua ratione valerent
Relligionibus, atque minis obsistere Vatum:
Nunc ratio nulla 'st restandi, nulla facultas,
Æternas quoniam pœnas in morte timendum.
Ignoratur enim quæ sit natura animaï,

95. *Princeps*] Prima. Sic lib. V. v. 9. Erat enim *πρωτότοκος* inter Agamemnonis liberos. Sic ipsa apud Euripidem, *Πρώτη σ' ἐκάλεσα πατέρα καὶ σὺ παῖδ' ἐμέ*. Iphigenia in Aulide, v. 1220.

96. *Sublata, etc.*] E ritu nuptiarum forsan, etsi non affirmem, quem tradit his verbis Festus Pompeius, *Rapi simulatur Virgo e gremio Matris, aut si ea non est, ex proxima necessitudine, cum ad virum trahitur*, viz. *ea res feliciter Romulo cessit.*

100. *Mactatu*] Sic Euripides Iphigen. in Aulide, v. 1177. *'Απώλεσέν σ', ὦ τέκνον, ὁ φυτεύσας πατὴρ, Αὐτὸς κτανὼν, οὐκ ἄλλος, οὐδ' ἄλλῃ χερί.*

103. *Tutemet*] Iterum dubitat Lucretius ne Memmius, cedens Poetarum fabulis de *Cerbero*, *Acherunte*, et pœnis post mortem quibus jam diu assueverat, opiniones suas aversetur. Harum ideo vim elevat, suggerendo istas fabulas mera forsan esse otiosorum Poetarum figmenta, ipse enim potuit fabulas fingere quæ essent æque ac illæ terribiles.

104. *Desciscere*] *Desistere*, G. et alii.

105. *Quippe etenim*] *Nempe, scilicet:* scommatice.

Ibid. *Jam fingere*] *Me fingere*, ex vet. lib. Gifanius. Hinc alii conjiciunt legendum, *ex me fingere;* alii, *confingere.*

Ibid. *Possum*] Alii, inter quos Faber, *possunt*, i. e. Vates.

108. *Nam*] *Jam.* His 20. v. seipsum quasi corrigit, et aliquam esse in iis fabulis vim fatetur; dum enim de *Anima* diversi Philosophi diversa pronunciant; alii nasci et interire cum Corpore, alii vero prius subsistentem in Corpora nascentia infundi, et a Corpore per mortem separatam Inferos subire, vel in pecudum Corpora migrare, (quæ fuit *Ennii Pythagorici* sententia, quam fuse exponit, obiter etiam convellit et deridet, tanquam sibi ipsi contrariam;) profecto temere agerent qui *Providentiam* contemnerent, dum istos contemptores æternæ maneant post mortem pœnæ. Hæc est hujus loci sententia quem præruptum alii, et obscurum queruntur.

112. *Timendum*] Istud *timendum pœnas* e veteri et bono Latio est, nec aliter temere loquitur Lucretius, v. 139. *Multa agendum:* v. 382. *privandum est Corpora motu, etc.* Ipse etiam Virgilius—*Pacem a Rege petendum.*

Nata sit, an, contra, nascentibus insinuetur,
Et simul intereat nobiscum morte dirempta,
An tenebras Orci visat, vastasque lacunas,
An pecudes alias divinitus insinuet se;
Ennius ut noster cecinit, qui primus amœno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
Per genteis Italas hominum quæ clara clueret:
Etsi præterea tamen esse Acherusia templa
Ennius æternis exponit versibus, edens:
Quo neque permanent animæ, neque corpora nostra;
Sed quædam simulacra modis pallentia miris:
Unde sibi exortam semper-florentis Homeri
Commemorat speciem, lacrumas et fundere salsas
Cœpisse, et rerum naturam expandere dictis.
  Quapropter bene, cum, Superis de rebus habenda
Nobis est ratio, Solis Lunæque meatus
Qua fiant ratione; et qua vi quæque genantur
In terris: tum, cum primis, ratione sagaci
Unde Anima atque Animi constet natura, videndum;
Et quæ res nobis vigilantibus obvia menteis
Terrificet, morbo affectis, somnoque sepultis,

115. *Dirempta*] *Separata*, viz. a corpore et *dissipata*, nisi potius legatur *perempta*.

117. *Pecudes alias insinuet*] Ut *adigere arbitrum, adigere jusjurandum, propugnare nugis:* et Lucretius, lib. II. v. 124. *Hæc animum te advertere par est.*

118. *Primus*] Primus enim Latinorum Ennius Epicum et Heroicum Poema ad exemplum Homeri scripsit.

120. *Per genteis Italas hominum*] Gentes Italorum hominum: quidam libri *omnium;* itaque esset *Clara corona omnium*, i. e. inter omnes: sic Δειλὸς βασιλέων apud Callimachum; *Pulchra dearum*, apud Ennium.

Ibid. *Clueret*] *Clueo, cluo*, sum, videor, celebror: hac voce passim utitur Lucretius; dicebant etiam veteres *Cluveo*, ut Ennius, *Nam Latii populi res atque poemata nostra Cluvebunt.*

121. *Et præterea*] *Et prætereat*, V. quæ verba si admittas, alium prorsus efficies sensum: non opus est isto acumine.

123. *Permanent*] *Permaneant*, MS.

125. *Homeri*] Hoc Ennii somnium Cicero in Lucullo memorat, *Visus Homerus adesse Poeta.* Et in Somnio Scipionis, *Fit enim fere ut cogitationes sermonesque nostri pariant aliquid in somno tale quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet sæpissime vigilans solebat cogitare et loqui.*

126. *Et fundere*] Alii, *effundere.*

Ibid. *Salsas*] Alii, *falsas;* imperite. Quis enim nescit *lac album, humida vina, etc.* Poetis esse familiaria?

127. *Expandere*] Al. *expromere;* al. *exponere;* non tanti est.

128. *Quapropter*] Ut omnes igitur Memmii timores discutiat, his v. 9. docet se disputaturum non tantum de Cœli Deûmque ratione, et de generatione rerum, quæ omnia olim promiserat; sed explicaturum etiam *quænam* sit *Animæ* natura, et *quænam* sint illæ res, quæ aliquando vigilantes aliquando dormientes ita afficiunt, ut præsentes videre nos et audire olim mortuos putemus, et inde conjectemus animas existere a corpore separatas. *Quam ob rem*, Gassendus.

130. *Genantur*] *Gignuntur*, qua voce passim utitur Lucretius: alii, *gerantur*, male.

Cernere uti videamur eos, audireque coram,
Morte obita quorum tellus amplectitur ossa.
Nec me animi fallit, Graïorum obscura reperta
Difficile inlustrare Latinis versibus esse,
(Multa novis verbis præsertim cum sit agendum,)
Propter egestatem linguæ, et rerum novitatem:
Sed tua me Virtus tamen, et sperata voluptas
Suavis Amicitiæ, quemvis perferre laborem
Suadet, et inducit nocteis vigilare serenas,
Quærentem dictis quibus, et quo carmine demum
Clara tuæ possim præpandere lumina menti,
Res quibus occultas penitus convisere possis.
Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque necesse 'st
Non radii Solis, neque lucida tela Diei
Discutiant, sed Naturæ species, Ratioque:
Principium hinc cujus nobis exordia sumet;

136. *Morte obita*] Cicero pro Sextio. *Nec vero illorum quisquam quos a majoribus nostris morte obita positos in illo loco, atque in rostris collocatos.* Virgilius, *Morte obita quales fama est volitare figuras.*

Ibid. *Obita*] *Sumpta, suscepta,* et *completa,* ut *obire munus* dicitur. *Servius.*

137. *Nec me*] Proposito futuri operis argumento, his 20. v. difficultatem expendit Poeta, monetque ea, de quibus *Græci,* Epicurus viz. ejusque Sectatores, disputaverant, Latino Carmine scribere opus esse arduum et difficile, cum propter egestatem linguæ Latinæ, tum propter novitatem rerum; quemvis vero laborem ferre se paratum esse profitetur, Memmii sui gratia, amicissimi ornatissimique Viri, quem instituendum susceperat.

Ibid. *Animi*] Supple *ratio;* at B. Gif. aliique legunt *animus.*

141. *Sperata voluptas*] *Spectata voluntas,* B. Alii, *spectata voluptas.* Ex Decreto *Epicuri,* et ad illius exemplum; ita enim ille ad Pythoclem suum, ἡμεῖς δὲ ἡδέως τέ σοῦ τὴν δέησιν ἀπεδεξάμεθα, καὶ ἐλπίσιν ἡδείαις συνεσχέθημεν, etc.

142. *Perferre*] *Efferre,* B. Gif. alii. *Sufferre,* F.

143. *Serenas*] *Claras, pacatas.* Quidni *severas?* Vox enim ista laborem Poetæ fortius et felicius exprimit. Vid. l. IV. v. 462. *Æstivas,* Muretus. Quibus alii somno indulgebant.

147. *Hunc igitur*] Jam tandem opus aggreditur: v. 13. et ut omnem de *Providentia* opinionem subverteret, probare conatur res primo factas fuisse sine Deorum auxilio, ideoque non ab iis regi aut administrari: ut autem felicius procedat, primum hoc statuit principium; *Nihil de Nihilo fit.* Quod fusius olim demonstraturus est; observaverat enim opinionem de *Providentia* exinde natam esse, quod homines multa in Terris Cœloque fieri viderint, quorum causas cum invenire non potuerint, ea a Diis *e Nihilo* fieri crediderunt. Si igitur Nihil de Nihilo fieri demonstratum fuerit, actum esset de *Providentia:* at vero facile agnoscet Lector, Lucretium tanto conamine id solum probasse quod nemo negat; *Nihil* viz. intra Naturæ ambitum de *Nihilo* produci. Nec est quod ulla contra *Dei* potentiam timeamus argumenta, cum acutissimum Lucretii ingenium tam infirmis utitur, si enim—*Pergama dextra Defendi possint, certe hac defensa fuissent.*

148. *Tela Diei*] Radii Solis, qui telorum instar jacti et diffusi per universum orbem inferunt lucem: notat autem per *tela diei* exteriorem rerum cognitionem, sicut per *Naturæ speciem* significat internam rerum cognitionem per causas, *Fayus.* Pueriliter, ut et omnia.

NULLAM REM E NIHILO GIGNI DIVINITUS UNQUAM.
Quippe ita formido Mortaleis continet omneis,
Quod multa in Terris fieri, Cœloque tuentur,
Quorum operum causas nulla ratione videre,
Possunt, ac fieri divino Numine rentur.
Quas ob res, ubi viderimus, nil posse creari
De nihilo, tum, quod sequimur, jam rectius inde
Perspiciemus, et unde queat res quæque creari,
Et quo quæque modo fiant opera sine Divûm.
Nam si de Nihilo fierent, ex omnibu' rebus
Omne genus nasci posset; nil Semine egeret:
E mare primum homines, e terra posset oriri
Squammigerum genus, et volucres; erumpere cœlo
Armenta, atque aliæ pecudes, genus omne ferarum
Incerto partu culta, ac deserta teneret:
Nec fructus iidem arboribus constare solerent,
Sed mutarentur: ferre omnes omnia possent.
Quippe, ubi non essent genitalia Corpora quoique,
Quî posset mater rebus consistere certa?
At nunc Seminibus quia certis quidque creatur,
Inde enascitur, atque oras in luminis exit,
Materies ubi inest cujusque et Corpora prima:
Atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,
Quod certis in rebus inest secreta facultas.
Præterea, cur Vere rosam, frumenta Calore,

152. *Ita*] *Ut*, B.

158. *Et*] *Ut*, Gif.

160. *Nam si, etc.*] Primum hoc argumentum, quo probare conatur *Nihil de Nihilo fieri*, breviter Epicurus in Epist. ad Herodotum, *οὐδὲν γίνεται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, πᾶν γὰρ ἐκ παντὸς ἐγίνετ' ἂν, σπερμάτων δ' οὐδὲν προσδεόμενον.* Fusius Poeta. Si Res de Nihilo producerentur, tum quodlibet ex quolibet oriretur, semine non opus esset; sed e terra homines, e cœlo pisces pecudesque exilirent, etc. Cum autem quodlibet non oritur e quolibet, certisque seminibus opus sit, recte concludit *Nihil de Nihilo* produci.

168. *Corpora quoique*] *Semina quoique*, Gass.

170. *Quidque creatur*] *Quæque creantur*, B. C. Na. etc.

171. *Enascitur*] *Nascitur*, MS. quæ vox forsan illis grata erit, qui in Veterum Versibus hiatus quærunt, et amant.

174. *Certis*] Libentius hoc loco legerim *cunctis* quam *certis*, quo versus superiores inducunt, et ille præter cæteros, *Atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni.* Id quamobrem, Lector? *Quod cunctis, etc.* Innuit enim facultatem distinctam et specificam in una quavis re esse; unde e caulibus juglans, ex Homine Leo, etc. non enascatur. *Faber.*

175. *Præterea, cur, etc.*] Modo ex ipsa rerum origine, jam vero probat ex statis temporum effectibus *Nihil e Nihilo fieri*, v. 10. Cur enim *Vere* tantum rosæ, *Æstate* fruges, *Autumno* uvæ, et non *Hyeme*, aliisque etiam Anni partibus pro-

Viteis Autumno fundi sudante videmus:
Si non, certa suo quia tempore Semina rerum
Cum confluxerunt, patefit quodcunque creatur,
Dum tempestates adsunt, et vivida tellus
Tuto res teneras effert in luminis oras?
Quod si de Nihilo fierent, subito exorerentur
Incerto spatio, atque alienis partibus anni:
Quippe ubi nulla forent primordia, quæ genitali
Concilio possent arceri tempore iniquo.
Nec porro Augendis rebus Spatio foret usus
Seminis ad coitum, e Nihilo si crescere possent.
Nam fierent juvenes subito ex infantibu' parvis;
E terraque exorta repente arbusta salirent.
Quorum nil fieri manifestum 'st, omnia quando
Paullatim crescunt (ut par est) Semine certo,
Crescendoque genus servant: ut noscere possis
Quæque sua de Materia grandescere, alique.
Huc accedit, uti sine certis imbribus anni

ducerentur, si ad illorum originem *materia* nihil conferat, cum non major sit in una tempestate quam in alia dispositio, ut ex *Nihilo* quicquam procreetur?

176. *Viteis*] *Uvas*, Cod. Florentinus.

Ibid. *Sudante*] *Suadente*, G. Lambinus, et alii ex MSS. i. e. impellente vel sollicitante: hæc etiam vox Fabro placet. Salmasius legit *sua dante*. Ver *sua dat* cum det rosas, Calor frumenta, Autumnus uvas. Sed quidni *sudante* retinerem? *Humido* viz. et *udo*, vel *sudores eliciente*, non enim dura est nec incommoda translatio.

180. *Oras*] *Auras* mavult Faber, sic infra *aëris in teneras auras:* sic Græci *μαλακὰς αὔρας·* ubi vero *luminis auras* inveniet? ideoque non sollicitanda lectio.

184. *Concilio genitali*] *Concilium genitale*, congressus Corporum primorum ad gignendum valens. *Concilium* a cogendo, unde apud Fullonem vestimentum dum *cogitur conciliari* dicitur: Varro, lib. V. *Concilium nominis* apud Tertullian. de pallio, est compositio nominis e duabus vocibus; et vetus Scholiastes in primam Sat. Juvenalis v. 116. inquit, Ciconia quæ contra templum Concordiæ ex *concilio* (ita enim leg. non consilio) rostri sonitum facit.

185. *Nec porro, etc.*] Tertium proponit argumentum v. 8. ex Naturali rerum incremento ductum, si enim e *Nihilo* res fierent, quidni etiam *e Nihilo* augerentur? Ideoque tempore non opus esset ut ad summum ætatis florem, justamque magnitudinem pervenirent, uno saltem momento punctoque temporis tenellus *Infans* robustus *Juvenis* evaderet, etc. ideo enim tarde et paulatim *Res* crescunt, quia ex *certa* Materia *certisque* Principiis augentur, quæ momento temporis nec congregari, nec disponi, nec conjungi possunt. Porro autem cum ex *certo* semine res augeantur, e *certo* etiam semine nascantur necesse est.

Ibid. *Spatio usus*] i. e. *Spatio opus*, sic l. I. v. 220. *Nulla vi foret usus enim.* Virgilius VIII. Æneid. *Nunc viribus usus.*

186. *E Nihilo si*] *Si e nilo*, M. V.

191. *Crescendoque*] *Crescentesque*, V. viz. Res: nec insolens lectio, etsi *Omnia* præcedat.

193. *Huc accedit*] Quartum proponit v. 7. argumentum ex alimenti necessitate deductum, idque etiam non minus firmum et validum, quam cætera; cum enim nisi cadant imbres nihil e Terra surgat, cum animalia alimento privata nec propagare genus suum possunt, nec

Lætificos nequeat fœtus summittere tellus;
Nec porro secreta cibo natura animantum
Propagare genus possit, vitamque tueri:
Ut potius multis communia Corpora rebus
Multa putes esse, ut verbis Elementa videmus,
Quam sine Principiis ullam rem existere posse.
  Denique, cur Homines tantos natura parare
Non potuit, pedibus qui pontum per vada possent
Transire, et magnos manibus divellere monteis,
Multaque vivendo vitalia vincere sæcla:
Si non Materies quia rebus reddita certa 'st
Gignundis, e qua constat quid possit oriri?
NIL igitur fieri de NILO posse fatendum 'st:
Semine quando opus est rebus, quo quæque creatæ
Aëris in teneras possint proferrier auras.
  Postremo, quoniam Incultis præstare videmus
Culta loca, et manibus meliores reddere fœtus;
Esse videlicet in terris Primordia rerum,
Quæ nos, fœcundas vertentes vomere glebas,
Terraïque solum subigentes, cimus ad ortus.

vivere, quis tam ineptus est qui credat Animalia vel fruges e *Nihilo* produci, cum videat Materiam et producendis et alendis rebus omnibus esse necessariam? Imo potius concludendum est, semina esse quædam e quibus res, ut voces e literis, componantur.

200. *Denique cur, etc.*] Rursus v. 9. arguit e Rerum naturalium definita magnitudine et duratione. Si enim e Nihilo Homines v. g. producerentur, unde constanter tam pusilli et imbelles? Unde brevis vita, cæteraque humani generis et incommoda et vitia? Jam vero e certis seminibus certaque materia nasci Homines admittas, et hæc omnia necessaria plane erunt, et explicatu facilia.

201. *Pontum per vada*] Salmasius legit *pontu*, i. e. *πόντου*, ut idem Lucretius *pelage*, i. e. *πελάγη* dixit lib. V. v. 36. et l. VI. v. 619. at rectius Faber, noli hunc locum ita interpretari quasi dixisset *per ponti vada*. Quod enim Salmasius hunc versum depravatum judicavit, non ideo facilius crediderim.

203. *Vincere*] *Vivere*, Fayus: vox nihili.

209. *Postremo, etc.*] Observaverat Poeta Fruges, Arbores, Floresque, etc. humana industria meliores et lætiores fieri, indeque v. his 7. arguit hæc omnia e latentibus quibusdam seminibus oriri. Quid enim prodesset labor si e Nihilo producerentur? Vanus profecto esset, irritusque; et nihil ille ageret, qui *Nihil* coleret: imo nihil impedit quin fruges e Nihilo productas sponte sua quotannis meliores et lætiores nasci videremus.

210. *Reddere*] *Reddier*, Gif. et Pa. ex conjectura. *Reddi*, Lambinus. Docetque *Legendum ita esse libris omnibus reclamantibus: reddere* autem quod est in omnibus libris ferri non posse. Dum vero innocenti immeritæque voci irascatur, veterem, quam omnes libri assignant, sedem possideat *reddere*. Aliqui libri *dicier*: Pareus.

211. *Esse videlicet*] Sic sæpe Ennius, Plaut. et Tert. et Salust. *Scilicet futurum, videlicet in Terra reperiri, etc.* neque enim quod aliquando putavit Lambinus repeti debet *ἀπὸ κοινοῦ fatendum est.* Vid. lib. II. v. 468.

213. *Terraïque solum*] *Terram.* Festus Pompeius *solum* Terram. Ennius,

Quod si nulla forent, nostro sine quæque labore
Sponte sua multo fieri meliora videres.
Huc accedit, uti quicque in sua Corpora rursum
Dissolvat Natura, neque ad Nihilum interimat res.
Nam, si quid mortale e cunctis partibus esset,
Ex oculis res quæque repente erepta periret;
Nulla vi foret usus enim, quæ partibus ejus
Discidium parere, et nexus exsolvere posset.
At nunc, æterno quia constant Semine quæque,
Donec vis obiit, quæ res diverberet ictu,
Aut intus penetret per inania, dissolvatque,
Nullius exitium patitur Natura videri.
Præterea, quæcunque vetustate amovet ætas,
Si penitus perimit consumens Materiem omnem,
Unde animale genus generatim in lumina vitæ
Redducit Venus? aut redductum dædala tellus

lib. III. *Tarquinio dedit Imperium, simul et sola Regni.* Et alibi, *Sed sola Terrarum postquam permensa parumper.*

216. *Huc accedit, etc.*] Hactenus demonstravit Lucretius *Nihil e Nihilo fieri:* his autem v. 2. alterum proponit, quod ex priori sequitur, effatum, *Nihil in Nihilum reduci.*

Ibid. *Quicque*] *Quæque,* Gif. Pa. alii.

218. *Nam, si, etc.*] Effatum modo propositum primo probat v. 8. ex communi resolutione rerum; si enim Res in *Nihilum* interirent, aut *mortales essent e cunctis partibus,* nulla esset vis necessaria, ut unaquæque dissolvatur: sed ut sine ulla vi aut conamine aliarum rerum subito nata apparet, sic sine ulla vi aut conamine aliarum rerum unaquæque res, non dissolutione partium, interiret; sed nostris oculis subducta repente evanesceret: ideo enim vi opus est ut res unaquæque dissolvatur, quia constat ex seminibus quæ dissolutioni supersunt. Hujus argumenti ne minimam partem intellexit Fayus.

220. *Enim*] *Ei,* Gif. viz. *Naturæ.* Hanc lectionem tuetur Pareus: Lambinus, Faber, aliique rejiciunt: et tantos Authores tuto sequi potuit Fayus, si tacere voluisset: hæc autem iste. Aliis, *usus ei* sup. *Naturæ:* mihi minus arridet, alias enim non *rei cujusque* sed *Naturæ* partibus discidium pareretur. Ingenium hominis! quasi *ejus* non æque respiceret *rem quamque* si *ei,* ac si *enim* admittatur.

221. *Et*] *At,* Gif. quid autem sibi velit, aliis relinquo.

222. *At nunc*] *Quod nunc,* Gif. Pa. C. alii, omnesque MSS. i. e. *nunc autem.*

Ibid. *Constant*] *Constat,* Gif.

223. *Obiit*] *Obeat,* P. Na. D. sed *obiit* veteres MSS. Cod.

226. *Præterea, etc.*] Secundum argumentum quo probatur *Nihil in Nihilum reverti* breviter proponit Epicurus in Epist. ad Herodotum, *εἰ ἐφθείρετο δὲ τὸ ἀφανιζόμενον εἰς τὸ μὴ ὂν, πάντα ἂν ἀπολώλει τὰ πράγματα, οὐκ ὄντων τῶν εἰς ἃ διελύετο.* Fusius vero Poeta, et fortius. Olim probaverat *Nihil de Nihilo* fieri, et inde jam demonstrat *Nihil in Nihilum* reduci. Animalia enim quotidie pereunt, et nascuntur, fontes aquas, e quibus mare fluminaque constant, perpetuo subministrant, etc. Unde vero hæc omnia, nisi quædam essent *immortalia* semina, quæ dissolutioni Corporum superessent e quibus renovarentur? Quis enim tam insanus quin concederet materiam aliquando interitui obnoxiam, in tam infinita annorum serie quæ ab initio rerum fluxit, debere penitus consumi, ita ut nihil omnino superesset e quo res quotidie pereuntes reparari possint?

228. *Generatim*] *Generatum,* Gif. et quidam MSS. ut fatetur Lambinus.

229. *Redducit*] *Educit,* D. Na. vitiose.

Unde alit, atque auget, generatim pabula præbens?
Unde mare ingenui fontes, externaque longe
Flumina suppeditant? unde æther sidera pascit?
Omnia enim debet, mortali Corpore quæ sunt,
Infinita ætas consumse, anteacta diesque.
Quod, si in eo spatio, atque anteacta ætate fuere,
E quibus hæc Rerum consistit Summa refecta;
Immortali sunt natura prædita certe.
Haud igitur possunt ad Nilum quæque reverti.
  Denique, res omneis eadem vis causaque volgo
Conficeret, nisi Materies æterna teneret
Inter se nexas minus aut magis endopedite;
Tactus enim lethi satis esset causa profecto;
Quippe, ubi nulla forent æterno Corpore, eorum
Contextum vis deberet dissolvere quæque.
At nunc, inter se quia nexus principiorum
Dissimiles constant, æternaque materies est,
Incolumi remanent res corpore, dum satis acris
Vis obeat pro textura cujusque reperta.
Haud igitur redit ad Nihilum res ulla, sed omnes
Discidio redeunt in corpora materiaï.

231. *Ingenui*] Quos Natura, non Ars, etc. Ita *ingenuus color*, pro nativo, qui nulla arte, nullo pigmento evocatur. *Faber*. Juvenal. Sat. III. v. 20. *Ingenuum violarent marmora tophum.*

Ibid. *Ingenui*] *Perennes*, Gassend. al. *ingeniti.*

232. *Suppeditant*] Lambinus et Pareus, *suppetunt*, vel *parata sunt:* rectius autem *supplent* vel *subministrant.*

233. *Debet*] *Debeat*, Gif. Par.

234. *Consumse*] *Consumpsisse.* Sic *sumpse* pro *sumpsisse* apud Nævium in Tryphallo. Vid. A. Gellium, lib. II. c. 19. Eodem modo *cesse* et *cresse*, pro *cessisse* et *crevisse*, *divisse* pro *divisisse* apud Horatium. *Promisse* pro *promisisse* apud Catullum; atque ita porro.

237. *Prædita*] *Reddita*, MSS.

239. *Denique, etc.*] Deinceps probat v. 12. Res in *Nihilum* non reverti, quod non una vis ad dissolvendum omnia sufficiat; frustra enim aliquis obtendat unam eandemque vim omnia Corpora dissolvere non posse, quia dispari nexu corporum principia conjunguntur. Quid enim ista nexuum disparitas efficeret, cum principia ipsa, si modo in *Nihilum* revertantur, vel levissimum tactum ferre non valeant? Admittas vero principia quædam æterna esse, et ex dissimilitudine contextûs eorum inter se ratio reddenda est, quare non una eademque vis ad omnia dissolvendum sufficiat.

Ibid. *Volgo*] *Vulgo*, passim. Sic Cæsar de Bello Civ. lib. I. p. 7. *Vulgo ex tectis significabant.*

241. *Nexas endopedite*] *Nexu endopedito*, Nardius. *Nexus endopedita*, Gassendus, Gif. Par. cum vet. Codd. Alii, *nexus endopeditos:* quod placet Lector eligat.

242. *Satis esset causa*] Tale Latinitatis exemplum vix alibi reperies; ideoque quidam existimant legendum, *Tactus enim lethi omnibus esset causa profecto.*

243. *Eorum*] Cum in libris vulgatis multisque MSS. legitur *quorum*, e duobus MSS. quibus adderem B. *Eorum* reposuit Lambinus. *Quorum*, Na. C. Gifan. Par. alii tuentur: penes Lectorem sit.

244. Codices Florentini, *dissolvere quenquam*, viz. *contextum.*

247. *Res*] *In*, Gassendus.

Postremo, pereunt imbres, ubi eos pater Æther
In gremium matris Terraï præcipitavit:
At nitidæ surgunt fruges, ramique virescunt
Arboribus; crescunt ipsæ, fœtuque gravantur.
Hinc alitur porro nostrum genus, atque ferarum:
Hinc lætas urbeis pueris florere videmus,
Frundiferasque novis avibus canere undique sylvas:
Hinc fessæ pecudes pingues per pabula læta
Corpora deponunt; et candens lacteus humor
Uberibus manat distentis; hinc nova proles
Artubus infirmis teneras lasciva per herbas
Ludit, lacte mero menteis percussa novellas.
Haud igitur penitus pereunt quæcunque videntur:
Quando alid ex alio reficit Natura, nec ullam
Rem gigni patitur, nisi morte adjutam aliena.
Nunc age, res quoniam docui non posse creari
De Nihilo, neque item genitas ad Nil revocari;

251. *Postremo, etc.*] Quoniam autem Res pleræque sint, quæ dum dissolvuntur, ita ex oculis manibusque evanescunt, ut prorsus perire videri possunt; monet his 15. v. imbres ipsos, qui in terram decidentes maxime evanescunt, non perire, sed materiam suppeditare, unde fruges arboresque augentur, et fructibus onerantur; istis autem frugibus fructibusque homines, feræ, aves vescuntur: ideoque minime credendum est ullam imbrium particulam penitus interire, dum tot tantæque res ex iis reparantur: concludit denique *Nihil in Nihilum reverti*, cum Natura aliud ex alio reficit, nec aliquid unquam novum producit, quin utitur materia alterius rei olim dissolutæ.

254. *Ipsæ*] Sine cultu humano, sed non sine vi primigenia. Virgil. sæpe in Georg. Lucretius non minus sæpe. *Faber:* curiose nimis, nec forsan vere.

256. *Pueris*] *Puerûm*, B.

258. *Fessæ*] *Feræ*, quidam MSS. Alii, *fœtæ:* non placet.

261. *Artubus*] *Artibus*, vet. Cod. et *Scaurus*, Gif.

262. *Menteis percussa*] Sic ver. 12. *Percussæ corda tua vi.*

264. *Alid*] *Aliud. Alis* pro *alius* veteres usurpârunt. Gifanius dubitat an *alid* pro *aliud* dicitur; hanc vero contumeliam non patitur Lambinus: indignatur, furit, Catullum et Ausonium in partes vocat, at frustra: jurat denique se *alid* in duobus MSS. legisse; et hac lectione fruatur.

265. *Adjutam*] *Adjuta*, B. Na. Gif. Par. Nec minores sunt de hac, quam de illa altera lectione lites, quas tutius aliquis negligat, quam componat.

266. *Nunc age*] Jam vero ne frustra disputaret, dum Memmius suus omnibus quæ proposuerat argumentis diffidat, quoniam Principia illa æterna, seminaque rerum per se atque separata in sensum non cadant, sed præ sui exilitate omnem visum, etiam acutissimum longissime fugiant; varia congerit exempla rerum corporearum, quas nemo neget existere, licet videri non possint. Primo *Venti*, v. 33. cujus vim quicunque perspexerit, ut tollit mare, ut impellit naves, etc. illum corporeum esse, licet particulæ ejus oculis cerni non possunt, fatebitur; idque libentius, si cognoscat Ventum eodem plane modo ferri, et æquali impetu impellere, ac rapida et imbribus aucta flumina, quæ *Corporea* esse sensus ipsi apertissime demonstrant.

Ibid. *Age, res*] Alii legunt, *Nunc age sis, quoniam docui nil posse creari: age sis*, i. e. *age si vis.*

Ibid. *Quoniam*] *Quando*, Gif.

267. *Item genitas*] Alii, *res genitas.* Alii, *genita ad Nihilum:* perinde.

Ne qua forte tamen cœptes diffidere dictis,
Quod nequeunt oculis rerum Primordia cerni:
Accipe præterea, quæ Corpora Tute necesse 'st
Confiteare esse in rebus, nec posse videri.
  Principio, VENTI vis verberat incita pontum,
Ingenteisque ruit naveis, et nubila differt;
Interdum, rapido percurrens turbine campos
Arboribus magnis sternit, monteisque supremos
Silvifragis vexat flabris: ita perfurit acri
Cum fremitu, sævitque minaci murmure pontus.
Sunt igitur VENTI nimirum corpora cæca,
Quæ mare, quæ terras, quæ denique nubila cœli
Verrunt, ac subito vexantia turbine raptant.
Nec ratione fluunt alia, stragemque propagant,
Ac cum mollis aquæ fertur natura repente
Flumine abundanti, quod largis imbribus auget
Montibus ex altis magnus decursus aquaï,
Fragmina conjiciens sylvarum, arbustaque tota;
Nec validi possunt pontes venientis aquaï
Vim subitam tolerare: ita magno turbidus imbri
Molibus incurrens validis cum viribus amnis,
Dat sonitu magno stragem; volvitque sub undis
Grandia saxa; ruit qua quidquid fluctibus obstat.

270. *Præterea*] *Propterea*, Faber.

272. *Incita*] *Incitata*. Ista voce sæpe Lucretius utitur, et Virgilius. Alii, *insita*, male.

Ibid. *Pontum*] MSS. quidam *cortus*, inde *portus*. Plurimi MSS. ut et B. eamque vocem Pareus, Gif. aliique acriter defendunt. At vero quis dubitet *pontum* scribere qui versum 279. legerit? Salmasius legit *porcas*. *Porca enim τὸ μεταξὺ τῶν κυμάτων* dicitur ab auctore veterum Glossarum, translatione facta ab Agris: inter duos enim sulcos elata Terra dicitur *porca*. Varro de Re Rust. lib. I. et Ταφῇ Μενίππου.

275. *Sternit*] *Sevit*, Marullus.

277. *Pontus*] *Coörtus, vel côrtus*: ut optime Faber, qui istam vocem e versu 272. ejectam suo restituit loco. *Pontus* enim vox nihili est, et solo Fayo digna, qui ad versum 276. hæc monet: Ita] *Particula comparationis: comparat quippe venti validi fremitum murmuri maris furentis.* Acumen hominis!

278. *Cæca*] Quæ oculis cerni non possunt: sic eodem lib. v. 779. *Naturam clandestinam, cæcamque adhibere. Nimbosus Orion In vada cæca tulit.* Virgilius I. Æneid.

280. *Verrunt*] *Vertunt*, G. *Verrunt* autem amat Virgilius, Lucretianæ elegantiæ perpetuus imitator: *Maria, ac terras, cœlumque profundum Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.* I. Æneid. v. 63.

282. *Ac cum*] Ita quidam Libri, fatente Lambino. Plurimi vero legunt, *Quam quom.*

287. *Turbidus*] Alii, *turgidus*: improbe.

288. *Incurrens*] *Incurrit*, Na. imperite, et frustra se aliquorum Codicum authoritate tuebitur.

290. *Ruit qua quidquid*] *Quidquam*, Gif. sed *ruunt quæ*, saxa viz. semper legendum putavit Faber. Nec improbanda esset ista conjectura, si Codices confirmarent, et non foret paulo frigi-

Sic igitur debent VENTI quoque flamina ferri:
Quæ, veluti validum flumen, cum procubuere
Quamlibet in partem, trudunt res ante, ruuntque
Impetibus crebris; interdum vertice torto
Corripiunt, rapidoque rotantia turbine portant.
Quare etiam atque etiam sunt VENTI Corpora cæca:
Quandoquidem factis ac moribus, æmula magnis
Amnibus inveniuntur, aperto Corpore qui sunt.
Tum porro varios rerum sentimus ODORES,
Nec tamen ad nareis venienteis cernimus unquam;
Nec calidos ÆSTUS tuimur, nec FRIGORA quimus
Usurpare oculis, nec VOCES cernere suemus;
Quæ tamen omnia Corporea constare necesse 'st
Natura; quoniam sensus impellere possunt:
TANGERE ENIM ET TANGI, NISI CORPUS, NULLA POTEST RES.
Denique, fluctifrago suspensæ in littore Vestes
Uvescunt, eædem dispansæ in Sole serescunt;

dior: non solicitanda est igitur illa altera lectio, quam vetus Latium probaret; *ruitque* forsan admitti potest, et probe respondebit *ruuntque* v. 293. ab istiusmodi etiam hiatibus non abhorrent veteres Poetæ.

295. *Rapidoque rotantia*] Alii, *rapidique rotantia: rapidique rotanti*, Gif. e vet. Codic. perinde est. Mallem vero *rotantia*, ut v. 280. *Subito vexantia turbine raptant.*

297. *Moribus*] Ita plurimi vet. Codd. quidam autem MSS. et impressi, *motibus*. Virgilius: *Ventos et varium Cœli prædicere morem Cura sit.*

299. *Tum porro, etc.*] *Quin*, Gif. Iterum docet v. 7. posse esse in Rerum Natura *Principia* quædam corporea, quamvis sub oculos non cadunt; cum calorem, odores, sonos, frigusque esse omnes fatentur, quæ tamen nemo unquam oculis usurpavit. Ista vero omnia corporea esse quis dubitet dum impellunt sensus, ideoque *tangunt?* Quodcunque autem vel *tangit*, vel *tangitur*, id est Corpus. *Corpus* Græce definitur, *τὸ δρώμενον, ἢ πάσχον, σῶμά ἐστι·* quam definitionem significare volens Lucretius, ita scripsit, *Tangere enim et tangi, nisi Corpus, nulla potest res.* A. Gellius, l. V. c. 15.

306. *Denique, etc.*] Alio v. 6. utitur exemplo: *Aqua* est *Corpus*, at illam in particulas nimis minutas aspici aliquando dividi experimur: Panni enim, aut lintea juxta littus expansa humescunt, a Solis calore autem iterum siccantur; at istas *Aquæ* particulas Pannis insidentes, vel ab iis recedentes, nemo unquam vidit.

Ibid. *Fluctifrago*] *Fluctivago*. Nonius in voce *Seresco*.

307. *Uvescunt*] *Humescunt*, unde *uvidus*.

Ibid. *Dispansæ*] Aliqui libri, *candenti*. Alii, *dispessæ*, ex A. Gellio, lib. XV. c. 15. qui observat *passum* a *pando*, et cum præpositione *expassum*, non *expansum*, a veteribus dici; Plautumque in Milite Glorioso, Act. II. sc. 4. v. 6. et 7. scribere, *Credo ego isthoc exemplo tibi esse eundum actutum extra portam*, Dispessis *manibus patibulum cum habebis.* Eadem Servius ad v. 484. lib. I. Æneid. At *dispensæ* agnoscit Nonius in voce *Seresco.* Lambinus autem hos duos versus ita legendos censet, *Denique, fluctifrago dispessæ in littore vestes Uvescunt, eædem candenti in Sole serescunt.*

Ibid. *Serescunt*] *Siccantur;* quod serenitas sicca sit. Sic Virgilius docte in Georg. l. I. *Unde* serenas *Ventus agat nubes.* Id est, *siccas*. Idem alio in loco: *Atque* arida *differt Nubila;* Nonius. *Serescunt: ξηραίνονται*, in veteri Vulcanii Onomastico.

At neque, quo pacto persederit humor aquaï
Visu 'st, nec rursum quo pacto fugerit æstu:
In parvas igitur parteis dispergitur Humor,
Quas oculi nulla possunt ratione videre.
  Quin etiam multis Solis redeuntibus annis
Annulus in digito subtertenuatur habendo:
Stillicidî casus lapidem cavat: uncus aratri
Ferreus occulte decrescit Vomer in arvis:
Strataque jam volgi pedibus detrita viarum
Saxea conspicimus: tum portas propter ahena
Signa manus dextras ostendunt attenuari
Sæpe salutantum tactu, præterque meantum:
Hæc igitur minui, cum sint detrita, videmus;
Sed, quæ Corpora decedant in tempore quoque,
Invida præclusit speciem Natura videndi.
  Postremo, quæcunque Dies Naturaque rebus
Paullatim tribuit, moderatim crescere cogens,
Nulla potest oculorum acies contenta tueri;
Nec porro quæcunque ævo macieque senescunt:
Nec mare quæ impendent vesco sale Saxa peresa,

312. *Quin etiam multis Solis, etc.*] *Multum*, Marullus. *Multis olim*, Faber. Varia v. 11. congerit exempla: Annulus viz. in digito, Vomer in agris attenuatur; Gutta lapidem cavat; Pavimenta atteruntur; æreasque etiam Statuas crebro tactu detritas conspicimus. Ab his omnibus ita detritis corporeæ quædam particulæ recedunt; qui vero istas viderit, oculos habebit longe acutiores quam *Aquila aut serpens Epidaurius*.

313. *Habendo*] Dum gestatur. Passivæ significationis: Virgil. *Alitur vitium vivitque* tegendo. Id est, dum tegitur. Lucret. l. IV. v. 1062. *Inveterascit* alendo. Id est, dum alitur.

316. *Strata viarum*] Ut *prima virorum*, lib. I. v. 87. *Clausa domorum*, v. 355. *Clausa viarum*, lib. IV. v. 616. etc. Et apud Virgil. lib. I. Æneid. *Miratur portas, strepitumque, et* strata viarum.

318. *Signa manus dextras, etc.*] Intelligit Deorum tutelarium signa, quorum manum dextram qui exirent ex urbe, et qui ingrederentur, osculari solebant, idque boni ominis causa: neque tamen ullus, quod sciam, veteris Scriptoris locus ad id demonstrandum affertur; sed ita res describitur, ut minime dubia videri debeat. Cur autem dextram potius oscularentur quam lævam, habes Varronem qui doceat in excerptis ex Servio in I. Æneid. *Extras* vero in margine apponit Gifanius, forsan pro *exertas* aut prominentes: sic apud Lucretium, lib. IV. v. 278. *Extraria* lux, pro *externa*, vel *extrinseca*. Versum sequentem non agnoscit B.

320. *Sint*] Ex omnibus libris scripsit Lambinus. *Sunt*, ex conjectura, Gifanius, ut et *præcludit* pro *præclusit*, v. 322.

323. *Postremo, quæcunque, etc.*] Denique monet v. 7. Rebus paulatim crescentibus apponi quasdam particulas corporeas, ab iis iterum decrescentibus detrahi; eas vero particulas oculum ne quidem acutissimum intueri: et demum concludit posse esse quædam Principia Corporum quæ aciem oculorum fugiant: Hæc omnia breviter Epicurus in Epist. ad Herodotum; *πᾶν τε μέγεθος μὴ εἶναι περὶ ἀτόμους*. Democritus maximas posse esse Atomos existimabat, et, *οὐδέποτε γοῦν ἄτομος ὤφθη αἰσθήσει.*

327. *Nec mare quæ impendent*] Pro

Quid quoque amittant in tempore, cernere possis.
Corporibus cæcis igitur Natura gerit res.
Nec tamen undique Corporea stipata tenentur
Omnia natura, namque est in rebus INANE:
Quod tibi cognôsse in multis erit utile rebus;
Nec sinet errantem dubitare, et quærere semper
De Summa rerum, et nostris diffidere dictis:
Quapropter locus est intactus, INANE, vacansque.
Quod si non esset, nulla ratione moveri
Res possent; namque, officium, quod Corporis extat,

impendent mari. Et hanc lectionem agnoscit Festus in voce *Vescus.* Sic Terentius in Phormione, *Tanta* te *impendent mala.* Lucilius, *Nunc ad te redeo ut res quæ* me *impendat agatur:* licet aliud dicat Festus in voce *Me.* Similiter *instare illum* Veteres dicebant, ut Plautus in Pœnulo, *Tantum* eum instat *exitii.*

Ibid. *Vesco sale*] *Ve*, particula, sicut quædam alia, tum intentionem significat, tum minutionem: sic *vescum,* quod ex *ve* particula et *esca* copulatum est, utriusque diversæ significationis vim capit: aliter enim *vescum salem* dicit Lucretius ex edendi intentione, aliter Lucilius *vescum* appellat cum edendi fastidio. *A. Gellius,* lib. XVI. cap. 5. Lucilii verba laudat Nonius Marcellus: *Vescum*] *Minutum, obscurum.* Lucilius, lib. XXVI. *Quam fastidiosum ac* vescum *cum fastidio vivere.* Ubi addit ex Virgil. Georg. III. *Nec* vescas *salicum frondes.* Item ex Afranio in Sororibus: *At puer est* vescis *imbecillus viribus.* Festus, *vescus,* fastidiosus: Ve *enim pro pusillo utebantur.* Plin. l. VII. c. 20. *Corpore* vesco, *sed eximiis viribus Tritanum.* Ovid. Fast. l. III. v. 445. Vegrandia *farra colonæ; Quæ male creverunt,* vescaque *parva vocant. Vis ea si verbi est, cur non ego* Vejovis *ædem, Ædem* non magni *suspicer esse Jovis?*

328. *Quoque—possis*] *Quæque—posset,* Gif.

330. *Nec tamen undique, etc.*] Supra probaverat corporea quædam esse Principia; jam aliam rem aggreditur, et v. 6. docet in *Omni* aliud plane esse præter Corpus, viz. *Inane:* istud autem *Inane* definit *locum intactum, et vacantem:* spatium viz. quod neque tangit, neque tangitur, quod neque agere, neque pati potest. Sic lib. III. *Plagarum quia sunt expertia, sicut* Inane *est; Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hilum.*

332. *Cognôsse*] *Commune,* B. et v. 335. *In* pro *de,* B.

336. *Quod si non esset, etc.*] Primum quo probatur *Inane* argumentum v. 11. continetur: quo etiam Epicurus Epist. ad Herodotum utitur: Εἰ μὴ ἦν ὃ κενὸν, καὶ χώραν, καὶ ἀναφῆ φύσιν ὀνομάζομεν, οὐκ ἂν εἶχε τὰ σώματα ὅπου ἦν, οὐδὲ δι᾽ οὗ ἐκινεῖτο, καθάπερ φαίνεται κινούμενα. Ut vero vim hujus argumenti melius percipias, Lector, cogita universum mundum, si nihil *Inane* interspersum habeat, confertissimam esse molem, adeo ut Corpusculum, ne minimum quidem, valeat de novo suscipere: quippe si nihil non plenum est, nullus locus restat complendus; quare aut Corpus non admittetur, aut in illo loco collocabitur, in quo aliud jam situm est; sicque idem locus duo Corpora sese undique penetrantia capiet, quod sane per vires Naturæ fieri posse non dixeris. Deprehendes autem hac ratione aliquodne Corpus ex iis quæ intra hanc molem disposita sunt moveri e suo loco possit, ut invadat locum alterius: sane cum plenum locum offendat, necesse erit ex illo pellat quod Corpus illum occupat; illud prorsus quonam contendat, si Omnia quidem plena sunt? An ipsum rursus expellet aliud? Sed par redibit difficultas, continuabiturque in ævum. Ideoque nisi *Inane* sit rebus intermistum, ita essent Omnia stipata, ut non modo nulla res Mundi moveri loco jam valeat; sed neque explicari possit quomodo gigni quidquam potuerit, cum ad generationes rerum motus localis requiratur. Idem fere argumentum ex Democrito et Lucippo, quos Epicurus sequitur, collectum proponit Aristot. IV. Phys. 6. *Gassendus.*

337. *Corporis*] *Corporum,* Pa. aliique,

Officere, atque obstare, id in omni tempore adesset
Omnibus: haud igitur quidquam procedere posset,
Principium quoniam cedendi nulla daret res.
At nunc per maria, ac terras, sublimaque cœli,
Multa modis multis varia ratione moveri
Cernimus ante oculos; quæ, si non esset INANE,
Non tam sollicito motu privata carerent;
Quam genita omnino nulla ratione fuissent:
Undique Materies quoniam stipata quiesset.
  Præterea, quamvis Solidæ res esse putentur,
Hinc tamen esse licet Raro cum corpore cernas:
In saxis ac speluncis permanat Aquarum
Liquidus humor, et uberibus flent omnia guttis;
Dissupat in corpus sese Cibus omne animantum:
Crescunt Arbusta, et fœtus in tempore fundunt,
Quod Cibus in totas usque ab radicibus imis
Per truncos, ac per ramos diffunditur omneis:
Inter septa meant Voces, et clausa domorum
Transvolitant: rigidum permanat Frigus ad ossa.
Quod, nisi INANIA sint, qua possent Corpora quæque
Transire, haud ulla fieri ratione videres.
  Denique, cur alias aliis præstare videmus
Pondere res rebus, nihilo majore figura?
Nam, si tantundem 'st in Lanæ glomere, quantum

contra Codicum fidem: in sequenti versu *abesset* pro *adesset*. Idem.

341. *Sublimaque cœli*] Ut *acuta belli*, ab Horatio: *occulta et remota templi*, a Cæsare: *sublimus* autem, ut *imbecillus*, *inermus*, *hilarus*, etc.

344. *Privata carerent*] Turnebus aliquando legit, *pronata carerent:* aliquando *privata jacerent:* frustra; ut et Gassendus, qui v. 346. pro *quiesset*, legit *fuisset*.

347. *Præterea, quamvis, etc.*] Iterum v. 12. probat *Inane* esse, quoniam Res, quæ maxime solidæ videntur, Corpora quædam permeant, et permanant. Sic Aqua saxum; Alimentum omnia animalium membra; Succus truncos ramosque arborum; Soni parietes et mœnia; et Frigus carnem et nervos usque ad ipsa ossa penetrat. Quæ tamen non omnino fierent, nisi essent Vacua quædam spatiola inter solidarum istarum rerum particulas, quæ Corpora quæque pertransirent.

350. *Flent*] *Fluunt*, B.

353. *Quod Cibus in totas, etc.*] *Arbores* viz. licet supra posuerit *Arbusta*. Alii tamen legunt, *tota usque vel ab, etc.* Alii, *totos*, viz. fœtus.

358. *Fieri*] Alii, *qua irent.*

Ibid. *Videres*] Alii, *valeret.*

359. *Denique, cur alias, etc.*] Tertium quo probatur *Inane* argumentum v. 12. deducitur e diverso rerum, quæ ejusdem magnitudinis et figuræ sunt, pondere: neque enim explicari potest, cur e duobus Corporibus ejusdem figuræ et magnitudinis alterum plus ponderis haberet, alterum minus; nisi quod in illo plus insit *Corporis*, cui Pondus naturale est: in hoc vero plus *Inanis*, quod nullum omnino habet pondus.

361. *Glomere*] *Pondere*, alii, soliciti de quantitate; inepte: æque enim licuit

Corporis in Plumbo 'st, tantundem pendere par est;
Corporis officium est quoniam premere omnia deorsum:
Contra autem natura manet sine pondere INANIS.
Ergo, quod Magnum 'st æque, Leviusque videtur,
Nimirum plus esse sibi declarat INANIS:
At contra Gravius plus in se CORPORIS esse
Dedicat, et multo VACUI minus intus habere.
Est igitur nimirum id, quod ratione sagaci
Quærimus, admistum rebus, quod Inane vocamus.
Illud in his rebus, ne te deducere vero
Possit, quod quidam fingunt, præcurrere cogor:
Cedere Squamigeris latices nitentibus aiunt,
Et liquidas aperire vias; quia post loca Pisces
Linquant, quo possint cedentes confluere undæ:
Sic alias quoque res inter se posse moveri,
Et mutare locum; quamvis sint omnia plena:
Scilicet id falsa totum ratione receptum 'st.
Nam, quo Squamigeri poterunt procedere tandem,
Ni spatium dederint latices? Concedere porro
Quo poterunt undæ, cum pisces ire nequibunt?
Aut igitur motu privandum 'st corpora quæque;
Aut esse admistum dicendum 'st rebus INANE;
Unde initium primum capiat res quæque movendi.
Postremo, duo de concursu Corpora lata,

Lucretio producere, ac aliis corripere.

362. *Corporis*] *Corporum*, ut et v. 363. et 367. B. Et pro ista voce pugnat Gifanius ridicula plane ratione; licet enim de principiis Corporum aut Atomis loquatur Lucretius, nihil tamen obstat quo minus *Corporis* legatur: ut infra, v. 423. *Corpus enim per se communis deliquat esse Sensus.* Lambinus.

368. *Dedicat*] *Declarat*, aut *ostendit*. Alii, *Indicat*. Alii, *Deliquat*, ut v. 423. et lib. III. v. 209. Alii, *Delicat*. Sic Plaut. in Milite, *Ita vero ut tu ipse me dixisse* delicas. Nonius, *delica*. . Explana, indica, etc. Sed *Dedicat* amat Faber: *de* enim affirmat, ut *demiror*, *demagis*, valde magis apud Lucilium in Nonio: Festus tamen, *demagis* pro *minus* Antiqui dicebant: forsan leg. *nimis*.

369. *Id*] Nardius et alii non agnoscunt; at retinendum arbitror.

371. *Illud in his rebus, etc.*] Quoniam vero aliqui, inter quos Arist. l. IV. Phys. vim hujus argumenti eludere conantur, dicendo, *Inanis* non opus esse ut Corpora moveantur; cum in *Pleno* Corpora possunt sibi invicem officiose cedere, quoniam Corpus, quodcunque movetur, relinquit spatium ab alio Corpore, quod e suo loco detrudit, occupandum: ut Aqua cedit Piscibus procedere conantibus, locumque quem illi reliquerunt subit: urget Lucretius, Pisces in Aqua sibi viam aperire, locumque post se relinquere non posse, nisi Aqua cedat locum; cedere autem locum Aquam non posse, nisi pateat vacuum spatium a Piscibus relictum. Igitur aut admittendum est Inane Corporibus admistum, aut nihil omnino moveri possit.

381. *Quo*] *Qui*, Gifan. versus 279. immemor.

385. *Postremo, duo de concursu, etc.*] Quinto his v. 7. pugnat argumento, eo-

Si cita dissiliant, nempe aër omne necesse 'st,
Inter corpora quod fuvat, possidat INANE.
Is porro, quamvis circum celerantibus auris
Confluat, haud poterit tamen uno tempore totum
Complere spatium: nam primum quemque necesse 'st
Occupet ille locum, deinde omnia possideantur.
 Quod si forte aliquis, cum Corpora dissiluere,
Tum putat id fieri, quia se condenseat aër,
Errat: nam VACUUM tum fit, quod non fuit ante,
Et repletur item, VACUUM quod constitit ante;
Nec tali ratione potest denserier aër;
Nec, si jam posset, sine INANI posset, opinor,
Se ipse in se trahere, et parteis conducere in unum:
Quapropter, quamvis causando multa moreris,
Esse in rebus INANE tamen fateare necesse 'st.
 Multaque præterea tibi possum commemorando

que satis valido. Si enim duo Corpora plana et lata concurrant, subitoque a se invicem dissiliant, *Inane* fieret; omnis enim materia ab istis Corporibus ita concurrentibus elideretur. Ideoque spatium quod inter illa dissilientia patet omnis Corporis esset Vacuum: quid enim impleret? Aër, an materia subtilis? At quantumvis celerem, quantumvis subtilem fingas materiam, *Inane* tamen semper relinques, cum Aër ille aut materia subtilis uno eodemque momento totum quod patet spatium occupare et implere non possit.

Ibid. *De concursu*] *Post concursum.* Sic Plautus, *Non bonus est somnus* de *prandio.* Alii, inter quos Gifanius, legunt *concursu*, ut et *cultu*, lib. IV. v. 1276. Plurima enim erant apud Veteres nomina ambiguæ formæ. Sed hunc castigat Lambinus; an jure, alii videant.

Ibid. *De concursu*] *De conjunctione, de commissura*, alii.

387. *Fuvat*] Quasi *fuerit.* Alii, *fiat.*

Ibid. *Possidat*] Ita Veteres, pro *possideat.*

388. *Celerantibus*] Aliqui, *densantibus:* nullo plane sensu.

390. *Complere*] *Compleri*, Gif. perinde est.

392. *Quod si forte aliquis, etc.*] Responsionem præoccupat impugnatque Lucretius, v. 9. Hic versus aliquos excidisse, mutilumque esse hunc locum semper judicavi: præclara enim responsio, *Vacuum non est, quoniam Aër condensatur.* Quis autem intelligat? Ideoque hunc locum ita censeo supplendum: Cum duo ista Corpora concurrant, inter eorum superficies Aër interceptus condensatur, saltem in superficierum cavitatibus (nulla enim Corpora perfecte plana) latet: cum vero dissiliant ista Corpora, Aër iste interceptus rarefit; spatiumque inter duo ista Corpora dissilientia patens occupat et implet. Urget autem Lucretius, Cum ista duo Corpora separentur, *Inane* fieri necesse, (quis enim neget cum in aliquibus saltem partibus se invicem tangebant,) et Id *Inane* iterum ab Aëre repleri; ideoque prius argumentum firmum satis esse et certum; urget insuper, Aërem non omnino condensari, vel si condensetur; ex ista condensatione tamen sequi *Inane* esse: quoniam absurdum est unam eandemque materiæ molem aliquando majus aliquando minus spatium occupare, nisi Inane esset.

393. *Condenseat*] Sic Virgil. Æneid. X. *Extremi addensent acies.* Et Æneid. VII. *Agmina densentur campis.* Ad quem locum *denseo, denses*, dici agnoscit Servius.

401. *Multaque præterea, etc.*] Multa proposuit, non vero omnia argumenta; reliqua autem ex iis, quæ memoraverat, ab ipso *Memmio* colligenda relinquit: idem enim Philosophis ac Canibus venaticis accidit, cum certa veritatis ves-

Argumenta, fidem dictis conradere nostris;
Verum animo satis hæc vestigia parva sagaci
Sunt, per quæ possis cognoscere cætera Tute:
Namque Canes ut montivagæ persæpe feraï
Naribus inveniunt intectas frunde quietes,
Cum semel instituerunt vestigia certa viaï:
Sic alid ex alio per te Tute ipse videre
Talibus in rebus poteris, cæcasque latebras
Insinuare omneis, et Verum protrahere inde.
Quod, si pigrâris, paullumve abscesseris ab re,
Hoc tibi de plano possum promittere, Memmi:
Usque adeo largos haustus de fontibu' magni
Lingua meo suavis diti de pectore fundet,
Ut verear, ne tarda prius per membra Senectus
Serpat, et in nobis Vitaï claustra resolvat,
Quam tibi de quavis una re versibus omnis
Argumentorum sit copia missa per aureis.
Sed nunc jam repetam cœptum pertexere dictis.
Omnis, ut est, igitur, per se, Natura, duabus
Consistit rebus; nam Corpora sunt, et Inane;
Hæc in quo sita sunt, et qua diversa moventur:
Corpus enim per se communis deliquat esse

tigia semel legerint, abditos illius recessus facile invenient.

402. *Conradere*] *Conciliare, comparare:* l. VI. v. 303. *Atque alia ex ipso conradens Aëre portat.* Et v. 443. *Conradens ex Aëre semina nubis.* Ideoque non audiendi sunt isti qui *contradere* reponunt.

406. *Intectas frunde*] Livius, *intecta stramento tecta:* non opus est igitur istorum ingenio qui amant, *intextas.*

407. *Certa*] *Prima*, B.

411. *Quod, si pigrâris*] Aliam ab omnibus Interpretum, v. 9. commentis sententiam sequutus sum, quam veram tamen esse fatebitur is Lector, qui sequentes versus diligenter perpendit, novitque Lucretium de Epicuro et de seipso nihil moderatum sentire.

413. *Usque adeo largos, etc.*] Lambinus e MSS. legit, *Usque adeo largos, haustos de fontibus, Amnes.*

Ibid. *De fontibu'*] Ex Epicuri libris, cujus non tantum opiniones, sed etiam verba ubique premit et sectatur.

420. *Omnis, ut est, igitur, etc.*] Jam *Corpus* et *Inane* demonstraverat. His vero v. 11. olim posita argumenta breviter recenset, et unum addit a sensu deductum; asseritque nihil per se existere præter *Corpus* et *Inane.* Sic Epicurus in Epist. ad Herodotum, *τὸ πᾶν ἐστι πῆ μὲν σῶμα, πῆ δὲ κενόν.* In Epist. ad Pythoclem, *τὸ πᾶν σῶμα, καὶ ἀναφὴς φύσις.* Et Cicero in II. de Nat. Deor. *Omnium, quæ sint, Naturam, esse Corpora et Inane, docet Epicurus.*

Ibid. *Omnis, ut est per se, Natura*] i. e. Omnis Natura, vel *Omne* per se existens: et ut Epicurus in Epist. ad Herod. *Καθ' αὑτὰς φύσεις.*

421. *Consistit*] Alii, *constitit in*, imperite.

Ibid. *Nam*] *Quæ*, G.

423. *Corpus enim, etc.*] Ipsa Epicuri verba: *Τὰ μὲν σώματα ὡς ἔστιν, καὶ αὐτὴ ἡ αἴσθησις ἐπὶ πάντων μαρτυρεῖ, καθ' ἣν ἀναγκαῖον τὸ ἄδηλον τῷ λογισμῷ τεκμαίρεσθαι· εἰ μὴ ἦν ὃ κενὸν, καὶ χώραν, καὶ ἀναφῆ φύσιν ὀνομάζομεν, οὐκ ἂν εἶχε τὰ σώματα ὅπου ἦν, οὐδὲ δι' οὗ ἐκινεῖτο, καθάπερ φαίνεται κινούμενα.* Ep. ad Herodot.

Sensus; quo nisi prima fides fundata valebit,
Haud erit occultis de rebus quo referentes
Confirmare animi quicquam ratione queamus.
Tum porro Locus, ac Spatium, quod INANE vocamus,
Si nullum foret, haud usquam sita Corpora possent
Esse, neque omnino quaquam diversa meare;
Id quod jam supera tibi paullo ostendimus ante.
  Præterea nihil est, quod possis dicere ab omni
CORPORE sejunctum, secretumque esse ab INANI:
Quod quasi tertia sit rerum natura reperta.
Nam quodcunque erit, esse aliquid debebit id ipsum
Augmine vel grandi, vel parvo denique, dum sit;
Cui si Tactus erit quamvis levis, exiguusque,
Corporum augebit numerum, summamque sequetur;
Sin intactile erit, nulla de parte quod ullam
Rem prohibere queat per se transire meantem;
Scilicet hoc id erit Vacuum, quod Inane vocamus.
  Præterea, per se quodcunque erit, aut faciet quid,

426. *Animi*] *Animos*, Nardius et alii: quo sensu ipsi viderint.

430. *Supera*] *Supra.*

431. *Præterea nihil est, etc.*] His v. 10. docet Nihil esse per se existens præter *Inane* et *Corpus*. Quicquid enim est, quantitate aliqua, magna aut parva, donatur. Id vero si tactile sit, motumque impediat, *Corpus* censebitur: Epicurus apud Empiricum, *κατ' ἀθροισμὸν σχήματος, καὶ μεγέθους, καὶ ἀντιτυπίας, καὶ βάρους, τὸ σῶμα νοεῖται.* Si vero intactile, motumque non impediat, vocabitur *Inane*. Nihil igitur est præter Corpus et Inane.

Ibid. *Possis dicere*] Alii, *dici possit ab:* alii, *possit dicier:* eligat Lector.

433. *Quod quasi tertia sit rerum natura reperta*] Pro *rerum*, alii legunt *numero*. Nec lis inter harum vocum Patronos facile componatur, cum qui *rerum*, æque ac qui *numero* amat v. 447. autoritate seipsum tueri possit. Totum vero hunc versum rejicit Faber, et existimat illum ex conclusione seu Orationis clausula petitum, et huc translatum fuisse: deinde dicit Latinitatem esse vitiosam: *Nihil est* quod possis *dicere sejunctum, etc.* quod sit quasi *tertia natura reperta.* Ita ille. Quid autem si legamus, *quod dici possit?* Quid si, *quod possit dicier?* Quid etiam si legamus, *Quæ quasi tertia?* dum Cod. MS. B. aliique agnoscunt, *Quo?* Profecto ista omnia incorruptum vetusque Latium sapiunt; nec *Illius* autoritas tanta est, ut omnium Codicum fidei præferatur.

434. *Esse aliquid*] *Esse aliud*, alii: in cujus insanæ Lectionis interpretatione nollem Lambinum tot verba perdidisse.

437. *Corporum*] Imperiti Librarii, offensi quod litera *M* non eliditur, varia commenti sunt: alii scribunt *Corporeum augebit:* alii, *Corporis augebit:* alii, *Corporum adaugebit:* frustra hæc omnia. Litera enim *M* apud Ennium et Lucretium sæpissime non eliditur, uti nec apud Horatium, Sat. 2. lib. II. *Num vesceris ista, Quam laudas, pluma? Cocto num adest honor idem?*

441. *Præterea, etc.*] Iterum v. 9. docet nihil esse per se existens præter *Corpus* et *Inane*. Quodcunque enim est, vel in aliud agere, vel ab alio pati potest; id autem erit *Corpus*. Quodcunque enim agit vel patitur, tangitur aut tangit: vel est id in quo Res sitæ sunt, in quo etiam fiunt, et moventur: id autem *Inane* est. Nullum igitur est tertium rerum genus quod sensu (qui *Corpus* esse docet) vel ratione (quæ *Inane* esse demonstrat) deprehendere valeamus. Epicurus, *τὸ δρώμενον, ἢ πάσχον, σῶμά*

Aut aliis fungi debebit agentibus ipsum;
Aut erit, ut possint in eo res esse, gerique:
At facere et fungi sine CORPORE nulla potest res;
Nec præbere locum porro, nisi Inane, Vacansque:
Ergo præter INANE, et CORPORA, tertia per se
Nulla potest rerum in numero natura relinqui;
Nec, quæ sub sensus cadat ullo tempore nostros,
Nec ratione animi quam quisquam possit apisci.
Nam, quæcunque cluent, aut his CONJUNCTA duabus
Rebus ea invenies; aut horum EVENTA videbis.
CONJUNCTUM 'st id, quod nunquam sine perniciali
Discidio potis est sejungi, seque gregari:
Pondus uti saxis, Calor ignibu', Liquor aquaï,
Tactus Corporibus cunctis, Intactus Inani.
Servitium contra, Libertas, Divitiæque,
Paupertas, Bellum, Concordia, cætera, quorum
Adventu manet incolumis natura, abituque;
Hæc soliti sumus, ut par est, EVENTA vocare.
Tempus item per se non est, sed Rebus ab ipsis
Consequitur sensus, transactum quid sit in ævo;
Tum, quæ Res instet; quid porro deinde sequatur:
Nec per se quemquam TEMPUS sentire fatendu' est
Semotum ab rerum motu, placidaque quiete.

ἐστι· τὸ δὲ κενὸν οὔτε ποιῆσαι, οὔτε παθεῖν δύναται, ἀλλὰ κίνησιν μόνον δι' ἑαυτοῦ τοῖς σώμασι παρέχει.

443. *Gerique*] *Genique*, P. et alii: improbe.

Ibid. *Gerique*] *Fieri* et *moveri*; dum enim *gerere* idem apud Lucretium ac *facere* aut *administrare*, ut in v. 329. *Corporibus cæcis Natura* gerit *res*, immerito Lambin. Gifanius succenset quod *geri* interpretetur *moveri*: sine motu enim nihil Natura vel agit vel administrat.

450. *Nam, quæcunque cluent, etc.*] Cum vero plurima dicimus *esse* præter Corpus et Inane, ut Bellum *est*, Pax *est*, Calor *est*, etc. ne ex communi hoc usu loquendi errores nascerentur, monet ver. 10. hæc omnia *Conjuncta* tantum esse, vel *Eventa* Corporis et Inanis: *Conjunctum* (*σύμπτωμα* sive proprium Accidens) est quod non potest abesse sine interitu subjecti: quale est Calor in igne, Humiditas in aqua, etc. *Eventum* vero (*συμβεβηκὸς* sive Accidens commune) quod potest abesse vel adesse sine subjecti interitu; quale est Bellum, Paupertas, Concordia, etc.

460. *Tempus item, etc.*] Qui Paupertatem, Bella, Pacem, etc. inter Eventa poni haud graviter ferebant, magnificentius de *Tempore* sentiebant. Pythagoras, Heraclitus, alii (vid. Empiricum adv. Phys. lib. XXI.) Corpus esse; Stoïci vero incorporeum aliquid esse docuerunt: his omnibus Epicuri sententiam v. 5. opponit Lucretius, quam accipe, Lector, Gassendi verbis luculentius explicatam: *Tempus est Eventum cogitatione duntaxat seu mente attributum rebus, prout concipiuntur in eo, in quo sunt, statu perseverare aut desinere, et longiorem aut breviorem existentiam tueri; ac ipsam habere, habuisse, aut habituræ esse.*

462. *Porro*] *Pars* edidit Fayus, eodem judicio quo v. 476. *Clara* interpretatus est *notissima*.

Denique, Tyndaridem raptam, belloque subactas
Trojugenas genteis cum dicunt esse, videndu 'st,
Ne forte hæc per se, cogant nos, esse fateri:
Quando ea sæcla hominum, quorum hæc eventa fuere
Irrevocabilis abstulerit jam præterita ætas.
Namque aliud rebus, aliud regionibus ipsis
EVENTUM dici poterit, quodcunque erit actum.
Denique, Materies si rerum nulla fuisset,
Nec Locus, ac Spatium, res in quo quæque geruntur;
Nunquam Tyndaridis formæ conflatus amore
Ignis Alexandri Phrygio sub pectore gliscens
Clara accendisset sævi certamina belli:
Nec clam durateus Trojanis Pergama partu
Inflammasset equus nocturno Grajugenarum:
Perspicere ut possis, Res Gestas funditus omneis,
Non ita, uti CORPUS, per se constare, nec esse:
Nec ratione cluere eadem, qua constat INANE:
Sed magis ut merito possis EVENTA vocare

465, 466. *Denique, Tyndaridem cum dicunt esse etc.*] Haud scio an facile explicare possim quod sentiam, sed ego, ut potero, dicam. Sermonis Latini inopia cogit ut utamur verbo *sum, es, est,* in rebus temporis præteriti, ubi quid factum dicere volumus. Itaque si quis dixerit, *Victum est Ilium,* extemplo argutator aliquis responderit, *Victum est,* ergo *est.* Hunc locum sic necessario intelligendum arbitror. Hæc Faber, quo nemo melius: v. igitur 7. captiosum Sophisma solvit, ex communi usu loquendi, quo dicimus res præteritas gestas *esse,* ductum: et huc spectare existimo omnia illa, quæ de accommodandis tempori familiaribus sermonis formis, Epicurus scribit in Epist. ad Herodotum: *οὔτε διαλέκτους, ὡς βελτίους, μεταληπτέον, ἀλλ' αὐταῖς ταῖς ὑπαρχούσαις κατ' αὐτοῦ χρηστέον.* Qui vero dixerit has esse nugas dialecticas, verissimum dixerit; nec nugaretur Lucretius, nisi *Stoïci* (inter quos et Epicureos immortale odium) futilissimi hominum hisce argutiis ineptire coëgissent.

466. *Cum*] *Ut,* Na. et vet. quidam Codd. *Qui,* Lambinus.

467. *Ne forte*] *Ne contra,* quidam Cod.

Ibid. *Esse fateri*] Alii, *forte fateri.* Alii, *cuncta fateri. Ne contra hæc per se cogant nos esse fateri,* omnibus anteponit Lambinus.

468. *Ea*] *Et,* Gif. et alii.

469. Post hunc versum hiatum in Interpretatione reliqui, nec temere: quis enim non videt omnes istos excidisse versus, qui solutionem Sophismatis continebant? Lacerum vero Poëtam esse testor versus quosdam a veteribus laudatos; Nonius in voce *Torpor: Tantus conduxerat omnia Torpor:* Lucr. quas tamen voces in Lucretio hodie ne quæras.

470. *Rebus*] *Terris,* Na. et quidam alii.

472. *Denique, Materies, etc.*] Sophisma iterum aggreditur, et v. 12. demonstrat *Res olim gestas* non per se constare, sed Inanis et Corporis *Eventa* esse: quoniam si nullum Corpus et Inane olim extitisset, istæ res nunquam fuissent gestæ.

473. *Geruntur*] *Genuntur,* Lambinus contra omnes Codices, et absurde; ut patet ex v. 479.

477. *Durateus*] *Δουράτεος,* Homer. Odyss. *κ'.* ex Trabibus compactus. *Δουρεῖος,* Euripid. Troad. *Ὅθεν πρὸς ἀνδρῶν ὕστερον κληθήσεται Δουρεῖος ἵππος κρυπτὸν ἀμπίσχων δόρυ.*

Ibid. *Trojanis*] *Trojaï,* B. *Trojanis,* omnes alii Codd.

Corporis, atque Loci, res in quo quæque gerantur.
Corpora sunt porro partim Primordia rerum,
Partim Concilio quæ constant principiorum.
Sed, quæ sunt rerum Primordia, nulla potest vis
Stringere; nam Solido vincunt ea corpore demum:
Et si difficile esse videtur credere quicquam
In rebus Solido reperiri corpore posse;
Transit enim Fulmen cœli per septa domorum,
Clamor ut, ac Voces: Ferrum candescit in igne:
Dissiliuntque fero ferventia Saxa vapore:
Conlabefactatus rigor Auri solvitur æstu:
Tum glacies Æris flamma devicta liquescit:
Permanat calor Argentum, penetraleque frigus,
Quando utrumque, manu retinentes pocula rite,
Sensimus, infuso lympharum rore superne:
Usque adeo in rebus Solidi nihil esse videtur.
Sed quia vera tamen ratio, naturaque rerum
Cogit, ades, paucis dum versibus expediamus,
Esse ea, quæ Solido atque æterno corpore constent,
Semina quæ rerum, Primordiaque esse docemus;
Unde omnis Rerum nunc constet Summa creata.

483. *Corporis*] *Corporum*, Gif. et alii. Ibid. *Gerantur*] *Genantur*, alii: alii, *regantur:* utrumque vitiose.

484. *Corpora sunt porro, etc.*] Demonstratis jam duobus Naturæ Principiis, Corpore viz. et Inani, et explicata etiam Inanis Natura, de Corpore fusius disputat: Corpora autem dividit in *Simplicia* et *Composita*. Sic Epicurus ad Herodotum, *τῶν σωμάτων τὰ μέν ἐστι συγκρίσεις, τὰ δ' ἐξ ὧν αἱ συγκρίσεις πεποίηνται.* Docet insuper v. 20. Corpora ista simplicia, seu Compositorum principia, solidissima esse, perfecte plena, nullum *Inane* continere, ideoque nulla vi dividi aut diffringi posse: fatetur interim opus esse validissimis argumentis, quibus persuaderi possit Corpora aliqua esse perfecte solida et plena, cum Aurum, Æs, Saxa, reliquaque omnia quæ solidissima putamus, porosa esse, et aliis Corporibus pervia sentimus.

487. *Vincunt ea corpore demum*] Quidam Codices, *evincunt ea corpore damnum.*

488. *Credere*] *Forsitan*, Na. Et quidam Codd. *fors ita* exhibent; moneque Lambinus, si ista lectio admittatur, *ita* debere attribui *solido.*

489. *In rebus*] *In rerum natura.* Fayus, *In rebus ipsis concretis:* et idem dixisset Lucretius, si fuisset Fayus.

491. *Clamor ut, ac Voces*] Quidam Codd. *Clamor item ac voces:* Nar. vero, *Clamor ut et vocis.*

492. *Ferventia*] Alii, *ferventi.* Nihil muto; at si per otium ridere liceat, Nardius ridendi materiam præberet: ille enim suspicatur Poëtam respicere Annibalem Alpes aceto rumpentem.

494. *Glacies Æris*] *Glacies acri*, Na. At, ut recte Lambinus, inter Aurum, Argentum, reliquaque Metalla *Glaciei* quis locus? *Glacies Æris*, durum et compactum Æs.

496. *Utrumque*] Quidam Codd. *utrinque*, improbe. Hic multa de calida frigidaque Aqua in vinum olim infundi solita garriunt Interpretes, quæ solis imperitis placebunt.

499. *Naturaque rerum*] Sup. ut jam est *composita*, Fayus: imperite. In sequenti versu quidam Codd. *Cognita de paucis:* nullo sensu.

Principio quoniam duplex natura duarum
Dissimilis rerum longe constare reperta 'st,
Corporis atque Loci, res in quo quæque geruntur;
Esse utramque sibi per se, puramque necesse 'st:
Nam quâcunque vacat Spatium, quod Inane vocamus;
Corpus eâ non est: quâ porro cunque tenet se
Corpus, eâ vacuum nequaquam constat Inane.
Sunt igitur Solida, ac sine Inani Corpora prima.
Præterea, quoniam genitis in rebus Inane 'st,
Materiam circum Solidam constare necesse 'st:
Nec res ulla potest vera ratione probari
Corpore Inane suo celare, atque intus habere;
Si non, quod cohibet, Solidum constare relinquas.
Id porro nihil esse potest, nisi Materiaï
Concilium, quod Inane queat rerum cohibere.
Materies igitur Solido quæ corpore constat,
Esse æterna potest, cum cætera dissolvantur.
Tum porro si nil esset, quod Inane vacaret,
Omne foret Solidum; nisi contra corpora cæca
Essent, quæ loca complerent, quæcunque tenerent:
Omne, quod est, Spatium vacuum constaret Inane.
Alternis igitur nimirum Corpus Inani

504. *Principio quoniam, etc.*] Jam probaverat duo esse rerum principia dissimilis prorsus naturæ, *Corpus* viz. et *Inane;* ista vero dissimilia per se vel a se invicem separata mutuo, et distincta existere quis neget? Quacunque enim *Inane* est, ibi qui dicit *Corpus* esse absurde dixerit, et vice versa. Unde infert v. 8. Prima Corpora perfecte solida et plena esse, ibi enim existunt ubi nullum est Inane.

507. *Sibi per se*] Arbitror istud *sibi* jungendum esse cum *se*, uti dicebant *meus mihi, tuus tibi, suus sibi*, etc. pro eo qui maxime proprius, et *ἰδιαίτατος* esset: exempla e Plauto et Terentio peti possunt. *Faber.*

512. *Præterea, quoniam, etc.*] V. 7. supponit in rebus concretis, quas *genitas* vocat, varia spatiola Inania intermista; et tum adjicit Corpora prima, seu simplicia, esse perfecte solida: congeries enim istorum simplicium corporum inania illa continet, et quid Inane potest continere præter solidum, nisi quis fingat *Inane* posse Inania complecti? Et demum v. 2. monet ista *solida* nulla vi diffringi posse, ideoque indissolubilia esse et æterna.

518. *Inane rerum*] Id Inane quod in rebus genitis est ut v. 512. Gifanius illud Inane in quo res geruntur vel moventur: absurde. Quidam Codd. pro *rerum* habent *tectum.*

521. *Tum porro, etc.*] Alio, v. 8., argumento soliditatem principiorum confirmat; ut enim, nisi Inane foret, Omne (quod olim absurdum esse demonstraverat) esset Plenum: sic nisi Plenum aliquod foret, ideoque perfecte solidum, Totum quacunque patet universum esset spatium Inane, quod non minus incongruum et absurdum. Huc spectant Epicuri verba apud Plutarchum de Placitis Philos. lib. I. cap. 3. *ὅτι δέ ἐστιν ἄτομος, σαφές· καὶ γάρ ἐστι στοιχεῖα ἀεὶ ὄντα, καὶ ἀπὸ τοῦ κενοῦ διοριζόμενα.* Ut emendat Gassendus.

522. *Cæca*] *Certa*, rectius; ut et v. 527.

Distinctu 'st, quoniam nec Plenum naviter extat;
Nec porro Vacuum: sunt ergo corpora cæca,
Quæ Spatium Pleno possint distinguere Inane.
Hæc neque dissolvi plagis extrinsecus icta
Possunt; nec porro penitus penetrata retexi;
Nec ratione queunt alia tentata labare:
Id quod jam supera tibi paullo ostendimus ante.
Nam neque conlidi sine Inani posse videtur
Quicquam, nec frangi, nec findi in bina secando:
Nec capere humorem, neque item manabile frigus,
Nec penetralem ignem, quibus omnia conficiuntur.
Et quam quæque magis cohibet res intus Inane,
Tam magis his rebus penitus tentata labascit.
Ergo, si Solida, ac sine Inani Corpora prima
Sunt, ita uti docui, sint hæc Æterna necesse 'st.
Præterea, nisi Materies Æterna fuisset,
Antehac ad Nihilum penitus res quæque redissent;
De Nihiloque renata forent quæcunque videmus.
At quoniam supera docui Nil posse creari
De Nihilo, neque quod genitu 'st ad Nil revocari:
Esse immortali Primordia corpore debent,

528. *Pleno*] Recte, ut liquet e v. 526. quoniam vero in MS. cod. nescio quo *pœna* legitur, aliquis legendum conjicit, *Quæ spatium pœna possint distinguere Inanis;* i. e. efficiendo ne sit Inane.

529. *Hæc neque dissolvi, etc.*] Postquam soliditatem Corporum primorum demonstraverat, eorum æternitatem adstruit v. 12. Solida enim sunt perfecte plena, nullum *Inane* continent, ideoque dissolutioni minime obnoxia: omne enim Corpus quod divisibile exsolubileque est, tale est, propter Inane interceptum, partes dissocians, et ingressum præbens virtuti externæ, ad eas sejungendas: id vero quod inexsolubile indivisibileque est, tale est, quia omnino plenum solidumque, quod nullum Inane habeat, ex quo partium separationem timere possit. Epicurus ad Herodot. definit atomum, Πλήρη τινὰ φύσιν, καὶ οὐκ ἔχουσαν ὅπη, ἢ ὅπως διαλυθήσεται.

537. *Quam*] *Quo*, omnes codd. Lambinus tamen multis aliis exemplis monitus *quam* edidit.

538. *His rebus*] *Ictibus hæc*, legit Faber, et addit, se quidem scire esse qui per ista verba (*his rebus*) ignem, humorem, etc. intelligant (Lambinum notat), sed hoc loco agitur de plagis in universum. Ingeniose, fateor; at quis non videt *his rebus* aptissime respondere istis verbis v. 536. *quibus omnia conficiuntur?*

541. *Præterea, nisi, etc.*] Alio v. 11. pugnat argumento e communi illo Epicureorum effato, *De Nihilo Nihil*, et *in Nihilum Nihil*, deducto. Si enim prima rerum semina interirent seu dissolverentur, in Nihilum reciderent: nulla enim sunt priora *Primis* principia in quæ resolvi possint: ideoque res quotidie natæ e nihilo orirentur. Æterna igitur esse semina, vel res e *Nihilo* oriri, quo nihil absurdius dici posse philosophi crediderunt, concedatur necesse est. Epicurus ad Herodotum, *ταῦτα δὲ τὰ σώματά ἐστιν ἄτομα, καὶ ἀμετάβλητα, εἴπερ μὴ μέλλει πάντα εἰς τὸ μὴ ὂν φθαρήσεσθαι.* Versu autem 549. et duobus sequentibus, hanc Principiorum immortalitatem solidæ istorum simplicitati deberi breviter ostendit.

543. *Nihiloque renata*] *Quæsita*, B. Na.: vitiose. Quidam, *Nihilo quoque nata.* Alii, *Nihiloque creata.* Gassendus, *reducta.*

Dissolvi quo quæque supremo tempore possint;
Materies ut suppeditet rebus reparandis.
Sunt igitur Solida Primordia simplicitate,
Nec ratione queunt alia servata per ævum
Ex infinito jam tempore res reparare.
  Denique, si nullam finem Natura parâsset
Frangendis rebus, jam Corpora materiaï
Usque redacta forent, ævo frangente priore,
Ut nihil ex illis a certo tempore posset
Conceptum, summum ætatis pervadere florem:
Nam quidvis citius dissolvi posse videmus,
Quam rursus refici. Quapropter longa diei
Infinitæ ætas anteacti temporis omnis
Quod fregisset adhuc, disturbans, dissolvensque,
Id nunquam reliquo reparari tempore posset:
At nunc nimirum frangendi reddita finis
Certa manet: quoniam refici rem quamque videmus,
Et finita simul generatim tempora rebus
Stare, quibus possint ævi contingere florem.
  Huc accedit, uti Solidissima materiaï
Corpora cum constant, possint tamen omnia reddi
Mollia, quæ fiant, Aër, Aqua, Terra, Vapores,
Quo pacto fiant, et qua vi cunque genantur,

552. *Denique, si nullam, etc.*] Iterum v. 14. monet rerum omnium incremento statutum esse certum et definitum tempus; ideoque semina e quibus istæ res augentur certæ esse molis, indissolubilia etiam, nec frangi posse: aliter enim per infinitum illud, quod abiit, tempus, fracta et dissipata in tam exiles minutias redacta fuissent; ut nullis unquam, ideoque non paucis annis reficerentur, et in molem coalescerent. Et hæc omnia agnoscet qui res citius dissolvi quam refici posse cogitat.

556. *Florem*] *Finem,* G. Lamb. aliique; istamque etiam vocem Fayus, qui aliorum errores semper approbat, tuetur: at *finem* vel prorsus enervat argumentum, vel saltem infirmius reddit, et obscurius. *Flos ætatis,* ἀκμὴ, justus perfectusque vigor.

558, 559. *Longa diei Infinitæ ætas*] Faber legit, *longa dies, et Infinita ætas,* et hanc emendationem hujus libri, v. 234. *Infinita ætas consumse, anteacta diesque,* egregie confirmat.

561. *Id nunquam reliquo*] Libri vet. *nunquam relliquo.*

566. *Huc accedit, uti, etc.*] Atomorum soliditatem v. 12. confirmat. Quia enim manifestum est esse in rerum natura Corpora *dura* ac *mollia,* declarat, si principia quidem assumantur *Solida,* posse ex illis fieri non modo res duras, ut perspicuum est, verum etiam molles; quoniam quod concrescit ex ipsis mollescere poterit ex intermistione *Inanis.* Sin autem *Mollia* supponantur, tum poterunt quidem res effici *molles;* at nulla ratio suberit cur possint dici *duræ* effici; soliditate viz., quæ est fundamentum duritiei, nulla extante. *Gassendus.*

569. *Qua vi cunque genantur*] *Quæque gerantur,* Nat. *Gerantur,* Gif. et Pa. amant. *Genantur* tuetur Lambinus. Totum vero hunc versum tanquam importunum, et malæ fidei possessorem ex hoc loco amovendum esse censeo: at siquis retineat cum Lambini explicatione

Admistum quoniam simul est in rebus Inane.
At contra, si Mollia sint Primordia rerum,
Unde queant validi silices, ferrumque creari,
Non poterit ratio reddi. Nam funditus omnis
Principio fundamenti Natura carebit.
Sunt igitur Solida pollentia simplicitate,
Quorum condenso magis omnia conciliatu
Arctari possunt, validasque ostendere vireis.
Denique, jam quoniam generatim reddita finis
Crescendi rebus constat, vitamque tuendi,
Et quid quæque queant per fœdera Naturaï,
Quid porro nequeant sancitum quandoquidem exstat;
Nec commutatur quicquam, quin omnia constant
Usque adeo, variæ volucres ut in ordine cunctæ
Ostendant maculas generaleis corpori inesse:
Immutabile materiæ quoque corpus habere
Debent nimirum. Nam si Primordia rerum
Commutari aliqua possent ratione revicta,
Incertum quoque jam constet, quid possit oriri,
Quid nequeat; finita potestas denique quoïque
Quanam sit ratione, atque alte terminus hæreat;
Nec toties possent generatim sæcla referre
Naturam, motus, victum, moresque parentum.
Tum porro, quoniam extremum cujusque cacumen

abeat contentus. Hæc enim ille. Quocunque modo fiant, et quacunque vi gignantur illa, nempe aër, aqua, terra, vapores; proinde quasi dicat, non est enim hujus loci docere, quomodo ex primordiis *solidissimis* fiant aër, aqua, et cætera *mollia*.

573. *Omnis*] *Omni*, G. P. recte.

578. *Denique, jam quoniam, etc.*] His v. 15. aliam subjicit rationem Lucretius ductam ex multiplici naturæ constantia, ut in provehendis semper animantibus ad certas usque virium incrementi, ac vitæ metas, in imprimendis semper iisdem singulorum generum discriminibus et notis; quæ præstitura sane non esset, nisi principiis uteretur certis, et constantibus, atque adeo dissolutioni mutationique non obnoxiis. Unde enim seminibus quotidie mutatis ista tam pertinax constantia, profecto non eadem hominibus aliisque animalibus constaret forma: quædam immensis viribus et longævitate fruerentur, dum alia ejusdem generis pusilla nimis essent, et brevissimæ ætatis: frequenter albos corvos, et aliquando nigros cygnos videremus.

579. *Tuendi*] Quidam libri, *tenendi*.

582. *Quin*] Alii, *quando:* non probo.

584. *Generaleis*] Quidam legi volunt *genitaleis*.

Ibid. *Corpori inesse*] *Corpore esse*, Gifanius. Sed iste hiatus nimis deperit.

592. *Victum*] Sic Codices; at *vultum* non incommode substituatur.

593. *Tum porro, etc.*] Alio v. 16. utitur argumento, subtili equidem, et quod pauci perceperint; *semina* secundum Epicurum sunt aliqua quantitate prædita, quod vero quantum est, *Extremum* habet; id autem Extremum *Minimum* est quod potest concipi; neque unquam existit ab aliis partibus sejunctum et

Corporis est aliquod, nostri quod cernere sensus
Jam nequeunt; id nimirum sine partibus exstat,
Et Minima constat natura; nec fuit unquam
Per se secretum, neque posthac esse valebit;
Alterius quoniam est ipsum pars, primaque, et ima:
Inde aliæ, atque aliæ similes ex ordine partes
Agmine condenso naturam Corporis explent.
Quæ, quoniam per se nequeunt constare, necesse 'st
Hærere, ut nequeant ulla ratione revelli.
Sunt igitur Solida Primordia simplicitate,
Quæ minimis stipata cohærent partibus arcte;
Non ex ullorum conventu conciliata,
Sed magis æterna pollentia Simplicitate:
Unde neque avelli quicquam, neque diminui jam
Concedit Natura, reservans semina rebus.
  Præterea, nisi erit Minimum, Parvissima quæque
Corpora constabunt ex partibus Infinitis:
Quippe ubi dimidiæ partis pars semper habebit

separatum, atque ex istis *Minimis* tota cujusque *Seminis* moles constituitur. Cum vero partes constituentes a se invicem separatæ existere nequeant, a se invicem divelli non possunt: quodcunque enim corpus ab alio disjungi potest, sine illius ope et auxilio suum *Esse* tueri valet. Ideoque quodlibet *Semen* simplex necesse est, et indissolubile; quoniam constat partibus conceptu minimis, et quas nulla vis potest disjungere, quoniam nulla est vis quæ in Nihilum valeat redigere: *In Nihil* enim *Nihil.*

Ibid. Alii legunt, *Quoniam est extremum quodque cacumen Corporis illius quod nostri, etc.*

598. Alii legunt, *Alterius quoniam est ipsum: primæ quoque et imæ.*

600. *Agmine*] *Augmine*, alii.

602. *Ut nequeant ulla*] Recte conjecit Lambinus; nec eos audio qui scribunt, *Unde queant nulla.*

607. *Jam*] *Quid*, Gif. alii.

609. *Præterea, nisi erit Minimum, etc.*] Modo statuerat semina ex partibus conceptu minimis componi; talia vero minima esse v. 13. notissimo illo, quo omnes fere philosophi utuntur, argumento confirmat. In his versibus explicandis non tam interpretis quam patroni partes agit Gassendus, et Lucretii sententiam corrigit et emendat, potius quam explicat. Siqua enim sit in hoc argumento vis, siquid ipsa verba valeant, *Minima* hæc, e quibus sua principia componit, Lucretius plane *Mathematica* esse voluit, *Quæ nullis jam prædita partibus extent:* ver. 619. Semina enim Epicuri magnitudine, et figura, ideoque partibus prædita esse quis dubitat nisi qui in illius philosophia hospes sit, neque Epicurum, *περὶ γωνίας 'Ατόμου* scripsisse noverit? Hoc igitur voluit Lucretius: semina prima sunt indissolubilia et æterna, non quia partibus carent, sed quia perfecta soliditate pollentia nulla vi diffringi aut divelli possint: si vero quis roget, quales sunt istæ partes e quibus semina prima tanquam composita concipiuntur? Resp. Eas nullas habere partes, et esse Mathematicas; nisi enim talia minima darentur, nulla esset inter rem maximam et minimam inæqualitas, quoniam utraque res infinitas partes pariter contineret; ideoque utraque esset infinita. Epicurus, Epist. ad Herodotum, *οὐ δεῖ νομίζειν ἐν τῷ ὡρισμένῳ σώματι ἀπείρους ὄγκους εἶναι· οὔτε γὰρ σαφῶς, ἐπειδὰν ἅπαξ τις εἴπῃ ὅτι ἄπειροι ὄγκοι ἔν τινι ὑπάρχουσιν, ἐστὶ νοῆσαι πῶς ἂν ἔτι πεπερασμένον τοῦτο εἴη τὸ μέγεθος.*

Dimidiam partem, nec res perfiniet ulla.
Ergo rerum inter summam, minimamque, quid escit?
Non erit ut distent: nam, quamvis funditus omnis
Summa sit Infinita, tamen, Parvissima quæ sunt,
Ex Infinitis constabunt partibus æque.
Quoi quoniam ratio reclamat vera, negatque
Credere posse animum, victus fateare necesse 'st,
Esse ea, quæ nullis jam prædita partibus exstent,
Et Minima constent natura. Quæ quoniam sunt,
Illa quoque esse tibi Solida, atque Æterna, fatendum.
  Denique, ni Minimas in parteis cuncta resolvi
Cogere consuêsset rerum Natura creatrix,
Jam nihil ex illis eadem reparare valeret:
Propterea, quia, quæ multis sunt partibus aucta,
Non possunt ea, quæ debet Genitalis habere
Materies, varios Connexus, Pondera, Plagas,
Concursus, Motus, per quæ res quæque geruntur.
  Porro, si nulla 'st frangendis reddita finis
Corporibus, tamen ex æterno tempore quædam
Nunc etiam superare necesse 'st Corpora rebus,

613. *Escit*] Seu *escet;* ut Festus, *obescet* pro *oberit;* seu *esit* ut veteres pro *erit;* et hanc lectionem probat sequens versus: alii, *esset.*

618. *Credere posse animum, victus*] Recte; dum alii legant, *Credere posse animi, victus, etc.*

622. *Denique, ni Minimas, etc.*] Explicata de *Minimo Mathematico* sententia, ad *minimum* suum *physicum* redit Poëta, quod propter soliditatem, non vero propter exilitatem indissolubile fingit, et æternum; quod v. 7. iterum confirmat: nisi enim ad extremam resolutionem natura perveniret, nisi omnes, etiam minutissimas moleculas explicaret, inepta foret rerum materies innumeris illis quibus debet subjici mutationibus, atque formis; moleculæ enim ex variis partibus connexæ, et Inane inter se, ex sententia Epicuri, continentes, non æquabili pondere, non uniformi motu donarentur; aliorum ictibus maligne obsequerentur, ideoque minime connecti possint.

Ibid. *Denique, ni*] Ita sententia ipsa postulante edidit Lambinus. *Denique si,* Nardius, Gifanius, Par. quos omnes merito negligimus; reclamat enim v. 625.

625. *Quæ multis*] Recte Lambinus contra omnes libros. Codd. *quæ nullis;* vitiose. Gif. Par. *quæ ullis:* quos qui sequitur, Lucretium et sensum communem deseret.

628. *Geruntur*] *Genuntur,* Lambinus, Gassendus, eamque lectionem contra Gifanii et Parei strepitus v. 626. probe defendit, et tuetur.

629. *Porro, si nulla 'st*] Ultimum, quo utitur, argumentum v. 7. jam probatis nititur. Olim demonstraverat, vel semina quædam ab æterno indissoluta et infracta esse, aut nullas res omnino nasci, vel e nihilo oriri potuisse: Res nasci ipsi sensus demonstrant, et Nihil e Nihilo oriri fatentur omnes; si vero nullum esset *solidum* quod frangi et dissolvi nequeat, ubi inveniremus Corpora illa ab æterno indissoluta, et infracta? Cum enim fragiles moleculæ infinitis occursibus ictibusque obnoxiæ sint, fieri non potest, ut tam diuturno tempore non sint exsolutæ.

Ibid. *Porro, si nulla 'st, etc.*] Hi 7 versus non inveniuntur in B. Ver. 630, pro *tempore* Fayus legit *corpore;* et pro *quædam,* alii, *quæque:* utrumque imperite.

Quæ nondum clueant ullo tentata periclo:
At quoniam fragili natura prædita constant,
Discrepat æternum tempus potuisse manere
Innumerabilibus plagis vexata per ævum.
   Quapropter, qui Materiem rerum esse putârunt
Ignem, atque ex igni Summam consistere solo,
Magnopere a vera lapsi ratione videntur.
Heraclitus init quorum dux prælia primus,
Clarus ob obscuram linguam magis inter inaneis,
Quamde graveis inter Graïos, qui vera requirunt.
Omnia enim Stolidi magis admirantur, amantque,
Inversis quæ sub verbis latitantia cernunt;
Veraque constituunt, quæ belle tangere possunt
Aureis, et lepido quæ sunt fucata sonore.
   Nam cur tam variæ res possent esse, requiro,

636. *Quapropter, qui, etc.*] Positis et stabilitis Epicuri principiis, aliorum sententias convellit; et omnia argumenta in duo distribuens capita, impugnat primum eos, qui *elementum unicum*, ac deinde eos qui *plura* assumunt: inter priores deligit Heraclitum, v. 70. qui Ignem constituerit; reputat nempe quicquid contra illum argumentatus fuerit, contra cæteros valiturum; quandoquidem nihil opponi adversus ignem valeat, quod non pari jure et de aëre, et de quolibet alio concludatur. Et certe ad rem attendenti illa opinionum varietas merus esse ludus videtur; quatenus cum earum autores diversa supponant, circulatione tamen utuntur, qua in idem cadant recidantque omnes. Sortiatur enim quis elementum quodcunque tandem lubuerit, is nihil aut minus consequatur, aut amplius, quam quivis alius, a quo aliud occupatum fuerit; siquidem uno habito, illud condensans ac rarefaciens statim habebit cætera; adeo ut nihil plane intersit, sive hoc sive illud primum usurpetur. *Gassendus.*

639. *Heraclitus*] Blythonis, vel Heraciontis filius Ephesi natus circa 69 Olympiad. floruit: *ἔδοξεν αὐτῷ πάντα ἐκ πυρὸς συνεστάναι, καὶ εἰς τοῦτο ἀναλύεσθαι.* Laërtius.

640. *Ob obscuram linguam, etc.*] *De industria, et consulto occulte dixit Heraclitus.* Cicero de Finibus, lib. II. et in III. de Nat. Deor. *Intelligi noluit:* inde *σκοτεινὸς*, *tenebricosus*, dictus. Autor Homericarum Allegoriarum: Ὁ *γοῦν Σκοτεινὸς*, Ἡράκλειτος *ἀσαφῆ, καὶ διὰ συμβόλων εἰκάζεσθαι δυνάμενα θεολογεῖ τὰ φυσικὰ*, etc. Menagius ad Laërtium Vit. Heracliti. Naturam viz. imitabatur: *Φύσις γὰρ καθ'* Ἡράκλειτον *κρύπτεσθαι φιλεῖ.* Themistius, Orat. 12.

Ibid. *Inaneis*] Obscurus enim hic scriptor, et qui intelligi noluit, multos habuit interpretes, sectatores etiam plurimos, Ἡρακλειτείους dictos. Laërtius, Vit. Heracliti.

641. *Quamde*] *Quam. Quamde* pro *quam* usos esse antiquos, cum multi veteres sunt testimonio, tum est Livius, *Quamde tuas omnes legiones ac populares.* Tum Lucretius, *Clarus ob obscuram linguam magis inter Inanes, Quamde graves inter Graïos.* Festus. Nardius vero legit, *Quamde* Graiïs inter, etc. imperite.

643. *Inversis quæ sub verbis*] *Inversa verba*, inflexa et tropo immutata; *inversi mores* apud Horatium, mores a recta virtutis norma deflectentes. *Immersis*, Gassendus.

645. *Fucata*] Audax translatio, sed tam egregiæ audaciæ quis non indulgeat?

646. *Nam cur tam variæ, etc.*] Primum v. 10. contra Heraclitum proponit argumentum. Concipi non potest quomodo tanta varietas rerum, imo quomodo unica res varietate quadam partium prædita, ex uno quodam simplici ac uniformi principio constet: Esto *Ignis*, at nisi quidpiam aliud admisceas, nihil unquam habebis præter *Ignem:* quoniam quomodocunque tandem partes

Ex vero si sunt Igni, puroque creatæ?
Nil prodesset enim calidum denserier Ignem,
Nec rarefieri, si partes Ignis eandem
Naturam, quam totus habet super Ignis, haberent:
Acrior Ardor enim conductis partibus esset;
Languidior porro disjectis, disque supatis.
Amplius hoc fieri nihil est, quod posse rearis
Talibus in causis; nedum variantia rerum
Tanta queat densis rarisque ex Ignibus esse.
Atque Hı si faciant, admistum rebus Inane,
Denseri poterunt Ignes, rarique relinqui:
Sed, quia multa sibi cernunt contraria, mussant,
Et fugitant in rebus Inane relinquere purum, et,
Ardua dum metuunt, amittunt vera viaï:
Nec rursum cernunt exempto rebus Inani,
Omnia denseri, fierique ex omnibus unum
Corpus, nil ab se quod possit mittere raptim,
Æstifer Ignis uti lumen jacit, atque vaporem:
Ut videas non e stipatis partibus esse.
    Quod si forte ulla credunt ratione potesse

illius transmutatæ, commistæque inter se fuerint, perinde semper futurum sit propter eandem omnium naturam. Et ne evadat condensationis rarefactionisque beneficio, (ἀραιώσει καὶ πυκνώσει ἐκ τοῦ πυρὸς πάντα, Laërtius, vit. Heracliti,) monet, intelligi quidem posse ex condensatione partium calidarum *Ignis* evadere quidpiam calidius, ex rarefactione quidpiam minus calidum; at evadere frigidum, imo et frigidissimum, qualia in rerum natura multa experimur, quî intelligi possit?

647. *Ex vero*] *Ex uno*, Lambinus.

650. *Totus habet super Ignis*] Ita codices: *super*, i. e. *superior*, Lambinus; et hæc interpretatio forsan admitti potest ex v. 782. At *totus*, ne quid tale putet Faber, efficit. Hæc ille: existimo hoc loco *super* esse adverbialis formæ, ita ut *Totus super Ignis, sit reliquus ignis*, seu alii ignes: exemplum cuperes, en tibi, nec longe abeo; Virgil. Æneid. III. *O mihi sola mei super Astyanactis imago:* imago quæ reliqua es. Servius vero ad Virg. *super*, valde, vehementer. Alii legunt *suus*, et ista vox non incommode respicit *partes* in v. 649.

652. *Disque supatis*] *Et dissipatis:* aliquando Lambinus legit, *Disque partitis*. Cæsar de Bello Gallico, *disparandos*, et ad suos diducendos curaret.

656. *Atque* Hı *si faciant*] Instat, v. 10. Physicos Heracliti fautores ad condensationem et rarefactionem Ignis confugere non posse, prout *Inane* non admittunt, sine quo nihil rarum fiat aut densum, ut supra demonstraverat v. 396. Aliqui legunt, *Id quoque si faciant*.

658. *Mussant*] Recte Lambinus, et ibi verbum aliquod debere esse id vinculum orationis, *et* probat: *et fugitant*. Negligamus autem illos qui amant *multi: contraria esse, contraria inesse;* vel *amusæ, ἄμουσοι*. *Mussant*] Nævius: *Odi Summussos, proinde aperte dice quid fit*. Terentius *mussare* pro *tacere* posuit; *Sile, cela, occulta, tege, tace,* mussa. Festus in voce *Summussi*.

663. *Raptim*] Alii, *raptis : ab se raptis;* id est, ab se constipatis. Alii, *natum*. Alii, *raptum*. Sed *raptim* sequenti versui maxime convenit.

666. *Quod si forte ulla, etc.*] Porro quia posset quoddam patere effugium, si quis diceret Ignem extingui, et converti in aliud Corpus, eapropter urget v. 10. fieri id non posse, nisi admittatur

Igneis in cœtu stingui, mutareque corpus;
Scilicet ex ulla facere id si parte reparcent,
Occidet ad Nihilum nimirum funditus Ardor
Omnis, et ex Nihilo fient quæcunque creantur.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante:
Proinde aliquid superare necesse 'st incolume olli,
Ne tibi res redeant ad Nilum funditus omnes,
De Nihiloque renata virescat copia rerum.
  Nunc igitur, quoniam certissima corpora quædam
Sunt, quæ conservant naturam semper eandem,
Quorum abitu, aut aditu, mutatoque ordine, mutant
Naturam res, et convertunt corpora sese;
Scire licet non esse hæc Ignea corpora rerum.
Nil referret enim quædam decedere, abire,
Atque alia attribui, mutarique ordine quædam,
Si tamen Ardoris naturam cuncta tenerent:
Ignis enim foret omnimodis, quodcunque crearent.
Verum, ut opinor, ita 'st: sunt quædam Corpora, quorum

abire Ignem in Nihilum: quia res simplex et inconcreta, quale debet esse illud elementum, si prima quidem, et unica rerum materies fuerit, mutari non potest, quin omnino pereat. Nam res quidem composita sic mutari potest, ut desinens esse quod erat, relinquat partem superstitem, quæ, veteri statu amisso, novum subeat; verum quod incompositum est, naturam suam deperdere, quin plane intereat, non potest.

Ibid. *Potesse*] *Posse*. Lucilius in lib. V. *Nam si quod satis est homini id satis esse potesset, Hoc sat erat; nunc cum hoc non est, qui credimu' porro Divitias ullas animum mi explere potesse?*

667. *Stingui*] Alii, *stringi*: imperite.

Ibid. *Mutareque*] Alii, *massareque*, i. e. *solidare* et *constringere*: at *mutare* probabit qui v. 671. legit.

668. *Reparcent*] Alii, *reportent*. Alii, *receptent*. *Reparcent*, codd.; *reparco* autem eandem habet vim propter illud suum *re*, quam multa alia verba ut *relino*, *refigo*; nam *relino* non est iterum lino, sed id quod erat litum detergo: at Latine *parco id dicere* significat *nolo dicere*; itaque *reparco facere* significat *libenter facio*, aut quid tale.

673. *Proinde aliquid superare, etc.*] V. 18. concludit, si extincto Igne generari quidpiam debeat, necessarium esse ut supersit aliquid quod deperdita Ignis forma rei istius generatæ formam induat: perspicuum est autem hoc esse communem materiam, quam Lucretius supponit esse incorrupta Corpuscula, quæ adjectione, detractione, transpositione sui varia, nunc formam Ignis, nunc alicujus alius rei exhibere valeat. Quod autem illa Ignea ex natura sua non sint, merito arguit ex eo, quod additio, detractio, transpositio nihil operaretur; cum ex ipsa Ignis natura remanente incolumi nihil fieri præter Ignem posset. Deinde sententiam Epicuri exponit; quædam viz. Corpuscula nulla forma, quam sensus percipere valeant, prædita, rerum esse principia, et ex iis diversimode coëuntibus tam Ignes, quam reliqua omnia oriri.

681, 682. *Abire, Atque alia*] Alii legunt, *Adire, Atque alio*.

683. *Si tamen*] Ita Lambinus ex quibusdam codd. Alii codd. *Si tantum;* unde alii, *Si tandem*, libenter legunt.

684. *Omnimodis*] Quidam amant *omnimodus:* aliique *unimodus* non rejiciendum censent.

Concursus, Motus, Ordo, Positura, Figuræ,
Efficiunt Ignes, mutatoque ordine mutant
Naturam; neque sunt Igni simulata, neque ullæ
Præterea reii, quæ corpora mittere possit
Sensibus, et nostros adjectu tangere tactus.
Dicere porro Ignem res omneis esse, neque ullam
Rem veram in numero rerum constare, nisi Ignem,
Quod facit Hic Idem, perdelirum esse videtur.
Nam contra Sensus ab Sensibus ipse repugnat,
Et labefactat eos, unde omnia credita pendent;
Unde hic cognitus est ipsi, quem nominat Ignem.
Credit enim Sensus Ignem cognoscere vere,
Cætera non credit, nihilo quæ clara minus sunt:
Quod mihi cum vanum, tum delirum esse videtur.
Quo referemus enim? Quid nobis certius ipsis
Sensibus esse potest, quo vera ac falsa notemus?
Præterea, quare quisquam magis Omnia tollat,
Et velit Ardoris naturam linquere solam,
Quam neget esse Ignis, Summam tamen esse relinquat?
Æqua videtur enim dementia dicere utrumque.
Quapropter qui Materiem rerum esse putârunt
Ignem, atque ex Igni Summam consistere posse;

691. *Dicere porro Ignem, etc.*] His 11 v. criterium sensus advocat, ut non constare omnia ex ignea natura confirmet, fatetur Heraclitus Ignem sibi ope sensuum notum esse: monet Lucretius, sensus non minus percipere plura alia diversæ omnino ab Igne naturæ, quam ipsum Ignem; eandem autem semper, aut nullam unquam fidem sensui ahhibendam esse; et deinde Epicuri sententiam de criterio breviter exponit.

692. *Rem veram*] *Naturam.* Quippe istud concoqui non potest, *Nulla res vera in numero rerum constat.* Faber: delicias stomachi! *Res veras* nos jejuni non contemnimus. Res aliquas præter Ignem *apparere* nunquam negavit Heraclitus, at *Esse* nunquam concessit: hanc opinionem convellit Lucretius, ideoque probare debuit Res esse *veras*, et quas sensus *vere* cognoscant, v. 697.

694. *Nam contra Sensus ab Sensibus*] Sic hunc locum explicandum puto; pugnare, seu stare ab aliquo, est pugnare pro aliquo, partes alicujus tueri, etc. Heraclitus autem qui sensus esse certos dicebat, planissime contra sensus agebat, cum diceret omnia esse Ignem; nam id si verum foret, sensus nostri Ignem sentirent, quem tamen in pomo, marmore, ligno, etc. non sentiunt. *Faber.*

701. *Quo*] *Quî,* Gifanius.

702. *Præterea, quare quisquam, etc.*] V. 4. supponit, Si aquam, si alia tam multa inspexerimus, tetigerimusve, aliam plane nobis naturam apparituram, quam Ignem; unde docet non esse majorem rationem, cur asseramus omnia esse Ignem, quam negato Igne quidvis aliud. *Gassendus.*

706. *Quapropter qui Materiem, etc.*] Denique v. 7. tam de Igne, quam de quovis alio singulari elemento, de quo eadem dici proportione valeant, concludit; omnes viz. delirant qui vel ignem, ut Heraclitus, vel aëra, ut Anaximenes Milesius, vel aquam, ut Thales Milesius, vel terram, ut Pherecydes, rerum omnium principium statuerunt.

Et qui principium gignundis Aëra rebus
Constituêre; aut Humorem quicunque putârunt
Fingere res ipsum per se; Terramve creare
Omnia, et in rerum naturas vertier omneis;
Magnopere a vero longeque errâsse videntur.
  Adde etiam qui conduplicant primordia rerum,
Aëra jungentes Igni, Terramque Liquori;
Et qui Quatuor ex rebus posse omnia rentur,
Ex Igni, Terra, atque Anima procrescere, et Imbri:
  Quorum Acragantinus cumprimis EMPEDOCLES est;
Insula quem Triquetris terrarum gessit in oris;
Quam fluitans circum magnis amfractibus æquor
Ionium glaucis aspergit virus ab undis,
Angustoque fretu rapidum mare dividit undis

712. *Longeque errâsse*] *Longe deerrâsse*, quidam codd. et an hoc sit verius adhuc dubitat Gifanius.

713. *Adde etiam qui conduplicant, etc.*] Inter posteriores Empedoclem deligit, v. 116. adversus quem quatuor elementa asserentem quicquid objicit, etiam adversus cæteros, duo, vel tria asserentes intelligi objectum potest. Nimirum si ne quatuor quidem sunt reputanda sufficere, longe minus pauciora sufficient; non sufficere autem quatuor, imo et longe plura corporum genera, ad tantam rerum varietatem, quanta in mundo cernitur, ex infra dicendis clarius percipietur. Interea vero concipere potes, uti ex una litera non nisi unam faciem habes, ut *A;* ex duabus, nisi duas, *Am, Ma;* ex tribus, nisi sex, ut *Amo, Aom, Mao, Moa, Oam, Oma;* ex quatuor, nisi viginti quatuor, ut *Amor, Amro, Mora, etc.* ita ex uno corpore simplici, quantumvis versetur, non posse unquam fieri nisi unum, ex duobus commistis nisi duo, hoc est, unum compositum, quod prout erit rarius aut densius, aut habebit amplius ex uno, quam ex altero, ad unius magis, quam ad alterius naturam accedat; ex tribus pari ratione, nisi sex; ex quatuor, nisi viginti quatuor. Et commuta situs, commuta gradus, versa, ac reversa quantum voles omnia, semper tamen erunt eadem genera; ac omnino denique ad varietatem rerum innumerabilem necessaria esse elementa seu principia varietate innumerabilia. *Gassendus.*

714. *Aëra jungentes Igni*] Œnopides Chius. *Terramque liquori*, Xenophanes. Armenides autem ignem terræ junxit: Hippo Rheginus atque Archelaus ignem junxerunt aquæ; et Onomacritus ignem, aquam, et terram simul posuit rerum primordia. *Fayus.*

717. *Empedocles*] Metonis filius, ut aliis placet, Archinomi, ut aliis, Exeneti, sed omnes fatentur Acragantinum esse: floruit Olymp. 84. eleganti Carmine de Rerum Natura scripsit, docuitque omnia e quatuor elementis *Igne, Aqua, Aëre*, et *Terra*, componi, et in ea iterum resolvi. Ἐμπεδοκλῆς Μέτωνος Ἀκραγαντῖνος τέτταρα μὲν λέγει στοιχεῖα, Πῦρ, Ἀέρα, Ὕδωρ, Γῆν· δύο δὲ ἀρχικὰς δυνάμεις, φιλίαν τε καὶ νεῖκος· ὧν ἡ μέν ἐστιν ἑνωτικὴ, τὸ δὲ διαιρετικόν. Plutarchus de Placit. Philos. lib. I. c. 3.

718. *Insula quem Triquetris*] *Sicilia.* Triquetra a tribus promontoriis, quod omnes sciunt dicta: Horatius, Sat 6. l. II. *Militibus promissa* Triquetra *Prædia Cæsar, an est Itala tellure daturus?* Tellure Triquetra, *Sicilia.*

Ibid. *Insula, etc.*] His v. 18. Siciliam, Empedoclis patriam describit, illumque egregia laude ornat.

720. *Ionium*] Magnam enim Siciliæ partem Mare Ionium alluit. Quidam legunt, *Ionio, et Libycis aspergit littus ab undis.* Alii, *littus ab undis.* Optimi codd. *virus.* Virus autem non humores, ut Lambinus et Faber sentiunt, sed *salem* denotat; sic lib. II. 475. *tetrum virus, Linquit enim supra tetri Primordia* Viri Aspera.

721. *Fretu*] Ita hunc versum legunt

Italiæ terraï oras a finibus ejus:
Hîc est vasta Charybdis, et hîc Ætnæa minantur
Murmura flammarum rursum se conligere iras,
Faucibus eruptos iterum ut vis evomat igneis,
Ad cœlumque ferat flammaï fulgura rursum:
Quæ cum magna modis multis miranda videtur
Gentibus humanis regio, visendaque fertur,
Rebus opima bonis, multa munita virûm vi;
Nil tamen hoc habuisse Viro præclarius in se,
Nec sanctum magis, et mirum, carumque videtur.
Carmina quin etiam divini pectoris ejus
Vociferantur, et exponunt præclara reperta;
Ut vix humana videatur stirpe creatus.
  Hic tamen, et supera quos diximus, inferiores
Partibus egregie multis, multoque minores,
Quanquam, multa bene ac divinitus invenientes,
Ex adyto tanquam cordis responsa dedêre
Sanctius, et multo certa ratione magis, quam
Pythia, quæ tripode ex Phœbi, lauroque profatur;
Principiis tamen in rerum fecere ruinas,
Et graviter Magni magno cecidere ibi casu.
  Primum, quod motus, exempto rebus Inani,

veteres magistri, inter quos Priscianus, quin et eadem flexione usus est Cicero, Orat. 5. in Verrem, *Sicilia perangusto fretu divisa.* Vid. etiam *Arnobium contra Gentes*, lib. I. p. 36.

722. *Italiæ terraï*] Ita Lambinus, *Italia* enim *terra, Campania terra, Gallia terra*, apud veteres occurrunt: *terrarum*, codd. quidam e MSS. legit, *Æoliæ*, ea enim, quam Jocastes Æoli filius ad fretum Siculum habitabat, pars olim dicta est *Æolia.*

725. *Eruptos*] Sic Virgilius, *Erupti nubibus Ignes. Proruptus corpore sudor.*

726. *Rursum*] Alii, *sursum.*

729. *Rebus opima bonis, etc.*] Multis codd. hic versus desideratur; *Fayus.* Ille viz. summæ industriæ et perspicacitatis vir multos evolvit libros, quos neque Lambinus, neque Gifanius, neque alii viderunt.

731. *Carumque*] Pluris faciendum, *τιμιώτερον*: *clarumque* alii legunt, et probat Faber, quasi Lucretius dixisset, Nihil habuit *præclarius*, et *magis clarum.*

732. *Carmina quin etiam*] Ὁμηρικὸς Ἐμπεδοκλῆς, καὶ δεινὸς περὶ φράσιν γέγονε, μεταφόρικός τε ὢν, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς περὶ ποιητικὴν ἐπιτεύγμασι χρώμενος. Aristot. ἐν τῷ περὶ ποιητικῶν. Laërtius.

735. *Hic tamen, et supera, etc.*] V. 8. egregium fuisse philosophum Empedoclem fatetur, Heraclito, et aliis quos supra refutaverat, maximis licet viris, et quibus tutius quam ulli Deorum oraculo credamus, majorem: hunc tamen principia rerum non recte statuisse plurimis argumentis demonstrare aggreditur.

736. *Partibus egregie multis*] *Valde, impense, etc.* Rhetor ad Herennium, lib. III. *Nec egregie magnam esse utilitatem audacter pronuntiaverunt.* Paulo post; *At si quid videmus et audimus egregie turpe aut honestum.* Itaque *egregie turpe* idem ferme fuerit quod paulo post *unicam turpitudinem* vocavit. *Faber.*

743. *Primum, quod motus, etc.*] Aggreditur refutationem primo, v. 4. quod tam Empedocles, quam cæteri plurium Elementorum assertores *Inane* perinde, ac superiores rejiciant, et motum tamen,

Constituunt, et res molleis, rarasque relinquunt,
Aëra, Solem, Ignem, Terras, Animalia, Fruges;
Nec tamen admiscent in eorum corpus Inane.
Deinde, quod omnino finem non esse secandis
Corporibus faciunt, neque pausam stare fragori;
Nec prorsum in rebus Minimum consistere quicquam:
Cum videamus id extremum cujusque cacumen
Esse, quod ad sensus nostros Minimum esse videtur:
Conjicere ut possis ex hoc, quod cernere non quis,
Extremum quod habent, Minimum consistere rebus.
Huc accedit item, quod jam primordia rerum
Mollia constituunt, quæ nos nativa videmus
Esse, et mortali cum corpore funditus; atqui
Debeat ad Nihilum jam rerum Summa reverti,
De Nihiloque renata virescere copia rerum:
Quorum utrumque quid a vero jam distet, habebas.
Deinde, inimica modis multis sunt, atque venena
Ipsa sibi inter se; quare aut congressa peribunt,

raritatem, et mollitudinem, quæ sine *Inani* esse nequeunt, admittunt.

Ibid. *Quod*] Gifanius, *Quo*.

746. *Admiscent in eorum corpus*] *Admistum rebus*, et *admistum in rebus*, sæpe Lucretius. Quidni igitur legamus *corpore?*

747. *Deinde, quod omnino finem, etc.*] Secundo, v. 7. quod velint omne Corpus esse infinite dividuum, secus quam Lucretius ante ostenderit, et nunc eodem, quo usus est argumento, v. 593. probat. Alia Plutarchus de Placit. Philos. lib. I. cap. 13. Ἐμπεδοκλῆς πρὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων θραύσματα ἐλάχιστα οἱονεὶ στοιχεῖα στοιχείων, ὁμοιομερῆ, ὅπερ ἐστὶ στρογγύλα. Ἡράκλειτος ψηγμάτιά τινα ἐλάχιστα, καὶ ἀμερῆ εἰσάγει. Cap. 17. Ἐμπεδοκλῆς δὲ ἐκ μικροτέρων ὄγκων τὰ στοιχεῖα συγκρίνει, ἅπερ ἐστιν ἐλάχιστα, καὶ οἱονεὶ στοιχεῖα στοιχείων. Et lib. IV. Empedoclem cum Epicuro jungit: Ἐμπεδοκλῆς δὲ, καὶ Ἐπίκουρος, καὶ πάντες ὅσοι μετὰ συνάθροισμον τῶν λεπτομερῶν σωμάτων κοσμοποιοῦσι, etc.

748. *Pausam*] *Finem*. A. Gellius, l. IX. cap. 13. *Pausa pugnæ facta est.* Ennius, *Hæc ubi dicta dedit*, pausam *facit ore loquendi.*

752. *Quod*] *Quæ*, Gifanius. Et in sequenti versu inter *minimum* et *consistere* Lambinus legit *in*. Qui probant *quæ* ita explicant; conjicere ut possis ex hoc extremo, quod extremum habent ea quæ cernere non potes, esse aliquid *Minimum* in rebus.

754. *Huc accedit item*] Tertio, v. 6. quod mollia, ac proinde mutabilia, et in Nihilum abitura elementa faciunt: Prima enim Corpora, si mutarentur, in Nihilum recidunt: *At e Nihilo Nihil*, et *in Nihilum Nihil*, supra demonstratum est.

Ibid. *Quod jam*] *Quoniam*, Gif.

758. *Virescere*] *Vigescere*, Gif. Na. alii; quibus non repugno.

760. *Deinde, inimica modis*] Quarto v. 4. quod elementa contraria, ac proinde se mutuo peremptura, aut nunquam certe inter se coalitura inducant. Horum enim elementorum fautores, veluti patres-familiâs, singulis suas qualitates attribuunt, calorem et siccitatem alteri, alteri vero humiditatem et frigus, humiditatem et calorem tertio; quarto denique siccitatem et frigus: ita hæc elementa in mutuam perniciem armant, ab iis tamen nihil præter pacem, concordiam, et fœdera expectant.

760. *Atque venena*] Varro, lib. I. de Re Rustica, *Quædam pecudes culturæ inimicæ sunt ac* veneno.

Aut ita diffugient, ut tempestate coorta,
Fulmina diffugere, atque Imbreis Ventosque videmus.
Denique, Quatuor ex rebus si cuncta creantur,
Atque in eas rursum res omnia dissolvuntur;
Quî magis illa queunt rerum Primordia dici,
Quam contra res illorum, retroque putari?
Alternis gignuntur enim, mutantque colorem,
Et totam inter se naturam, tempore ab omni.
Sin ita forte putas Ignis, Terræque coire
Corpus, et Aërias auras, Roremque liquorum,
Nil in concilio naturam ut mutet eorum;
Nulla tibi ex illis poterit res esse creata,
Non Animans, non Exanimo quid corpore, ut Arbos:
Quippe suam quidque in cœtu variantis acervi
Naturam ostendet, mistusque videbitur Aër
Cum Terra simul, atque Ardor cum Rore manere:
At Primordia gignundis in rebus oportet
Naturam clandestinam, cæcamque adhibere,
Emineat nequid, quod contra pugnet, et obstet,
Quo minus esse queat proprie, quodcunque creatur.
Quin etiam repetunt a cœlo, atque ignibus ejus,

762. *Coorta*] *Coacta*, MSS. rectius: *coacta* vero non *τῷ tempestate*, sed *τῷ* fulmina conjungas.

764. *Denique, Quatuor ex rebus, etc.*] Quinto, v. 18. quod aut dicere debent elementa amissis naturis mutari in res, quæ deinde rursus in ipsa mutentur, quo casu, non ipsa potius rerum, quam res ipsorum principia sunt: aut naturis servatis acervos solum quosdam ex iis fieri, quo casu nulla unius speciei, uniusque nominis res oriretur; sed tantum ignis, aëris, aquæ, et terræ, rudis quædam et indigesta moles; ut ex auri, argenti, stanni, ærisque ramentis nihil unquam præter auri, argenti, stanni, ærisque acervum efficies. Concludit denique rerum principia sensibili aliqua qualitate prædita ad rerum generationem prorsus inepta fore.

766. *Illa*] Elementa viz. licet *res* præcedat.

774. *Quid*] *Cum*, codd.

777. *Atque Ardor*] Ita Lambinus non dubiis conjecturis ductus, sententia enim ipsa postulat. Ardor pro Igne v. 669.

779. *Clandestinam, cæcamque*] Non *obscuram* et *latentem*, ut alii, sed *sensibus non apparentem*.

781. *Quo minus, etc.*] Ita ut illud concretum non sit aqua, ignis, etc. sed proprietatem suam specificam habeat. Faber. Gifanius, *proprium*.

782. *Quin etiam repetunt a cœlo, etc.*] Sexto, v. 21. quod admittentes mutuam elementorum transmutationem, admittere debent communem, atque adeo priorem materiem, quæ varias eorum formas successive induat: Empedocles enim ejusque sectatores docuerunt elementa mutuas prædas agere, modo ignem partem aliquam aëris abripere, modo aërem quasdam Ignis particulas detrahere, et idem facere alia elementa. *Πυκνόμενον τὸ πῦρ ἐξυγραίνεσθαι, καὶ ἀέρα γίνεσθαι· συνιστάμενον ἀέρα γίνεσθαι ὕδωρ, πηγνύμενον τὸ ὕδωρ εἰς γῆν τρέπεσθαι, καὶ ταύτην ὁδὸν ἐπὶ τὸ κάτω εἶναι. Πάλιν δὲ αὐτὴν τὴν γῆν κεῖσθαι, ἐξ ἧς τὸ ὕδωρ γίνεσθαι, ἐκ δὲ τούτου τὰ λοιπὰ ὁμοίως· αὐτὴν δὲ εἶναι τὴν ἄνω ὁδὸν*, dicebant: Laërtius de Heraclito; et eadem de Empedocle affirmari possunt. Urget autem Lucretius, mutentur prin-

Et primum faciunt Ignem se vertere in Auras
Aëris: hinc Imbrem gigni, Terramque creari
Ex Imbri, retroque a Terra cuncta reverti,
Humorem primum, post Aëra, deinde Calorem;
Nec cessare hæc inter se mutare, meare
De Cœlo ad Terram, de Terra ad Sidera Mundi:
Quod facere haud ullo debent primordia pacto;
Immutabile enim quiddam superare necesse 'st;
Ne res ad Nihilum redigantur funditus omnes.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
Quapropter, quoniam quæ paullo diximus ante,
In commutatum veniunt, constare necesse 'st
Ex aliis ea, quæ nequeant convertier unquam:
Ne tibi res redeant ad Nihilum funditus omnes.
Quin potius tali natura prædita quædam
Corpora constituas; Ignem si forte creârint,
Posse eadem, demptis paucis, paucisque tributis,
Ordine mutato, et motu, facere Aëris auras:
Sic alias aliis rebus mutarier omneis.
At manifesta palam res indicat, inquis, in auras

cipia, et in Nihilum recident, ideoque cum elementa mutari omnes fatentur, ista non sunt rerum primordia: *e Nihilo* enim *Nihil.* Quædam igitur est materia immutabilis e qua diversimode mota et disposita modo aër, modo aqua, modo ignis, modo terra conficitur.

783. *Ignem se vertere*] Hesychius tamen Ἀγέννητα, *στοιχεῖα παρὰ* Ἐμπεδοκλεῖ. Quod si non fallitur Grammaticus, frustra disputat Lucretius: falli autem non patitur Plutarchus, qui toties affirmat Empedoclem agnoscere *στοιχεῖα τῶν στοιχείων*, Principia Elementorum, et de his primis Principiis intelligendus est Hesychius. Inter Empedoclem igitur et Epicurum probe convenit, nisi quod Empedoclis sententia sit operosior, simplicior Epicuri: Empedocles enim ex primis suis principiis Elementa componit, et ex iis Elementis constituit res omnes; Epicurus autem e primis Principiis res cunctas immediate conficit.

787. *Mutare, meare*] Quidam libri, *mutando meare.*

788. *Ad Sidera Mundi*] *Ad Sidera Cœli,* quidam codices: mutatur viz. hic versus ab iis qui *mundum* pro *cœlo* sæpissime poni ignorârunt.

795. *In commutatum veniunt*] i. e. *mutantur:* hujusmodi verbalia in *us* amabant veteres; *conciliatus,* Lucretius: *factus,* Cato: *occasus* pro *occasione,* Ennius: et Virgilius, *O nunquam frustrata vocatus Hasta meos.* Faber.

802. *Sic alias aliis rebus mutarier omneis*] Faber legit, nec absurde, *Sic alias aliis rebus* res vertier *omnes.*

803. *At manifesta palam, etc.*] Tandem, v. 20. objectionem proponit et solvit: Plantæ, cæteraque animalia nutritionem et incrementum suum quatuor Elementis debent: omnia enim e terra crescunt, quod nemo neget; sed tamen nisi benignus Aëris tepor, calor Solis, et opportuni Imbres accedant, nihil quidquam Terra ex sese progignet: ergo fatendum est Aquam, Ignem, etc. esse Principia. Respondet, v. 809. Ea non magis Principia esse quam vinum, triticum, et alia quibus vitam sustentamus.

Aëris e Terra res omneis crescere, alique;
Et, nisi tempestas indulget tempore fausto
Imbribus, et tabe nimborum arbusta vacillant;
Solque sua pro parte fovet, tribuitque calorem:
Crescere non possunt Fruges, Arbusta, Animantes.
Scilicet; et nisi nos Cibus Aridus, et tener Humor
Adjuvet, amisso jam corpore, vita quoque omnis
Omnibus e nervis atque ossibus exsolvatur;
Adjutamur enim dubio procul, atque alimur nos
Certis ab rebus, certis aliæ atque aliæ res:
Nimirum quia multa modis communia multis
Multarum rerum in rebus Primordia mista
Sunt, ideo variis variæ res rebus aluntur.
Atque eadem magni refert Primordia sæpe
Cum quibus, et quali positura contineantur;
Et quos inter se dent motus, accipiantque.
Namque eadem Cœlum, Mare, Terras, Flumina, Solem
Constituunt; eadem Fruges, Arbusta, Animanteis:
Verum aliis, alioque modo commista moventur.
Quin etiam passim nostris in Versibus ipsis
Multa Elementa vides multis communia verbis;
Cum tamen inter se Versus, ac verba, necesse 'st
Confiteare, et re, et sonitu distare sonanti:
Tantum Elementa queunt permutato ordine solo.
At rerum quæ sunt Primordia, plura adhibere

Quæ enim nutriunt non sunt illico Principia, sed illa potius ex quibus ipsa sic contexuntur ut rebus alimento sint.

806. *Tabe*] Ita Priscian. *Tabes* autem *fluor*, aut *liquefactio;* inde *tabere* et *tabescere*, diffluere vel minui. In Andromache Ennii, *Quid fit? Seditio tabetne, an numeros augificat suos?* Faber. Si hæc non placeant, Fayum lege, et egregium Interpretem admirabere: quidam legunt *focillat*, quæ vox Lucretii sententiæ non absurde convenit.

808. *Non*] *Uti*, Fayus, qui vim et argumenta Poëtæ optime intellexit. *Ne* pro *non* e codd. Gifanius.

810. *Amisso jam corpore*] Quemadmodum dicebant, *facere corpus*, uti apud Phædrum optimum et purissimum Scriptorem; ita et illum *corpus* amittere dicebant cui succus corporis defluit, *φθίνεται, τήκεται*. *Vires* et *corpus amisi*, Cicero. Pro *corpore*, B. exhibet *tempore*.

823. *Quin etiam passim, etc.*] Ea, qua sæpe utitur, similitudine, v. 7. sententiam suam egregie illustrat. Eædem literæ vario tantum ordine dispositæ innumera componunt verba et forma, et sono plurimum diversa: quid igitur dubitemus eadem semina, quæ longe plura quam literæ sunt, quæ diversas etiam habent figuras, Ignem, Terram, Aquam; omnem denique rerum varietatem posse constituere?

826. *Sonitu—sonanti*] Ita *acris acrimonia, pulchra pulchritudo, cavæ cavernæ, etc.*

828, 829. *Plura adhibere Possunt*] Aliquando legi, *Possumus:* sed jam nihil muto, admonitus v. 778. *At Primordia gignundis in rebus oportet Naturam clandestinam, cæcamque adhibere.*

Possunt, unde queant variæ res quæque creari.
Nunc et ANAXAGORÆ scrutemur Homœomeriam,
Quam Græci memorant, nec nostra dicere lingua
Concedit nobis patrii sermonis egestas:
Sed tamen ipsam rem facile 'st exponere verbis,
Principium rerum quam dicit Homœomeriam:
Ossa videlicet e pauxillis atque minutis
Ossibu'; sic et de pauxillis atque minutis
Visceribus Viscus gigni; Sanguenque creari,
Sanguinis inter se multis coëuntibu' guttis:
Ex Aurique putat micis consistere posse
Aurum: et de Terris Terram concrescere parvis:
Ignibus ex Ignem; Humorem ex Humoribus esse;
Cætera consimili fingit ratione, putatque.
Nec tamen esse ulla parte IDEM in rebus Inane

830. *Nunc et* ANAXAGORÆ, *etc.*] Refutata Heracliti, Empedoclis, et aliorum philosophorum de Rerum Principiis sententia, Anaxagoram, v. 92. impugnat. Anaxagoras autem Clazomenius Hegesibuli vel Eubuli filius, viginti annos ante Xerxis trajectionem natus, teste Laërtio; ille docuit Materiam infinitam esse, e qua omnia gignerentur, eamque particulas similes inter se, minutas, primo confusas, postea in ordinem adductas a Mente Divina. Cicero Acad. Quæst. l. IV. Librum suum de Rerum Natura sic orsus est; ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, νοῦς δ' αὐτὰ διῆρε, καὶ διεκόσμησε. Plutarchus, lib. I. c. 3. Ex partibus vero inter se similibus res omnes componi asseruit, ex ossiculis ossa, sanguinem ex sanguinis guttulis, etc. Ἔλεγε ἀρχὰς τὰς ὁμοιομερείας καθάπερ γὰρ ἐκ τῶν ψηγμάτων λέγομεν τὸν χρυσὸν συνεστάναι, οὕτως ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν μικρῶν σωμάτων τὸ πᾶν συγκεκρίσθαι. Laërtius. Fusius Plutarchus, c. 3. de Placit. Philosoph. lib. I. Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος ἀρχὰς τῶν ὄντων τὰς ὁμοιομερείας ἀπεφήνατο· ἐδόκει γὰρ αὐτῷ ἀπορώτατον εἶναι, πῶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος δύναταί τι γίνεσθαι, ἢ φθείρεσθαι εἰς τὸ μὴ ὄν· τροφὴν γοῦν προσφερόμεθα ἁπλῆν καὶ μονοειδῆ, οἷον τὸν Δημήτρειον ἄρτον, τὸ ὕδωρ πίνοντες· καὶ ἐκ ταύτης τῆς τροφῆς τρέφεται θρὶξ, φλὲψ, ἀρτηρία, νεῦρα, ὀστᾶ, καὶ τὰ λοιπὰ μόρια. Τούτων οὖν γινομένων, ὁμολογητέον ἐστὶν, ὅτι ἐν τῇ τροφῇ τῇ προσφερομένῃ πάντα ἐστὶ τὰ ὄντα, καὶ ἐκ τῶν ὄντων πάντα αὔξεται, καὶ ἐν ἐκείνῃ ἐστὶ τῇ τροφῇ μόρια αἵματος γεννητικὰ, καὶ νεύρων, καὶ ὀστέων, καὶ τῶν ἄλλων, ἃ ἦν λόγῳ θεωρητὰ μόρια. Οὐ γὰρ δεῖ πάντα ἐπὶ τὴν αἴσθησιν ἀνάγειν, ὅτι ἄρτος καὶ τὸ ὕδωρ ταῦτα κατασκευάζει, ἀλλ' ἐν τούτοις ἐστὶ λόγῳ θεωρητὰ μόρια. Ἀπὸ τοῦ οὖν ὅμοια τὰ μέρη εἶναι ἐν τῇ τροφῇ τοῖς γεννωμένοις ὁμοιομερείας αὐτὰς ἐκάλεσε, καὶ ἀρχὰς τῶν ὄντων ἀπεφήνατο· καὶ τὰς μὲν ὁμοιομερείας, ὕλην, τὸ δὲ ποιοῦν αἴτιον, τὸν Νοῦν τὸν τὰ πάντα διαταξάμενον.

835. *Pauxillis atque minutis*] *Paucissimis, et parvissimis*, optimus interpres Fayus: Os viz. maximum ex paucissimis, et parvissimis ossibus conficitur! lib. III. v. 230. *Scire licet perquam pauxillis esse creatam Seminibus; quoniam fugiens nil ponderis aufert.*

837. *Sanguen*] Ita plerumque veteres.

841. *Ignibus ex Ignem, etc.*] Quidam scribunt, *Sic ignem inter se parvis coëuntibu' nasci Ignibus, exiguis Humorem Humoribus esse.* Hic de Lambino, Gifanio, et Pareo, quorum nec scripta, nec nomina profecto unquam vidit, multa commentus est, et nugatur Fayus.

843. *Nec tamen esse ulla, etc.*] Quod Epicuro non placuit Anaxagoræ opinio, ideo Lucretius ipsam studiose insectatur, et initium facit, v. 4. a duobus argumentis adversus superiores, Heraclitum, Empedoclem, et alios allatis: uno quod Inane in Natura detur; altero, quod nullum Continuum infinite dividuum sit.

Concedit, neque corporibus finem esse secandis:
Quare in utraque mihi pariter ratione videtur
Errare, atque ILLI, supera quos diximus ante.
Adde quod imbecilla nimis Primordia fingit,
Si Primordia sunt, simili quæ prædita constant
Natura, atque ipsæ res sunt; æqueque laborant,
Et pereunt, neque ab exitio res ulla refrænat:
Nam quid in oppressu valido durabit eorum,
Ut mortem effugiat lethi sub dentibus ipsis?
Ignis? an Humor? an Aura? quid horum? Sanguen? an Ossa?
Nil, ut opinor, ubi ex æquo res funditus omnis
Tam mortalis erit, quam quæ manifesta videmus
Ex oculis nostris aliqua vi victa perire.
At neque recidere ad Nihilum res posse, neque autem
Crescere de Nihilo, testor res ante probatas.
Præterea, quoniam Cibus auget corpus, alitque;
Scire licet, nobis Venas, et Sanguen, et Ossa,
Et Nervos alienigenis ex partibus esse:
Sive Cibos omneis commisto corpore dicent
Esse, et habere in se Nervorum corpora parva,
Ossaque, et omnino Venas, parteisque Cruoris;
Fiet, uti Cibus omnis et aridus, et Liquor ipse,

847. *Adde quod imbecilla, etc.*] Tertio, v. 12. arguit, quod cum Anaxagoras vellet constare similia ex similibus, et principia esse ejusdem plane cum compositis naturæ, sequeretur, ut composita, sic etiam principia interire posse: et nulla certe ratio est, cur, si major quædam carnis portio corruptioni obnoxia sit, non sit quoque obnoxia minor, cum etiam, tametsi consistas in aliqua minima, non appareat, quamobrem illa, dum caro sit, pati aliquid, destruique non possit: at si principia corrumpantur, in *Nihilum* recident, quod absurdum et impossibile esse olim demonstratum est.

852. *Sub dentibus*] Alii, *sub cœtibus*: quidam libri, *subeuntibus*: Muretus legit, *sub motibus*: at *dentibus* aptius convenit *oppressu valido*, in versu præcedenti.

853. *Sanguen? an Ossa?*] *Sanguis, anne os?* Gifanius, *Sanguis an? anne os?* Nardius. Codd. *Sanguinis ad nos*: *Sanguinis onos*: *Sanguis ὁμοίως*. Aliqui legunt, *Sanguis, an ossum? Ossum* enim veteres agnoscunt. His adderem, *Sanguis an? Os an?*

856. *Victa*] B. *Cuncta*.

859. *Præterea, quoniam Cibus, etc.*] Quarto, v. 9. præclare disputat; ex variis alimentis quæ dissimilibus prorsus constant partibus corpora nostra nutriuntur, unde partes nostri corporis dissimilibus constare sequitur, singulæ enim partes, Ossa, Nervi, Venæ, etc. diversis et dissimilibus alimentis nutriuntur. Si autem dicant ista alimenta continere particulas Nervorum, Ossium, etc. fateantur necesse est non esse in istis corporibus eam, quam finxit Anaxagoras, Homœomeriam. Diversas et dissimiles partes *alienigenas* nuncupat Lucretius, quas retenta voce Græca vulgo *heterogeneas*, uti similes *homogeneas* vocamus.

861. Hunc versum multi codd. non agnoscunt, quod librariorum negligentiæ imputandum est, illum enim sibi vendicat Lucretius.

Ex alienigenis rebus constare putetur,
Ossibus, et Nervis, Venisque, et Sanguine misto.
Præterea, quæcunque e Terra corpora crescunt;
Si sunt in Terris, Terras constare necesse 'st
Ex alienigenis, quæ Terris exoriuntur.
Transfer item, totidem verbis utare licebit:
In Lignis si flamma latet, fumusque, cinisque;
Ex alienigenis consistant Ligna necesse 'st.
Linquitur hic tenuis latitandi copia quædam:
Id quod ANAXAGORAS sibi sumit, ut omnibus omneis
Res putet immistas rebus latitare; sed illud
Apparere unum, cujus sint pluria mista,
Et magis in promptu, primaque in fronte locata:
Quod tamen a vera longe ratione repulsum 'st.
Conveniebat enim Fruges quoque sæpe minutas,
Robore cum saxi franguntur, mittere signum
Sanguinis, aut aliûm nostro quæ corpore aluntur:
Cum lapidi lapidem terimus, manare cruorem.

867. *Venisque*] Alii legunt, *sanieque*: at quis non videt ex v. 860. *Venisque* retinendum?

868. *Præterea, quæcunque e Terra, etc.*] His v. 6. contra Anaxagoram sextum proponitur argumentum; Si omnia quæ e terra oriuntur in terra latuerint, necesse est ut terra constet e rebus dissimilibus, quoniam corpora dissimilia e terris oriuntur: urgetque insuper; Si flamma, fumus, et cinis, quæ sunt res inter se dissimiles, in lignis sint, tum ligna e rebus dissimilibus componi; ideoque nullam esse Homœomeriam.

873. Post hunc versum inserit Lambinus, *Ex alienigenis quæ Lignis exoriuntur*: et castigat Gifanium, qui delendum esse censuit; at dum deleatur iste versus irascatur Lambinus.

874. *Linquitur hic tenuis, etc.*] Proponit Anaxagoræ sententiam, eamque, v. 22. protinus invadit: hæc vero Anaxagoræ sententia in hunc modum ab Aristotele expressa est. *Res et apparere, et denominari invicem differentes aiunt, ab eo, quod in infinitorum mistura maxime abundat: non enim esse totum pure aut album, aut nigrum, aut dulce, aut carnem, aut os; cujus autem amplius unumquodque habet, eam talis rei naturam videri.* Sensus est, Carnis nomine, v. g. non esse intelligendam naturam simplicem, ac uniusmodi, sed congeriem plurium, imo innumerabilium, diversarum particularum, quæ hanc corporis speciem, quam dicimus Carnem, tum faciunt, cum major quædam est copia illarum particularum, quæ ad talem speciem exhibendam idoneæ sunt, quam cæterarum quarumcunque quæ sub illis delitescentes ipsis concedant formam et nomen: facta autem exsolutione, translationeque earundem partium in aliam congeriem, tum particulæ carneæ cum cæteris delitescentes et nomen et formam similiter concedant aliis, quarum copia major fuerit, et species visibilior. Adversus, v. 880. objicit Lucretius, quod si hæc vera esset sententia, tum in detritione Frugum, Herbarum, et similium, oporteret aliquando apparere speciem Sanguinis, Lactis, aliarumve id genus rerum, etc. *Gassendus.*

877. *Pluria*] Sic veteres, ut *compluria* apud Terentium. Valeant B. et Na. cum suo *plurima.*

880. *Minutas*] *Minaci*, B. Na. *minacis.*

882. *Aut aliûm nostro quæ corpore aluntur*] Ita optime restituit Lambinus: et solus Nardius, ejusque similes amant, *Aliquid nostra quo corpora aluntur*; nec alii magis sapiunt qui legunt, *Aut aliquid, nostro in quæ corpore aluntur.*

883. *Cum lapidi lapidem terimus*]

Consimili ratione Herbas quoque sæpe decebat,
Et laticis dulceis guttas, similique sapore
Mittere, lanigeræ quali sunt ubera lactis:
Scilicet et Glebis terrarum sæpe friatis
Herbarum genera, et fruges, frondeisque videri
Dispertita, atque in Terris latitare minute:
Postremo, in Lignis cinerem fumumque videri,
Cum præfracta forent, igneisque latere minutos.
Quorum nil fieri quoniam manifesta docet res,
Scire licet non esse in rebus res ita mistas:
Verum Semina multimodis immista latere
Multarum rerum in rebus communia debent.
At sæpe in magnis fit montibus, inquis, ut altis
Arboribus vicina cacumina summa terantur
Inter se, validis facere id cogentibus Austris,
Donec fulserunt flammæ fulgore coorto:
Scilicet; et non est lignis tamen insitus Ignis,
Verum Semina sunt Ardoris multa, terendo
Quæ cum confluxere, creant incendia sylvis.

Hunc versum ejiciendum esse monet Faber, quoniam nihil in eo est, quod in priori versu, *Robore cum saxi franguntur, mittere signum Sanguinis*—non legitur. Turnebus tuetur, et docet intelligendum esse de quodam molendi genere in quo *lapis lapidem terit*, ut est apud Plautum. *Num me illuc ducis ubi* lapis lapidem terit? Aliquando putavit Lambinus ferri non posse lectionem vulgatam *manare cruorem*, (quamobrem enim conveniebat ex lapidibus collisis et contritis cruorem manare,) legendumque esse *manare calorem*, i. e. ignem seu flammam, ut sit hic Lucretii sensus; Conveniebat, si Anaxagoræ sententia vera esset, ex lapidibus inter se contritis *calorem* id est, ignem manare. Hæc ille: quasi ex lapidibus contritis scintillæ non exiliant. Ejiciatur igitur hic versus tam importunus, et inutilis, ne forsan aliqui, quod jam Fayus fecit, ex eo concluderent Lucretium docuisse, Corpora nostra *saxis* et *lapidibus* nutriri. Interpres tali ferculo dignissimus.

885. *Et laticis*] *Latices*, ex codd. Lambinus: conveniebat enim latices, i. e. aquas quas potant guttas dulces, et lactei saporis mittere. Hæc ille. Alii *laticis dulces guttas* legunt: nec repugno.

886. *Quali sunt ubera*] Alii, *quales sunt ubere.*

894. *Verum Semina multimodis, etc.*] Duos hosce versus aliunde huc translatos arbitror, (nam alibi plus semel leguntur,) atque ideo tollendos: alioqui non dicendum fuerat *debent* sed *debere:* Faber. Sæpe leguntur! utinam indicâsset; et ista de *debere* et *debent* sententia atrox profecto et truculenta est, et quæ plurimos Lucretii versus jugularet.

896. *At sæpe in magnis, etc.*] Proponit, solvitque, v. 10. quod Anaxagoras urgebat ad probandum Omnia in Omnibus esse, atque adeo Omnia generari ex omnibus. Exemplum viz. Ignis, qui latere debeat in arboribus collisione vehementi ignescentibus. Respondet Lucretius; Non Ignem quidem esse in arbore ipsa, sed tamen semina Ignis seu moleculas atomorum, quæ certa ac nova ratione dispositæ speciem Ignis exhibeant: nam alioquin si Ignis actu et revera in sylvis foret, is haud dubie suas vires passim ostentaret.

899. *Fulserunt flammæ fulgore coorto*] Alii, *Flammaï fulserunt igne coorto:* Alii e veteribus codd. longe melius, *Fulserunt flammaï flore coorto.*

Quod si tanta foret sylvis abscondita flamma,
Non possent ullum tempus celarier Ignes:
Conficerent volgo sylvas, Arbusta cremarent.
Jamne vides igitur, paullo quod diximus ante,
Permagni referre eadem Primordia sæpe
Cum quibus, et quali positura contineantur,
Et quos inter se dent motus, accipiantque;
Atque eadem paullo inter se mutata creare
Igneis e Lignis, quo pacto Verba quoque ipsa
Inter se paullo mutatis sunt elementis,
Cum LIGNA, atque IGNES distincta voce notemus?
Denique jam quæcunque in rebus cernis apertis,
Si fieri non posse putas, quin Materiaï
Corpora consimili natura prædita fingas,
Hac ratione tibi pereunt Primordia rerum:
Fiet uti risu tremulo concussa cachinnent,
Et lacrymis salsis humectent ora, genasque.
Nunc age, quod superest cognosce, et clarius audi.
Nec me animi fallit quam sint obscura, sed acri
Percussit thyrso Laudis spes magna Meum cor,
Et simul incussit suavem mî in pectus amorem

906. *Jamne vides igitur, etc.*] Semina multa Ignis in lignis latere supra affirmaverat, illa autem ligna ista non consumere, quia aliis diversæ figuræ seminibus impedita speciem formamque Ignis induere non potuerunt; et inde, v. 8. supra positam Epicuri sententiam egregie confirmat: communia viz. esse multarum rerum in multis rebus semina, eadem principia Cœlum, Terras, Mare, omnia denique constituere; ideo autem res diversas esse quia alia semina aliis diversæ figuræ diverso ordine junguntur, et diversimode moventur, ut in vocibus LIGNA et IGNIS communes sunt literæ, at voces ipsæ sunt diversæ.

908. *Contineantur*] Alii, *conjungantur: Contingantur*, B. unde *contignantur*.

914. *Denique jam quæcunque, etc.*] Ultimum argumentum contra Anaxagoram subjicit ex absurdo, v. 6. Sequeretur enim *ὁμοιομερείας* ridentes, flentesque, et alias id genus constitui, ut omnia ex similibus fieri probaretur.

917. *Rerum*] Aliquid deesse aut inverti suspicatur Gassendus, aut certe particulam *et* interserendam esse post *rerum*. Alia, Lambinus; et hi disputent: sive interponas *et*, sive rejicias, eadem est argumenti vis, et qui nullos in Lucretio hiatus patitur, ille est nimis elegans, et morosus.

920. *Nunc age, quod superest, etc.*] Fatigatum longa de rerum principiis disputatione Memmium ad majora et sublimiora ducit, de suo carmine, v. 30. magnifice loquutus: Horridam esse Epicuri philosophiam, nec ad vulgi gustum fatetur; promittit vero se versibus suis suavibus et decoris ita illam perfusurum et ornaturum esse, ut speciosissima tandem et dulcissima videbitur: saltem id effecturum quod medici faciunt, qui ingratam potionem pueris dantes poculi oras melle contingunt; cujus sapore decepti pueri amara etiam pharmaca absorbent. Improbus quidem hic labor, sed futuræ gloriæ spes incitat, et ut Memmio suo totam naturam rerum explicet, aggreditur opus difficile, arduum, et a nullo hactenus Latino Carmine tentatum.

Musarum; quo nunc instinctus, mente vigenti
Avia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita solo: juvat integros accedere fonteis,
Atque haurire; juvatque novos decerpere flores;
Insignemque meo capiti petere inde coronam,
Unde prius nulli velarint tempora Musæ.
Primum quod magnis doceo de rebus, et arctis
RELLIGIONUM animos nodis exsolvere pergo:
Deinde quod obscura de re tam lucida pango
Carmina, Musæo contingens cuncta lepore;
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur:
Sed veluti Pueris absinthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flavoque liquore,
Ut Puerorum ætas improvida ludificetur
Labrorum tenus, interea perpotet amarum
Absinthî laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potius tali facto recreata valescat:
Sic ego nunc, quoniam hæc Ratio plerumque videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retroque
Volgus abhorret ab hac, volui tibi suaviloquenti
Carmine Pierio Rationem exponere nostram,
Et quasi Musæo dulci contingere melle,
Si tibi forte animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum perspicis omnem
Naturam rerum, qua constet compta figura.
   Sed quoniam docui, Solidissima Materiaï

926. *Solo*] Planta pedis. Cicero, 5. Tusc. dixit, *solorum callum:* et Varro de Re Rustica, *Solum hominis exitium est herbæ, et semitæ fundamentum.*

Ibid. *Integros*] E quibus nemo biberat: sic Horatius ad Musam, *O quæ fontibus integris gaudes, etc.*

930. *Doceo de rebus*] Cicero, Orat. pro Domo, *Docere pontificum collegium de rebus divinis.*

931. *Pergo*] Aliqui codd. *porgo;* id est, porro ago; illaque voce usus est Ennius.

941. *Tali facto*] *Tali tactu,* Lambinus, ex voce *contingunt* in v. 937. Non placet.

943. *Retroque*] Rectius quam *ideoque,* quod codd. nonnulli exhibent.

949. *Naturam rerum, qua constet compta figura*] Hellenismus Plauto, Terentio, Lucilioque familiaris; sic *Nescio illum qui sit:* Plautus in Pœnulo, *Patrem atque matrem viverent vellem tibi.* Alii pro *compta* legunt *cuncta:* alii legunt, *qua constent cuncta.*

950. *Sed quoniam docui, etc.*] Corpora esse, eaque perfecte solida et indissolubilia, Inane etiam multis argumentis affirmaverat; ex iis vero Universum constare, nec tertium esse rerum genus docuerat Lucretius. Jam, v. 7. nobilem quæstionem proponit, *An Universum hoc infinitum sit, an terminis aliquibus inclusum?* Variisque argumentis evincere co-

Corpora perpetuo volitare invicta per ævum;
Nunc age Summaï ecquænam sit finis eorum,
Necne sit, evolvamus: item, quod Inane repertum 'st,
Seu locus, ac spatium, res in quo quæque genantur,
Pervideamus utrum finitum funditus OMNE
Constet, an Immensum pateat vel ad usque profundum.
OMNE quod est, igitur, nulla regione viarum
Finitum 'st: namque Extremum debebat habere:
Extremum porro nullius posse videtur
Esse, nisi ultra sit quod finiat, ut videatur,
Quo non longius hæc sensus natura sequatur.
Nunc extra Summam quoniam nihil esse fatendum 'st,
Non habet Extremum: caret ergo fine, modoque.
Nec refert quibus assistas regionibus ejus,
Usque adeo quem quisque locum possidit, in omneis
Tantundem parteis infinitum Omne relinquit.
Præterea, si jam finitum constituatur
Omne quod est spatium, si quis procurrat ad oras
Ultimus extremas, jaciatque volatile telum,

natur Omne ex nulla parte terminatum esse, sed tam multitudine Corporum, quam Inanis magnitudine prorsus infinitum.

952, 953. *Summaï ecquænam sit finis eorum, Necne sit, evolvamus*] B. Na. *Summa audi. Summaï quænam*, Fayus. *Nec si te volvamus*, B. *Hæc sic volvamus*, Nardius.

956. *Pateat vel ad usque*] *Patefiat ad usque*, Nardius. Sed rectius legendum, *pateat vasteque.*

957. Primum argumentum, quo Universi infinitionem, v. 10. probat, explicat Cicero de Divinat. l. II. sect. 154. Quod finitum est habet extremum: Quis hoc non dederit? Quod autem habet extremum id cernitur ex alio extrinsecus: hoc quoque est concedendum. At quod Omne est id non cernitur ex alio extrinsecus: ne hoc quidem negari potest: igitur Omne quod est non habet extremum. Epicurus ad Herodotum: 'Αλλὰ *μὲν καὶ τὸ πᾶν ἄπειρόν ἐστι, τὸ γὰρ πεπερασμένον ἄκρον ἔχει, τὸ δὲ ἄκρον παρ' ἕτερόν τι θεωρεῖται, ὥστε τὸ οὐκ ἔχον ἄκρον πέρας οὐκ ἔχει, πέρας δὲ οὐκ ἔχον ἄπειρον ἂν εἴη, καὶ οὐ πεπερασμένον.*

958. *Namque Extremum*] *Nam qua*, alii legunt, quos negligo.

Ibid. *Debebat*] *Debebit*, Faber.

959. *Extremum porro, etc.*] Duos hos versus obscuros esse omnes queruntur, nonnulli corruptos: Faber delet, neque ego retinerem, si sine illis integrum esset, quod nobis exhibet Lucretius, Epicuri argumentum: id facit ut retineam, et, nisi fallor, non erunt amplius obscuri. Quidam legunt, *quoad non*, id est, ultra quod.

960. *Ultra sit*] Repone, *extra sit*, ex v. 962.

964. *Assistas*] Fayus, *absistas.*

967. *Præterea, si jam, etc.*] Pro Infinitate *Universi* iterum, v. 16. telo suo egregie pugnat Lucretius. Esto Omne finitum, in extrema illius Universi ora collocetur aliquis, et telum vibret; aut longius evolabit istud telum, aut ab aliquo sistetur: si evolet, ultra extremam oram patet spatium; si sistatur, aliquid extra extremum est: ubicunque extremæ Universi oræ statuuntur, hoc modo instabit Lucretius, et telo suo minabitur.

968. *Omne quod est spatium*] Universum. Qui *Inane* interpretantur, ineptiunt; ut patet ex v. 972.

Ibid. *Procurrat*] Ita codd. optimi. Alii, *percurrat.*

Id validis utrum contortum viribus ire
Quo fuerit missum mavis, longeque volare,
An prohibere aliquid censes, obstareque posse?
Alterutrum fatearis enim, sumasque necesse 'st,
Quorum utrumque tibi effugium præcludit, et Omne
Cogit ut exempta concedas fine patere.
Nam sive est aliquid, quod prohibeat, officiatque
Quo minu' quo missum 'st veniat, finique locet se,
Sive foras fertur, non est ea fini' profecto.
Hoc pacto sequar, atque oras ubicunque locâris
Extremas, quæram quid Telo denique fiat.
Fiet uti nusquam possit consistere finis;
Effugiumque fugæ prolatet copia semper.
  Præterea, spatium Summaï totius omne
Undique si inclusum certis consisteret oris,
Finitumque foret, jam copia Materiaï
Undique ponderibus solidis conflûxet ad Imum;
Nec res ulla geni sub cœli tegmine posset;
Nec foret omnino Cœlum, neque lumina Solis:
Quippe ubi Materies omnis cumulata jaceret
Ex infinito jam tempore subsidendo.
At nunc nimirum requies data Principiorum
Corporibus nulla 'st: quia nil est funditus Imum,
Quo quasi confluere, et sedes ubi ponere possint;
Semper et assiduo motu res quæque genuntur

970. *Id validis*] Recte: Gassendus et alii, *Invalidis*, pro valde validis.

971. *Quo*] *Quod*, Na. Hunc versum non agnoscit B.

978. *Non est ea fini' profecto*] Ita optime Lambinus. Alii, *a fine profectum*, quod Fayus, ut solet, approbat; quasi telum quod prohiberetur v. 976. dici possit non *a fine profectum*.

980. *Telo*] B. *Cœlo:* manifesto errore.

983. *Præterea, spatium, etc.*] Urget opus Poëta, et, v. 14. subjicit incommodum, quod eveniret si *Finitum*, et aliquibus terminis, inclusum esset *Universum*. In isto enim finito *Imus* aliquis esset locus, ad quem materies ab æterno subsidens innata sibi gravitate contendisset, effectumque jam pridem fuisset, ut depressa in eum locum universa materia nihil generari deinceps posset; ex seminibus enim quiescentibus nihil oritur: cum autem non sit *Imus* locus, jugiter moventur principia, undique nascuntur res, et ex infinito *Universo* nova semina singulis *Mundis* perpetuo inferuntur.

984. *Si inclusum certis consisteret*] *Conclusum certis si insisteret*, Gassendus.

986. *Conflûxet*] *Confluxisset*. Sic *extinxem* pro *extinxissem* apud Virgilium. *Consumse* pro *consumpsisse* apud Lucretium, etc.

987. *Geni*] *Geri*, omnes codd. vet. ut et *geruntur* v. 954. eamque lectionem Gif. Par. Na. omnes præter Lambinum tuentur: at contra omnes libros admittenda est ea vox quæ Lucretium sapit, et ad argumentum apprime facit.

Partibus in cunctis, æternaque suppeditantur
Ex Infinito cita corpora Materiaï.
Postremo ante oculos rem res finire videtur;
Aër dissepit Colleis, atque Aëra Montes,
Terra Mare, et contra Mare Terras terminat omneis:
OMNE quidem vero nihil est quod finiat extra.
Est igitur natura loci, spatiumque profundi,
Quod neque clara suo percurrere flumina cursu
Perpetuo possint ævi labentia tractu:
Nec prorsum facere, ut restet minus ire, meando:
Usque adeo passim patet ingens copia rebus,
Finibus exemptis in cunctas undique parteis.
Ipsa modum porro sibi rerum Summa parare
Ne possit, Natura tenet: quia Corpus Inani,
Et quod Inane autem 'st, finiri Corpore cogit;
Ut sic alternis Infinita omnia reddat.
Aut etiam, alterutrum nisi terminet alterum eorum,

995. *Æternaque*] *Infernaque*, B. et alii codices; nullo sensu.

997. *Postremo ante, etc.*] Alio his v. 10. utitur argumento: Quicquid enim terminatur ab aliquo quod extra se est, finitur; sic aër terminat montes, et montes aërem, mare terras, et terræ mare. At quis dixerit aliquid esse extra *Universum* quod illius terminus esse possit, cum id ipsum quod extra est sit *Universi* pars, Universum enim continet omne quod est? Concludit igitur *Universum* esse immensum, eamque immensitatem præclara periphrasi describit.

1002. *Flumina*] Aliqui libri, ut et Na. *Fulmina;* hæc vox et Lambino et Gifanio displicuit; eam Faber amplectitur, an merito, judicent alii.

1003. *Possint*] Possunt, MS. et Gif.

1004. *Ire, meando*] *In remeando,* aliqui, ut monet Gif.

1007. *Ipsa modum, etc.*] Iterum, v. 13. *Universum* esse infinitum probat Lucretius, quia Corpus et Inane sese mutuo terminant, ex ista autem mutua terminatione necesse est ut immensitas oriatur, quoniam neutrum, neque Corpus, neque Inane potest esse ultimum, cujus vero nulla pars potest esse Ultima, id profecto infinitum. Si autem alterutrum (Corpus viz.) non finiret alterum (Inane), Inane autem esset infinitum, quod olim probaverat, Corpora vero finita, ut Stoïcis placuit, dissolverentur omnia; rupta enim subito compage, finita semina per immensum Inane dissiparentur, imo nunquam coaluissent, cum finita semina in Inani infinito semel dispersa perpetuo vagarentur. Hæc omnia Epicurus ipse ad Herodotum: *εἴτε γὰρ ἦν τὸ κενὸν ἄπειρον, τὰ δὲ σώματα ὡρισμένα, οὐδαμοῦ ἂν ἔμενε τὰ σώματα, ἀλλ' ἐφέρετο κατὰ τὸ ἄπειρον κενὸν διεσπαρμένα, οὐκ ἔχοντα τὰ ὑπερείδοντα, καὶ στέλλοντα κατὰ τὰς ἀντικοπάς.*

1010. *Ut sic alternis*] *Utque sit alterius*, B. frustra.

1011, 1012. *Aut etiam, alterutrum nisi terminet alterum eorum, Simplice natura et pateat tantum Immoderatum*] De his duobus versibus varia critici; in priori *si* pro *nisi* legit P. nec agnoscit copulam *et* in posteriori versu. In posteriori pro *tantum*, *tamen*, B. P. Gif. Par. omnesque MSS. ut fatetur Lambinus, nec agnoscunt copulam *et*. Posteriorem versum adulterinum esse existimant Gifanius et Pareus, ideoque rejiciunt: Auratus legit, *Aut etiam, alterutrum nisi terminet alterum eorum, Simplice natura pateat Totum immoderatum.* Per *Totum* intelligit *τὸ πᾶν*: quod alias appellatur *Omne*. *Immoderatum autem simplice natura*, est infinitum una natura viz. *Inani*. Et hanc lectionem amplectitur Gassen-

Simplice natura et pateat tantum Immoderatum;
Nec Mare, nec Tellus, nec Cœli lucida templa,
Nec Mortale genus, nec Divûm corpora sancta
Exiguum possent horaï sistere tempus:
Nam dispulsa suo de cœtu Materiaï
Copia ferretur magnum per Inane soluta;
Sive adeo potius nunquam concreta creâsset
Ullam rem, quoniam cogi disjecta nequîsset.
  Nam certe neque consilio Primordia rerum
Ordine se quæque, atque sagaci mente locârunt;
Nec quos quæque darent motus pepigere profecto:
Sed quia multimodis, multis, mutata, per Omne
Ex infinito vexantur percita plagis,

dus. Lambinus hæret, aliquando autem legit, *Aut si, etiam alterutrum si terminet alterum eorum, Simplice natura pateat tamen immoderatum.* Hac sententia: Aut si, etiamsi alterutrum terminet alterum eorum, pateat tamen immoderatum, simplice natura, i. e. Inane tantum sit infinitum unica natura, hoc est, Corpora prima non sint infinita, sed Inane duntaxat sit infinitum: sed hanc sententiam absurdam esse *Ipse* vidit et confessus est, et tandem legit, *Aut etiam, alterutrum nisi terminet alterum eorum, et Simplice natura pateat tantum immoderatum.* Existimat Faber vulgatam lectionem retinendam esse, et aliquot versus hic excidisse, ita ut cum de incommodis, ab *Inani immoderato* sine admistione Corporis infiniti, et alternis misti, proficientibus, dixerit; altera pars omissa sit, aut non satis perspicue a Lucretio explicata; eandem enim *ἀπορίαν* remeare necesse esse: deinde duas illas voces *alterum* et *alterutrum* probâsse quod dicit. Displicent omnia: integer est Poëta, nullique exciderunt versus; rejectis Aurati, Gassendi, aliorumque conjecturis, admittatur codd. MSS. lectio, et sana protinus erunt omnia et integra. Legantur itaque, *Aut etiam, alterutrum nisi terminat alterum eorum, Simplice natura pateat tamen immoderatum;* Inane viz. ut sequentes versus, et vox ipsa *pateat* demonstrant. Hæc igitur horum versuum sententia: nisi *alterutrum,* Corpus viz. *alterum eorum,* viz. Inane, terminet, Inane vero solum concedatur *infinitum,* ut olim probavi, et Stoïci, contra quos disputo, fatentur; nec Mare nec Tellus, etc. Epicurus ipse, fateor, alteram hujus argumenti partem proponit in Ep. ad Herodot. *εἴτε τὸ κενὸν ἦν ὡρισμένον, τὰ δὲ σώματα ἄπειρα, οὐκ ἂν εἶχε τὰ ἄπειρα σώματα ὅπου ἂν ἔστη.* Sed eam neglexit Lucretius, quoniam *Inane* esse infinitum aliis argumentis jam probaverat.

1012. *Immoderatum*] Immensum. Sic Cic. 2. de Nat. Deor. ex Euripide, *Vides sublime fusum immoderatum æthera.*

1016. *Dispulsa*] *Dissipata,* C.

Ibid. *De cœtu*] *Detectum,* B. Unde aliquis conficiat *dejectu,* sed *de cœtu* vel *coitu* placet.

1020. *Nam certe, etc.*] Stoïcos irridens jocose propositum argumentum prosequitur, v. 14. Finita enim semina in infinito spatio dispersa nunquam convenissent, nisi, quod Stoïcis placuit, Mundus esset grande animal, et plane Deus; ejusque semina summa arte et consilio a spiritu per omnia membra infuso disposita fuissent. Prudentia hæc, et meditantia Stoïcorum principia deridet, et ex placitis Epicuri docet; res omnes fortuito infinitorum Corporum in infinito Inani volitantium concursu tandem procreatas fuisse, et quotidie reparari ex istis seminibus, quæ infinita corporum primorum copia jugiter suppeditat.

1021. *Ordine se quæque, etc.*] Quidam libri, *Ordine se suo quæque.* Marul. *Ordine quoque suo.* Gifanius, *Ordine se suo.* Aliquando etiam Lambinus legit, *Se Ordine suo quæque. Ordine seque suo,* B. Alii, *Se Ordine quæque suo:* proximum versum non agnoscit B.

1023. *Sed*] *Quæ,* G.

Ibid. *Multimodis*] *Multa modis,* P. C. Gif.

Omne genus motus, et cœtus experiundo,
Tandem deveniunt in taleis dispossituras,
Qualibus hæc rebus consistit Summa creata:
Et multos etiam magnos servata per annos,
Ut semel in motus conjecta 'st convenienteis,
Efficit, ut largis avidum Mare fluminis undis
Integrent Amnes, et Solis Terra vapore
Fota novet fœtus, summissaque gens animantum
Floreat, et vivant labentes Ætheris ignes.
Quod nullo facerent pacto, nisi Materiaï
Ex Infinito suboriri copia posset,
Unde amissa solent reparari in tempore quoque.
Nam veluti privata cibo Natura animantum
Diffluit amittens corpus, sic omnia debent
Dissolvi, simul ac defecit suppeditare
Materies recta regione aversa viaï.
Nec Plagæ possent extrinsecus undique Summam
Conservare omnem, quæcunque 'st conciliata.

1027. *Rebus*] *Rerum*, Faber: nec contemnenda ista emendatio. Sensus autem est, *Deveniant in tales dispossituras, qualibus rerum summa creata est.* Illud enim *qualibus* ad *dispossituras* refertur.

1028. *Magnos*] Forsan intelligit magnum illum Platonis Annum, seu potius Chaldæorum. *Faber.* Isto vero acumine non opus est, cum, ut observat Gassendus, lib. V. v. 643. quorumlibet Astrorum circuitus *magnos* vocat.

Ibid. *Servata*] *Formata*, C.

1031. *Integrent*] Exhaustum reficiant, renovent, etc. Homo vero ridiculus existimavit τὸ *integrare* hoc loco significare *integrum manere.* Huic mandes siquid recte curatum velis: *Pareum* dico, ne nescias. *Faber.*

1032. *Summissa*] Imminuta, debilitata, *Fayus.* Acumen!

1035. *Ex Infinito*] Infinito semper subjungit *Inani*, Fayus et alii, cum tamen nihil evidentius, quam quod *Infinitum* non *Inanis* magnitudinem, sed *Corporum* multitudinem, seu potius Universum denotet.

1036. *Tempore quoque*] *Tempore quæque*, Gif. alii: *corpore quæque*, Na.: *corpora quæque*, alii.

1037. *Nam veluti, etc.*] Propositum modo argumentum his v. 4. illustrat, docetque res cunctas resolutum iri, nisi materies ex infinita copia atomorum jugiter suppeditaretur, quæ damnum quod corpora patiuntur, resarciret, ut animalia brevi perirent; nisi alimento indies repararentur.

1040. *Recta regione*] *Aliqua ratione*, B. Na. *Aliqua regione*, Gif. Pa. e vet. libris.

1041. *Nec Plagæ, etc.*] Nequis vero forsan objiciat atomos occursantes officiose se (etiam fatente Lucretio) mutuo percutere, et ex eo conflictu fieri, ut morantes et tardatæ coalescant, et compingantur in Corpora; ideoque cum, finitæ licet, sese mutuo percutiant, sane tantum abesse ut rebus jam concretis aliquid detrahatur, ut etiam novis semper advenientibus atomis magis ac magis augerentur: monet atomos finitas, se invicem perpetuo omnique puncto temporis ferire non posse, imo interdum debere resilire, ideoque tempus spatiumque concedere principiis compositorum, (τοῖς συνεχῶς κινουμένοις, Epicurus ad Herodotum,) quæ semper motum affectant, quo rupta compage a se invicem avolarent. Imo nullos omnino futuros esse ictus, ut olim v. 1019. observaverat, nisi atomi essent infinitæ.

Ibid. *Possent*] *Possunt*, e vet. lib. Gif. Pa.

Ibid. *Extrinsecus*] *Intrinsecus*, Gif. imperite; ut patet ex v. 1054.

Cudere enim crebro possunt, partemque morari,
Dum veniant aliæ, ac suppleri Summa queatur:
Interdum resilire tamen coguntur, et una
Principiis rerum spatium tempusque fugaï
Largiri, ut possint a cœtu libera ferri.
Quare etiam atque etiam suboriri multa necesse 'st.
Et tamen ut Plagæ quoque possint suppetere ipsæ,
Infinita opus est vis undique Materiaï.
  Illud in his rebus longe fuge credere, Memmi,
In medium Summæ (quod dicunt) omnia niti,
Atque ideo Mundi naturam stare sine ullis
Ictibus externis, neque quoquam posse resolvi
Summa atque Ima, quod in Medium sint omnia nixa;
(Ipsum si quicquam posse in se sistere credis:
Et quæ pondera sunt sub Terris omnia sursum
Nitier, in Terraque retro requiescere pôsta;
Ut per aquas quæ nunc rerum simulacra videmus;)
Et simili ratione Animalia subtu' vagari

1043. *Partemque*] *Partimque*, Gif. quam vocem et Faber approbat, jungitque ἐκ παραλλήλου cum τῷ *Interdum* versu abhinc secundo: at *partem* melius respondet τῷ *aliæ*, et τῷ *Summa*.

1044. *Queatur*] Ut *poteratur*, *potestur*, *nequitur*, *etc.*

1050. *Infinita opus est vis*] Sic lib. III. *Materies opus est—Ergo Corpoream ad Naturam pauca videmus Esse opus omnino.* Lib. II. Et eodem libro, *Scire licet nil principiis opus esse Colores.*

1051. *Illud in his rebus*] Denique ne Memmius diversam sententiam amplexus, Centrum esse aliquod Universi crederet, in quod omnia tenderent innata sua gravitate, ideoque non opus infinita Atomorum multitudine, quæ concursantes, ictibus externis hanc Mundi compagem sartam tectam conservarent; totam illam de Centro opinionem convellit pariter et deridet: supponit autem, ut illi ipsi Stoïci, qui amant centrum, supponunt, olim fuisse confusam particularum copiam, in immenso spatio undique dispersam; has vero omnes particulas in unum punctum, Medium viz. Universi niti; inde Terram fieri rotundam, in medio universi suspensam, omnesque, etiam adversas hujus globi partes animalibus habitatas esse, quæ non decidunt in partes cœli sibi subjectas, quia gravitate sua in medium tendunt: inde etiam circumvolvi æthera, et solem cœli fornicem perpetuo motu percurrentem diem oppositis terræ partibus alternatim facere: nec unquam timendum imas summasque compagis partes a se invicem disjunctas fore, cum in unum idemque Medium nitantur. Hæc omnia, v. 16. quæ tamen v. 1036. et tribus sequentibus obiter deridet: absurdum enim grave aliquod seipsum sistere et sustinere posse, aut in adversam terræ partem (cum vulgo enim sapuerunt Epicurei) sursum tendere.

1056. *Ipsum si, etc.*] Hos quatuor versus parenthesi includendos non tam explicare, (quicquid alii sentiant,) quam convellere istam de Centro opinionem contendo.

1058. *In Terraque*] *In Terramque*, Gif. Par. alii: idem sensus.

1059. *Videmus*] Vocamus, G.

1060. *Subtu'*] In MSS. plerisque *supra*, *cuncta*, *suapte*, istamque vocem multæ editiones approbant, sed optime reposuit Lambinus *subtus*: nisi forsan audiendus sit Salmasius, qui Epist. 59. hæc habet. Pro illis *subtu' vagari*, quæ ex ingenio suo reposuit Lambinus, notat in veteribus Libris esse partim *supra*, partim *suapte*, partim *suapta*; ex

Contendunt, neque posse e Terris in loca Cœli
Recidere inferiora magis, quam corpora nostra
Sponte sua possint in Cœli templa volare:
Illî cum videant Solem, nos Sidera noctis
Cernere, et alternis nobiscum tempora Cœli
Dividere, et nocteis parileis agitare, diesque.
  Sed vanus Stolidis hæc omnia finxerit error,
Amplexi quod habent perverse prima viaï.
Nam Medium nihil esse potest, ubi Inane, locusque
Infinita: neque omnino, si jam Medium sit,
Possit ibi quicquam hac potius consistere causa,
Quam quavis alia longe regione manere.
Omnis enim locus, ac spatium, quod Inane vocamus,
Per Medium, per non Medium concedat oportet
Æquis ponderibus, motus quacunque feruntur:
Nec quisquam locus est, quo Corpora cum venere,

quibus vestigiis olim faciebam *suppa*, id est *supina*, antiqua voce. Nam illi qui pedes nobis adversos habent, *ἀντίχθονες* nobis sunt *supini*, et nos illis. *Suppum* porro notat Festus antiquos dixisse quod nos *supinum* dicimus: liber Vossii nostri plane præfert *suppa*.

1062. *Recidere*] Alii, *Decidere;* quam vocem etiam Lambinus admittit: immerito. Non enim observavit Lucretium uti vocibus opinioni istæ quam exagitat, suisque præjudiciis accommodatis; ut enim Centripetæ gravia a circumferentia ad centrum olim decidisse existimârunt; sic Lucretius eadem gravia a centro in inferiores circumferentiæ partes recasura esse pronunciavit.

1064. *Illî*] Idem quod illic. Sic Ter. *Illi* etiam pronomen admitti potest quamvis *animalia* præcedat; mutare enim genus æque licet placetque Lucretio, ac aliis veterum.

1066. *Parileis*] *Paribus*, B.

Ibid. *Diesque*] *Diebus*, Gif. Pa. Alii fere omnes: sed istis omnibus sapientior Lambinus, qui legit *diesque*.

1067. *Sed vanus, etc.*] Explicatam de Centro opinionem his v. 15. aggreditur. Primoque docet nullum posse esse Medium cum *Inane* sit *Infinitum:* sic Plutarchus, Universum *infinitum* est, *Infinito* autem, cum neque *principium* neque *finem* habeat, *Medium* habere non convenit: nam et ipsum *Medium* est quidpiam *Extremum*, et ipsa *Infinitio* Extremorum *privatio* est: et Chrysippum manifestæ contradictionis arguit, quod *Medium* in *infinito* locum statuit: *De Stoïc. Repug.* Deinde concesso Medio, nulla suadet ratio fore, ut res graves in illa Media Inanis parte potius quam in ulla alia consisterent, et quiescerent; quoniam est natura *Totius Inanis* cedere ponderibus, neque potest ulla illius Inanis pars sustinere res graves, quia *Inane* solidum minime est, ac firmum: *τοῦ Κενοῦ φύσις τὴν ὑπέρεισιν οὐχ οἷά τε οὖσα ποιεῖσθαι.*

Ibid. *Finxerit*] Na. et Vulg. *parturit.*

1068. *Amplexi quod habent*] Notissimus Hellenismus, *πράξας ἔχει* pro *ἔπραξε*, et alia id genus sæpe apud Atticos. *Amplexi quod hebent,* vulg. non probo.

Ibid. *Perverse*] *Perversæ,* P.

1070. *Infinita*] *Infinitus,* Gif.

1072. *Regione*] *Ratione,* Na. acute, ut solet.

1075. *Æquis*] *Æque,* G. Gif. Pa. Lamb. Rectius. Τὸ *Κενὸν τὴν ἴξιν ὁμοίαν παρέχει τῇ κουφοτάτῃ καὶ τῇ βαρυτάτῃ ἀτόμῳ εἰς τὸν αἰῶνα,* Epicurus ad Herodotum.

Ibid. *Ponderibus*] Sup. *præ,* id est propter pondus et gravitatem. *Fayus.* Quid hæc sibi velint alii conjectent, certe Fayum sapiunt.

Ibid. *Motus*] Alii legunt, *motis:* alii, *motu:* Gif. *mota:* eligat lector.

Ponderis amissa vi possint stare in Inani:
Nec quod Inane autem 'st, illis subsistere debet,
Quin, sua quod natura petit, concedere pergat.
Haud igitur possunt tali ratione teneri
Res in concilio, Medii cuppedine victæ.
Præterea, quoque jam non omnia corpora fingunt
In Medium niti, sed Terrarum, atque Liquorum,
Humorem ponti, magnisque e montibus Undas,
Et quasi Terreno quæ corpore contineantur:
At contra tenues exponunt Aëris auras,
Et calidos simul a Medio differrier Igneis,
Atque ideo totum circumtremere Æthera signis,
Et Solis flamman per cœli cærula pasci,
Quod calor a Medio fugiens ibi colligat igneis.
(Quippe etiam vesci e Terra mortalia sæcla:
Nec prorsum arboribus summos frundescere ramos
Posse, nisi a terris paullatim cuique cibatum
Terra det) at supra circum tegere omnia Cœlum
Ne volucrum ritu flammarum, mœnia Mundi

1081. *Cuppedine*] Sic veteres pro *cupidine* vel amore.

Ibid. *Victæ*] Quid si legatur *vinctæ?*

1082. *Præterea, quoque jam*] Perturbatos fuisse sequentes versus queritur Lambinus; in aliquem saltem ordinem redegit, sed in meliorem Gifanius, quem sequar: secundum igitur, v. 24. argumentum contra fautores Centri, ipsorum viz. sententiam recitat; qui enim absurda memorat eadem refutat. Docent autem, terræ tantum et aquæ particulas ad Centrum, ignis vero et aëris a Centro niti, ex ignibus etiam a Medio surgentibus astra stellasque fieri, et nutriri (ut vigent animalia, et arbores virescunt, tellure succos et debita alimenta præbente). Circum vero omnia solidos aliquos circumvolvi Cœlos, qui leves has et a Medio surgentes particulas sistant, et contineant; nisi enim sisterentur istæ particulæ, per immensum Inane subito diffugerent, cœlum rueret, terra se pedibus nostris subduceret, et dissolveretur totius machinæ compages. Quandocunque enim aliqua hujus mundi pars secessum facit, Totius interitus sequetur.

Ibid. *Quoque jam*] Omnes præter Lambinum *quoniam*, nullo plane sensu: forsan *quidnam;* et vox ista sit otiosa, quales apud poëtas sæpissime occurrunt.

1083. *Terrarum, atque Liquorum*] *Liquoris*, MSS. unde Gif. post Lambinum conjicit legendum *Terraï, atque Liquoris.*

1085. Hunc versum non agnoscit B.

1088. *Circumtremere*] Propter scintillantem, palpitantem, et nictantem siderum micantium ignem. *Faber.*

1090. *Ibi—igneis*] Aliqui libri, *sibi omnis.*

1091. Hunc versum in B. frustra quæras.

1093. *Cuique cibatum*] *Quisque cibetur*, Lambinus, et sequentem versum rejicit: *quodque cibetur*, Gif. ex vet. cod. monetque, *versum proximum* terra det, etc. *insertum fuisse ob non intellectum ὑπέρβατον longissimum: nam istud* Ne volucrum, etc. *conjungi debet cum* Illud in his rebus, etc. *et alioqui quis unquam dixit* terra dat cibatum a terris? *aberat etiam a quodam vet. cod. nostro.* Sed alii codices admittunt, et recipiendus est, ut aliquis saltem sit hujus loci sensus, cui per se satis obscuro istud ὑπέρβατον majores tenebras offundit.

Diffugiant subito magnum per Inane soluta,
Et ne cætera consimili ratione sequantur:
Neve ruant Cœli tonitralia templa superne,
Terraque se pedibus raptim subducat, et omnes
Inter permistas terræ, cœlique ruinas
Corpora solventes, abeant per Inane profundum,
Temporis ut puncto nihil exstet relliquiarum,
Desertum præter Spatium, et Primordia cæca.
Nam quacunque prius de parti corpora cêsse
Constitues, hæc rebus erit pars janua lethi:
Hac se turba foras dabit omnis Materiaï.
Hæc si pernosces, parva perfunctus opella,
(Namque alid ex alio clarescet,) non tibi cæca
Nox iter eripiet, quin ultima Naturaï
Pervideas, ita Res accendent lumina Rebus.

1097. *Sequantur*] *Ferantur*, P. et alii.

1098. *Tonitralia*] Recte Lambinus, dum B. Na. aliique retinent *penitralia*.

1100. *Terræ*] Alii, *rerum*: Gif. *Inter mixtas terrarum*.

1102. *Exstet*] *Restet*, B.

1104. *Nam quacunque prius de parti corpora cêsse*] Ita Lambinus, qui de Lucretio optime meritus est. B. *quæcunque corpore deesse*.

1107. *Hæc si pernosces, etc.*] Per totum hunc librum gravibus querelis de obscuritate et difficultate operis Memmium suum tantum non terruit, jam v. 4. erigit illius animum, pollicitus futuram disputationem claram fore et perspicuam.

Ibid. *Perfunctus*] Melius quam *perductus*.

1110. *Accendent*] Male Gifanius in utraque editione *accendunt*. Ad ea enim tendit quæ in libris sequentibus, præsertim autem secundo scripturus est; ex quo ubi emerseris, tum omnia jam tibi prona et secunda erunt, post illa jam ut lubet ludas licet. *Faber*.

INTERPRETATIONEM primi Libri, et in illum notas absolvi; labore meo fruatur Lector, et erroribus ignoscat: sed quid ego candidos Judices exposcerem, cum acrem, et iniquam forsan in ipsum Lucretium censuram in animo instituam? Inquiram enim quid recte, quid perperam commentus est poëta, et ut non omnia rejiciam, sic non omnia probabo. Qui laudem ingenii Lucretio denegavit, artem concessit; et quis invidebit illi istum honorem quem summa malignitas agnovit? Opus igitur optime dispositum asserimus, ubique nitet ordo, et ita se invicem adjuvant argumenta; ut nisi in Epicuri opinionibus quædam fuisset deformitas, quæ nulla venustate cohonestari, quædam infirmitas quæ nullis ingenii viribus sustentari possit; pulcherrimam simul et firmissimam philosophiam Poëta exhibuisset.

Fœlicitatis non minimam partem existimat Epicurus sine metu vivere, et hanc fœlicitatem sola naturæ cognitione acquiri posse: *Terrores Animi Tenebrasque necesse est Non radii Solis, non lucida tela diei Discutiant, sed Naturæ Species, Ratioque*. Lucretius. *Μὴ ἀλλό τι τέλος ἐκ τῆς περὶ μετεώρων γνώσεως, εἴτε κατὰ συναφὴν λεγομένων, εἴτε αὐτοτελῶς, νομίζειν δεῖ εἶναι, ἤπερ ἀταραξίαν, καὶ πίστιν βέβαιον, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν λοπῶν.* Epicurus ad Pythoclem. Omnium natura cognita levamur superstitione, liberamur mortis metu, non conturbamur ignoratione rerum, e qua ipsa existunt horribiles sæpe formidines. Cicero, lib. I. de Fin.

Omnem istam formidinem, quæ homines molestia afficit, Epicurus existimat oriri ex opinione de Providentia, et de pœnis, quæ alteram necessario con-

sequitur, post mortem futuris. Quis enim potest, cum existimet a Deo se curari, non et dies et noctes divinum numen horrere? Vide Ciceronem in Lucullo. Ita Iste insanientis sapientiæ consultus Erro. Contra quem si quis disputet rem profecto ageret ridiculam: communi enim sensu caret istius sententiæ fautor, et est medico committendus. Cura benevoli principis aut parentis metu et tristitia liberat, nec benignos horremus: unde igitur iste horror cum nos a beneficentissimo et potentissimo numine curari existimemus?

Absurdam hanc opinionem in primo libro proponit Lucretius, et post præparatum artificioso exordio lectorem, argumentum, quod infœliciter eligerat, exornat.

Ver. 160. Nihil e Nihilo fieri, et Nihil in Nihilum reverti decem argumentis probare nititur; ingeniose fateor invenit, copiose explicat, at rem ipsam minime attingit. Concedamus enim quodlibet e quolibet oriri non posse, certis temporibus res nasci, opus esse tempore quo crescant, et materia qua augeantur; denique certos esse ætatis viriumque terminos, et agros industria et cultura hominum fertiliores reddi. Supponamus insuper Nihil interire nisi vi aliqua dissolvatur, animalia quotidie nasci non posse nisi ex certis seminibus reficerentur: supponamus unam eandemque vim res cunctas dissolvere non valere, nec naturam aliquid producere, nisi morte aliena adjuvetur. Quid efficiet Lucretius? Semina ipsa non fuisse e Nihilo producta? Aut Nihil numinis nutu et providentia fieri? Neutrum concludet, ideoque decem argumenta perierunt, licet non tam ingenii sui, quam causæ vitio.

Ver. 266. Semina sua exilia et minuta contra illos, qui solis oculis credunt, egregie tuetur: et v. 330. *Inane* esse argumentis quatuor, quibus nemo unquam meliora protulit, evincit: quorum primo et quarto (secundum enim ac tertium non sunt ejusdem firmitatis) nunquam vidi quod reponi possit.

Ver. 420. Nihil esse præter Corpus et Inane duobus argumentis confirmat, reliquaque omnia, quæ alii inter res numerant, detrudit in classem accidentium, quæ sola opinione a Corpore et Inani distinguuntur, et subsistunt: hic vero callide supponit quod probare debuit, solum corpus agere et pati, tangere et tangi posse; hanc enim definitionem humanæ animæ omnesque immateriales substantiæ aversantur.

Ver. 484. Seminibus suis perfectam soliditatem attribuit multis argumentis; nec repugno: at vero ideo illa dissolvi non posse nulla suadet ratio; soliditas enim seminum oritur ex partium, quæ concipi possunt, contactu. At in omnibus concretis corporibus datur partium contactus æqualis saltem isti, qui est inter partes seminum, contactui: ideoque corpora concreta essent æque indissolubilia ac ipsa semina. Reliqua argumenta, quibus suis seminibus æternitatem adstruit, vitiosa suppositione innituntur; assumit quod probare debuit: et cum demum ad *Minimum* quod vocant mathematicum fugit, v. 609. magnis difficultatibus, fateor, adversarios premit, sed ipse non minoribus tenetur.

Ver. 630. De Heraclito, Empedocle, Anaxagora, et aliis, triumphos agit, et demum, v. 950. Universo, quod ex corpore et inani constat, infinitionem longa disputatione attribuit, ubi multa contra Stoïcos in Universo Infinito medium statuentes copiose, multa secundum Epicuri placita ornate; sed illa falsis suppositionibus subnixa coruunt. Deinde Antipodas extorres agit, quos in veteres sedes olim restituit sanior philosophia et experientia. Utcunque tamen suis argumentis adblanditur hominum imaginationi, quæ in infinitum deferri amat, nec unquam spatio fixit terminos, nec figere audebit.

TITI LUCRETII CARI

DE

RERUM NATURA

LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM.

I. Ad studium Philosophiæ, quæ sola lenire curas, et animum metu liberare potest, Memmium suum a v. 1. ad v. 61. Lucretius hortatur. Inde II. de Seminum seu Atomorum affectionibus disputat, quarum prima est *Motus:* moveri semina ex rerum generatione demonstratur; Motus vero hic est deorsum, omnia enim Semina sunt gravia. Cum autem concurrant Semina solida necesse est quoquo versum a se invicem dissiliant: ita quædam Semina aliis implicantur; quæ arctius conjunguntur, res duras et densas constituunt, quæ laxius, res molles et raras: quædam autem Semina nunquam coalescunt; sed, uti ramenta pulveris in radiis solis videmus, perpetuo motu per inane feruntur, et alia corpora subinde percutiunt et agitant, ad v. 140. III. Celeritatem motûs Seminum deorsum tendentium explicat, ad v. 166. IV. Inde pro more suo quædam scommata contra illos qui Providentiam agnoscunt intexit, ad v. 182. V. Tum argumentum repetit, asseritque omnia corpora deorsum tendere, ad v. 215. VI. Deinde Semina deorsum tendentia a recta linea paululum declinare, nisi enim declinarent Semina, nihil unquam, saltem nullum Liberum Agens oriretur, ad v. 293. VII. Demum docet Eodem motu Semina jam ferri quo ab æterno ferebantur, nec quemquam huic opinioni diffidere debere, quia motus non videt, cum ipsa Semina percipi non possunt, ad v. 332. Secunda Seminum affectio est *Figura:* docet autem, VIII. Omnia semina non esse ejusdem Figuræ, quædam vero rotunda, quædam quadrata; quædam lævia, et alia aspera, hamata, etc. fuseque ostendit quæ Figuræ amara, quæ dulcia, quæ dura, quæ mollia corpora componunt, ad v. 476. IX. Hanc Figurarum varietatem non esse Infinitam, Semina tamen ejusdem Figuræ infinita, viz. rotunda, infinita quadrata, etc. ad v. 580. X. Demum ostendit res non componi e Seminibus ejusdem Figuræ, et variis argumentis probat concreta omnia Semina variarum Figurarum continere, ad v. 728. XI. Deinde docet Semina nullas habere qualitates, quas sensibiles vocamus, Colorem viz. Saporem, Frigus, Calorem, etc. Item sensu non donari, quamvis res coloratæ, sapidæ, calidæ, frigidæ, et sensibiles ex iis componantur, ad v. 1021. XIII. Demum Infinita Semina per Infinitum Inane volitantia Infinitos Mundos constituere,

eosque Mundos augeri aliquando a Seminibus ex Infinito delapsis, aliquando etiam avolantibus in Infinitum Seminibus diminui et dissolvi, ut plantæ, et animalia nascuntur, adolescunt, senescunt, et demum intereunt.

SUAVE, mari magno turbantibus æquora ventis,
E terra magnum alterius spectare laborem:
Non quia vexari quemquam 'st jucunda voluptas,
Sed, quibus ipse malis careas, quia cernere suave 'st.
Suave etiam belli certamina magna tueri
Per campos instructa, Tua sine parte pericli:
Sed nil dulcius est, bene quam munita tenere
Edita doctrina Sapientum templa serena;
Despicere unde queas alios, passimque videre
Errare, atque viam palanteis quærere vitæ,
Certare ingenio, contendere nobilitate,
Nocteis atque dies niti præstante labore
Ad summas emergere opes, rerumque potiri.
O miseras hominum menteis! ô pectora cæca!
Qualibus in tenebris vitæ, quantisque periclis
Degitur hoc ævi, quodcunque 'st! nonne videre
Nil aliud sibi Naturam latrare, nisi ut, cum

1. *Suave, mari magno, etc.*] Propter hos versus, quibus *Memmium* suum ad Philosophiæ studium, sepositis aliis, hortatur, quidam Lucretium diritatis accusant; morosi nimis et improbi: Id asserit poëta quod omnes sentiunt: qui dolore, morbo, etc. laborantem videt, protinus, *O me fœlicem!*

Ibid. *Magno*] Tumido, agitato; sic Virg. *Magnaque surgunt Æquora.*

6. *Tua*] Alii, inter quos Gassendus, approbant *Tui.*

7. *Dulcius*] *Suavius*, Gassendus; et forsan melius.

8. *Sapientum*] Quæ Lucretius Memmio suo, olim Epicurus Menæceo proposuit. Μήτε νέος τὶς ὢν μελλέτω φιλοσοφεῖν, μήτε γέρων ὑπάρχων κοπιάτω φιλοσοφῶν· οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδεὶς ἐστιν, οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαίνειν· ὁ δὲ λέγων, ἢ μήπω τοῦ φιλοσοφεῖν ὑπάρχειν ὥραν, ἢ παρεληλυθέναι τὴν ὥραν, ὅμοιός ἐστι τῷ λέγοντι, πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ μὴ παρεῖναι τὴν ὥραν, ἢ μηκέτι εἶναι.

12. *Præstante*] *Constante*, Gassendus.

13. *Rerumque potiri*] Reipublicæ summatem esse; quo nihil infœlicius homini Epicureo, et ei qui ex norma naturæ vivit: quorsum enim belluæ tumultuanti vaces? Tibi vive, tibi vale, τὰ πολιτικὰ οὐδὲν πρὸς τὸ εὖ. Si recte facies, male tibi a corpore erit, nam sexcenta negotia per caput inque latus salient; si male, tum metues, uno verbo vile mancipium fueris: siquid autem in usus privatos derivabis, id omne forte cum fœnore reddendum. Itaque fuge magna, ait ille, et λάθε βιώσας. Hæc Faber privatus; quibus adjungas illa Epicuri: Ἔνδοξοι καὶ περίβλεπτοι τίνες ἐβουλήθησαν γενέσθαι, τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἀσφάλειαν οὕτω νομίζοντες περιποιήσεσθαι· ὥστε εἰ μὲν ἀσφαλὴς ὁ τῶν τοιούτων βίος, ἀπέλαβον τὸ τῆς φύσεως ἀγαθόν· εἰ δὲ μὴ ἀσφαλὴς, οὐκ ἔχουσιν οὗ ἕνεκα ἐξ ἀρχῆς παρὰ τὸ τῆς φύσεως οἰκεῖον ὠρέχθησαν.

16. *Degitur*] *Degimus*, Na. et olim Nonius.

Ibid. *Videre*] *Videtis*, B. *Videre*, MSS. opt. Cui *est* frustra a quibusdam adjungitur.

17. *Latrare*] *Poscere.* Ennius *latrare* pro *poscere* posuit. *Festus.*

Ibid. *Nisi ut, cum*] *Nisi utque*, et se-

Corpore sejunctus dolor absit, mente fruatur
Jucundo sensu, cura semota, metuque?
Ergo corpoream ad naturam pauca videmus
Esse opus omnino, quæ demant quemque dolorem,
Delicias quoque uti multas substernère possint,
Gratius interdum neque Natura ipsa requirit.
Si non aurea sunt juvenum simulacra per ædeis
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur,
Nec domus argento fulget, auroque renidet;
Nec citharis reboant laqueata aurataque templa:
Attamen inter se prostrati in gramine molli
Propter aquæ rivum, sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus jucunde Corpora curant:
Præsertim cum tempestas arridet, et anni
Tempora conspergunt viridanteis floribus herbas;
Nec calidæ citius decedunt corpore febres,
Textilibus si in picturis, ostroque rubenti
Jactaris, quam si plebeia in veste cubandu 'st.
Quapropter quoniam nil nostro in corpore Gazæ
Proficiunt, neque Nobilitas, neque Gloria regni;
Quod superest, animo quoque nil prodesse putandum:

quenti versu *Mensque* legit Fayus contra omnes codd. Alii approbant *ut qui*, alii *ut cui*, et pro *semota* legunt *semotu'*: forsan rectius. *Σώματος ὑγιεία καὶ ψυχῆς ἀταραξία, τοῦ μακαρίως ζῇν ἐστι τέλος, τούτου γὰρ χάριν ἅπαντα πράττομεν ὥστε μήτε ἀλγῶμεν, μήτε ταρβῶμεν.* Et rursus, *ἡδονὴν λέγομεν ἀρχὴν καὶ τέλος τοῦ μακαρίως ζῇν.* Epicurus ad Menæceum.

19. *Jucundo sensu*] Epicurei non eam solam sequebantur voluptatem, quæ suavitate aliqua naturam ipsam movet, sed maxima illa iis videbatur voluptas, quæ percipitur omni dolore detracto: Tull. I. de Fin. Et cum aliquando dixit Epicurus, *πᾶν ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἐν αἰσθήσει.* Epist. ad Menæceum; vox ista *αἴσθησις* latius sumenda, et opponitur morti quæ est *στήρησις τῆς αἰσθήσεως.* Epicurus enim de *voluptate* a Cyreniacis dissentit, *οἱ μὲν γὰρ τὴν καταστηματικὴν οὐκ ἐγκρίνουσι, μόνην δὲ τὴν ἐν κινήσει· ὁ δὲ ἀμφοτέρων, ψυχῆς καὶ σώματος.* Laërt. vit. Epicuri. Et Epicurus ipse in libro *περὶ αἱρέσεως.* 'Η *μὲν γὰρ ἀταραξία καὶ ἀπονία καταστηματικαί εἰσιν ἡδοναὶ, ἡ δὲ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη κατὰ κίνησιν ἐνεργείᾳ βλέπονται.*

21. *Quæ demant quemque*] *Quæ demant cunque*, alii: magis placet.

22. *Multas*] *Nullas*, Lambinus, Gifanius, Pareus, alii; et hanc lectionem ipse Faber amplectitur; *multas* alii, quod retinendum judico, et v. 31. *Non magnis opibus jucunde Corpora curant*, admonitus contendo.

28. *Aurataque templa*] *Aurataque tecta*, olim legit Macrobius.

29. *Attamen*] *Tum tamen: cum tamen. Quin tamen;* alii. Quæ vox a Macrobio probatur.

31. *Non magnis opibus, etc.*] Καὶ *μάζα καὶ ὕδωρ τὴν ἀκροτάτην ἀποδιδοῦσιν ἡδονήν.* Epicurus ad Menæceum. Et inter *κυρίας δόξας* illius legas. 'Ο *τῆς φύσεως πλοῦτος καὶ ὥρισται, καὶ εὐποριστός ἐστιν.*

39. *Quod superest, animo, etc.*] Huic tres optimos Varronis Epicurei versus

Si non forte tuas Legiones per loca campi
Fervere cum videas belli simulacra cienteis;
Fervere cum videas Classem, lateque vagari;
His tibi tum rebus timefactæ Relligiones
Effugiunt animo pavidæ, mortisque timores:
Tum Vacuum pectus linquunt, curaque solutum.
  Quod si ridicula hæc, ludibriaque esse videmus,
Re veraque Metus hominum, Curæque sequaces,
Nec metuunt sonitus armorum, nec fera tela;
Audacterque inter Reges, rerumque Potenteis
Versantur, neque fulgorem reverentur ab auro,
Nec clarum vestis splendorem purpureaï:
Quid dubitas, quin omne sit hoc rationis egestas
Omnis cum in tenebris præsertim vita laboret?
  Nam veluti Pueri trepidant, atque omnia cæcis

subjiciamus, *Non fit thesauris, non auro pectu' solutum, Non demunt animis curas, nec relligiones, Persarum montes, non divitis atria Crœsi.*

40. *Si non*] Ironice.

41. *Fervere cum videas, etc.*] Alii præferunt *Fervere cum videas classem, lateque vagari Ornatamque armis belli simulachra ciere.*

43. *Timefactæ*] Hac voce utitur Tullius lib. II. de Off. nec rejicimus, etsi *pavidæ* sequatur: alii legunt *tumefacto.* Quid ni *tumefactæ relligiones,* i. e. superbæ; ut *Dominus metus* apud Lucretium, Δεσπότις Εἱμαρμένη apud Epicurum? Laërtius vit. Epicuri. Faber non potest ab animo suo impetrare ut approbet *relligiones timefactæ, pavidæ,* cum *pavidus* et *timefactus* idem sonent, quamobrem lubens legit, *His tibi tum rebus* pavefactæ *relligiones Effugiunt animo,* pavidi *mortisque timores Tum vacuum pectus linquunt, etc.*

45. *Pectus*] *Tempus,* codd. Caput, si Lambinum aut Gifanium audiamus; Vitam, si Fabrum.

46. *Quod si ridicula, etc.*] Cum reges, nobiles, ditissimi et potentissimi hominum metu, cura, solicitudine turbentur, nec beatiorem, quam alii, vitam agant; honorum, divitiarum, etc. cupiditatem ex ignorantia veræ fœlicitatis nasci, v. 15. pronunciat; nec mirum tam crassam esse ignorantiam, cum omnes veluti in tenebris ambulemus, vitamque agamus Epicureæ Philosophiæ luce nondum illustratam. In tenebris vero nos omnes vivere ex vano hominum metu, et ridiculis timoribus demonstrat; ut pueri enim in tenebris metuunt omnia, et ridicula sibi ipsis effingunt pericula, sic omnes opinione de providentia, et futuris post mortem pœnis (ægri, ut sentit Epicurus, somnio) terrentur. Ut has tenebras fuget, et Memmium suum omni metu et solicitudine liberet Lucretius, opus prosequitur, et rerum naturam copiose et ornate explicat.

52. *Quin omne sit hoc*] Alii, *quin omnis sit hæc:* non probo, et multo minus *potestas* pro *egestas;* quod quidam codd. agnoscunt.

54. *Nam veluti Pueri, etc.*] Seneca, Ep. 110. Talis est animorum nostrorum confusio, qualis Lucretio visa est, *Nam veluti Pueri, etc.* Quid ergo? nonne omni puero stultiores sumus qui in luce timeamus? sed falsum est, Lucreti, non timemus in luce, omnia nobis tenebras fecimus, nihil videmus, nec quid noceat, nec quid expediat; tota vita incursitamus, nec ob hoc resistimus, aut circumspectius pedem ponimus; vides autem quam sit furiosa res in tenebris impetus, ac mehercule id agimus ut longius revocandi simus, et cum ignoremus quo feramur, velociter tamen illo, quo intendimus, ire perseveramus: sed lucescere, si velimus, potest. Uno autem modo potest; siquis hanc humanorum divinorumque notitiam acceperit, si illa se non perfuderit, sed infecerit, si ea-

In Tenebris metuunt; sic nos in Luce timemus
Interdum nihilo quæ sunt metuenda magis, quam
Quæ Pueri in Tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque necesse 'st
Non Radii solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed Naturæ species, Ratioque.
  Nunc age, quo motu Genitalia Materiaï
Corpora res varias gignant, genitasque resolvant,
Et qua vi facere id cogantur, quæve sit ollis
Reddita Mobilitas magnum per Inane meandi,
Expediam: Tu te dictis præbere memento.
  Nam certe non inter se stipata cohæret
Materies, quoniam minui rem quamque videmus,
Et quasi longinquo fluere omnia cernimus ævo;
Ex oculisque vetustatem subducere nostris:
Cum tamen incolumis videatur Summa manere,
Propterea quia, quæ decedunt Corpora cuique,
Unde abeunt, minuunt; quo venere, augmine donant:
Illa senescere, at hæc contra florescere cogunt:
Nec remorantur ibi. Sic rerum Summa novatur
Semper, et inter se mortales mutua vivunt;
Augescunt aliæ gentes, aliæ minuuntur:
Inde brevi spatio mutantur sæcla animantum,
Et, quasi Cursores, vitaï lampada tradunt.

dem, quamvis sciat, retractaverit, et ad se sæpe retulerit, si quæsierit quæ sint bona, quæ sint mala, quibus hoc sit nomen falso adscriptum; si quæsierit de turpibus, de honestis, de providentia.

61. *Nunc age, etc.*] Argumentum secundi libri v. 5. continetur: primo, promittit se explicaturum seminum motus, quibus res generantur et dissolvuntur; secundo, causam istorum motuum; et tertio, motuum seminum celeritatem. Hæc cum perfecerit, parata erunt omnia, quibus generationes et resolutiones rerum explicari possint.

63. *Quæve*] *Quæque*, e vet. lib. Gifanius.

64. *Reddita*] Attributa, indita; eaque voce sæpe utitur Lucretius.

66. *Nam certe, etc.*] De diversis seminum motibus, et eorum causa disputaturus, viam sibi præmunit, motumque aliquem esse contra ignavos quosdam et inertes philosophos ex incremento et decremento rerum, v. 13. demonstrat; ideo enim augentur res, quod quædam materiæ particulæ advolent, et adhæreant; ideo minuuntur, quod moleculæ quædam nexu solutæ avolent: istas vero particulas accedere vel recedere sine motu qui dixerit, absurda dixit.

68. *Fluere*] Occulte dilabi, et sensim minui. Hac voce elegantissimi autores utuntur, at non Manilius in lib. IV. *Tunc et opes, et regna fluunt:* quod sensit Pareus. Consule locum, et apud Manilium *fluere* aliud significare agnosces.

71. *Cuique*] Alii, *cunque:* non tanti.

72. *Augmine*] *Agmine*, alii; quos non sequor.

78. *Et, quasi Cursores, etc.*] Ex Pausania, Harpocratione, Aristophanis Scholiaste, Varrone, Scriptore ad Herennium, etc. multa corradunt interpretes: breviter; Athenis in quibusdam festis currebant homines accensam lam-

Si cessare putas rerum Primordia posse,
Cessandoque novos rerum progignere Motus;
Avius a vera longe ratione vagaris.
Nam, quoniam per Inane vagantur, cuncta necesse 'st
Aut Gravitate sua ferri Primordia rerum,
Aut Ictu forte alterius: nam cita superne
Obvia cum flixere, fit, ut diversa repente
Dissiliant: neque enim mirum, Durissima quæ sint,
Ponderibus solidis, neque quicquam a tergis obstet.

pada tenentes; qui cursum perfecerit, alteri cursuro lampada tradebat; inde *λαμπαδεύεσθαι*, tradi successive, ut apud Philonem, Τὸ *τῆς ἀρετῆς φέγγος λαμπαδευόμενον ἐπ' ἀλλήλοις διαδοχαῖς ἰσόχρονον γενήσεται* Κόσμῳ. Et apposite Plato, lib. VI. de Leg. Γ*εννῶντες καὶ ἐκτρέφοντες παῖδας, καθάπερ λάμπαδα, τὸν βίον παραδιδόντες ἄλλοις ἐξ ἄλλων.* Hunc versum loco suo movet Faber, et v. 75. subjungit, *Inter se mortales mutua vivunt Et quasi cursores, etc.*

79. *Si cessare putas, etc.*] Quicunque credunt novos rerum motus, incrementum viz. et decrementum, a quiescentibus atomis produci posse, eos insanos, nec refutatione dignos existimat: insuper v. 9. docet semina, quæ per Inane vagari probaverat, motum vel suo ponderi debere, vel aliorum ictui. Quodcunque enim est solidum (et soliditas est principalis seminum affectio) id grave est: gravia autem deorsum tendunt, ita seminum motus deorsum stabilitur. Cum vero solida hæc semina deorsum tendentia in corpora vel quiescentia, vel tardius procedentia impingunt, resiliant necesse est; corpus enim solidum in alterum corpus solidum impactum non omnem suum motum alteri impertit, ideoque istis gradibus motus, quos retinet, alio feretur: sic motus sursum confirmatur. Alter horum motuum est naturalis, violentus alter, uterque generationi et resolutioni rerum necessarius. Epicurus docuit, *κινεῖσθαι τὰ ἄτομα κάτω, τότε μὲν κατὰ στάθμην, τὰ δὲ ἄνω κινούμενα κατὰ πληγὴν καὶ παλμόν.* Laërtius.

84. *Aut Ictu forte*] *Aut Ictu auferri;* Lambinus. Et in quibusdam codd. *Nam concita sæpe Obvia conflixere, ita uti diversa, repente,* quam lectionem tanquam probabilem amplectitur: at istam interpretis facilitatem damnat poëta, et lectionem rejicit; nam gravia semina deorsum tendunt, ideoque consideranda sunt tanquam *superne obvia.*

Ibid. *Superne*] Vide Fayum, et admirabere acumen hominis, qui sententiam Epicuri tot sæculis ignotam tandem invenit: Ea viz. *sursum* regio dicatur atomis, ex quacunque advenerint, sive desuper, sive infra, sive ab ortu, sive ab occasu, sive a dextra, sive a sinistra, etc. Ea vero deorsum Regio dicatur iisdem atomis, in quamcunque ferantur, sive sursum, sive deorsum, sive ab ortu, sive ab occasu, sive a dextra, sive a sinistra, etc. Et hanc sententiam Cicero in I. lib. de Finibus rite assecutus est. Ita res omnes in tuto sunt, Epicurum explicat Fayus, et Ciceronis solertiam gravi suo testimonio confirmat. Quasi Epicurus non existimâsset omnia semina ferri deorsum pondere ad lineam, aut *paululum declinare* semina dixisset, si gravitate sua ab ortu, ab occasu, a dextra, a sinistra ferri potuissent; aut hæc scripsisset Cicero, lib. I. de Fin. *Requiro quonam pacto semina sese assequentur vicissim, atque comprehendent, aut quomodo ad insertum complexumque mutuum accedent, ut subinde res alias, veluti ipse prædicat, concursu suo progenerent?* Alia enim semina ab ortu, alia ab occasu, alia a sinistra, alia a dextra, ad insertum complexumque mutuum accederent. *Esse supra,* et *esse infra,* attribui posse Universo agnoscit Epicurus, licet non ut sit quicquam supremum, quicquam infimum: *καὶ μὲν κατὰ τοῦ ἀπείρου οὐ δεῖ κατηγορεῖν τὸ ἄνω, ἢ κάτω, ὡς ἂν εἴη τι μὲν ἀνωτάτω, τὶ δὲ κατωτάτω,* etc. Epicurus ad Herodotum.

85. *Flixere*] Sic lib. VI. *Pulsareque* flictu *Ferrea texta suo.* Et Virg. *Dant sonitum* flictu *galeæ. Confluxere,* B. et *fluxere,* Nardius.

87. *Ponderibus*] *Corporibus,* Gassendus.

Ibid. *A tergis*] *Tergibus,* alii. Et nescio quis legit, *tergoribus stet.*

Et quo jactari magis omnia Materiaï
Corpora pervideas, reminiscere Totius imum
Nil esse in Summa; neque habere ubi Corpora prima
Consistant, quoniam Spatium sine fine, modoque 'st;
Immensumque patere in cunctas undique parteis,
Pluribus ostendi, et certa ratione probatu 'st.
Quod quoniam constat, nimirum nulla quies est
Reddita Corporibus primis per Inane profundum;
Sed magis assiduo, varioque exercita motu,
Partim intervallis magnis conflicta resultant:
Pars etiam brevibus spatiis nexantur ab Ictu.
Et quæcunque magis condenso conciliatu
Exiguis intervallis connexa resultant,
Indupedita suis perplexis ipsa figuris;
Hæc validas Saxi radices, et fera Ferri
Corpora constituunt, et cætera de genere horum
Paucula: Quæ porro magnum per Inane vagantur,
Et cita dissiliunt longe, longeque recursant
In magnis intervallis; hæc Aëra rarum
Sufficiunt nobis, et splendida lumina Solis.
Multaque præterea magnum per Inane vagantur,

88. *Et quo jactari, etc.*] Ut melius hanc jactationem et agitationem seminum percipiat Memmius, ad primum suum librum reducit, et, v. 6. monet se olim docuisse nullum esse in infinito spatio centrum aut medium, aut imum locum, quo semina tendant, et ubi, cum semel attigerint, quiescant: ideoque cum pondere suo deorsum ferantur, et in alia impacta aliquando resiliant, quis neget illa plerumque perpetuo motu jactari?

94. *Quod quoniam constat, etc.*] Igitur cum semina assiduo motu exerceantur, cum percutiant ac resiliant, docet, v. 14. semina ista resilientia ad inæquales distantias reflecti; varietatem ictuum varietas reflectionum sequitur: ex iis autem quæ ad brevem distantiam reflectuntur, et arctiori spatio jactantur, ferrum, lapides, et reliqua dura et solida corpora componuntur; ex iis quæ ad longam distantiam resiliunt, et laxius vagantur, aër, ignis, et mollia ejusmodi et rara corpora constituuntur.

97. *Conflicta*] *Contusa*, Lambinus: *consulta*, Gifanius: quam vocem vix intelligit, nisi *consilire* a salio, et inde *consulta:* MSS. *confulta:* quod probat Faber; notum est quid *confulcio*, *πυκνόω*, *πυκάζω*, etc. ita pro certo legendum: sed festinantem Fabrum operæ urgebant, ideoque non vidit istam lectionem v. 105. repugnare. *Conflicta* itaque amplector.

98. *Pars etiam*] Alii, *Partim etiam.*

Ibid. *Nexantur ab Ictu*] Quidam codd. *vexantur:* retineo *nexantur*, v. 100. admonitus. Hæc Epicurus apud Laërtium. *Aἳ μὲν εἰς μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων διΐστανται, αἳ δὲ αὐτὸν τὸν παλμὸν ἔχουσιν, ὅταν τυχωσιν εἰς τὴν περιπλοκὴν κεκλεισμέναι, ἢ στεγαζόμεναι ὑπὸ τῶν πληκτικῶν.*

99. *Condenso*] *Contenso*, Priscianus, et quidam codd.

100. *Connexa*] Alii, *convecta; conjecta*, alii. Existimat Gifanius veteres dixisse *connecta.*

104. *Paucula*] Nam multo pauciora numero sunt solida, quam rara.

105. *Et cita*] Vulg. lib. *cætera;* inepte: quidam, *citaque.*

108. *Multaque præterea, etc.*] Præter illa semina, quæ brevibus spatiis resul-

Conciliis rerum quæ sunt rejecta, nec usquam
Consociare etiam motus potuere recepta:
Cujus, uti memoro, rei simulacrum, et imago
Ante oculos semper nobis versatur, et instat.
Contemplator enim, cum Solis lumina cunque
Insertim fundunt radios per opaca domorum;
Multa minuta modis multis per Inane videbis
Corpora misceri radiorum lumine in ipso:
Et velut æterno certamine prœlia, pugnasque
Edere turmatim certantia; nec dare pausam,
Conciliis, et discidiis exercita crebris:
Conjicere ut possis ex hoc, Primordia rerum,
Quale sit, in magno jactari semper Inani;
Duntaxat rerum magnarum parva potest res
Exemplare dare, et vestigia notitiaï.
  Hoc etiam magis hæc animum te advertere par est
Corpora quæ in Solis radiis turbare videntur:
Quod tales turbæ motus quoque Materiaï
Significant clandestinos, cæcosque subesse.
Multa videbis enim plagis ibi percita cæcis
Commutare viam, retroque repulsa reverti
Nunc huc, nunc illuc, in cunctas denique parteis:

tantia in dura et solida corpora connectuntur, et illa quæ magnis vagantia et longe recursantia, mollia et rara corpora constituunt; alia sunt ab omni nexu et concretione libera et irrequieta, quæ aliis incursant, et perpetuo vexant; porro ut ostenderet quasi similitudine quadam perennem illam agitationem, qua atomi extra concretiones per Inane quasi exercentur, v. 16. imitatus Democritum Leucippumque est, dum Aristotele referente comparârunt atomos cum vocatis illis ramentis corpusculisve per aërem, ἃ φαίνεται ἐν ταῖς διὰ τῶν θυρίδων ἀκτῖσιν, quæ sunt in solis radiis per januas fenestrasve trajectis conspicua.

114. *Insertim*] Quidam codd. *Inserti radii:* quæ lectio videtur posse aliquo modo e Servio confirmari, qui ad VI. Ecl. Virg. scribit e Lucretio hæc corpuscula *infusis* per fenestram *radiis* solis videri.

Ibid. *Per opaca domorum*] Ita lege, nec illos audi, qui *per aperta domorum* amant.

120. *Conjicere*] *Corripere*, B.: nihil mutandum, nec illos moror, qui pro *Quale* in sequenti versu legunt *Quidve*.

124. *Hoc etiam magis, etc.*] Similitudinem, qua motus seminum illustraverat, v. 17. in argumentum vertit; Ista ramenta in solis radiis jactata variis diversisque motibus agitari videmus, modo ad lineam tendentia reflecti, modo ad dextram, modo ad sinistram, in omnes denique partes moveri: dum vero omnia corpora eandem lineam semper servent, nisi ab externa vi, vel interna sua gravitate alio flectantur, fatendum est quosdam subesse seminum motus, licet oculis cerni non possint, qui hæc ramenta et corpuscula agitent et exerceant; causa enim primaria omnis motus, et agitationis, quæcunque in rebus observatur, est in ipsis seminibus.

125. *Turbare*] *Tumultuari, errare.* Terent. Hecyr. *dum ne reducam, turbent porro, quam velint:* Turbent (inquit Donatus) errent, tumultuentur. Lucret. infra, *Aut ex offensu cum turbant Corpore in ipso Semina.*

130. *Denique*] Alii præferunt *undique.*

Scilicet hic a Principiis est omnibus error.
Prima moventur enim per se Primordia rerum;
Inde ea, quæ parvo sunt Corpora conciliatu,
Et quasi proxima sunt ad vireis Principiorum,
Ictibus illorum cæcis impulsa cientur:
Ipsaque, quæ porro paullo majora, lacessunt.
Sic a Principiis ascendit motus, et exit
Paullatim nostros ad sensus, ut moveantur
Illa quoque, in Solis quæ lumine cernere quimus;
Nec quibus id faciant Plagis apparet aperte.
Nunc, quæ Mobilitas sit reddita Materiaï
Corporibus, paucis licet hinc cognoscere, MEMMI.
Primum Aurora novo cum spargit lumine terras,
Et variæ volucres nemora avia pervolitantes
Aëra per tenerum liquidis loca vocibus opplent:
Quam subito soleat Sol ortus tempore tali
Convestire sua perfundens omnia luce,
Omnibus in promptu, manifestumque esse videmus.
At Vapor is, quem Sol mittit, lumenque serenum,
Non per Inane meat vacuum, quo tardius ire
Cogitur, aërias quasi cum diverberet undas:

131. *Scilicet hic a*] Quidam, *Scilicet hic et;* quos neglige: alii legunt, *hinc.*

136. *Ipsaque*] Frustra in aliquibus codd. legitur *Ictaque.*

141. *Nunc, quæ Mobilitas, etc.*] Ad declarandam celeritatem atomorum, solaris lucis trajectionem per tanta hæc spatia adeo celerem tanquam argumentum a minori, v. 26. inducit. Lucem e moleculis quibusdam ex sole, ipso fonte lucis, profluentibus constare sentiebant Epicurei, has insuper moleculas constare e principiis diversis motibus agitatis, unde communis molecularum motus tardior fit et remissior, denique per aërem non invenire viam, sed facere, et aëriarum particularum occursu retardari: semina vero simplicia esse corpora, non privatis partium suarum motibus impedita, et per liberum Inane deferri. Et hinc concludunt radios solis cum sint tenuissimæ quædam atomorum contexturæ, quæ in unum motum non omnes consentiunt, neque per spatium plane liberum tendunt, concedere debere celeritate ipsis atomis, cum et solutæ, et spatio penitus libero feruntur; *καὶ μὲν καὶ ἡ διὰ τοῦ κενοῦ φορὰ κατὰ μηδεμίαν ἀπάντησιν τῶν ἀντικοψάντων γινομένη, πᾶν μῆκος περίληπτον ἐν ἀπερινοήτῳ χρόνῳ συντελεῖ,* etc. Epicurus ad Herodotum.

143. *Primum Aurora novo cum spargit*] Macrobius olim, *Cum primum Aurora respergit.*

145. *Liquidis vocibus*] Horatius, *Cui liquidam Pater Vocem cum cithara dedit.* Et Virg. *Tum* liquidas *corvi presso ter gutture voces Aut quater ingeminant.*

147. *Convestire*] Virgilius, *Largior hic campos æther et lumine* vestit.

151. *Aërias quasi cum diverberet undas*] Gassendus, et codd. *quasi dum:* alii, *quod Sol:* quam tanquam pessimam lectionem Faber rejicit, et ex voce illa *undas* mira extorquet: calor ille solis quantumvis celer sit, tamen cogitur meare per aërem turbidum, et *quasi undosum,* propter ventos et accessum decessumque exhalationum, quæ in illum perpetuo recipiuntur.

Nec singillatim corpuscula quæque Vaporis,
Sed complexa meant inter se, conque globata:
Quapropter simul inter se retrahuntur, et extra
Officiuntur, uti cogantur tardius ire.
At, quæ sunt solida Primordia simplicitate,
Cum per Inane meant Vacuum, nec res remoratur
Ulla foris, atque ipsa suis e partibus unum,
Unum in quem cœpere locum connixa feruntur;
Debent nimirum præcellere Mobilitate,
Et multo citius ferri, quam lumina Solis:
Multiplexque loci spatium transcurrere eodem
Tempore, quo Solis pervolgant fulgura cœlum:
Nam neque consilio debent tardata morari,
Nec perscrutari Primordia singula quæque,
Ut videant, qua quidque geratur cum ratione.
At quidam contra hæc, IGNARI, Materiaï

154. *Simul inter se retrahuntur*] Reclamantibus omnibus libris, Lambinus legit *tardantur:* Faber libros sequitur, et addit, nunquam melius Lucretius locutus est: Qui in angusto aditu, cum magna hominum multitudo est, *συνωθίσθησαν*, illi facile vident nullum dubitandi locum fuisse. Hæc ille, sed rem ipsam non attigit: semina quæ corpora rara, qualia sunt radii solis, constituunt, cita dissilire, et longe recursare asserit Lucretius: horum vero dissilientium longeque recursantium communem motum tardiorem fore quis non percipit, ideoque semina inter se *retrahi?*

157. *Res remoratur*] *Crescere moræ*, B.: vitiose, ut et *se remoretur.*

158. *Atque ipsa*] *Quin ipsa*, Faber legit, et in sequenti versu *ferantur* pro *feruntur:* de hac emendatione, inquit, judicent docti; et certe docti judicabunt illa emendatione opus non esse.

159. *Connixa*] Recte; et frustra *connexa* legitur.

162. *Multiplexque*] Legat qui velit, *Multiplicisque.*

164. *Nam neque consilio, etc.*] Hunc versum quidam codd. non agnoscunt, et in sequenti versu pro *perscrutari* exhibent *persectari.* Qui retinet, Fabri explicatione fruatur: neque enim dixerit quispiam, principia dum inter se deliberent quæ prima, quæ secunda ferantur, cessâsse, morari: qui rejicit, eo modo quo potest, explicet.

167. *At quidam contra, etc.*] Providentiæ impotentissimus impugnator Lucretius scommata quædam, v. 16. effundit contra eos qui materiam inertem dicunt, et non vi sua aut necessitate naturæ, sed mente divina motam esse et dispositam; rudem deinde materiam sine ulla arte aut consilio hunc mundum posse constituere, eaque perficere opera, quæ vulgus hominum rationi et providentiæ attribuit, voluptatem esse ducem vitæ hominum, illius nutu omnes regi et gubernari, nec hominum causa mundum hunc, aut quidvis aliud a Deo fieri audacter et impie affirmat: denique promittit se olim ostensurum compagem mundi tam ineptam, inconcinnam, et vitiosam esse, ut divina sapientia sit prorsus indigna. Quid fecerit hic promissor tanto hiatu dignum lib. V. videbimus, interim quanto sapientior ille qui *cœlos Dei gloriam enarrare* dixit! An cum machinatione quadam moveri aliquid videmus, ut sphæram, ut horas, ut alia permulta, non dubitamus quin illa opera sint rationis, cum autem impetum cœli admirabili cum celeritate moveri vertique videamus, constantissime conficientem vicissitudines anniversarias cum summa salute et conservatione rerum omnium, dubitamus quin ea non solum ratione fiunt, sed etiam excellenti quadam divinaque ratione? Tullius de Nat. Deor. l. II.

Naturam non posse Deûm sine numine rentur,
Tantopere humanis rationibus, ac moderatis,
Tempora mutare annorum, frugesque creare;
Nec jam cætera, mortaleis quæ suadet adire,
Ipsaque deducit dux vitæ DIA VOLUPTAS,
Ut res per Veneris blanditim sæcla propagent,
Ne genus occidat Humanum: Quorum omnia causa
Constituisse Deos fingunt, sed in omnibu' rebus
Magnopere a vera lapsi ratione videntur.
Nam quamvis rerum ignorem Primordia quæ sint,
Hoc tamen ex ipsis Cœli rationibus ausim
Confirmare, aliisque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis Divinitus esse creatam
Naturam mundi, quæ tanta 'st prædita culpa:
Quæ tibi posterius, MEMMI, faciemus aperta;
Nunc id quod superest de Motibus expediemus.
Nunc locus est (ut opinor) in his illud quoque rebus
Confirmare Tibi, nullam rem posse sua vi
Corpoream sursum ferri, sursumque meare;
Ne tibi dent in eo Flammarum corpora fraudem:
Sursus enim vorsus gignuntur, et augmina sumunt;

169. *Tantopere humanis, etc.*] Tam compositis, quæque humanæ prudentiæ tam similes sunt. Faber ex Lambino. Cum Salmasio tamen e MSS. rectius forsan legatur pro *ac moderatis, admoderate humanis rationibus;* i. e. ut humanæ rationes postulant. Et hæc interpretatio optime respondet v. 174, 175. *Quorum omnia causa Constituisse Deos fingunt.*

181. *Quæ tanta 'st*] *Quamque hæc sint*, B.

183. *Nunc id quod superest, etc.*] Hunc versum rejicit Lambinus, an merito, alii judicent, certe nec supervacaneus est, nec Lucretio indignus. Olim affirmaverat semina omnia deorsum tendere, et omnem motum sursum esse violentum, idem urget, v. 33. et docet nullum corpus, ne ignem quidem ipsum, naturaliter sursum ferri, sed vi aliorum corporum extrudi, eodem modo quo Succus in arboribus, Sanguis e venis exiliens et Trabs aquis immersa; quis enim dubitat et succum istum, et sanguinem, et trabem istam in *Inani* deorsum tendere, licet alter per truncum ascendat, alter e venis emicet, et altera ex undis emergat? observat denique radios solis ad terram deorsum tendere, stellas etiam, meteora ignita, et fulmina in terras cadere, et concludit flammam non vi sua, sed corporum extrudentium impulsu sursum ferri: *καὶ τὰ πρῶτα μὲν ἁπλᾶ, καὶ τὰ ἐξ ἐκείνων συγκρίματα βάρος ἔχει:* Plutarchus, I. Plac. Phil. cap. 12. Et Simplicius docet Epicuri fuisse sententiam, *ἅπαν σῶμα βάρος ἔχειν, τῷ δὲ τὰ βαρύτερα ὑφιζάνειν, τὰ ἧττον βαρέα ὑπ' ἐκείνων ἐκθλίβεσθαι ἐπὶ τὸ ἄνω.*

187. *Ne*] *Nec*, alii, vitiose; et imperite *timeo* pro *in eo* legit Nardius.

188. *Sursus enim vorsus, etc.*] Est tacita *ἀνθυποφορά·* sursum enim, inquies, fertur ignis, ad quam versu sequenti respondet, sed fruges et arbores in altum feruntur propter vim subigentem, quæ e terris prorumpens, in altum crescere cogit, cum tamen omnia pondera naturaliter (quantum in se est) ferantur deorsum. *Faber.*

Ibid. *Augmina*] Alii, *agmina.*

Et sursum nitidæ Fruges, Arbustaque crescunt,
Pondera, quantum in se 'st, cum deorsum cuncta ferantur.
Nec cum subsiliunt Ignes ad tecta domorum,
Et celeri flamma degustant tigna, trabeisque,
Sponte sua facere id, sine vi subigente, putandu 'st:
Quod genus, e nostro cum missus corpore Sanguis
Emicat exsultans alte, spargitque cruorem.
Nonne vides etiam, quanta vi Tigna Trabeisque
Respuat humor Aquæ? nam quam magi' mersimus altum
Directa, et magna vi multi pressimus ægre;
Tam cupide sursum revomit magis, atque remittit,
Plus ut parte foras emergant, exsiliantque:
Nec tamen hæc, quantu 'st in se, dubitamus, opinor,
Quin vacuum per Inane deorsum cuncta ferantur.
Sic igitur debent Flammæ quoque posse per auras
Aëris expressæ sursum succedere; quanquam
Pondera, quantum in se 'st, deorsum deducere pugnent:
Nocturnasque faces Cœli sublime volanteis
Nonne vides longos flammarum ducere tractus,
In quascunque dedit parteis Natura meatum?
Non cadere in terram Stellas, et Sidera cernis?
Sol etiam summo de vertice dissupat omneis
Ardorem in parteis, et lumine conserit arva:
In terras igitur quoque Solis vergitur ardor.
Transversosque volare per imbres Fulmina cernis:
Nunc hinc, nunc illinc abrupti nubibus Ignes

193. *Sine vi subigente*] Ita Lambinus uno MS. adjutus. Alii omnes, *subjecta.*

197. *Quam magi' mersimus*] *Quam magis urgimus*, B. et alii codd.; *urgere* enim apud veteres ut *fervere*: alii, *ursimus.*

199. *Revomit*] Melius quam *removet.*

206. *Sublime*] Virgilius, *Jamque humiles, jamque elati* sublime *feruntur.*

209. *Non cadere in terram Stellas, etc.*] Fallitur, inquies, Epicurus, et cum illo una Lucretius; neque enim stellæ cadunt. Ita est: sed muta nomen, pro stellis pinguem, sulphuream, et oleaginosam exhalationem ponito, quod dicit verum erit tamen; Faber. Lambinus et Pareus e Virgilio explicant Lucretium, *Suadentque* cadentia *sidera somnum*: locum inspice, eosque viros nihil agere deprehendes.

212. *Vergitur*] Servius, ad XII. Æn. *Quo* vergat *Pondere lethum*; bene *vergat*, nam morientes inferos petunt. Et hæc melius Lucretium explicant quam illa quæ alii interpretes ex Servio ad VI. Æneid. proferunt: *Frontique* invergit *vina Sacerdos*: *Vergere* est conversa in sinistram partem manu ita fundere, ut patina convertatur, quod in infernis sacris fit: alii legunt, *spargitur.*

214. *Abrupti*] Virgilius; Erupti *nubibus ignes*,—Proruptus *corpore sudor.* et Æneid. III. v. 199. melius ex codd. vet. legatur, Abrupti *nubibus ignes*, quam abruptis.

Concursant, cadit in terras vis Flammea volgo.
Illud in his quoque Te rebus cognoscere avemus:
Corpora cum deorsum rectum per Inane feruntur,
Ponderibus propriis incerto tempore ferme,
Incertisque locis spatio decedere paullum:
Tantum quod Momen mutatum dicere possis.
Quod nisi Declinare solerent, omnia deorsum,
Imbris uti guttæ, caderent per Inane profundum;
Nec foret Offensus natus, nec Plaga creata

216. *Illud in his quoque—rebus*] De Seminum motu naturali deorsum, et violento sursum fuse poëta disputavit: unde autem motus ille violentus nisi ex ictu? at gravia æquali velocitate ad lineam per Inane descendentia nunquam concurrerent, alia nunquam assequerentur alia, proinde nulla foret omnino generatio, nihilque existeret *Desertum præter spatium et primordia cæca.* Hoc vitio laborabat Democriti sententia, qui unicum tantum motum κατὰ πληγὴν (ita enim legendum, non κατὰ πλάγιον, ut ex Cicerone manifestum est, qui libro de Fato, *Quandam vim motus*, inquit, *habebunt, impulsionis, quam plagam ille appellat, a te, Epicure, gravitatis et ponderis*) agnovit: Plutarch. de Plac. Phil. lib. I. c. 23. Epicurus igitur duas species motus naturalis constituit, aliam ad perpendiculum, aliam ad declinationem, Ἐπίκουρος δύο εἴδη τῆς κινήσεως, τὸ κατὰ στάθμην, καὶ τὸ κατὰ παρέγκλισιν. Plutarchus de Plac. Phil. lib. I. c. 23. Motus hic declinationis idcirco necessarius est visus, quoniam alioquin nullus inter atomos ictus futurus fuisset, nullaque proinde extitisset unquam ullius rei generatio. Cicero in I. lib. de Fin. Censet Epicurus eadem illa individua et solida Corpora ferri suo deorsum pondere ad lineam, hunc naturalem esse omnium Corporum motum: deinde ibidem homo acutus, cum illud occurreret, si omnia deorsum e regione ferrentur, et, ut dixi, ad lineam, nunquam fore ut atomus altera alteram possit attingere, itaque attulit rem commentitiam; declinare dixit atomum perpaullum quo nihil possit fieri minus, ita effici complexiones, et copulationes, et adhæsiones atomorum inter se, ex quo efficeretur mundus omnesque partes mundi quæ in eo sunt. Hanc sententiam, v. 35. explicat Lucretius.

217. *Rectum per Inane*] Id est motu perpendiculari, ita autem dicitur *rectum per Inane*, ut *recta regione viaï;* neque enim necesse est legere *vastum per Inane*, quod cuipiam videatur. Faber. Alii illam, quam apposui, interpretationem sequuntur.

219. *Incertisque locis*] *Incerto tempore*, non uno definito, sed modo hoc, modo illo tempore; *incertis locis*, aliis atque aliis: ita moventur semina tanquam animalia quæ v. 259, 260. *Declinant motus nec tempore* certo *Nec regione loci* certa, *sed ubi ipsa tulit mens:* ita Lucretius malignus providentiæ hostis stupida sua et bruta semina tantum non animo, et voluntate donat.

Ibid. *Decedere*] *Secedere*, Lambinus. Antiqui omnes codd. *se pellere.* Sic Cicero in lib. I. de Nat. Deorum: *Omnis autem ista rerum effigies quomodo ex individuis corporibus oritur? quæ etiamsi essent, quæ nulla sunt*, pellere se ipsa tamen, *et agitari inter se concursu fortasse possent, formare, figurare, etc. non possent.*

220. *Tantum quod Momen, etc.*] Ita vet. lib. Turnebus legit *Momen mutatûs*, i. e. mutationis (ut ipse Lucret. *In* commutatum *veniunt*): ut sit hæc sententia, vix dicere possis levem mutationem esse factam. Alii, *Tantum quoad Momen:* alii, quod *Minimum mutatum.* Cicero, lib. de Fato, *Cur declinet atomus* uno minimo, *non declinet duobus aut tribus?* et Lucret. infra, v. 243, 244. *Paullum clinare necesse 'st Corpora, nec plus quam* minimum. Gassendus, *Minimum momentum.*

221. *Quod nisi Declinare, etc.*] Breviter, v. 4. hunc motum declinationis admittendum docet; alioquin disjuncta semper et discreta ferrentur semina, tanquam imbris guttæ, nullæ forent adhæsiones, et complexiones atomorum, et proinde nulla composita.

Principiis: ita nil unquam Natura creâsset,
Quod si forte aliquis credit Graviora potesse
Corpora, quo citius rectum per Inane feruntur,
Incidere e supero Levioribus, atque ita Plagas
Gignere, quæ possint genitaleis reddere motus;
Avius a vera longe ratione recedit.
Nam per Aquas quæcunque cadunt, atque Aëra deorsum,
Hæc pro ponderibus casus celerare necesse 'st,
Propterea, quia corpus Aquæ, naturaque tenuis
Aëris haud possunt æque rem quamque morari:
Sed citius cedunt Gravioribus exsuperata.
At contra nulli de nulla parte, neque ullo
Tempore Inane potest Vacuum subsistere reii,
Quin, sua quod natura petit, concedere pergat:
Omnia quapropter debent per Inane quietum
Æque ponderibus non æquis concita ferri.
Haud igitur poterunt Levioribus incidere unquam
Ex supero Graviora, neque Ictus gignere per se,
Qui varient motus, per quos Natura genat res.

225. *Quod si forte aliquis, etc.*] Motum hunc ad declinationem, *κινήσιν κατὰ παρέγκλισιν*, ita deperit Lucretius, ut illum nullo modo sibi extorqueri patietur; idcirco, v. 18. acriter insurgit in eos, qui existimant graviora semina per Inane descendentia posse assequi leviora, et illa percutere; ita ut non opus sit ista, quam fingit seminum declinatione: asserit omnia semina æquivelocia esse, et pari pernicitate per Inane ferri, ideoque illa quæ pone subeunt nunquam posse assequi præcedentia: medium quidem facere aliquid ad motus accelerationem et retardationem, et corpora ejusdem materiæ pondere inæqualia, cum per aquam aut aërem superne deorsum cadant, non æquivelocia esse, quod falsum est, concedit; vult autem motum eo velociorem semper fieri, quo spatium liberius seu inanius est, ut ubi spatium denique liberrimum inanissimumque est, motus sit velocissimus, et qui plures in eo sunt, motus ii sint æque veloces.

227. *Plagas*] Ita Lamb. e v. 241. ubi *gignere ictus*, licet omnes libri *plagis* exhibeant.

230. *Deorsum*] Alii, *rarum:* quæ vox respondet v. 232. *Naturaque tenuis Æëris.*

233. *Haud possunt æque*] *Haud æque*, id est non æqualiter, non similiter; nam aqua magis subsistit corporibus, quam aër: Hæc Lambinus, sed longe alia est, eaque ipsa, quam apposui, Lucretii sententia.

238. *Inane quietum*] Quod nulli rei resistit, nam quo liberius est spatium, eo velocior secundum Epicureos motus: *καὶ μὴν καὶ ἰσοταχεῖς ἀναγκαῖον τὰς Ἀτόμους εἶναι ὅταν διὰ τοῦ κενοῦ εἰσφέρονται, μηδενὸς ἀντικόπτοντος, οὔτε γὰρ αἱ βαρεῖς θᾶττον οἰσθήσονται τῶν κούφων, ὅταν γε δὴ μηδὲν ἀπαντᾷ αὐταῖς, οὔτε αἱ μικραὶ τῶν μεγάλων, ὡς πάντα πόρον σύμμετρον ἔχουσαι, ὅταν μηδὲν μήδε ἐκείναις ἀντικόπτῃ· οὐθ' ἡ ἄνω, οὐθ' ἡ εἰς τὸ πλάγιον διὰ τῶν κρούσεων φορὰ, οὐθ' ἡ κάτω διὰ τῶν ἰδίων βαρῶν τῇ ταχύτητι διαφέρει.* Epicurus ad Herodotum.

239. *Æque ponderibus*] *Atque ponderibus*, e suis forsan, quos alibi jactat, MSS. codd. edidit Fayus; tales codd. tam eleganti viro non invideo.

241. *Per se*] Id est solo motu ad lineam, sine ulla declinatione.

242. *Genat*] Gifanius et Pareus huic

Quare etiam atque etiam paullum clinare necesse 'st
Corpora, nec plus quam minimum, ne fingere motus
Obliquos videamur, et id res vera refutet.
Namque hoc in promptu, manifestumque esse videmus,
Pondera, quantum in se 'st, non posse Obliqua meare,
Ex supero cum præcipitant, quod cernere possis;
Sed nihil omnino recta regione viaï
Declinare, quis est, qui possit cernere, sese?
Denique si semper motus connectitur omnis,

voci, quam deperit Lambinus, nimium quantum infensi, legunt *gerat*, quasi *genat* non melius respondeat v. 228. *Quæ possint* genitaleis *reddere motus.*

243. *Quare etiam atque etiam*] Refutata, quam modo exposuerat, opinione, concludit, v. 8. semina declinare perpaullum, et quo nihil potest minus esse, ita etiam ut non *oblique* moveri dicantur: sensus enim ipsi docent gravia deorsum tendentia non obliquo motu ferri; at iidem sensus non negant gravia minimum declinare, declinatio enim minor est quam ut percipi possit; ideoque cum non refragentur sensus, et postulat rerum generatio, quæ sine isto motu nunquam prorsus foret, admittenda est seminum declinatio.

Ibid. *Clinare*] Alii, *inclinare;* sed quis *clinare* rejiceret, qui *clinamen*, v. 292. admittit?

245. *Obliquos, etc.*] Modeste, at motus vel maxime obliquos æquius postulâsset; si sensuum judicium timeat, abeant isti molesti sensus, et hoc uno se falli patiantur; non iniquior est postulatio: nam et ipsa declinatio (Cicero, primo libro de Finibus) ad libidinem fingitur, ait enim Epicurus atomos declinare sine causa, quo nihil turpius est physico, et illum motum naturalem omnium ponderum e regione inferiorem locum petentium sine causa eripuit Atomis; nec tamen id, cujus causa hæc finxerat, assequutus est. Nam sive omnes atomi declinabunt, nullæ unquam cohærescent, sive aliæ declinabunt, aliæ suo nutu recte ferentur, primum erit hoc quasi provincias atomis dare, quæ recte, quæ oblique ferantur; deinde eadem illa atomorum, in quo etiam Democritus hæret, turbulenta concursio hunc mundi ornatum efficere non poterit.

250. *Declinare,—sese*] Virgil. Æneid. IV. *Dulci declinant lumina somno;* et Cicero de Fato, *Quæ ergo nova causa est in natura quæ declinet atomum?*

251. *Denique si motus, etc.*] Pro declinatione seminum iterum pugnat Lucretius, v. 43. Quosdam motus esse voluntarios omnes sentiunt, libertatem in seipso quilibet percipit, et similem esse in aliis animalibus non inepte conjicit; illa enim videt motus suos non certo tempore, certoque ordine peragere, sed pro libitu variare, et nutu suo vivere. Imo cum carceres subito patefiant, tantum non videmus ipsam voluntatem equi prorumpentem et longe præcurrentem antequam moventur artus; primo plausu erigitur, internus animi motus præceps fertur, dum spiritus, qui per nervos in singula membra dirigendi sunt, tardius conveniant, animique motui morosius obsequantur. Deinde cum externa vi impellimur, aliquid intus latet quod vi isti obsistat et repugnet; et aliud plane nos agere sentimus, cum nostro nutu, quam cum aliorum impulsu moveamur. Unde vero hæc libertas? Excute semina ipsa, nihil tale in iis latet, ex motu directo et ad lineam fati et necessitatis catena nectitur, ex ictu (si potest esse ictus sine declinatione) eadem sequitur necessitas. Relinquitur igitur sola declinatio cui se debeat libertas. Motum hunc declinationis Plutarchus de An. solerte docet ab Epicuro induci, ὅπως εἰς τὴν ζωὴν ἡ τύχη παρεισέλθη, καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν μὴ ἀπολῆται. *Hanc Epicurus rationem induxit ob eam rem quod veritus est ne, si semper atomus gravitate ferretur naturali et necessaria, nihil liberum nobis esset, cum ita moveretur animus, ut atomorum motu cogeretur.* Et alibi, Epicurus ab atomis petit præsidium, easque de via deducit, et uno tempore suscipit res duas inenodabiles: unam, ut sine causa fiat aliquid, ex quo existet ut de nihilo quippiam fiat, quod nec ipsi, nec

Et vetere exoritur semper novus ordine certo,
Nec Declinando faciunt Primordia motus
Principium quoddam, quod Fati fœdera rumpat,
Ex infinito ne causam causa sequatur;
Libera per terras unde hæc animantibus extat,
Unde est hæc (inquam) fatis avolsa Voluntas,
Per quam progredimur, quo ducit quemque voluptas;
Declinamus item motus, nec tempore certo,
Nec regione loci certa, sed ubi ipsa tulit Mens?
Nam dubio procul his rebus sua cuique Voluntas
Principium dat; et hinc motus per membra rigantur.
Nonne vides etiam patefactis tempore puncto
Carceribus, non posse tamen prorumpere Equorum
Vim cupidam tam desubito, quam Mens avet ipsa?
Omnis enim totum per Corpus materiaï
Copia conquiri debet, concita per artus
Omneis, ut studium Mentis connexa sequatur:
Ut videas initum motus a Corde creari,
Ex Animique voluntate id procedere primum:
Inde dari porro per totum Corpus, et artus.
  Nec simile 'st, ut cum impulsi procedimus ictu,
Viribus alterius magnis, magnoque coactu;
Nam tum materiam totius Corporis omnem

cuiquam physico placet; alteram, ut cum duo individua per inanitatem ferantur, alterum e regione moveatur, alterum declinet. Cicero de Fato.

255. *Ex infinito ne causam, etc.*] Fatum enim nihil aliud est quam εἱρμὸς seu συμπλοκὴ αἰτιῶν τεταγμένη: et qui introducunt causarum seriem ordinatam ac sempiternam, ii mentem hominis *libertate* spoliatam fati necessitate devinciunt. Cicero de Fato.

259. *Declinamus*] Inclinamus, variamus, dirigimus, et absurde Fayus, vitamus.

262. *Rigantur*] Gassendus, *vagantur:* alii, *reguntur:* De anima mundi Manilius, *Cum spiritus unus Per cunctas habitet partes, atque* irriget *orbem Omnia pervolitans, corpusque animale figuret.*

264, 265. *Equorum Vim cupidam*] Ut apud Virgilium, *Odora canum vis.*

265. *Desubito*] Ennius, Nævius, Cæcilius, omnes veteres utuntur: Ennius. *Cum* desubito *me orat mulier lachrymansque ad genua accidit.*

266. *Omnis enim totum, etc.*] Ver. 6. Motus voluntarios animalium obiter, nec inepte explicat: vult ipse animus, deinde colligit spiritus qui sibi obsequantur, per nervos in membra dirigit, languidos fovet, novos et vigentes subministrat, ita movetur animal, et continuatur illius motus.

268. *Connexa*] Cum aliis *connixa* libentius legerem.

272. *Nec simile 'st, etc.*] Explicatum modo voluntarium motum, v. 12. illustrat, comparatione facta inter eum et motum violentum; nam motu violento acti vim externam sentimus, cum nutu nostro procedamus, nihil tale. Deinde vi externæ repugnat voluntas nostra, aliquando etiam vincit; unde patet esse aliquod principium internum motus, liberum plane, nec ulla necessitate vinctum.

Perspicuu 'st, nobis invitis, ire, rapique,
Donicum eam refrænavit per membra Voluntas.
Jamne vides igitur, quamquam vis extera multos
Pellit, et invitos cogit procedere sæpe,
Præcipiteisque rapit, tamen esse in pectore nostro
Quiddam, quod contra pugnare, obstareque possit,
Cujus ad arbitrium quoque copia materiaï
Cogitur interdum flecti per membra, per artus,
Et projecta refrænatur, retroque residit?
  Quare in Seminibus quoque idem fateare necesse 'st,
Esse aliam præter Plagas, et Pondera causam
Motibus, unde hæc est nobis innata potestas:
De Nihilo quoniam fieri Nil posse videmus.
Pondus enim prohibet, ne Plagis omnia fiant,
Externa quasi vi; sed ne mens ipsa necessum
Intestinum habeat cunctis in rebus agendis,
Et devicta quasi cogatur ferre, patique;
Id facit exiguum Clinamen Principiorum
Nec regione loci certa, nec tempore certo.

277. *Extera*] Melius quam *extima* Lambini.

283. *Projecta*] Quasi procul rejecta, Fayus: Ama interpretem.

284. *Quare in Seminibus, etc.*] E libertate Voluntatis motum Declinationis, v. 10. demum adstruit; ex ictu nunquam nascetur ista libertas, ictus quippe est vis externa, quæ Libertati maxime adversatur, Pondus, licet sit principium motus internum, dum tamen deorsum eodem semper tenore tendat, non minus adversatur Libertati, quam ipse Ictus: sola igitur restat Declinatio, quæ nec certo tempore, nec certo loco facta necessitatem istam, quam et Ictus et Pondus inducunt, evitat, et rumpit fati fœdera.

286. *Nobis*] E vett. codd. Lambinus; dum alii legunt, *ollis*. Cicero, lib. I. de Nat. Deorum; Epicurus, cum videret si atomi in inferiorem locum ferrentur suopte pondere, nihil fore in nostra potestate, quod illarum motus esset certus et necessarius, invenit *Declinationem*, ut hanc necessitatem effugeret.

287. *De Nihilo quoniam, etc.*] Id est, res non fiunt ex Nihilo, quia pondus et ictus atomorum id impediunt, at pondus et ictus atomorum non faciunt, ut nobis innata sit libertas agendi; hæc Fayus: quibus nihil absurdius vel ipse Fayus.

289, 290. *Ne mens ipsa necessum Intestinum, etc.*] Codices omnes, *ne res ipsa;* istis omnibus codicibus præferenda est Lambini conjectura, sententia ipsa postulat *mens:* hunc locum, de quo nihil interpretes, difficilem existimo, et ita explicandum; De nihilo nihil fit, ergo Libertas voluntatis ex aliquo oritur, quodnam vero istud sit jam inquirendum est: Motus seminum est duplex, alter naturalis deorsum, qui a *Pondere* procedit, alter violentus sursum, qui ab *Ictu;* jam ab *Ictu* omnia non fieri manifestum est, quoniam aliquis motus a Pondere procedit; iste autem motus qui a *Pondere* procedit, dum sit naturalis, et eodem semper tenore labatur, *Libertati* non magis favet, quam ipse *Ictus:* ne igitur animus, qui ex seminibus constat, necessitate aliqua interna, i. e. motu qui a *Pondere* procedit determinetur, sola potest seminum *Declinatio* efficere, quæ in incerto loco, incerto etiam tempore facta, illius *Libertatis* causa esse potest.

289. *Necessum*] *Necesse* est nomen, nam *necessus, necessis, necessitas,* et *necessum* lectum est: Donatus ad Sc. 5. Act. 5. Eunuchi Terent.

Nec stipata magis fuit unquam Materiaï
Copia, nec porro majoribus intervallis ;
Nam neque adaugescit quicquam, neque deperit inde.
Quapropter quo nunc in motu Principiorum
Corpora sunt, in eodem anteacta ætate fuere,
Et posthac semper simili ratione ferentur ;
Et quæ consuerunt gigni, gignentur eadem
Conditione ; et erunt, et crescent, inque valebunt,
Quantum cuique datum 'st per fœdera Naturaï,
Nec rerum Summam commutare ulla potest vis.
Nam neque quo possit genus ullum Materiaï
Effugere ex Omni, quicquam 'st, neque rursus in Omne
Unde coorta queat nova vis irrumpere, et Omnem
Naturam rerum mutare, et vertere motus.
Illud in his rebus non est mirabile, quare
Omnia cum rerum Primordia sint in motu,
Summa tamen summa videatur stare quiete,
Præterquam si quid proprio dat corpore motus.
Omnis enim longe nostris ab sensibus infra
Primorum natura jacet ; quapropter ubi illa
Cernere jam nequeas, motus quoque surpere debent :
Præsertim cum, quæ possimus cernere, celent
Sæpe tamen motus spatio diducta locorum.
Nam sæpe in colli tondentes pabula læta
Lanigeræ reptant Pecudes, quo quamque vocantes

294. *Nec stipata magis, etc.*] Semina mutari non posse olim docuit Lucretius, jam, v. 14. asserit. Universam materiam nec minoribus unquam, nec unquam majoribus intervallis distinctam, quippe nullum semen perit, ita ut hiatus relinquater ; nullum novum semen introducitur, unde spissius fieret Universum : deinde motus seminum esse immutabiles, eosdem olim fuisse, qui nunc sunt, et eosdem in æternum futuros ; ideoque quales res olim productæ erant, tales iterum produci posse : quippe ubi eadem semina, idem semper Pondus, et ubi nulla vis externa introduci possit, ibi idem motus, qui ex illo Pondere profluit, sit necesse est.

299. *Et posthac*] *Post hoc*, Gifanius ; et in sequenti versu, *Qua consuerunt.*

308. *Illud in his rebus, etc.*] Contra Lucretium forsan aliquis objiciat, ipsos sensus hanc de perpetuo seminum motu opinionem evertere, nam si Universa materia agitaretur, unde rerum summa (τὸ πᾶν) tam alta quiete torpescere videatur ? Respondet poëta, v. 25. inepte id objici, necesse enim est ut motus seminum sit imperceptibilis, cum ipsa semina aciem oculorum fugiant : deinde subjungit, rerum etiam sensibilium motus oculos nostros e longinquo spectantes non raro latere, quod exemplis ovium per agros reptantium, et militum per campos discurrentium illustrat.

312. *Infra*] *Ipsa*, alii exhibent, sed Lambinus nihil mutare ausus est.

314. *Surpere*] Surripere, subducere : Horatius, Od. 13. lib. IV. *Quo motus, quid habes illius, illius, Quæ spirabat amores, Quæ me* surpuerat *mihi ?*

Invitant herbæ gemmantes rore recenti;
Et satiati Agni ludunt, blandeque coniscant:
Omnia quæ nobis longe confusa videntur,
Et veluti in viridi candor consistere colli.
Præterea, magnæ Legiones cum loca cursu
Camporum complent, belli simulacra cientes;
Et circumvolitant Equites, mediosque repente
Tramittunt valido quatientes impete campos:
Fulgur ibi ad Cœlum se tollit, totaque circum
Ære renidescit Tellus, subterque virûm vi
Excitur pedibus sonitus, clamoreque Montes
Icti rejectant voces ad Sidera mundi;
Et tamen est quidam locus altis montibus, unde
Stare videtur, et in campis consistere Fulgur.
  Nunc age jam deinceps cunctarum exordia rerum,
Qualia sint, et quam longe distantia formis,
Percipe, multigenis quam sint variata Figuris:
Non quod multa parum simili sint prædita forma,
Sed quia non volgo paria omnibus omnia constant.
Nec mirum; nam cum sit eorum Copia tanta,

320. *Coniscant*] Lambinus, *coruscant*, vel *corussant*, a *κορύττω*, cornibus peto: Theocritus, Idyll. 3. *Τὸν Λιβυκὸν Κνάκωνα φυλάσσεο μὴ τὺ κορύψῃ.* Schol. *μὴ τὺ κορύψῃ· μή σε κεράτισῃ, τὸ γὰρ κερατίζειν κορύττειν οἱ Ἀττικοὶ λέγουσιν, ὡς συντρεχόντων ἀλλήλοις τῶν κριῶν, καὶ τὰς κορυφὰς πληττόντων, καὶ ῥηγνυμένων.* At *coniscans* utitur Cicero in Pisonem, *caput opponis cum eo coniscans.* Quinctiliani Inst. l. VIII. cap. 3. Quidni igitur *coniscant* retineamus, cum sit apposita vox, et significet *arietare*, vel *cornibus petere?* Hic vero mira commentus est Fayus; docet enim Quinctilianum lib. VI. Ciceronem voce *coniscans* utentem, et hunc ipsum Lucretii versum laudare: ita isti semper errant, qui alienis, non suis oculis utuntur.

326. *Impete*] Sic lib. V. *Aut hominem tanto membrorum esse impete natum;* et alibi.

329, 330. *Clamoreque Montes Icti rejectant.*] Alii codd. *Clamor quoque montes icit, et ejectat.*

333. *Nunc age, etc.*] De soliditate seminum, et de affectionibus, pondere viz. et motu, quæ ex illa profluunt, copiose disputavit. Jam de alia seminum affectione, Figura viz. quæ magnitudinem consequitur (Figura enim terminus et modus magnitudinis) dicturus, monet, v. 5. atomos esse diversimode figuratas. Non profecto quod ipsarum Figuræ discerni visu magis valeant, quam de magnitudine est dictum, sed quod ea figuratio rationibus variis comprobari possit. Epicurus apud Plutarchum docet, atomos *ἴδια ἔχειν σχήματα λόγῳ θεωρητά.* Epicurus, Epist. ad Herodotum, *τὰ ἄτομα τῶν σωμάτων καὶ μεστὰ, ἐξ ὧν καὶ αἱ συγκρίσεις γίνονται, καὶ εἰς ἃ διαλύονται, ἀπερίληπτά ἐστι ταῖς διαφοραῖς τῶν σχημάτων· οὐ γὰρ δύνατον γενέσθαι τὰς τοσαύτας διαφορὰς ἐκ τῶν αὐτῶν* (forsan *ἀτόμων*) *σχημάτων περιειλημμένων.*

336. *Non quod multa parum, etc.*] Intelligit multa esse simili Figura, non autem infinita. Faber. Contra, Lucret. ver. 522—524. *Primordia rerum, Inter se Simili quæ sunt perfecta figura, Infinita cluere.* Vid. v. 691. e quo quid hæc sibi velint disces.

338. *Nec mirum cum, etc.*] Primo, v. 4. docet semina diversimode esse figu-

Ut neque finis (uti docui) neque Summa sit ulla;
Debent nimirum non omnibus omnia prorsum
Esse pari filo, similique affecta Figura.
Præterea, genus Humanum, mutæque natantes
Squammigerûm Pecudes, et læta Arbusta, Feræque,
Et variæ Volucres, lætantia quæ loca aquarum
Concelebrant circum ripas, fonteisque, lacusque,
Et quæ pervolgant nemora avia pervolitantes;
Horum unum quodvis generatim sumere perge,
Invenies tamen inter se distare Figuris.
Nec ratione alia Proles cognoscere Matrem,
Nec Mater posset Prolem; quod posse videmus,
Nec minus atque homines inter se nota cluere.
Nam sæpe ante Deûm vitulus delubra decora
Turicremas propter mactatus concidit aras,
Sanguinis exspirans calidum de pectore flumen;
At Mater virideis saltus orbata peragrans,
Linquit humi pedibus vestigia pressa bisulcis,
Omnia convisens oculis loca, si queat usquam
Conspicere amissum Fœtum; completque querelis

rata, quod verisimile non sit corpuscula illa, cum sint infinita, esse figuræ uniusmodi. Res quaslibet contemplemur, quo major earum numerus, eo major plerumque figurarum varietas, et idem, quod de rebus aliis, est de seminibus sentiendum.

341. *Esse pari filo*] A. Gellius, lib. XIV. c. 4. Chrysippus facit imaginem justitiæ, fierique solitum esse dicit a pictoribus, rhetoribusque antiquioribus ad hunc ferme modum; forma atque *filo* virginali, etc. Et Plautus dixit satis scitum *filum* mulieris, pro forma et figura mulieris: et ipse Lucretius alibi.

342. *Præterea genus Humanum, etc.*] Secundo, v. 7. variæ principiorum figuræ arguuntur ex eo, quod omnia naturalia ex iis contexta, homines, feræ, aves, pisces, etc. diversimode figurentur.

344. *Lætantia*] Quid sibi velit hæc vox *lætantia* nescit Lambinus, nisi forsan ab effectu loca aquarum dicantur *lætantia*, quia volucres lætificent; conjicit autem legendum *fluitantia*, vel *lactantia*, i. e. invitantia. Faber legit *liquentia*, suamque conjecturam tuetur autoritate Virgilii, qui dixit, *campos liquentes*. Vossius ad Catullum, p. 234. *lætantia* defendit, et confirmat ex v. 882, 883. lib. V. *Puer haud quaquam, quin sæpe etiam tunc Ubera Mammarum in somnis* lætantia *quærit.*

348. *Distare Figuris*] Alii, *differre Figuris.*

349. *Nec ratione alia, etc.*] Quarto, v. 22. ostendit hanc diversimodam figurationem, non tantum in rerum generibus, sed in individuis ejusdem generis manifestam esse et conspicuam; ex sola enim diversa figuratione agnitio matris a prole, prolis a matre in brutis: hoc argumentum illustrat præclara descriptione vaccæ mactatum vitulum requirentis, et demum quædam de agnitione matrum ab hœdis et agnis subjungit.

351. *Nota cluere*] Animalia viz. inter se, vel sibi invicem nota sunt.

353. *Turicremas*] Virgilius, *Vidit turicremis cum dona imponeret aris.*

356. *Linquit*] Nescio quis, *Non quit; quit* a *quio*, quiesco: *non quit*, id est non *facit quiescere* vestigia, ut apud Plautum; *quiesce istam rem; quiesce istum tumultum.* Si esset vox *quio*, quam nondum inveni, lectionem veram esse judicarem.

Frundiferum nemus adsistens, et crebra revisit
Ad stabulum, desiderio perfixa Juvenci:
Nec teneræ salices, atque herbæ rore vigentes,
Fluminaque ulla queunt summis labentia ripis,
Oblectare animum, subitamque avertere curam;
Nec Vitulorum aliæ species per pabula læta
Derivare queunt alio, curaque levare:
Usque adeo quiddam proprium, notumque requirit.
Præterea teneri tremulis cum vocibus Hœdi
Cornigeras nôrunt Matres, Agnique petulci
Balantum pecudes: ita, quod natura reposcit,
Ad sua quisque fere decurrunt ubera lactis.
  Postremo quodvis frumentum, non tamen omne
Quodque suo in genere inter se simile esse videbis,
Quin intercurrat quædam distantia formis;
Concharumque genus parili ratione videmus
Pingere telluris gremium, qua mollibus undis
Littoris incurvi bibulam pavit Æquor arenam.
Quare etiam atque etiam simili ratione necesse 'st,
Natura quoniam constant, neque facta manu sunt
Unius ad certam formam Primordia rerum,

359. *Adsistens*] Nescio quis *adsittens*, ex voce *σίττα*. Hesychius: *Σίττα· ἐπιφώνημα αἰξίν.* Scholiastes ad quartum Idyllium Theocriti, *Σίττα· ἐπίφθεγμα βουκολικὸν, ὅπερ λέγουσιν οἱ βουκόλοι, ὁμοίως καὶ τὸ ψίττα.* Idem ad quintum Idyllium: *Σίττα, ψίττα· ποιμενικὰ, αἰπολικὰ, βουκολικὰ ἐπιφθέγματα.* Ita hæc conjectura vaccam Lucretii in pastorem, caprarium, vel armentarium convertit. *Adsectans*, alii; *adsistens*, i. e. proximum, Lambinus; *adsistens*, luctu et dolore orbitatis perfixa ibi stans, stupefacta, *ἐπιστήσασα ἑαυτήν*. Faber.

Ibid. *Crebra*] Virgilius, *Pede terram* Crebra *ferit*.

359, 360. *Revisit Ad stabulum*] Sic Terentius, *ad eum visam;* et Plautus, *nunc ad eum inviso.*

365. *Derivare queunt alio*] Alii, pro *alio*, *animum* legunt, ut v. 363. *Oblectare animum:* et Virg. *Non mollia possunt Prata movere* animum. Alii, *Derivare queunt, animum curaque levare*. Pro *alio* reliqui pugnant, et laudant Ciceronem alicubi dicentem, *alio* responsionem suam derivavit.

368. *Agnique petulci*] Petulci appellantur, qui protervo impetu et crebro petunt lædendi alterius gratia, Festus: ex hoc loco Festi edit. corrige.

369. *Balantum pecudes*] Ita vett. codd. dum alii scribunt, *Balantes pecudes.*

371. *Postremo quodvis, etc.*] Eandem specialem, seu (ut loquuntur) individualem differentiam agnosci docet, v. 6. siquis attendat, non modo in herba sed etiam in granis frumenti, in conchis, et similibus; et demum, v. 4. concludit semina ipsa, cum a nullo artifice ad unam formam facta sint, debere non minus quam res cæteras variis et diversis figuris ornari.

Ibid. *Quodvis frumentum*] E versu 347. repete, *sumere perge.*

376. *Pavit*] Ita Lambinus e MS. *Pavire* autem veteres pro *ferire*. Cicero, lib. II. de Divinatione: Sed quia cum pascuntur necesse est aliquid ex ore cadere, et terram *pavire*, terripavium primo, post terripudium dictum est. Alii scribunt *lavit*, autore Nonio, qui in voce *lavit* hunc versum laudat.

Dissimili inter se quædam volitare figura.
Perfacile 'st jam animi ratione exsolvere nobis,
Quare Fulmineus multo penetralior ignis,
Quam noster fluat e Tedis terrestribus ortus.
Dicere enim possis cœlestem FULMINIS ignem
Subtilem magis e parvis constare figuris;
Atque ideo transire foramina, quæ nequit ignis
Noster hic e Lignis ortus, Tedaque creatus.
Præterea Lumen per cornu transit; at Imber
Respuitur: Quare? nisi Luminis illa minora
Corpora sunt, quam de quibus est liquor Almus Aquarum.
Et quamvis subito per colum Vina videmus
Perfluere, at contra tardum cunctatur Olivum,
Aut quia nimirum majoribus est Elementis,
Aut magis hamatis inter se, perque plicatis.
Atque ideo fit uti non tam deducta repente
Inter se possint Primordia singula quæque
Singula per cujusque foramina permanare.

381. *Perfacile 'st jam animi ratione, etc.*] Hanc pro varietate figurarum contentionem non inanem et inutilem esse, sed variis naturæ phænomenis explicandis necessariam demonstrat; et ex iis ipsis naturæ phænomenis varietatem figurarum egregie et copiose probat. Primo, v. 9. docet cur ignis fulminis facilius et fortius res penetrat quam ignis e teda vel e lignis ortus, nempe ignis fulminis e parvis et subtilibus seminibus constat, dum crassiora sunt et hebetiora semina istius ignis, qui e teda aut lignis oritur; ita alia semina aliis minora.

382. *Penetralior*] Quidam codd. *penetralius;* ut et v. 384. *cœlestis* pro *cœlestem.*

385. *Subtilem magis e parvis*] *Et parvis,* mavult Faber, et sapit.

388. *Præterea Lumen per cornu, etc.*] Per *cornum,* alii e veteribus. Ver. 3. docet eandem diversitatem figurarum causam esse cur lux per cornu transit dum aqua in superficie sistitur.

389. *Minora*] Bono animo sit Fayus, non secum pugnat Lucretius; alia semina aliis minora esse libenter agnoscit, nec tamen sibi ipsi repugnat, licet semina *minima* esse olim dixerit. Per minima enim nihil aliud volunt Epicurei quam simplicia, solida corpora, ideoque individua.

391. *Quamvis subito*] *Quantumvis subito,* mallem cum Lambino, quam *licet subito* cum bono Fayo. Alia semina non tantum aliis majora, sed alia hamata et ramosa esse dum alia rotunda sint, v. 7. demonstrat. Vinum enim ideo cito per colum transit, dum oleum tardius fluit, quoniam olei semina hamata sunt, et inde perplexior principiorum nexus, ita ut non facile adeo exolvantur, et coli foramina penetrent.

395. *Deducta*] Tenuia, subtilia; metaphora a lana, ut opinor; exempla passim. Alii, *diducta,* quod in MSS. legitur, quod esset *divisa, distracta, separata, etc.* sed pessime, ut opinor, nam in concretis atomi non mutant naturam. Ridiculus itaque Gifanius qui scribit; *atomi hamatæ sunt initio, nec statim omnes diductæ:* Faber. Ipse ridendus: hamata semina perplexe connecti quis nescit? *Semina in concretis naturam mutare,* nec ipse credidit Gifanius, hamatas vero atomos subito diduci non posse existimavit, et recte: *diducta* igitur libenter legerem, cum semina hamata, et inter se perplicata, nisi diducantur, per coli foramina permanare non possunt.

Huc accedit, uti Mellis Lactisque liquores
Jucundo sensu linguæ tractentur in ore;
At contra tetra Absinthî natura, ferique
Centaurî fœdo pertorquent ora sapore:
Ut facile agnoscas e lævibus, atque rotundis
Esse ea, quæ sensus jucunde tangere possunt:
At contra quæ amara, atque aspera cunque videntur,
Hæc magis hamatis inter se nexa teneri;
Propterea que solere vias rescindere nostris
Sensibus, introituque suo perrumpere corpus.
Omnia postremo Bona sensibus, et Mala tactu,
Dissimili inter se pugnant perfecta figura:
Ne tu forte putes Serræ stridentis acerbum
Horrorem constare elementis lævibus æque
Ac Musæa mele, per chordas Organici quæ
Mobilibus digitis expergefacta figurant.
Neu simili penetrare putes Primordia forma
In nareis hominum, cum tetra Cadavera torrent,
Et cum Scena croco Cilici perfusa recens est,
Araque Panchæos exhalat propter odores.
Neve bonos rerum simili constare Colores
Semine constituas, oculos qui pascere possunt,

398. *Huc accedit, uti Mellis, etc.*] Ver. 10. idem urget argumento e diverso rerum sapore ducto; lac enim et mel dulcia sunt, quia constant e corpusculis ea ratione configuratis, ut in organum gustatus effusa, porulosque ejus subeuntia apposite ipsis eisdem particulis accommodentur, sicque ipsum deliniant, demulceant, leniter placideque afficiant: absynthium vero et centaurium amara et acerba, quod corpuscula ex quibus constant ea ratione configurentur, ut in porulos organi subeuntia haud debitam habeant cum ipsis commensurationem, unde et particulas ejusdem compungant, concidant, convellant, organumque adeo dilanient, discerpant, asperiter moveant. Et hinc licet conjectare, dulcia e lævibus et rotundis corpusculis componi, amara ex asperis et hamatis.

400, 401. *Ferique Centaurî*] Ut absynthium tetrum, et lib. IV. *tristia* centaurea. Valeant grammatici cum bellis istis de immanitate *Chironis* conjecturis, et miser Fayus cum suo *agrestis*.

406. *Rescindere*] Rumpere, aperire. Alii legunt *restringere*, quod forsan idem valet.

408. *Omnia postremo Bona, etc.*] Hactenus de dulci et amaro sapore, jam v. 18. docet res aliis etiam sensibus jucundas, aut injucundas fieri propter eandem causam, quoniam viz. semina e quibus constant sint lævia et rotunda, vel aspera et hamata. Sic in gratis sonis, odoribus, et coloribus, rotunda et lævia semina; in ingratis autem hamata et aspera agnosces.

412. *Musæa mele*] Cantica elaborata, et ex arte composita. *Mele* ut *pelage*. Ver. 504. *Cycnea mele*. Lib. I. v. 933. *Musæo lepore*. Ver. 946. *Musæo melle*. Lib. V. v. 335. *melicos sonores*.

416. *Croco Cilici*] Croci enim qui e Cilicia advehebantur floribus scena spargebatur; Faber. Horatius, Epist. ad Augustum, *Recte necne* crocum *floresque perambulet Attæ Fabula si dubitem*, *etc.*

417. *Araque—exhalat propter*] Ita mallem quam *propter odores exhalat*.

419. *Oculos pascere*] Sic lib. I. v. 37.

Et qui compungunt aciem, lacrymareque cogunt:
Aut fœda specie tetri, turpesque videntur.
Omnis enim sensus quæ mulcet causa, juvatque,
Haud sine Principiali aliquo lævore creata 'st:
At contra, quæcunque molesta, atque aspera constat,
Non aliquo sine Materiæ squalore reperta 'st.
  Sunt etiam quæ jam nec Lævia jure putantur
Esse, neque omnino flexis mucronibus Unca:
Sed magis Angululis paullum prostantibus, et quæ
Titillare magis sensus, quam Lædere possunt;
Fæcula jam quo de genere 'st, Inulæque sapores.
Denique jam calidos Igneis, gelidamque Pruinam,
Dissimili dentata modo compungere sensus
Corporis, indicio nobis est Tactus uterque.
  Tactus enim, Tactus (pro Divûm numina sancta)

Pascit *amore avidos inhians in te, Dea, visus.* Terentius: *Restabat nihil aliud nisi* pascere *oculos.*

425. *Squalore*] Squalor proprie asperitas est, itaque vestis auro et signis aspera *squalens auro* dicitur, Virgil. Faber. Haud operæ pretium monere in quibusdam codd. huic versui subjungi, *At quæ lenis et est jucundo prædita sensu, Hæc aliquo sine seminio graviore creata est.*

426. *Sunt etiam quæ jam, etc.*] Quoniam sunt quædam objecta, quæ sensus organa nec prorsus lacerant, ut amara, nec ita delectant ut dulcia, sed titillant potius et grato dolore excitant, ideo putandum est nec prorsus lævia et rotunda eorum semina esse, nec hamata et aspera, sed angulis quibusdam extantibus figurata, ita ut aliquatenus pungere valeant, lacerare non possint, v. 5.

430. *Inulæque*] Ita Lambinus e codd. cum vulgati habent *vinique.* Horatius dixit *amaras inulas, Erucas virides* inulis *ego primus* amaris *Monstravi incoquere, etc.*

431. *Denique jam calidos Igneis, etc.*] Ad tactum tandem venit, et illius objecta diversimode figurata esse docet, v. 13. quia calor et frigus organa diversimode afficiunt. Deinde tactum (quem Epicurei unice admirabantur et amabant) et diversas illius species non sine effusione quadam animi, et exultatione explicat.

432. *Dentata*] Figurata, ne putes Lucretium velle ignis atomos angulosæ esse, non orbicularis figuræ; et *sensus uterque* (ita legit) dicitur, metonymicῶs pro *utriusque:* Gassendus. Sed plus *dentata* significat; semina enim ignis *compungunt* sensum, ideoque necesse est angulos quosdam habeant extantes. Frigus ad figuram trigonicam seu pyramidalem, quæ nimirum constat ex quatuor faciebus triangularibus, Epicurus refert. Etenim in Epist. ad Pythoclem glaciei causam declarans, fieri eam dicit, *κατ' ἔκθλιψιν μὲν τοῦ περιφεροῦς σχηματισμοῦ ἐκ τοῦ ὕδατος, σύνωσιν δὲ τῶν σκαληνῶν, καὶ ὀξυγωνίων τῶν ἐν τῷ ὕδατι ὑπαρχόντων, ἢ κατὰ δὲ τὴν ἔξωθεν τῶν τοιούτων πρόσκρισιν*, etc. *Dum exploduntur ex aqua orbicularia* (effectricia Caloris) *corpuscula, coarctantur vero quæ in eadem aqua reperiuntur scalena, et acutangula, aut dum ea corpuscula adsciscuntur extrinsecus, etc.* Eadem Plutarchus in libro de primo frigido.

434. *Pro Divûm numina sancta*] Poëtice, non philosophice, certe non *κατ' Ἐπίκουρον* loquitur, (*proh Dii immortales,*) quos frustra invoces, si illos securum agere ævum credideris. Faber. Inconsiderate, ut et omnia de tactu. Epicurus ipse, *ὅρκους δὲ ὁρκισμοὺς μυρίους τοῖς ἑαυτοῦ βιβλίοις ἐγγράφει, ὀμνύς τε συνεχῶς καὶ Μὰ Δία, καὶ Νὴ Δία, ἐξορκῶν τοὺς ἐντυγχάνοντας, καὶ πρὸς οὓς διελέγοιτο, πρὸς τῶν θεῶν.* Vid. Eusebium, Præp. Evang. l. XIV. c. 27. Lucretius imitatur Epicurum, inde hæc exclamatio, et illa infra, *Nam proh sancta Deûm tranquilla pectora pace, etc.*

Corporis est sensus, vel cum res Extera sese
Insinuat, vel cum lædit, quæ in corpore nata 'st,
Aut juvat egrediens genitaleis per Veneris res;
Aut ex Offensu cum turbant Corpore in ipso
Semina, confunduntque inter se concita sensum:
Ut si forte manu quamvis jam Corporis ipse
Tute tibi partem ferias, æque experiare.
Quapropter longe formas distare necesse 'st,
Principiis, varios quæ possint edere sensus.
Denique, quæ nobis Durata ac Spissa videntur,
Hæc magis hamatis inter sese esse necesse 'st,
Et quasi ramosis alte compacta teneri:
In quo jam genere in primis Adamantina saxa,
Prima acie constant, ictus contemnere sueta,
Et validi Silices, ac duri robora Ferri,
Æraque, quæ claustris restantia vociferantur.
Illa autem debent ex Lævibus atque Rotundis
Esse magis, fluido quæ corpore Liquida constant:
Nec retinentur enim inter se glomeramina quæque,
Et procursus item in proclive volubilis extat.
Omnia postremo quæ puncto tempore cernis

435. *Corporis*] Vir summi judicii Fayus existimat corpus hoc in loco idem significare ac in lib. I. v. 305. *Tangere enim et tangi, nisi* corpus, *nulla potest res.*

439. *Confunduntque*] De voce ista nihil interpretes; semina inter se concita confundunt sensum, quia tumultuantur; nisi quis mavult *compungunt*, ut in v. 420.

443. *Edere*] Alii legunt *reddere*, nihil muto, at *lædere*, quod amat Gifanius, nullo modo ferri potest.

444. *Denique, quæ nobis, etc.*] Hactenus diversitatem figurarum probavit ex diversis motibus quos in organis sensuum objecta excitant: jam alia argumenta congerit, v. 34. e Firmitate et Fluiditate rerum ducta. Quædam enim semina habent hamulos, uncinulosve, quibus possint sese invicem irretire, continere, et spatiolis inanibus, quantum fieri potest, seclusis, impedire mutuam sese evolvendi dissociandique libertatem; ista firma duraque corpora constituunt, Æs, Ferrum, Saxa, et similia: aliæ particulæ læves sunt et ad orbicularem figuram accedentes, et ex iis Fluida corpora componas; nam particulæ lævore et orbiculari figura præditæ dissociabiles sunt, emobiles, impulsui facile cedunt, et in proclive provolvi possunt.

446. *Ramosis*] *Per ramos*, alii.

450. *Æraque, quæ claustris restantia*] De cardinis stridore intelligendum, Lambinus, qui aliter sentiebat, alibi errat, aut certe ibi indiligenter fuit. *Restantia* quasi sustinentia; Faber.

452. *Fluido quæ, etc.*] Quidam codd. *liquido quæ corpore fluvida* constant.

453. *Glomeramina*] Faber vix ignoscit Gifanio scribenti Lucretium vocare atomos orbiculares *glomeramina;* nunquam enim Lucretius atomos vocavit *glomeramina*, neque adeo potuit: sed Fabri clementiam non implorat Gifanius, et poëta potuit vocare atomos *glomeramina*, vocavit enim. Nisi quis censeat Lucretium de figuris seminum disputantem aliud quam semina significare velle.

455. *Omnia postremo, etc.*] Quædam sunt corpora quæ inter Fluida numeremus, v. 9. Fumus, Nebula, Flamma, etc. quæ vel levissimo impetu dissolvi possunt et dissipari, ideoque ex hamatis et inter se perplexis seminibus non

Diffugere, ut Fumum, Nebulas, Flammasque necesse 'st,
Si minus omnibu' sunt e Lævibus atque Rotundis,
At non esse tamen Perplexis indupedita,
Pungere uti possint corpus, penetrareque saxa;
Nec tamen hærere inter se, quod quisque videmus
Sentibus esse datum: facile ut cognoscere possis
Non e Perplexis, sed Acutis esse Elementis.
Sed quod Amara vides eadem, quæ fluvida constant,
Sudor uti Maris est, minime id mirabile habendum.
Nam quod fluvidum est, e Lævibus atque Rotundis
Est, at Lævibus, atque Rotundis mista doloris
Corpora; nec tamen hæc retineri Hamata necesse 'st:
Scilicet esse globosa, tamen cum Squalida constent,
Provolvi simul ut possint, et lædere sensus.
Et quo mista putes magis Aspera Lævibus esse
Principiis, unde 'st Neptuni corpus acerbum;
Est ratio secernundi, seorsumque videndi.
Humor dulcit ubi per terras crebrius idem
Percolatur, ut in foveam fluat, ac mansuescat:
Linquit enim supra tetri Primordia viri

constant. Eadem tamen corpora sensus pungunt, ut Nebula et Fumus, oculos; res etiam duras penetrant, ut Flamma lapides et saxa: ideoque e lævibus et prorsus rotundis principiis non componuntur. Hæc autem v. 8. ex acutis seminibus partim componi asserit: ista est hujus loci, qui toties exercuit interpretes, sententia.

457. *Si minus omnibu' sunt*] Ita legit Muretus, elegantius quam vulgati codd. qui *Si minus omnia* exhibent.

460. *Nec tamen hærere inter se*] Hos tres versus agnoscunt codd. rejicit Lambinus, asseritque supervacaneos esse; quasi non debuit Lucretius affirmare fluida ista pungentia et penetrantia acuta semina non minus quam lævia et rotunda continere: atomi enim vel læves vel rotundi non pungunt corpus, neque penetrant; libenter igitur retinerem si esset quod pro *sentibus* reponi possit.

463. *Sed quod Amara vides eadem, etc.*] Alia sunt Fluida, quæ simul et amara aut acerba, v. g. Aqua Marina; hæc omnia componi asserit, v. 14. partim e lævibus et rotundis, unde istorum Fluiditas, partim e squalidis et asperis, unde acerbitas et amaritudo; denique demonstrat istiusmodi corpora ex particulis diversimode figuratis compingi, quoniam separari possunt; percoletur enim per arenam aqua marina, asperas particulas deponit, et cum lævibus suis tantum et rotundis seminibus dulcis fluit.

464. *Sudor uti Maris est*] Faber legit, *Sudor amarus ut est*, et asserit Lucretium his 7. v. de sudore tantum disputare: hæc conjectura illi mirifice placet, et fruatur: non invideo. *Sudor maris* seu *udor maris* lege, non quia, ut interpretes, Empedocles olim vocavit mare *sudorem terræ*, (ἱδρῶτα τῆς γῆς, Aristoteles 2. Meteorolog.) sed quia *sudor*, seu ut alii *udor*, idem est ac *humor*: vid. Varronem de lingua Lat. lib. IV. voce Udus. De *sudore* autem et non de aqua marina hic loci agere poëtam isti soli dicunt qui indiligenter legunt.

466, 467. *Doloris Corpora*] Squalida seu aspera, unde dolor, et insuavis motus.

468. *Scilicet esse globosa*] Scilicet, *scire licet*, ut sæpe Lucretius; quodcunque enim est fluidum ex orbicularibus et globosis principiis constat.

Aspera, quo magis in terris hærescere possunt.
Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quæ
Ex hoc apta fidem ducit: Primordia rerum
Finita variare FIGURARUM ratione.
Quod si non ita sit, rursum jam Semina quædam
Esse infinito debebunt corporis auctu.
Namque in eadem una cujuscujus brevitate
Corporis, inter se multum variare Figuræ
Non possunt: Fac enim minimis e partibus esse
Corpora prima tribus, vel paullo pluribus auge;
Nempe ubi eas parteis unius Corporis omneis,
Summa atque ima locans, transmutans dextera lævis,
Omnimodis expertus eris, quam quisque det ordo
Formaï speciem totius Corporis ejus:
Quod superest, si forte voles variare figuras,
Addendum parteis alias erit; inde sequetur,
Adsimili ratione, alias ut postulet ordo,
Si tu forte voles etiam variare figuras.
Ergo formaï novitatem corporis augmen

477. *Quod quoniam docui, etc.*] Hoc est quod probandum suscipit: Variant Figuræ atomorum, et est illarum varia magnitudo, ut jam ostensum est, sed tamen illa varietas infinita non est, etsi sit indefinita, seu incomprehensibilis. Id primo probat, v. 22. ex ipsa seminum, quam olim demonstraverat, parvitate: ut enim Figurarum varietas foret infinita, necesse est ut immensa sit seminum quorundam moles, cum sola immensa magnitudo sit infinitæ varietatis Figurarum capax. Si corporis Figuram mutare velis, transpone partes, quot sunt diversæ positiones, tot erunt diversæ figuræ: idem in semine aggredere; omnibus modis partes, quæ in illo concipi possunt, versa et transpone, et finitam tantum figurarum varietatem in tantillo corpore agnosces. Epicurus docuit, *εἶναι τὰ σχήματα τῶν Ἀτόμων ἀπερίληπτα, οὐκ ἄπειρα.* Plutarchus de Placit. Phil. lib. I. c. 3. *Ἄτομοι ταῖς διαφοραῖς οὐχ ἁπλῶς ἄπειροί εἰσιν, ἀλλὰ μόνον ἀπερίληπτον, εἰ μὴ μέλλει τις καὶ τοῖς μεγέθεσιν ἁπλῶς εἰς ἄπειρον αὐτὰς ἐκβάλλειν, ἅτε ἐν τῷ ὡρισμένῳ μεγέθει ἀπείρους ἐννοεῖν διαφορὰς ἀδύνατον.* Epicurus ad Herod. Ita recte legit Gassendus: Meibomius autem suis emendationibus omnia turbavit.

478. *Apta*] Ἐξαφθεῖσα, Ἐχομένη, annexa, connexa, pendens. *Fidem* autem probationem, ut et Græcis *πίστις* in eadem notione. Faber. *Adepta*, Barthius, ut in v. 636. Claudiani de Bello Getico. *O meritum nomen fœlicibus apta triumphis.*

479. *Finita variare—ratione*] Quidam codd. *variata.* Alii, *Finitas rationes.*

482. *Cujuscujus*] *Cujusvis*, e codd. Gifanius et numeros esse Ennianos contendit.

485. *Tribus, vel pluribus auge*] Non tres aut plures partes addas, ut alii interpretes; sed supponas, e tribus aut pluribus, i. e. definito partium numero constare. Quælibet figuratio positionem partium peculiarem exigit, porro autem partes magnitudinis finitæ tot modis transponi, et componi possunt, ut nullus tandem positionis modus superstes fiat: alioquin enim novæ et novæ in infinitum partes essent, ex quibus magnitudo tandem infinita conciperetur, cujusmodi sane in atomo non est, quæ infra visum longe consistit. *Gassendus.*

Subsequitur: quare non est ut credere possis,
Esse infinitis distantia semina formis,
Ne quædam cogas immani maximitate
Esse, supra quod jam docui non posse probari.
 Jam tibi Barbaricæ vestes, Melibœaque fulgens
Purpura Thessalico concharum tincta colore, et
Aurea Pavonum ridenti imbuta lepore
Sæcla novo rerum superata colore jacerent:
Et contemptus odor Myrrhæ, Mellisque sapores,
Et Cycnea mele, Phœbæaque dædala chordis
Carmina consimili ratione oppressa silerent.
Namque aliis aliud præstantius exoreretur.
 Cedere item retro possent in deteriores
Omnia sic parteis, ut diximus in meliores:
Namque aliis aliud retro quoque tetrius esset
Naribus, Auribus, atque Oculis, Orisque sapori.
 Quæ quoniam non sunt in rebus reddita, certa et
Finis utrinque tenet Summam: fateare necesse 'st

497. *Maximitate*] Sic *proximitas* apud Ovidium, *optumitas*, et *opulentitas* apud Plautum.

499. *Jam tibi Barbaricæ vestes, etc.*] Ver. 15. aliam accipe rationem: Si aliæ et aliæ figuræ in Infinitum concederentur, nullæ essent extremæ qualitates rerum naturalium certæ et determinatæ; quando figuratione nova ita variarentur, ut et quacunque optima melior, et quacunque pessima deterior exoriri possit. Vestes pretiosissimi coloris, odores, soni, et sapores optimi ab aliis superarentur, nec amplius in honore essent; dum quæ jam ingratissima videntur, et quæ maxime aversamur, præ aliis deterioribus quotidie exortis eligeremus.

Ibid. *Barbaricæ vestes*] Phrygiæ, Persicæ, Babylonicæ.

Ibid. *Melibœaque*] A Peneo ad Sepiada, Gyrtona, *Melibœa*, Castanæa: pares ad famam, nisi quod Philoctetes Alumnus Melibœam illuminat. Pomponius Mela, l. II. c. 3. Ad quem locum Vossius; non ob Philoctetem tantum urbs hæc illustrior erat aliis istis duabus, sed et ob purpuræ tincturam, Lucretius, l. II. *Melibœaque fulgens Purpura Thessalico concharum tincta colore.* Sed et Virgilii locum, cum inquit, *Quam plurima circum Purpura Mæandro duplici* Melibœa *cucurrit;* de hac ipsa urbe interpretantur: alii tamen quod sciam Thessalicæ, vel Melibœensis purpuræ non meminerunt: præterea, Festus Pompeius dicit insulam fuisse, *Melibœa purpura a nomine insulæ, in qua tingitur, vocatur.* Atqui hæc *Melibœa* in recessu sinus, quem Ossæ et Pelii promontoria efficiunt, erat sita, nihilque minus erat quam insula. Locum itaque Lucretii et Virgilii de Phœnicea purpura accipiendum esse existimo: In ditione enim Apamiæ, quæ Pella dicta erat a Macedonibus, caputque fuit aliquandiu omnium Syriæ civitatum insulam Melibœam eleganter describit Oppianus, sitam in Oronte flumine, qui antequam mari mergitur, late circa illam stagnat. *Thessalicas* vero illas conchas, dixit Lucretius, quia a Thessalis vel condita est, vel nominata est ista Phœniciæ Melibœa. Thessali enim et Macedones innumeris Syriæ locis patria indidere cognomina. Hinc illa in Syria vocabula, Berrhæa, Edessa, Larissa, Heraclea, Ægæ, Chalcis, Europos, Dium, Maronea, Pieria, Cyrestica, aliaque infinita.

503. *Myrrhæ*] Vet. codd. *Smyrnæ:* idem sonat, *μύῤῥα γὰρ ἡ σμύρνα παρ' Αἰολεῦσιν, ἐπειδὴ τὰ πολλὰ τῶν μύρων διὰ Σμύρνης ἐσκευάζετο.* Athen. p. 688. Vid. etiam Theophrastum de Odoribus.

Materiam quoque finitis differre Figuris.
Denique, ab Ignibus ad gelidas hiemisque Pruinas
Finitu 'st, retroque pari ratione remensu 'st.
Finit enim Calor, ac Frigus, mediique Tepores
Inter utrumque jacent, explentes ordine Summam:
Ergo finita distant ratione creata,
Ancipiti quoniam mucrone utrinque notantur,
Hinc Flammis, illinc rigidis insessa Pruinis.
Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quæ
Ex hoc apta fidem ducit: Primordia rerum,
Inter se Simili quæ sunt perfecta figura,
Infinita cluere: etenim distantia cum sit
Formarum finita, necesse 'st, quæ Similes sint,
Esse Infinitas; aut summam Materiaï
Finitam constare: id quod non esse probavi.
Quod quoniam docui, nunc suaviloquis, age, paucis
Versibus ostendam, corpuscula Materiaï
Ex infinito summam rerum usque tenere,
Undique protelo Plagarum continuato.

514. *Denique, ab Ignibus, etc.*] Confirmat, v. 7. quia vulgo res determinantur contrariis qualitatibus, quæ ita extremæ sunt, ut plures quidem gradus medios, at nullum prorsus extra se habeant.

Ibid. *Ab Ignibus*] Hunc locum de zonis accipiendum (de iis enim Lambinus interpretatur) non puto, sed de vi intensissima ignis, de frigore, de tepore, etc. *Faber.*

519. *Ancipiti—mucrone*] Duplici termino, nempe hinc calore, illinc frigore medii tepores includuntur.

Ibid. *Notantur*] Metaphora a terminis depactis. *Faber.*

520. *Insessa*] Obsessa, circumfusa: alii, *infesta:* Turnebus, *infessa pruinis,* i. e. *fessa in pruinis,* seu desinentia in Pruinas, seu Pruinis finita; ita ingenio et acumine suo abutitur vir ille magnus, ut imperiti librarii errores explicet, et defendat.

521. *Quod quoniam docui*] Probavit dissimiles figuras finitas esse, jam v. 7. subjungit aliam Epicuri sententiam, *semina viz. quæ sunt similis figuræ numero Infinita esse;* Infinita orbicularia, Infinita ovata, Infinita pyramidalia, atque ita de cæteris; addit deinde rationem ex Infinitate seminum superius probata; quippe, cum species figurarum finitæ sint, perspicuum est, si, quæ sub ipsis continentur Atomi, finito forent numero, nullam fore in Universo atomorum Infinitatem. Καθ' ἑκάστην δὲ σχηματισιν ἁπλῶς ἄπειροί εἰσιν 'Ατόμοι, οὐ γὰρ τὸ πᾶν εἴη τῷ πλήθει τῶν 'Ατόμων ἄπειρον, εἰ μὴ ἁπλῶς ἄπειροι ἂν εἰσιν αἱ καθ' ἑκάστην τε σχηματισιν ὁμοῖαι. Epicurus ad Herodotum.

524. *Etenim*] Pro *enim* contendunt Gifanius et Pareus, quibus nihil magis displicet quam versus integer.

528. *Quod quoniam docui*] Quatuor sequentes versus tanquam inidoneos argumento explicando prætermisit Gassendus; et abesse possunt, si consideremus Lucretium de figuris seminum disputare, si vero particulare, quod sequitur, argumentum spectemus, necessarii videntur. Atomorum sub unaquaque figura infinitatem modo probaverat; objectionem vero imminentem prævidet, quæ ut melius una cum responsione intelligatur, quatuor his versibus lectorem monet, quid expectare debuit.

531. *Protelo*] *Protelum* proprie est *tenor ille ducti aratri per sulcos.* Itaque *protelum* erit continuata actio et ἄπαυστος. *Faber. Protelare,* fugare, Terent.

Nam quod rara vides magis esse animalia quædam,
Fœcundamque minus Naturam cernis in illis;
At regione, locoque alio, terrisque remotis,
Multa licet genere esse in eo, numerumque repleri.
Sicuti Quadrupedum cum primis esse videmus
In genere anguimanos Elephantos, India quorum
Millibus e multis vallo munitur eburno,
Ut penitus nequeat penetrari; tanta ferarum
Vis est, quarum nos perpauca exempla videmus.
Sed tamen id quoque uti concedam, quam libet, esto
Unica res quædam nativo corpore Sola,
Cui similis toto terrarum non sit in orbe:
Infinita tamen nisi erit vis Materiaï,
Unde ea progigni possit concepta, creari
Non poterit; neque, quod superest, procrescere, alique.
Quippe etenim sumant oculi, finita per Omne
Corpora jactari unius genitalia reii;
Unde, ubi, qua vi, et quo pacto congressa coibunt
Materiæ tanto in pelago, turbaque aliena?
Non (ut opinor) habent rationem conciliandi:
Sed quasi naufragiis magnis multisque coortis,

Phor. act. 1. sc. 4. *Ne suis Te iratus sævidicis dictis* protelet. Vid. denique Vossium ad Catullum, p. 123.

532. *Nam quod rara vides, etc.*] Objicit sibi, posse videri finitas esse atomos sub aliquibus figuris, cum rariora quædam, et minus frequentia animalia esse videamus; et respondet, v. 37. primum, illa, quæ hic sunt rara, abundare alibi; elephantes v. g. quos Roma vix unquam vidit, in India esse plurimos. Deinde quamvis unica unius generis res esse in orbe concederetur, nisi tamen infinitæ ejusdem formæ essent atomi, futurum non fuisse, ut ea res nasceretur, et procresceret, idque allata comparatione egregie illustrat.

533. *Fœcundamque minus*] Alii, *magis*, quos sequi nolo; *fœcundam minus naturam in illis*, Infœcundiora animalia, Gassendus: quod displicet.

535. *Numerumque repleri*] Qui respondeat aliorum frequentiæ. *Faber.*

537. *Anguimanos*] *Manus*, Elephanti proboscis, tortilis, flexilis, serpentis in modum.

538. *Vallo munitur eburno*] In extremis Africæ postium vicem in domiciliis præbere sedesque in iis, et pecorum stabulis palos elephantorum dentibus fieri Polybius tradit, autore Golussa Regulo: Plin. l. VIII. c. 10. Idem Lucretium voluisse Lambinus docet, et ex illo Fayus: frigide. Respicit tabulam aliquam in qua India vallo eburno cincta esset; Faber, qui Lucretium ubique *Tabulas* spectantem inducit. Maximam Indiæ vim in elephantis sitam esse quis nescit? Illorum ope se, suamque patriam Indi defendebant. Hæc cogita, et mentem Lucretii attinges.

550 *Materiæ—pelago*] Non potuit elegantius, cum perpetuo agitantur semina, et sint omni æquore magis irrequieta.

Ibid. *Turbaque aliena*] *Inhabili ad cœtum*, Fayus, ut solet: Lucretius autem intelligit *atomos* quæ ad constitutionem aliorum generum necessariæ sunt.

551. *Conciliandi*] Quidam codd. *conciliari.*

552. *Multisque*] Ita leg. et *ventisque* rejice.

Disjectare solet magnum mare transtra, guberna,
Antennas, proram, malos, tonsasque natanteis,
Per terrarum omneis oras fluitantia aplustra;
Ut videantur, et indicium mortalibus edant,
Infidi maris insidias, vireisque, dolumque
Ut vitare velint, neve ullo tempore credant,
Subdola cum ridet placidi pellacia ponti:
Sic tibi si finita semel Primordia quædam
Constitues, ævum debebunt sparsa per omne
Disjectare æstus diversi Materiaï;
Nunquam in concilium ut possint compulsa coire,
Nec remorari in concilio, nec crescere adaucta.
Quorum utrumque palam fieri manifesta docet res,
Et res progigni, et genitas procrescere posse:
Esse igitur genere in quovis Primordia rerum
Infinita palam 'st, unde omnia suppeditantur.
  Nec superare queunt motus utique Exitiales
Perpetuo, neque in æternum sepelire salutem;
Nec porro rerum Genitales Auctificique
Motus perpetuo possunt servare creata.
Sic æquo geritur certamine Principiorum
Ex infinito contractum tempore bellum:
Nunc hic, nunc illic superant vitalia rerum,
Et superantur item; miscetur Funere Vagor,
Quem pueri tollunt visentes luminis oras:
Nec nox ulla diem, neque noctem aurora secuta 'st,
Quæ non audierit mistos Vagitibus ægris

554. *Tonsasque*] Remos; Virgilius, *Lento luctantur marmore* Tonsæ.

555. *Fluitantia aplustra*] Aplustra, Navium ornamenta in prora. Cicero, in Arato, *Navibus absumptis* Fluitantia *quærere* aplustra.

559. *Pellacia*] Unde hæc vox ipse Lucretius docet, lib. V. v. 1002. *Nec poterat quemquam placidi* pellacia *Ponti Subdola* pellicere *in fraudem ridentibus undis.* Virgilius II. Æneid. 90. *Invidia postquam* Pellacis Ulixi.

561. *Omne*] *Omnem*, Gifanius, et fruatur; *ævus* enim veteres.

562. *Æstus—Materiaï*] Modo dixit *Materiæ Pelagus*, et jam *Æstus Materiæ*.

569. *Nec superare queunt, etc.*] Aliud, v. 12. continetur argumentum, quod superius consequitur: si finita uniusmodi figuræ semina supponamus, tum res ex iis finitis seminibus constitutæ, cum semel solutæ fuerint, nunquam instaurarentur: Si finita fuerint semina, frustra generationem et augmentationem rerum expectaremus. At quid certius quam res alias nasci et augeri, alias diminui et interire? Unde semina similis figuræ numero infinita esse concludendum.

576. *Vagor*] Festus; *Vagorem* posuit Ennius pro *vagitu*, l. XVI. et hunc versum Lucretii ibidem laudat; ut et Nonius.

Ploratus, mortis comites, et funeris atri.
Illud in his obsignatum quoque rebus habere
Convenit, et memori mandatum mente tenere:
Nil esse in promptu, quorum natura tenetur,
Quod genere ex uno consistat Principiorum;
Nec quicquam, quod non permisto semine constet.
Et quam quicque magis multas vis possidet in se,
Atque potestates, ita pluria Principiorum
In sese genera, ac varias docet esse figuras.
Principio, Tellus habet in se Corpora prima,
Unde Mare immensum volventes flumina fontes
Assidue renovent: habet, Ignes unde oriantur.
Nam multis succensa locis ardent sola terræ;
Eximiis vero furit ignibus impetus Ætnæ.
Tum porro nitidas Fruges, Arbustaque læta
Gentibus humanis habet unde extollere possit.
Unde etiam fluidas Frondeis, et Pabula læta
Montivago generi possit præbere ferarum.
Quare magna Deûm mater, materque ferarum,
Et nostri genetrix Hæc dicta 'st Corporis una.
Hanc veteres Graiûm docti cecinere Poëtæ

581. *Illud in his, etc.*] Hactenus de infinitate atomorum sub unoquoque genere figurarum: jam, v. 8. docet Memmium res compositas ex seminibus unius et ejusdem figuræ componi non posse, et varias rerum facultates oriri ex varietate seminum, quam varietas etiam contexturæ sequatur necesse est; quod fuse satis probat.

Ibid. *Obsignatum*] Dicimus, *reconde hoc imis sensibus*, Virgilius, *Sensibus hoc imis, res est non parva, reconde:* sed quæ talia sunt ut condantur fere plerumque obsignantur, iis, *ἐπιβολὴ σημεῖον* apponitur, etc. Itaque metaphoricῶs; hæc in Animo habe, serva.

586. *Multas vis*] Sic Lucretius, lib. III. *multæ vis*, et Salustius; *Male jam assuetum ad omnes vis controversiarum.*

589. *Principio, Tellus, etc.*] Primum argumentum, v. 9. ducit e Terra, quam e diversis seminum generibus constare nemo negabit, qui fontes ebullientes, flammas erumpentes ex illius visceribus viderit, aut qui illam arbores producere, et hominibus ferisque alimenta subministrare consideraverit. Ista enim omnia ex seminibus ejusdem magnitudinis, ponderis, et figuræ oriri nequeant. Deinde, v. 61. multa subjungit de terra, prout Mater Deorum et Cybele dicta a veteribus Poëtis fuit, ornamenta illius Deæ describit, mysteria totius fabulæ explicat, deridet superstitionem, et tandem *Providentiam* ipsam convellit.

590. *Volventes flumina*] *Frigora*, codex Vossii, quod Salmasio unice placet.

592. *Sola terræ*] *Loca*, Gassendus.

593. *Eximiis*] Magnis; Plautus in Trinummo dixit, *Eximios sumptus.*

596. *Fluidas*] Molles, teneras, seu vento facile mobiles: codex Vossii, *fluvios ;* quæ vox v. 874. aliquo modo confirmatur, sed *fluidas* malo.

598. *Quare magna Deûm, etc.*] Incipit Fabula, favete; Terra, quæ parit omnia, Mater Deorum, hominum et ferarum dicta est; sacra instituuntur, quæ partim ad Physicam, partim ad Ethicam trahit Lucretius: illa quæ Jovem spectant proponit deridenda; sed ipsa prodit Dea.

Sublimem in curru bijugos agitare leones:
Aëris in spatio magnam pendere docentes
Tellurem; neque posse in Terra sistere Terram.
Adjunxere Feras, quia quamvis effera proles
Officiis debet molliri victa parentum.
Muralique caput summum cinxere Corona;
Eximiis munita locis quod sustinet Urbeis:
Quo nunc insigni per magnas prædita terras
Horrifice fertur divinæ Matris imago.
Hanc variæ gentes antiquo more sacrorum
Idæam vocitant matrem, Phrygiasque catervas
Dant comites, quia primum ex illis finibus edunt
Per terrarum orbem Fruges cœpisse creari.
Gallos attribuunt, quia numen qui violârint
Matris, et ingrati Genitoribus inventi sint,
Significare volunt indignos esse putandos,
Vivam progeniem qui in oras luminis edant.
Tympana tenta tonant palmis, et Cymbala circum
Concava, raucisonoque minantur Cornua cantu,
Et Phrygio stimulat numero cava Tibia menteis;
Telaque præportant violenti signa furoris,

601. *Sublimem in curru, etc.*] *Sedibus,* codd. Gifanius: *seditus, seduli,* vel *sedulem,* Palmerius: sed istorum omnium libris vel conjecturis præferendus est antiquissimus Lambini codex.

607. *Eximiis*] Alii, *Extremis;* nihil interest: alii, *Ex imis:* Gifanius *Eximis,* quod nec magis necesse est.

609. *Horrifice*] Sic v. 623, 624. *Impia pectora volgi* Conterrere metu *quæ possint numine Divæ.* Non potest satis laudari istud *Horrifice:* quis enim (de vulgo loquor) non imis medullis cohorrescat, cum pulsatis æramentis nugæ prodeunt hujusmodi?

611. *Idæam vocitant matrem, etc.*] Veram etymologiam esse arbitror, (quod dico aliis indictum est,) non quam Lucretius, et omnes alii attulere, sed hanc: ἴδαι sunt montes, et loca saltuosa (Hesychius, Eustathius, Herodotus, unde et ἴδη pro ligno, seu materia tectonica apud eundem); at primi homines glande vescebantur, et in quercu penuarium iis erat; hinc itaque mater Deûm *Idæa:* sed post inductum tritici usum φρυγία dicta fuit, nam triticum φρύγειν seu *torrere* solebant. Notandum imprimis quod ait Lucretius, eas appellationes ex antiquo ritu sacrorum profectas: addo amplius ex Virgil. et aliis, ritum illum seu τελετὴν ex Crete in oras Hellesponti deportatum; sed Cretes id omne a Syris habebant: Faber. His aliquid reponeretur si otium fuisset, at quid damni si veras omnium Deorum Gentium Etymologias nesciremus?

615. *Matris*] Si fabulas enarrare vellem de *Gallis, de Tympanis,* de *Cymbalis,* proferrem multa; sed hæc nihil ad Lucretium: tantum monebo Fayum, Poëtam de *Magna illa Deûm matre,* in hoc versu nihil cogitâsse; matres, quibus nos homines pusilli orti sumus, divinitate donat, et impios adversus illas liberis prorsus indignos esse asserit.

620. *Phrygio*] Phrygius numerus, enthusiasticus; et ad furorem excitandum maxime idoneus.

621. *Telaque præportant*] Telis istis non tantum terrebant vulgus, sed sibi lacertos quandoque conscribillabant; inde v. 631. *In numerumque exultant sanguine læti.*

Ingratos animos, atque impia pectora volgi
Conterrere metu quæ possint numine Divæ.
  Ergo cum primum magnas invecta per urbeis
Munificat tacita Mortaleis muta salute:
Ære atque Argento sternunt iter omne viarum
Largifica stipe ditantes, ninguntque rosarum
Floribus, umbrantes Matrem, comitumque catervas.
Hîc armata manus (Curetas nomine Graii
Quos memorant Phrygios) inter se forte catenas
Ludunt, in numerumque exsultant sanguine læti; et
Terrificas capitum quatientes numine cristas,
Dictæos referunt Curetas; qui Jovis illum
Vagitum in Creta quondam occultâsse feruntur,
Cum pueri circum puerum pernice chorea
Armati in numerum pulsarent æribus æra,
Ne Saturnus eum malis mandaret adeptus,
Æternumque daret Matri sub pectore volnus;
Propterea Magnam armati Matrem comitantur:
Aut quia significant Divam prædicere, ut armis,
Ac virtute velint Patriam defendere terram;
Præsidioque parent, decorique Parentibus esse.

625. *Munificat, etc.*] Versus plane admirabilis, et scomma acutissimum. *Mater* enim illa *Magna* lapis rudis, nec dum arte elaboratus, non admodum loquax et garrula, beneficia multa haud dubio contulit, at quæ dedit tacebat ipsa. Interim miselli homines spargebant flores, et stipem erogabant, immemores Antisthenis, qui nummum pro Dea poscenti dixit, *οὐ τρέφω τὴν μητέρα τῶν θεῶν, ἣν οἱ θεοὶ τρέφουσιν.*

626. *Iter omne viarum*] Melius quam, *iter* omnia circum.

627. *Ninguntque*] Νιφάδες ῥοδῶν: (utinam Latine dicere possim) ita apud Pindarum Danaë dicitur ad sese recipere Jovem *auro ningentem: Χρυσῷ μεσονύκτιον Νιφόντα δέξαμενα Τὸν φέρτατον θεῶν.* Faber. Quidam codd. *pinguntque.*

630, 631. *Forte catenas Ludunt*] Olim reposuit Lambinus, *Terque quaterque;* deinde approbata Turnebi sententia *forte catenas* edidit, et *Ducunt* pro *Ludunt* scribendum putavit: addit Faber; Locum hunc sibi corruptum videri ait Gifanius, (qui amat Catervâ, i. e. Catervatim,) ego autem nihil mutandum contendere possum, non propter locum illum notissimum ex Adelphis, *Tu inter eas restim ductans saltabis*, sed propter alium longe aptiorem ex 27. Livii petitum. Is ita se habet, *In Foro pompa constitit, et per manus reste data Virgines, sonum vocis pulsu pedum modulantes, incesserunt.* Alii scribunt, *canentes.* Quidam, *coruscans;* curetas enim clypeos et enses coruscâsse notum est, et mox ipse Lucretius confirmat.

631. *Sanguine læti*] Alii, *fleti*, i. e. aspersi: alii, *pleti*, i. e. repleti. Vide v. 621.

632. *Numine*] Horrore Deæ, Fayus: viz. Magna mater cristis Curetum insidet. *Numine*, nutu, sic Servius ad IV. Æneid.

637. *Mandaret*] Ταῖς γνάθοις ὑποβάλλοι, intra maxillas conderet; *Faber. Manderet*, Gifanius, quem, qui velit, audiat.

640. *Prædicere*] Malim, *prodicere*, est enim significantius, et plenius; *Faber.*

Quæ bene, et eximie quamvis dispôsta ferantur,
Longe sunt tamen a vera ratione repulsa.
Omnis enim per se Divûm natura necesse 'st
Immortali ævo summa cum pace fruatur,
Semota a nostris rebus, sejunctaque longe:
Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.
Terra quidem vero caret omni tempore Sensu:
Sed quia multarum potitur Primordia rerum,
Multa modis multis effert in lumina solis.
Hîc si quis Mare Neptunum, Cereremque vocare
Constituet Fruges, et Bacchi nomine abuti
Mavolt, quam Laticis proprium proferre vocamen:
Concedamus ut hic terrarum dictitet Orbem
Esse Deûm Matrem, dum re non sit tamen apse.
Sæpe itaque ex uno tondentes gramina campo
Lanigeræ pecudes et Equorum duellica proles,
Buceriæque greges sub eodem tegmine cœli,
Ex unoque sitim sedantes flumine aquaï,
Dissimili vivunt specie, retinentque parentum
Naturam, et mores generatim quæque imitantur:
Tanta 'st in quovis genere Herbæ Materiaï
Dissimilis ratio: tanta 'st in Flumine quoque.
Jam vero quamvis animantem ex omnibus unam

643. *Quæ bene, et eximie*] Ingenium Poëtarum agnoscit, rem ipsam rejicit; quid enim beata otio æterno numina terras, colonos, arva et segetes curarent? Vocibus *Neptuno, Cerere, Baccho,* pro *Mari, Segete, Vino,* uti licet, at Deos ne fingas.

645. *Omnis enim per se, etc.*] Mollissima Epicurei Dei Imago, ut languidus otio, ut supinus jacet: *τὸ μακάριον καὶ ἄφθαρτον, οὔτε αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὔτε ἄλλῳ παρέχει, ὥστε οὔτε ὀργαῖς, οὔτε χάρισι συνέχεται· ἐν ἀσθενεῖ γὰρ πᾶν τὸ τοιοῦτον.* Epicurus ad Menæceum. Quis talem principem, imo hominem non despuat?

654. *Hîc si quis*] *Hinc* et *hâc siquis;* alii.

659. *Sæpe itaque, etc.*] Finita *Magnæ Matris* pompa, ad institutum redit, et secundo, v. 8. probat varia seminum genera in rebus singulis inveniri, v. g. in iisdem herbis, in eadem aqua, quæ cum alimento sint tam variis animantium generibus, equis, bobus, etc. necesse sit varia contineant principiorum genera, quæ singulis accommodentur.

660. *Duellica*] Bellica; ut *Duellum,* Bellum.

661. *Buceriæque*] *Buceræque* seu *Buceraæque,* alii; *Βούκερως* enim et *Βουκέραος* legitur, at *Βουκέριος* frustra quæres.

663. *Retinentque parentum*] Quidam codd. *retinente parente,* i. e. tellure retinente suam naturam: quo nihil ineptius.

667. *Jam vero, etc.*] Priori argumento aliud, v. 4. connectit: Quin etiam quæ accommodantur uni Animanti necesse est generum adhuc diversissimorum sint, cum varia variis ipsius partibus, Venis, Visceribus, Nervis, Ossibus, etc. coaptentur.

Ossa, Cruor, Venæ, Calor, Humor, Viscera, Nervi
Constituunt, quæ sunt porro distantia longe
Dissimili perfecta figura Principiorum.
  Tum porro quæcunque Igni flammata cremantur;
Si nil præterea, tamen ex se ea corpora tradunt,
Unde Ignem jacere, et Lumen summittere possint;
Scintillasque agere, ac late differre Favillam.
Cætera consimili mentis ratione peragrans,
Invenies intus multarum Semina rerum
Corpore celare, et varias cohibere Figuras.
  Denique multa vides, quibus est Odor, et Sapor una,
Reddita sunt cum Odore; imprimis pleraque dona,
Relligione animum turpi cum tangere parto.
Hæc igitur variis debent constare Figuris:
Nidor enim penetrat, qua Succus non it in artus;
Succus item seorsum, et rerum Sapor insinuatur
Sensibus, ut noscas primis differre figuris.
Dissimiles igitur Formæ glomeramen in unum

671. *Tum porro quæcunque, etc.*] Quarto, v. 7. arguit ex ligno, et aliis rebus igne resolutis; cum enim in ignem, in lucem, in fumum, et cineres resolvantur, existimandum esse videtur non fieri resolutionem in alia quam quæ reipsa continebantur; neque ex ligno perire aliud, quam connexionem et situm partium, sive specialem existendi modum, formam, qualitatem, speciem, accidens, eventum, cujus causa erat, et dicebatur lignum. Ideo in ligno aliisque rebus varia illa genera seminum, e quibus lux, fumus, cineres constant, latere concedendum est.

672. *Ex se ea corpora*] *Hæc in se corpora*, ut *in* pro *intus* sive ἔνδοθεν accipiatur; Gifanius. *Ex se ea corpora*, Lambinus restituit: alii legunt, *ex so*, vel *ex suo corpore*.

673. *Jacere*] *Lacere*, i. e. elicere; Gifanius, qui ingenio nimis indulget.

678. *Denique multa vides, etc.*] Quintum, v. 9. subjicit argumentum; plures qualitates sentimus in eodem corpore contineri, odorem v. g. et saporem; odorem autem et saporem e seminibus disparis figuræ constare palam est, diversos enim sensus afficiunt, et dum alter per nares insinuatur, alter linguam et palatum afficit.

679. *Reddita sunt cum Odore*] Alii, *cum adoles*. Hunc versum rejicit Lambinus, sequentem etiam delet Faber. Nam quæ latinitas? *Tangeris animum religione turpi parto:* dein, cur hoc exemplum potius quam aliud quodvis? an quia necesse sit immolare capellam, ovem, etc. ut noscamus multa esse, quibus et odor et sapor una sint? Hæc Faber; acute, ut solet; uterque enim, aut neuter rejiciendus: neutrum rejicio, latinitas enim haud absimilis isti, quam, v. 63. legimus; et quamvis non necesse sit immolare capellam, ovem, etc. ut noscamus multa esse quibus odor et sapor una sint; tamen haud indecorum Poëtæ Epicureo duos versiculos subinde infarcire, quibus deos obiter sugillet, et rideat pietatem. Alii legunt, *contingere parato:* tibi nempe parato contingere sive inquinare animum turpi religione; et *contingere* faciunt Trisyllab. ut infra *degere duellum:* imperite ut patet ex v. 660. Lege autem, *Quibus et Odor et Sapor una Reddita sunt, cum adoles.*

683. *Et rerum*] *Seorsum*, codd. rectius; ut et *privis* pro *primis* in sequenti versu haud absurde legitur.

685. *Glomeramen in unum*] Gassendus; *glomerantur in unum.*

Conveniunt: et res permisto Semine constant.
Quin etiam passim nostris in versibus ipsis
Multa Elementa vides multis communia verbis;
Cum tamen inter se Versus, ac Verba necesse 'st
Confiteare alia ex aliis constare Elementis:
Non quod multa parum communis Littera currat,
Aut nulla inter se duo sint ex omnibus îsdem;
Sed quia non volgo paria omnibus omnia constant.
Sic aliis in rebus item communia multa,
Multarum rerum cum sint Primordia, longe
Dissimili tamen inter se consistere summa
Possunt: ut merito ex aliis constare ferantur
Humanum genus, ac Fruges, Arbustaque læta.
Nec tamen omnimodis connecti posse putandu 'st
Omnia: nam volgo fieri Portenta videres,
Semiferas Hominum species existere; et altos
Interdum Ramos egigni corpore vivo;

687. *Quin etiam passim, etc.*] Sententiam suam illa, qua sæpe utitur, similitudine, v. 12. illustrat; objectionem subinde proponit, et solvit. Si enim, dicet aliquis, communia sint multis rebus semina, unde res ipsæ sunt diversæ? similia semina res similes efficerent. Hunc vero argutatorem Lucretius jubet intueri versus suos, in illis multas literas communes multis vocibus inveniet, at voces ipsas inter se diversas esse, ex iis etiam diversa carmina componi negari non potest; pari ratione, licet in multis rebus communia sint semina, res tamen ipsæ, quæ ex istis seminibus similibus componuntur, prorsus diversæ esse possunt.

691. *Non quod multa parum, etc.*] Debet ad id referri quod de similium figurarum infinitate dixerat, v. 525. contra autem de numero finito dissimilium, v. 481. Cui et aliquid germanum post paucos versus occurret, viz. v. 721.

696. *Dissimili—summa*] i. e. Res dicantur ex dissimili seminum congerie, si totam compagem simul intueare, componi.

699. *Nec tamen omnimodis, etc.*] Quamvis multa semina sint multis rebus communia, unaquæque tamen res eam exigit dispositionem, ut atomi ipsam constituentes, eas, quæ sunt sibi congruæ, adsciscant, ac velut consocient, alias prætereant, et respuant: ex quo rursum fit, ut cum res dissolvitur, congruæ quæque se mutuo trahant, et ab incongruis expediant. Sed audire plenius ex Lucretio juvat, qui rem ipsam, v. 10. proponit, et causam reddit, quod alioquin monstra quotidie nascerentur; centauros, chimæras, et omnia poëtarum figmenta videremus. Nulla autem istiusmodi apparent portenta, quia ex certis quibusdam, non ex omnigenis seminibus nascuntur res; certis insuper aluntur.

701, 702. *Et altos Interdum Ramos egigni, etc.*] *Egigni corpore vivo*, ut apud Horat. *Tanto emetiris acervo. Ramos e corpore vivo;* Ramos e vivo Corpore Hominis egigni prorsus mirabile sit, sed nec fortasse mirabile non sit quod de prunulo in regione thoracis, pastoris Tarraconensis, sive ad sternum frutescente narrat Gassendus, l. V. de vita Peireskii. Pastor Tarraconensis in prunulum incidit, spinaque ad eam partem implantata, sic per biennium radices egit, ut post resectos surculos varios, aliqui tandem prodierint, in quibus flores et fructus visi. Non destitit instare Peireskius, donec Cardinalis Barberinus curavit fidem fieri per illius loci Archiepiscopum, et Eques Puteanus non literas modo attestantes, sed surculos etiam accepit, et cum illo com-

Multaque connecti Terrestria membra Marinis:
Tum flammam tetro spiranteis ore Chimæras
Pascere Naturam per terras omniparenteis.
Quorum nil fieri manifestu 'st: omnia quando
Seminibus certis certa genetrice creata
Conservare genus crescentia posse videmus.
Scilicet id certa fieri ratione necesse 'st:
Nam sua cuique Cibis ex omnibus intus in artus
Corpora discedunt; connexaque convenienteis
Efficiunt motus: at contra aliena videmus
Rejicere in terras Naturam; multaque cæcis
Corporibus fugiunt e corpore percita plagis,
Quæ neque connecti cuiquam potuere, neque intra
Vitaleis motus consentire, atque animari.
Sed ne forte putes animalia sola teneri

municavit: hæsit vero deinceps minus, cum accepit simile quidpiam contigisse in Thuscia, circa gallinæ cujusdam collum, et Frontiniani in Occitania, circa digitum piscatoris, in quem cum implantata fuisset spinula scorpionis marini, res eo evasit, ut chirurgus inde eduxerit tres pisciculos generis scorpionum; quanquam hæc omnia qui viderit, fidem habere tutiorem potest.

705. *Pascere Naturam*] Alere se, vel ut aliis placet, vastare, depascere, devorare totam Naturam; Fayus; sic omnia.

709. *Scilicet id certa, etc.*] Octo qui sequuntur versus non tam constituunt diversum argumentum, quam præcedentis rationis posteriorem partem explicant: res enim e certis seminibus ortæ ideo dum crescunt, genus suum conservant, nec in aliud degenerant, quia Natura ex alimento istas tantum seligit particulas quæ sibi aptæ et convenientes sunt, incongruas vero secernit, et rejicit; hinc rami vivo corpore nunquam egignuntur, quoniam corpus humanum particulas materiæ arboribus alendis aptæ ejicit, nec in alimentum unquam convertit; et idem de reliquis monstris dicendum.

710. *Sua*] Convenientia, specifica; e. g. ex pane id educit Homo per coctionem quod speciei humanæ convenit, canis contra quod canino generi. *Faber.*

713. *Multaque cæcis, etc.*] Multa quæ non vides e cujusque animantis corpore vi quadam imperceptibili ejiciuntur, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι συνῆφθαι τοῖς οὐχ ὁμοιογενέσι. Quod statica experimenta egregie confirmant.

715. *Neque intra*] Quidam codd. *inter*: alii, *inte*: forsan *indu* legendum.

716. *Animari*] Hæc est conjectura Lambini contra omnes libros, qui *imitari* exhibent, suamque conjecturam, v. 146. l. V. tuetur, *Quandoquidem nequeunt vitaliter esse animata.* Faber dicit quærendum esse aliquid quod ab illa scriptura *imitari* proprius abesset; nullum autem videt verbum quod sententiæ magis conveniat, et ad libros manu descriptos accedat magis, quam *adagitari;* si vero (quod infinita apud Lucretium exempla suadent) vocem istam diviseris interserendo *que,* non male huic loco consultum fuerit. Legit igitur, *adque igitari,* i. e. *et adagitari,* seu *agitari intra vitales motus.* Nulla certe vox magis propria occurrere possit, et quam sententia pronius admittat. Sed cum istud *igitari* non intelligerent exscriptores, suum istud *imitari* procuderunt, quod et sensus respuit, et Latinitas probare non potest. Faber. *Micare,* id est, *moveri;* Turnebus.

717. *Sed ne forte putes*] Quod de animalibus dixerat, id porro existimandum de cæteris rebus, quæ pari modo ex certis, proprioque modo dispositis atomorum generibus constant: communia licet in omnibus semina reperiantur, alia tamen certa semina singulis pro-

Legibus his: eadem ratio res terminat omneis.
Nam veluti tota natura dissimiles sunt
Inter se genitæ res quæque, ita quamque necesse 'st
Dissimili constare figura Principiorum;
Non quod multa parum simili sint prædita forma:
Sed quia non volgo paria omnibus omnia constent.
Semina cum porro distent, differre necesse 'st
Intervalla, Vias, Connexus, Pondera, Plagas,
Concursus, Motus: quæ non Animalia solum
Corpora sejungunt, sed Terras, ac Mare totum
Secernunt, Cœlumque a Terris omne retentant.
Nunc age, dicta meo dulci quæsita labore
Percipe; ne forte hæc Albis ex Alba rearis
Principiis esse, ante oculos quæ Candida cernis:
Aut ea, quæ Nigrant, Nigro de Semine nata:
Neve alium quemvis quæ sunt induta colorem,
Propterea gerere hunc credas, quod Materiaï
Corpora consimili sint ejus tincta colore.
Nullus enim Color est omnino Materiaï
Corporibus, neque par rebus, neque denique dispar.
In quæ corpora si nullus tibi forte videtur

pria accedunt; illa efficiunt ut diversa sint intervalla, diversi motus, situs, positurae, etc. et inde oritur rerum varietas, et differentia.

718. *Eadem ratio res terminat omneis*] Ita Lambinus, cum codd. *disterminat omnia*, quod probo.

728. *Cœlumque a Terris omne retentant*] *Retentant*, ne cœlum cum terris misceatur, Lambinus: optime concludit. Semina quidem distant, sed nisi intervalla, viæ, motus, etc. itidem differrent, omnia prorsus, cœlum, mare, sidera, etc. confunderentur. Faber. Ita vox ista *retentant* est vis maximæ; nisi illa impediret, cœlum mari, mare terris misceretur; at nihil tale voluit Lucretius, apud illum *retentant* idem plane quod *distinguunt*, aut *faciunt differre.*

729. *Nunc age, dicta meo, etc.*] Καὶ μὴν καὶ τὰς Ἀτόμους νομιστέον, μηδεμίαν ποιότητα τῶν φαινομένων προσφέρεσθαι πλὴν σχήματος, καὶ βάρους, καὶ μεγέθους, καὶ ὅσα ἐξ ἀνάγκης σχήματος συμφυῆ ἐστι. Ποιότητες γὰρ ἄλλαι, οἷον χρῶμά τε, καὶ θερμότης, παρὰ τὴν θέσιν τῶν Ἀτόμων μεταβάλλουσιν, διὸ καὶ ταῖς Ἀτόμοις οὐκ ἐνυπάρχουσι. Epicurus ad Herodotum. Eandem sententiam Lucretius exponit, et, v. 9. semina affirmat colorum expertia, neque opus esse alborum seminum, ut album foret compositum, neque nigrorum, ut nigrum.

733. *Quæ sunt induta*] Emendatio Lambini: in codd. *Imbuta;* quod Latini sermonis ratio improbat. Deinde ex Epicuri sententia corpora non possunt dici imbuta colore. Faber. Cui crederem si probâsset. *Quem,* Gassendus.

735. *Tincta colore*] *Tacta*, Lambinus.

738. *In quæ corpora si, etc.*] Sensit Lucretius se multis ægre persuasurum fuisse nullos esse in seminibus, et proinde neque in ipsis compositis, colores. Præjudiciis enim penitus obedientes, pauci credunt se aliquid corporeum posse concipere, quod non sit coloratum; ideoque semina, quæ mente percipi non possunt, utpote coloris expertia, sibi obtrudi non ferunt: hisce præjudiciis, v. 9. breviter occurrit. Cæci res percipiunt, quarum tamen colores nunquam viderint, nec omnis rerum per-

Posse animi injectus fieri, procul avius erras,
Nam cum Cæcigeni, Solis qui lumina nunquam
Aspexere, tamen cognoscant corpora Tactu,
Ex ineunte ævo nullo contincta colore:
Scire licet menti quoque nostræ Corpora posse
Verti in notitiam nullo circumlita fuco.
Denique nos ipsi cæcis quæcunque tenebris
Tangimus, haud ullo sentimus tincta Colore.
Quod quoniam vinco fieri, nunc esse docebo.
Omnis enim Color omnino mutatur in omneis:
Quod facere haud ullo debent Primordia pacto,
Immutabile enim quiddam superare necesse 'st;
Ne res ad Nihilum redigantur funditus omnes.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
Proinde Colore cave contingas Semina rerum:
Ne tibi res redeant ad Nilum funditus omnes.
Præterea, si nulla Coloris Principiis est
Reddita natura, at variis sunt prædita Formis,
E quibus omnigenos gignunt variantque Colores;

ceptio una cum Sole occidit; in densissimis tenebris non minus illa, quæ tangimus, percipimus, quam illa quæ medio die et luce clarissima versamus.

739. *Animi injectus*] Venuste admodum: res percipiendæ ab animo videntur remotæ, in eas sese injicit mens, et arreptas percipit: alii, pro *fieri*, *ferri*.

742. *Nullo colore*] Relative ad cæcigeno: neque enim unquam corporis ullam cognitionem sibi peperere ope coloris. *Faber.*

Ibid. *Contincta*] Lambinus, *contacta:* ut et *tacta*, v. 746.

747. *Quod quoniam vinco fieri*] Quoniam probavi semina coloris expertia percipi posse, *nunc esse docebo*, rerum principia nullis coloribus esse tincta: ita ut deesse videtur versus, *Corpora materiæ nullo contincta colore. Vinco fieri*, ut apud Horatium, *Vincit enim stultos ratio insanire poëtas.* Integer vero sit locus, conjecturam meam non pertinaciter defendam. Lucretius, v. 9. primo probat rerum semina non esse colorata, quia omnis color mutari potest, at semina rerum sunt immutabilia, aliter omnia in Nihilum reciderent. Ποιότης πᾶσα Ἀτόμοις ἐνυπάρχουσα καὶ ἰδία μὴ μεταβάλλει, ὥς καὶ αἱ Ἄτομοι μηδὲν μεταβάλλουσιν· ἐπειδήπερ δεῖ τι ὑπομένειν ἐν ταῖς διαλύσεσι τῶν συγκρίσεων στερεὸν καὶ ἀδιάλυτον, ὃ τὰς μεταβολὰς οὐκ εἰς τὸ μὴ ὂν ποιήσαιτο. Αἱ δὲ ποιότητες οὐκ ἐνυπάρχουσαι, καὶ μὴ ἰδίαι, οἷον χρῶμά τε καὶ θερμότης, ἐν τῷ μεταβάλλοντι οὐχ ὥσπερ ἐκεῖναι καταλείπονται, ἀλλ' ἐξ ὅλου τοῦ σώματος ἀπόλλυνται. Epicurus, Epist. ad Herodotum. Inde Lucretius: si color esset intrinsecus seminibus, semina forent mutabilia, omnis enim color mutabilis.

756. *Præterea, si nulla Coloris, etc.*] Secundo, v. 19. docet semina nullis coloribus imbuta esse, quia frustra aliquis semina colore tingat. Varias figuras atomis attribue, et ex diverso earum ordine, dispositione, et positura varii colores orirentur: exempli gratia, mare est cærulei coloris, at agitatum fluctibus albescit; semina viz. quæ in uno ordine disposita cæruleum colorem exhibebant, jam in alio constituta album colorem induunt: at vero si color cæruleus esset seminibus nativus, nulla agitatione ista principia speciem albam ostentarent.

(Præterea magni quod refert Semina quæque
Cum quibus, et quali positura contineantur,
Et quos inter se dent motus, accipiantque)
Perfacile extemplo rationem reddere possis,
Cur ea, quæ Nigro fuerint paullo ante Colore,
Marmoreo fieri possint Candore repente:
Ut Mare, cum magni commôrunt Æquora venti,
Vertitur in canos candenti marmore fluctus;
Dicere enim possis Nigrum, quod sæpe videmus,
Materies ubi permista 'st illius, et ordo
Principiis mutatus, et addita, demptaque quædam,
Continuo id fieri ut Candens videatur, et Album:
Quod si Cæruleis constarent Æquora ponti
Seminibus, nullo possint Albescere pacto;
Nam quocunque modo perturbes, Cærula quæ sint
Nunquam in Marmoreum possunt migrare Colorem.
Sin alio, atque alio sunt Semina tincta Colore,
Quæ Maris efficiunt unum purumque Nitorem;
Ut sæpe ex aliis Formis, variisque Figuris
Efficitur quiddam Quadratum, unæque figuræ:
Conveniebat, uti in Quadrato cernimus esse
Dissimileis Formas, ita cernere in Æquore ponti
Aut alio in quovis uno puroque Nitore,
Dissimileis longe inter se, variosque colores.
Præterea, nihil officiunt, obstantque Figuræ
Dissimiles, quo Quadratum minus omne sit extra:
At varii rerum impediunt, prohibentque Colores,
Quo minus esse uno possit res tota Nitore.

759. *Præterea*] *Propterea*, Gifanius: recte.

766. *Candenti marmore*] Corpus politum marmor dicitur, etiamsi solidum non sit: ita Græci, ita Latini, de mari, de papillis, etc. *Faber*.

775. *Sin alio, atque alio, etc.*] Dixerit fortasse quispiam aquam maris ex variis et diversicoloribus atomis concrevisse, unde ille et ille color, modo cæruleus, modo albus enascatur, uti quadratum ex duobus aut quatuor triangulis inclusis componitur, quæ ipsa triangula alias inter sese figuras habeant; sed non ita, inquit, v. 8. nam in quadrato dissimiles formas cernere potes, extra quas est quadratum (id est quas in sese habet, et continet quadratum); in aqua autem marina nihil tale videas. *Faber*.

778. *Unæque figuræ*] Sic *istæ*, *alteræ*, *solæ*, *ullæ*, *nullæ*; Plautus, Terentius, Cicero, Lucretius.

783. *Præterea, nihil officiunt, etc.*] Ver. 4. hoc effugium nullum esse demonstrat, corpora enim diversæ figuræ in alteram diversam figuram consentire possunt, ut triangula in quadratum, at non eadem est colorum ratio, nec diversi colores unquam unum simplicem componunt.

784. *Minus omne sit extra*] Ita Lambinus e codd. dum Marullus, et Nardius: *minus esset in illis*.

Tum porro, quæ ducit et inlicit, ut tribuamus
Principiis rerum nonnunquam, causa, Colores,
Occidit, ex Albis quoniam non Alba creantur;
Nec quæ Nigra cluent, de Nigris; sed Variis de.
Quippe etenim multo proclivius exorientur
Candida de nullo, quam de Nigrante colore,
Aut alio quovis qui contra pugnet, et obstet.
Præterea, quoniam nequeunt sine Luce Colores
Esse, neque in Lucem existunt Primordia rerum:
Scire licet quam sint nullo velata Colore.
Qualis enim cæcis poterit Color esse tenebris,
Lumine qui mutatur in ipso, propterea quod
Recta aut obliqua percussus Luce refulget?
Pluma Columbarum quo pacto in Sole videtur;
Quæ sita cervices circum, collumque coronat:
Namque alias fit uti rubro sit clara Pyropo;

787. *Tum porro, quæ ducit, etc.*] Iterum, v. 7. pugnat; qui dicunt unum simplicem colorem ex seminibus alio atque alio colore tinctis effici posse, priorem deserunt opinionem, unicamque suæ sententiæ rationem evertunt: hi enim postulabant colorata semina, ut alba corpora ex albis seminibus, et nigra ex nigris orirentur. Si tamen e principiis diversimode coloratis niger, aut albus color oriretur, tota illa, cui prius fidebant, ratio perit: deinde subjungit album colorem (et idem de aliis dicendum) citius nasci posse ex seminibus nullo, quam e principiis vel nigro, vel alio quovis colore tinctis. Ita hos versus expono, quos alii interpretes nondum intellexerint.

Ibid. *Ducit et inlicit*] Id est, *suadet:* ita fœliciter restituit Lambinus locum maxime corruptum.

791. *Quippe etenim*] Insuper observandum; hanc interpretationem tota disputatio confirmat.

794. *Præterea, quoniam nequeunt, etc.*] Iterum, v. 15. concludit Lucretius semina esse colorum expertia, quia color nil aliud sit quam lux in corpore refracta, vel a superficie opaci corporis reflexa: de luce refracta nihil Poëta, at si prisma seu trigonum vitreum vulgare oculis apponas, senties radios lucis geminam refractionem passos varios colores exhibere: observat autem plumas circa columbæ collum, aut in pavonis cauda prout recto aut obliquo radio lucis illustratæ sunt, modo flavum, modo viridem, modo flammeum, etc. colorem diffundere; et inde arguit in densis tenebris in quas lux nulla penetrat, et ex quibus nulla reflectitur, nullos prorsus colores esse; ac proinde colores qui redeunte luce in rebus cernuntur, procreari ab ipsamet luce, pro dispositionibus quas res habent ad eam recipiendam, reflectendam, refringendam, et referendam ad oculos. Ideoque quoniam semina nunquam in lucem veniunt, aut radios reflectunt, quasi in densissimis tenebris obruta, sunt prorsus excolora. Epicurus in libro adversus Theophrastum secundo dicit, *οὐκ εἶναι τὰ χρώματα συμφυῆ τοῖς σώμασιν, ἀλλὰ γεννᾶσθαι κατὰ ποιάς τινας τάξεις, καὶ θέσεις πρὸς τὴν ὄψιν.* Et rursum, *οὐκ οἶδα ὅπως δεῖ τὰ ἐν σκότει ὄντα φῆσαι χρώματα ἔχειν:* Plutarchus adv. Colotem.

799. *Recta aut obliqua, etc.*] Nam ex variantia anguli recti aut obliqui variatur color.

801. *Quæ sita*] Quæ circumposita, *περικειμένη*; *coronat:* cingit collum et cervicem columbæ; cervix *τὸ παχὺ*, et *τὰ ὄπισθεν*, collum *τὸ πρόμηκες*, et *τὰ ἔμπροσθεν* significabit. *Faber.*

802. *Rubro sit clara Pyropo*] Ita cum Lambino contra omnes codd. *Rubrum Pyropum* dixit Lucretius ut v. 804. *Viridcis Smaragdos.*

Interdum quodam sensu fit, uti videatur
Inter Cæruleum virideis miscere Smaragdos.
Caudaque Pavonis, larga cum Luce repleta 'st,
Consimili mutat ratione obversa colores;
Qui, quoniam quodam gignuntur Luminis ictu,
Scilicet id sine eo fieri non posse putandu 'st.
Et quoniam plagæ quoddam genus excipit in se
Pupula, cum sentire Colorem dicitur Album,
Atque aliud porro, Nigrum cum, et cætera, sentit;
Nec refert ea, quæ tangis, quo forte Colore
Prædita sint, verum quali magis apta figura:
Scire licet, nil Principiis opus esse Colores;
Sed variis Formis variantes edere tactus.
Præterea, quoniam non certis certa figuris
Est natura Coloris, et omnia Principiorum
Formamenta queunt in quovis esse Nitore:
Cur ea, quæ constant ex illis, non pariter sunt
Omnigenis perfusa Coloribus in genere omni?
Conveniebat enim Corvos quoque sæpe volanteis
Ex albis album pennis jactare colorem,
Et nigros fieri nigro de semine Cycnos,
Aut alio quovis uno, varioque colore.
Quinetiam quanto in parteis res quæque minutas

808. *Scilicet id sine, etc.*] Gifanius et alii, *Scire licet sine eo fieri non posse putandum.*

809. *Et quoniam plagæ, etc.*] Aliud argumentum, v. 7. continetur: in omni coloris perceptione pupilla oculi percutitur, alium vero ictum sentit cum albus color repræsentetur, et alium cum niger, aut quivis alius. At quid semina postulent colores quibus diversimode percutere et ferire possint? principia ista sint tantum diversimode figurata, diversimode etiam disposita, inde variæ imagines orirentur, a quibus oculus diversimode percuteretur, et diversi motus in organis excitarentur. Visus enim, secundum Epicurum, διὰ τῆς τῶν εἰδώλων εἰς τὴν ὄψιν ἐμπτώσεως.

814. *Opus esse Colores*] Ita Nonius: Plautus, *Omnes maritimi milites jam opus sunt tibi.* Similiter Cicero, et Cæsar. Lucretius ipse, lib. I. v. 1050. *Infinita opus est vis Materiaï.* Et lib. III. v. 980. *Materies opus est.*

816. *Præterea, quoniam, etc.*] Aliud, v. 9. subjungit argumentum, partim ex confessione eorum contra quos disputat, partim ex constantia colorum, qui in diversis rerum generibus apparent, ductum. Qui colorata fingunt semina certos colores certis figuris non attribuunt, non affirmant quadrata omnia semina nigra esse, nec rotunda alba, triangularia cærulea, etc. Unde igitur ista in quibusdam rerum generibus constantia? Cur omnes corvi *nigri*, cygni interim *albi?* Profecto utrumque genus variis coloribus perfusum videremus, cum semina, e quibus componuntur, variis coloribus contingi possint.

Ibid. *Non certis*] E MSS. Lambinus. *Nisi certis*, Nardius; imperite.

822. *Ex albis album pennis*] Melius forsan *pennis* quam *pariter* Gassendi.

825. *Quinetiam quanto, etc.*] Iterum, 8. v. disputat. Quodlibet corpus coloratum divide, quo minutiores fiunt particulæ, eo dilutior fit color, et tandem,

Distrahitur magis, hoc magis est ut cernere possis
Evanescere paullatim, stinguique Colorem;
Ut fit ubi in parvas parteis discerpitur Aurum,
Purpura, Pœniceusque color clarissimu' multo,
Filatim cum distractus disperditur omnis:
Noscere ut hinc possis, prius omnem efflare Colorem
Particulas, quam discedant ad Semina rerum.
  Postremo, quoniam non omnia Corpora Vocem
Mittere concedis, neque Odorem; propterea fit,
Ut non omnibus attribuas Sonitus, et Odores:
Sic, Oculis quoniam non omnia cernere quimus,
Scire licet, quædam tam constare orba Colore,
Quam sine Odore ullo quædam, Sonituque remota:
Nec minus hæc animum cognoscere posse sagacem
Quam quæ sunt aliis rebus privata, notisque.
  Sed ne forte putes solo spoliata Colore
Corpora prima manere: etiam secreta Teporis
Sunt, ac Frigoris omnino, calidique Vaporis,
Et sonitu sterila, et succo jejuna feruntur;
Nec jaciunt ullum proprio de corpore Odorem.

imo dum particulæ manent sensibiles, evanescit; imprudenter igitur expectamus colores in seminibus rerum, quos in exilioribus corporum partibus frustra quærimus.

827. *Stinguique Colorem*] Sic lib. I. v. 667. *Igneis in cœtu stingui.* Lib. IV. v. 1092. *Ardorem in membris qui* stinguere *possit.* Item Cicero in Arato: *Quem neque tempestas perimet, neque longa vetustas Interimet,* stinguens *præclara insignia cœli.* Gassendus tamen, *strictim.* Faber arbitratur *stinguique colorem* esse imitationem Platonis, qui colorem flammam e corporibus manantem esse dixit; frigide. Certe Lucretius, vel nunquam inspecto Platone, dixisse potuit purpureum et puniceum colorem, qui pene igniti videntur, extingui.

833. *Postremo, quoniam*] Demum, v. 8. premit adversarios. Omnes concedunt ea corpora quæ nares sentire nequeant inodora esse; illa insuper quæ aures non audiunt sonum non habere. Quidni igitur fatendum illa etiam corpora quæ oculi percipere non valent esse colorum expertia? De qualitatibus enim soli sensus judicant, nec credendum est ullam qualitatem alicui corpori competere, quam illi sensus non attribuunt.

841. *Sed ne forte putes, etc.*] Satis de coloribus: cæteris etiam omnibus qualitatibus, odore, frigore, calore, sono, humiditate, sapore, mollitie, lentitudine, raritate, etc. v. 23. sua semina carere demonstrat. Tribus utitur argumentis; 1. Si odorem seminibus concedas, turbabis omnia, gratissimi odores seminum grave-olentium interventu sordescerent, ut in componendis unguentis nisi artifex inolens oleum misceat, suavissimi odores ab oleo corrumperentur. Idem etiam de sapore, sono, calore, et frigore dicendum. 2. Semina dividi non possunt, ideoque nec *odorem,* neque *sonum,* neque *saporem,* neque *calorem,* neque *frigus,* quæ constant e particulis e corpore emissis, emittere valent. 3. Si mollitiem, lentitudinem, raritatem, fragilitatem, etc. seminibus apponas, mutabilia insuper efficies, et interitui obnoxia, ideoque res in nihilum reciderent.

844. *Et sonitu sterila*] Vulg. *sterilia;* sed recte *sterila,* ut *deforma* apud Tertullianum; et lib. I. v. 341. *sublima.*

Sicut Amaracini blandum, Stactæque liquorem
Et Nardi florum, nectar qui naribus halant,
Cum facere instituas: cumprimis quærere par est,
Quoad licet, ac potis es reperire, inolentis Olivi
Naturam, nullam quæ mittat Naribus auram:
Quam minime ut possit mistos in corpore Odores,
Concoctosque, suo contactos perdere viro.
  Propterea demum debent Primordia rerum
Non adhibere suum gignundis rebus Odorem,
Nec sonitum, quoniam nihil ab se mittere possunt;
Nec simili ratione Saporem denique quemquam
Nec Frigus, neque item calidum, tepidumque Vaporem, et
Cætera, quæ cum ita sunt tandem, ut mortalia constent,
Molli Lenta, Fragosa Putri, Cava corpore raro,
Omnia sunt a Principiis sejuncta necesse 'st,
Immortalia si volumus subjungere rebus
Fundamenta, quibus nitatur summa salutis:
Ne tibi res redeant ad Nilum funditus omnes.
  Nunc ea, quæ Sentire videmus cunque necesse 'st
Ex Insensilibus tamen omnia confiteare
Principiis constare: neque id manifesta refutant,
Nec contra pugnant, in promptu cognita quæ sunt;
Sed magis ipsa manu ducunt, et credere cogunt,

846. *Amaracini*] Qui plura de unguentis velit, Plinium, Dioscoridem, Theophrastum, Athenæum legat. Qualia qualia sunt unguenta, eadem est argumenti Lucretiani vis et virtus.

847. *Nardi florum*] Lambinus, *florem:* Unguentum viz. ex nardi flore confectum. Solenne optimis autoribus id quod eximium cujusque rei florem appellare: sic *flos vini* apud Plautum, *flos flammæ* apud Lucretium: *flos populi* apud Ennium; *Flos illibatus populi, suadæque medulla.* Festus in voce *Nectar* legit, *Et Nardi florem Nectar qui floribus halet.*

849. *Potis es reperire*] Carrio e MSS. *potis est reperiri.*

850. *Quæ mittat*] *Quod mittat*, alii.

859. *Molli Lenta, Fragosa Putri, etc.*] Ita legit Turnebus. Sensus est, ubi calor, frigus, tepor reperiuntur, necesse est corpora esse lenta, id est, cedentia, flexibilia propter mollitiem, fragilia propter putredinem et coctionem, cava propter raritatem, quæ in principiis si statuas, tum omnia ruant necesse est. Hæc Faber. probatur lectio, sed interpretatio displicet; nam mollities, raritas, et similes qualitates æque ac sapor, odor, sonus, frigus, et calor, videntur his versibus a seminibus separari.

864. Hactenus semina rerum calore, frigore, odore, sapore, colore, cæterisque qualitatibus destituta esse demonstravit Lucretius, ex iis tamen res calidas, frigidas, sapidas, et olentes constituit: jam majus opus movet, et docet res sensiles e principiis nullo prorsus sensu præditis componi posse. 1. Fidem experientiæ implorat, v. 9. E stercore putrido vermes nascuntur, at in stercore isto frustra vitam, aut sensum aliquem requiras.

866. *Neque id manifesta refutant*] Solennis Epicuri ratio, *οὐ μάχεται τοῖς φαινομένοις*: et *οὐδὲν τῶν φαινομένων τούτοις ἀντιμαρτυρεῖ. Faber.*

Ex Insensilibus, quod dico, Animalia gigni.
Quippe videre licet, vivos existere Vermeis
Stercore de tetro, putrorem cum sibi nacta 'st
Intempestivis ex imbribus humida tellus:
Præterea cunctas itidem res vertere sese.
Vertunt se Fluvii, Frondes, et Pabula læta
In Pecudes: vertunt pecudes in Corpora nostra
Naturam, et nostro de Corpore sæpe Ferarum
Augescunt vires, et corpora Pennipotentum.
Ergo omneis natura cibos in corpora viva
Vertit, et hinc Sensus animantum procreat omneis:
Non alia longe ratione, atque arida ligna
Explicat in flammas, et in igneis omnia versat.
Jamne vides igitur, magni Primordia rerum
Referre in quali sint ordine quæque locata,
Et commista quibus dent motus, accipiantque?
Tum porro quid id est, animum quod percutit ipsum?
Quod movet? et varios sensus expromere cogit,
Ex Insensilibus ne credas Sensile gigni?
Nimirum, Lapides, et Ligna, et Terra quod una
Mista, tamen nequeunt vitalem reddere Sensum.
Illud in his igitur fœdus meminisse decebit,

873. *Præterea cunctas, etc.*] Neque exemplum tantum proponit in vermiculis et animalibus dum gignuntur, sed in animalibus etiam genitis, v. 12. cum cibus assumptus ex inanimi animatus evadit: alimentis insensilibus, gramine, frondibus, etc. pecudes, et aves, res totæ sensiles, nutriuntur, istis vescitur humanum genus, ideoque e particulis insensilibus graminis et frondium tandem constituitur. Hæc omnia apposita similitudine illustrat: lignum aridum in ignem et flammam resolvitur, at non magis distat insensile alimentum a carne viva et sentiente, quam lignum a flamma lucente et clara; et quemadmodum oportet ex ligno extricari particulas, quæ sese cientes, explicantes, novaque ratione disponentes, nova illa lucendi, calefaciendique vi polleant, ita ex cibo secerni oporteat spirituosas particulas, quæ certa ratione diductæ, novoque modo dispositæ energiam hanc sentiendi obtineant. Sensus enim sensilisve rei procreatio ex insensilibus principiis debetur certæ et speciali eorum magnitudini, figuræ, positioni, ordini, et motui.

885. *Tum porro quid id est, etc.*] Ne argumentis ab experientia ductis repugnare videatur ipsa experientia, cavet v. 16. Negare non potuit ligna lapides terramque commista aliquando insensilia manere, aliter viventes domos, et turres sensiles efficeret. Fatetur igitur res insensiles nisi certa figura, et magnitudine donentur, debito motu agitentur, certoque ordine disponantur, nunquam efficere res sensiles; at debita omnia et requisita adhibeantur, animal nascitur e re maxime insensili. Putrescat enim lignum, aut glebæ imbribus resolvantur, et animalium huc et illuc reptantium agmina subito admirabere.

887. *Ex Insensilibus*] Priscianus legit, *Ex Insensibili: credat* pro *credas*, Lambinus. Et *ni* pro *ne*, Gifanius.

889. *Vitalem reddere Sensum*] Gassendus, *virtutem reddere Sensus.*

890. *Fœdus*] Ita Lambinus e quatuor MSS. Et *fœdus* interpretatur illam conventionem et pactionem, per quam

Non ex omnibus omnino, quæcunque creant res,
Sensilia extemplo, et Sensus me dicere gigni:
Sed magni referre, ea primum quantula constent,
Sensile quæ faciunt, et qua sint prædita Forma,
Motibus, Ordinibus, Posituris denique quæ sint;
Quarum nil rerum in Lignis Glebisque videmus.
Et tamen hæc cum sunt quasi putrefacta per imbreis,
Vermiculos pariunt, quia Corpora materiaï
Antiquis ex Ordinibus permota nova re,
Conciliantur ita, ut debent Animalia gigni.
Deinde ex Sensilibus cum Sensile posse creari
Constituunt, porro ex aliis sentire suetis;
Mollia tum faciunt: nam Sensus jungitur omnis
Visceribus, Nervis, Venis, quæcunque videmus
Mollia mortali consistere corpore creta.
Sed tamen esto jam posse hæc Æterna manere:
Nempe tamen debent aut Sensum partis habere,
Aut similia totis Animalibus esse putari:
At nequeant per se Partes sentire, nec esse.

a me dissentire desinas, mihique assentiare; sed non tanta est librorum autoritas: *illud fœdus* nunquam in Lucretio invenies, sed passim, *illud in his rebus*, quod alii rectius amplectuntur.

892. *Sensilia extemplo*] Alii, *sensile et extemplo.* Florentini autem codices exhibent, *Sensile progigni extemplo, et producere sensus*; plane vitiose.

895. *Posituris denique quæ sint*] Id est, *qualia sint posituris*; sed alii melius legunt, *Posituris denique queis sint.*

900. *Debent Animalia*] *Debeant*, mavult Lambinus, ut hæc sit sententia; ita conciliantur, id est, tali ordine conjiciuntur et coëunt, ut ex iis ita conjectis et congressis animalia gigni debeant.

901. *Deinde ex Sensilibus, etc.*] Aliud Lucretii argumentum, v. 5. continetur; quia si principia, ex quibus est sensus, sensilia sint, erunt igitur ipsa mollia, cum nulla res dura, solidave, sit capax sensus; quare et erunt corruptibilia, quippe cum, nisi solida sint, distrahi possint, atque idcirco suam Naturam amittere: atqui debent rerum principia, ut declaratum superius est, incorrupta perseverare. Ita optime Philosophus Gassendus. Grammaticum vero Lambinum audiamus: deinde cum statuant sensile ex sensilibus creari posse, quæ quidem sensilia ex aliis sentire consueverunt, nempe ex venis, visceribus, nervis, et similibus; tum faciunt illa sensilia mollia, et ita mortalia: hæc Grammaticus, dum verba potius quam sensum spectat; quippe vitiosos codices sequutus desipit: quid enim sibi velint istæ voces, *ex sensilibus, porro ex aliis sentire suetis*, cum illi, Plato et Anaxagoras, contra quos disputat Lucretius ipsa rerum *principia* statuerunt sensilia? Nullis igitur libris adjutus, sed re ipsa admonitus audacter lego, Denique principiis *qui sensile posse creari, etc.*

903. *Tum faciunt*] E codicibus nescio quibus *cum* exhibet Gifanius, et conjicit legendum, *confaciunt.*

906. *Sed tamen esto jam, etc.*] Aliud, v. 12. proponit argumentum: supponamus sensilia hæc rerum principia, quæ Plato et Anaxagoras statuerunt, ac proinde mollia, æterna esse posse, nec interitui obnoxia, haberi tamen sensilia non possunt, neque ut partes, quia partes separatæ non sentiunt, neque ut tota, quia hoc modo essent quædam animalia, ac ideo mortalia, seu corruptibilia, quod adversatur suppositioni.

Namque aliûm Sensus membrorum respuit omnium:
Nec manus a nobis potis est secreta, neque ulla
Corporis omnino sensum pars sola tenere.
Linquitur, ut totis Animalibus adsimulentur;
Vitali ut possint consentire undique Sensu.
Qui poterunt igitur rerum primordia dici,
Et lethi vitare vias, Animalia cum sint,
Atque Animalibu' sint mortalibus una, eademque?
Quod tamen ut possint; ab cœtu concilioque,
Nil facient, præter volgum, turbamque animantum:
Scilicet ut nequeant Homines, Armenta, Feræque,
Inter sese ullam rem gignere conveniendo
Per Veneris res, extra Homines, Armenta, Ferasque.
Quod si forte suum dimittunt corpore sensum,
Atque alium capiunt: quid opus fuit attribui, quod
Detrahitur? Tum præterea, (quod fugimus ante,)

910. *Namque aliûm Sensus, etc.*] Interpretes disputant quo modo legendus sit hic versus, et quo ordine collocari debeat. Lambinus, Gassendus, Faber, *Namque aliûm Sensus membrorum respuit omnes;* et v. 912. subjungunt: quasi dixisset Lucretius; pars a toto suo separata aliorum omnium membrorum sensus respuit, ergo pars sola, i. e. a toto sejuncta, totius corporis sensum tenere non potest. Displicet hæc interpretatio; sufficit enim, (respondeant illi qui statuunt semina sensilia,) si pars sejuncta sensum sibi peculiarem, licet non totius corporis sensum retineat. Legendum autem existimo, *Namque aliûm Sensus membrorum res petit omnis;* et v. 909. subjungendum; viz. quælibet pars postulat unionem cum aliis membris, ut sensus capax sit, nam sine vitali partium consensu, ut sæpe Lucretius, nullus est omnino sensus.

917. *Animalibu'—una, eademque*] Una eademque cum animalibus. *Idem facit occidenti:* Horatius. *Faber.*

918. *Quod tamen ut possint*] Ulterius progreditur, v. 5. Quia licet admittantur et quasi animalia, et immortalia simul, tum nullum animalium, qualia jam visuntur gigni poterit, sui scilicet generis, coalitumve in unam speciem; sed acervus solummodo et congeries variorum animalculorum. Hæc Gassendus: alia Faber, sed pejora: Ponamus sensibilia esse principia, neque tamen corruptibilia, quando ita vis, quid tandem ex illis fieri poterit? Nihil certe præter animalia, non arbor, non metallum, etc.

922. *Per Veneris res*] Pro hoc versu alii libri exhibent, *Sic itidem quæ sunt minimis sentire necesse est;* in aliis invenies, *Sic itidem quæ sentimus sentire necesse est;* e libro quodam cum MSS. comparato substituit Lambinus, *Per Veneris res, etc.* rejicit Gifanius: nec valde necessarius videtur, quippe auferas illum, valet tamen Lucretii argumentum.

923. *Quod si forte suum*] Deinde, v. 7. ridet illos qui asserunt semina sensu quidem prædita esse, at non eo qui postea in animalibus apparet, et aliud subjicit argumentum illi, quod v. 870. continetur, affine: ex ovis nascuntur aves, vermes e putri terra exiliunt, at sensilia ova, aut glebas viventes quis dixerit?

925. *Quod fugimus ante*] *Fugimus*, negavimus, non concessimus, Lambinus; et idem reliqui interpretes: addit Faber; vox est ex usu forensi, ubi *defendere* pro affirmare, assumere; respicit autem locum illum, *Quarum nil rerum in lignis glebisque videmus:* v. 896. Sed qui locum inspicit, sat scio, huic observationi nequaquam consentiet. Legendum igitur arbitror *figimus*, id est, ponimus seu probamus; et vox ista non incommode respiciet v. 870. ubi pars hujus argumenti proponitur.

Quatinus in Pullos animaleis vertier Ova
Cernimus Alituum, Vermeisque effervere, terram
Intempestivos cum putror cepit ob imbreis:
Scire licet gigni posse ex non Sensibu' Sensus.
Quod si forte aliquis dicet, duntaxat oriri
Posse ex non-Sensu Sensus, sed mobilitate
Ante aliqua tanquam partum, quam proditur extra:
Huic satis illud erit planum facere, atque probare,
Non fieri partum, nisi concilio ante coacto:
Nec commutari quicquam sine conciliatu
Primorum, ut nequeunt ullius corporis esse
Sensus ante ipsam genitam naturam Animantis.
Nimirum quia Materies disjecta tenetur
Aëre, Fluminibus, Terris, Flammaque creatis:
Nec congressa modo vitaleis convenienti
Contulit inter se motus, quibus omnituentes
Accensi Sensus animantem quamque tuentur.

927, 928. *Vermeisque effervere, terram Intempestivos cum, etc.*] Alii legunt, *Vermesque effervere terram, Intempestivos quam, etc.*

930. *Quod si forte aliquis, etc.*] Duos sequentes versus ita legit Gifanius. *Posse ea non sensu, sensus mutabilitate, Aut aliquo tanquam partu, quod proditur extra.* Nardius, *Posse ex non sensu; sed sensus mobilitate Ante aliqua tangi partum, quam proditur extra.* Hunc locum difficilem et obscurum esse Gassendus, Lambinus, omnes fatentur: Gassendo judice sensus videtur esse; non bene dici rem sensilem ex principio insensili gigni, si intelligamus illud immutari, et variis immutationibus in sensum tandem perfici; simileque esse, ut dum fœtus initio minimus paulatim grandescit, ac paritur magnus. Siquidem, inquit, non unum principium, non singula seorsim sumpta, mutationis capacia sunt; sed natura solum concreta ex principiis pluribus, unde et ista varie dispersa possunt sensu destitui, et idonea tamen ratione coëuntia contexi in rem sensilem: nec valet fœtus similitudo, quando is quoque ab initio ex multis constat partibus, pro quarum ratione est magnus, cum singulare principium mutationi nulli subjaceat. Hæc Gassendus: Tres diversas lectiones et interpretationes in Lambino quæras, omnes enim displicent: legendum autem, *Quod si forte aliquis dicet, duntaxat oriri Posse ex non sensu sensus* mutabilitate *Ante aliqua,* totum *partum quam proditur extra.* Et pro obscura et difficili, plana subito erit et facilis sententia. Aliquis enim forsan dicat, principia rerum quidem esse insensilia, at vi et virtute rei generantis illa principia mutari in sensilia, et sensu gaudere antequam in animal coalescunt: huic, v. 13. Lucretius respondet, principia seorsim sumpta mutationis esse prorsus incapacia, nec sensum alicujus animalis produci posse antequam ipsum animal perficiatur; quia sensus postulat eum vitalium motuum consensum, quem in rerum principiis, quæ per aërem, aquam, terram, ignemque (istos philosophos tangit qui omnia e quatuor elementis componi docuerunt) dispersa volitant, frustra requiras.

935. *Commutari*] *Coagmentari*, vel *coamentari*, Muretus; sed *commutari* placet, ut et *principium* pro *primorum* in sequenti versu, quanquam *prima* aliquot locis apud Lucretium pro *principiis* sumantur.

939. *Flammaque creatis*] Gifanius, *terraque creatis:* quasi terra creata diversum aliquod ab ipsa terra elementum constitueret.

941. *Quibus omnituentes*] Alii, *quibu' convenienter.*

942. *Accensi Sensus*] Infra Lucretius,

Præterea, quamvis Animantem grandior ictus,
Quam patitur natura, repente adfligit, et omneis
Corporis, atque animi pergit confundere Sensus.
Dissolvuntur enim positure Principiorum,
Et penitus motus vitales impediuntur,
Donec Materies omnes concussa per artus
Vitaleis Animæ nodos e corpore solvit,
Dispersamque foras per caulas ejicit omneis.
Nam quid præterea facere ictum posse reamur
Oblatum, nisi discutere, ac dissolvere quæque?
Fit quoque, uti soleant minus oblato acriter ictu
Reliquiæ motus vitalis vincere sæpe,
Vincere, et ingenteis plagæ sedare tumultus,
Inque suos quicquid rursus revocare meatus,
Et quasi jam lethi dominantem in corpore motum
Discutere, ac pœne amissos accendere Sensus.
Nam, quare potius lethi jam limine ab ipso
Ad vitam possint conlecta mente reverti,
Quam quo decursum prope jam siet, ire, et abire?
Præterea, quoniam dolor est ubi Materiaï

pœne amissos accendere *Sensus;* et l. III. accensus *nobis per viscera sensus.*

943. *Præterea, quamvis Animantem, etc.*] Opus prosequitur, et rursus, v. 10. fidem experientiæ implorat, quippe vehemens ictus, qui nil aliud agit, quam ut solvat texturam et compages corpusculorum, e quibus constat animal, omnem sensum penitus destruit, torpet animal, dissipatur anima, et particulis illius per poros et meatus e corpore ejectis, consequitur interritus.

949. *E corpore*] Alii legunt, *a corpore:* alii, *in corpore.*

950. *Caulas*] Vox Lucretiana, poros seu meatus corporis significans: sic lib. III. v. 256. lib. VI. v. 491. et alibi.

953. *Fit quoque, uti soleant, etc.*] Declarat etiam consequenter, v. 9. si ictus fuerit paullo remissior, posse post aliquantulam corpusculorum exturbationem status restitutionem fieri, quasi dispositione ad motus vitales dominante adhuc, neque omnino resoluta; sic sopiti excitantur sensus, ab ipso mortis limine redit, et convalescit animal. Hæc omnia, fateor, voluit Lucretius, sed an hi versus hæc omnia satis exprimunt, merito dubium: tota autem integrior foret sententia, si reducatur versus 1009. *Neve putes æterna,* (lego *interna,*) una cum duobus sequentibus (quos in isto, in quo nunc leguntur, loco nihil agere demonstrabo) et versui 958. subjungatur: hic enim positus Lucretii mentem explicabit, et vim objectionis franget, contra quam non satis provisum videtur: quippe aliquis dicat, si ab ictu minus vehementi animæ particulæ disjungerentur, nunquam iterum recolligi possint, sed dispersæ avolarent, et animal interiret; ideoque ictus iste, qui sensum interrumpit, aliquid aliud omnino agit, quam ut particulas animæ discutiat, et disjungat. Resp. Lucretius, licet ea semina, quæ in rerum superficie sita sunt, quolibet ictu disjuncta avolent; illa tamen, quæ in intimis corporis venis continentur, non tam facile dissipari.

960. *Conlecta mente*] *Conjecta,* Gifanius et alii: imperite.

962. *Præterea, quoniam dolor, etc.*] Deinde, v. 10. probat semina voluptatis et doloris, atque ideo omnis sensus expertia; quippe dolor oritur ex principiorum exturbatione ab eo, quo sunt,

Corpora vi quadam per viscera viva, per artus
Sollicitata suis trepidant in sedibus intus;
Inque locum quando remigrant, fit blanda voluptas:
Scire licet, nullo Primordia posse dolore
Tentari; nullamque Voluptatem capere ex se:
Quandoquidem non sunt ex ullis Principiorum
Corporibus, quorum Motus novitate laborent,
Aut aliquem fructum capiant Dulcedinis almæ.
Haud igitur debent esse ullo prædita sensu.
  Denique, uti possint sentire Animalia quæque,
Principiis si etiam 'st Sensus tribuendus eorum:
Quid? genus humanum propritim de quibu' factum 'st?
Scilicet et risu tremulo concussa cachinnant,
Et lacrymis spargunt rorantibus ora, genasque,
Multaque de rerum mistura dicere callent,
Et sibi proporro quæ sint primordia quærunt.
  Quandoquidem totis mortalibus adsimulata
Ipsa quoque ex aliis debent constare elementis;
Inde alia ex aliis, nusquam consistere ut ausis.
Quippe sequar, quodcunque Loqui, Ridereque dices,
Et Sapere, ex aliis eadem hæc facientibus, ut sit.
Quod si delira hæc, furiosaque cernimus esse;
Et ridere potest ex non ridentibu' factus,
Et sapere, et doctis rationem reddere dictis,
Non ex Seminibus sapientibus, atque disertis:

statu, ita et voluptas a restitutione in eundem statum; at rerum principia sunt simplicia, nec eorum partes ab eo, in quo sunt, statu exturbari possunt, nec in eundem iterum restitui.

964. *Sollicitata, etc.*] Concussa. *Trepidant* autem *moventur*, Virgilius crebro; idque ubi nullus formidini locus, itaque sæpenumero et *festinare* significat.

968. *Ex ullis*] Gifanius, *ex illis*. Et docet *motus* in sequenti versu non voci Κίνησις, ut Lambinus voluit, sed voci Κινήσεως respondere.

972. *Denique, uti possint, etc.*] Tandem ad absurda adigit adversarios, v. 18. quippe si debeant res, sensiles cum sint, gigni ex sensilibus, hoc est similes ex similibus, necesse est ergo hominem, v. c. constare ex principiis quæ ipsa rideant, plorent, ratiocinentur, de mistura rerum, deque seipsis disserant, requirantque e quibus principiis constent? nam ridet, plorat, et ratiocinatur homo; si vero res ridens, plorans, et sapiens e principiis neque ridentibus, neque plorantibus, neque sapientibus componi possit, cur non res sensilis e principiis prorsus insensilibus? Aliud insuper premit absurdum, nam si res ridentes plorantes, etc. e seminibus ridentibus, plorantibus, etc. constituas, ista etiam semina ex aliis similibus componi debent, inde processus in infinitum, nec ullus foret terminus ubi consistere valeas.

973. *Si etiam 'st*] Alii, *si jam*. Pro *factum*, v. 974. et *factus*, v. 985. Gifanius legit, *auctum* et *auctus*: pro *mistura*, v. 977. Gassendus, *natura*.

974. *Propritim*] *Proprie;* Nonius.

979. *Totis mortalibus*] *Totis animalibus;* Gassendus.

Quî minus esse queant ea, quæ Sentire videmus,
Seminibus permista carentibus undique Sensu?
Denique cœlesti sumus omnes semine oriundi:
Omnibus ille idem Pater est, unde alma liquenteis
Humorum guttas Mater cum Terra recepit,
Fœta parit nitidas fruges, arbustaque læta,
Et genus humanum, et parit omnia sæcla ferarum,
Pabula cum præbet, quibus omnes corpora pascunt,
Et dulcem ducunt vitam, prolemque propagant.
Quapropter merito Maternum nomen adepta 'st.
Cedit idem retro de Terra quod fuit ante,
In terras; et quod missum 'st ex Ætheris oris,
Id rursum Cœli rellatum templa receptant;
Nec sic interimit mors res, ut Materiaï
Corpora conficiat, sed cœtum dissupat ollis:
Inde aliis aliud conjungit, et efficit, omnes
Res ut convertant formas, mutentque colores,
Et capiant Sensus, et puncto tempore reddant:
Ut noscas referre, eadem Primordia rerum
Cum quibus, et quali positura contineantur,
Et quos inter se dent motus, accipiantque:
(Neve putes æterna penes residere potesse

990. *Denique cœlesti sumus*] Longam de ortu rei sensilis disputationem, v. 32. egregie concludit; colligit enim argumenta antehac deducta, fortius urget collecta, et deinde totam sententiam de ortu sensus explicat: cum terra imbres ex æthere descendentes receperit, fertilis fit, parit segetes, gramina, et fructus quibus homines et bestiæ, res sensiles, nutriuntur. At pater ille æther insensilis, imbres etiam descendentes, tellusque mater non magis sensilis; dissoluta denique animalia partim in æthera avolant, partim in terram, res prorsus insensiles, relabuntur: sic particulæ uno modo nullo sensu præditæ, alio modo, alioque ordine dispositæ, sensiles evadunt. Res etiam sensiles mutato ordine et dispositione seminum torpescunt, et omnem sentiendi vim amittunt.

Ibid. *Semine*] Alii, *stirpe*.

1009. *Neve putes, etc.*] Lambinus in omnibus libris invenit scriptum, *Neve putes æterna penes, etc.* Atque hanc scripturam quidam interpretantur, *Neve putes corpora prima posse residere penes profundum immensum;* nulla, aut certe absurda sententia. Turnebus, *penes æterna residere*, sic explicat, *in æternis textis remanere.* Lambinus, *Neve putes corpora prima residere posse penes æternitatem omni motu privata.* Idem aliquando putavit legendum *minus* pro *penes;* et tandem conjectando fessus versum hunc cum duobus sequentibus rejicit. *Æterna penes*, in ipsis penetralibus, Palmerius. Nescio quis dicit hic nihil sollicitandum, *penes*, id est, *penes nos*, et *minus* subintelligitur. In his versibus explicandis multus est Faber, aliorum sententias rejicit, suamque his verbis exhibet; locus omnino difficilis: Turnebus *penes æterna* sumit pro æternis textis, quod mihi nimis stoicum, nimis *μετέωρον* et metaphysicum videtur, quam ut ita sentire Lucretium existimem. Lambinus olim existimavit pro *penes* legendum *minus*, quod mihi in mentem etiam venerat, priusquam

Corpora prima, quod in summis fluitare videmus
Rebus, et interdum nasci, subitoque perire):
Quin etiam refert nostris in Versibus ipsis,
Cum quibus, et quali sint ordine quæque locata.
Namque eadem Cœlum, Mare, Terras, Flumina, Solem
Significant: eadem Fruges, Arbusta, Animanteis:
Si non omnia sint, at multo maxima pars est
Consimilis: verum Positura discrepitant hæc.
Sic ipsis in rebus item jam Materiaï
Intervalla, Viæ, Connexus, Pondera, Plagæ,

ejus commentarios legissem. Ita certe ratio postulat, sed quia duriusculum ei videtur, *corpora prima resident æterna,* ideo alio confugit, ut dicat hos tres versus, qui tamen mihi magnopere Lucretiani videntur, tolli posse; vel ita explicandum τὸ *residere,* ut privationem ab omni motu significet, et *penes æterna* positum fuerit pro *penes æternitatem.* Sed eam quoque sententiam ipsemet Lambinus sibi non satis probari ibidem ostendit, et merito quidem. Gifanius ita scribit, ita omnes vett. libb. Marullus *parum,* et ita Vulg. et Lamb. male: *residere penes æterna* (quod profundum alibi vocat), et in rerum adspectu et facie extare, opposuisse videtur Poëta: ex quibus liquido cuivis constare potest vim sententiæ nulla omnino ratione assecutum eum esse. Sed ubi illud tandem apud Lucretium, ut *profundum* pro *æternis* sumatur? quærat modo. Nam nos τὸ *profundum* in hoc ipso libro pro *infinito* sumi scimus. Dein, quis dubitet omnia corpora, non modo simplicia, sed et concreta esse in *infinito?* ubi enim esse queant nisi in *infinito,* haud sane video. De Latinitate nihil dicam, quippe qui legi sciam apud Tertullianum *penes* pro *in. Infantes,* inquit, *penes Africam Saturno immolabantur,* in Apologetico. Sed missa hæc facio, neque enim id agitur utrum res sint in *profundo,* seu *penes æterna,* quod nihil est; sed hoc Lucretius ait, Corpora quæ in concretis perire videntur, non perire tamen, neque ideo *minus æterna esse;* quod videre debuerat Gifanius. Itaque ut id ingenue dicam quod sentio, pro *penes* necessario legendum arbitror *minus,* aut *parum,* ut in vulgat. Denique etsi nullum exemplum proferri possit, in quo *residere* positum fuerit pro *esse,* non continuo sequitur errare illum qui ita existimet. Certe Lucretius plurimis locis usurpavit *manere* pro *esse* simpliciter; at ni frequentia exemplorum probâsset, ea de re dubitaremus. Sed ut res tota, qua de agitur, perspicue magis appareat, paucula quædam addi necesse est. Vult probare Lucretius mortem ipsam nil prorsum in corporibus primordialibus ad nihilum redigere, sed ab ea situm modo, figuram, et alia id genus mutari: *Nec sic interimit mors res, ut materiaï corpora conficiat,* inquit, id est destruat, consumat; sed tantum cœtum dissipat. *Inde* (id est ex iis corporibus) *aliud aliis conjungit, et efficit omnes res ut convertant formas suas, et capiant sensus* (animentur), *et puncto tempore reddant,* (id est moriantur, nam hæc ad animalia præsertim pertinent,) *ut noscas plurimi referre, etc. Et ne putes prima corpora ideo minus æterna esse, quod illa in concretis fluctuare videntur, modo nasci, modo interire;* qui enim nasci illa, et interire putant, falluntur; nam ex oculis nostris subducuntur per interitum συγκριμάτων, sed non pereunt, quippe ad cætera primordia reducuntur, seu *ad sua sæcla,* ut mox loquitur, *recedunt,* donec motu sibi ingenito in cœtus novos redeant, etc. *Quod dixi autem de positura et collatione, potest id a simili, ex literarum elementis probari, etc.* An itaque nunc, Lector, tres illos versus tollendos esse putabis? Hæc Faber versibus immeritis nimis favens. Lego autem, *Neve putes interna minus, etc.* et v. 958. subjungo: placet ista conjectura, et scio alios interpretes nihil melius protulisse.

1017. *Discrepitant hæc*] Literarum elementa. Alii, *res;* inepte: hanc emendationem Lambini judicio debemus.

1019. *Viæ*] Apposite Virgilius, ipse Epicureus, in lib. I. Georg. *Verum ubi*

Concursus, Motus, Ordo, Positura, Figuræ
Cum permutantur, mutari Res quoque debent.
  Nunc animum nobis adhibe veram ad rationem:
Nam tibi vehementer nova res molitur ad aureis
Accidere, et nova se species ostendere rerum.
Sed neque tam facilis res ulla 'st, quin ea primum
Difficilis magis ad credendum constet; itemque
Nil adeo magnum, nec tam mirabile quicquam
Principio, quod non minuant mirarier omnes
Paullatim; ut Cœli clarum purumque colorem,
Quemque in se cohibent palantia sidera passim,
Lunæque, et solis præclara luce nitorem:
Omnia quæ si nunc primum mortalibus adsint,
Ex improviso ceu sint objecta repente;
Quid magis his rebus poterat mirabile dici,
Aut minus ante quod auderent fore credere gentes?
Nil ut opinor, ita hæc species miranda fuisset;
Quom tibi jam nemo fessus satiate videndi
Suspicere in cœli dignatur lucida templa:
Desine quapropter novitate exterritus ipsa
Exspuere ex animo rationem; sed magis acri
Judicio perpende, et, si tibi vera videtur,
Dede manus, aut, si falsa est, accingere contra.

tempestas, et cœli mobilis humor Mutavere vias.

1022. *Nunc animum nobis, etc.*] Seminibus jam rite præparatis, et motu instructis demandat opus, quo nihil certe majus, nihil prudentius, aut augustius: alios Terrarum orbes, alia Astra, alios Soles, innumeros denique Mundos in spatio infinito ædificat; novum hoc quidem et incredibile, at non ideo rejiciendum: modo Memmius attendat argumenta, et rem ipsam aliquamdiu contempletur, minus insolens et admirabilis quotidie apparebit; multa enim sunt prorsus stupenda, quibus assueti homines non amplius suspiciunt, v. 25. Ἀλλὰ μὲν καὶ Κόσμοι ἄπειροί εἰσιν, οἵθ' ὅμοιοι τούτῳ οἵτ' ἀνόμοιοι. Epicurus ad Herodotum.

1028. *Quod non minuant mirarier omnes*] Alii codd. exhibent, *Quod non minus fiat mirabile cunctis*, et pro *mirabile quicquam* in priori versu, Lambinus legit, *mirabile quoiquam*. *Minuant mirarier;* Terentius, Andr. Act. 2. Sc. 3. *Nec tu ea causa minueris hæc quæ facis.*

1035. *Ante quod*] *Ante quid*, Lambinus; et sequentem versum ita legit, *Nulli ut opinor ita hæc species miranda fuisset Quam tibi.* Sed aliam lectionem sequor, utpote longe potiorem; *Nil ut opinor, ita hæc species miranda fuisset.* Sequentem autem versum ita emendat Faber, *Quom* (id est *cum*) *tibi jam nemo fessus, etc.* quasi diceret, *et tamen* (*ita assueti sunt oculi huic spectaculo*) *nemo hodie dignatur suspicere in cœlum.* Illud autem *tibi* (Servii voce utor) *vacat:* ut *mihi* apud Virgil. Georg. I. *Jam tum* mihi *taurus aratro.*

1037. *Satiate videndi*] Hunc ipsum versum laudat Nonius in voce *satias*, docetque Accium, Varronem, Lucilium, Sallustium, et Terentium eadem voce usos fuisse. In sequenti versu pro *in cœli* alii legunt, *hinc cœli.*

1040. *Exspuere*] Sic omnes fere codices; Lambinus tamen amat *respuere.*

Quærit enim ratione Animus, cum summa loci sit
Infinita foris hæc extra mœnia mundi;
Quid sit ibi porro, quo prospicere usque velit mens,
Atque animi jactus liber quo pervolet ipse.
Principio, nobis in cunctas undique parteis,
Et latere ex utroque, infra, superaque, per Omne
Nulla 'st finis, uti docui, res ipsaque per se
Vociferatur, et elucet natura Profundi:
Nullo jam pacto verisimile esse putandum 'st,
Undique cum vorsus spatium vacet infinitum,
Seminaque innumero numero, summaque profunda
Multimodis volitent æterno percita motu,
Hunc unum Terrarum orbem, Cœlumque creatum;
Nil agere illa foris tot corpora Materiaï:
Cum præsertim hic sit natura factus, et ipsa
Sponte sua forte offensando semina rerum
Multimodis, temere, incassum, frustraque, coacta
Tandem cooluerint ea, quæ conjecta repente
Magnarum rerum fierent exordia semper,

1043. *Quærit enim ratione Animus*] De quatuor hisce versibus litigant interpretes, dum alii fastidiunt, quos alii amplectuntur: ego quidem nec absurdos esse video, nec inutiles; explicant enim futuræ disputationis argumentum, idque non inepte, si modo ita ut edidi legantur. Fayus legit, *Quærit enim ratio ne animi*, id est, *an animus inquirit, aut dubitat?* et quarto versui notam interrogationis subjungit. Non opus est isto acumine.

1047. *Principio, nobis in cunctas, etc.*] Infinitum esse spatium, et in illo spatio infinita semina volitare, si Epicurum audias, certum est: at in hunc, quem nos incolimus, mundum omnia ista infinita semina non coaluerunt; quid ni igitur credamus semina in alia spatii infiniti parte compages huic nostro mundo vel prorsus similes vel dissimiles componere, præsertim cum eadem *natura* ubique regnat, et in omnibus spatii infiniti partibus eodem jure utitur. Hoc argumentum v. 19. continetur. *Αἵ τε γὰρ Ἄτομοι ἄπειροι οὖσαι, φέρονται καὶ πόῤῥω τούτου, καὶ ἄλλυδις ἄλλαι εἰς ἀπεργασίαν Κόσμων ἀπείρων συνέρχονται· οὐ γὰρ καταναλῶνται αἱ τοιαῦται Ἄτομοι (ἐξ ὧν ἂν γένοιτο ὁ Κόσμος οὗτος, ἢ ἐξ ὧν ἂν ποιηθείη ἄλλος) οὔτ' εἰς ἕνα*, (ita legit Meibomius,) *οὔτ' εἰς πεπερασμένους, οὔθ' ὅσοι τοιοῦτοι, οὔθ' ὅσοι διάφοροι τούτῳ, ὥστε οὐδὲν τὸ ἐμποδίζον ἐστὶ πρὸς τὴν ἀπειρίαν τῶν Κόσμων.* Epicurus ad Herodot.

1050. *Profundi*] Infiniti. Vide v. 1094.

1052. *Undique cum vorsus*] Ita omnes libri: Lambinus tamen legit, *cum quoquo vorsus;* istamque lectionem, ut et omnia inepta Fayus approbat.

1054. *Æterno—motu*] Est enim ingenitus atomo motus. *Faber.*

1060. *Cooluerint*] Cum reperissem in libris scriptis partim *colarint*, partim *coierint*, partim *coierunt*, *cooluerint* reposui; quæ scriptura perspicue vera est. *Coolescere* autem valet *concrescere*, et *coagmentari; olescere* enim (ut docet Festus) valet *crescere:* quo verbo utitur idem Lucretius infra eodem libro. *Donec olescendi summum tetigere cacumen.* Ubi tamen quidam legunt *alescendi*, male. *Lambinus.*

1061. *Exordia semper*] Pessime: neque enim *semper* cum *repente* convenire potest. Errorem autem ut viderent interpretes, certe scripturæ varietas satis efficere debuerat. Hic enim versus in lib. V. repetitus fuit, sed novo etiam mendo deformatus: sic enim ibi legitur, *Tandem convenient ea, quæ conjuncta, repente Magnarum rerum fiant exordia sæpe.*

Terraï, Maris, et Cœli, generisque Animantum.
Quare etiam atque etiam taleis fateare necesse 'st
Esse alios alibi congressus materiaï,
Qualis hic est, avido complexu quem tenet æther.
Præterea, cum Materies est multa parata;
Cum Locus est præsto; nec res, nec causa moratur
Ulla: geni debent nimirum, et confieri res.
Nunc et Seminibus si tanta 'st copia, quantam
Enumerare ætas animantum non queat omnis;
Visque eadem, et natura manet, quæ Semina rerum
Conjicere in loca quæque queat, simili ratione,
Atque huc sunt conjecta: necesse 'st confiteare
Esse alios aliis Terrarum in partibus orbeis,
Et varias Hominum genteis, et sæcla Ferarum.
Huc accedit, ut in Summa res nulla sit una,
Unica quæ gignatur, et unica, solaque crescat,
Quin cujusque sient sæcli, permultaque eodem

Sed et hic et illic scribendum est non *semper*, non *sæpe*, sed *nempe; Magnarum rerum fierent exordia, nempe Terraï, maris, et cœli, etc.* Vitium autem ex compendiaria scribendi ratione natum est, nam pro *nempe* scribebant *nẽpe*, unde procuderunt illud *sæpe*, quemadmodum *ex sæpe τὸ semper* procreavere: Faber. At vero ista tinnientia, *Conjecta repente —Exordia nempe*, quæ auris pati potest?

1065. *Avido*] Vasto, ingenti: sic lib. V. *Inde* Avidam *partem montes sylvæque ferarum Possedere*. Lambinus.

1066. *Præterea, cum Materies est, etc.*] Iterum, v. 10. hoc modo arguit. Positis omnibus ab rem aliquam producendam requisitis, quidni res ista producatur? At est sufficiens materiæ copia, idoneus insuper locus, nec deficit ista vis naturæ, quæ hunc mundum ex seminibus fortuito occursantibus composuit; quidni, igitur, præparatam et sibi obedientem materiam, in aliis etiam spatii infiniti partibus conjungat, et cœlum, terras, mare, homines, atque animalia producat? Metrodorus dicit, *ἄτοπον εἶναι ἐν μεγάλῳ πεδίῳ ἕνα στάχυν γενηθῆναι, καὶ ἕνα Κόσμον ἐν τῷ ἀπείρῳ· ὅτι δὲ ἄπειροι κατὰ τὸ πλῆθος, δῆλον ἐκ τοῦ ἄπειρα τὰ αἴτια εἶναι, εἰ γὰρ ὁ μὲν Κόσμος πεπερασμένος, τὰ δὲ αἴτια πάντα ἄπειρα ἐξ ὧν ὅδε ὁ Κόσμος γέγονεν, ἀνάγκη ἀπείρους εἶναι· ὅπου γὰρ τὰ πάντα γέγονεν αἴτια, ἐκεῖ καὶ τὰ ἀποτελέσματα.* Plutarchus de Placit. Phil. lib. I. cap. 5. Ita hoc et superius argumentum complectitur Metrodorus familiaris Epicuri.

1068. *Geni*] *Geri*, Gifanius, qui de hac voce cum Lambino perpetuo litigat; suam sententiam e libris tuetur Gifanius: se defendit Lambinus v. 1074. *Unica quæ gignatur, etc.*

Ibid. *Confieri*] Alibi Lucretius; et Virgilius, lib. IV. Æneid. *Nunc qua ratione quod instat Confieri possit, paucis adverte, docebo.*

1076. *Huc accedit, ut in Summa, etc.*] Tertium denique, v. 13. proponit argumentum; res omnes creatas circumspice, in unoquoque genere plurima, quæ vocant, individua invenies; in genere humano homines, in ferino feras, etc. Unicum igitur solem, unicamque terram dices? Inepte id quidem, cum sol, terra, cœlum, etc. sint tam interitura, (ideo autem genera animalium plurima complectuntur, quia singula intereunt, ut isti philosophi affirmant, contra quos disputat Lucretius,) quam cætera concreta.

1078. *Quin cujusque, etc.*] Hic versus cum sequenti Lucretianus non est, quod et Lambinus vidit: Faber. Libros sequitur Gifanius, retinet, licet non approbet. Corrupti forsan, at mutilus sine illis locus, ideo omissis aliorum

Sint genere; in primis animalibus indice mente:
Invenies sic montivagum genus esse Ferarum,
Sic Hominum genitam prolem, sic denique mutas
Squamigerum pecudes, et corpora cuncta Volantum.
Quapropter Cœlum simili ratione fatendum 'st,
Terramque, et Solem, Lunam, Mare, cætera, quæ sunt,
Non esse unica, sed numero magis innumerali,
Quandoquidem vitæ depactus terminus alte
Tam manet his, et tam nativo hæc corpore constant,
Quam genus omne, quod his generatim rebus abundat.
Quæ bene cognita si teneas; Natura videtur
Libera continuo Dominis privata superbis,
Ipsa sua per se sponte omnia Diis agere expers.
Nam (proh sancta Deûm tranquilla pectora pace,
Quæ placidum degunt ævum, vitamque serenam!)
Quis regere Immensi Summam, quis habere Profundi
Indu manu validas potis est moderanter habenas?
Quis pariter Cœlos omneis convertere? et omneis
Ignibus ætheriis terras suffire feraceis?

conjecturis, hoc modo corrigendos censeo: *Unica quæ gignatur, et unica, solaque crescat* Cujuscunque siet *sæcli; permultaque eodem Sunt genere: imprimis animalibus injice mentem; Invenies sic montivagum, etc. Injice mentem* a Lipsio accepi; et ex his vocibus commoda et digna Lucretio sententia effingi potest.

1081. *Genitam prolem*] Nescio quis *geminam*, i. e. utrumque sexum.

1085. *Unica*] *Unum*, MS. Nonii, qui laudat hunc versum in voce *innumeralis:* at MS. isti ne credas.

1089. *Quæ bene cognita si teneas, etc.*] Ver. 15. e positis pro more Lucretius in Providentiam impetum facit: pace et otio Deos olim donavit, quia nihil beatum quod negotiosum; jam vero fœlix beatumque numen aliquibus curis distringi posse supponamus; quæ autem vis infinitos mundos regere, quæ solibus, terris, etc. innumeris præsidere valeat? Infiniti enim mundi major sunt provincia quam ut a Deo vel maxime negotioso commode administrari possit. Hæc impius de pusillo isto Deo quem homini similem effinxit. Scommate denique, quo Athei communiter utuntur, concludit omnia, et certe fœlicius scommate quam argumento, contra providentiam pugnatur. *Καὶ μὴν ἐν τοῖς μετεώροις φορὰν, καὶ τροπὴν, καὶ ἔκλειψιν, καὶ ἀνατολὴν, καὶ δύσιν, καὶ τὰ σύστοιχα τούτοις, μήτε λειτουργοῦντος τινὸς νομίζειν χρῆναι δεῖσθαι, μήτε διατάττοντος ἢ διατάξαντος, καὶ ἅμα τὴν πᾶσαν μακαριότητα ἔχοντος μέτα ἀφθαρσίας· οὐ γὰρ συμφωνοῦσι πραγματεῖαι, καὶ φροντίδες, καὶ ὀργαὶ καὶ χάριτες μακαριότητι, ἀλλὰ ἀσθενείᾳ, καὶ φόβῳ, καὶ προσδεήσει τῶν πλησίον.* Epicurus ad Pythoclem.

1095. *Indu*] Vel *endo*, i. e. *in:* sic lib. IV. v. 776. lib. VI. v. 890.

1096. *Cœlos*] Quia infinitos mundos statuebant Epicurei, hinc factum esse ut Lucretius Epicureus *τὸ cœlos* numero multitudinis, quæ vox *ἑνικῶς* semper dicitur, teste Frontone Cornelio apud Gellium, lib. XIX. cap. 8. Tanaquillus Faber ad Lucretium observabat ingeniose: *τὸ cœli* tamen *πληθυντικῶς* occurrit in hoc versu vetustissimi poëtæ; *Jupiter in cœlis, Cæsar regit omnia terris.* Menagius.

1097. *Suffire*] Calfacere, suffumigare, vaporare: sic lib. IV. *Et miseram tetris se* suffit *ordoribus ipsa.* Et Virgilius, Georg. IV. *Et* suffire *thymo, cerasque recidere inanes.*

Omnibus inque locis esse omni tempore præsto?
Nubibus ut tenebras faciat, cœlique serena
Concutiat sonitu? tum fulmina mittat, et ædeis
Sæpe suas disturbet, et in deserta recedens
Sæviat exercens telum, quod sæpe nocenteis
Præterit, exanimatque indignos, inque merenteis?
Multaque post Mundi tempus genitale, diemque
Primigenum Maris, et Terræ, Solisque coortum,
Addita corpora sunt extrinsecus, addita circum
Semina, quæ magnum jaculando contulit OMNE:
Unde Mare, et Terræ possent augescere; et unde
Adpareret spatium Cœli domus, altaque tecta
Tolleret a terris procul; et consurgeret Aër.
Nam sua cuique locis ex omnibus omnia plagis
Corpora distribuuntur, et ad sua sæcla recedunt:
Humor ad Humorem, Terreno corpore Terra
Crescit; et Ignem Ignes procudunt, Ætheraque Æther:
Donicum ad extremum crescendi perfica finem

1099. *Cœlique serena*] Hic multa Faber, quasi oblitus sui fuisset Lucretius, qui alibi negabit, et quidem accurate, fieri unquam posse ut cœlo *sereno* tonet; vel saltem ex vulgi sententia, non sua loqueretur. *Cœli serena* melius interpreteris *ampla et spatiosa cœli templa:* quid enim ex vulgi sententia loqueretur Poëta, cum ad argumentum suum nihil faceret? quid denique cœlum *serenum* cogitaret, cujus faciem tenebrosis nubibus in priori versus parte obscuraverat? Nihil hic de palponibus sacerdotibus Lucretius; nihil Virgilius, cum cecinit Georg. I. *Non alias cœlo ceciderunt plura sereno Fulmina.* Nec aulæ imponere voluit Horatius, *Plerumque per purum tonantes Egit equos volucremque currum.* Naso opus est, ut inquis, Faber, ut causas, rationesque, et consilia scriptorum sagaciter odorari possis, sed nasum nolo nimis nasutum.

1101. *Deserta*] *Diversa,* Gassendus; et in sequenti versu pro *quod,* quidam codd. exhibent *quo.*

1103. *Indignos*] Ut ipse explicat, *immerentes.* Sic Horatius, Sat. 2. lib. II. *Cur eget* indignus *quisquam te divite?* Et Cic. Tusc. IV. Misericordiam datam esse dicunt ad opem ferendam, et calamitates hominum *indignorum* sublevandas.

1104. *Multaque post Mundi, etc.*] Mundos infinitos extruxit, mortales asseruit, animalibus similes, atque ideo nutriri, crescere, aliquando etiam diminui, senescere, et ad interitum vergere affirmat, v. 17. Infinitum enim universum subministrat semina, quibus receptis et debite conjunctis crescit mundus, et fit vegetior: cum tot semina emittit quot recipit, tum consistit, id est neque crescit, neque diminuitur; cum vero plura e mundo emittuntur semina, quam recipiuntur et debite conjunguntur, tum debilior fit mundus, et senescit.

1107. *Semina, quæ magnum, etc.*] Sine dubio hic versus non est Lucretii, sed ab aliquo sibi nimium arrogante pro Lucretiano interpositus est, quasi aliquid deesset; itaque eum delendum censeo! Lambinus. Quam sententiam qui sequitur, errabit. Vid. lib. I. ver. 995.

1109. *Adpareret*] Ita optime in secunda editione emendavit Lambinus (*aptaret* alii): *adparere* autem ab *adpario,* proprie est quod Græce προσκτᾶσθαι, *acquirere* aliquid, *adjungere.* Faber.

1112. *Ad sua sæcla*] *Ad sua semina cedunt,* alii: *ad sua fœdera,* alii: frustra: dum et codices, et ipse poëta alibi exhibet *sua sæcla.*

1115. *Perfica*] *Effectrix, perfectrix; perfice,* Gifanius, et Pareus, id est perfecte; ne credas lector. Alia vero præ-

Omnia perduxit rerum Natura creatrix;
Ut fit, ubi nihilo jam plus est, quod datur intra
Vitaleis venas, quam quod fluit, atque recedit:
Omnibus his ætas debet consistere rebus;
His Natura suis refrænat viribus auctum.
Nam, quæcunque vides hilaro grandescere adauctu,
Paullatimque gradus ætatis scandere adultæ:
Plura sibi adsumunt, quam de se corpora mittunt,
Dum facile in venas cibus omnis diditur; et dum
Non ita sunt late dispersa, ut multa remittant,
Et plus dispendî faciant, quam vescitur ætas:
Nam certe fluere, ac decedere corpora rebus
Multa, manus dandum 'st; sed plura accedere debent,
Donicum olescendi summum tetigere cacumen:
Inde minutatim vireis, et robur adultum
Frangit, et in partem pejorem liquitur ætas.
Quippe etenim quanto est res amplior, augmine demto,
Et quo latior est, in cunctas undique parteis
Pluria eo dispergit, et a se corpora mittit;

ter naturam Dea olim dicebatur *perfica.* Arnobius, lib. IV. adversus Gentes, p. 131. *Etiamne* perfica *una est e populo numinum, quæ obscœnas illas et luteas voluptates ad exitum* perficit *dulcedine inoffensa procedere?* Et pag. 133. *Pertundæ* perficam conjungit.

1119, 1120. *His ætas*, et *His Natura*] Alii, *hic ætas*, et *Hic Natura*, e codicibus.

1121. *Nam, quæcunque vides, etc.*] Quoniam mundos suos aliquando crescere, aliquando diminui asseruit, totam rationem et incrementi et decrementi in animalibus (et eadem est rerum aliarum ratio), ver. 23. explicat. Crescunt autem animalia, quia in prima ætate plus alimenti convertitur in animalis substantiam, quam ex illa depereat: media tantundem convertitur, quantum deperit; ideo consistit animalis ætas, id est, neque crescit, nec decrescit animal: extrema autem ætate amplius deperit quam convertitur. Ita crescunt et decrescunt animalia, at unde evenit quod in prima ætate plus recipitur et adjungitur, in media tantundem, in extrema minus, nondum inquirit poëta, latet causa, et, id scio, atheos semper latebit.

1126. *Quam vescitur ætas*] Aliquis, *pascitur.* In illo versu, *Et plus dispendi faciant, quam vescitur ætas.* Plane aliquid est quod contra poëtæ mentem faciat, constat quippe hæc verba *quam vescitur*, opposita illis esse, *plus dispendi faciant:* itaque τὸ vesci significaret *acquirere*, parare, etc. cui rei linguæ Latinæ usus reclamat. Quamobrem hunc locum ita semper legendum existimavi: *Et plus dispendi faciant quam* nancitur *ætas. Nancitur* autem fit a *nancior*, id a *nancio* est, quod olim usurpavit Gracchus, ut ex *Prisciano* novimus: ex *nancio* autem nova proles orta est *nanciscor*, quam recentior usus retinuit; nancior autem significat *occupo, prehendo, capio;* in XII. Tab. *Siquid pignoris nancitor sibi habeto.* Inde *renancitur* apud Paulum Diaconum Festi Epitomisten, pro *reprehendit*, seu *iterum prehendit.* Faber. Festi tamen codd. exhibent, *renanciscitur.* Lucretii codd. *vescitur*, quæ vox forsan commode retineri potest.

1127. *Ac decedere*] *Atque recedere*, alii: et pro *multa, manus dandum est*, in sequenti versu, *multimodis, dandum est.*

1129. *Donicum olescendi*] Vid. ver. 1060.

1132. *Augmine demto*] Bene: nec *augmine adepto* recte scribitur.

Nec facile in venas cibus omnis diditur eii;
Nec satis est, pro quam largos exæstuat æstus,
Unde queat tantum suboriri, ac suppeditare,
Quantum opus est, et quod satis est, Natura novare.
Jure igitur pereunt, cum rarefacta fluendo
Sunt; et cum externis succumbunt omnia plagis:
Quandoquidem grandi cibus ævo denique defit;
Nec tuditantia rem cessant extrinsecus ullam
Corpora conficere, et plagis infesta domare.
Sic igitur magni quoque circum mœnia mundi
Expugnata dabunt labem, putreisque ruinas:
Omnia debet enim cibus integrare novando;
Nequicquam, quoniam nec venæ perpetiuntur
Quod satis est, neque quantum opus est, natura ministrat.
Jamque adeo affecta 'st ætas, effœtaque tellus
Vix animalia parva creat, quæ cuncta creavit
Sæcla, deditque ferarum ingentia corpora partu.
Haud (ut opinor) enim mortalia sæcla superne

1136. *Nec satis est, pro quam largos, etc.*] Lambinus legit, *Nec sitis est quæ per largos, etc.* totumque versum tanquam adulterinum rejicit. Faber ita legit, *Nec satis est,* præquam *largos exæstuat* auctus. Cujus hic erit sensus. *Ubi corpus ad crescendi cacumen venit, tum defluere, et minui debet, quia nihil satis est, unde tantum suboriri possit, præquam exæstuat largos auctus,* id est *substantiam prius acquisitam amittit.* Auctum enim vocat eam substantiam, qua illud aut illud corpus auctum est, ut et alibi. Nulla est utriusque interpretis conjectura; iniquus ille, qui rejicit hunc versum, nec æquior ille qui emendat. Quis enim nescit corpora animalium tantam effluviorum copiam quotidie emittere, ut alimentum, nisi copiose subministratum, illis reparandis non sufficiat? Jure igitur legitur, *nec satis est:* quis etiam ignorat effluvia ista in modum aquæ e fistulis expressæ erumpere? Quænam igitur vox significantior ista voce *æstus?*

1144. *Sic igitur magni quoque*] Demum, ver. 29. concludit: Mundum eo modo quo animalia senescere, meatus, viz. quos in animalibus venas voces, assiduis corporum externorum ictibus labefactati, ægre recipiunt materiam mundo reparando idoneam ex *infinito* defluentem: et jam tam late expansa est hæc compages, ut plus materiæ e se dimittat, quam ex infinito accipit, atque ideo diminuatur necesse est, et devigescat. Quin ut Epicurus statuit, omnia genera animalium, fruges, arbores, etc. sponte sua tellus olim produxit, quam tamen hodie effœtam sentimus, ideoque ipsam senescere fatendum est.

1145. *Putreisque ruinas*] Gassendus, *tristesque.*

1146. *Omnia debet enim cibus, etc.*] Huic versui nonnulli subjungunt versum prorsus ineptum, *Et fulcire cibis, ac omnia sustentare.* Hic enim delendus est, imo, si libri permitterent, tres alios rejicerem.

1149. *Jamque adeo affecta 'st ætas, etc.*] Lambinus præfert, *Jamque adeo fracta est ætas, affectaque tellus;* nec rejicit, *Jamque adeo affecta est ætas, affectaque tellus.*

1152. *Haud (ut opinor) enim, etc.*] E terra inquam hæc omnia orta, neque enim, ut isti providentiæ assertores, aiunt, animalia e cœlo per catenam illam, quam unus hominum Homerus vidit, demissa sunt; neque porro mari, et fluctibus littora pulsantibus edita: sed quæ tellus hodie omnia genera alit, illa ipsa est quæ cuncta protulit. *Faber.*

Aurea de Cœlo demisit funis in arva;
Nec mare, nec fluctus plangentes saxa creârunt:
Sed genuit Tellus eadem, quæ nunc alit ex se.
Præterea nitidas fruges, vinetaque læta
Sponte sua primum mortalibus ipsa creavit:
Ipsa dedit dulceis fœtus, et pabula læta;
Quæ nunc vix nostro grandescunt aucta labore:
Conterimusque boves, et vires agricolarum;
Conficimus ferrum vix arvis suppeditati:
Usque adeo pereunt fœtus, augentque labores.
Jamque caput quassans grandis suspirat arator
Crebrius incassum magnum cecidisse laborem;
Et cum tempora temporibus præsentia confert
Præteritis, laudat fortunas sæpe parentis;
Et crepat, antiquum genus ut pietate repletum
Perfacile angustis tolerârit finibus ævum,
Cum minor esset agri multo modus ante viritim:
Nec tenet, omnia paullatim tabescere, et ire
Ad scopulum spatio ætatis defessa vetusto.

1160. *Conterimusque boves, etc.*] Hi duo versus unde olim malum pedem tulere, eo et referri debent, neque enim Lucretii lucerna digni sunt: *Faber.* Gifanius legit, *Conterimusque boves, et vires agricolarum Conficimus. Seris vix arvis suppeditati Usque adeo pereunt fœtus, etc. Sera* autem arva, tristia, quæ fructum ægre reddunt: ut *sera* mors, Æneid. VI. Mors *gravis*, et *serum* bellum apud Sallustium: *grave* bellum, Servius. Quidam legunt, *Conficimus, ferrum vix arvis suppeditârit.*

1162. *Usque adeo pereunt fœtus*] Palmerius *parcunt* fœtus, id est, parcius redduntur, et augentur labores.

1167. *Et crepat, antiquum genus, etc.*] Argumento, quod modo duxerat ex Epicuri placitis, subjungit poëtarum fabulas de aureo seculo, viz. tunc temporis mire fertilis erat terra, omnia sponte produxit, quæ jam multo labore subacta ægre homines sustentat: conscius autem poëtas istos hanc terræ fertilitatem numinis benevolentiæ piis hominibus faventis attribuisse, istam opinionem scommate impugnat, et despicit ignorantiam illorum, qui tellurem senio effœtam fieri nondum intellexerint.

1168. *Perfacile—tolerârit—ævum*] Beati viverent: sic enim hunc locum capio, ut illum Terent. *Quam vos facile vivitis.* Inde apud Homerum, Dii *ῥεῖα ζώοντες* dicuntur. *Faber.*

1171. *Ad scopulum*] Ad interitum; translatum a navi quæ infligitur scopulo: *Lambinus.* Per *scopulum* intelligit exitium, labem, ruinam: *Faber.* Salmasius autem asserit scopulum esse metam, seu parvum scopum; sic Suetonius in Domitiano, cap. 19. Nonnunquam pueri procul stantis, præbentisque pro *scopulo* dispansam dextræ manus palmam, etc.

In hoc libro positæ sunt omnes Epicuri fortunæ, exiguæ quidem istæ, quas tamen multi olim afflixerunt, et Tullius diripuit. Instaurare demum magno conatu nititur Lucretius, eo successu, quem meretur: idem enim Epicuri opinionibus accidit quod fœtui mali staminis, copiosum licet, et saluberrimum alimentum ingeras, debilis tamen manet, et infirmus.

A v. 66. ad v. 82. docet Poëta Motum esse, nec diffitemur: motum etiam

rerum omnium e motu seminum oriri; illud quoque agnoscimus: sed dum, v. 82. pondus seminibus, et inde motum attribuit, nimium sibi et suis atomis indulget: quis pondus omni materiæ, et quis corporibus ejusdem molis idem pondus concedat? Sensus enim et experientia reclamant. Vidit autem Epicurus lapides, ligna, cuncta denique intra mundi hujus ambitum contenta deorsum tendere, atque ideo credidit omnia ab æterno descendisse, quam opinionem qui amplectitur, næ ille erit nitidissimus de grege Epicuri philosophus: idem enim ac si diceret, rotas, elateres, et reliqua machinæ alicujus membra id factura seorsim, quod conjunctim faciunt. Sed ut hoc quoque largiamur; Habemus tandem infinita semina per inane infinitum pari passu, et æquali velocitate deorsum tendentia. In immensitate latitudinum, longitudinum, altitudinum, infinita vis innumerabilium volitat atomorum, quæ interjecto inani cohærescunt tamen inter se, et aliæ alias apprehendentes continuantur, ex quo efficiuntur hæ rerum formæ et figuræ. Unde vero aliæ alias apprehendant, cum pari velocitate omnes ferantur? viz. paullum, et quam minimum declinant, v. 220. Sed ipsa hæc declinatio ad libidinem fingitur, (ait enim Lucretius declinare atomos sine causa, quo nihil turpius physico,) et illum motum naturalem omnium ponderum e regione inferiorem locum petentium sine causa eripuit atomis. Nec tamen id, cujus causa hæc finxerat, assecutus est; nam sive omnes atomi declinabunt, nullæ unquam cohærescent; sive aliæ declinabunt, aliæ suo nutu recte ferentur, erit hoc quasi provincias atomis dare, quæ recte, quæ oblique ferantur. Tullius primo de Finibus.

Hanc difficultatem sensit ipse Lucretius, v. 225. ubi non tam solvit, quam vi ejus succumbit oppressus et prostratus. Sed v. 251. aliam difficultatem movet, cujus ope vim prioris effugere conatur; vel, ut sepia, tenebras et caliginem offundit, ut difficilius inveniri et capi possit. Asserit enim sine ista seminum declinatione Libertatem Voluntatis, quam in omnibus animalibus sentimus, explicari non posse. Respondet Cicero, lib. I. de Natura Deorum: Hoc persæpe facitis, Epicurei, ut cum aliquid non verisimile dicatis, et reprehensionem effugere velitis, efferatis aliquid quod omnino ne fieri possit, ut satius fuerit illud ipsum, de quo ambigebatur, concedere, quam tam impudenter resistere: velut Epicurus, cum videret, si atomi ferrentur in locum inferiorem suopte pondere, nihil fore in nostra potestate, quod esset eorum motus certus et necessarius; invenit quo modo necessitatem effugeret, quod viz. Democritum fugerat. Ait atomum, cum pondere et gravitate directo deorsum feratur, declinare paullum: hoc dicere turpius est, quam illud, quod vult, non posse defendere. Et libro de Fato: Epicurus uno tempore res duas suscipit inenodabiles, unam, ut sine causa fiat aliquid, ex quo existet ut de nihilo quippiam fiat; quod nec ipsi, nec cuiquam physico placet: alteram, ut cum duo individua per inanitatem ferantur, alterum e regione moveatur, alterum declinet. Fusius deinde hanc causam agit in eodem libro. Quæ ergo nova causa in natura est quæ declinat atomum? aut num sortiuntur inter se, quæ declinet, quæ non? aut cur minimo declinet intervallo, majore non? aut cur declinet uno minimo, non declinet duobus aut tribus? Optare hoc quidem est, non disputare; nam neque extrinsecus impulsam atomum loco moveri et declinari dicis, neque in illo Inani, per quod feratur atomus, quidquam fuisse causæ cur ea non e regione ferretur, nec in ipsa atomo mutationis aliquid factum est, quamobrem naturalem sui ponderis motum non teneret. Ita cum attulisset Epicurus nullam causam quæ istam declinationem efficeret, tamen aliquid sibi dicere videtur, quum id dicat quod omnium mentes aspernentur et respuant. Ita Hortos Epicuri vastat Cicero, et evertit totam illam, quæ providentiæ iniquior est, philosophiam.

Melius tamen succedit longa illa a v. 333. ad versum 580. disputatio de varietate figurarum quæ in seminibus invenitur; similiter illa de seminibus diversimode figuratis in unoquoque composito contentis, a v. 581. ad v. 728. Argumentum enim fabulis subinde introductis ornat, et sententiam suam variis, iisque firmissimis rationibus confirmat.

Nec ullus unquam Epicureæ philosophiæ adversarius effugiet ista argumenta, quibus a v. 729. ad v. 1021. demonstrat semina coloris, odoris, caloris, omnis denique qualitatis, et sensus esse expertia: originem sensus ipse, fateor, non recte explicat, at sensum animalium

sensilibus principiis (quod unum in hoc libro agit) minime deberi, eo quo Lucretium decuit, acumine persuadet.

Quod denique, a v. 1022. ad v. 1103. innumerabiles mundos extruit, hoc etiam ferri potest, si aliquem architectum adhibuisset. Sed quis credit ex atomorum concursione fortuita hunc mundi pulcherrimum ornatum esse perfectum? An cum machinatione quadam aliquid moveri videmus, ut sphæram, ut horas, ut alia permulta, non dubitamus quin sint opera illa rationis: cum autem impetum cœli cum admirabili celeritate moveri, vertique videamus, constantissime conficientem vicissitudines anniversarias cum summa salute et conservatione rerum omnium, dubitamus quin ea non solum ratione fiant, sed etiam excellenti quadam divinaque ratione? Quod si mundos efficere potest concursus atomorum, cur porticum, cur templum, cur domum non potest, quæ sunt minus operosa, et multo quidem faciliora? Hæc Cicero providentiæ gratissimus vindex.

Demum a v. 1104. ad v. 1171. Mundos innumerabiles quotidie nascentes, et intereuntes contemplare, et beatum Te judicabis, lector, qui inter tot tantasque ruinas integer manes et illæsus: interim ridebis lactentes istos, et senescentes mundos, modo fame enectos, modo pinguedine nimis obesos. Certo enim certius, tum perire omne Lucretii acumen cum providentiæ adversetur.

TAN. FABRI IN LIBRUM TERTIUM

PRÆFATIO AD LECTOREM.

HIC vero ille Lucretii liber est qui, præter cæteros, cum delecta et acri quodam judicio legi debeat. Cum enim in eo corpoream esse animi nostri naturam demonstrare conetur Poëta, periculum fortasse fuerit, ne quidam nimium creduli, ad illius sese rationes adjungant; alii autem, dum ejusmodi doctrinam omnibus calculis damnandam existimabunt, ultro se tam præclari libri lectione privatum eant. Id ne fiat, non abs re fuerit meminisse, multos e veteribus ita existimare, Dæmonas in rerum corporearum numero habendos. Ex iis fuerunt non Porphyrius modo, in admirabili illa πραγματείᾳ περὶ ἀποχῆς, etc. sed et Plotinus et Jamblichus; ut e Nostris quoque Tertullianus, Basilius, Augustinus, ut ne recentiores appellemus. Hanc itaque de Angelis sententiam si Veteres illi impune secuti sunt, nihil, ut opinor, esse debet, quamobrem Lucretii opinione de animis corporeis tantopere offendamur; cum huc usque nil sit, quod audire sine offensione non possis. Sed utinam ibi stetisset Lucretius. Nam alii quidem animorum nostrorum, quos ejusdem cum dæmonibus naturæ esse putaverunt, immortalitatem tutabantur; et suum illis aut jus, aut Dei beneficium, servabant: at hic noster, ubi corporeæ naturæ animos hominum esse ostenderit, ibi strenue et incunctanter colliget, Fieri nulla ratione posse, ut ne illos interitus et dissipatio consequantur; quin et turpiter errare vulgus hominum asseret, qui religionibus attoniti, fracti et abjecti,

Æternas nigra pœnas in morte timendum

existimant. Saxa itaque et scopulos vides, Lector, a quibus longe longeque refugisse debes. Quamobrem diligenter faciendum erit,

ut deserta tantisper Epicuri secta, ad rationem Platonicorum te conferas, qui animos nostros in immortalitatem asseruerunt. Sed tutius multo, si, omissis fluctuantis Philosophiæ concertationibus, ad Eum recta transeas, qui rerum omnium Parentem, VIVENTIUM DEUM, NON AUTEM MORTUORUM ESSE, demonstravit. Alterum vero, mi Lector, quod ego ante oculos perpetuo habendum arbitror, hoc erit: animi nostri vel spirituales habeantur, vel corporei, si voles; illis certe Lucretii argumentis haud sane magnopere moveri debemus, cum nobis, qui Christiani sumus, planissime et ἀναμφιβόλως persuasum sit, fore etiam aliquando, ut hæc bruta corporis moles, quam nunc animus noster circumfert, ubi diuturno annorum curriculo computruerit, dein sparsa fuerit ac disjecta, denuo tamen coalescat, et ex aquis, aëre, terris collecta et conquisita, ad interminabilem sæculorum seriem perseveret. Probet igitur Lucretius quam lubebit, corpoream esse animorum naturam, atque adeo illos interitui obnoxios esse, nil ille profecto dixerit, quod hominem vere Christianum possit percellere; cum corporis nostri resurrectionem et immortalitatem præter universas Physiologiæ vulgaris, ac Chymiæ ipsius rationes (nam admirabilis illa *Operatio*, de qua et Quercetanus et alii, nil ad resurrectionem corporum facit) futuram credamus, quæ res, si non majorem, (quanquam majorem,) parem certe in sese difficultatem habet. Hoc tantum addam, Tertulliani Tractatum, qui *de Anima* inscribitur, in primis facere ad hunc librum intelligendum: eum si leges, præstantissimum Viri Magni opus legeris. Sed tamen est aliud etiam tantillum quod te volebam: si quid a me ex mente Lucretii, vel in hocce libro dictum fuerit, vel in aliis, facito, quæso, ut memineris, *Actorem* esse me, non *Poetam*. Quidquid certe tale properanti exciderit, id ego omne pro indicto haberi volo: neque enim ea vitæ nostræ ratio est, ut, quem exitum Natura brutis animantibus esse voluit, eum nos libenter, ubi sejunctus a corpore animus fuerit, expectemus. Vale.

TITI LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER TERTIUS.

ARGUMENTUM.

Hactenus, duobus nempe superioribus libris, Naturam et Affectiones quas dicimus Atomorum, rite explicâsse sibi visus est Poëta: nunc quatuor reliquis libris ea, quæ ex Atomis istis fiunt, attentius speculatur. Atque uti par fuit, primas detulit partes Animæ et Animo, de quibus hoc toto libro jam disputat. Hunc autem auspicatur librum ab Epicuri laudibus, quem a v. 1. ad v. 94. prædicat primum docuisse non a Deo, sed ex fortuito Atomorum concursu Mundum hunc et omnia fuisse facta; atque inde hominum mentes Deorum, Mortis, et Pœnarum post mortem metu liberâsse: hoc autem unus Epicurus fœliciter perfecit, quod alii Philosophi frustra conati sunt. Pauca hæc de Epicuro præfatus, docet a v. 94. ad v. 137. Animum et Animam partem esse hominis æque ac pedes, manus, brachia, caput, et reliqua membra, et non habitum vitalem totius corporis, seu omnium partium corporis intentionem, et concentum, quam quidam veteres Philosophi *Harmoniam* dixerunt. Ne vero minus distincte disputare videatur, dum vocibus *Animus* et *Anima* promiscue utitur, a v. 138. ad v. 161. docet *Animum* et *Animam* unam quidem rem esse, *Animum* vero præcipuam esse partem, et in Corde residere, quippe ibi metus, gaudium, et reliquæ passiones quæ Animum sequuntur, sese ostentant; dum *Anima*, in qua loco-motiva facultas unice sita est, per totum corpus dissita ad nutum *Animi* movetur. Inde a v. 162. ad v. 177. demonstrare conatur *Animi* et *Animæ* naturam esse Corpoream; Animus enim tangit Animam, quam movet, Anima autem Corpus; nullus vero, nisi inter Corpora, contactus. A v. 178. ad v. 323. docet Corporeum hunc Animum componi e seminibus minutissimis quidem, tenuissimis et maxime rotundis; et si rem ipsam spectemus, e Calore, Vento, seu Vapore, et Aëre, et alia insuper re, quæ ex tenuissimis, minutissimis, et maxime mobilibus seminibus constans, est *sensus* Principium et Origo: quo vero modo Calor, Ventus, Aër, et quarta illa res innominata misceantur, explicare se non posse liquido fatetur. A v. 324. ad v. 350. asserit Animam et Corpus ita conjuncta esse, ut sine utriusque pernicie separari non possunt: deinde a v. 351. ad v. 370. non solum Animum, sed etiam Corpus *sentire* affirmat, seu potius totum Animal, rem e Corpore et Anima compositam. Post-

hæc a v. 371. ad v. 417. refutat opinionem Democriti, qui singulas Animæ partes singulis Corporis partibus appositas et conjunctas esse docuit; et ut olim affirmâsset Animum esse potiorem totius Compositi partem, sic ab *Animo* potius quam ab *Anima* vitam dependere, et salutem Animalis conservari asserit. Deinde a v. 418. ad v. 842. Animos et Animas nasci et interire cum Corporibus viginti octo argumentis demonstrare conatur, et *Transmigrationem Pythagoræ* obiter deridet. Demum a v. 842. ad v. 882. Mortem nihil esse docet, cum post mortem nihil est mortali Animæ timendum, imo si Anima Immortalis (ut Platoni visum est) concedatur, Mortem tamen nihil esse, cum Anima separata non meminerit se unquam antea extitisse: proinde ad v. 906. ridet Hominum vanam de sepultura solicitudinem. Deinde demonstrat *Mortem* non esse Malum, quia mortui non indigent istis bonis quibus vivi gaudent, neque istis doloribus afficiuntur qui miseros mortales cruciant, ad v. 943. Vitam etiam ipsam non esse desiderabilem, quippe quæ nihil novi afferat, sed easdem semper voluptates usque ad nauseam subministrat, ad v. 988. Ne vero istæ fabulæ, quas Poëtæ narrant, de Inferis et Pœnis post mortem terreant mortales, ad v. 1036. omnes illas commoda interpretatione elevat. Deinde usque ad finem hujus libri monet plerosque mortalium inepte et absurde de *Morte* queri, cum sapientissimi hominum, et potentissimi ducum et imperatorum vim diræ Necessitatis senserint. Docet ideo mortales vitam sollicitam et inquietam agere, quod hanc Mortis contemplationem refugiant, et inepte votis omnibus vitam expetere quam aliquando amissuri sunt, quæ nullam novam voluptatem afferat, innumeris vero doloribus et periculis obnoxia reddatur; præsertim cum vivendo nihil detrahunt de tempore Mortis, quæ omnes manet æterna.

E TENEBRIS tantis tam clarum extollere lumen
Qui primus potuisti, illustrans commoda vitæ;
Te sequor, ô GRAIÆ gentis decus, inque tuis nunc
Fixa pedum pono pressis vestigia signis,
Non ita certandi cupidus, quam propter amorem,
Quod te imitari aveo: Quid enim contendat Hirundo

1. *Tam clarum extollere lumen*] Id Græci dicunt *αἴρειν πυρσὸν*, et cum quid e speculis ea ratione significabant, id *διὰ πυρσῶν*, et *παρὰ πυρσῶν* nuntiari dicebatur. Hinc sumpta metaphora qua Lucretius usus est. *Faber*. Alloquitur autem, v. 30. Epicurum Atheniensem Philosophiæ Epicureæ Principem: invenit quidem Democritus, sed ita expolivit et perfecit Epicurus, ut Pater rerum et inventor a Lucretio haud absurde diceretur. Huic quidem fœlix ingenium gratulatur, beneficia agnoscit quæ contulit hominibus, dum naturam rerum explicavit, et omnem de Providentia opinionem et Terrores inde natos dispulit: idem denique asserit, quod L. Torquatus in Ciceronis prim. lib. de Fin. Ego arbitror Epicurum unum vidisse verum, maximisque erroribus hominum animos liberâsse, et omnia tradidisse, quæ pertinerent ad bene beateque vivendum.

2. *Illustrans*] Qui extollit lumen, proculdubio illustrat: in versu sequenti pro *gentis decus*, *gentis dux*, Gassendus.

4. *Fixa*] Quidam *ἀρχαϊκῶς*, *ficta*, (nec enim Lambinus id negare debet quod Diomedes, aliique veteres grammatici asseruerunt,) sed quod ejusdem significationis sit. *Faber*.

6. *Hirundo*] Cygnorum enim cantus admirantur omnes, qui ingratam hirundinum garrulitatem damnant; Τί *σοι θέλεις ποιήσω* Τί *κωτίλη χελιδών*; Anacr. Od. XII. Ita enim legendum; non Τί *σοι*,

Cycnis? aut quidnam tremulis facere artubus Hœdi
Consimile in cursu possint, ac fortis Equi vis?
Tu Pater, et rerum Inventor: tu patria nobis
Suppeditas præcepta, tuisque ex, inclute, chartis,
Floriferis ut apes in saltibus omnia limant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
Aurea, perpetua semper dignissima vita.
Nam simul ac Ratio tua cœpit vociferari
Naturam rerum haud Divina mente coortam,
Diffugiunt Animi terrores; mœnia mundi
Discedunt, totum video per Inane geri res.
Apparet Divûm numen, sedesque quietæ:
Quas neque concutiunt venti, neque nubila nimbis
Adspergunt, neque nix acri concreta pruina
Cana cadens violat; semperque innubilus æther
Integit, et large diffuso lumine ridet.
Omnia suppeditat porro Natura, neque ulla
Res animi pacem delibrat tempore in ullo.
At contra nusquam apparent Acherusia templa:

λάλη χελιδών· Κώτιλος autem *ἀπατηλὸς, ἀπατεὼν, δόλιος, λάλος· κωτίλη, λαλεστάτη.* Hes.

7. *Artubus*] Alii *artibus*, quod olim usurpare solebant; sed ego *artubus* prætulerim; cum sciam ab *artes* (*τέχναι*) dici *artitos:* ut *artitus* in Glossis Philoxeni vertitur *πάντεχνος, δαίδαλος*, sic ab *artus artutos*, id est *robustos* vocabant. Sunt tamen quibus hæc minus certa videantur, sed nihil ad Lucretium. *Faber.*

9. *Patria*] Modo dixerat Epicurum esse patrem et inventorem rerum.

11. *Limant*] Ita Lambinus e codd.; alii *libant:* quæ vox cum sequenti *depascimur* melius convenit.

15. *Haud Divina*] *Haud* abest ab omnibus libris, sed restituit, sententia ipsa postulante, Lambinus: conjicit etiam legendum, *Divum sine.*

Ibid. *Coortam*] Alii *coactam* malunt; quidam etiam libri *creatam* exhibent.

17. *Discedunt*] Longe latiora et ampliora fiunt; animus nullos fines habet quos intra coerceatur ut antea. *Faber.* Melius vero Lambinus, dividuntur et hiant; per diducta enim et hiantia mundi mœnia in magnum Inane prospicit. M. Tull. Off. III. Cum Terra *discessisset* magnis quibusdam imbribus. Et Virgilius, *Video medium discedere cœlum.*

18. *Apparet Divûm numen*] Sed cur *apparet Divûm numen?* Scilicet, quæ ante Epicurum vulgus philosophorum sentiebat, ita ab eorum natura aliena erant, nihil ut de iis certi haberetur, etc. Fortasse etiam non minus recte dixeris, Apparet numen Deorum quietum, (sequitur enim *sedesque quietæ,*) ita ut ab iis nil male metuendum, cum jam molesta illa odiosaque providentia remota sit. Hæc Faber. Frigidas vero istas observationes respuit Poëta. *Apparet Divûm numen,* quoniam per hiantia Mundi mœnia in immensum Inane prospiciens non minus Deos, quam cæteras res vidit, v. 25. *Nusquam apparent Acherusia templa.*

21. *Innubilus*] Quidam codd. *sine nubibus;* melius tamen *innubilus* leg. dum Homerus, e quo hi quatuor versus desumpti sunt, utitur voce *ἀννέφελος*, Odyss. ζ.

23. *Omnia suppeditat—Natura*] Diis viz. sic lib. I. v. 61. *Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri.*

24. *Delibrat*] Quasi *decorticat*, et *extenuat;* Lambinus: alii *delibat*, quos sequor.

Nec Tellus obstat, quin omnia dispiciantur,
Sub pedibus quæcunque infra per Inane geruntur.
His tibi me rebus quædam divina Voluptas
Percipit, atque Horror, quod sic Natura tua vi
Tam manifesta patet ex omni parte retecta.
  Et quoniam docui, cunctarum exordia rerum
Qualia sint; et quam variis distantia formis
Sponte sua volitent alterno percita motu,
Quoque modo possint ex his res quæque creari:
Hasce secundum res Animi natura videtur,
Atque Animæ claranda meis jam versibus esse:
Et metus ille foras præceps Acheruntis agendus
Funditus, humanam qui vitam turbat ab imo;
Omnia suffundens mortis nigrore, neque ullam
Esse voluptatem liquidam puramque relinquit.
  Nam, quod sæpe homines morbos magis esse timendos
Infamemque ferunt vitam, quam Tartara lethi,
Et se scire Animi naturam sanguinis esse,

26. *Nec Tellus obstat*] Ratio enim omnia obstantia pervadit. *Faber.*

28. *His tibi me rebus, etc.*] Istud *tibi*, ut *σοὶ*, *σὲ*, *me*, *te*, passim apud Græcos, passim apud Latinos, *παρέλκον* est: *Faber.* Lucretius, lib. II. v. 1037. *Quom* tibi *jam nemo fessus satiate videndi, etc.* *His ubi*, Gifanius, et interpretatur *ubi* in qua re, in qua ratione, præceptis, via, philosophia; imperite. Fayus vero, *ubi*, postquam, cum, quoniam, relative ad vocem *quoniam*, v. 31. Lambinus legit *Tibi* sup. *fateor.* Quæ demonstrant sacrificulum istum ne legere quidem Lambinum potuisse.

29. *Percipit*] Alii, *Perciit.* Quidam legunt, *Quod sit Natura tua vi Tam manifesta patens ex omni parte retorta. Retorta* autem est evoluta, quæ prius quasi contorta, et involuta videbatur.

31. *Et quoniam docui*] In primo et secundo libro multa de seminibus ipsis, de eorum figuris et motibus: jam, v. 10. accuratam de *anima* disputationem promittit, ut homines metu mortis, et pœnarum post mortem liberaret.

33. *Alterno*] Leg. *æterno:* quomodo enim semina *alterno* motu percita *sponte sua* volitarent? Lib. II. v. 1054. et lib. IV. v. 28. ubi hi versus repetuntur.

35. *Secundum*] Post; *ἑπομένως τούτοις, ἑξῆς. Faber.*

36. *Claranda*] Lib. IV. v. 779, 780. *Multaque in his rebus quæruntur, multaque nobis* Clarandum *'st.*

39. *Omnia suffundens mortis nigrore*] Quibus nemo unquam aliquid venustius: omnia quæcunque alii protulerunt excutias, nunquam pulchrior imago.

41. *Nam, quod sæpe homines, etc.*] Dicat forsan aliquis, idem alios philosophos præstitisse quod Lucretius promittit, nec solum Epicurum metum istum Acheruntis præcipitem egisse, cum plurimi docuerint animas interire, nullasque post mortem pœnas timendas esse; Empedocles, v. g. dixit animam esse cordi suffusum sanguinem; atque ideo Epicurum non tantas mereri laudes, nec Lucretium majus beneficium conferre mortalibus, quam alii olim contulerint. Respondet Poëta, v. 14. Omnes istos philosophos fortia quidem verba loqui, sed mortem timere æque ac vulgus hominum: inter dolores, infamiam, angustias, vitam tolerant; et cum periculis, morbis, etc. premantur, nunquam invenies magis humiles animos, aut superstitioni magis obnoxios.

43. *Et se scire Animi, etc.*] Duos hosce versus delet Faber; quia primum nihil opus illis est; dein quænam isthæc Latinitas, *Natura animi est sanguinis?* Iste

Nec prorsum quicquam nostræ Rationis egere:
Hinc licet advertas animum, magis omnia Laudis,
Aut etiam Venti, si fert ita forte voluntas,
Jactari causa, quam quod res ipsa probetur:
Extorres iidem patria, longeque fugati
Conspectu ex hominum, fœdati crimine turpi,
Omnibus ærumnis affecti denique vivunt;
Et quocunque tamen miseri venere, parentant,
Et nigras mactant pecudes, et Manibu' divis
Inferias mittunt: multoque in rebus acerbis
Acrius advertunt animos ad Relligionem.
Quo magis in dubiis hominem spectare periclis
Convenit, adversisque in rebus noscere qui sit:
Nam veræ voces tum demum pectore ab imo
Ejiciuntur, et eripitur Persona, manet Res.
Denique Avarities, et Honorum cæca cupido,
Quæ miseros homines cogunt transcendere fineis
Juris, et interdum socios scelerum, atque ministros

autem versus, *Nec prorsum quicquam nostræ rationis egere;* quid boni tandem habet? Hinc discimus rem profecto mirabilem, bellam, et elegantiæ Lucretianæ! viz. Animum nostrum non egere nostra ratione. Admirabilem profecto rem! quasi *ratio* apud Lucretium non sit *philosophia,* et vox ista *se* in priori versu cum *egere* in hoc versu minus conveniat. Leg. autem, *Et se scire animi naturam* sanguini inesse. Et tum sententiam Empedoclis, qui dixit animum esse cordi suffusum sanguinem, Cicero, I. Tusc. Quæst. non inepte adumbratam assero. Quis etiam nescit Lucretium, licet carmina Empedoclis admiratus sit, opiniones tamen illius ubique convellere?

46. *Si fert ita forte voluntas*] Quidam, *fera voluntas;* unde Palmerius, *sera voluntas,* i. e. stulta, sinistra, turpis: Gifanius *fera* retinet, de metro minime solicitus: *Dira* scribit Faber: dum alii *corde* reponunt ex Virgilio, lib. VI. Æn. *Si fert ita* corde *voluntas.* An vero hæc verba illos spectant qui laudem istam aut auram popularem ambiunt, an subjungenda sint, *Hinc licet advertas animum;* alii disputent.

51. *Parentant*] Mortuis sacra faciunt, ideoque animas post mortem superesse credunt: itaque nugæ, fumi, quicquid isti gloriosuli vulgo prædicant; quid enim verba audimus cum facta videamus?

52. *Et Manibu'*] Alii, *Quas Manibus.*

55. Alios Philosophos, quos tanquam Epicuri æmulos sectatores sui prædicabant, rejecit, quoniam illorum dogmata metum mortis non penitus abstulerant. Deinde, 4. v. addit minime credendum esse istis, qui lætis rebus florentes magnifice loquuntur, spectandi autem sunt homines periculis cincti et miseriis oppressi; si tum se fortes præstent, tum fatendum est illis Philosophiam profuisse.

58. *Ejiciuntur*] Sic jacere, rejectare, et mittere vocem, Lucretius: alii tamen e codd. *eliciuntur.*

59. *Denique Avarities, etc.*] Versus 28. qui mox legentur, ab homine rerum Ethicarum perito non possunt satis legi, relegi, tanta in iis vis boni reperitur: certum enim est Mortis formidinem, Avaritiæ, Perfidiæ, Ambitionis, Crudelitatis, Invidiæ, Desperationis, etc. fontem esse. *Faber.* Et hinc oritur magna Epicuri gloria, qui præceptis suis metum mortis, e quo tot mala fluunt et derivantur, fugat.

Nocteis atque dies niti præstante labore
Ad summas emergere opeis; hæc vulnera vitæ
Non minimam partem Mortis formidine aluntur;
Turpis enim Fama, et Contemptus, et acris Egestas
Semota ab dulci Vita stabilique videntur,
Et quasi jam Lethi portas cunctarier ante:
Unde homines, dum se falso terrore coacti
Refugisse volunt longe, longeque recesse,
Sanguine civili rem conflant; divitiasque
Conduplicant avidi, cædem cædi accumulantes.
Crudeles gaudent in tristi funere Fratris:
Et Consanguineûm mensas odere, timentque.
  Consimili ratione ab eodem sæpe timore
Macerat invidia: ante oculos illum esse potentem,
Illum aspectari, claroque incedere honore;
Ipsi se in tenebris volvi, cœnoque queruntur:
Intereunt partim statuarum, et nominis ergo:
Et sæpe usque adeo, Mortis formidine, vitæ
Percipit humanos odium, lucisque videndæ,
Ut sibi consciscant mœrenti pectore Lethum,
Obliti fontem curarum hunc esse Timorem,
Hunc vexare pudorem, Hunc vincula amicitiaï
Rumpere, et in summa pietatem evertere fundo.

62. *Præstante*] Sic lib. II. v. 12. Alii codd. *perstante;* id est, assiduo, improbo, et pertinaci.

64. *Non minimam partem*] Sic lib. VI. v. 1247. Et Cæsar, lib. IV. de Bell. Gall. *Non multum frumento, sed maximam partem lacte vivunt.*

65. *Turpis enim Fama, etc.*] Quidam codd. *Turpis enim ferme;* unde alii scribunt, *Turpis enim formæ;* alii, *Turpis enim famæ:* at codicibus istis et conjecturis melius Lambini judicium, qui edidit, *Turpis enim fama, etc.* Epicuri autem præceptum fuit, *εὐδοξίας ἐπὶ τοσοῦτον προνοεῖσθαι, ἐφ' ὅσον μὴ καταφρονεῖσθαι.*

68, 69. *Dum se—Refugisse*] Alii codd. *Effugisse*, et pro *recesse, remasse*, pro remeavisse, vel *remosse*, vel *remanse*. *Me* autem, et *te*, et *se*, veteres usurpabant in modo infinitivo *παρελκόντως*. *Omnes homines qui sese student præstare aliis animalibus.* Sallust. Istud *sese* poterat abesse: *Faber.* Terentius in Andria, *Quæ se inhoneste optavit parare divitias potius, quam in patria honeste pauper vivere.*

76. *Claroque incedere honore*] Alii, *clarus qui incedit honore;* alii, *claro qui incendit honore.* Fayum vide, lector, et ridebis.

78. *Statuarum*] In quibusdam codd. *statuaï.* Alii, *Intereuntes fastus tantum*, vel *Intereuntque potentatus.*

79, 80. *Vitæ Percipit humanos odium*] Ita Terentius in Eun. *Neque agri, neque urbis odium me unquam percipit.* Plautus in Truculento: *si bene facere incœpit, ejus eum cito odium percipit.* Lucretius supra, v. 28. *His tibi me rebus quædam divina Voluptas Percipit.* Ubi tamen alii legunt, *perciit.* Pro *humanos*, Gassendus legit, *ingratos.*

84. *Pietatem evertere fundo*] Nonnulli, *suadet:* improbe. *Funditus*, Gifanius: sed *fundo* agnoscit Virgilius, Æneid. X. v. 88. *Nosne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo Conamur?*

Nam jam sæpe homines patriam, carosque parenteis
Prodiderunt, vitare Acherusia templa petentes.
  Nam veluti Pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: sic Nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ sunt metuenda magis quam
Quæ Pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque necesse 'st
Non radii solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed Naturæ species, Ratioque.
  Primum Animum dico (mentem quem sæpe vocamus)
In quo consilium vitæ, regimenque locatum 'st,
Esse hominis Partem nihilo minus, ac Manus, et Pes,
Atque Oculi partes animantis totius extant.
Quamvis multa quidem Sapientum turba putârunt
Sensum animi certa non esse in parte locatum;
Verum Habitum quendam vitalem corporis esse,
Harmoniam Graii quam dicunt, quod faciat nos
Vivere cum sensu, nulla cum in parte siet Mens:
Ut bona sæpe Valetudo cum dicitur esse
Corporis, et non est tamen hæc pars ulla Valentis;
Sic Animi sensum non certa parte reponunt:

87. *Nam veluti, etc.*] Hi 7. v. leguntur, lib. II. v. 54. et lib. VI. v. 34.

94. *Primum* Animum *dico, etc.*] Veteres quidam Philosophi, inter quos Aristoxenus, docuerunt, Animum esse Habitum vitalem Corporis, qualis sit *valetudo* in homine valente. Cicero, I. Tuscul. *Aristoxenus Musicus idemque Philosophus, Animum esse censet ipsius Corporis intentionem quandam, velut in cantu et fidibus, quæ Harmonia dicitur; sic ex Corporis totius natura et figura varios motus cieri, tanquam in cantu sonos. Hic ab artificio suo non recessit, et tamen dixit aliquid, quod ipsum quale esset, erat multo ante et dictum; et explanatum a Platone.* Ut in Phædone, ubi hæc leguntur. Καὶ γὰρ οὖν ὦ Σώκρατες, οἶμαι ἔγωγε καὶ αὐτόν σε τοῦτο ἐντεθυμῆσθαι, ὅτι τοιοῦτό τι μάλιστα ὑπολαμβάνομεν τὴν ψυχὴν εἶναι, ὥσπερ ἐντεταμένου τοῦ σώματος ἡμῶν, καὶ συνεχομένου ὑπὸ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, καὶ ξηροῦ, καὶ ὑγροῦ, τοιούτων τινῶν κρᾶσιν εἶναι, καὶ ἁρμονίαν αὐτῶν τούτων καὶ ψυχὴν ἡμῶν, ἐπειδὰν ταῦτα καλῶς καὶ μετρίως κραθῇ πρὸς ἄλληλα. Quamvis aliud Aristoxenus, aliud Plato videtur docuisse. Lactantius, VII. Instit. *Sicut in fidibus ex intentione nervorum efficitur concors sonus, atque cantus quem Musici Harmoniam vocant, ita in corporibus et compage viscerum, ac vigore sensuum, vis sentiendi existit.* Hanc opinionem Poëta primo, v. 19. explicat et evertit; quippe qui Corpore aliquando dolet, Animo lætatur, et qui nihil doloris in Corpore sentit, Animo miserrime cruciatur; Anima igitur non est totius Corporis intentio et concentus, sed pars Hominis a Corpore distincta, non minus quam pes, manus, caput, etc. sunt partes humani corporis a se invicem distinctæ.

Ibid. *Quem*] *Quam* alii, veteris grammatici autoritate; et v. 98. pro *putârunt*, Gifanius, *putârit.*

100. *Vitalem*] Gassendus, *totius.*

102. *Cum sensu*] Ita codd. et recte. Tacere tamen non possum mihi aliquando placuisse *concentu*, ista enim vox voci *harmonia* non absona videbatur.

Magnopere in quo mî diversi errare videntur.
Sæpe utique in promptu Corpus, quod cernitur, ægrit,
Cum tamen ex alia lætamur parte latenti;
Et retro fit, uti contra sit sæpe vicissim,
Cum miser ex animo, lætatur Corpore toto:
Non alio pacto, quam si Pes cum dolet ægri,
In nullo Caput interea sit forte dolore.
Præterea molli somno cum dedita membra,
Effusumque jacet sine sensu Corpus onustum:
Est aliud tamen in nobis, quod tempore in illo
Multimodis agitatur, et omneis accipit in se
Lætitiæ motus, et curas cordis inaneis.
Nunc Animam quoque ut in membris cognoscere possis
Esse, neque Harmoniam corpus retinere solere:
Principio fit, uti detracto Corpore multo,
Sæpe tamen nobis in membris Vita moretur.
Atque eadem rursus cum corpora pauca caloris
Diffugere, forasque per os est editus aër,
Deserit extemplo venas, atque ossa relinquit:
Noscere ut hinc possis, non æquas omnia parteis
Corpora habere, neque ex æquo fulcire salutem;
Sed magis hæc, Venti quæ sunt, calidique Vaporis

107. *Ægrit*] Ita veteres, ut et *ægret*. Gifanius tamen et alii, *ægrum est*. Recte autem illi faciunt, qui v. 108. retinent *latenti*, et rejiciunt *valenti*: an vero *ubi* vel *uti* legi debeat in sequenti versu litigent interpretes. Suumque *labore*, v. 112. retineat Fayus, dum alii *dolore* præferunt.

113. *Præterea molli, etc.*] Aliud argumentum priori simile, v. 5. proponit. Somno relaxentur membra, nulla sit intentio membrorum, nullus sit viscerum concentus, sed effusa jaceant omnia et languida, interim tamen variis insomniis aliquid quod ad Hominem pertinet agitatur, dolet, gaudet, etc. hoc autem quod sentit est Animus: Animus igitur non est Corporis Harmonia, relaxato enim somno Corpore, ut in fide laxatis nervis, nulla fit Harmonia.

114. *Onustum*] Alii cibo aut potu, alii cura, vel labore; ego mallem somno; sic *sopor gravissimus*, v. 953. lib. IV. In versu sequenti pro *aliud* apud plures *aliquid*.

118. *Nunc Animam quoque, etc.*] Tertium argumentum, quo probatur Animum non esse Corporis Harmoniam, v. 13. sic se habet. Ut in fidibus, detractis quibusdam nervis, totus perit concentus, sic, abscissis quibusdam membris, tota totius Corporis Harmonia interiret, nulla itaque vita foret, nullus sensus. At homines membra mutilos et vivere et sentire, non est quod quis dubitet. Licet autem, detractis multis membris, integra maneat vita, et sensus integer; si tamen quædam Caloris et Aëris particulæ e Corpore diffugiant, corruit animal, nulla relinquitur aut vita, aut sentiendi vis. E quibus conficitur, vitam et sensum non ex intentione omnium membrorum, nervorum, et viscerum oriri, sed ab istis Caloris et Aëris particulis dependere.

Ibid. *In membris*] In numero membrorum, Lambinus, et post illum alii: at hic *in membris* idem sonat quod in v. 121.

125. *Æquas—parteis*] Animæ viz. Lambinus et alii: diversam interpretationem sequutus sum.

Semina, curare in membris ut Vita moretur.
Est igitur Calor, ac Ventus vitalis in ipso
Corpore, qui nobis moribundos deserit artus.
Quapropter, quoniam 'st Animi natura reperta,
Atque Animæ, quasi pars Hominis: redde Harmoniaï
Nomen ab organico saltu delatum Heliconis,
Sive aliunde ipsi porro traxere; et in illam
Transtulerunt, proprio quæ tum res nomine egebat,
Quicquid id est, habeant: Tu cætera percipe dicta.
Nunc Animum, atque Animam dico conjuncta teneri

130. *Moribundos*] *Moribundis*; Faber.

131. *Quapropter, quoniam 'st, etc.*] Disputationem de Harmonia v. 6. cum scommate, ut erat pronus ad scommata, concludit: habeant igitur sibi boni isti et faceti musici Harmoniam istam, vocem inepte fictam, et ineptius applicatam; quid enim in istorum nugis refutandis diutius immorarer?

133. *Ab organico saltu delatum Heliconis*] Cur *Harmoniæ nomen ab Heliconis organico saltu delatum* dicat Lucretius? Id vero unum est quod mihi nunquam placere potuit, quippe qui *montem organicum* seu *musicum* (nam organici, haud dubie musici dicuntur, ut ex ipsomet Lucretio alibi constat), montem inquam musicum, non magis quam grammaticum, aut dialecticum dici posse putem: inde adeo factum est ut semper legerim, neque adhuc scripsisse Lucretium aliter arbitrer, *Nomen ab organico* cantu ductum citheraï: sed cum ex *citheraï*, id est *citharæ*, librarii τὸ Cithæronis fecissent, facile fuit doctis, qui vitium in metro animadverterint, eam vocem mutare in τὸ Heliconis, ut laboranti versui subveniretur: cætera autem, uti et corrupti carminis ratio postulabat, pro captu cujusque mutata, versa, interpolata fuerunt. Quod autem addit Lucretius, *Sive* aliunde *ipsi porro traxere*. Non temere factum, cum *harmonia* sumatur etiam pro junctura, seu compage ligni, vel solidioris alicujus materiæ. Inde apud Aristophanem ἁρμονιῶν διαχασκουσῶν; inde et Hesychius in quodam loco veteris scriptoris, quem ipse quidem non nominat, sed nos Herodotum esse scimus, ἁρμονίαν interpretatur σύζευξιν, seu conjunctionem: hæc Faber, cujus ingenio plurima indulgerem, si sibi ipsi imperare potuisset. Saltum Heliconis non absurde dici, probari potest ex Manilio ejusdem fere ætatis scriptore, *Primusque novis Helicona movere Cantibus, et viridi nutantes vertice sylvas.* Astronomicωn lib. I. Illum saltum dici posse *organicum*, utpote Musarum, carminumque plenum nemo dubitabit, qui meminerit eum toties a poëtis *vocalem* fuisse dictum. Est tamen qui legit, *Ad organicos alto delatum Helicone;* Et pro *traxere* in sequenti versu *texere*.

135. *Proprio quæ tum res nomine egebat*] Miror, nam ante *harmoniam* usitata nomina erant θυμὸς, ψυχὴ, νοῦς; sed de θυμὸς propter πολυσημασίαν est qui contradicere, quanquam frustra, possit; de νοῦς dixerit aliquis esse actionem non facultatem; at de ψυχὴ non video qui contra stari possit, nam quod ψυχὴ aliquando pro sanguine positum legimus (quippe locus est ad rem in Nebulis Aristophanis, ubi cimices, quos Corinthios vocat, τὴν ψυχὴν ἐκπίνουσιν), id ita intelligi debet ut orientales vulgo sentiebant, qui sedem Animæ in sanguine ponebant. Hæc item Faber, qui labori suo parcere potuisset, si hæc omnia esse scommatum plena percepisset.

137. *Nunc Animum, atque Animam, etc.*] Vocibus *Anima* et *Animus* indiscriminatim usus est Lucretius, et quidni id faceret, cum *Animus* et *Anima* unam tantum naturam constituant? Animus autem in quo ratio sita est, istius naturæ præcipua pars in corde situs est, ubi omnes passiones sedes suas habent, et sese ostentant: τὸ δὲ λογικὸν ἐν θώρακι, ὡς δῆλον ἐκ τε τῶν φόβων, καὶ τῆς χαρᾶς. Diogenes Laërtius. Docet etiam Epicurus, τὰ πάθη καὶ τὰς αἰσθήσεις ἐν τοῖς πεπονθόσι τόποις esse. Plutarchus de Pl. Phil. Anima vero hujus naturæ pars inferior in qua facultas locomotiva præcipue sita est, per totum corpus

Inter se, atque unam naturam conficere ex se;
Sed Caput esse quasi, et dominari in corpore toto
Consilium, quod nos Animum, Mentemque vocamus:
Idque situm media regione in pectoris hæret.
Hic exsultat enim Pavor, ac Metus: hæc loca circum
Lætitiæ mulcent: hîc ergo Mens Animusque 'st.
Cætera pars Animæ per totum dissita corpus
Paret; et ad numen Mentis, momenque movetur:
Idque sibi solum per se sapit, et sibi gaudet;
Cum neque res Animam, neque Corpus commovet ulla.
Et quasi cum Caput aut Oculus, tentante dolore,
Læditur in nobis, non omni concruciamur
Corpore: sic Animus nonnunquam læditur ipse,
Lætitiaque viget, cum cætera pars Animaï
Per membra, atque artus nulla novitate cietur.
Verum ubi vehementi magis est commota metu Mens,
Consentire Animam totam per membra videmus;
Sudores itaque et pallorem existere toto
Corpore, et infringi linguam, vocemque aboriri,
Caligare oculos, sonere aureis, succidere artus.
Denique concidere ex Animi terrore videmus
Sæpe homines, facile ut quivis hinc noscere possit,
Esse Animam cum Animo conjunctam; quæ cum Animi vi
Percussa 'st, exin corpus propellit, et icit.
Hæc eadem ratio naturam Animi, atque Animaï

diffusa est, et ad nutum Animi movetur. Licet tamen illi obsequatur, non omnes illius affectiones sentit, sed vehementes tantum; hinc dolore et tristitia Animus afficitur, cum tranquillam ætatem Anima agat: at si magno dolore tota Anima commovetur, deliquium patitur animal, nec in tuto ipsa vita est. Undè certum est Animum esse Animæ conjunctum, quoniam movet Animam et ab illo impulsa Anima Corpus etiam propellit. Hæc omnia, v. 25. Pro *conjuncta* quidam codd. *convincta*. Δημόκριτος, Ἐπίκουρος, διμερῆ τὴν ψυχὴν, τὸ μὲν λογικὸν ἔχουσαν ἐν τῷ θώρακι καθιδρυμένον, τὸ δὲ ἄλογον καθ' ὅλην τὴν σύγκρισιν τοῦ σώματος διεσπαρμένον. Plutarchus Placit. Phil. lib. IV. c. 4.

156. *Vocemque aboriri*] Ita codd. Aboriri vero proprie abortum facere; *Nonius:* eaque voce utitur Arnobius Lucretianarum vocum conservator, lib. III. adv. Gentes. *Et quoniam quædam sunt fœminarum generis propria, sequitur ut eas* (Deas viz.) *quoque credamus circumactis persolvere suas mensibus leges, fastidiosos ducere, atque habere conceptus,* aboriri, *perferre, etc.* Aliquando tamen legi, *aboleri.*

157. *Sonere*] Ita Accius: *Atque adeo valvas* sonere *sensi regias.* Ennius: *Tum clypei* resonunt, *et ferri stridet acumen.* Lucretius infra, v. 886. *Scire licet, non sincerum* sonere.

161. *Exin*] Seu *exhinc* legi potest, nullo vero modo *extra.*

162. *Hæc eadem ratio, etc.*] Eodem argumento probat, v. 7. Animum et Animam esse Corporeæ naturæ: dum Animus movet Animam, illam tangat necesse est, dum Anima Corpus propellit, ibi etiam contactus; at *Tangere*

Corpoream docet esse: ubi enim propellere membra,
Conripere ex somno corpus, mutareque voltum,
Atque hominem totum regere ac versare videtur
(Quorum nil fieri sine tactu posse videmus:
Nec tactum porro sine Corpore); nonne fatendum 'st
Corporea natura Animum constare, Animamque?
  Præterea pariter fungi cum Corpore, et una
Consentire Animum nobis in corpore cernis.
Si minus offendit vitam vis horrida teli
Ossibus ac nervis disclusis intus adacta:
Attamen insequitur languor, terræque petitus
Suavis, et in terra Mentis qui gignitur æstus,
Interdumque quasi exsurgendi incerta voluntas.
Ergo corpoream naturam Animi esse necesse 'st;
Corporeis quoniam telis, ictuque laborat.
  Is tibi nunc Animus quali sit corpore, et unde

et tangi, nisi corpus, nulla potest res. Hoc, et quod proxime sequitur argumentum his verbis ipse Epicurus complectitur; *οἱ λέγοντες ἀσώματον εἶναι τὴν ψυχὴν ματαιάζουσιν, οὐδὲν γὰρ ἂν ἐδύνατο ποιεῖν, οὔτε πάσχειν, εἰ ἦν τοιαύτη· νῦν δ' ἐναργῶς ἀμφότερα ταῦτα διαλαμβάνει περὶ τὴν ψυχὴν τὰ συμπτώματα.*

164. *Conripere ex somno*] Iste versus mihi nunquam placuit, et si codices permitterent, rejicerem.

169. *Præterea pariter fungi, etc.*] Aliud, v. 9. continetur argumentum; cum Corpore patitur Animus, alteri infligas vulnus, et languet alter; sive autem telum, sive Corpus læsum hos motus et perturbationes in Animo excitaret, perinde est, utrumque enim Animum Corporeæ naturæ esse probat.

Ibid. *Fungi*] Pati; sic lib. I. v. 444. *At facere et* fungi *sine Corpore nulla potest res.*

171. *Teli*] Alii, *lethi;* præfero *teli* ex v. 177. Hunc et quatuor sequentes versus supposititios esse et Lucretio indignos suspicatur Lambinus, illiusque suspicionem vir maximi judicii Gassendus approbat, cujus sententiam mille Gifaniis et Pareis libenter præfero. Faber illustrare, et corrigere conatur: *In terra mentis qui gignitur æstus,* v. 174. mutat in, *Interdum moriendi gignitur æstus.* Deinde addit; Hoc quid sit nôrunt optime, qui Lipothymiam ex animi anxietate aliquando passi sunt; tunc enim non sine aliquo jucunditatis et suavitatis sensu *terram succidui petimus,* et interdum *mori lubet,* interdumque voluntas incerta fluctuat inter vivendi moriendive consilium. Cæterum *moriendi æstus* erit moriendi impetus, certum consilium, etc. Qui paulo tristiores sunt vel a natura, vel ab ærumnis, hæc, opinor, probabunt, neque fortasse alii improbabunt. Ego quidem et a natura, et ab ærumnis paulo tristior, hæc tamen improbo. Perturbationes motusque Animi in Corpore vulnerato describit Poëta; ad primum ictum collabitur, dum humi jacet novos sentit motus, interdumque subit voluntas, ea autem non certa satis et confirmata, a terra surgendi. Hæc omnia vulnerati sentiunt, et quæ isti experti sunt quidni narret Lucretius? *Mentis in terra* igitur interpretor, *Animi una cum Corpore vulnerato humi jacentis.* Alii tamen legunt, *inter mœrentes;* alii, *inter lamentas. Lamentas* autem pro Lamentationes, Pacuv. Harmonia; *Nonius.*

178. *Is tibi nunc Animus, etc.*] Animum naturæ corporeæ esse satis, si Lucretio credimus, demonstratum. Quo autem Corporum genere constet hic Animus, docet, v. 31. Atomi viz. quæ Animum constituunt, minutæ sunt, tenues, et rotundæ; quippe Animus est maxime mobilis, at quod maxime mobile est debet componi ex iis particulis,

Constiterit, pergam rationem reddere dictis.
Principio esse aio persubtilem atque minutis
Perquam Corporibus factum constare: id ita esse,
Hinc licet advertas animum, ut pernoscere possis;
Nil adeo fieri celeri ratione videtur,
Quam si Mens fieri proponit, et inchoat ipsa:
Ocius ergo Animus, quam res se perciet ulla,
Ante oculos quarum in promptu natura videtur.
At quod mobile tantopere 'st, constare rotundis
Perquam seminibus debet, perquamque minutis:
Momine uti parvo possint impulsa moveri.
Namque movetur Aqua, et tantillo momine flutat;
Quippe volubilibus, parvisque creata figuris:
At contra Mellis constantior est natura,
Et pigri latices magis, et cunctantior actus;
Hæret enim inter se magis omnis materiaï
Copia; nimirum quia non tam lævibus extat
Corporibus, neque tam subtilibus atque rotundis:
Namque Papaverum, aura potest suspensa, levisque
Cogere, ut ab summo tibi diffluat altus acervus;
At contra Lapidum conjectum, Spiclorumque
Nenu potest: igitur parvissima corpora quanto
Et lævissima sunt, ita mobilitata feruntur.
At contra quo quæque magis cum pondere magno,

quæ tum propter texturam, tum propter molem, et figuram, sunt ad motum aptæ. Res enim alias contemplemur, ideo mobilis aqua, quia partes ejus parvæ sunt, et volubiles; mel interim motum difficulter recipit, quia componitur e partibus magis implicatis et perplexis: pariter levi vento Papaveris aliorumve granorum acervus dissipatur, dum spiculorum aut lapidum acervus forti resistit; si causam requiras, tela ista et lapides grandia sunt corpora, et aspera, grana vero rotunda, lævia, et minuta. *Ψυχὴ συγκεῖται ἐξ 'Ατόμων λειοτάτων, καὶ στρογγυλοτάτων, οὐ* (istam particulam interponit Gassendus) *πολλῷ τινὶ διαφερουσῶν τῶν τοῦ πυρός. Epicurus.*

190. *Flutat*] Id est *fluitat:* Lucretio indignum inquit Gifanius (qui legit *fluctuat*); vellem causam diceret. *Faber.*

193. *Actus*] Cursus, fluxus; *Lambinus.* Tenor, Ductus; *Faber.*

197. *Namque Papaverum*] Ita codd. et recte: alii nam *pappos*, qua voce utitur Lucretius, v. 387. At *pappos* istos seu carduorum flores lævigatos et rotundos quis dixerit?

199. *Conjectum*] Alii, *conlectum, spiclorumque.* Alii, *spicarumque* seu *spicorumque;* veteres enim dicebant *spicum. Spiculorum* vero huic loco et Poëtæ menti magis convenit.

200. *Nenu potest*] Non potest; ita lib. IV. v. 716. Nenu *queunt rapidi contra constare Leones.* Et frustra sunt illi qui legunt *nulla.*

Ibid. *Quanto*] Alii, *proquam* vel *perquam,* et in sequenti versu *mobilitate,* et *mobilitate fruuntur.*

202. *Cum pondere*] Fateor gravia motui resistere, at melius huic loco convenit *corpore,* quis enim nescit aquam

Asperaque inveniuntur, eo stabilita magis sunt.
Nunc igitur, quoniam 'st Animi natura reperta
Mobilis egregie: perquam constare necesse 'st
Corporibus parvis et lævibus atque rotundis.
Quæ tibi cognita res in multis, O Bone, rebus
Utilis invenietur, et opportuna cluebit.
Hæc quoque res etiam naturam deliquat ejus,
Quam tenui constet textura; quamque loco se
Contineat parvo, si possit conglomerari:
Quod simul atque Hominem lethi secura quies est
Indepta, atque Animi natura, Animæque recessit;
Nil ibi limatum de toto Corpore cernas
Ad speciem, nil ad pondus: Mors omnia præstat,
Vitalem præter sensum, calidumque vaporem.
Ergo Animam totam perparvis esse necesse 'st
Seminibus, nexam per venas, viscera, nervos:
Quatinus omnis ubi e toto jam Corpore cessit,
Extima membrorum circum-cæsura tamen se
Incolumem præstat, nec defit ponderis hilum:
Quod genus est Bacchi cum flos evanuit, aut cum
Spiritus Unguenti suavis diffugit in auras,
Aut aliquo cum jam Succus de corpore cessit;
Nil oculis tamen esse minor res ipsa videtur

esse oleo graviorem? Licet vero gravior sit, quoniam e minutioribus Corporibus seu particulis componitur, ideo mobilior.

209. *Hæc quoque res etiam, etc.*] Animum constare ex atomis minutis, lævibus et rotundis docuit, quia est maxime mobilis; jam, v. 23. demonstrat Animi et Animæ naturam subtilem esse, tenuis texturæ, et e minutis Corporibus conjunctam; quippe moriatur animal, tota avolat anima, at si metiaris cadaver, eadem est Mortui, qui fuit Viventis membrorum moles; si expendas, idem pondus: igitur quod avolat est subtile quoddam et minutum, solidam enim aliquam partem magnamve detrahas, diversa erit totius moles, et diversum pondus. Breviter, ut judicamus florem vini, odorem unguenti, et saporem sapidi alicujus corporis constare e particulis subtilibus et minutis, quoniam postquam vinum vapidum fiat, unguentum istud amittit odorem, et sapidum corpus insipidum reddatur, corpora tamen ista ejusdem sunt molis, et ejusdem ponderis quo prius; similiter etiam propter eandem rationem idem de Anima judicandum est. *Ψυχὴ σῶμά ἐστι λεπτομερὲς παρ' ὅλον τὸ ἄθροισμα παρεσπαρμένον. Epicurus.*

Ibid. *Deliquat*] Declarat; vox minus nota, ideo alii præferunt *dedicat*, ut lib. I. v. 368.

213. *Indepta*] Indepisci, assequi, adipisci; *Festus.*

214. *Limatum*] Detractum: alii, *libatum;* sed Lambinus maxime probaret, *Nil delibratum.*

220. *Circum-cæsura*] Περικοπὴ, extremitas. Infra, lib. IV. v. 650, 651. *Ut sunt dissimiles extrinsecus, et generatim Extima membrorum* circum-cæsura *coercet.*

222. *Quod genus est Bacchi*] *Quod genus, aut Bacchi,* Lambinus. *Flos vini* apud Plautum in Curcul. et in Cistel. *Quiaque adeo me complevi* flore Liberi.

Propterea, neque detractum de pondere quicquam:
Nimirum, quia multa, minutaque semina Succos
Efficiunt, et Odorem in toto corpore rerum.
Quare etiam atque etiam Mentis naturam, Animæque
Scire licet perquam pauxillis esse creatam
Seminibus: quoniam fugiens nil ponderis aufert.
Nec tamen hæc simplex nobis natura putanda 'st:
Tenuis enim quædam moribundos deserit Aura
Mista Vapore, Vapor porro trahit Aëra secum;
Nec Calor est quisquam, cui non sit mistus et Aër:
Rara quod ejus enim constat natura necesse 'st
Aëris inter eum primordia multa cieri.
Jam triplex Animi 'st igitur natura reperta.
Nec tamen hæc sat sunt ad Sensum cuncta creandum:
Nil horum quoniam recipit mens posse creare
Sensiferos motus, quædam qui mente volutent.

227. *Quia multa*] Nisi vox ista *multa* sileat, vereor ne Poëta sibi parum constare videatur: sint enim Minuta semina, at *multa* detrahas, et Moles et Pondus diminuetur: vid. etiam, v. 279.

232. *Nec tamen hæc simplex, etc.*] Subtiles has Atomos e quibus Animam composuit, non esse unius et ejusdem generis asserit, v. 6. Observaverat enim in morientibus exhalari Auram, eamque calidam, una cum Aëre (sine quo Calor esse non solet) intermisto; at qui moritur, efflat vel expirat Animam: ideoque Anima ista ex Aura, Aëre, et Calore constat. *Ψυχὴ σῶμά ἐστι λεπτομερὲς παρ' ὅλον τὸ ἄθροισμα παρεσπαρμένον, προσεμφαρέστατον δὲ πνεύματι θερμοῦ τινὰ κρᾶσιν ἔχοντι, καὶ πῇ μὲν τούτῳ προσεμφερὲς, πῇ δὲ τούτῳ*: *Epicurus.* Et apud Plutarchum adversus Colotem, Epicurei dicuntur, *τὴν τῆς ψυχῆς οὐσίαν συμπηγνύντες ἔκ τινος θερμοῦ, καὶ πνευματικοῦ, καὶ ἀερώδους.*

237. *Cieri*] Cum Turnebo *cieri;* vel cum aliis *moveri* legas, perinde est.

238. *Jam triplex Animi 'st, etc.*] Anima hæc ex Aura, Aëre, Calore constans est plane imperfecta, nondum vim sentiendi aut cogitandi sortitur; quartum igitur aliquod, quodcunque illud sit, nomine enim tenus Epicureis ignotum, addendum est: istud quartum e minutissimis, maxime lævibus et subtilibus Atomis constat, quippe primum movetur, et tum Calorem, Auram, et Aërem per membra excitat, omnesque partes Corporis pro diverso motu vel dolorem vel voluptatem sentiunt. Si motus hic vehementior sit quam Animi textura pati possit, si usque ad ossa et medullas penetret, dissipatur Anima, et mors insequitur. Si minus vehemens, si in Corporis superficie sistatur, tum integra manet Anima; et sensus, sive doloris, sive voluptatis oritur. Hæc, v. 21. Plutarchus et alii dicunt Epicurum non fecisse simplicem Animæ naturam, sed esse voluisse, *κρᾶμα ἐκ τεσσάρων, ἐκ ποιοῦ πυρώδους, ἐκ ποιοῦ ἀερώδους, ἐκ ποιοῦ πνευματικοῦ, ἐκ τετάρτου τινὸς ἀκατονομάστου, ὃ ἦν αὐτῷ αἰσθητικόν.* De Placit. Phil. lib. IV. cap. 3.

241. *Sensiferos motus, quædam qui mente volutent*] Gifanius, *Sensiferos motus quædam, quæ mente volutent:* Eum, uti solet, sequitur *Pareus,* ita tamen interpretatur; *Quia ratio Animi non approbat quicquam horum trium posse sensiferos motus curare, qui motus res aliquas cogitare et volutare queant.* Ista vero Gifanii lectione nihil nequius aut ridiculum magis: prior autem illa non stare potest, quid enim sani habet id, quod jam lecturus es? *Mens nihil horum recipit posse creare motus, qui mente quædam volutent.* Itaque pro his verbis, *Quædam qui mente volutent,* sic legendum existimo, *Queis omnia mobilitantur.* Certe ita postulat ratio, cui auscultandum est, invitis centum millibus MSS. codicum.

Quarta quoque his igitur quædam natura necesse 'st
Attribuatur (ea 'st omnino nominis expers):
Qua neque mobilius quicquam, neque tenuius extat,
Nec magis e parvis, aut lævibus ex elementis;
Sensiferos motus qui didit prima per artus.
Prima cietur enim parvis perfecta figuris,
Inde Calor motus, et Venti cæca potestas
Accipit; inde Aër; inde omnia mobilitantur:
Tum quatitur sanguis, tum viscera persentiscunt
Omnia; postremo datur ossibus, atque medullis
Sive voluptas est, sive 'st contrarius ardor.
  Nec temere huc dolor usque potest penetrare, neque [acre
Permanare malum, quin omnia perturbentur;
Usque adeo ut vitæ desit locus, atque Animaï
Diffugiant partes per caulas Corporis omneis.
Sed plerumque fit in summo quasi corpore finis
Motibus, hanc ob rem vitam retinere valemus.
  Nunc, ea quo pacto inter sese mista, quibusque
Compta modis vigeant, rationem reddere aventem

Faber. Ita scribere debuisse Lucretium dicat Faber: ita scripsisse minime concedo; Et *sensiferos motus, quædam qui mente volutent,* Aliquis non minus intelligat quam, *Motus istos sensiferos, qui cogitationi inserviant.* Alii tamen legunt, *Sensiferos motus,* qui dant quæ mente volutes.

246. *Didit*] *Dividit.* Sic infra, v. 271, 272. *Mobilis illa Vis, initium motus ab se quæ* dividit *ollis.*

250. *Tum quatitur sanguis*] Ita rectius, et sonantius Lambinus, dum alii scribunt, *concutitur tum sanguis.*

252. *Contrarius ardor*] Quidam legunt, *contrarius ægror,* seu *angor;* sed nihil mutant interpretes, cum apud Catullum *ardor* sit *dolor, Credo ut gravis acquiescat* ardor: licet voci isti nequius aliquid subesse Vossius existimet.

259. *Nunc, ea quo pacto, etc.*] Difficile opus jam aggreditur Poëta, et cui pro dignitate sua perficiendo Latina lingua non suppeditat voces congruas et aptas; pergit tamen, et, v. 30. docet quatuor istas res, Calorem, Auram, Aërem, quartamque innominatam rem inter se perfecte misceri, ut inde fiat una quædam eaque tenuissima substantia, quæ per totum Corpus Animalis fusa tum ab ipso contineatur, tum ipsi causa salutis sit. Omnibus vero non eadem regio et sedes: pars illa quæ Animus proprie dicitur, interius et altius sita, est veluti totius Animæ fundamentum; Aura vero, Calor, et Aër, ita inter se miscentur, ut unam, pro diversa animalium natura, substantiam componant: sic calor, sapor, odor, in quolibet viscere miscentur; non tamen diversa, sed unum tantum corpus constituunt.

260. *Compta*] *Juncta,* alii: nihil mutat Lambinus; sic lib. IV. v. 31. *Et quibus e rebus cum Corpore* compta *vigeret.* Faber tamen legit, *cōpta* seu *coapta;* ratio enim vociferatur, eo vocabulo opus esse, cui convenire possit, *inter sese mista,* quod viz. colligationem, nexum, et vinculum aliquod notet. *Coaptus* autem seu *cōptus* idem est quod alibi dixit *uniter aptus;* infra, v. 851. *Quibus e sumus uniter apti.* Vides ex *illis apti sumus,* quod hic unica voce expressit, *coaptum* dicens; item infra, v. 857, 858. *Qui cœtu, conjugioque Corporis, atque Animæ consistimus* uniter apti. Adde quod in lib. IV. est locus, qui facile et πάσῃ ἀνάγκῃ probet τὸ *comptus* vitiosum esse. Quis enim Latine dixerit, *Anima est compta cum cor-*

Abstrahit invitum patrii sermonis egestas:
Sed tamen, ut potero summatim attingere, tangam.
Inter enim cursant Primordia principiorum
Motibus inter se, nihil ut secernier unum
Possit; nec spatio fieri divisa potestas:
Sed quasi multæ vis unius corporis extant.
Quod genus in quovis Animantum viscere vulgo
Est Odor, et quidam Calor, et Sapor: et tamen ex his
Omnibus est unum perfectum Corporis augmen.
Sic Calor, atque Aër, et Venti cæca potestas
Mista creant unam naturam, et mobilis illa
Vis, initium motus ab se quæ dividit ollis,
Sensifer unde oritur primum per viscera motus.
Nam penitus prorsum latet Hæc natura, subestque,
Nec magis Hac infra quicquam est in corpore nostro;
Atque anima 'st Animæ proporro totius ipsa:
Quod genus in nostris membris, et corpore toto
Mista latens Animi vis est, animæque potestas;
Corporibus quia de parvis, paucisque creata 'st.
Sic tibi nominis Hæc expers Vis, facta minutis
Corporibus latet; atque Animaï totius ipsa
Proporro 'st Anima, et dominatur corpore toto.
Consimili ratione necesse 'st Ventus, et Aër,
Et Calor inter se vigeant commista per artus,
Atque aliis aliud subsit magis, emineatque;
Ut quiddam fieri videatur de omnibus unum:
Ne Calor, ac Ventus seorsum, seorsumque potestas
Aëris interimant sensum, diductaque solvant.

pore? quod tamen visurus es, *Atque, Animi quoniam docui natura quid esset, Et quibus e rebus cum Corpore* compta *vigeret:* ibi itaque restituendum, *Cum corpore* côpta vigeret; id est, uniter apta, *coapta*, connexa, συναφθεῖσα.

266. *Multæ vis*] Sic lib. II. v. 586. *Et quam quicque magis* multas vis *possidet in se.* Sallustius; *Male jam assuetum ad omnes* vis *controversiarum.* Priscianus, lib. VI.

268. *Quidam Calor*] Libri, *Color.*

270. *Venti—potestas*] Ventus ipse: v. 278. *Animi vis*, et *animæ potestas;* v. 288. *Aëris potestas.*

274. *Latet—subestque*] Maxime intima est homini, ultra quam non datur pergere. *Faber.*

275. *Nec magis Hac infra*] Hic versus Lambino non placet, nec mirum, cum *infra* interpretatur *infra nostros sensus;* situm enim non exiguitatem quartæ naturæ innominatæ Poëta exprimit: ut Anima Corporis intima, sic quarta ista vis expers nominis ipsi Animæ; et est quasi Anima totius Animæ, quoniam sicut Anima Corpus, sic Animam ipsa vegetat, et sensus perficit.

281. *Atque Animaï*] Lambinus; dum quidam codd. *Animæ quasi.*

Est etiam Calor ille animo, quem sumit in ira,
Cum fervescit, et ex oculis micat acribus ardor.
Est et frigida multa comes formidinis Aura:
Quæ ciet horrorem in membris, et concitat artus.
Est etiam quoque pacati status Aëris ille,
Pectore tranquillo qui fit, voltuque sereno.
Sed Calidi plus est illis, quibus acria corda,
Iracundaque mens facile effervescit in ira;
Quo genere in primis vis est violenta Leonum,
Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes,
Nec capere irarum fluctus in pectore possunt.
At Ventosa magis Cervorum frigida mens est,
Et gelidas citius per viscera concitat auras;
Quæ tremulum faciunt membris existere motum.
At natura Boum placido magis Aëre vivit,
Nec nimis iraï fax unquam subdita percit
Fumida suffundens cæcæ caliginis umbras;
Nec gelidi torpet telis perfixa pavoris:
Inter utrosque sita 'st, Cervos, sævosque Leones.
Sic Hominum genus est, quamvis Doctrina politos
Constituat pariter quosdam, tamen illa relinquit
Naturæ cujusque Animæ vestigia prima.
Nec radicitus evelli mala posse putandum 'st,

289. *Est etiam Calor ille animo, etc.*] Ex Aura, Calore, et Aëre Animos componi probat, v. 35. Admittas enim, et variæ animalium temperies commode explicari possunt. Unde, v. g. *Leo* ad iram proclivior, nisi quod *Calor* in illius Animo emineat? Unde cervorum timiditas? quia in illorum Animabus Aura dominatur. Boum vero constantiam neque iræ nimis neque metui obnoxiam Aëri tranquillo acceptam referas: calorem enim ex irati oculis emicantem, et scintillas tantum non erumpentes videmus. Tremunt et horrescunt cervi; et tranquilla est boum gravitas. Huc, si Gassendus permitteret, illa e Stobæo desumpta referrem, *τὸ μὲν πνεῦμα κίνησιν, ὅδε ἀὴρ ἠρεμίαν, τὸ δὲ θερμὸν τὴν φαινομένην θερμότητα τοῦ σώματος, τὸ δὲ ἀκατονομαστὸν τὴν ἐν ἡμῖν ἐμπνεῖ αἴσθησιν.* Deinde in hominibus etiam aliquod horum trium dominari docet, v. 16. Quidam enim ad iram, alii ad metum proclives, dum alii mansueti sint ac mites: et quoniam hæc tria commisceri tanta varietate ob graduum varietatem possunt, inde morum diversitates innumeras sequi. Philosophia autem vitiosam naturam emendari aliquatenus, sed ita ut vestigia quædam *τῆς Κακίας* remaneant (quippe homines doctrina exculti et maxime politi sunt quibusdam pravis affectationibus obnoxii); id quod non impediet quo minus quis jucunde vivat.

Ibid. *Est etiam*] *Est etenim*, Faber; quippe eorum rationem affert quæ v. 287. scripserat, *Ne Calor, ac Ventus seorsum, seorsumque potestas, Aëris, etc.* Conjecturam non improbo, sed inepta ratio quam adducit.

290. *Acribus*] Virgilius, XII. Æneid. *Totoque ardentis ab ore Scintillæ absistunt, oculis micat* acribus *Ignis.* Gifanius tamen, *acrius.* Ver. 295. *Acria corda.*

Quin proclivius Hic iras decurrat ad acreis;
Ille metu citius paullo tentetur; at Ille
Tertius accipiat quædam clementius æquo.
Inque aliis rebus multis differre necesse 'st
Naturas hominum varias, moresque sequaceis:
Quorum ego nunc nequeo cæcas exponere causas,
Nec reperire figurarum tot nomina, quot sunt
Principiis, unde hæc oritur variantia rerum.
Illud in his rebus videor firmare potesse;
Usque adeo Naturarum vestigia linqui
Parvola, quæ nequeat Ratio depellere dictis,
Ut nihil impediat dignam Diis degere vitam.
  Hæc igitur Natura tenetur Corpore ab omni,
Ipsaque corporis est custos, et causa salutis;
Nam communibus inter se radicibus hærent,
Nec sine pernicie divelli posse videntur.
Quod genus e Turis glebis evellere Odorem
Haud facile 'st, quin intereat natura quoque ejus:
Sic Animi, atque Animæ naturam corpore toto
Extrahere haud facile 'st, quin omnia dissolvantur:
Implexis ita principiis ab origine prima
Inter se fiunt consorti prædita vita;
Nec sine vi quicquam alterius sibi posse videtur
Corporis, atque Animi seorsum sentire potestas:

320. *Videor*] Recte Faber, nec *video* pati possumus.

321. *Naturarum*] Quibusdam placet *naturaï*. Et pro *dictis* in sequenti versu *doctis* scribitur.

323. *Dignam Diis*] Ita vim et efficaciam suæ Philosophiæ deprædicat Poëta, imitatus Epicuri jactantiam, *ζήσῃ δὲ ὡς θεὸς ἐν ἀνθρώποις*; et, *οὐδὲν γὰρ ἔοικε θνητῷ ζῶν ἄνθρωπος ἐν ἀθανάτοις ἀγαθοῖς.*

324. *Hæc igitur Natura, etc.*] Animam ex Aura, Calore, Aëre, et quarto innominato formatam, v. 14. ita Corpori conjungit, et immiscet, ut neque Corpus sine Anima incolume, neque Anima sine Corpore integra maneret. Epicurei censuerunt Animam a Corpore contineri (Epicurus apud Laërtium utitur verbo *στεγάζεσθαι*, apud Empiricum *διακρατεῖσθαι*), Corpus etiam mutuo ab Anima teneri, ne prorueret in exsolutionem. Nempe voluerunt Animal esse quasi telam, in qua stamen esset corpus, subtegmen vero anima, adeo ut utrumque mutuo intertextum opus constans evaderet, altero vero dissoluto, alterum, atque ideo utrumque simul, exsolveretur. Exemplum velis? en thuris glebam, odorem ab isto thure separa, et nec odor, neque thus integrum manebit, et idem de Animo et Corpore sentiendum.

329. *Haud facile 'st*] Ita alibi hujusmodi *μείωσιν* usurparet, nam *haud facile* significat plane *ἀδύνατον*. *Faber.*

333. *Consorti—vita*] Notandum passive sumi, non temere alibi: tamen auctor Ciridis, seu ille Virgilius est, seu quis alius; *Si me jam summa sapientia pangeret arce, Quatuor antiquis quæ Hæredibus est data consors.* Faber.

334. *Nec sine vi quicquam alterius sibi*] Alii legunt, *Nec sibi quæque sine alterius vi.*

335. *Sentire*] Codd. *constare*, quibus minime credendum.

Sed communibus inter eos conflatur utrinque
Motibus accensus nobis per viscera Sensus.
Præterea, Corpus per se nec gignitur unquam,
Nec crescit, nec post mortem durare videtur.
Non enim ut Humor aquæ dimittit sæpe vaporem,
Qui datus est, neque ab hac causa convellitur ipse,
Sed manet incolumis; non, inquam, sic Animaï
Discidium possunt artus perferre relicti:
Sed penitus pereunt convolsi, conque putrescunt.
Ex ineunte ævo sic Corporis atque Animaï
Mutua vitaleis discunt contagia motus,
Maternis etiam in membris, alvoque repôsta;
Discidium ut nequeat fieri sine peste, maloque:
Ut videas, quoniam conjuncta 'st causa salutis,
Conjunctam quoque naturam consistere eorum.
Quod superest, si quis Corpus sentire renutat;
Atque Animam credit permistam Corpore toto
Suscipere hunc motum, quem Sensum nominitamus:
Vel manifestas res contra, verasque repugnat.
Quid sit enim Corpus sentire quis afferet unquam,

337. *Accensus*] Sic lib. II. v. 941, 942. *Quibus omnituentes* Accensi *Sensus animantem quamque tuentur.*

338. *Præterea, Corpus, etc.*] Istam animæ et Corporis adunationem, v. 13. iterum demonstrat. Corpus neque generatur, neque crescit sine Anima, et cum Anima avolet, distrahuntur illius particulæ, resolvuntur vitalia vincula, putrescunt membra, denique perit Corpus. Quid interim de Anima existimandum? nempe illa dispergitur in tenues auras et evanescit: cum vero neutrum sine altero maneat integrum et incolume, credendum est, eorum substantias conjunctas esse, atque intime unitas.

340. *Vaporem*] Nonnulli codd. *Saporem;* improbe: neque *ab hac causa* in *ab ea causa* mutandum.

351. *Quod superest, si quis Corpus, etc.*] Modo asseruerat Poëta, neque Corpus ab Anima separatum, neque Animam a Corpore separatam per se aliquid agere, aut sentire posse, sed sensum per viscera excitari ex communi utriusque conjunctim agentis motu: deinde Philosophos aggreditur qui solam Animam istius motus quem sensum vocamus capacem affirmabant; istos autem ad experientiam provocat, concedatur enim Corpus sentire, non magis istius sensus conscii essemus, quam jam nunc sumus; ideo Corpus sentire confitendum est. Dicat autem aliquis, Si Corpus sentiat, unde dimissa Anima vim istam et facultatem sentiendi non retineat? Quia nempe non Corpori soli, sed Corpori Animæ conjuncto vis ista et facultas competit. Hæc omnia, v. 9. Similiter Epicurus apud Laërtium, lib. X. *οὐ μὴν* (Anima) *εἰλήφει ἂν ταύτην* (sentiendi facultatem) *εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ λοιποῦ ἀθροίσματος ἐστεγάζετό πως· τὸ δὲ λοιπὸν ἄθροισμα παρασκευάσαν ἐκείνῃ τὴν αἰτίαν ταύτην, μετείληφε καὶ αὐτὸ τοιούτου συμπτώματος παρ' ἐκείνης· διὸ ἀπαλλαγείσης τῆς ψυχῆς οὐκ ἔχει τὴν αἴσθησιν, οὐ γὰρ αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ ἐκέκτητο τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἑτέρῳ ἅμα συγγεγενημένῳ αὐτῷ αὐτὴν ἡ φύσις παρεσκεύαζεν.*

Ibid. *Renutat*] Ita Lambinus, dum alii *refutat* præferunt.

355. *Quid sit enim Corpus sentire quis afferet*] Alii, *asseret;* sed Faber, *quod asserat,* et hoc modo explicat; *quid sit enim* quod adserat (id est probet) *Corpus*

Si non ipsa palam quod res dedit ac docuit nos?
At dimissa Anima corpus caret undique sensu,
Perdit enim quod non proprium fuit ejus in ævo;
Multaque præterea perdit, cum expellitur ævo.
Dicere porro Oculos nullam rem cernere posse;
Sed per eos Animum ut foribus spectare reclusis,
Desipere 'st, contra cum sensus dicat eorum:
Sensus enim trahit, atque acies detrudit ad ipsas.
Fulgida præsertim cum cernere sæpe nequimus,
Lumina luminibus quia nobis præpediuntur:
Quod foribus non fit; neque enim, qua cernimus ipsi,
Ostia suscipiunt ullum reclusa laborem.
Præterea, si pro Foribus sunt lumina nostra,
Jam magis exemptis Oculis debere videtur
Cernere res Animus, sublatis postibus ipsis.
Illud in his rebus nequaquam sumere possis,

nostrum sensu præditum esse, et vere sentire, nisi illud quod res ipsa docet? Explicat autem quod dixerat, *Vel manifestas res contra, verasque repugnat;* neque enim petit Poëta *quid sit sensus?* (quod faceret tamen si recepta lectio sequenda foret) sed ait hominem quemque sentire Corpus suum sensu præditum esse, itaque tanta argumentorum mole nihil esse opus. Præterea, hoc addam quoque, neminem, qui quidem sani capitis fuerit, sic unquam locutum, *quis homo id asseret nisi experientia?* ridiculum est ac delirum, et tamen ita loqueretur Lucretius nisi mendum vidissemus, *quis id asseret nisi quod res, etc.* Hæc Faber, qui raro quidem errat, nisi cum insigniter fallatur. Quid enim his verbis luculentius, *Quis unquam afferet quid sit Corpus sentire, nisi id sit quod res ipsa palam dedit, ac docuit nos?*

358. *Perdit enim quod non proprium fuit ejus in ævo*] Hunc versum rejicit Lambinus, et sequentem *Multaque præterea, etc.* retinet; quem Faber et alii sequuntur: Gifanius ejusque sequaces una cum Gassendo parenthesi includunt; ego vero retinendum censeo, nec affirmare dubitem illum potiori jure hunc locum possidere quam *Multaque præterea*, quem codex Vaticanus non agnoscit. Rationem petis? en validam ex ipsis Epicuri verbis ductam: *διὸ ἀπαλλαγείσης τῆς ψυχῆς οὐκ ἔχει τὴν αἴσθησιν, οὐ γὰρ αὐτὸ* (Corpus) *ἐν ἑαυτῷ ἐκέκτητο τὴν αἴσθησιν.* Laërtius, lib. X. Ubi eidem objectioni idem respondet Epicurus quod hoc versu Lucretius amplectitur.

360. *Dicere porro Oculos—rem, etc.*] Quia fuerunt, qui existimarent non debere totum compositum, puta Animal, dici sentire, sed Animam per se et solam id munus ita exsequi, ut Organa nihil cooperarentur: sed essent quasi meræ fores per quas reclusas Anima intus existens externa perciperet; inter quos emicuit Epicharmus dicens, *νοῦς ὁρᾷ, νοῦς ἀκούει.* Ver. 11. subjungit Lucretius, et duobis argumentis demonstrat futilem istius opinionis vanitatem; nempe si oculi essent tantum fores, unde vim aliquam aut laborem a fulgidis objectis sentiunt? Deinde oculos (fores istas) evellas, melius externa perciperet Anima, dum liberior daretur prospectus.

362. *Desipere 'st*] Ita recte Lambinus contra codd. qui exhibent *difficile est.*

363. *Sensus enim, etc.*] Omnes, si unum Fayum excipias, (quanquam quis iste?) interpretes hunc versum rejiciunt.

370. *Postibus ipsis*] *Foribus:* sic lib. IV. v. 276. *Primus enim 'st, citra* posteis *qui cernitur Aër;* seu *fores cum postibus,* ut explicat Lactantius, lib. de Opificio Dei, cap. 8.

371. *Illud in his rebus, etc.*] Olim declaravit Lucretius Animam esse mole

Democriti quod sancta viri sententia ponit,
Corporis atque Animi primordia singula primis
Adposita alternis variare, ac nectere membra.
Nam cum multo sunt Animaï elementa minora,
Quam quibus e Corpus nobis et Viscera constant,
Tum numero quoque concedunt, et rara per artus
Dissita sunt, duntaxat ut hoc promittere possis,
Quantula prima queant nobis injecta ciere
Corpora sensiferos motus in Corpore, tanta
Intervalla tenere exordia prima Animaï.
Nam neque Pulveris interdum sentimus adhæsum
Corpore, nec membris incussam insidere Cretam,
Nec Nebulam noctu, nec Aranei tenuia fila
Obvia sentimus, quando obretimur euntes:
Nec supra caput ejusdem cecidisse vietam
Vestem, nec Plumas avium, Papposque volanteis,
Qui nimia levitate cadunt plerumque gravatim:
Nec repentis itum cujusviscunque Animantis
Sentimus, nec priva pedum vestigia quæque,
Corpore quæ in nostro Culices, et cætera ponunt.
Usque adeo prius est in nobis multa ciendum
Semina, corporibus nostris immista per artus,
Quam primordia sentiscant concussa Animaï,

parvam, totamque illius substantiam exiguo loco posse excipi, si seorsum conglomeretur; id jam longe uberius edisserit, v. 26. adversus Democritum, qui quot essent partes Corporis, totidem partes Animæ illis applicitas ponebat. Inde enim sequeretur nos omnia sentire quæ parti alicui Corporis applicarentur; nam cum Corporis particula, et Animæ pars illi apposita moveatur, quidni sensus oriretur? At plurima sunt, ut ex allatis exemplis constat, quæ Corpori nostri applicita nequaquam percipimus: frustra igitur singulas partes Animæ singulis partibus Corporis aliquis conjungat.

372. *Democriti quod sancta viri*] *Sancta sententia viri Democriti* pro ipso Democrito, commode et eleganter dici non posse Faber existimat; ideoque legit, ut et in v. 621. lib. V. *Democriti quod sancta* sibi *sententia sumit;* ut in lib. I. *Id quod Anaxagoras* sibi sumit.

374. *Nectere*] Ita omnes libri; Fayus tamen *vertere.*

378. *Promittere*] Affirmare; Horatius, Sat. 4. lib. I. *Siquid* promittere *de me Possum aliud, vere* promitto.

382. *Adhæsum*] Lib. IV. v. 1236. *Locis quia non potis est adfigere* adhæsum. Et lib. VI. v. 471. *Suspensæ, cum concipiunt humoris* adhæsum.

383. *Insidere*] Alii, *sidere:* et in sequenti versu, *nebulam noctis.*

387. *Papposque*] Carduorum flores: *Festus;* qui hunc versum laudat.

390. *Priva*] *Singula,* Lucilius, Sat. lib. I. *Ad cœnam adducam, et primum his abdomina Thynni Advenientibus* priva *dabo.* Lucretius, lib. III. *Quod si forte* Animas *extrinsecus insinuari Vermibus, et* privas *in Corpora quæque venire Credis:* Nonius.

392. *Prius est in nobis multa ciendum*] Ita *passim* Lucretius: alii vero, *Prius in nobis sunt multa cienda.*

Et quam intervallis tantis tuditantia possint
Concursare, coire, et dissultare vicissim.
  Et magis est Animus vitaï claustra coercens,
Et dominantior ad vitam, quam vis Animaï.
Nam sine Mente, Animoque nequit residere per artus
Temporis exiguam partem pars ulla Animaï;
Sed comes insequitur facile, et discedit in auras,
Et gelidos artus in lethi frigore linquit.
At manet in vita, cui Mens Animusque remansit,
Quamvis est circum-cæcis lacer undique membris:
Truncus, ademta Anima circum, membrisque remotis,
Vivit, et ætherias vitaleis succipit auras:
Si non omnimodis, at magna parte Animaï
Privatus, tamen in vita cunctatur, et hæret.
Ut lacerato Oculo circum si Pupula mansit
Incolumis, stat cernendi vivata potestas;
Dummodo ne totum corrumpas luminis orbem,
Sed circumcidas aciem, solamque relinquas;
Id quoque enim sine pernicie confiet eorum:
At si tantula pars Oculi media illa peresa 'st,
Incolumis quamvis alioqui splendidus orbis,
Occidit extemplo lumen, tenebræque sequuntur:
Hoc Anima atque Animus vincti sunt fœdere semper.
  Nunc age, nativos animantibus, et mortaleis

395. *Et quam intervallis tantis*] Gifanius; *Et quantis intervallis*, ex v. 567. Lambinus magis probat, *et quam sis intervallis*; id est, *et quam suis.*

397. *Et magis est Animus, etc.*] Ver. 137. Animum, in quo ratio et vis sentiendi sita est, in pectore posuit; Animam vero, in qua locomotiva facultas sita est toti Corpori adjunxit: jam v. 21. isti Animo præcipuas in vita conservanda partes attribuit; nec absurdum hoc, quicquid alii sentiant, aut Philosophiæ Epicureæ dissonum. Animus v. 274. qui magnam partem constat ex quarto illo Epicuri innominato, quod solum sentiendi facultatem largitur, ita Animali conjungitur, ut nulla res magis subsit, imo est totius Animalis, et ipsius Animæ fundamentum; substracto autem fundamento tota moles corruat necesse est. Animum et Animam Oculo recte compares, ubi Animus pupillæ vicem sustineat, Anima reliqui orbis: pupillam laceres, cæcitas insequitur; alias oculi partes, manet videndi potestas.

410. *Vivata*] Infra, v. 557. vivatus et vividus a Poëtis dicuntur, a vi magna. *Festus.*

411. *Dummodo ne totum, etc.*] Gifanius, et qui illum sequuntur, hos versos ita legunt ex codd. *Dummodo ne totum corrumpas luminis orbem, Et circumcidas Aciem solamque relinquas, Id quoque enim sine pernicie* non fiet *eorum.* Ait Poëta acie non læsa visum manere, non tamen si Oculum ita undecunque corrumpas, et circumcidas, ut præter aciem seu pupillam nihil relinquas. Hæc Gifanius, cui nemo credet qui versum sequentem legit, *At si tantula pars oculi*, et comparationem accuratius perpendit.

417. *Vincti*] Quidam codd. *juncti.*

418. *Nunc age, nativos, etc.*] Animas

Esse Animos, Animasque leveis ut noscere possis;
Conquisita diu, dulcique reperta labore
Digna tua pergam disponere carmina vita.
Tu fac utrumque uno subjungas nomen eorum,
Atque Animam, verbi causa, cum dicere pergam,
Mortalem esse docens; Animum quoque dicere credas:
Quatinus est unum inter se, conjunctaque res est.
  Principio, quoniam tenuem constare minutis
Corporibus docui, multoque minoribus esse
Principiis factam, quam liquidus humor Aquaï 'st,
Aut Nebula, aut Fumus: nam longe mobilitate
Præstat, et a tenui causa magis icta movetur;
Quippe ubi Imaginibus Fumi, Nebulæque movetur:
Quod genus in somnis sopiti ubi cernimus alta
Exhalare vapore altaria, ferreque Fumum;
Nam procul hæc dubio nobis Simulacra genuntur:
Nunc igitur quoniam quassatis undique vasis
Diffluere Humorem, et Laticem discedere cernis;
Et Nebula ac Fumus quoniam discedit in auras:
Crede Animam quoque diffundi, multoque perire
Ocius, et citius dissolvi corpora prima,
Cum semel omnibus e membris ablata recessit.
Quippe etenim Corpus, quod vas quasi constitit ejus,

mortales esse probaturus, profitetur, v. 8. se in hac disputatione non indiligentem fore; quoniam vero ipse Animum ab Anima distinxerit, et Stoici maxime distinguunt, ne vim rationum non recte perciperet Memmius, monet, omnia sua argumenta æque contra Animum ac Animam, e quibus una tantum res constituitur, militare.

421. *Tua—vita*] Te, neque aliter boni scriptores Latinitatis; *Faber:* aliquando tamen legi, *tuo vate.*

422. *Tu fac utrumque uno*] Sic MSS. codd. non *Tu face;* jam quod sequitur, *uno subjungas*, si scriptura emendata est, positum pro *sub uno jungas:* vel *uno* dictum pro *uni*, vel legendum *uni.* Lambinus.

426. *Principio, quoniam, etc.*] Primum argumentum, quo probat Animam (quo nomine etiam Animum comprehendit) mortalem esse, ducit v. 20. ex illius subtilitate et tenuitate olim demonstrata, et hic loci ulterius confirmata: est enim quid Corporeum longe tenuius, mobilius, et dissolutioni magis obnoxium, non modo quam aqua, verum etiam quam nebula, aut fumus, quippe cum percellatur rebus fumo nebulaque tenuioribus (ut puta illorum simulachris, ex quorum per somnium appulsu, res ejusmodi cogitamus), ac ideo necesse sit illam dissipari quam ista facilius; frustra autem aliquis dicat illam a Corpore solutam in Aëre integram manere posse, quid enim tenuis Aër illam conservet incolumem, quæ per meatus crassi Corporis sæpe effluit?

431. *Imaginibus*] *Simulachris:* Epicurus enim neque quicquam cerni, neque etiam cogitari, aut somniari posse voluit sine imaginibus.

434. *Genuntur*] An *geruntur* legi debeat litigent Gifanius et Lambinus: melius forsan ille qui *feruntur* legit.

440. *Omnibus e membris*] Alii codd.

Cum cohibere nequit conquassatum ex aliqua rè,
Ac rarefactum detracto sanguine venis,
Aëre qui credas posse hanc cohiberier ullo?
Corpore qui nostro rarus magis am cohibessit?
Præterea, gigni pariter cum Corpore, et una
Crescere sentimus, pariterque senescere Mentem:
Nam velut infirmo Pueri, teneroque vagantur
Corpore; sic Animi sequitur sententia tenuis,
Inde ubi robustis adolevit viribus ætas;
Consilium quoque majus, et auctior est Animi vis:
Post ubi jam validis quassatu 'st viribus ævi
Corpus, et obtusis ceciderunt viribus artus;
Claudicat Ingenium, delirat Linguaque, Mensque,
Omnia deficiunt, atque uno tempore desunt.
Ergo dissolvi quoque convenit omnem Animaï
Naturam, ceu fumus in altas aëris auras:
Quandoquidem gigni pariter, pariterque videmus
Crescere, et (ut docui) simul ævo fessa fatiscit.
Huc accedit, uti videamus Corpus ut ipsum
Suscipere immaneis morbos, durumque dolorem;
Sic Animum curas acreis, luctumque, metumque,
Quare participem lethi quoque convenit esse.

ex hominis membris; Gifanius, *ex omnibus membris: omnibus* autem Terentius et Plautus sæpe corripiunt.

445. *Am cohibessit*] *Am*, i. e. *eam;* ita veteres: *cohibessit*, cohibuerit. Similiter *servassit, negassit, supplicassit*, apud Plautum. Alii vero, *hanc cohibessit.*

446. *Præterea, gigni pariter, etc.*] Secundo, v. 14. hoc modo disputat, quod cum Corpore gignitur, adolescit, senescit, et deficit, id mortale est: at hæc omnia de Animo dicenda; pueri enim æque Mentem ac Corpus debiles incedunt; adolescenti cum firmioribus viribus accrescit firmius judicium; dum senis Mens et Corpus pariter vacillant.

454. *Linguaque, Mensque*] Alii, *lingua animusque:* nescio quis legit, *lingua, madet Mens*, ut v. 478.

457. *Ceu fumus*] *Ceu fumum*, Gifanius. Quanquam non video quid ibi agat *fumus:* qui argumentum perpendit, fatebitur Lucretium scripsisse *cum Corpore;* nam v. 446, 447. *Gigni pariter* cum Corpore, *et una Crescere sentimus.*

458. *Pariterque videmus*] Alii legunt, *Pariterque* videtur *Crescere, et (ut docui) simul ævo fessa* fatisci: non tanti est, priorem tamen lectionem libenter præferam.

460. *Huc accedit, etc.*] Tertio, v. 15. Cum Corpus morbo tentetur, mœror, timor, etc. Animum occupant; at morbo isto Corpus corrumpitur, par igitur est ut Animus mœrore corrumpatur. Imo morbis, quorum sedes in ipso Corpore esse omnes confitentur, Mens aliquando attingitur; sic insani Animus delirat, lethargici sopitur: cum vero vis morbi et dolor ad Animum usque penetrent, mortem etiam insequi maxime credendum.

461. *Durumque dolorem*] *Durumque laborem*, alii: quam lectionem non rejicerem, cum v. 367. *Ostia suscipiunt ullum reclusa* laborem: *Dolorem* vero defendi potest e v. 473. *Nam* Dolor, *ac morbus lethi fabricator uterque 'st:* quamvis aliqui legunt *pavor.*

Quinetiam Morbis in Corporis avius errat
Sæpe animus; dementit enim, deliraque fatur:
Interdumque gravi Lethargo fertur in altum
Æternumque soporem, oculis, nutuque cadenti;
Unde neque exaudit voces, neque noscere vultus
Illorum potis est, ad vitam qui revocantes
Circumstant lacrymis rorantes ora, genasque.
Quare Animum quoque dissolvi fateare necesse 'st,
Quandoquidem penetrant in eum contagia morbi:
Nam Dolor, ac Morbus lethi fabricator uterque 'st,
Multorum exitio perdocti quod sumus ante.
Denique cur, hominem cum Vini vis penetravit
Acris, et in venas discessit diditus ardor,
Consequitur gravitas Membrorum? præpediuntur
Crura vacillanti? tardescit Lingua? madet Mens?
Nant oculi? Clamor, Singultus, Jurgia gliscunt?
Et jam cætera de genere hoc quæcunque sequuntur?
Cur ea sunt, nisi quod vehemens violentia Vini
Conturbare Animam consuevit Corpore in ipso?
At quæcunque queunt conturbari, inque pediri,
Significant, (paullo si durior insinuârit
Causa,) fore ut pereant, ævo privata futuro.
Quinetiam, subita vi morbi sæpe coactus

465. *Dementit*] Alii, *dementia.* Verbum tamen *dementire* mihi suspectum est, quod a nemine alio, quod sciam, usurpatum est, nisi forte a Lactantio, lib. IV. ubi fortasse pro *dementire* legendum est *dementare;* usitatius enim est *dementare,* eoque utuntur Apuleius, et Tertullianus: *Lambinus.*

467. *Oculis, nutuque cadenti*] Ut *sonitu sonanti,* et *ludo jocanti.* Alii, *vultuque cadenti.* Utrumvis eligas, nullibi vero invenies lethargum venustius depictum.

475. *Denique cur, hominem, etc.*] Quarto, v. 11. ebrium in scenam producit, delirantem, clamantem, cœlum denique cum terra miscentem; cujus, ut neque manus neque pes, ita nec aures nec oculi, neque mens ipsa officium suum faciunt; unde vero hæc omnia, nisi quod spiritus vini agiles et impetuosi per Corpus omne diffusi turbant, agitant, et distrahunt Animum? At quicquid imbelli vi turbari disjicique possit, idem vehementiori impetu corrumperetur.

482. *Corpore in ipso*] Tota argumenti vis in his duabus voculis sita est; iis opponet *τὸ ævo futuro,* v. 485. et *τὸ aëre aperto,* v. 507. *Faber.*

486. *Quinetiam, subita vi morbi, etc.*] Quinto, v. 23. post ebrium, spectaculum non illepidum, comitiali morbo prostratum, horrendum quidem, et quod nemo libenter spectaret, oculis nostris exhibet, attamen venustas versuum Lucretii facit ut aliqua jucunditate contemplemur; ita enim distendit miserum, ita sua membra jactantem depingit, ut quamvis ingenio male collocato irascamur, artifici tamen ignoscere debemus: comitiali morbo affectus desipit et delirat; desipientia vero ista dissolutionem substantiæ Animi, saltem conturbationem indicat; quod vero in ipso Corpore dissipari possit, quis arbitretur in aperto Aëre (Anima Corpore exsoluta in Aëre degat necesse est) integrum manere?

Ante oculos aliquis nostros, ut fulminis ictu,
Concidit, et spumas agit, ingemit, et tremit artus,
Desipit, extentat nervos, torquetur, anhelat,
Inconstanter et in jactando membra fatigat:
Nimirum, quia vis Morbi distracta per artus
Turbat agens Animum, spumans ut in æquore salso
Ventorum validis fervescit viribus Unda.
Exprimitur porro Gemitus, quia membra dolore
Afficiuntur; et omnino quod semina vocis
Ejiciuntur, et ore foras glomerata feruntur,
Qua quasi consuerunt, et sunt munita viaï.
Desipientia fit, quia vis Animi, atque Animaï
Conturbatur, et (ut docui) divisa seorsum
Disjectatur, eodem illo distracta veneno.
Inde ubi jam Morbi se flexit causa, reditque
In latebras ater corrupti Corporis humor,
Tum quasi talipedans primum consurgit; et omneis
Paullatim redit in sensus, animamque receptat.
Hæc igitur tantis ubi morbis Corpore in ipso
Jactetur, miserisque modis distracta laboret:
Cur eandem credis sine Corpore in Aëre aperto
Cum validis ventis ætatem degere posse?

Et quoniam Mentem sanari, Corpus ut ægrum,
Cernimus, et flecti medicina posse videmus;
Id quoque præsagit mortalem vivere Mentem:
Addere enim parteis, aut ordine trajicere æquum 'st,

Idem enim diceret Aquam in vase undique conquassato manere posse, quæ vase perforato diffunderetur.

490. *Inconstanter*] Al. *incunctanter*.

492. *Spumans ut in, etc.*] Alii, *spumans velut:* alii, *spumantes æquore salso ventorum ut, etc.* Gifanius, *spumantes ut in æquore salso*, et literam *s* in *spumantes* abradit: en litem grammaticis dignam!

497. *Qua quasi consuerunt*] Qui elegantiam hujus versus cum Gifanio admirantur, isti sibi habeant. Id novi, istum cum omni sua venustate abesse posse.

503. *Tum quasi talipedans*] *Talipedare* est vacillare pedibus; et quasi talis insistere: *Festus.* Omnes vero codd. *Vacillans.*

507. *Aëre aperto*] In supremis ætheris auris, *Fayus:* ubi viz. nulli flant venti, nullæ sæviunt procellæ. *Acute!*

509. *Et quoniam Mentem, etc.*] Sexto, v. 16. animum hunc delirantem et desipientem medicinæ ope restitui posse, et in pristinam sanitatem reduci cernimus; ideo fit aliqua in Animo mutatio; ergo adduntur novæ partes, detrahuntur aliquæ, aut alio ordine particulæ Animi collocantur; omnis enim alteratio fit vel adjectione, vel detractione, vel trajectione particularum. At quod novas partes recipit, quod aliquas amittit, id etiam, cujus partium situs et ordo mutatur, mortale sit necesse est. Sive igitur ægrescit Animus, ut argumenta superius allata probant, sive convalescit, suam mortalitatem confitetur.

511. *Mentem*] Alii, *vitam.*

Aut aliud prorsum de summa detrahere illum,
Commutare Animum quicunque adoritur, et infit;
Aut Aliam quamvis naturam flectere quærit:
At neque transferri sibi parteis, nec tribui vult,
Immortale quod est quicquam, neque defluere hilum:
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius quod fuit ante.
Ergo Animus sive ægrescit, mortalia signa
Mittit (uti docui), seu flectitur a medicina:
Usque adeo falsæ rationi vera videtur
Res occurrere, et effugium præcludere eunti;
Ancipitique refutatu convincere falsum.
  Denique sæpe hominem paullatim cernimus ire,
Et membratim vitalem deperdere sensum:
In pedibus primum Digitos livescere, et Ungueis,
Inde Pedes, et Crura mori; post inde per artus
Ire alios tractim gelidi vestigia lethi:
Scinditur atque Animæ quoniam natura, nec uno
Tempore sincera existit, mortalis habenda 'st.
Quod si forte putas ipsam se posse per artus
Introrsum trahere, et parteis conducere in unum,
Atque ideo cunctis sensum deducere membris;
At locus ille tamen, quo copia tanta Animaï
Cogitur, in sensu debet majore videri.
Qui quoniam nusquam 'st, nimirum, (ut diximus ante,)
Dilaniata foras dispergitur; interit ergo.
Quin etiam, si jam libeat concedere falsum,
Et dare, posse Animam glomerari in Corpore eorum,
Lumina qui linquunt moribundi particulatim:
Mortalem tamen esse Animam fateare necesse 'st.
Nec refert, utrum pereat dispersa per auras,

525. *Denique sæpe hominem, etc.*] Septimo, v. 22. Homines sæpe membratim moriuntur, et sensim exspirant, ideo etiam Anima sensim perit; quis enim dicat Animam, vividam viz. rem et sentientem, in mortuis et sensus expertibus Corporis membris residere: quod si existimes Animam introrsum se recipere e membris moribundis recedentem, cur in istis partibus ubi conglomeratur Anima non vividior apparet sensus? An Anima ita constipata et in angustias redacta vim sentiendi amitteret? cave ne id fatearis, illud enim quod ita contractum interiret, æque mortale est ac quod per Aëra dispersum et distractum volitat.

Ibid. *Cernimus ire*] Al. *cernis obire:* sic v. 532. *Quod si forte putas,* et v. 542. *Fateare necesse 'st.* Versu sequenti quidam legunt, *dispergere.*

An contractis in se partibus obbrutescat:
Quando Hominem totum magis, ac magis undique sensus
Deficit, et vitæ minus, et minus undique restat.
Et quoniam Mens est Hominis pars una, locoque
Fixa manet certo, velut Aures, atque Oculi sunt,
Atque alii sensus, qui vitam cunque gubernant;
Et veluti Manus, atque Oculus, Naresve seorsum
Secreta a nobis nequeant sentire, neque esse;
Sed tamen in parvo linquuntur tempore tali.
Sic Animus per se non quit sine corpore, et ipso
Esse Homine, illius quasi quod Vas esse videtur;
Sive aliud quidvis potis es conjunctius eii
Fingere, quandoquidem connexus corpori adhæret.
Denique Corporis, atque Animi vivata potestas
Inter se conjuncta valent, vitaque fruuntur.
Nec sine Corpore enim vitaleis edere motus
Sola potest Animi per se natura, nec autem
Cassum Anima Corpus durare, et sensibus uti:
Scilicet, avolsus radicitus ut nequit ullam

544. *Obbrutescat*] Ita hunc versum legit Nonius in voce *Brutum*, brutum autem hebes et obtusum.

547. *Et quoniam Mens est, etc.*] Octavo, v. 10. Animus est pars hominis, ut superius v. 94. probatum est, certoque loco continetur, perinde ac nares, et oculi; at oculos effodias, et abscindas nares, nec illi colores, neque istæ odores percipient. Idem igitur de Anima separata dicendum est, dum illa non sit minus, quam cæteræ partes, Corpori conjuncta.

552. *Sed tamen in parvo, etc.*] Quidam legit, *Sed tamen in parvo liquuntur tempore tali*: sed utraque lectio Lambino displicet. Fayus vulgatam lectionem tuetur, et dicit Poëtam hoc velle, pedes, oculi, manus, etc. nihil sentiunt, etiamsi vel minimo tempore separata sint a Corpore. Rejicit Gassendus, et profecto hunc versum nescio quis inseruit, ut commoda interpretatione voces istas *neque esse* in præcedenti versu illustraret; nec dubito illum scripsisse, *Sed tamen in parvo* liquuntur *tempore* tabi.

557. *Denique Corporis, atque Animi, etc.*] Nonum argumentum, v. 22. continetur. Dum Corpus et Anima conjunguntur, vivit Animal, et sentit; abeat Anima, insensile fit Corpus, pariter Anima a Corpore soluta fit insensilis: Animam dicas oculum Corporis, at quis in effosso oculo visum quærat? Præterea si Animæ semina non cohiberentur venis et nervis, nunquam istis motibus, e quibus sensus oritur, affici possint; omnes enim isti motus certum spatium, et limites definitos postulant. Si vero dicas Animam a Corpore solutam rite ab aëre cohiberi posse, perinde est ac si affirmares aërem esse animalem, quod absurdissimum simul et falsissimum videtur. Καὶ μὴν καὶ λυομένου τοῦ ὅλου ἀθροίσματος, καὶ ψυχὴ διασπείρεται, καὶ οὐκέτι ἔχει τὰς αὐτὰς δυνάμεις, οὐδὲ κινεῖται, ὥς τε οὐδ᾽ αἴσθησιν κέκτηται. Οὐ γὰρ οἷόν τε νοεῖν αὐτὸ αἰσθανόμενον μὴ ἐν τούτῳ τῷ συστήματι ταῖς κινήσεσι ταύταις χρώμενον, ὅταν τὰ στεγάζοντα, καὶ περιέχοντα μὴ τοιαῦτα ᾖ, ἐν οἷς νῦν οὖσα ἔχει ταύτας τὰς κινήσεις. Epicurus ad Herodotum.

561. *Cassum*] *Cassum* veteres *inane* posuerunt, et arbitrandum est ejus verbi proprietatem magis ab aranearum *cassibus* dictam, quod sint leves ac nullius ponderis; non ut quibusdam videtur, quasi *quassum*. Plaut. Aul. *Virginem habeo grandem, dote* cassam, *atque illocabilem*. Nonius.

Dispicere ipse Oculus rem seorsum Corpore toto;
Sic Anima atque Animus per se nil posse videntur:
Nimirum, quia per venas et viscera mistim,
Per nervos, atque ossa tenentur corpore ab omni.
Nec magnis intervallis Primordia possunt
Libera dissultare, ideo conclusa moventur
Sensiferos motus; quos extra corpus in auras
Aëris haud possunt post mortem ejecta moveri:
Propterea quia non simili ratione tenentur.
Corpus enim atque animans erit Aër, si cohibere
Sese Anima, atque in eo poterit concludere motus,
Quos ante in Nervis, et in ipso Corpore agebat.
Quare etiam atque etiam resoluto Corporis omni
Tegmine, et ejectis extra vitalibus auris,
Dissolvi sensus Animi fateare necesse 'st,
Atque Animam, quoniam conjuncta est causa duobus.
Denique cum Corpus nequeat perferre Animaï
Discidium, quin id tetro tabescat odore:
Quid dubitas, quin ex imo, penitusque coorta
Emanârit, uti Fumus, diffusa Animæ vis?
Atque ideo tanta mutatum putre ruina
Conciderit Corpus penitus; quia mota loco sunt
Fundamenta foras animæ, manantque per artus,
Perque viarum omnes flexus, in corpore qui sunt,
Atque foramina? Multimodis ut noscere possis
Dispertitam Animæ naturam exisse per artus;
Et prius esse sibi distractam Corpore in ipso,
Quam prolapsa foras enaret in Aëris Auras?
Quinetiam, fineis dum vitæ vertitur intra,

568, 569. *Moventur Sensiferos motus*] Ut ab Horatio dictum est, *Motus moveri gaudet Ionicos Matura Virgo.* Faber.

572. *Atque animans*] Aliis placet, *æque animis.* In sequenti versu *in eo* (viz. aëre) recte legit Faber: id enim tum versus proxime superiores, tum versus proxime inferior, *Quos ante in nervis, etc.* omnino probant.

578. *Atque Animam*] Quidam, *Animæ.*

579. *Denique cum Corpus, etc.*] Decimum argumentum, v. 12. inclusum est. Subducta Anima, quæ in partibus intimis sita est veluti totius animalis fundamentum, Corpus collabascens putrescit, et in pulverem abit. Unde vero ista tanta Corporis ruina, nisi quod Anima quæ membra omnia fulcire et continere videbatur, per poros et meatus Corporis emanârit? quæ vero sic minutim divisa fuit in ipso sui egressu, comparata ad dispersionem videtur.

580 *Quin id*] Improbe, *quin vi.*

589. *Prius esse sibi*] Gifanius, *isse sibi*, ut mox *ire Anima*, v. 593. Non sequor.

591. *Quinetiam, fineis—vitæ, etc.*] Undecimum, v. 14. In vulgo vocato Animi

Sæpe aliqua tamen e causa labefacta videtur
Ire Anima, et toto solvi de corpore membra;
Et quasi supremo languescere tempore voltus,
Molliaque exangui cadere omnia Corpore membra:
Quod genus est, Animo male factum cum perhibetur,
Aut Animam liquisse, ubi jam trepidatur, et omnes
Extremum cupiunt vires reprendere vinclum.
Conquassatur enim tum Mens, Animæque potestas
Omnis: et hæc ipso cum Corpore conlabefiunt;
Ut gravior paullo possit dissolvere causa.
Quid dubitas tandem, quin extra prodita corpus
Imbecilla foras, in aperto, tegmine dempto,
Non modo non omnem possit durare per ævum,
Sed minimum quodvis nequeat consistere tempus?
Nec sibi enim quisquam moriens sentire videtur
Ire foras Animam incolumem de Corpore toto,
Nec prius ad jugulum, et superas succedere fauceis,
Verum deficere in certa regione locatam;
Ut sensus alios in parti quemque sua scit
Dissolvi: quod si immortalis nostra foret Mens;
Non jam se moriens dissolvi conquereretur:
Sed magis ire foras, vestemque relinquere, ut Anguis,

deliquio Animæ Animique vis sic fracta est, ut paulo graviore causa incidente plane dissolvenda arguatur: cum vero ita labefactari possit Animus dum Corpus illum tegit et tuetur, quis credat tenuem istam substantiam suo tegmine exutam procellarum et aliarum rerum jugiter incurrentium impetus perferre posse?

594. *Et quasi supremo*] Hunc et sequentem versum multi rejiciunt, nec ego quidem illos injuriarum postulo.

596. *Animo male factum*] Nam apud Plautum et Terentium, *Animo male est* significat *Animi deliquium patior.* Quidam amant, *Quod genus, esse animo,* sed *τὸ est* damnari non debet. *Faber.*

597. *Ubi jam trepidatur*] Ab astantibus; *omnes* astantes, tota familia, amici; *Fayus:* judicet Lector.

600. *Conlabefiunt*] *Conlabascunt,* Gifanius, viz. existimavit ille Poëtam (O rem ingeniosam) cum infirmum aliquod descripserit, infirmos et vacillantes versus de industria fecisse.

602. *Prodita*] Ex interiore loco procedens; *Festus.*

604. *Non modo non omnem possit*] Alii, *Non modo non* omne incolumis.

606. *Nec sibi enim quisquam, etc.*] Duodecimum, v. 9. Et nequid intentatum relinquat, ad morientes provocat: quis autem morientium experitur Animam suam ab extremis partibus surgentem per os suum integram exire, et non potius in singulis partibus, ut quemlibet sensum in suo organo, deficere? Nec dubitandum est Morientes Animarum dissolutionis conscios esse; alias quid quererentur? Læti profecto deponerent exuvias, ut anguis pellem, vel cervus prælonga cornua.

608. *Succedere*] *Sursum cedere* et *ascendere;* lib. II. v. 204. *Per auras Aëris expressæ sursum succedere.* Al. *accedere.*

613. *Ut Anguis*] Virgilius, *Qualis ubi in lucem* coluber *mala gramina pastus, Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat, Nunc positis* novus exuviis, nitidusque juventa, *Lubrica convolvit sub-*

Gauderet, prælonga senex aut cornua Cervus.
Denique cur Animi nunquam mens consiliumque
Gignitur in Capite, aut Pedibus, Manibusve; sed unis
Sedibus, et certis regionibus omnis inhæret:
Si non certa loca ad nascendum reddita cuique
Sunt; et ubi quicquid possit durare creatum;
Atque ita multimodis pro totis artubus esse,
Membrorum ut nunquam existat præposterus ordo?
Usque adeo sequitur res rem, neque Flamma creari in
Fluminibus solita 'st, neque in Igni gignier Algor.
Præterea, si immortalis natura Animaï 'st,
Et sentire potest secreta a Corpore nostro;
Quinque (ut opinor) eam faciendum 'st Sensibus auctam:
Nec ratione alia nosmet proponere nobis
Possumus infernas Animas Acherunte vagare.
Pictores itaque, et Scriptorum sæcla priora
Sic Animas introduxerunt sensibus auctas.
At neque seorsum Oculi, neque Nares, nec Manus ipsa
Esse potest Anima, neque seorsum Lingua, nec Aures
Absque anima per se possunt sentire, nec esse.

lato pectora tergo Arduus ad solem, et linguis micat ore trisulcis. De cervis vero Plinius, Nat. Hist. lib. VIII. c. 32. *Cornua mares habent, solique animalium omnibus annis stato veris tempore amittunt.*

615. *Denique cur Animi nunquam mens, etc.*] Decimum tertium, v. 9. Olim docuit pectus esse Animi sedem, et jam inde concludit, illam ita pectori esse alligatam ut extra istud degere non possit: Animum in aëre existentem quæras, et flammam in aqua, gelu in ignibus expectes.

617. *Omnis inhæret*] Codd. *omnibus hæret;* et Gifanius, *omnis hæret.*

620. *Atque ita multimodis*] Hunc cum sequenti versu Lambinus, Gassendus, alii rejiciunt; Gifanius retinet; illum sequitur Fayus, et dicit Lambinum delere hos versus sine ratione, namque recte conferunt ad rem, ut patet ex ipsorum interpretatione nostra: en bellam interpretationem! *Et ita fieri, ut nunquam ordo artuum sit perversus variis modis secundum varia omnia membra.* Aliam apposui, quæ mihi ipsi non placet. Codd. exhibent, *par totis: pro totis: in totis: de totis.*

624. *Præterea, si immortalis, etc.*] Decimum quartum, v. 10. Animam separatam et immortalem concipe, substantiam sentientem concipies, ergo quinque sensibus ornatam; at unde sensus, cum sensuum organa, oculi, nares, manus, lingua, aures, in derelicto Corpore putrescant?

633. *Absque anima per se possunt, etc.*] Codd. *Auditum per se possunt;* auditum, i. e. sonum, seu rem auditam; *Gifanius.* Salmasius in Epictetum et Simplicium, p. 324. ex optimo et vetustissimo codice illustrissimi Vossii hos versus ita legit, *At neque seorsum oculi, neque nares, nec manus ipsa Esse potest Anima, neque seorsum lingua, neque* Auris Auditum *per se possunt sentire, neque esse. Auris auditum* dixit pro auditu. Quid sibi velit magnus ille vir, alii conjiciant. Aliquid e textu Lucretiano excidisse existimavit Lambinus, cum videret argumentum non plane explicatum fuisse. Atque ideo subjungit, *Nec sensus ipsi seorsum consistere possunt Naribus, atque manu, atque oculis, atque auribus, atque Lingua, nec possunt per se sentire, neque esse.* At quid tres novi versus fingendi sunt,

Et quoniam toto sentimus Corpore inesse
Vitalem sensum, et totum esse animale videmus,
Si subito medium celeri præciderit ictu
Vis aliqua, ut seorsum partem secernat utramque;
Dispertita proculdubio quoque vis Animaï,
Et discissa simul cum Corpore disjicietur:
At quod scinditur, et parteis discedit in ullas,
Scilicet æternam sibi naturam abnuit esse.
Falciferos memorant currus abscindere membra
Sæpe ita desubito permista cæde calenteis,
Ut tremere in terra videatur ab artubus id quod
Decidit abscissum; cum Mens tamen, atque hominis vis
Mobilitate mali non quit sentire dolorem:
Et simul in pugnæ studio quod dedita Mens est,
Corpore cum reliquo pugnam, cædeisque petissit;
Nec tenet, amissam lævam cum tegmine sæpe
Inter equos abstraxe rotas, falceisque rapaceis:
Nec cecidisse alius dextram, cum scandit, et instat.
Inde alius conatur adempto surgere crure,
Cum digitos agitat propter moribundus humi pes:
Et caput abscissum calido, viventeque trunco,
Servat humi voltum vitalem, oculosque patenteis,
Donec relliquias Animaï reddidit omneis.
Quin etiam tibi si lingua vibrante minantis

ut unum prorsus inutilem retineamus? Dele istum, *Absque Anima per se possunt sentire nec esse:* in præcedenti versu lege, *Esse potest Animæ, etc.:* atque argumentum erit integrum, et satis explicatum.

634. *Et quoniam toto sentimus, etc.*] Decimum quintum v. 36. Quoniam Anima per totum Corpus fusa sit, scindi mediam necesse est, si Corpus medium raptim scindatur: si, exempli causa, falcifero curru præcidatur militis membrum, Animam una sectam arguit partis resectæ motio, quam fuse et ornate describit Poëta, quæ etiam clarius in partibus sectæ serpentis observatur. Fatendum est igitur plures animas esse in uno animali, homine viz. aut serpente, et aciem ferri, temere licet impacti, membra istius animalis tam accurate partiri, ut singulis Animabus suæ sedes relinquerentur: quæ tamen nemo sanus dixerit. Vel concedendum est; Unam Animam per totum corpus Animalis fusam in multas partes discissam, et proinde mortalem esse.

643. *Desubito*] Sic lib. II. v. 265. *Vim cupidam tam* de-subito, *quam mens avet ipsa:* de curribus falciferis iterum Lucretius, lib. V. v. 1300.

647. *In pugnæ studio—dedita*] Lib. IV. v. 813. *Præterquam* quibus *est* in rebus deditus *ipse:* et Catullus, In mala Deditus *Vir* adultera.

648. *Petissit*] Antiqui *petissere* dicebant pro *petere,* ea quidem forma verbi qua sunt *lacessere,* et *incessere,* sed ut mihi videtur, tum significabant *sæpius petere,* ut *petissant* sæpius petant. *Festus.* Cicero; *Qui hanc laudem* petissunt *nullum fugiunt dolorem.*

650. *Abstraxe*] Sic lib. I. v. 986. *Confluxet.*

Serpentis caudam procero corpore, utrinque
Sit libitum in multas parteis discindere ferro;
Omnia jam seorsum cernes amcisa recenti
Volnere tortari, et terram conspergere tabo,
Ipsam seque retro partem petere ore priorem,
Volneris ardenti ut morsu premat icta dolore.
Omnibus esse igitur totas dicemus in illis
Particulis Animas? at ea ratione sequetur,
Unam animantem Animas habuisse in Corpore multas.
Ergo divisa 'st ea, quæ fuit una simul cum
Corpore, quapropter Mortale utrumque putandum 'st,
In multas quoniam parteis discinditur æque.
  Præterea, si immortalis natura Animaï
Constat, et in Corpus nascentibus insinuatur;
Cur super anteactam ætatem meminisse nequimus?
Nec vestigia gestarum rerum ulla tenemus?
Nam si tantopere 'st Animi mutata potestas,
Omnis ut actarum exciderit retinentia rerum;
Non (ut opinor) id ab letho jam longiter errat.
Quapropter fateare necesse 'st, quæ fuit ante,
Interiisse: et quæ nunc est, nunc esse creatam.
  Præterea, si jam perfecto corpore nobis
Inferri solita 'st Animi vivata potestas,
Tum cum gignimur, et vitæ cum limen inimus:
Haud ita conveniebat, uti cum Corpore, et una
Cum membris videatur in ipso sanguine crêsse;

658. *Caudam procero corpore*] Caudam longam et proceram; *Lambinus:* alii tamen legunt, *Minacem Serpentem, et Caudæ procero Corpore.*

660. *Amcisa*] *Am* olim ex ἀμφὶ pro *circum* dicebant, exempla innumera in vocibus compositis; *Faber.*

670. *Præterea, si immortalis, etc.*] Decimum sextum, v. 9. Si Anima sit immortalis, sine ante perfectum Corpus integra existens (ea erat Pythagoræ et Platonis sententia), in Corpus tandem infundatur: cur nemo (uno Pythagora excepto) anteactæ vitæ recordetur? Quod si Anima isto in Corpus ingressu omnem recordationem amiserit, quidni res tantopere vitiata, sit ulteriori corruptioni, morti obnoxia?

674. *Mutata*] Al. *vitiata;* et in sequenti versu, *Omnium ut actuarum, etc.*

675. *Retinentia*] Vox *μονήρης*, neque enim alibi quam apud Lucretium invenitur. *Faber.* Infra, v. 863. *repetentia*, eaque voce Arnobius in lib. II. utitur.

676. *Longiter*] Ita Charisius, Inst. Gram l. II. p. 183.

679. *Præterea, si jam perfecto, etc.*] Decimum septimum, v. 18. Si Anima inferretur in Corpus perfectum, id sic deberet fieri ut in ipso degeret, quasi Avis in cavea, non ut videretur cum eo crescere, atque ita contexi, ut inde exire non potis sit incolumis, proderet se ortui atque interitui obnoxiam.

681. *Limen inimus*] Alii, *lumen adimus.*

Sed velut in cavea, per se sibi vivere solam
Convenit, ut sensu Corpus tamen affluat Omne.
Quare etiam atque etiam nec originis esse putandum 'st
Experteis Animas, nec lethi lege solutas.
Nam neque tantopere adnecti potuisse putandum 'st
Corporibus nostris extrinsecus insinuatas:
Quod fieri totum contra manifesta docet res.
Namque ita connexa 'st per Venas, Viscera, Nervos,
Ossaque, uti Dentes quoque sensu participentur;
Morbus ut indicat, et gelidaï stringor aquaï,
Et lapis oppressus sub dente e frugibus asper:
Nec tam contextæ cum sint, exire videntur
Incolumes posse, et salvas exsolvere sese
Omnibus e Nervis, atque Ossibus, Articulisque.
Quod si forte putas extrinsecus insinuatam
Permanare Animam nobis per membra solere,
Tanto quæque magis cum corpore fusa peribit;
Quod permanat enim, dissolvitur: interit ergo.
Dispertitur enim per caulas Corporis omneis:
Ut cibus in membra atque artus cum diditur omneis,
Disperit; atque aliam naturam sufficit ex se:
Sic Anima, atque Animus quamvis integra recens in
Corpus eunt, tamen in manando dissolvuntur;
Dum quasi per caulas omneis diduntur in artus
Particulæ, quibus hæc Animi natura creatur,
Quæ nunc in nostro dominatur Corpore nata
Ex illa, quæ tunc peritat partita per artus.

685. *Convenit, etc.*] Hunc versum delet Lambinus, Gassendus, alii: plures retinent. Sine illo quidem argumentum est satis explicatum, et forsan, *affluat omne corpus sensu* Latium non agnoscit.

693. *Stringor aquaï*] Frigus aquæ quo dentes perstringuntur, cum aqua frigida bibatur.

694. *Et lapis oppressus, etc.*] Omnes codd. *oppressus subitis e frugibus:* unde quidam *subito de frugibus.* Faber, *subitis offractibus.* Legi tamen potest, *Et lapis* expressus *subito de frugibus asper.*

698. *Quod si forte putas, etc.*] Decimum octavum, v. 15. Formetur igitur extra Corpus, ut isti volunt, Anima, et demum infundatur; dum per varios flexus et meatus Corporis diffusa sit, necesse est ut mutetur, situs et ordo partium mutetur, tota denique substantia distrahatur. Quælibet enim res tot fistulas, tot meatus et foramina quot in corpore sunt, permanet, eamque multis modis distractam senties? alimentum considera, dum per venas, aliosque ductus ad singula Corporis membra defertur, deposita priori forma aliam prorsus diversam induit: credendum ideo Animam quoque parem mutationem subituram esse, et proinde mortalem.

700. *Tanto quæque*] *Tanto nempe,* Faber.

710. *Peritat*] Al. *periit.*

Quapropter neque natali privata videtur
Esse die natura Animæ, neque funeris expers.
Semina præterea linquuntur, necne, Animaï
Corpore in exanimo? quod si linquuntur, et insunt,
Haud erit, ut merito immortalis possit haberi;
Partibus amissis quoniam libata recessit.
Sin ita sinceris membris ablata profugit,
Ut nullas parteis in Corpore liquerit ex se:
Unde cadavera rancenti jam viscere vermeis
Expirant? atque unde animantum copia tanta
Exos, et exsanguis tumidos perfluctuat artus?
Quod si forte Animas extrinsecus insinuari
Vermibus, et privas in corpora posse venire
Credis, nec reputas cur millia multa Animarum
Conveniant, unde una recesserit: hoc tamen est ut
Quærendum videatur, et in discrimen agendum;
Utrum tandem Animæ venentur semina quæque
Vermiculorum, ipsæque sibi fabricentur ubi sint,
An jam corporibus perfectis insinuentur.
At neque, cur faciant ipsæ, quareve laborent,
Dicere suppeditat, neque enim, sine corpore cum sint,
Sollicitæ volitant morbis, algoque, fameque.
Corpus enim magis his vitiis adfine laborat;
Et mala multa Animus contage fungitur ejus.
Sed tamen his esto quamvis facere utile Corpus,
Cum subeant; at qua possint, via nulla videtur:
Haud igitur faciunt Animæ sibi corpora, et artus.

713. *Semina præterea linquuntur, etc.*] Decimum nonum, v. 28. Si Anima discedens e Corpore quasdam sui particulas in eo relinquat, dissolubilem arguunt delibatæ particulæ: si non relinquat, reddi causa nequeat quamobrem tot vermes gignantur in cadavere; cum dicere quidem tot Animas eo confluere extrinsecus unde una excesserit, perabsurdum sit, ac magis adhuc, dicere unamquamque aut deligere semina, ex quibus fabricetur sibi Corpus proprium, ut ea patiatur incommoda, quæ sine Corpore esse nequeunt, aut subire in Corpus jam elaboratum, cum quo connecti intime, et consentire non valeat.

717. *Sinceris membris*] *Sincera ex membris;* Faber: non enim id agitur nunc, *utrum cum Anima abit, integra manent membra,* (quis enim ea de re unquam dubitet?) *sed utrum Anima, cum abiit, deminuta sui parte, et libata recedat.*

732. *Algoque*] Ita Nonius, contra quem alii pro *algu* pugnant.

733. *Vitiis adfine*] Cicero, affinis *facinori et turpitudini. Noxæ* affinis; *Livius.*

734. *Contage*] Seu *contagi,* perinde est. Sic lib. IV. v. 336. *Quæ* contage *sua palloribus omnia pingunt.*

735. *Quamvis—utile*] Quantumvis utile.

736. *Cum subeant*] *Quod subeant:* Faber; recte: olim enim ita scriptum, inde *quom,* et tandem *cum.*

Nec tamen est ut jam perfectis insinuentur
Corporibus: neque enim poterunt subtiliter esse
Connexæ; neque consensu contagia fient.
  Denique cur acris violentia triste Leonum
Seminium sequitur; dolu' Volpibus, et fuga Cervis
A patribus datur, et patrius pavor incitat artus?
Et jam cætera de genere hoc, cur omnia membris
Ex ineunte ævo ingenerascunt, inque genuntur,
Si non certa suo quia semine seminioque
Vis Animi pariter crescit cum corpore toto?
Quod si immortalis foret, et mutare soleret
Corpora, permistis animantes moribus essent:
Effugeret Canis Hyrcano de semine sæpe
Cornigeri incursum Cervi, tremeretque per auras
Aëris Accipiter fugiens veniente Columba:
Desiperent Homines, saperent fera sæcla Ferarum.
  Illud enim falsa fertur ratione, quod aiunt,
Immortalem Animam mutato Corpore flecti.
Quod mutatur enim, dissolvitur: interit ergo.
Trajiciuntur enim partes, atque ordine migrant:
Quare dissolvi quoque debent posse per artus,
Denique ut intereant una cum Corpore cunctæ.
Sin Animas hominum dicent in Corpora semper
Ire humana, tamen quæram cur e sapienti
Stulta queat fieri, nec prudens sit puer ullus;

741. *Denique cur acris violentia, etc.*] Vigesimum, v. 29. Si Animæ istæ immortales toties hactenus commutâssent animalium Corpora (Pythagoram et Platonem urget), deberet sensim esse immutata animalium indoles: sicque jam leo esset non ferox, cervus non timidus, vulpes non dolosa, jam canis cervum fugeret, accipiter columbam, bruta saperent, et homines desiperent; quippe anima columbæ accipitri, anima bruti homini, et vice versa, sæpe jungeretur. Siquis vero dicat Animarum indolem una cum Corporibus mutari, easque cujuscunque generis sint, induere eos mores, qui istis Corporibus conveniant, nihil amplius requirimus: quicquid enim mutari potest, illud mortale est, cum in omni mutatione sit partium trajectio, atque ideo dissolutio. Sin vero affirmet Animas, exempli causa, Humanas immigrare solum in humana Corpora, cur illa Anima, quæ modo in homine adulto sapiens vixit, in puerum infusa desipit? An in tenero Corpore tenerascit Animus? tum mutatur; et nemo sanus asseret rem tantopere mutatam immortalem esse.

741, 742. *Triste—Seminium*] Crudele, noxium; Virgilius, Ecl. III. Triste *lupus stabulis, maturis frugibus imbres.*

745. *Inque genuntur*] Ita Lambinus: codd. tamen *ingenioque. Ingenerascunt* habet aliquid latius, et quod ad speciem magis pertinet; at *ingenuntur* ad singularia, seu individua, ut vocant; *Faber.*

747. *Corpore toto*] Rectius ille qui legit, *Corpore quoque*, ut v. 770.

758. *Quare dissolvi quoque, etc.*] Deletis duobus hisce versibus, integra foret sententia, et argumentum satis explicatum.

Nec tam doctus equæ pullus, quam fortis equi vis?
Si non certa suo quia semine, seminioque
Vis Animi pariter crescit cum Corpore toto.
Scilicet in tenero tenerascere Corpore Mentem
Confugient; quod si jam fit, fateare necesse 'st,
Mortalem esse Animam, quoniam mutata per artus
Tantopere amittit vitam, sensumque priorem.
Quove modo poterit pariter cum Corpore quoque
Confirmata cupitum ætatis tangere florem
Vis Animi, nisi erit consors in origine prima?
Quidve foras sibi vult membris exire senectis?
An metuit conclusa manere in Corpore putri?
Et domus ætatis spatio ne fessa vetusto
Obruat? at non sunt Immortali ulla pericla.
Denique connubia ad Veneris, partusque ferarum
Esse Animas præsto, deridiculum esse videtur;
Et spectare immortaleis mortalia membra
Innumero numero, certareque præproperanter
Inter se quæ prima, potissimaque insinuetur:
Si non forte ita sunt Animarum fœdera pacta,
Ut, quæ prima volans advenerit, insinuetur
Prima, neque inter se contendant viribus hilum.

767. *Confugient*] Al. *Confingent:* Lambinus, *Non fugient*, id est, non poterunt negare. Hoc enim significat Lucretius, non poterunt negare mentem esse teneram in tenero Corpore, verbi causa, mentem pueri bimuli aut trimuli non poterunt negare esse teneram et imbecillam: quod si verum sit, mentem modo robustam in tenero Corpore teneram fieri; ergo mortalis est. Et hæc suadent, ut malim, *Non fugient*, ferri tamen potest *Confugient;* cum enim alii dicant, v. 755. *Animam mutato Corpore flecti;* cur non alii ut vim argumentorum evitarent, *Animum in tenero Corpore tenerascere*, docerent? Et ista voce *scilicet* sæpe utitur Poëta cum adversario effugium velit præcludere.

770. *Quove modo poterit, etc.*] Post pugnam summis viribus magnaque Animi intentione depugnatam, et fugatos, uti opinatur, adversarios, argumenta quædam levis armaturæ tanquam ad prædam colligendam emittit. Primum autem, v. 7. inquirit unde Anima adultum Corpus tam impotenter deperiret, et votis suis omnibus optaret? Unde etiam membra senio confecta fugeret, et exire properaret? Immortalis enim sit, et nunquam teneri Corporis imbecillitatem, aut senescentis ruinam metuet.

772. *Vis Animi, etc.*] Hunc versum quidam codd. non agnoscunt.

773. *Membris—senectis*] Sic lib. V. v. 884. *Sic ubi equum validæ vires ætate* senecta *Membraque deficiunt.* Et v. 894. *Neque proficiunt ætate* senecta. Sallustius, *Omnes quibus* senecto *Corpore Animus militaris erat.*

776. *Non sunt Immortali*] Al. *non sunt jam Immortali.*

777. *Denique connubia ad Veneris, etc.*] Secundum, v. 8. docet ridiculum esse credere Animarum quasi examen circumstare ad coitus, partusque Animalium, et de insinuatione in Corpus inter se mutuo contendere, nisi forte conventum sit, ut primo advenientis sit conditio potior.

Denique in æthere non arbor, non æquore in alto
Nubes esse queunt, nec Pisces vivere in arvis,
Nec Cruor in lignis, nec saxis Succus inesse;
Certum ac dispositum 'st, ubi quicquid crescat, et insit:
Sic Animi natura nequit sine Corpore oriri
Sola, neque a nervis, et sanguine longius esse.
Hoc si posset enim, multo prius ipsa Animi vis
In Capite, aut Humeris, aut imis Calcibus esse
Posset, et innasci quavis in parte soleret:
Tandem in eodem homine, atque in eodem vase maneret.
Quod quoniam in nostro quoque constat Corpore certum
Dispositumque videtur, ubi esse, et crescere possit
Seorsum Anima, atque Animus: tanto magis inficiandum
Totum posse extra Corpus durare, genique.
Quare, corpus ubi interiit, periisse necesse 'st
Confiteare animam distractam in Corpore toto.
Quippe etenim Mortale Æterno jungere, et una
Consentire putare, et fungi mutua posse,
Desipere 'st: quid enim diversius esse putandum 'st,
Aut magis inter se disjunctum, discrepitansque,
Quam, Mortale quod est, Immortali, atque perenni
Junctum, in concilio sævas tolerare procellas?

785. *Denique in æthere non arbor, etc.*] Tertium, v. 16. observat, quod ut certa nascendi, crescendi, existendique regio definita sit rebus cæteris, ita quoque Animo ipsi, ac proinde non magis possit extra Corpus, in quo nascitur, crescit et existit, degere, quam piscis extra aquam, quam arbor in aëre, aut in mari nubes. Quod vero cum toto Corpore nascatur, crescat, et existat Anima, minime dubitandum est, quippe alias Anima modo in capite, modo in humeris, imo calcibus formari, et inde per totum Corpus sensim diffundi sentiremus.

790. *Longius*] Al. *longiter*.

794. *Tandem in eodem homine, atque in eodem vase maneret*] Hunc versum negligunt interpretes; Faber legit, *Tandem in toto homine*, aqua ut in toto *vase maneret*. Est quidem in illo versu anapæstus, sed ejus libertatis tot exempla sunt apud Lucretium, Virgilium, cæterosque Poëtas, præsertim vetustiores, ut iis proferendis supersedendum existimem. Ratio autem ita legendum suadet, cogit; nam ex falsa suppositione, *Anima primo in capite, humeris, aut imis calcibus esset, tandem in toto homine, uti aqua in toto vase maneret.* Quemadmodum aqua quæ infunditur primo partem infimam vasis, mox mediam, denique totum vas impleret. Hæc Faber. Quæ ingeniose quidem excogitata a veterum codd. scriptura quam maxime absunt; et rejiciendus potius est iste versus, qui nihil profecto hic loci agit, quam talis emendatio admittenda. Aliquis tamen legit, *Tandem in eodem homine, atque in eodem vase manere;* viz. *soleret manere in eodem vase*, id est, in capite, humeris, aut calcibus: omnia displicent.

801. *Quippe etenim Mortale, etc.*] Quintum, v. 6. asserit summam esse dementiam putare res adeo diversas ac sunt Immortale et Mortale conjungi posse, et Rem Mortalem (Corpus) quæ cum separata sit a Re ista immortali (Anima) nullis incommodis aut malis objiciatur, unitam immortali tot doloribus et molestiis, quot homines quotidie experiuntur, affici.

Præterea, quæcunque manent Æterna, necesse 'st,
Aut quia sunt Solido cum corpore respuere ictus,
Nec penetrare pati sibi quicquam, quod queat arctas
Dissociare intus parteis; ut Materiaï
Corpora sunt, quorum naturam ostendimus ante;
Aut ideo durare ætatem posse per omnem,
Plagarum quia sunt expertia, sicut Inane 'st;
Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hilum:
Aut ideo, quia nulla loci sit copia circum,
Quo quasi res possint discedere, dissoluïque;
Sicut Summarum Summa 'st æterna, neque extra
Quis locus est, quo diffugiat, neque corpora sunt, quæ
Possint incidere, et valida dissolvere plaga:
At neque (uti docui) Solido cum corpore Mentis
Natura 'st, quoniam admistum 'st in rebus Inane:
Nec tamen est ut Inane: neque autem corpora desunt,
Ex infinito quæ possint forte coorta
Proruere hanc Mentis violento turbine molem,
Aut aliam quamvis cladem importare pericli:
Nec porro natura Loci, spatiumque Profundi
Deficit, exspergi quo possit vis Animaï,
Aut alia quavis possit vi pulsa perire:
Haud igitur lethi præclusa 'st janua Menti.
Quod si forte ideo magis Immortalis habenda 'st,
Quod lethalibus ab rebus munita tenetur;

807. *Præterea, quæcunque manent, etc.*] Sextum, v. 23. ita se habet. Nihil est æternum et immortale, nisi aut ob soliditatem, ut Atomus; aut quia plagæ est expers, ut Inane; aut quia nullus est locus ex quo Corpora advenientia diffringant, aut in quem partes illius solutæ excedant, ut (τὸ πᾶν) Universum. Anima vero tale nihil est; nam res est composita e seminibus, atque ideo non perfecte solida: non est Inane, quia afficit Corpus, et ab illo vicissim afficitur: animam vero τὸ πᾶν (Universum) esse nemo dixit: Anima igitur est mortalis.

814. *Neque ab ictu fungitur hilum*] Ita Lambinus; nec *frangitur* admittendum.

818. *Quo diffugiat*] Viz. summa summarum; alii, *diffugiant;* viz. partes summæ summarum.

824. *Proruere*] Codd. *Corruere.* Lambinus *Proruere,* quoniam *Corruere* non usurpatur ἐνεργητικῶς. Alii Lambino non credunt; dùm vero eadem sit sententia, de syllaba litigent grammatici.

830. *Quod si forte ideo, etc.*] Septimum, v. 12. continetur. Siquis vero dicat Animum vel esse adversus contraria munitum, vel quæ contraria adveniunt ad ipsum usque non pertingere, vel si pertingant priusquam noceant repelli; id refutent Corporis morbi quibus ipse etiam Animus laborat: adde curas, metus pœnarum post mortem, conscientiam quæ impios fatigat, insaniam denique et lethargum, et fateberis Animum a rebus perniciosis munitum non esse, at ab illis misere oppressum.

831. *Quod lethalibus*] Alii, *vitalibus,* inepte; ut et *plena salutis* in sequenti versu.

Aut quia non veniunt omnino aliena salutis;
Aut quia quæ veniunt, aliqua ratione recedunt
Pulsa prius, quam, quid noceant, sentire queamus:
Scilicet a vera longe ratione remotum 'st.
Præter enim quam quod morbis tum Corporis ægrit,
Advenit id, quod eam de rebus sæpe futuris
Macerat, inque metu male habet, curisque fatigat:
Præteritisque admissa annis peccata remordent.
Adde furorem Animi proprium, atque oblivia rerum,
Adde quod in nigras Lethargi mergitur undas.
  Nil igitur Mors est, ad nos neque pertinet hilum,
Quandoquidem natura Animi mortalis habetur:
Et velut anteacto nil tempore sensimus ægri,
Ad confligendum venientibus undique Pœnis;
Omnia cum belli trepido concussa tumultu
Horrida contremuere sub altis ætheris auris;
In dubioque fuit sub utrorum regna cadendum
Omnibus humanis esset, terraque marique:
Sic ubi non erimus, cum Corporis, atque Animaï
Discidium fuerit, quibus e sumus uniter apti,
Scilicet haud Nobis quicquam, qui non erimus tum,
Accidere omnino poterit, sensumque movere:
Non si terra mari miscebitur, et mare cœlo.

836. *Præter enim quam quod morbis tum Corporis ægrit*] Ita Lambinus, aliquando legebat, *Præter enim quod tum Morbi est, cum Corpori ægre est.* Alii, *Præter enim quam quod morbi est cum Corpu' ægrotat.*

839. *Præteritisque admissa annis*] Rejice vero, *Præteritisque admissa malis:* et, *Præteritisque male admissis.*

842. *Nil igitur Mors est, etc.*] Quid vero si Anima mortalis, si aliquando nata, olim etiam peritura foret, quid inde lucri? Respondet Lucretius, v. 13. Mortem ipsam, et pœnas post mortem, quas vulgus hominum tantopere timet, nos toti mortales non amplius metuemus. Ut enim nos nondum natos pugnæ, tumultus, punica denique bella non turbârunt, sic etiam mortuos, quoniam Anima æque ac Corpus interit, bella, tumultus nulla solicitudine afficient. M. Tull. lib. I. Tuscul. Quæst. *Qui enim satis viderit id quod est luce clarius, Animo et Corpore consumpto, totoque animante deleto, et facto interitu universo, id Animal quod fuerit factum esse nihil; is plane perspiciet, inter hippocentaurum, qui nunquam fuerit, et regem Agamemnonem, qui fuit, nihil interesse: nec pluris nunc facere M. Camillum hoc civile bellum quam illo vivo ego fecerim Romam captam.* Συνέθιζε δὲ σεαυτὸν ἐν τῷ νομίζειν μηδὲν πρὸς ἡμᾶς εἶναι τὸν θάνατον, ἐπεὶ πᾶν ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἐν τῇ αἰσθήσει, στέρησις δέ ἐστιν αἰσθήσεως ὁ θάνατος, ὅθεν γνῶσις ὀρθὴ μηδὲν εἶναι πρὸς ἡμᾶς τὸν θάνατον. Epicurus apud Laërtium.

847. *Auris*] Alii, *oris:* sequentem versum recte edidit Lambinus, licet codd. *In dubioque* fuere *utrorum* ad *regna:* unde Gifanius, *In dubioque* fuerit *utrorum ad.*

851. *Uniter apti*] Festus, *comprehendere vinculo antiqui* apere *dicebant,* unde *aptus* is qui *convenienter alicui junctus est.* Catullus, Ep. 38. *Aptis sarcinulis et expeditis.*

Et si jam nostro sentit de Corpore, postquam
Distracta 'st Animi natura, Animæque potestas:
Nil tamen hoc ad Nos, qui cœtu, conjugioque
Corporis, atque Animæ consistimus uniter apti.
Nec, si materiam nostram conlegerit ætas
Post obitum, rursumque redegerit, ut sita nunc est;
Atque iterum Nobis fuerint data lumina vitæ,
Pertineat quicquam tamen ad Nos id quoque factum,
Interrupta semel cum sit repetentia nostra.
Et nunc nil ad nos de nobis attinet, ante
Qui fuimus, nec jam de illis Nos afficit angor,
Quos de materia nostra nova proferet ætas:
Nam cum respicias immensi temporis omne
Præteritum spatium, tum motus Materiaï
Multimodi quam sint; facile hoc adcredere possis,
Semina sæpe in eodem, ut nunc sunt, ordine posta:
Nec memori tamen id quimus deprendere mente.
Inter enim jecta 'st vitaï pausa, vageque
Deerrârunt passim motus ab Sensibus omnes.
Debet enim, misere quoi forte ægreque futurum 'st,
Ipse quoque esse in eo tum tempore, cum male possit
Accidere: at quoniam mors eximit im, prohibetque,

855. *Et si jam nostro sentit, etc.*] Deinde, v. 19. hæc addit. Quinetiam licet supponatur, Animam secretam aliquid sentire, nihil hoc ad nos spectat, qui non sola Anima, sed quidpiam ex Corpore et Anima compositum sumus. Imo supponatur, nos eosdem, qui jam existimus, redituros; ob varios viz. motus concursusque atomorum, quas ad idem Corpus rursus constituendum iterum cogi nihil repugnet, nihil tamen seu nos, qui jam sumus, seu qui tum erimus, attinebit: quemadmodum viventes jam nihil soliciti sumus aut de iis qui olim fuerimus, aut de iis qui olim sumus futuri; id nimirum, quia nobis dissolutis, ea sit extandi interruptio, post quam nulla memoria viget status ejus in quo fuerimus; ut neque jam ulla præsensio illius, in quo futuri sumus.

859. *Materiam nostram*] Seu *nostri*, ut et in v. 866. legas, perinde est.

863. *Repetentia nostra*] Optima Lambini emendatio. Intelligit, contra quam alii interpretantur, abruptam esse συνέχειαν actionis, atque adeo nihil ad nos, etc. Id ipsum est quod mox dicit, *Inter enim jecta 'st vitaï pausa, vageque Deerrârunt passim motus ab Sensibus omnes.* Aliæ explicationes a scopo abeunt: *Faber.* Lambinus tamen ipse interpretatur *repetentiam* ἀνάμνησιν, recordationem, e v. 871. *Nec tamen id quimus memori reprehendere mente.* Gifanius, *retinentia;* viz. cum semel desiimus retineri, manere, esse: alii, *repetentia;* id est, vitæ cursus.

874. *Debet enim, misere quoi, etc.*] Ver. 9. Idem argumentum fusius explicat. Is qui forte miser futurus est, debet existere in eo tempore quo mala et ægritudo premant; at mortuus desinit esse, nec unquam a sepulchro revertetur. *Vestigia nulla retrorsum:* ideo mortuus nullo modo miser esse potest.

876. *Eximit im*] Id est, *eum:* Plautus, Epidico, *Ita non omnes poterunt e cruciatu* eximere *Epidicum.* Alii tamen e codd. *eximit, esseque prohibet,*

Illum, cui possint incommoda conciliari
Hæc eadem, in quibus et nunc Nos sumus, ante fuisse;
Scire licet Nobis nihil esse in morte timendum:
Nec miserum fieri, qui non est, posse; neque hilum
Differre, an nullo fuerit jam tempore natus,
Mortalem vitam mors cui immortalis ademit.
Proinde ubi se videas hominem miserarier ipsum,
Post mortem fore, ut aut putrescat corpore pôsto;
Aut flammis interfiat, malisve ferarum:
Scire licet, non sincerum sonere, atque subesse
Cæcum aliquem cordi stimulum, quamvis neget ipse
Credere se quemquam sibi Sensum in morte futurum.
Non (ut opinor) enim dat, quod promittit, et inde
Nec radicitus e vita Se tollit, et eicit;
Sed facit esse Sui quiddam super inscius ipse.
Vivus enim Sibi cum proponit quisque, futurum
Corpus uti volucres lacerent in morte feræque,
Ipse Sui miseret: neque enim Se vindicat hilum,
Nec removet satis a projecto corpore; et illud

quibus, si Salmasio credimus, nihil est aptius.

878. *In quibus et nunc Nos sumus*] Alii, *quibus ægri nunc sumus.* Inepte vero Gifanius cum suis codd. *quibus e nunc nos sumus.*

881. *Differre*] Lambinus, *Referre.*

882. *Mors immortalis*] Ut apud Catullum, *Nox est* perpetua una *dormienda.*

883. *Proinde ubi se videas, etc.*] Ver. 24. Increpat quosdam homines de sepultura nimis solicitos, eamque solicitudinem ex opinione de Animi Immortalitate natam asserit: quid enim ille, qui nihil sensurum se post mortem credit, cadaver curaret? Respexisse autem videtur ad tritum illud de Diogene, qui rogatus quemadmodum curari vellet, cum mortuus foret, projici se inhumatum jussit, et causantibus quod a feris et volucribus laniaretur, apponi ad manum jussit baculum, quo posset illas abigere, et excipientibus quod non posset, viz. ut sensu sic motu privatus; *quid igitur,* inquit, *si sensu caruero, mea intererit quomodocunque mecum agatur?*

Ibid. *Miserarier ipsum*] Alii, *indignarier:* istud ament quibus placet.

884. *Corpore pôsto*] Corpore humato, et in terra condito, Lambinus; alii: ego vero, *Corpore pôsto,* ut a volucribus laceretur; qui enim pondere terræ est obtritus, v. 906. ille proculdubio est in terra conditus et humatus: Quid igitur timeret *putrescere Corpore pôsto,* qui *pondere terræ opprimi* non timeat?

885. *Aut flammis interfiat*] Abeat vox ista *flammis,* nisi forsan aliquis doleret se *flammis absumi* posse, qui v. 903. se *ignibus* imponi patienter ferat: si alia vox occurreret, apponerem, interim lege e v. 893. et v. 901. *Aut interfiat* morsu *malisve ferarum.*

Ibid. *Interfiat*] Lib. II. v. 1068. et lib. V. v. 889. *confieri.*

886. *Sincerum sonere*] Lib. III. v. 157. *sonere* autem veteres.

889. *Quod promittit, et inde*] Alii, *promittit abunde.*

890. *Eicit*] Ejicit.

894. *Miseret*] Democritum insimulavit Epicurus, quasi diceret post mortem in Corpore sensum fuisse: (Tull. lib. I. Tuscul. Quæst.) et eundem Philosophum Lucretius hic loci castigat.

Ibid. *Se vindicat*] Alii, *dividit,* quæ vox veteris lectionis vestigiis, *neque enim se vidit,* magis insistit.

895. *Removet satis*] Feras, et Aves;

Se fingit, sensuque suo contaminat adstans.
Hinc indignatur se Mortalem esse creatum,
Nec videt, in vera nullum fore morte alium Se;
Qui possit vivus sibi Se lugere peremptum,
Stansque jacentem, nec lacerari, urive dolore.
Nam si in morte malum 'st malis morsuque ferarum
Tractari, non invenio quî non sit acerbum
Ignibus impositum calidis torrescere flammis;
Aut in melle situm suffocari, atque rigere
Frigore, cum in summo gelidi cubat æquore saxi;
Urgerive superne obtritum pondere terræ.
At jam non domus accipiet te læta, neque uxor
Optima, nec dulces occurrent oscula nati
Præripere, et tacita pectus dulcedine tangent;
Non poteris factis tibi fortibus esse, tuisque
Præsidio: Miser! ô miser! aiunt, omnia ademit

Fayus; lepide: cadaver viz. feras et volucres abigeret: tam bellum interpretem Diogenes, satis scio, castigaret.

896. *Sensuque suo contaminat adstans*] Id est, dum credit *se* post mortem cadaver illud futurum, sensum suum in id quodammodo transfert. *Faber.*

903. *Ignibus impositum, etc.*] Tres modos sepulturæ tangit, qui cremabantur, qui terra obruebantur, et qui in lapideis arcis cum melle condebantur, quos ait in gelidi æquore saxi cubare; hæc breviter Salmasius ad Solinum, p. 850. Forsan vero Lucretius castigat Heraclidem Ponticum, et Democritum, de quibus Varro. Quare Heraclides Ponticus plus sapit, qui præcepit ut comburerent, quam Democritus, qui ut in melle servarent, quem si vulgus secutus esset, peream si centum denariis calicem mulsi emere possimus. Indigna enim philosophis tam putida sepulchri cura: fortius et sapientius ipse Petronius: at enim fluctibus obruto non contingit sepultura, tanquam intersit periturum Corpus quæ ratio consumat, ignis, an fluctus, an mora; quicquid feceris hæc omnia eodem ventura sunt; feræ tamen Corpus lacerabunt; tanquam melius Ignis accipiat.

907. *At jam non domus accipiet, etc.*] Quoniam vulgo habetur malum, privari istis rebus quibus in vita fruimur, et actionibus quibus fungimur, vanam hanc opinionem deridet Lucretius, v. 18. dum vulgaria refert lamenta, quibus mortuos Amici prosequi solent, quasi illi hæc, quæ moriendo demiserunt, desiderent. Mortuus jacet sensus et cupiditatis expers, nihil optat, petit, aut indiget, quid igitur deflendus? Socrates in Dialogo qui apud Platonem Axiochus inscribitur, Ἤκουσα δὲ ποτὲ καὶ τοῦ Προδίκου λέγοντος, ὅτι ὁ θάνατος οὐ περὶ τοὺς ζῶντάς ἐστιν, οὐ περὶ τοὺς μετηλλαχότας· ὅτι περὶ μὲν τοὺς ζῶντας οὐκ ἔστιν, οἱ δὲ ἀποθανόντες οὐκ εἰσὶν, ὥστε οὐ περί σε νῦν ἔστιν, (οὐ γὰρ τέθνηκας,) οὔτε, εἴτι πάθοις, ἔσται περί σε, σὺ γὰρ οὐκ ἔσῃ. Μάταιος οὖν ἡ λύπη περὶ τοῦ μὴ ὄντος, μήτε ἐσομένου περὶ Ἀξίοχον· Ἀξίοχον ὀδύρεσθαι, καὶ ὅμοιον, ὡς εἰ περὶ τῆς Σκύλλης, ἢ τοῦ Κενταύρου τὶς ὀδύροιτο, τῶν μήτε ὄντων, μήτε ὕστερον περὶ τὴν τελευτὴν ἐσομένων. Τὸ γὰρ φοβερὸν τοῖς οὖσιν ἔστι, τοῖς δὲ οὐκ οὖσι πῶς ἂν εἴη;

Ibid. *At jam non domus*] Vetus Gronovii codex, *vim non jam domus*, unde Salmasius conjicit legendum *quin*, seu potius *im* pro *eum;* ut *is tu*, *is ipse*, id est, qualis hic es, non talem accipiet ibi domus læta. Tandem vero dicit optime legi, *I, non jam domus.* Frustra hæc omnia, et nihil profecto putidius Salmasio cum Lucretium interpretetur.

910. *Non poteris factis tibi, etc.*] Alii, *Non poteris factis florentibus esse cuiquam:* Gifanius vero, *Non poteris factis florentibus esse tuis.* Quos versus amat! In sequenti versu quidam, *misero misere.*

Una dies infesta tibi tot præmia vitæ.
Illud in his rebus non addunt, Nec tibi earum
Jam desiderium insidet rerum insuper una.
Quod bene si videant animo, dictisque sequantur;
Dissolvant animi magno se angore, metuque.
Tu quidem ut es letho sopitus, sic eris ævi
Quod superest, cunctis privatu' doloribus ægris:
At nos horrifico cinefactum te prope busto
Insatiabiliter deflebimus, æternumque
Nulla dies nobis mœrorem e pectore demet.
Illud ab hoc igitur quærendum 'st, quid sit amari
Tantopere, ad somnum si res redit, atque quietem,
Cur quisquam æterno possit tabescere luctu?
 Hoc etiam faciunt, ubi discubuere, tenentque
Pocula sæpe homines, et inumbrant ora coronis,
Ex animo ut dicant, Brevis hic est fructus homullis:
Jam fuerit, neque post unquam revocare licebit.
Tanquam in morte mali cumprimis hoc sit eorum
Quod sitis exurat Miseros, atque arida torreat,
Aut aliæ cujus desiderium insideat rei.
Nec sibi enim quisquam tum Se, Vitamque requirit,
Cum pariter Mens et Corpus sopita quiescunt;
Nam licet æternum per nos sic esse soporem;

914. *Desiderium insidet rerum insuper*] Alii, *desiderium rerum super insidet.*

922. *Ab hoc*] Gifanius, *ob hoc;* et forsan melius.

925. *Hoc etiam faciunt, ubi, etc.*] Stolidi quidem isti qui mortuos insatiabiliter lugent, Stolidiores vero, qui commessationibus indulgentes, etiam inter pocula mortis memoriam refricant, quasi siti inexpleta conficiendi essent, aut alicujus alius rei desiderio vexarentur, postquam e vita migraverint. Somno sopiti nihil cupiunt, nec re aliqua indigent; quid igitur stulti timeant desiderium in morte, quæ magis disjicit animæ principia quam somnus, et eorum motus a sensu reddit magis alienos?

927. *Brevis hic est fructus homullis*] *Homulli*, Faber: Quia nisi *homulli* legatur tum solæcismus in oculos involabit [*Jam fuerit*]; alioque scribendum erat [*Jam fuerint*] Homulli viz. Totius enim loci hæc est sententia; bene et volupe faciamus, genium memorem brevis ævi nunc placandi tempus est, seu corollas ille, seu vina, sermonesve suaves, et molliculas escas, seu quid etiam est jucundius, malit: si nescis, hæc vera vitæ gaudia sunt, sed eheu! quam cito prætervolant! Manum itaque injice, *brevis hic est fructus homulli*, horæ momento *fuerit* (id est *perierit*, ut, *fuit Ilium*), *neque post unquam revocare licebit.*

930. *Torreat*] *Terra*, Lambinus, frustra: in sequenti versu alii legunt *res;* ita enim veteres.

934. *Nam licet æternum, etc.*] Hunc versum sequenti subjicit Salmasius, et cum in cod. Gronovii invenerit *præmo* pro *soporem*, legit, *Nam licet æternum per nos sic esse* suprema. Per nos, inquit, licet sic esse suprema, mortem nempe ipsam, ut est ille somnus: vel etiam fortasse, *Sic esse* supremo. Supremo nempe sopore vel somno, sic licet esse per nos æternum, ut et isto quotidiano quo requiescimus. Ita laborant illi, quibus nihil placet præter difficiles nugas.

Nec desiderium nostri nos adtigit ullum:
Et tamen haudquaquam nostros tunc illa per artus
Longe ab sensiferis Primordia motibus errant;
Quin conreptus homo ex somno se conligit ipse.
Multo igitur mortem minus ad Nos esse putandum,
Si minus esse potest, quam quod nihil esse videmus.
Major enim turbæ disjectus Materiaï
Consequitur letho, nec quisquam expergitus exstat,
Frigida quem semel est vitaï pausa secuta.
Denique si vocem rerum Natura repente
Mittat, et hoc aliquoi nostrum sic increpet ipsa:
Quid tibi tantopere 'st, Mortalis, quod nimis ægris
Luctibus indulges? quid mortem congemis, ac fles?
Nam si grata fuit tibi vita anteacta, priorque,
Et non omnia pertusum congesta quasi in vas
Commoda perfluxere, atque ingrata interiere:
Cur non, ut plenus vitæ Conviva, recedis;
Æquo animoque capis securam, Stulte, quietem?
Sin ea, quæ fructus cumque es, periere profusa,
Vitaque in offensu 'st; cur amplius addere quæris,
Rursum quod pereat male, et ingratum occidat omne:
Nec potius vitæ finem facis, atque laboris?
Nam tibi præterea quod machiner, inveniamque
Quod placeat, nihil est: eadem sunt omnia semper.
Si tibi non annis Corpus jam marcet, et artus
Confecti languent: eadem tamen omnia restant,
Omnia si pergas vivendo vincere sæcla;
Atque etiam potius, si nunquam sis moriturus.
Quid respondeamus, nisi justam intendere litem

942. *Expergitus*] Ab alio excitatus, quem solemus dicere expergefactum: *Festus.* Expergo pro expergefacio; *Nonius:* et Aulus Gellius, lib. VI. c. 10. *tum vel maxime juvenis animos ista re* expergebat.

943. *Pausa*] Virgilius inseruit operi suo et Græca verba, sed hac licentia largius usi sunt veteres, quippe illi dixerunt, *Pausam, Machæram, Asotiam,* et *Malacen.* Macrobius.

944. *Denique si vocem rerum Natura, etc.*] Ut magis valeret contra timorem mortis disputatio, Naturam inducit loquentem, suaque argumenta Personæ autoritate sustentat, v. 21. Si rebus adversis usus fuisti (Naturam audis), recede miser, et quietem tandem disce pati: si prosperis, tum bonis illis, quæ tam benigne contuli, contentus abi; nova ne expectes, ut temporum sic etiam rerum omnium conversio, iisdem semper eadem succedunt: si vires tuas senectus nondum confecerit, bona omnia quæ tibi proponere possum percepisti; si senex sis, quid est quod moraris emori?

962. *Atque etiam potius*] Hunc versum quidam improbe rejiciunt.

Naturam? et veram verbis exponere causam?
At qui obitum lamentetur miser amplius æquo,
Non merito inclamet magis, et voce increpet acri?
Aufer ab hinc lacrymas, Barathro, et compesce querelas.
Grandior hic vero si jam, Seniorque queratur;
Omnia perfructus vitaï præmia, marces?
Sed quia semper aves quod abest, præsentia temnis,
Imperfecta tibi elapsa 'st, ingrataque vita,
Et nec-opinanti Mors ad caput adstitit ante
Quam satur, ac plenus possis discedere rerum.
Nunc aliena tua tamen ætate omnia mitte,
Æquo animoque, agedum, jam aliis concede: necesse 'st.
Jure (ut opinor) agat, jure increpet, incilietque;
Cedit enim rerum novitate extrusa vetustas,
Semper et ex aliis aliud reparare necesse 'st:
Nec quidquam in barathrum, nec tartara decidit atra.
Materies opus est, ut crescant postera sæcla;
Quæ tamen omnia Te vita perfuncta sequentur:
Nec minus ergo ante hæc, quam nunc, cecidere, cadentque.
Sic alid ex alio nunquam desistet oriri,
Vitaque mancupio nulli datur, omnibus usu.
Respice item quam nil ad Nos anteacta vetustas

965. *At qui obitum, etc.*] Modo natura mitius egit cum vitæ cupidis, jam omnes immodeste appetentes, et præsertim senes, v. 26. acrius castigat: singulis hominibus, ut in scena, suæ sunt partes; nec immodestius Persona, quæ nihil agat, quam senex in hac vita moratur. Abi, fatue, aliis concede locum, nihil habes quod amplius agas, ideoque agas animam. Quid horres? Quies alta et sopor æternus te manent; quid sedes infernas, et pœnas post mortem? Fabulas times; poëtarum figmenta ista nihil quidem veri in se continent, et jam vivi patiuntur homines mala, quæ futura inepte metuunt.

967. *Barathro*] Qui Barathro dignus est; videndus est Aristophanis Scholiastes in duobus locis; *Faber.* Apud Ammonium Moschopulum, et alios grammaticos invenies, Βάραθρος *ὄρυγμά τι εἰς ὃ τοὺς κακούργους ἐνέβαλον· ἀπὸ τούτου λέγεται καὶ ἄνθρωπος* Βάραθρος, *ὁ ὀλέθρου ἄξιος.* Alii tamen *barde*, id est, stulte, fatue; alii, *baro:* qua voce utitur Tullius de Divinat. lib. II. et Persius, Sat. V. Heinsius autem ad tertiam elegiam tertii lib. Amorum Ovidii, *Aufer*, abi, *hinc lachrymas*, Balatro, *et compesce, etc. Balatronem* autem videntur veteres sumsisse pro homine nihili et nugaci, quo significatu etiam apud Varronem occurrit lib. II. de *re rustica.* Vid. etiam Festum in *Balatrones.*

976. *Incilietque*] Increpet: *probris incilians;* Attius. *Si quis hac me oratione inciliet, quid respondeam?* Pacuvius, atque alii.

979. *Decidit*] Quidam agnoscunt, *deditur*, et v. 982. *Quam tu* pro *quam nunc*, legunt. Gifanius, *Nec minus ergo ante hæc quam quæ cecidere cadentque.*

984. *Vitaque mancupio*] Ea *mancipio* accepisse dicimur, quorum dominium est nobis acquisitum. *Quis tibi hanc dedit* mancipio, *aut unde emisti?* Plautus: et apposite Arnobius, *usufructu illis est vita non* mancipio *tradita.*

Temporis æterni fuerit, quam nascimur ante.
Hoc igitur speculum nobis Natura futuri
Temporis exponit post mortem denique nostram:
Num quid ibi horribile apparet? num triste videtur
Quicquam? nonne omni somno securius exstat?
  Atque ea nimirum, quæcunque Acherunte profundo
Prodita sunt esse, in vita sunt omnia nobis.
Nec miser impendens magnum timet aëre saxum
Tantalus, ut fama 'st, cassa formidine torpens:
Sed magis in vita Divûm metus urget inanis
Mortaleis, casumque timent, quemcunque ferat Fors.
  Nec Tityon Volucres ineunt Acherunte jacentem,
Nec quod sub magno scrutentur pectore, quidquam
Perpetuam ætatem poterunt reperire profecto,
Quamlibet immani projectu Corporis exstet,
Qui non sola novem dispensis jugera membris
Obtineat, sed qui Terraï totius orbem:
Non tamen æternum poterit perferre dolorem,
Nec præbere cibum proprio de corpore semper:
Sed Tityos nobis Hic est, in amore jacentem
Quem volucres lacerant, atque exest anxius angor;
Aut alia quavis scindunt cuppedine curæ.

989. *Ibi*] In tempore præterito; Lambinus. Alii, in tempore post mortem futuro.

991. *Atque ea nimirum, quæcunque, etc.*] Ut mortis metum hominum animis penitus evelleret, v. 46. Poëtarum fabulas, de Tantalo, v. 6. de Tityo, v. 11. de Sisypho, v. 8. de filiabus Danaï, v. 8. de Cerbero, Furiis, et lacu sulphuris, v. 13. commode explicat et illustrat: quippe istæ fabulæ narrantur de vivis. Superstitiosus est Tantalus; Tityus vero ille qui fœda libidine captus, et victus ducitur: Sisyphus repræsentat illum qui imperia et magistratus impotenter ambit, nec unquam est voti compos. Filiæ Danaï sunt cupidi, et insatiabiliter avari. Cerberum autem, Furias, et id genus reliqua inter carnifices requiras; seu potius in ipsa, maximo isto tortore, impiorum conscientia.

993. *Impendens—aëre saxum*] Ista, ut quibusdam Poëtis placuit, apud Inferos Tantali pœna; Eurip. in Oreste, Κορυφῆς ὑπερτέλλοντα δειμαίνων πέτρον Ἀέρι ποτᾶται, καὶ τίνει ταύτην δίκην.

996. *Casumque*] Lusus quidem et scomma in ista voce, et *casus* saxum impendens et casurum respicit: iste lusus forsan puerilis, sed maximi viri ingenio nonnunquam abutuntur.

1000. *Projectu*] Ad hæc verba Virgilii, Projectaque *saxa Pachini Radimus.* *Projecta,* si secundum consuetudinem dicatur, intelligitur *abjecta:* si secundum veteres, *projecta* porro jacta, ut alibi ait, Projecto *dum pede lævo Aptat se pugnæ.* Macrobius, Saturn. lib. VI. cap 4. Frustra vero hæc, nec ad veteres fugiendum. Livius, lib. XXII. c. 20. *Nec continentis modo* projectas *oras prætervecta.*

1001. *Qui non sola novem, etc.*] Nota Tityi moles, *Viscera præbebat Tityus lanianda, novemque Jugeribus distractus erat.* Ovidius. *Per tota novem cui jugera corpus Porrigitur.* Virgilius.

Ibid. *Dispensis*] Alii, *dispersis;* imperite.

1007. *Cuppedine*] Gifanius, *torpedine*

Sisyphus in vita quoque nobis ante oculos est,
Qui petere a populo fasceis, sævasque secureis
Imbibit; et semper victus, tristisque recedit:
Nam petere imperium, quod inane 'st, nec datur unquam,
Atque in eo semper durum sufferre laborem,
Hoc est adverso nixantem trudere monte
Saxum, quod tamen a summo jam vertice rursum
Volvitur, et plani raptim petit æquora campi.
Deinde animi ingratam naturam pascere semper,
Atque explere bonis rebus, satiareque nunquam,
Quod faciunt nobis annorum tempora, circum
Cum redeunt; fœtusque ferunt, variosque lepores,
Nec tamen explemur Vitaï fructibus unquam:
Hoc (ut opinor) id est, ævo florente puellas
Quod memorant, laticem pertusum congerere in vas;
Quod tamen expleri nulla ratione potestur.
Cerberus et Furiæ jam vero, et lucis egenus
Tartarus, horriferos eructans faucibus æstus,
Hæc neque sunt usquam, neque possunt esse profecto.
Sed metus in vita pœnarum pro malefactis
Est insignibus insignis, scelerisque luela
Carcer, et horribilis de saxo Jactu' deorsum,
Verbera, Carnifices, Robur, Pix, Lamina, Tædæ:
Quæ tamen et si absunt, at Mens sibi conscia facti
Præmetuens, adhibet stimulos, torretque flagellis;

e codd. quibus etiam ego crederem, si bonus ille vir acutam aliquam *torpedinem*, qua *curæ scindant*, demonstraret.

1009. *Fasceis, sævasque secureis*] Honores et magistratus, proprie consulatum.

1010. *Imbibit*] Sic lib. VI. v. 71. *Ut ex ira pœnas petere* imbibat *acreis*. M. Tullius, *Quod si facere nolit, atque* imbiberit *ejusmodi rationibus illum ad suas conditiones perducere*. Et *combibere* eodem sensu utitur Arnobius.

1023. *Potestur*] Plautus, *Demum igitur, cum senex sis, tunc in otium Te colloces, dum* potestur. Pacuvius apud Nonium, *Siqua* potestur *investigari via*. Et Ennius apud Diomedem, *Nec retrahi* potestur *imperiis*.

1028. *Scelerisque luela*] A fugio et caveo, *fugela, cautela*, ita *luela* a luo. Alii legunt, *numella*: *numella* autem est machinæ genus ligneum, ad cruciandos noxios comparatum, quo et collum et pedes immittunt; *Nonius*. Est genus vinculi quo quadrupedes ligantur; *Festus*. Plautus in Asin; *Nervos, Catenas, Carcerem*, Numellas, *Pedicas, Boias*.

1029. *De saxo Jactu' deorsum*] Saxum Tarpeium; Horat. Sat. 6. lib. I. *Audes* Dejicere e saxo *cives; aut tradere Cadmo?*

1030. *Robur, Pix, Lamina, Tædæ*] Varia tormentorum genera: *de Robore præcipitati sunt;* Val. Maximus, lib. VI. cap. 3. *Atra Pix te agitet apud carnificem, et capiti tuo illuceat;* Plautus in Capt. *Laminas* autem ardentes, et *Tedas* quis nescit?

Nec videt interea, qui terminus esse malorum
Possit, nec quæ sit pœnarum denique finis;
Atque eadem metuit magis hæc ne in morte gravescant:
Hinc Acherusia fit Stultorum denique vita.
Hoc etiam tibi Tute interdum dicere possis:
Lumina sis oculis etiam bonus Ancu' reliquit,
Qui melior multis, quam Tu, fuit, Improbe, rebus.
Inde alii multi reges, rerumque potentes
Occiderunt, magnis qui gentibus imperitârunt.
Ille quoque Ipse, viam qui quondam per mare magnum
Stravit, iterque dedit legionibus ire per altum,
Ac pedibus salsas docuit super ire lacunas:
Et contemsit, aquis insultans, murmura ponti,
Lumine ademto, animam moribundo corpore fudit.
Scipiades, belli fulmen, Carthaginis horror,
Ossa dedit terræ, proinde ac famul infimus esset.
Adde repertores doctrinarum, atque leporum,
Adde Heliconiadum comites; quorum unus Homerus
Sceptra potitus, eadem aliis sopitu' quiete 'st.
Denique Democritum postquam matura vetustas

1037. *Hoc etiam tibi Tute, etc.*] Demum, v. 29. vulgus hominum, numerum istum, ut loquitur Horatius, et fruges consumere natum increpat. Quid enim isti sibi aliisque prorsus inutiles indignarentur, se iisdem legibus necessitatis subjici, quibus maximi imperatores, conditores legum atque urbium, scientiarum authores, et ingenio artibusque illustres viri jam tenentur, et olim tenebantur: deterior debet esse eorum conditio, et tamen de æqua queruntur immodesti! Ancus Martius, quartus Romanorum rex, v. 5. Xerxes ille Persarum imperator, v. 5. Scipio Africanus, v. 2. olim obierunt. Poëtæ omnes, et eorum Pater Homerus, v. 3. Democritus denique, v. 3. Atque Epicurus reliquis omnibus præstantior philosophus interiit, v. 3. Abi igitur tu, quicunque es, nec deplora ista sortem, quam tales tantique viri, præcipue Democritus et Epicurus læti subierunt.

1038. *Lumina sis oculis*] Viz. *Suis oculis;* nam *sis, sos,* sas, pro *suis, suos, suas;* veteres. Ennius; *Virgines nam sibi quisque domi Romanus* habet sas: Nævius, Sis *Pœni contremiscunt artubus.* Frustra igitur quidam legunt, *lumina sic etiam solis.*

Ibid. *Bonus Ancu'*] De quo Livius; *Avitæ gloriæ memor, medium erat in eo ingenium, et Numæ et Romuli memor, cuilibet superiorum regum belli pacisque et artibus et gloria par.*

1042. *Ille quoque Ipse*] Xerxes, qui Hellesponto juncto (Tullii verbis in lib. II. de Fin. utor), mare ambulavit.

1045. *Aquis insultans*] Ita recte Lambinus. *Insultare solo,* Virgilius. *Insultare busto,* Horatius. Gifanius vero, *equis insultans,* cui favet Salmasius; quasi id ageret Lucretius, ut sciremus Xerxem Hellesponto juncto tam equites quam pedites trajecisse.

1048. *Famul*] Oscorum vox pro *famulus:* Ennius; *Mortalem summum Fortuna repente Reddit, ut ex summo Regno* famul *infimus esset:* Idem *debil* homo pro *debilis.* Varro, *facul* et *difficul; quod utrum sit magnum, an parvum, facul,* an *difficul.*

1050. *Unus Homerus*] Alii, *avus;* imperite.

1052. *Denique Democritum, etc.*] Hermippus apud Laërtium hunc locum ex-

Admonuit memorem motus languescere Mentis,
Sponte sua letho caput obvius obtulit ipse.
Ipse Epicurus obît decurso lumine vitæ,
Qui genus humanum ingenio superavit, et omneis
Præstinxit, stellas exortus uti ætherius Sol.
Tu vero dubitabis, et indignabere obire,
Mortua quoi vita est prope jam vivo, atque videnti?
Qui somno partem majorem conteris ævi?
Et vigilans stertis, nec somnia cernere cessas,
Sollicitamque geris cassa formidine mentem?
Nec reperire potes, quid sit tibi sæpe mali, cum
Ebrius urgeris multis Miser undique curis,
Atque animi incerto fluitans errore vagaris?
Si possent Homines, proinde ac sentire videntur,
Pondus inesse Animo, quod se gravitate fatiget,
Et quibus id fiat causis cognoscere, et unde
Tanta mali tanquam moles in pectore constet;
Haud ita vitam agerent, ut nunc plerumque videmus:
Quid sibi quisque velit, nescire, et quærere semper,
Commutare locum, quasi onus deponere possit.
Exit sæpe foras magnis ex ædibus Ille,
Esse domi quem pertæsum 'st, subitoque revertit:
Quippe foris nihilo melius qui sentiat esse.

plicat; Democritus cum jam senio confectus, et propinquus morti videretur, mœrentem sororem, quod illo *ἐν τῇ τῶν θεσμοφορίων ἑορτῇ* morituro, ipsa Deæ vota exsolvere nequiret, bono animo esse jussit, panesque calidos sibi quotidie afferre; eos igitur cum naribus admovisset, vivum se donec ea celebritas transiret, servavit; ubi vero dies illi transierunt (tres autem erant), *ἀλυπότατα τὸν βίον προήκατο.* Diogenes Laërtius, lib. IX. in vit. Democriti.

1055. *Ipse Epicurus*] Quidam huc retrahunt præcedens *ipse*, ita ut sit *ipse ipse Epicurus*, et pro *lumine* legunt *limite*.

1057. *Præstinxit*] Hanc vocem multis contra barbaros, ut loquitur, defendit Lambinus: e contra Salmasius; *lego e scriptis* restinxit, *ubi perperam* Lambinus, præstinxit, contra fidem librorum, et Latine *loquentium usum.* Epicurus omnes ingenio suo superavit, *et extinxit, sive restinxit, ut sol adventu suo stellas restinguit, cum lumen suum illis adimit;* sic lib. V. *Præclarumque velit solis restinguere lumen.* Tertullianus; *reaccenduntur stellarum radii, quos matutina succensio* extinxerat. Attamen post tanta certamina, tam *restinxit*, quam *præstinxit* sine ullo incommodo legamus.

1066. *Si possent Homines, etc.*] Mortis timorem, fontem et originem omnis ægritudinis supra docuit Lucretius: idem jam agit, v. 23. Nec aliunde tumultus et instabilitas in vita hominum; modo in villam tendunt, modo in urbem revertuntur, hæc jam appetunt, deinde eadem fugiunt, in omni conditione cura atque ægritudo, quippe hunc metum, omnesque cupiditates ex illa natas secum ferunt: veram autem philosophiam, Epicuri viz. sapientiam sequantur, Animum mortalem esse discant homines, et deponet quisque sarcinam, quam gravem sentit.

1068. *Et quibus id fiat causis cognoscere*] Alii, *E quibus id fiat causis quoque noscere.*

Currit agens mannos ad villam Hic præcipitanter,
Auxilium tectis quasi ferre ardentibus instans;
Oscitat extemplo, tetigit cum limina villæ:
Aut abit in somnum gravis, atque oblivia quærit,
Aut etiam properans urbem petit, atque revisit.
Hoc se quisque modo fugit: at, quem scilicet, ut fit,
Effugere haud potis est, ingratîs hæret, et angit,
Propterea, morbi quia causam non tenet æger:
Quam bene si videat; jam, rebus quisque relictis
Naturam primum studeat cognoscere rerum,
Temporis æterni quoniam, non unius horæ,
Ambigitur status, in quo sit mortalibus omnis
Ætas post mortem, quæ restat cumque, manenda.
Denique tantopere in dubiis trepidare periclis
Quæ mala nos subigit vitaï tanta cupido?
Certa quidem finis vitæ mortalibus adstat,
Nec devitari lethum pote, quin obeamus.
Præterea, versamur ibidem, atque insumus usque:
Nec nova vivendo procuditur ulla voluptas.
Sed dum abest quod avemus, id exsuperare videtur
Cætera: post aliud, cum contigit illud, avemus;
Et sitis æqua tenet vitaï semper hianteis:
Posteraque in dubio 'st fortunam quam vehat ætas,
Quidve ferat nobis casus, quive exitus instet.
Nec prorsum, vitam ducendo, demimus hilum
Tempore de mortis, nec delibrare valemus,
Quo minus esse diu possimus morte peremti.
Proinde licet quot vis vivendo condere Sæcla,

1078. *Oscitat extemplo*] Oscitatio quippe hominis est fastidientis quæ adsunt, et quæ absunt, desiderantis.

1082. *Ingratîs*] Præter voluntatem: *ingratiis;* Vossius: sic Plautus in Casina: *Vobis invitis, atque amborum ingratiis:* et in Mercatore, *Tuis ingratiis:* infra, lib. VI. v. 215. *Cadant* ingratîs *illa necesse est Semina, quæ faciunt fulgorem.*

1084. *Rebus—relictis*] Idem valet ac *rebus omnibus aliis relictis:* sic Plautus, *Ego* relictis rebus *Epidicum operam quærendo dabo.* Terentius; *Herus me,* relictis *rebus, jussit Pamphilum Hodie observare.*

1089. *Denique tantopere in dubiis*] Demum, v. 4. stulte id fugimus, quod evitare non possumus; imo si multas ætates viveremus, eadem tamen nos teneret cupiditas Vitæ, v. 7. quæ nullam novam voluptatem afferret, quæ incerta semper, et malis obnoxia: et v. 8. mors erit æque immortalis et æterna, si hodie, ac si cras occupet.

1091. *Certa quidem*] Rectius quam *certe equidem.*

1098. *Vehat*] Alii, *ferat.*

1101. *Delibrare*] Rectius, *delibare,* Faber.

1102. *Morte peremti*] Virgilius, *Indigna morte peremti.* Et, *Cæde peremtis.*

Mors æterna tamen nihilo minus illa manebit:
Nec minus Ille diu jam non erit, ex hodierno
Lumine qui finem vitaï fecit, et Ille
Mensibus atque annis qui multis occidit ante.

Cum de Materia, ejusque motibus (si modo opiniones quæ providentiam impugnent excipias), disputet Lucretius, quis philosophorum prudentius, aut rei ipsi accommodatius? De rebus vero a sensu remotis, de Anima, ejusque facultatibus disserente nemo vanior aut ineptior; qualem vero sibi Animam effingit? En ipsa adest; substantia Corporea tenuis, composita e minutis et volubilibus particulis Auræ, Aëris, et Caloris, quæ ita per totum Corpus sitæ sunt, ut parvis intervallis sint a se invicem disjunctæ; his tribus addas quartum nescio quid innominatum persubtile, et maxime mobile, quod in pectore situm sit sensus principium, et imagines ab omnibus rebus venientes percipiat, et tum perfecta et consummata erit Epicuri Anima. Breviter, Concipe araneum in pyxide, per totam istius pyxidis cavitatem telam texat, mediamque ipse incolat; advolent deinde muscæ, et fila moveant, quo motu excitatus araneus filamenta tractet, muscas irretiat, et captas devoret: hæc concipe, et habebis imaginem Epicureæ Animæ captantis εἴδωλα, qua nulla unquam fuerit similior. Hæc vero digna sunt Philosopho commenta!

Animam non esse Corporis Harmoniam a v. 94. ad v. 136. satis probatum. Inde usque ad v. 162. frustra Animum, Dominum viz. vili servo Animæ conjungit: vehementi metu concusso Animo, laborat Anima, fateor, sic tremente citharædo debitos sonos cithara non reddit. Pari successu usque ad v. 177. Animum Corporeum esse evincere conatur, quod enim argumentis confirmare debuit, id tanquam certum sibi sumit; pertinaciter enim affirmamus contactum posse esse sine Corpore.

Dum vero Animam Corpoream esse nondum probaverit, quid de illius subtilitate usque ad v. 231. inquiramus? Fatendum tamen Poëtam evidenter demonstrasse Animæ particulas (si modo Corporea foret) debere esse subtiles et volubiles; nec de compositione Animæ usque ad v. 323. litigemus, nam ex Aëris, Auræ, et Caloris seminibus non minus apte componat Animum quam ex alicujus alius materiæ particulis: quod vero v. 280. tribus hisce rebus quartum aliquod innominatum addat, ideo confitetur nullum genus Corporis concipi aut excogitari posse, quod sensus sit principium.

Prudenter autem tenuis Animi salutem denso validoque Corpori commendat usque ad v. 350. et usque ad v. 370. Corpori etiam facultatem sentiendi largitur: Quid autem stultius? quid a communi sensu remotius? Quid denique ipsius placitis minus accommodatum? Unde enim Corpus sit sensus particeps cui nihil quartæ istius innominatæ rei immiscetur? Deinde ad v. 396. contra Democritum feliciter disputet, nec repugno, non enim inquiro utra sententia potior sit, dum utraque est absurda; et ut modo Animum Corpori conservandum credidit, sic ad v. 417. Corporis custodiam vicissim Animo commendet: istam tutelam non invideo; argumenta vero quibus ipsum Animum expugnat, consideremus.

Primum, a v. 425. ad v. 445. tenuem et subtilem Corpoream Substantiam, qualem Animum supponit esse, distrahit et dispergit: atque id fiat per me licet, Corporeus sit Animus, et quamvis crassus, et e particulis implexis conjunctus sit, eum tamen dissolubilem fatebor.

Secundum, a v. 445. ad v. 459. Tertium, a v. 460. ad v. 464. et Quartum, a v. 464. ad v. 473. nihil efficiunt: Animum enim una cum Corpore nasci, adolescere, et senescere minime sentimus; Corpus nasci, adolescere, atque senescere sentimus, in Animo neque decrementum neque incrementum experimur; at vero in infante non viget Animus, in sene deficit: quo argumento? nempe ineptus est puer, et senex desipit. Similiter artificem peritissimum in machina colloces, aliæ vero partes istius machinæ nimis rigescant, aliæ sint æquo flaccidiores, deterantur aliæ, aliæ autem nimis turgescant; et deinde stulte expectabis ordinatos motus, licet maxime elaboret peritissimus ille artifex. Deinde curas, luctumque suscipit Ani-

mus; ergo est dissolubilis: quia, viz. (alia non jam occurrit ratio) Luctus *penetrans* et Curæ *edaces* alibi appellantur. Digna mortali et Corporeo Animo ista ratiocinatio! Quarto autem argumento eadem responsio, quæ secundo, satisfacit.

Tribus sequentibus argumentis, a v. 475. ad v. 524. medici respondeant, quanquam nil opus est responso. Crura vacillent, tardescat lingua, et natent oculi, quid hæc ad Animum? Jurgia denique gliscant; neque id quidem mirum, quemadmodum quantumlibet alioquin peritus fuerit Citharistes, non poterit tamen non dissonantes cantilenas exprimere, si perturbate intenderis, ac distenderis chordas citharæ, quæ harmonice ante pulsabatur. Similiter in morbo epileptico ater ille humor organa deturbat, atque inde isti motus incompositi. Cum vero organa tantum afficiat, et debilitet morbus, quid aliud restituat Medicina? Septimum, a v. 525. ad v. 546. asserit Animam hominis membratim morientis sensim deficere atque interire; quasi frigescere non possunt Artus nisi Anima etiam frigescat: hoc vero argumentum supponit Animam Corpoream esse et per totum Corpus diffusam, quod nondum probavit, et certo scio nemo unquam demonstrabit.

Octavum, a v. 547. ad v. 556. nihil agit. Neque enim ab alio intelligendi aut ratiocinandi vim habet Anima, quemadmodum auris audiendi, aut oculus videndi mutuatur, verum a seipsa id habet; ac idcirco mirum non est, si sejuncta a Corpore auris non audiat, neque sejunctus oculus videat, secreta autem a Corpore Mens intelligat ac ratiocinetur.

Nono, a v. 557. ad v. 578. hoc modo respondendum: ut dum videmus militem gladio, aliisque armis pugnantem, non dicimus tamen illum armis destitutum non posse plagam ullam inferre, cum manus adhuc suppetant quibus infligere ictus possit; sic cum Anima membris undique, ut panoplia quadam induatur, organisque adeo corporeis varias functiones obeat, dicendum tamen non est, ubi istum omnem quasi militarem apparatum exuerit, nullam ipsi neque intelligendi neque sentiendi superesse functionem.

Decimi argumenti, a v. 579. ad v. 590. vires nemo agnoscet, nisi qui senserit Animum esse quasi fundamentum totius animalis, et Corpus Animo tanquam sale aliquo condiri, ne foeteat et putrescat.

Undecimum, a v. 591. ad v. 605. nihil aliud est quam in verbo lusus; ideo enim vim aliquam videtur habere, quia ista spirituum defectio appellatur *Animi* deliquium.

Duo sequentia, a v. 606. ad v. 623. negant Animam exire posse integram nisi per fauces expiretur, nec absurde quidem, si Corporeus foret Animus: addunt insuper Animam futuram dissolutionem metuentem ægre atque invite exire: Respondet apud Ciceronem Cato, *Quid quod sapientissimus quisque æquissimo Animo moritur, stultissimus iniquissimo? Nonne vobis videtur Animus is, qui plus cernat et longius, videre se ad meliora proficisci; ille autem cujus obtusior acies, non videre? Equidem efferor studio patres vestros, quos colui et dilexi, videndi; neque vero eos solum convenire aveo, sed illos etiam, de quibus audivi, et legi, et ipse conscripsi. Quo quidem me proficiscentem, haud scio quis facile retraxerit; quod si quis Deus mihi largiatur ut ex hac ætate repuerascam, et in cunis vagiam, valde recusem: nec vero velim, quasi decurso spatio, a calce ad carceres revocari.* Demum affirmant Animum, quoniam in pectore hominis semper situs est (si Epicurum viz. audiamus), extra pectus non posse integrum manere, quasi aves in nido natæ extra illum versari nequeant.

Decimum quintum, a v. 624. ad v. 633. ejusdem est cum reliquis farinæ, et vulgus sapit: nec decimum sextum, a v. 634. ad v. 669. tam fuse explicâsset Poëta, si motum animalem, eaque instrumenta quæ isti perficiendo inserviunt perspexisset. Sequenti, a v. 670. ad v. 678. Plato et Pythagoras respondeant, istos enim solos premit, et alia jam ago: decimum septimum et octavum, a v. 679. ad v. 712. supponunt Animum Corporeum per totum Corpus diffundi, et cunctis illius partibus alligari, quo nihil falsius, aut absurdius: in capite, tanquam princeps in solio, residet, ibique dominatur.

Quam futilis sit ista a v. 713. ad v. 740. de vermibus observatio omnes sentiunt, qui vermes in terra, planta, caseo, rebus profecto nunquam animatis genitos viderunt.

Qui Animarum transmigrationem defendunt, isti effugiant nodos quos nectit Poëta a v. 741. ad v. 769. Et deinde a v. 770. ad v. 776. Absurdus foret Animus, nisi cuperet Corpus vivi-

dum et vigens, fugeretque senio confectum. De sequentibus a v. 777. ad v. 784. isti videant, si qui sint, qui Pythagoricas nugas aliquid esse putent: quoniam vero vigesimum quartum, a v. 785. ad v. 800. idem est cum decimo quarto, ideo non alia hic quam illic adhibenda est responsio.

A v. 801. ad v. 806. rem immortalem rei mortali conjungere præstantissimis philosophis nondum visum fuit incongruum, aut absurdum: deinde contra, a v. 807. ad v. 829. quartum genus rerum constituo, incorporeas, viz. substantias immortales; idque impudenter negabit Epicurus, cum Deos suos æternos et indissolubiles constituerit. Demum, a v. 830. ad v. 841. Luctu penetranti affici, et curis edacibus vexari Animum, et, Corpore morbis quibusdam correpto, illum debitas functiones exercere non posse confitemur, at vero Animum inde fieri mortalem pertinaciter negamus.

Jam vero copiosius ostenderem frustra hæc omnia argumenta congerere et explicare Lucretium; mortis enim metum non tollunt; quippe iis qui bonis prosperisque rebus utuntur, quid calamitosius ista morte, quæ sit στέρησις αἰσθήσεως? et miseris talem mortem proponere qua extinguantur penitus, sicque miseriarum sit finis, perinde est ac si jactato tempestatum sævitia proponatur naufragium, quo submersus suffocatusque procellam deinceps sensurus non sit: hoc est egregium, quod præstant Epicuri dogmata, solatium; quod tamen, quale quale est, bonis omnibus et piis invisum ac ingratum, et impios solos, quos nulla Philosophia curare debuit, juvabit.

TITI LUCRETII CARI

DE

RERUM NATURA

LIBER QUARTUS.

ARGUMENTUM.

I. Qua supra libro primo usus est comparatione Lucretius, ut Memmii sui animum tantisper a contentione relaxaret; eadem hunc librum quartum a v. 1. ad v. 26. auspicatur, ut auditorem sibi docilem reddat, et attentum. II. Libri hujus proponit argumentum, quod ex industria cum superioribus connectit. Cum enim primo et secùndo Libro abunde docuerit, quæ, et qualia sint rerum Primordia, quibus figuris distincta, quo motu ferantur, ac cæteras res procreent; Libro vero tertio Animæ atque Animi naturam fusius explicaverit, merito sane a v. 26. ad v. 46. hanc aliam subnectit disputationem de sensatione tam vigilantium quam dormientium. Quam disputationem ut ex ordine absolvat, a Simulachris exorditur, quibus omnem sensationem fieri contendit. Docet itaque, III. a rerum superficie tenuia quædam et subtilissima Simulachra mitti quæ passim per Aëra volitant, sigillatim tamen sub visum non cadunt, nisi a speculis aut aqua repulsa in oculos incurrant, a v. 46. ad v. 108. IV. Subtilitatem horum Simulachrorum demonstrat, et subinde exiguitatem Primordiorum confirmat, ad v. 129. V. Simulachrorum duplex distinguit genus, alterum eorum, quæ sponte sua generantur in Aëre, qualia nonnunquam videmus fieri in nubibus, quæ modo Gigantum, modo Montium aut Belluarum imagines imitantur; alterum eorum quæ a rerum superficie avolant, quasi tenues rerum Exuviæ: et deinde a rerum superficie has Exuvias perpetuo oriri docet, et ea motus celeritate per Aëra ferri ut Luminis solaris jactum facile superarent, a v. 129. ad v. 217. VI. Quia Visus Omnium sensuum primus habetur, ab eo exorditur, quem ex Simulachrorum seu Imaginum incursu fieri docet; interim autem explicat ea omnia quæ ad Visus causas spectant, variaque de Visu problemata proponit, quæ rite solvit et explicat, a v. 217. ad v. 471. VII. Ne vero aliquis ex problematibus modo explicatis sensus fallaciæ arguat, illorum dignitatem copiose adstruit, a v. 471. ad v. 524. et subinde Scepticos, præcipue a v. 471. ad v. 479. refutat; et demum asserit omnem Veritatem fidei sensuum inniti. VIII. His ita de Visu disputatis, cæteros sensus aggreditur, ac primum docet vocem ac sonum corporeas esse Imagines, quæ aurem

pariter feriant et auditum faciant; vocis naturam atque formaturam explicat: Cur eadem vox percipiatur a multis rationem reddit; quid sit Echo, quomodo fiat, ad v. 524. ad v. 619. IX. Deinde de Sapore, et Gustu, de Odore, et Olfactu docet; quid nempe sit Sapor, quid Odor, et cur non ab omnibus sentiantur. Cur Cibus idem aliis dulcis, aliis amarus fiat; cur Odor alius aliis sit magis aptus, et Vox aliis terrorem incutiat, quæ alios juvet, saltem non terreat, a v. 619. ad v. 726. X. de Imaginatione atque Cogitatione agit, quas per tenuissima rerum Simulachra seu imagines quæ in mentem incurrant, fieri pariter ait; inde varia de cogitationibus problemata proponit et explicat; cur v. g. videamur in Somnis videre illos, qui jam mortui sunt; cur Simulachra rerum seu Imagines videantur nobis morari dum cogitamus ea. Cur subito quisque cogitat quæ lubuerit; cur in Somnis cernimus moveri, a v. 726. ad v. 820. XI. A v. 821. ad v. 905. docet Linguam, Oculos, Aures, Nares, omnia denique sensationis Organa prius nata esse quam eorum usum, secus vero in artificiosis rebus, quæ pendent ex prævisa indigentia. XII. De Somno, ac Insomniis agit, imprimisque docet qua ratione fiat Somnus in nobis, et in cæteris Animantibus; Somniorum varias assignat causas: et demum ad res Venereas delapsus, a v. 1050. usque ad finem libri, de Amore, Sterilitate, Fœcunditate, etc. liberius forsan et apertius quam par erat, (sed Philosophi in hisce rebus sibi maxime indulgent,) disputat.

Avia Pieridum peragro loca nullius ante
Trita solo; juvat integros accedere fonteis,
Atque haurire: juvatque novos decerpere flores,
Insignemque Meo capiti petere inde coronam,
Unde prius Nulli velârint tempora Musæ.
Primum quod magnis doceo de rebus, et arctis
Relligionum animos nodis exsolvere pergo;
Deinde, quod obscura de re tam lucida pango
Carmina, Museo contingens cuncta lepore:
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur.
Nam veluti Pueris absinthia tetra Medentes,
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci, flavoque liquore;
Ut Puerorum ætas improvida ludificetur
Labrorum tenus, interea perpotet amarum
Absinthî laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potius tali tactu recreata valescat.

1. *Avia Pieridum*] Istos 25. versus, quibus attentum sibi Memmium suum aut alium quemvis lectorem reddere conatur, vid. lib. I. v. 925.

2. *Integros*] Terentius, Prol. Adel. *eum Plautus locum Reliquit* integrum.

9. *Lepore*] Quidam codd. *liquore;* imperite: lib. I. v. 29. *Quo magis æternum da dictis, Diva,* leporem.

17. *Tactu*] Alii pro *pacto* contendunt; *tractu*, id est *haustu*, Gifanius: non tanti.

Sic Ego nunc, quoniam hæc Ratio plerumque videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retroque
Volgus abhorret ab Hac; volui tibi suaviloquenti
Carmine Pierio rationem exponere nostram,
Et quasi Museo dulci contingere melle;
Si tibi forte animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum perspicis omnem
Naturam rerum, ac persentis utilitatem.
  Sed quoniam docui, cunctarum Exordia rerum
Qualia sint, et quam variis distantia formis
Sponte sua volitent æterno percita motu,
Quoque modo possint res ex his quæque creari;
Atque Animi quoniam docui natura quid esset,
Et quibus e rebus cum Corpore compta vigeret;
Quove modo distracta rediret in Ordia prima:
Nunc agere incipiam tibi, quod vehementer ad has res
Attinet, esse ea, quæ rerum Simulacra vocamus;
Quæ quasi Membranæ summo de corpore rerum
Dereptæ volitant ultro citroque per auras:
Atque eadem nobis vigilantibus obvia menteis
Terrificant, atque in somnis, cum sæpe figuras
Contuimur miras, simulacraque luce carentum,
Quæ nos horrifice languenteis sæpe sopore
Excierunt: ne forte Animas Acherunte reamur

25. *Persentis*] Ut, in præcedente versu, *perspicis: præsentis* Lambini admitti non debet.

26. *Sed quoniam docui, etc.*] Ver. 7. breviter recenset ea quæ in præcedentibus libris disputaverat: primo et secundo libro *Atomorum* naturam, affectiones, motus denique et concilia absolverat; in tertio, principia animæ, animamque ipsam tam Corpori conjunctam, quam a Corpore separatam consideraverat; et deinde, v. 13. hujus libri quarti argumentum complectitur, viz. aget de simulachris, quæ, veluti membranæ corticesque corporum, a rerum superficie perpetuo fluunt, nobisque illarum species et figuras deferunt; si sincera integraque adveniant, tum res veras percipimus; si mutilata, inversa, aut cum aliis conjuncta, inde centaurorum, et aliorum id genus monstrorum phantasmata; aliquando etiam (namque Animæ cum Corporibus intereunt), mortuorum spectra.

31. *Cum Corpore compta*] *Cōpta*, seu *coapta*, Faber; ut et lib. III. v. 259, 260. *quibusque Compta* modis *vigeant*.

32. *Ordia prima*] Primordia.

34. *Rerum Simulacra*] Intelligit species rerum, quas vulgo intentionales vocant, *εἴδωλα, τύπους, ὑμένας*, membranulas, effluvia ex superficie corporea, quæ ex omnibus omnino rebus perpetuo emanant, et animos impellunt. Latinis *spectra, figuræ, imagines, effigies: quarum incursu*, ut inquit Cicero ex Epicuro, I. de Fin. *non modo videmus, sed etiam cogitamus.*

40. *Horrifice*] Lib. II. v. 608, 609. *Quo nunc insigni per magnas prædita terras* Horrifice *fertur divinæ Matris imago.*

41. *Ne forte Animas*] Huc tendit Lucretius, nam ex instituto Epicuri *τὰ*

Effugere, aut Umbras inter vivos volitare;
Neve aliquid nostri post mortem posse relinqui,
Cum Corpus simul, atque Animi natura perempta,
In sua discessum dederunt Primordia quæque.
Dico igitur, rerum Effigias, tenueisque figuras
Mittier ab rebus summo de corpore earum;
Quæ quasi Membrana, vel Cortex nominitanda 'st,
Quod speciem, ac formam similem gerit ejus Imago,
Quojuscunque cluet de corpore fusa vagari.
Id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde:
Principio, quoniam mittunt in rebus apertis
Corpora res multæ, partim diffusa solute,
Robora seu Fumum mittunt, ignesque Vaporem;
Et partim contexta magis, condensaque, ut olim
Cum veteres ponunt tunicas æstate Cicadæ:
Et Vituli cum membranas de corpore summo
Nascentes mittunt, et item cum lubrica Serpens
Exuit in spinis vestem; nam sæpe videmus
Illorum spoliis vepreis volitantibus auctas.
Hæc quoniam fiunt, tenuis quoque debet Imago
Ab rebus mitti summo de corpore earum:
Nam, cur illa cadant magis, ab rebusque recedant,
Quam quæ tenuia sunt, hiscendi 'st nulla potestas.
Præsertim cum sint in summis corpora rebus

φυσικὰ perlustranda existimabat, ideo tantum, ut hominum animi religionis vinculis expediri possint facilius: *Faber.*

46. *Dico igitur, rerum Effigias*] Quæ v. 34. *simulachra*, jam *effigias rerum, tenues figuras, membranam*, et corticem appellat; eaque mitti a rerum superficie v. 5. asserit; et deinde v. 19. hoc modo probat. Res multæ (idque ipsi oculi agnoscunt) e se mittunt Corpora, quædam rara et tenuia, sic lignum fumum, calorem ignis; quædam spissa magis et compacta, sic cicadæ et serpentes pelles suas; quis autem tenuia quædam *simulachra* avolare a rerum superficie dubitet, cum videat spissa magis et solida deponi? Præsertim cum sint minuta corpuscula in rerum superficie seu prima fronte collocata, quæ facile sese expedire possunt, et avolare. Epicurus ipse, *καὶ μὲν καὶ τύποι ὁμοιοσχήμονες τοῖς στερεμνίοις εἰσὶ, λεπτότητι ἀπέχοντες μακρὰν τῶν φαινομένων, τούτους δὲ τοὺς τύπους εἴδωλα προσαγορεύομεν.* *Effigias* vero ut apud Plautum; *hæc est Veneris* effigia.

47. *Summo de corpore*] Recte, si unquam alias, Lambinus Gifanium cum suo *cortice* e codd. desumpto castigat. *Effigies*, viz. *de rerum cortice*, nominanda est *cortex:* quid ineptius? Epicurus autem hæc *simulachra* excitat *ἀπὸ τοῦ σωμάτων ἐπιπολῆς*. Vid. etiam v. 35. et v. 62.

56. *Veteres*] *Teretes*, alii: et pro *æstate*, *ætate*, frustra.

61. *Hæc quoniam*] *Quæ quoniam.*

64. *Hiscendi 'st nulla potestas*] Ne hiscere quidem licet; nulla omnino ratio reddi potest: ita ex optimis codd. Lambinus; et vani isti qui *ostendi* præferunt.

Multa minuta, jaci quæ possint ordine eodem
Quo fuerint, veterem et formæ servare figuram;
Et multo citius, quanto minus endopediri
Pauca queunt, et sunt in prima fronte locata.
Nam certe jaci, atque emergere multa videmus,
Non solum ex alto, penitusque, ut diximus ante,
Verum de summis ipsum quoque sæpe colorem:
Et volgo faciunt id lutea, russaque Vela,
Et ferrugina, cum magnis intenta Theatris
Per malos volgata, trabeisque trementia flutant,
Namque ibi consessum Caveaï subter, et omnem
Scenaï speciem, Patrum, Matrumque, Deorumque,
Inficiunt, coguntque suo fluitare colore;
Et quanto circum mage sunt inclusa Theatri
Mœnia, tam magis hæc intus perfusa lepore
Omnia conrident conrepta luce diei.
Ergo Lintea de summo cum corpore fucum
Mittunt, Effigias quoque debent mittere tenueis
Res quæque, ex summo quoniam jaculantur utræque.
Sunt igitur, jam formarum vestigia certa,
Quæ volgo volitant subtili prædita filo,
Nec singillatim possunt secreta videri.

67. *Veterem et formæ*] Alii, *solitam:* quidam *et consimilem*, seu *et conformem.* Gifanius, *Et con formæ servare figuram;* viz. *conservare: forma* autem secundum Epicurum est id quod in corporis superficie continenter remanet, ipsa imagine tanquam spolio continenter avolante: aliquid viz. coloris solido inhæret, aliquid derasum transfertur, quod sit simulachrum.

69. *Pauca queunt*] Ait Poëta, *summis in rebus multa minuta corpora esse* quæ jaci possint, etc. Et revera longe plurima esse ea debent, alioqui unde tandem perenne illud specierum effluvium? Vides eam esse Lucretii sententiam, corpora *multa* minuta esse in summis rebus, quæ quanquam sint *multa*, tamen tanto citius jaciuntur, quanto minus impediri possunt *pauca:* id autem dicere, non modo inconstantis hominis est, sed ejus etiam, qui rei physicæ imperitissimus sit. Itaque non *pauca* legi, sed *parva* necesse est; pergit enim, et ut probet *multa* corpora profundi ex rebus, hos versus subjicit: *Nam certe jaci, atque emergere* multa *videmus, Non solum ex alto, penitusque, ut diximus ante, Verum de summis, etc.* Faber. Pro *et sunt*, Gifanius, *ut sunt.*

70. *Nam certe jaci, etc.*] Ver. 15. confirmat quod superiori argumento assumserat, idque probat experimento, quo constat *colores* ita delibrari a summis corporibus ut *imaginum* quoque direptionem arguant: quippe vela theatris intenta totum Scenæ apparatum, Populumque spectantem suo colore perfundunt. *Nam* jacier certe, *atque emergere;* Gassendus: alii, *Nam certe jaci* ac tergeri; vel *Nam* detergeri *atque emergere.*

75. *Volgata*] Volitantia: sic lib. II. v. 163. et 346. *pervolgant,* et jam infra v. 209. et lib. V. v. 1161.

77. *Deorum*] Nam ibi Deorum Simulachra, quippe ludi id genus religionis pars erant.

85. *Sunt igitur, etc.*] His 3. v. concludit ex disputatis et probatis hactenus esse ista, de quibus agitur, rerum Simulachra: pro *certa* quidam legunt *cæca,* quos ego non sequor.

Præterea, omnis Odos, Fumus, Vapor, atque aliæ res
Consimiles, ideo diffusæ rebus abundant,
Ex alto quia dum veniunt intrinsecus ortæ,
Scinduntur per iter flexum; nec recta viarum
Ostia sunt, qua contendunt exire coortæ:
At contra, tenuis summi membrana Coloris
Cum jacitur, nihil est, quod eam discerpere possit,
In promtu quoniam 'st in prima fronte locata.
Postremo, in Speculis, in Aqua, Splendoreque in omni
Quæcunque apparent nobis Simulacra necesse 'st,
Quandoquidem simili specie sunt prædita rerum,
Esse in imaginibus missis consistere eorum:
Nam cur illa cadant magis, ab rebusque recedant
Corpora res multæ quæ mittunt Corpore aperto
Quam quæ tenuia sunt, hiscendi 'st nulla potestas.
Sunt igitur tenues formarum, consimilesque
Effigiæ, singillatim quas cernere nemo
Cum possit; tamen assiduo, crebroque repulsu
Rejectæ, reddunt Speculorum ex æquore visum:
Nec ratione alia servari posse videntur
Tantopere, ut similes reddantur quoique figuræ.
Nunc age, quam tenui natura constet Imago,

88. *Præterea, omnis Odos, etc.*] Supra v. 66, 67. docuit, *Simulacra jaci ordine eodem Quo fuerint, veterem et formæ servare figuram.* Jam v. 8. ostendit se non inepte illud docuisse, ideo enim eundem ordinem servant, quoniam avolant a corporis superficie, unde omnes *Simulachrorum* partes æque facile se expediunt, inde per nullos meatus, et viarum anfractus feruntur, ut Odor, Fumus, Vapor, et id genus alia quæ e rerum partibus interioribus fluunt, et eam ob causam confusa volitant, et dispersa.

96. *Postremo, in Speculis, etc.*] Denique probat, v. 13. dari imagines e rerum superficie dereptas; *simulachra* quæ a nobis cernuntur in speculis, in aqua, et in re qualibet plana et lævigata, simillima sunt iis rebus quarum sunt *simulachra.* Ergo necesse est ista *simulachra* ex imaginibus ab ipsis rebus dereptis componi; nam nulla alia causa reddi potest tam exactæ similitudinis, nisi cortex summus ille, qui toti rei dudum hærens, quasi membrana separatur, et appellit in speculum, aut aquam: notabis autem singulas rerum imagines, quæ in speculis aut in aqua cernuntur non unas esse, sed multas, quæ jugi repulsu ad oculos rejectæ non plures, sed quasi una imago videantur. Sane experientia monstrat imagines ex ipsis usque corporibus in specula transmitti; quando illis præsentibus appellunt in speculum, re quapiam interposita a progressu in speculum arcentur; ac si moveantur corpora, moventur et ipsæ, si invertantur, invertuntur; si discedant, abeunt; si absint, sunt nullæ.

99. *Esse—eorum*] Τὸ εἶναι, ἡ οὐσία.

102. *Hiscendi 'st*] Ita supra v. 64. idem ac v. 128, 129. *dicere nemo 'st Qui possit, neque eam rationem reddere dictis.*

109. *Nunc age, quam tenui, etc.*] Harum imaginum affectiones explicaturus, primo, v. 13. docet summam tenuitatem, talem quidem quæ vix concipi possit, illis convenire: res ut declaretur, cogita

Percipe; et imprimis quoniam Primordia tantum
Sunt infra nostros sensus, tantoque minora,
Quam quæ primum oculi cœptant non posse tueri.
Nunc tamen id quoque uti confirmem, Exordia rerum
Cunctarum quam sint subtilia, percipe paucis.
Primum Animalia sunt jam partim tantula, eorum
Tertia pars nulla ut possit ratione videri.
Horum Intestinum quodvis quale esse putandum 'st?
Quid? Cordis globus aut Oculi? quid? Membra? quid? Artus?
Quantula sunt? quid? præterea Primordia quæque,
Unde Anima, atque Animi constet natura necessum 'st,
Nonne vides, quam sint subtilia, quamque minuta?
Præterea, quæcunque suo de corpore odorem
Exspirant acrem, Panaces, Absinthia tetra,
Abrotonique graves, et tristia Centaurea;
Horum unumquodvis leviter si forte ciebis,
Quamprimum noscas rerum Simulacra vagare
Multa modis multis, nulla vi, cassaque sensu:

duntaxat nihil esse aliud imagines quam atomorum tenuissimas, pellicularum instar, contexturas; at quanta sit atomorum subtilitas, quarum innumeræ myriades necessariæ sunt minutissimo animalculo, *Acari*, v. g. membrulove etiam ejus compingendo? Id nempe satis est ut intelligas, si imago constiterit ex ejusmodi atomis, quæ non *κατὰ βάθος*, quod est Epicuri verbum, cohærescant, esse debere imaginem multis myriadum myriadibus ipsa unius *Acari* particulæve ejus crassitudine tenuiorem. Epicurus ipse, *καὶ μὲν καὶ τύποι ὁμοιοσχήμονες τοῖς στερεμνίοις εἰσὶ, λεπτότητι ἀπέχοντες μακρὰν τῶν φαινομένων, τούτους δὲ τοὺς τύπους εἴδωλα προσαγορεύομεν*: et alibi, *ὅτι τὰ εἴδωλα ταῖς λεπτότησιν ἀνυπερβλήτοις κέχρηται, οὐδὲν ἀντιμαρτυρεῖ τῶν φαινομένων.*

112. *Quam quæ primum oculi*] Summum cacumen concretorum; *Faber.* Vid. lib. I. v. 593.

122. *Præterea, quæcunque suo, etc.*] Horum 8. v. sensus est. Cum tanta corpusculorum copia ex hisce herbis graveolentibus exhaletur, ut vicinum aërem compleat, dici non potest quantula sit pars quæ ex superficie deripitur, ac proinde cum imago sit ex iis duntaxat quæ ex superficie dimanant, et cum visus sensorio habent analogiam, excedere fidem quantæ tenuitatis esse imago debeat, et maxime, cum post multum tempus nihil quod sensibile sit exhalatum deprehendatur; mira sane tenuitas vaporis odoriferi, ac proinde corpusculorum ex quibus vapor totus constat, cum v. g. ex pomo per aliquot menses continuos emanat; et pomum tamen nihilo factum minutius observetur. Cogita porro quam crassus sit iste vapor respectu imaginis, et agnosces *imagines*, quæ per plures annos funduntur, si compositæ fuerint, non effecturas tantam molem, quanta est vaporis uno momento temporis effluentis.

125. *Ciebis*] Alii, *movebis:* Vossius vero ad Catullum p. 270. *revolvas;* et in sequenti versu e veteris scripturæ vestigiis, *Quin potis es noscas.*

127. *Cassaque sensu*] Alii interpretantur, *privata sensu*, ut *aër lumine cassus; cassum anima corpus, etc.* quasi id ageret Lucretius, ne hæc simulachra sensum non habere nesciamus: at vero *nulla vi, cassaque sensu* melius interpreteris: *quæ* vi tam debili feruntur, ut organa movere, sensumque excitare non possunt.

Quorum quantula pars sit Imago, dicere nemo 'st
Qui possit, neque eam rationem reddere dictis.
Sed ne forte putes ea demum sola vagare,
Quæcunque ab rebus rerum Simulacra recedunt:
Sunt etiam, quæ sponte sua gignuntur, et ipsa
Constituuntur in hoc cœlo, qui dicitur aër;
Quæ multis formata modis sublime feruntur,
Nec speciem mutare suam liquentia cessant;
Et quoiusquemodi formarum vertere in ora.
Ut nubeis facile interdum concrescere in alto
Cernimus, et mundi speciem violare serenam,
Aëra mulcenteis motu: nam sæpe Gigantum
Ora volare videntur, et umbram ducere late:
Interdum magni montes, avolsaque saxa
Montibus anteire, et solem succedere præter;
Inde alios trahere, atque inducere bellua nimbos.
Nunc ea quam facili, et celeri ratione genantur,

130. *Sed ne forte putes, etc.*] Post expositum familiarem illum, ac præcipuum modum generationis imaginum quas ἀποστάσεις et ἀποῤῥοίας vocat Epicurus, quia fiunt continua quadam direptione avolationeque tenuium quasi membranularum ab extimis corporibus; v. 14. explicat aliud genus imaginum, quas συστάσεις vocat Epicurus, quia sunt quasi quædam coagmentationes sponte sua in medio aëre natæ, tanquam nubes, neque e rebus ipsis revera profluunt. Inde gigantes, montes, urbes, et id genus alia inter nubes sæpe videmus, et stulti admirantur; Diodorus Siculus spectra commemorat formari sponte solita in Africæ regionibus, quæ sunt ultra Syrtes, et Cyrenen sitæ: *περὶ γάρ τινας καιροὺς καὶ μάλιστα κατὰ τὰς νηνεμίας Συστάσεις ὁρῶνται κατὰ τὸν* Ἀέρα *παντοίων ζώων ἰδέας ἐμφαίνουσαι· τούτων δὲ αἱ μὲν ἠρεμοῦσιν, αἱ δὲ κίνησιν λαμβάνουσι, καί ποτε μὲν ὑποφεύγουσι, ποτὲ δὲ διώκουσι*, etc. Epicuri voce *Συστάσεις* utitur Diodorus, ipse Epicureus. Similia habet Pomponius Mela, de Mauritania quæ retro Atlantem: similia Plinius de Scythiæ regionibus quæ infra Imaum. Nota etiam sunt, quæ de *Morgana*, seu celebri illo Rheginorum spectaculo prodidit Kircherus: et in omni fere regione istiusmodi spectra plurimi vident, saltem putant se vidisse.

139. *Aëra mulcenteis motu*] Alii, *Aëre mulcentes motum*: Gifanius, *Aëra mulgentes motu*, id est, impellentes, vel agitantes. Sic Ennius, Mulserat *huc navem compulsam fluctubus Pontus.* Cicero in Arati Phænomen. *At propter se aquila ardenti cum corpore portat Igniferum* mulgens *tremebundis aëra pennis.* Alii, Aëra *mulcantes* motu: *mulcare* autem verberare, et pene mutilare est; modo autem dixit, *Cœli faciem* violare *serenam.* Decem hi versus sunt in codd. misere turbati, in aliquem saltem ordinem redegit Lambinus, forsan non in optimum. Versum igitur 143. *Inde alios trahere atque inducere* bellua *nimbos*, loco suo motum versui 138. *Mundi speciem violare serenam*, subjungas, et cum Gassendo legas, *Inde alios trahere, atque inducere* nubila *nimbos.* Nihil tamen muto.

144. *Nunc ea quam facili, et celeri, etc.*] Perpetuo et jugi fluore et omni temporis momento simulachra a rebus mitti v. 18. probat, argumento a *speculis* ducto; profer speculum, cujuslibet rei objectæ imago subito apparet, quod tamen non fieret, nisi istius rei imago ab ipso corpore fluens ab isto speculo rejiceretur: si inquiras, cur aliæ res non repellant imagines? respondet, alias esse raras, quas *simulachra* permeant; alias porosas aut asperas esse

Perpetuoque fluant ab rebus, lapsaque cedant.
Semper enim summum quidquid de rebus abundat,
Quod jaculentur: et hoc alias cum pervenit in res,
Transit, ut in primis Vestem; sed in aspera Saxa,
Aut in materiem ut Ligni pervenit; ibi jam
Scinditur, ut nullum Simulacrum reddere possit.
At cum, splendida quæ constant, oppôsta fuerunt,
Densaque, ut in primis Speculum 'st; nihil accidit horum,
Nam neque uti vestem possit transire, neque ante
Scindi, quam meminit lævor præstare salutem:
Quapropter fit, ut hinc nobis Simulacra genantur;
Et quamvis subito, quovis in tempore, quamque
Rem contra Speculum ponas, apparet Imago:
Perpetuo fluere ut noscas e corpore summo
Texturas rerum tenueis, tenueisque figuras.
Ergo multa brevi spatio Simulacra genuntur,
Ut merito celer his rebus dicatur origo.
  Et quasi multa brevi spatio summittere debet
Lumina Sol, ut perpetuo sint omnia plena;
Sic a rebus item simili ratione necesse 'st
Temporis in puncto rerum Simulacra ferantur
Multa modis multis in cunctas undique parteis:
Quandoquidem Speculum queiscunque obvertimus oris,
Res ibi respondent simili forma, atque colore.
  Præterea, modo quom fuerit liquidissima cœli

quibus scinduntur imagines et dissipantur; in læve vero, et æquabile corpus impingant, quale est speculum, subito ad oculos reflectuntur. Epicurus apud Laërtium, *ἡ γένεσις τῶν εἰδώλων ἅμα τῷ νοήματι συμβαίνει, καὶ γὰρ ῥεῦσις ἀπὸ τοῦ σωμάτων ἐπιπολῆς συνεχὴς συμβαίνει, σώζουσα τὴν ἐπὶ τοῦ στερεμνίου θέσιν, καὶ τάξιν τῶν Ἀτόμων ἐπὶ πολὺν χρόνον, εἰ καὶ ἐνίοτε συγχεομένη ὑπάρχει.*

152. *Nihil accidit horum*] Gifanius, *Nihil occidit*, viz. Nihil Simulachrorum tum perit: hæc quidem ferri potest lectio, sed altera probabilior.

158. *Perpetuo fluere*] Ea enim est Epicuri sententia; imaginem, quæ in speculo cernitur non esse quid unum constans, certum, stabile, et idem, sed alias atque alias imagines, alteram in alterius locum, deinceps et sine ulla interruptione succedentes.

159. *Texturas*] Meursius, *Exturas rerum.*

162. *Et quasi multa brevi, etc.*] Perpetuum jugemque Imaginum fluorem v. 7. illustrat et confirmat: ut luce plena sint omnia, radii a sole perpetuo mittendi sunt; pari ratione simulachra a rebus avolent necesse est, quocunque enim obvertas speculum apparet rei oppositæ imago, nec, quamdiu res situm suum servat, ista disparet imago.

167. *Queiscunque obvertimus oris*] Alii, Quocunque *obvertimus*, illuc *Res tibi respondent;* alii, *Speculum* quoicunque *obvertimus* Æris. Lambinus maluit, Quoicunque *obvertimus* oræ. Alius vero nescio quis legit, Quocunque *obvertimus*, omneis *Res* tibi *respondent.*

169. *Præterea, modo quom fuerit, etc.*] Aliud, sed id minus validum argumentum v. 8. sequentes continent; se-

Tempestas, perquam subito fit turbida fœde
Undique, uti tenebras omneis Acherunta rearis
Liquisse, et magnas cœli complêsse cavernas:
Usque adeo tetra nimborum nocte coorta,
Impendent atræ formidinis ora superne;
Quorum quantula pars sit Imago, dicere nemo 'st
Qui possit, neque eam rationem reddere dictis.
  Nunc age, quam celeri motu Simulacra ferantur,
Et quæ mobilitas ollis tranantibus auras
Reddita sit, longo ut spatio brevis hora teratur,
In quemcunque locum diverso numine tendunt,
Suavidicis potius, quam multis versibus edam:
Parvus ut est Cycni melior canor, ille Gruum quam
Clamor, in ætheriis dispersus nubibus Austri.
  Principio, persæpe leveis res, atque minutis
Corporibus factas, celereis licet esse videre.
In quo jam genere 'st Solis lux, et vapor ejus,
Propterea quia sunt e primis facta minutis;
Quæ quasi truduntur, perque Aëris intervallum
Non dubitant transire, sequenti concita plaga:
Suppeditatur enim confestim lumine lumen,
Et quasi protelo stimulatur fulgure fulgur.
Quapropter Simulacra pari ratione necesse 'st

renum cœlum videmus subito densis nubibus obductum, istæ vero nubes e terra aut e mari surgunt, spissa sunt graviaque corpora; quid igitur tenues levesque imagines moretur?

Ibid. Hos versus iniquo loco dispositos esse existimat Nardius, et superius collocari debere, qua de imaginum exilitate agitur; sed quis iste Nardius?

172. *Cœli complêsse cavernas*] Varro, *Nubes aquaï frigido velo leves Cœli* cavernas *aureas subduxerant.* Cicero in Arato, *Dicitur et late cœli lustrare* cavernas.

177. *Nunc age, quam celeri, etc.*] Ver. 7. monet Lucretius, se de imaginum harum mobilitate breviter disputaturum; nec profecto longa disputatione opus, cum simulachra vagari ea motus celeritate, qua nulla major potest concipi, specula demonstrant.

180. *In quemcunque locum*] *In quem quæque,* alii, melius; et pro *numine* legunt *momine.*

184. *Principio, persæpe leveis, etc.*] Ver. 15. celeritatem trajectionis imaginum explicat, comparatione facta inter motum simulachrorum et radiorum solarium a cœlo ad terram tempore imperceptibili pertingentium. Unde enim ista radiorum solarium celeritas? Nempe exigua sunt corpora et subtilia, facile emittuntur e corpore solari, ab aliis radiis perpetuo insequentibus protruduntur, et res tam subtiles aër interjacens non impedit; si vero hæc faciunt ut radii solares celerrime ferantur, eadem etiam efficient, ut simulachrorum trajectio sit celerrima.

189. *Non dubitant*] Properant, seu non cessant, sic lib. VI. v. 1189, 1190. *A pedibusque minutatim succedere frigus Non* dubitabat.

191. *Et quasi protelo*] Lib. II. v. 530, 531. *Ex infinito summam rerum usque tenere, Undique* protelo *Plagarum continuato.*

Immemorabile per spatium transcurrere posse
Temporis in puncto: primum quod parvola causa
Est procul a tergo quæ provehat, atque propellat:
Deinde, quod usque adeo textura prædita rara
Mittuntur, facile ut quasvis penetrare queant res,
Et quasi permanare per Aëris intervallum.
  Præterea, si, quæ penitus Corpuscula rerum
Ex alto in terras mittuntur, Solis uti lux,
Ac vapor, hæc puncto cernuntur lapsa diei
Per totum cœli spatium diffundere sese;
Perque volare mare, ac terras, cœlumque rigare
Quod supera 'st; ubi tam volucri hæc levitate feruntur:
Quid? quæ sunt igitur jam prima in fronte parata
Cum jaciuntur, et emissum res nulla moratur,
Nonne vides citius debere, et longius ire:
Multiplexque loci spatium transcurrere eodem
Tempore, quo Solis pervolgant lumina cœlum?
  Hoc etiam in primis specimen verum esse videtur,
Quam celeri motu rerum Simulacra ferantur,
Quod simul ac primum sub divo splendor Aquaï
Ponitur, extemplo, cœlo stellante, serena
Sidera respondent in Aqua radiantia mundi.
Jamne vides igitur, quam puncto tempore imago

194. *Quod parvola causa*] Faber, *primum quod* plurima *causa Est, procul a tergo quæ provehat.* Videbit lector ipse (quid enim pluribus opus est?) quanta hic absurditas antea lateret, *Monstrum horrendum, ingens, etc.* Et tamen hoc illud est quod omnes legebant, quod omnes probabant; nos, nisi fallimur, sanius: hæc quidem ille, satis arroganter. Non opus autem ista emendatione, si *parvola* non voci *causa*, sed *simulachra* jungas. Vid. v. 66.

199. *Præterea, si, quæ penitus, etc.*] Modo probavit imagines pari celeritate cum solis radiis ferri, jam majorem v. 11. illis attribuit; quippe subtiliores sunt imagines, et, quod ad illarum celeritatem vehementer facit, fluunt a rerum superficie, et sese facile expediunt, dum calor et lux ab interioribus solis partibus mittuntur. Quidam legunt, *Quæ penitus corpuscula rerum Ex* altoque foras *mittuntur.* Et forsan rectius.

203. *Cœlumque rigare*] Per cœlum diffundi, et illud complere: Sic lib. V. v. 593. *Tantulus ille queat tantum Sol mittere lumen, Quod maria, ac terras omneis, cœlumque rigando* Compleat, *et calido perfundat cuncta vapore.* Sic atomorum trajectiones Epicurus ad Pythoclem vocat ἐπαρδεύσεις.

206. *Emissum*] Emissionem, ejaculationem, ἀποῤῥοήν.

208. *Multiplexque*] Alii, *Multiplicisque.*

209. *Pervolgant*] Sic alibi, et li[redacted] v. 75. et lib. V. v. 428. *volgata.*

210. *Hoc etiam in primis specimen, etc.*] Sibi in subsidium vocat experientiam, v. 7. Omnis visio per imagines, at speculum vel aquam sub dio ponas, et momento temporis omnium stellarum imagines a speculo isto aut aqua resilientes in oculos incurrunt: quanta igitur trajectionis istarum imaginum celeritas?

Ætheris ex oris ad terrarum accidat oras?
  Quare etiam atque etiam mitti hæc fateare necesse 'st
Corpora, quæ feriant oculos, visumque lacessant:
Perpetuoque fluunt certis ab rebus odores;
Frigus ut a fluviis, Calor a sole, Æstus ab undis
Æquoris, exesor mœrorum litora circum:
Nec variæ cessant Voces volitare per auras.
Denique in os salsi venit humor sæpe Saporis,
Cum mare versamur propter; dilutaque contra
Cum tuimur misceri absinthia, tangit amaror.
Usque adeo omnibus ab rebus res quæque fluenter
Fertur, et in cunctas dimittitur undique parteis;
Nec mora, nec requies inter datur ulla fluendi:
Perpetuo quoniam sentimus, et omnia semper
Cernere, Odorari licet, et sentire Sonorem.
  Præterea, quoniam manibus tractata figura
In tenebris quædam, cognoscitur esse eadem, quæ
Cernitur in luce, et claro candore; necesse 'st
Consimili causa Tactum, Visumque moveri.
Nunc igitur, si Quadratum tentamus, et id nos
Commovet in tenebris; in luci quæ poterit res
Accidere ad speciem, Quadrata nisi ejus imago?

216. *Ad terrarum accidat*] Alii, in *terrarum incidat.*

217. *Quare etiam atque etiam, etc.*] Hic autem fluor imaginum ad oculos admittendus est, quoniam, v. 14. ad omnes alios sensus e rebus effluxus quidam allabuntur. Eodem argumento usus est Epicurus, teste Macrobio, Sat. lib. VII. c. 14. *In propatulo est quod decepit Epicurum; a vero enim lapsus est, aliorum quatuor sensuum secutus exemplum: quia in audiendo, gustando, et odorando, atque tangendo, nihil e nobis emittimus, sed extrinsecus accipimus quod sensum moveat, quippe et vox ad aures ultro venit, et auræ in nares influunt, et palato ingeritur quod gignat saporem, et corpori nostro applicantur tactu sentienda; hinc putavit et ex oculis nostris nihil foras proficisci, sed imagines rerum in oculos ultro meare.*

219. *Odores*] Vulg. *obortu*, imperite. *Obortu* vero in ultima editione rejicit Lambinus, et ridiculus est Fayus dum calumnias Parei impudenter recitat.

222. *Per auras*] Rectius quam *per aures*, ut patet ex v. 230.

225. *Tangit amaror*] Virgilius, Georg. lib. II. v. 246. *At sapor indicium faciet manifestus, et ora Tristia tentantum sensu torquebit amaror.* Vid. A. Gellii Noct. Att. lib. I. c. 21.

230. *Sentire Sonorem*] Recte quidem, et id ipsum agnovit Lambinus, qui aliquando legit, *exaudire sonorem:* Gifanius tamen, *sentire sonare.*

231. *Præterea, quoniam, etc.*] Aliud, v. 9. continetur argumentum. Corpus aliquod, quadratum v. g. manu in tenebris tractemus, illud corpus quadratum esse cognoscimus, unde vero nisi ex figura ejus quadrata? Idem corpus in luce nostris oculis usurpemus, cognoscimus quadratum, unde vero nisi ex imagine quadrata?

236. *In luci*] Luce. *Accidere ad speciem*, interpretor *ad oculos pervenire:* et recte quidem, cum *species*, v. 243. oculos significet.

Esse in Imaginibus quapropter causa videtur
Cernendi, neque posse sine his res ulla videri.
Nunc ea, quæ dico, rerum Simulacra, feruntur
Undique, et in cunctas jaciuntur didita parteis;
Verum, nos oculis quia solis cernere quimus,
Propterea fit, uti, speciem quo vertimus, omnes
Res ibi eam contra feriant forma, atque colore.
Et quantum quæque a nobis res absit, Imago
Efficit ut videamus, et internoscere curat.
Nam cum mittitur, extemplo protrudit, agitque
Aëra, qui inter se cumque 'st, oculosque locatus;
Isque ita per nostras acies perlabitur omnis,
Et quasi perterget pupillas, atque ita transit.
Propterea fit, uti videamus quam procul absit
Res quæque; et quanto plus aëris ante agitatur,
Et nostros oculos perterget longior aura,
Tam procul esse magis res quæque remota videtur:

238. *Esse in Imaginibus, etc.*] Hanc Epicuri sententiam ita explicat A. Gellius, Noct. Att. lib. V. c. 16. *Epicurus autem affluere semper ex omnibus corporibus simulachra quædam corporum ipsorum, eaque sese in oculos inferre, atque ita fieri sensum videndi putat.* Macrobius autem, Sat. lib. VII. c. 14. *Censet Epicurus ad omnibus corporibus jugi fluore quædam simulachra manare, nec unquam tantulam moram intervenire, quin ultro ferantur inani figura cohærentes corporum exuviæ, quarum receptacula in nostris oculis sunt, et ideo ad deputatam sibi a natura sedem proprii sensus recurrunt.* Epicurus ipse apud Laërtium docet simulachra *ἐπεισιέναι*: et apud Plutarchum *εἰδώλων εἴσκρισις*, simulachrorum insinuatio; et apud Ciceronem *εἰδώλων ἐμπτώσεις*, occurrunt.

240. *Nunc ea, quæ dico, etc.*] Ver. 5. docet imagines a corporum superficie perpetuo fluentes ubique adesse, nosque circumstare, ita ut per ipsas videre nihil nos prohibeat, si oculos modo converterimus illis percipiendis solos destinatos. *Δεῖ δὲ καὶ νομίζειν ἐπεισιόντος τινὸς ἀπὸ τῶν ἔξωθεν τὰς μορφὰς ὁρᾷν ἡμᾶς, καὶ διανοεῖσθαι· οὐ γὰρ ἂν ἀποσφραγίσαιτο τὰ ἔξω τὴν ἑαυτῶν φύσιν τοῦ τε χρώματος, καὶ τῆς μορφῆς, διὰ τοῦ ἀέρος τοῦ μεταξὺ ἡμῶν τε κἀκείνων, οὐδὲ διὰ τῶν ἀκτίνων, ἢ οἵων δήποτε ῥευμάτων ἀφ' ἡμῶν πρὸς ἐκεῖνα παραγινομένων· οὕτως, ὡς τύπων τινῶν ἐπεισιόντων ἡμῖν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ὁμοχρόων τε, καὶ ὁμοιομόρφων, κατὰ τὸ ἐνάρμοττον μέγεθος, εἰς τὴν ὄψιν, ἢ τὴν διάνοιαν, ὠκέως ταῖς φοραῖς χρωμένων.* Epicurus ad Herodotum.

245. *Et quantum quæque a nobis, etc.*] Multa sunt, eaque insignia de visu problemata, quorum nonnulla proponit et explicat Lucretius. Primo certum est, nos non tantum colores formasque rerum cernere, sed una simul intelligere quantum res visæ a nobis distant. Qua autem ratione id efficiant imagines a rerum superficie fluentes? Respondet Poëta, v. 12. Imago in oculum contendens protrudit aërem ante se, prolixiorem quidem dum eminus appellit, compendiosiorem dum cominus: quo longior autem aut brevior sit iste aëris tractus qui ab imagine protrusus oculum perlabitur, eo longius breviusve intervallum inter rem objectam et oculum intercipi sentitur.

246. *Curat*] Efficit; sic infra, v. 821. *Quod ne miremur sopor atque oblivia curant.*

249. *Omnis*] Ita necessario legendum, ut edidit Gifanius, etiam confitente Fabro, acri nimis et nonnunquam iniquo Gifanii censore: Lambinus, *omnes.*

Scilicet hæc summe celeri ratione geruntur,
Quale sit ut videamus; et una quam procul absit.
  Illud in his rebus minime mirabile habendum 'st,
Cur ea, quæ feriant oculos Simulacra, videri
Singula cum nequeant, res ipsæ perspiciantur:
Ventus enim quoque paullatim cum verberat, et cum
Acre ferit Frigus, non privam quamque solemus
Particulam Venti sentire, et Frigoris ejus;
Sed magis universum; fierique perinde videmus
Corpore tum plagas in nostro, tanquam aliquæ res
Verberet, atque sui det sensum corporis extra.
Præterea, Lapidem digito cum tundimus, ipsum
Tangimus extremum Saxi, summumque colorem:
Nec sentimus eum tactu, verum magis ipsam
Duritiem penitus Saxi sentimus in alto.
  Nunc age, cur ultra Speculum videatur Imago
Percipe; nam certe penitus remmota videtur.
Quod genus illa, foris quæ vere transpiciuntur,
Janua cum per se transpectum præbet apertum,
Multa facitque foris ex ædibus ut videantur.
Is quoque enim duplici, geminoque fit Aëre Visus:
Primus enim 'st, citra posteis qui cernitur Aër;
Inde fores ipsæ dextra, lævaque sequuntur;

256. *Quale sit*] Nisi malles, *Quali' sit.*

257. *Illud in his rebus, etc.*] Inquirat vero aliquis, cur res ipsæ cernantur cum imagines quæ oculos feriunt singulæ videri non possunt? Respondet pro more suo Lucretius, et v. 13. a pari confirmat illud esse minime mirabile. Singulas partes venti aut frigoris non sentimus, ipsum vero universum ventum seu frigus sentimus; imagines autem singulis partibus frigoris aut venti, res vero ipsas universo frigori aut vento pares existima, et rem declaratam habebis: idem de tactu duri lapidis dicendum.

261. *Privam*] Lambinus legit *primam*, et defendere conatur, sed frustra; *privam* enim rectius opponitur voci *universum*, v. 263. et lib. III. v. 390. *Sentimus, nec* priva *pedum vestigia* quæque.

264. *Aliquæ res*] Ex antiqua Latinitate: alii, *aliqua.*

270. *Nunc age, cur ultra Speculum*] Rerum imagines a speculi superficie repulsæ non videntur in ista superficie, sed intus quasi, et in profundo; hoc vero v. 23. explicat Poëta: quantum res visæ distant ab oculo cognoscitur per appulsum aëris ab imagine ad oculum protrusi: ubi igitur duplex aër protruditur, intervallum quoque magis extendi et duplicari necesse est: imago autem speculi (speculum enim ipsum una cum re cujus imago reflectitur videmus) unum aëra propellit; imago repulsa alterum, ideoque non in superficie speculi, sed intus quasi et in profundo hæc imago apparet. Hanc explicationem illustrat allato exemplo rerum, quæ directe et procul cernuntur ex loco intra ædificium, simulachris aërem protrudentibus tum per extraria ad limen usque spatia, tum per interiora a limine ad oculum usque.

271. *Remmota*] Seu *remota* legas, perinde est: *semota* vero rejice.

Post extraria lux oculos perterget, et Aër
Alter, et illa, foris quæ vere transpiciuntur.
Sic ubi se primum Speculi projecit Imago,
Dum venit ad nostras acies, protrudit, agitque
Aëra, qui inter se cunque 'st oculosque locatus;
Et facit, ut prius Hunc omnem sentire queamus,
Quam Speculum: sed ubi Speculum quoque sensimus [ipsum
Continuo a nobis in id hæc, quæ fertur, Imago
Pervenit, et nostros oculos rejecta revisit;
Atque alium præ se propellens Aëra volvit,
Et facit, ut prius hunc, quam se, videamus: eoque
Distare a Speculo tantum remmota videtur.
Quare etiam atque etiam minime mirarier est par
Illis, quæ reddunt Speculorum ex æquore visum,
Aëribus binis, quoniam res confit utroque.
Nunc ea, quæ nobis membrorum dextera pars est,
In Speculis fit ut in læva videatur, eo quod
Planitiem ad Speculi veniens cum offendit Imago,
Non convertitur incolumis; sed recta retrorsum
Sic eliditur, ut siquis prius arida quam sit
Cretea persona, adlidat pilæve, trabive:

278. *Extraria lux*] Externa, seu extranea. Terentius: *Nam hanc conditionem si cui tulero* extrario. Et Scriptor ad Herennium: *Assumtiva pars est, cum per se defensio infirma est, sed assumta* extraria *comprobatur.*

289. *Tantum remmota*] Ver. 271. *penitus remmota:* tantum enim ultra speculum imago apparet, quantum a nobis distat ipsum speculum.

290. *Quare etiam atque etiam, etc.*] Hos tres versus delendos censet Lambinus, nec sane video cur unquam censuræ pudeat, nam hic loci otiosi sunt, et nihil agunt.

293. *Nunc ea, quæ nobis, etc.*] Opinioni Epicuri repugnat, quod in speculis imago adversa contemplatorem suum respicit, cum debeat, siquidem a nobis orta recto meatu proficiscitur, posteram sui partem, cum discedit, ostendere, ut læva lævam, dextra dextram respiciat; nam et histrio personam sibi detractam ex ea parte videt, qua induit, viz. non faciem sed posteriorem cavernam. Hæc Macrobius, Saturnal. lib. VII. c. 14. Huic difficultati ut satisfaciat Poëta, illo exemplo, quo adversarii utuntur, suam sententiam tuetur. Personam (larvam) fictilem, non induratam quidem, sed madidam adhuc, ad trabem aut columnam aliquam allidas, ita ut retrorsum invertatur, et facies cavernam impleat, tum enim in persona videbis id factum quod jam in speculo miraris. Imagines autem, utpote res tenuissimas, ad speculum allisas ita retrorsum inverti posse non est dubitandum.

294. *Fit ut in læva*] *Fit uti læva;* Muretus.

298. *Cretea persona*] Nam e gypso aut luto figulari fiebat; ideo *cerea persona* rejicitur: Lambinus vero amat *cressam* seu *creteam personam.* Vetusti codd. quos Heinsius vidit, constanter exhibent, *cretea persona.* Id Catalectis Petronianis; *Dum sumit* creteam *faciem Sertoria, cretam Perdidit illa simul, perdidit et faciem.*

298. *Pilæve*] Apuleius, *Pila* media quæ stabuli trabes sustinebat. Virgilius, Æn. IX. v. 710, 711. *Qualis in Euboico Baiarum littore quondam Saxea* pila *cadit.*

Atque ea continuo rectam si fronte figuram
Servet, et elisam retro sese exprimat ipsa;
Fiet ut, ante oculus fuerit qui dexter, hic idem
Nunc sit lævus, et e lævo sit mutua dexter.
Fit quoque de Speculo in Speculum ut tradatur Imago;
Quinque etiam, sexve ut fieri Simulacra suërint:
Nam quæcunque retro parte interiore latebunt;
Inde tamen, quamvis torte, penitusque remota,
Omnia per flexos aditus educta licebit
Pluribus hæc Speculis videantur in ædibus esse.
Usque adeo e Speculo in Speculum tralucet imago,
Et cum læva data 'st, fit rursum dextera fiat:
Inde retrorsum reddit se, et convertit eodem.
Quinetiam, quæcunque latuscula sunt Speculorum
Adsimili lateris flexura prædita nostri,
Dextera ea propter nobis Simulacra remittunt;
Aut quia de Speculo in Speculum transfertur Imago,
Inde ad nos elisa bis advolat; aut etiam quod
Circumagitur, cum venit Imago, propterea quod
Flexa figura docet Speculi convertier ad nos.
Indugredi porro pariter Simulacra, pedemque

299. *Rectam si fronte*] Quidam legendum censent, *rectam si forte.*

302. *Mutua*] Mutuo; sic infra, v. 945. *nec motu* mutua *fungi.*

303. *Fit quoque de Speculo, etc.*] Imaginum elisionem atque inversionem ulterius, v. 9. confirmat, nam ex interiori ædium parte per specula rite disposita veluti educitur imago, et in quamlibet partem transfertur; illa autem imago quæ sinistram partem dextræ objecti parti in primo speculo oppositam exhibebat, in secundo speculo convertitur, et dextras partes dextris objecti partibus adversas refert.

304. *Quinque etiam, sexve ut fieri*] In quibusdam codd. *Quinque etiam sex ut fieri.* Horatius, Ep. 1. lib. I. *Si quadringentis sex* septem *millia desunt.*

311. *Inde retrorsum reddit se*] Gifanius, qui integros versus non amat, omittit *se;* quidam tamen codd. *Inde retroversum redit, etc.*

312. *Quinetiam, quæcunque latuscula, etc.*] Ver. 7. subjungit de speculis quorum sunt latuscula (facieculæ) varia, instar viz. speculorum plurium ad dextram lævamque sic oppositorum, ut ex reflexione unius in aliud, et porro in oculum situs restituatur; aut potius quorum latera sint partes, regionesve ejusdem speculi concavi, e quo reflexa, et, post factam radiorum decussationem, spectata imago eo exhibeatur situ, ut dextra ad dextram, sinistra ad sinistram sit; tametsi aliunde pars superior inferior, et inferior superior evadit. *Gassendus.*

313. *Adsimili lateris, etc.*] Hoc est, exhibeant partes imaginis respondentes iisdem nostris partibus, nempe dextras dextris, lævas lævis; *Fayus:* imperite; ista enim *flexura adsimilis læteris nostri* ad ipsum speculum pertinet, et idem significat quod *flexa figura speculi,* v. 318.

319. *Indugredi—pariter, etc.*] His v. 6. docet imagines in speculis videri nobiscum incedere, nostrumque gestum imitari, quoniam qua de parte speculi recedamus, statim ex ea imago nequeat reverti, nam quæcunque ab rebus simulachra mittuntur, ea ad æquos et pares angulos referuntur; itaque apposite id

Ponere nobiscum credas, gestumque imitari;
Propterea, quia de Speculi qua parte recedas,
Continuo nequeunt illinc Simulacra reverti:
Omnia quandoquidem cogit natura referri,
Ac resilire ab rebus ad æquos reddita flexus.
Splendida porro oculi fugitant, vitantque tueri:
Sol etiam cæcat, contra si tendere pergas;
Propterea, quia vis magna 'st ipsius, et alte
Aëra per purum graviter Simulacra feruntur,
Et feriunt oculos turbantia composituras.
Præterea, Splendor, quicunque 'st acer, adurit
Sæpe oculos, ideo quod semina possidet ignis
Multa, dolorem oculis quæ gignunt insinuando.
Lurida præterea fiunt quæcunque tuentur
Arquati, quia luroris de corpore eorum
Semina multa fluunt Simulacris obvia rerum;
Multaque sunt oculis in eorum denique mista,
Quæ contage sua palloribus omnia pingunt.
E tenebris autem quæ sunt in luce tuemur,
Propterea, quia cum propior caliginis Aër
Ater init oculos prior, et possedit apertos;

refert ad variatas speculi partes, ex quibus aliis ac aliis necessarium est reflexionem in oculum fieri, ac proinde imaginem progredi videri.

322. *Nequeunt illinc*] Lambinus, *nequeunt illuc*, quæ lectio admitti non potest: *remitti* Gassendus pro *reverti*.

325. *Splendida porro, etc.*] Splendida objecta oculi pati non possunt, et sol excæcat, quoniam, v. 8. splendidum objectum emittit multa ignis semina quæ oculos adurunt, vel est sensibile exuperans sensorium, atque ideo corrumpit, quod ipsius texturam solvens, debitam in eo temperiem commensurationemque pervertat, ac destruat, adeo ut aliis sensibilibus deinceps excipiendis incapax evadat. Laberius apud Gellium, lib. X. cap. 17. *Democritus Abderites, Physicus, Philosophus, Clypeum constituit contra exortum Hyperionis, Oculos effodere ut possit splendore æreo; Ita radiis solis aciem effodit luminis.*

326. *Tendere*] Oculos viz. Alii, *intendere*, et Gifanius, *cernere*.

333. *Lurida præterea, etc.*] Ictericis omnia objecta apparent lurida, quia viz. v. 5. lurida multa semina ab Ictericis fluunt, et venientia rerum simulachra tingunt, saltem in oculos intrantia inficiunt.

334. *Arquati*] Icterici, quorum color et oculi virent quasi in *arqui*, quem Poëtæ Irim vocant, similitudinem: Lucretius, lib. VI. *Tum color in nigris extabat nubibus* arqui: Nonius.

338. *E tenebris autem, etc.*] Deinde ex tenebris ea videntur quæ sunt in luce, non item in luce quæ in tenebris: id nempe fit, v. 16. propter protrusionem diversi aëris, nam cum lucidus aër tenebrosum sequitur, purgat meatus oculi, ita ut rerum simulachra intrare possint, aër enim lucidus est tenuior, mobilior saltem, et majori vi pollens; cum vero tenebrosus aër lucidum subsequatur, tum meatus oculi ab isto inerti aëre ita implentur, ut advenientibus rerum simulachris excipiendis incapax evadat.

340. *Ater init*] Sive *init*, et *possidit;* et v. 346. *obsiderat*, ut *obsiditque vias*, v. 352. perinde est: omnino autem legendum *e luce*, non *a luce*, v. 349. et v. 353.

Insequitur candens confestim lucidus Aër,
Qui quasi purgat eos, ac nigras discutit umbras
Aëris illius: nam multis partibus hic est
Mobilior, multisque minutior, et mage pollens.
Qui simul atque vias oculorum luce replevit,
Atque patefecit, quas ante obsederat ater;
Continuo rerum Simulacra adaperta sequuntur
Quæ sita sunt in luce, lacessuntque, ut videamus.
Quod contra facere in tenebris a luce nequimus,
Propterea, quia posterior caliginis Aër
Crassior insequitur, qui cuncta foramina complet;
Obsiditque vias oculorum, ne Simulacra
Possint ullarum rerum conjecta moveri.
Quadratasque procul turreis cum cernimus urbis;
Propterea fit uti videantur sæpe rotundæ,
Angulus obtusus quia longe cernitur omnis,
Sive etiam potius non cernitur; ac perit ejus
Plaga, nec ad nostras acies perlabitur ictus:
Aëra per multum quia dum Simulacra feruntur,
Cogit hebescere eum crebris offensibus Aër.
Hinc, ubi suffugit sensum simul angulus omnis,
Fit, quasi tornata ut saxorum structa tuantur;
Non tamen ut coram quæ sunt, vereque rotunda,
Sed quasi adumbratim paullum simulata videntur.
Umbra videtur item nobis in Sole moveri,
Et vestigia nostra sequi, gestumque imitari
(Aëra si credas privatum lumine posse
Indugredi, motus hominum, gestusque sequentem:

conjecta, non *contecta*, ut Lambinus contendit, quoniam vox *adaperta* in v. 347. legitur.

354. *Quadratasque procul, etc.*] Turres quadratæ nobis procul aspicientibus apparent rotundæ, quia viz. v. 11. turris quadratæ imago dum procul ad nos per aëra advolat, sæpius percutitur aëre occursante, quo fit ut anguli illius deterantur, saltem ita obtundantur, ut cum ad nos pervenit, quasi tornata, et rotunda sub forma ferit oculos nostros, licet ista rotunditas non sit adeo distincta, ac si turris ipsa rotunda foret, et cominus spectaretur.

362. *Saxorum structa*] Ut *strata viarum*, et *clausa domorum*: *tornata* vero rotunda, *tornare* rotundum efficere; Cicero in Timæo, *Atque ita tornavit, ut nihil effici possit rotundius.*

365. *Umbra videtur item, etc.*] Non solum imago in speculis, sed umbra corporis videtur nobiscum incedere, et gestum imitari; quoniam viz. v. 15. umbra nihil aliud est nisi aër lumine privatus a corpore aliquo denso soli obverso, ideoque ut corpus istud densum moveatur, ut sese erigat aut inclinet, umbram etiam variari necesse est, quoniam ab isto corpore movente, erecto, inclinato, etc. alius aliusque aër alio alioque modo lumine privatur.

Nam nihil esse potest aliud nisi lumine cassus
Aër, id, quod nos Umbram perhibere suemus);
Nimirum, quia Terra locis ex ordine certis
Lumine privatur Solis, quacunque meantes
Officimus: repletur item, quod liquimus ejus.
Propterea fit, uti videatur, quæ fuit Umbra
Corporis, e regione eadem nos usque secuta;
Semper enim nova se radiorum lumina fundunt,
Primaque dispereunt, quasi in ignem Lana trahatur:
Propterea facile et spoliatur lumine Terra;
Et repletur item, nigrasque sibi abluit Umbras.
  Nec tamen hic Oculos falli concedimus hilum:
Nam, quocunque loco sit Lux, atque Umbra, tueri
Illorum est, eadem vero sint lumina, necne,
Umbraque, quæ fuit hic, eadem num transeat illuc,
An potius fiat, paullo quod diximus ante;
Hoc Animi demum Ratio discernere debet:
Nec possunt oculi naturam noscere rerum.
Proinde Animi vitium hoc Oculis adfingere noli.
  Qua vehimur Navi, fertur, cum stare videtur;
Quæ manet in statione, ea præter creditur ire:
Et fugere ad puppim colles, campique videntur,
Quos agimus præter navim, velisque volamus.
  Sidera cessare ætheriis adfixa cavernis
Cuncta videntur; at adsiduo in sunt omnia motu:
Quandoquidem longos obitus exorta revisunt,
Cum permensa suo sunt cœlum corpore claro:
Solque pari ratione manere, et Luna videtur
In statione, ea quæ ferri res indicat ipsa.

377. *Quasi in ignem Lana trahatur*] Proverbium Græcum, quo usus est Plato, *ξαίνειν εἰς πῦρ*, de re inutili ἀνηνύτῳ, et quæ absolvi non possit: *Faber*. Et hæc optime conveniunt menti Poëtæ, et perpetuum istum radiorum solis interitum satis apte exprimunt. Scaliger autem Obser. ad Tibullum legit, *Quasi* carmine *lana trahatur*. Carmen autem est instrumentum lanificum.

380. *Nec tamen hic Oculos, etc.*] Absoluta de visu et visione disputatione, a duobus problematibus ultimo propositis occasionem arripit defendendi certitudinem sensuum, quam non tantum ista problemata, sed alia etiam, quæ usque ad v. 470. enumerat, labefactare videantur; quæ omnia explicare non opus est, dum plana sint et familiaria: sensus vero certos esse ideo arguit, quia accipiunt rerum imagines, quales sibi deferuntur; non cognoscunt naturas rerum, non judicant, neque aliquid pronunciant, ideo nullus in iis error, omnes autem errores ex opinatu animi nascuntur.

389. *In statione*] Portu: Virgilius, Statio *malefida carinis*.

Exstantesque procul medio de gurgite Montes,
Classibus inter quos liber patet exitus, îdem
Apparent; et longe divolsi licet, ingens
Insula conjunctis tamen ex his una videtur.
Atria versari, et circumcursare columnæ
Usque adeo fit uti pueris videantur, ubi ipsi
Desierunt verti, vix ut jam credere possint,
Non supra sese ruere omnia tecta minari.
Jamque rubrum tremulis jubar ignibus erigere alte
Cum cœptat Natura, supraque extollere monteis;
Quos tibi tum supra Sol monteis esse videtur,
Cominus ipse suo contingens fervidus igni,
Vix absunt nobis missus bis mille sagittæ;
Vix etiam cursus quingentos sæpe veruti:
Inter eos, Solemque jacent immania ponti
Æquora, substrata ætheriis ingentibus oris;
Interjectaque sunt terrarum millia multa,
Quæ variæ retinent gentes, et sæcla ferarum.
At conlectus aquæ digitum non altior unum,
Qui lapides inter sistit per strata viarum,
Despectum præbet sub terras impete tanto,
A terris quantum cœli patet altus hiatus:
Nubila despicere, et cœlum ut videare videre, et
Corpora mirando sub terras abdita cœlo.
Denique, ubi in medio nobis equus acer obhæsit
Flumine, et in rapidas amnis despeximus undas,
Stantis equi corpus transversum ferre videtur
Vis, et in adversum flumen contrudere raptim;
Et, quocunque oculos trajecimus, omnia ferri,

399, 400. *Iidem Apparent; et longe divolsi licet*] Quidam codd. non agnoscunt, et Lambinus rejicit.

406. *Jubar*] Varro, Festus, Servius ad IV. Æn. *It portis* jubare *exorto delecta juventus*, docent *Jubar* Luciferum esse: hos sequitur Lambinus; at nihil certius quam unam eandemque rem in hoc versu *Jubar*, et v. 408. solem appellari.

411. *Veruti*] Verutum est telum breve et acutum; Sallust. lib. hist. III. *Saxaque ingentia, et axe vinctæ trabes per pronum incitabantur, axibusque eminebant in modum ericii militaris* veruta *binum pedum*. Nonius.

421. *Corpora mirando, etc.*] Huic versui iniquus est Lambinus, et rejicit, emendat Faber, legitque, *Corpora mirando sub terras abdita* pacto; quippe quid sit istud *mirandum sub terras cœlum* ipse non intellexit, nec alios unquam intellexisse putat: quasi vero istud cœlum in collectione aquæ apparens non admirabile et sub terras videatur, cum tam profundus sit et admirabilis in istud cœlum despectus. Alii vero, *Corpora mirandi sub terras abdita* cœli.

Et fluere adsimili nobis ratione videntur.
  Porticus æquali quamvis est denique ductu,
Stansque in perpetuum paribus suffulta columnis;
Longa tamen parte ab summa cum tota videtur,
Paullatim trahit angusti fastigia coni,
Tecta solo jungens, atque omnia dextera lævis;
Donicum in obscurum coni conduxit acumen.
  In pelago nautis ex undis ortus, in undis
Sol fit uti videatur obire, et condere lumen,
Quippe ubi nil aliud nisi aquam, cœlumque tuentur;
Ne leviter credas labefactari undique sensus.
  At maris ignaris in portu clauda videntur
Navigia, aplustris fractis, obnitier undis.
Nam quæcunque supra rorem salis edita pars est
Remorum, recta 'st; et recta superne Guberna:
Quæ demersa liquore obeunt refracta videntur
Omnia converti, sursumque supina reverti;
Et reflexa prope in summo fluitare liquore.
  Raraque per cœlum cum venti nubila portant
Tempore nocturno, tum splendida Signa videntur
Labier adversum nubeis, atque ire superne
Longe aliam in partem, quam quo ratione feruntur.
  At si forte oculo manus uni subdita subter
Pressit eum, quodam sensu fit, uti videantur
Omnia, quæ tuimur, fieri tum bina tuendo;
Bina Lucernarum florentia lumina flammis,
Binaque per totas ædeis geminare Supellex,
Et duplices Hominum facies, et corpora bina.
  Denique cum suavi devinxit membra sopore

429. *Stansque in perpetuum*] In longum extensa: Servius ad Æneid. VII. Perpetuis *soliti patres considere mensis.* Perpetuis mensis, longis, ad ordinem exæquatis sedentum.

430. *Longa*] Alii, *longe*, id est, *procul.*

433. *Donicum in obscurum, etc.*] Nam cum tectum descendere, pavimentum surgere, et parietes concurrere videantur, in acutum conum prospectus desinat necesse est.

Ibid. *Clauda*] Remos enim navigiorum crura pedesque existimes quibus per fluctus incedunt: ideo cum hi remi fracti appareant, navigia dicantur clauda.

438. *In portu*] Legendum *in ponto;* quid enim navigia *in portu* obnitantur undis?

439. *Aplustris*] Aplustra, proprie navis ornamenta; hoc autem loco omnes navigii partes, quæ aquis extant, significant, ut sequentia demonstrant.

440. *Rorem salis*] Aqua maris: Virgilius, *Spumas* salis *ære ruebant.*

448. *Quam quo ratione*] Quidam codd. *ac vera ratione.*

450. *Pressit eum, quodam*] *Pressit, cum quodam;* Gifanius; et v. 452. pro *florentia* alii legunt *flagrantia*, quos non sequor.

Somnus, et in summa corpus jacet omne quiete;
Tum vigilare tamen nobis, et membra movere
Nostra videmur, et in noctis caligine cæca
Cernere censemus Solem, lumenque diurnum:
Conclusoque loco Cœlum, Mare, Flumina, Monteis
Mutare, et campos pedibus transire videmur:
Et sonitus audire, severa silentia noctis
Undique cum constent; et reddere dicta tacentes.
Cætera de genere hoc mirando multa videmus,
Quæ violare fidem quasi sensibus omnia quærunt;
Nequicquam: quoniam pars horum maxima fallit
Propter opinatus Animi, quos addimus ipsi,
Pro visis ut sint, quæ non sunt sensibu' visa.
Nam nihil egregius, quam res secernere apertas
A dubiis, Animus quas ab se protinus addit.
Denique, nil Sciri siquis putat, id quoque nescit,

460. *Conclusoque loco*] Alii, *conclusique loco.*

461. *Mutare*] Notandum ad interpretibus fuerat; istud *mutare* imitatio Græci sermonis est, *γῆν ἀμείβειν*, item *ἄλλην ἄλλοτε ἀμείβων*. Plato, Plutarchus, Lucianus, etc. item apud Herodotum in Terpsichore, *τὰς θύρας ἀμείβειν*. *Faber*. Vid. Fayi interpretationem, et ride.

462. *Severa silentia*] Non erat cur locum hunc mutari vellet Lambinus: nec enim est ut quidquam homini poëtæ placeat magis quam severum illud noctis silentium: *Faber*. Lambinus, *sonora*, quod putidum est, aut *serena*.

464. *Cætera de genere, etc.*] Fallimur in iis rebus circa quas sensus versantur, id certum est, inde vero fallaces sensus quis arguat? cum isti, v. 7. rerum imagines accipiunt, quales sibi deferuntur; non cognoscunt naturas rerum, non judicant, neque aliquid pronunciant, ideo nullus in illis error, omnes autem errores ex opinatu animi nascuntur: repræsentant sensus, judicat ratio, sæpe autem temere et inconsiderate. Hæc ipse Epicurus ad Herodotum. Καὶ πᾶσα μὲν φαντασία εἴτε διανοίᾳ, εἴτε αἰσθήσει καταλαμβανομένη, οὐ μέν τοι διαλαμβανομένη, ἐστὶν ἀληθής· τὸ δὲ ψεῦδος, καὶ τὸ διημαρτημένον ἐν τῷ προσδοξαζομένῳ αἰεί ἐστιν, κατὰ τὴν κίνησιν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συνημμένην μέν τινι φανταστικῇ ἐπιβολῇ, διάληψιν δὲ ἔχουσαν, καθ' ἣν τὸ ψεῦδος γίνεται, etc. Et apposite Ciceroin Lucullo, *Timagoras Epicurus negat sibi unquam cum oculos torsisset* (vid. v. 450.) *duas ex lucerna flammulas esse visas, opinionis enim est mendacium, non oculorum.*

467. *Quos addimus ipsi*] Opinatum ita exprimit Epicurus ad Herodotum: *κίνησις ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συνημμένη μέν τινι φανταστικῇ ἐπιβολῇ διάληψιν δὲ ἔχουσα.*

469. *Nam nihil egregius*] Alii codd. *nam nihil ægrius est*, et recte: hos duos versus rejiciunt interpretes; improbe: v. 467. docuit *nos addere opinatus animi*: igitur in v. 470. pro *abdit* legatur *addit*, et tum omnia plana erunt et facilia: fallimur in omnibus istis exemplis quæ modo enumeravit, idque etiam admoniti; difficile enim profecto est non addere opinionem animi rebus a sensu delatis.

471. *Denique, nil Sciri, etc.*] Ver. 9. academicos novos quorum princeps fuit Arcesilas, aggreditur, et veteres qui Socratem sequuti sunt: Siquis enim dixerit *nihil sciri posse*, id etiam ipsum *nihil sciri posse* nesciat necesse est, alioquin aliquid sciret. Inde Metrodorus Chius apud Ciceronem in Lucullo; *Nego scire nos, sciamusne aliquid, an nihil sciamus, ne id ipsum quidem nescire, aut scire nos, nec omnino sit aliquid aut nihil sit.* Sed cum istiusmodi hominibus non est disputandum, qui quid sit verum, quid falsum, quid certum, quid incertum, quid sit scire, quid ne-

An Sciri possit, qui se nil Scire fatetur:
Hunc igitur contra mittam contendere causam,
Qui capite ipse suo instituit vestigia retro.
Et tamen hoc quoque uti concedam scire, at id ipsum
Quæram, (quom in rebus veri nil viderit ante,)
Unde sciat, quid sit Scire, et Nescire vicissim:
Notitiam veri quæ res, falsique creârit;
Et dubium certo quæ res differre probârit?
  Invenies primis ab Sensibus esse creatam
Notitiam veri, neque Sensus posse refelli:
Nam majore fide debet reperirier illud,
Sponte sua veris quod possit vincere falsa.
Quid majore fide porro, quam sensus haberi
Debet? an ab sensu falso Ratio orta valebit
Dicere eos contra, quæ tota ab Sensibus orta 'st?
Qui nisi sint veri, Ratio quoque falsa fit omnis.
An poterunt Oculos Aures reprehendere? an Aureis
Tactus? an hunc porro Tactum Sapor arguet oris?
An confutabunt Nares, Oculive revincent?
Non (ut opinor) ita 'st; nam seorsum quoique potestas
Divisa 'st: sua vis quoique 'st; ideoque necesse 'st,
Quod molle, aut durum est, gelidum, fervensve, seorsum
Id molle, aut durum, gelidum, fervensve videri;

scire, pariter ignorant, et se ignorare gloriantur.

472. *Qui*] Alii *quo*, et Gassendus *quom*.

473. *Hunc igitur, etc.*] Hos duos versus omnes codd. agnoscunt, suspectos tamen habet Lambinus, tandem vero legit, *Hunc igitur contra* quidnam *contendere* curem? Alia est Fabri sententia, qui hæc habet: Locus est luculentissimus; Qui manibus ingrediuntur prono in terram capite, quod histrionum pueri vulgo faciunt, non nisi retro incedere possunt; quod facile ad explicandam Lucretii sententiam transferre possis. Transferamus igitur, et hæc sit sententia; Non est disputandum cum illo qui omnia pervertit, quod novos Academicos fecisse certum est.

480. *Invenies primis ab Sensibus, etc.*] Jam tandem v. 22. sensus esse Criteria Veritatis demonstrat. Id enim Veritatis Criterion sit necesse est, quod falsum corrigere et refutare possit: Illud vero faciunt sensus. Ipsos autem sensus quid corrigat, aut refellat? An Ratio? Ratio autem a sensibus tota pendet. An alii sensus alios convincent? Hoc minime dicendum; nam singuli sensus circa propria sua objecta versantur, nec quid alii sensus agunt, curant, aut cognoscunt: An iidem igitur sensus seipsos emendent? Id fieri non potest, quoniam sensibus æqua fides est semper adhibenda. Simplici igitur sensuum repræsentationi (id est *primis sensibus*) fidendum. Epicurus docuit; *Κριτήρια ἀληθείας εἶναι τὰς αἰσθήσεις, οὐδ' εἶναι τὸ δυνάμενον αὐτὰς διελέγξαι.*

481. *Neque Sensus*] *Sensibus*, Gifanius: imperite.

487. *Ratio quoque falsa fit omnis*] *Πᾶς γὰρ λόγος ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ἤρτηται, πᾶσα δὲ αἴσθησις ἄλογος.* Epicurus.

488. *An poterunt—Aures, etc.*] *Οὔτε ἡ ὁμοιογενὴς αἴσθησις ὁμοιογενῆ διελέγξαι δύναται διὰ τὴν ἰσοσθένειαν, οὔτε ἡ ἀνομοιογενὴς τὴν ἀνομοιογενῆ, οὐ γὰρ τῶν αὐτῶν κριτικαί.* Epicurus.

Et seorsum varios rerum sentire Colores,
Et quæcunque coloribu' sunt conjuncta, necesse 'st.
Seorsus item Sapor oris habet vim, seorsus Odores
Nascuntur, seorsum Sonitus: ideoque necesse 'st,
Non possint alios alii convincere Sensus.
Nec porro poterunt ipsi reprendere sese;
Æqua fides quoniam debebit semper haberi.
Proinde, quod in quoque 'st his visum tempore, verum 'st.
  Et, si non poterit ratio dissolvere causam,
Cur ea, quæ fuerint juxtim quadrata, procul sint
Visa rotunda; tamen præstat rationis egentem
Reddere mendose causas utriusque figuræ,
Quam manibus manifesta suis emittere quæquam;
Et violare fidem primam, et convellere tota
Fundamenta, quibus nixatur Vita, Salusque.
Non modo enim Ratio ruat omnis, Vita quoque ipsa
Concidat extemplo, nisi credere sensibus ausis,
Præcipiteisque locos vitare, et cætera, quæ sint,
In genere hoc fugienda; sequi, contraria quæ sint.
Illa tibi est igitur verborum copia cassa
Omnis quæ contra sensus instructa, parata 'st.
  Denique ut in Fabrica, si prava 'st Regula prima,
Normaque si fallax rectis regionibus exit,
Et Libella aliqua si ex parti claudicat hilum;
Omnia mendose fieri, atque obstipa necessum 'st,
Prava, cubantia, prona, supina, atque absona tecta;
Jam ruere ut quædam videantur velle, ruantque,
Prodita judiciis fallacibus omnia primis.

503. *Et, si non poterit, etc.*] Cum vero sæpe fallimur, cum v. g. Turris quadrata eminus visa appareat rotunda, quid agendum est? Respondet Lucretius, v. 13. Satius esse negligere ista problemata, aut quamcunque causam assignare, quam sensibus diffidere, quibus tota vita et salus innitatur, nam sine illis salubria eligere, aut noxia, præcipitia, v. g. flammas, et ejusmodi alia vitare non possumus: hic vero tangit Scepticos, de quorum principe Pyrrhone Diogenes Laërtius; Μηδὲν ἐκτραπόμενος, μηδὲν φυλαττόμενος ἦν, ἅπαντα ὑφιστάμενος, ἁμάξας, εἰ τύχοι, καὶ κρημνοὺς, καὶ κύνας, καὶ ὅσα τοιαῦτα, μηδὲν ταῖς αἰσθήσεσιν ἐπιτρέπων.

516. *Denique ut in Fabrica, etc.*] Longam hanc disputationem, v. 9. concludit: sensus ii sunt, ad quorum fidem res omnes exigimus; ideoque si isti fallaces sint, de omni certitudine et scientia erit actum. Nec minus nos erraremus quam Faber ille, qui fallaci regula, norma, et libella utitur.

519. *Obstipa*] Curvata, obliqua, inflexa; Cicero in Arati Phænomen. Obstipum *caput, et tereti cervice reflexum.* Horatius, Sat. 5. lib. II. *Davus sis comicus, atque Stes capite* obstipo.

Sic igitur Ratio tibi rerum prava necesse 'st,
Falsaque sit, falsis quæcunque ab Sensibus orta 'st.
Nunc alii Sensus quo pacto quisque suam rem
Sentiat, haud quaquam ratio scruposa relicta 'st.
Principio, auditur Sonus, et Vox omnis, in Aureis
Insinuata suo pepulere ubi corpore sensum:
Corpoream quoque enim Vocem constare fatendum 'st,
Et Sonitum, quoniam possunt impellere Sensus.
Præterradit enim Vox fauceis sæpe, facitque
Asperiora foras gradiens arteria Clamor.
Quippe, per angustum turba majore coorta
Ire foras ubi cœperunt primordia Vocum,
Scilicet expletis quoque janua raditur oris
Rauca viis, et iter lædit qua Vox it in auras.
Haud igitur dubium est, quin Voces, Verbaque constent
Corporeis e principiis, ut lædere possint.
Nec te fallit item, quid corporis auferat, et quid
Detrahat ex Hominum nervis, ac viribus ipsis
Perpetuus Sermo nigraï noctis ad umbram,
Auroræ perductus ab exoriente nitore;
Præsertim si cum summo 'st clamore profusus:
Ergo corpoream Vocem constare necesse 'st,
Multa loquens quoniam amittit de corpore partem.
Asperitas autem Vocis fit ab asperitate

525. *Nunc alii Sensus, etc.*] Hactenus de *Visu* et *Simulachris;* jam usque ad v. 618. de Voce et Auditu. Primo autem, v. 14. docet quid sit *audire:* audimus vero cum vox aures attingit, suoque corpore movet et impellit sensum Voci isti percipiendæ destinatum. Quod autem vox corporea sit id vero est manifestum; radit enim fauces, facit asperas et lædit, ideoque tangat necesse est, at quod tangit aut tangitur, est corpus. *'Αλλὰ μὲν καὶ τὸ ἀκούειν γίνεται ῥεύματός τινος φερομένου ἀπὸ τοῦ φωνοῦντος ἢ ἠχοῦντος, ἢ ψοφοῦντος, ἢ ὅπως δήποτε ἀκουστικὸν πάθος παρασκευάζοντος.* Epicurus ad Herodotum.

526. *Scruposa*] *Scrupi* dicuntur aspera saxa, et difficilia attrectatu, unde rem aliquam *scrupulosam* dicimus, quæ in se habet aliquid asperi: *Festus.*

535. *Scilicet expletis*] *Expletis oris,* id est *locis,* Lambinus, qui versum sequentem rejicit: retineri autem potest, dum ad rem facit, et commodam interpretationem patitur.

539. *Nec te fallit item*] Priori argumento alium, v. 7. subjungit ab experientia ductum: aliquis magna contentione loquatur, debelis fiet et languidus. Non autem dubitabit vocem corpoream esse, cum magnam corporis sui partem, dum loquitur, detractam senserit.

546. *Asperitas autem Vocis, etc.*] Jam aliud quoque argumentum v. 7. desumitur ex ipsa voluptate et molestia, qua nos sonus, prout concinnus, inconcinnusque est, afficit: siquidem censet Epicurus, quæ corpuscula subingrediuntur aurem, organumque afficiunt, certa ratione configurari, et omnem suavitatem aut acerbitatem soni non aliunde esse, quam ex eo quod hujusmodi corpuscula

Principiorum, et item lævor lævore creatur:
Nec simili penetrant Aureis primordia forma,
Quom Tuba depresso graviter sub murmure mugit,
Aut reboant raucum Retrocita cornua bombum;
Vallibus et Cycni gelidis orti ex Heliconis
Cum liquidam tollunt lugubri voce querelam.
Hasce igitur penitus Voces cum corpore nostro
Exprimimus, rectoque foras emittimus ore,
Mobilis articulat verborum dædala lingua;
Formaturaque labrorum pro parte figurat.
Atque ubi non longum spatium 'st, unde illa profecta
Perveniat vox quæque, necesse 'st Verba quoque ipsa
Plane exaudiri, discernique articulatim:
Servat enim formaturam, servatque figuram.
At si interpositum spatium sit longius æquo;
Aëra per multum confundi Verba necesse 'st,
Et conturbari Vocem, dum transvolat auras.
Ergo fit, Sonitum ut possis audire, neque hilum

in organum subeuntia ipsum deliniant, exasperentve, pro conditione lævitatis, aut asperitatis qua configurantur.

550. *Aut reboant, etc.*] *Retrocita cornua;* alii, *barbara:* hunc versum Lucretio abjudicat Lambinus, sed Lucretius, si viveret, ad alios judices provocaret: interpres viz. non viderat, neque multi vident, quid tandem illud sit *retrocita barbara,* vel *cornua;* at ego videor firmare posse intelligi illud instrumentum musicum, Syriacæ, opinor, originis, quod *Sacbute,* vel *Saquebout* vocamus, a veteri voce Gallica *Saquer,* quod trahere est, et *bouter,* quod pulsare significat. Qui instrumentum illud musicum nôrunt, facile intelligent cur *Retrocita* dicatur a Lucretio. *Faber.* Vossius ad Catullum p. 227. dicit *retrocita* vulgo inepte legi, scribit autem; *Et reboat raucum* Berecynthia barbara *bombum. Berecynthia barbara,* id est, tibia Phrygia; Αὐλὸς Βερεκύντιος, ut habet Hesychius in βερεκύνται, etc.

551. *Vallibus et Cycni, etc.*] Mirifica, sicubi alias, circa hunc locum variantium lectionum multitudo est, nam in quibusdam legitur; *Vallibus et validis ne tortis ex Heliconis:* in aliis, *Vallibus et Cycni nece detorti ex Heliconis;* in aliis, *Et gelida Cycni nece torti ex antro Heliconis.* Lambinus, *Vallibus et Cycni gelidis orti ex Heliconis.* Loco *orti* Faber substituit *cörti.* Vossius tandem ad Catullum legit, *Et* validis *Cycni* torrentibus *ex Heliconis:* ex Helicone nempe, tum alii torrentes, tum ipse Helicon amnis profluit. Breviter, *nece torti,* vel *nece detorti* omnino rejiciendum; istarum enim vocum sententia, siqua esset, in sequenti versu continetur; sed Fabrum aut Vossium sequaris, perinde est.

553. *Has igitur penitus Voces*] Vocem hanc corpoream, v. 4. lingua et labra formant et figurant, et inde verba. Cicero, lib. II. de Nat. Deorum: *Deinde in ore sita lingua est finita dentibus, ea vocem immoderate profusam fingit et terminat, sonosque vocis distinctos et pressos efficit, cum et ad dentes et ad alias partes pellit oris. Itaque plectri similem linguam nostri solent dicere, chordarum dentes, nares cornibus iis, quæ ad nervos resonant in cantibus.*

557. *Atque ubi non longum, etc.*] Varia subjungit problemata, primum v. 10. Voces longius progrediendo hebetantur, et ex distinctis confusæ fiunt, nempe quia illæ moleculæ, seu singulares voculæ crebro aëris offensu laceratæ amittunt illam figuram, et conformationem quam a lingua et labris acceperant.

564. *Neque hilum*] Recte Lambinus, quamvis tam *illa* quam *illam* recipi potest.

Internoscere Verborum sententia quæ sit,
Usque adeo confusa venit Vox, inque pedita.
Præterea, Edictum sæpe unum perciet aureis
Omnibus in populo emissum præconis ab ore:
In multas igitur Voces Vox una repente
Diffugit, in privas quoniam se dividit aureis,
Obsignans formam verbis, clarumque sonorem.
At quæ pars Vocum non aureis accidit ipsas,
Præterlata perit frustra diffusa per auras:
Pars solidis adlisa locis, rejecta sonorem
Reddit, et interdum frustratur imagine Verbi.
Quæ bene cum videas, rationem reddere possis
Tute tibi atque aliis, quo pacto per loca sola
Saxa pareis formas Verborum ex ordine reddant,
Palanteis comites cum monteis inter opacos
Quærimus, et magna dispersos voce ciemus.
Sex etiam, aut septem loca vidi reddere Voces
Unam cum jaceres: ita colles collibus ipsis
Verba repulsantes iterabant dicta referre.
Hæc loca capripedes Satyros, Nymphasque tenere
Finitimi fingunt, et Faunos esse loquuntur;
Quorum noctivago strepitu, ludoque jocanti
Adfirmant volgo taciturna silentia rumpi,

567. *Præterea, Edictum, etc.*] Deinde, v. 5. loquatur aliquis, innumeræ aures adstantes verba percipient; unde vero hoc? Concipiendum est unam esse quasi totalem, sive mavis, generalem vocem, quæ ab ore emittitur, sed quæ dissiliat tamen in voculas innumeras, inter se consimiles; ideo cum emittitur vox, corporum erumpentium formatura ita comprimitur, eliditur, ac veluti conteritur, ut abeat in frustula, seu in parvas moleculas, omnino consimiles, et consimiliter formatas, quæ et confestim dissiliant per aëra, seu per circumfusum spatium, et similitudinem eam conservent usque dum ad aures perveniant. Quo fit ut eadem vox a multis audiri dicatur.

572. *At quæ pars, etc.*] Quæcunque partes vocis aures attingunt, illæ audiuntur, aliæ partes per aëra diffusæ evanescunt, aliæ in corpora solida, et utcunque lævigata (quippe et porosa nimis prætermittunt, et scabrosa nimis concidunt atque dissipant) incidentes, et inde repercussæ, efficiunt ut eandem vocem iterato audiamus; inde *Echo:* inde etiam nocturni sonitus, quos, ad v. 589. superstitiosum vulgus agrestibus numinibus acceptos refert.

575. *Imagine Verbi*] Virgilius; *Aut ubi concava pulsu Saxa sonant, vocisque* offensa *resultat* imago. Horatius ad Augustum; *Cujus recinet jocosa Nomen* Imago *Aut in umbrosis Heliconis oris Aut super Pindo, gelidove in Hæmo?*

577. *Per loca sola*] Deserta, ut v. 596. Plautus in Rudente: *Neque magis* solæ *terræ sunt, quam hæc loca.*

583. *Iterabant dicta referre*] Codd. *iterabant dicta referri:* Fabro autem ingratum est illud *iterabant*, ideoque legit *tradebant.*

584. *Capripedes*] Satyri nempe caprinis pedibus incedebant: Horat. Od. 19. lib. II. *Nymphasque discentes, et aures* Capripedum *Satyrorum acutas.*

Chordarumque sonos fieri, dulceisque querelas,
Tibia quas fundit digitis pulsata canentum:
Et genus Agricolûm late sentiscere, cum Pan
Pinea semiferi capitis velamina quassans,
Unco sæpe labro calamos percurrit hianteis,
Fistula silvestrem ne cesset fundere musam.
Cætera de genere hoc monstra, ac portenta loquuntur,
Ne loca deserta ab Divis quoque forte putentur
Sola tenere; ideo jactant miracula dictis:
Aut aliqua ratione alia ducuntur, ut omne
Humanum genus est avidum nimis auricularum.
  Quod superest, non est mirandum, qua ratione
Quæ loca per nequeunt Oculi res cernere apertas,
Hæc loca per Voces veniant, Aureisque lacessant:
Conloquimur clausis foribus; quod sæpe videmus:
Nimirum, quia Vox per flexa foramina rerum
Incolumis transire potest, Simulacra renutant:
Perscinduntur enim, nisi recta foramina tranant;
Qualia sunt vitri, species quæ travolat omnis.
  Præterea, parteis in cunctas dividitur Vox,
Ex aliis aliæ quoniam gignuntur, ubi una
Dissiluit semel in multas exorta, quasi ignis

590. *Et genus Agricolûm, etc.*] Caprarius apud Theocritum. Οὐ θέμις, ὦ ποιμὰν, τὸ μεσαμβρινὸν, οὐ θέμις ἄμμιν Συρίσδεν, τὸν Πᾶνα δεδοίκομες, ἦ γὰρ ἀπ' ἄγρας Τανίκα κεκμακὼς ἀμπαύεται· ἔντι γε πικρός· Καί οἱ ἀεὶ δριμεῖα χολὰ ποτὶ ῥινὶ κάθηται.

592. *Percurrit*] Quod necesse est, si fistula composita utaris, qualis est, *Fistula comparibus septem compacta cicutis.* Faber. lib. V. v. 1406. *Et supera calamos unco percurrere labro.*

596. *Sola tenere*] Ita omnino legendum; agricolæ enim suum cum Divis commercium jactant.

598. *Avidum nimis auricularum*] Id est, omnes homines portenta et miracula libenter narrant, eaque a multis audiri jucundissimum illis est. *Faber.*

599. *Quod superest, non est, etc.*] Igitur voces accipimus ab illo qui loquitur expressas et formatas, æque ac simulachra a rerum superficie fluentia; cur igitur audimus aliquem quem videre nequeamus? Respondet Lucretius, v. 20. Voces formatæ obliquos meatus, et tortuosa corporum foramina integræ transeunt, in quibus franguntur, ut supra docuit, imagines; seu potius hoc fit quia vox in voculas dissiliat, quæ sursum, deorsum, prorsum, retrorsum, dextrorsum, lævorsum, et in omnem obliquitatem, ut scintillulæ a scintilla dissultantes, abeunt; sicque, in aures etiam alibi, quam in directum constitutas incidant; tale vero quid ipsis imaginibus non contingat: vox autem hujusmodi meatus penetrans debilior fit, atque indistinctior.

602. *Conloquimur, etc.*] Hunc versum rejicit Lambinus; alii legunt, *cum loquimur, etc.* Gifanius vero, e codd. Conloquium *clausis foribus* quoque *sæpe* tenemus. Versum subditivum esse affirmat Faber, sed omnes codd. agnoscunt: et *cum loquimur* rectius legendum.

606. *Travolat*] Sive *qua trameat*, sive *qua traviat* (nam viare apud Plautum) legas, perinde est.

Sæpe solet scintilla suos se spargere in igneis;
Ergo replentur loca Vocibus, abdita retro
Omnia quæ circum fuerint, sonituque cientur.
At Simulacra viis directis omnia tendunt,
Ut sunt missa semel, quapropter cernere nemo
Se supra potis est; at Voces accipere extra.
Et tamen ipsa quoque hæc, dum transit clausa viarum,
Vox obtunditur, atque aureis confusa penetrat;
Et Sonitum potius, quam Verba, audire videmur.
  Hæc, queis sentimus succum, lingua atque palatum,
Plusculum habent in se rationis, plusque operaï.
  Principio, succum sentimus in ore, cibum cum
Mandendo exprimimus; ceu plenam spongiam aquaï
Si quis forte manu premere, exsiccareque cœpit:
Inde, quod exprimimus, per caulas omne palati
Diditur, et raræ per plexa foramina linguæ.
Hæc ubi lævia sunt manantis corpora Succi,
Suaviter attingunt, et suaviter omnia tractant
Humida linguaï circum sudantia templa:
At contra pungunt sensum, lacerantque coorta,
Quanto quæque magis sunt asperitate repleta.
  Deinde voluptas est e succo in fine palati,

619. *Hæc, queis sentimus, etc.*] Nec *queis sentimus* cum Fabro legas, non enim plura sunt et difficiliora explicatu de gustu, quam de visu et auditu, problemata: gustamus enim, v. 18. cum succus e re sapida, tanquam aqua e spongia, expressus in organum, palatum linguamve, penetret. Qui succus si constet ex corpusculis ea ratione configuratis ut in organum gustatus effusa, porulosque ejus subeuntia apposite ipsis iisdem particulis accommodentur, sicque ipsum deliniant, demulceant, et leniter placideque, afficiant, suavis videtur; si vero corpuscula ea ratione configurentur, ut in porulos organi subeuntia, haud debitam habeant cum ipsis commensurationem, unde et particulas ejusdem compungant, concidant, discerpant, aut asperiter moveant, insuavis videtur, sive amarus, salsus, acidus, acerbus, acris, acutus, austerus, etc. Hanc opinionem, ut multas alias e Democrito sumsit Epicurus, ille enim singulis saporibus suam figuram tribuit. *Δημόκριτος δὲ σχῆμα πεοιτιθεὶς εἰκάστῳ, Γλυκὺν μὲν τὸν στρογγύλον, καὶ εὐμεγέθη ποιεῖ, Στρυφνὸν δὲ τὸν μεγαλόσχημον, Τραχὺν δὲ τὸν πολυγώνιον καὶ ἀπεριφερῆ, Δριμὺν δὲ τὸν περιφερῆ, καὶ λεπτὸν, καὶ γωνοειδῆ, καὶ καμπύλον· Ἀλμυρὸν δὲ τὸν γωνοειδῆ, καὶ σκόλιον, καὶ ἰσοσκελῆ, πικρὸν δὲ τὸν περιφερῆ, καὶ λεῖαν ἔχοντα σκολιότητα, μέγεθος δὲ μικρόν· Λιπαρὸν δὲ τὸν λεπτὸν, καὶ στρογγυλὸν, καὶ μικρόν.* Theophrastus de Causis Plant. lib. VI. cap. 2.

628. *Linguaï—sudantia templa*] Satis audax metaphora videri queat *templum linguæ* pro palato; sed omnis locus extensus et patens in veteri Latio *templum* dicebatur: deinde *τὸ ὑπερῷον* seu *ὑπερῷα*, qua voce Græci *palatum* significant, ut et *οὐρανὸς*, non minoris audaciæ videri debeut, quanquam non aliter pedestres scriptores loquebantur. *Faber.*

631. *In fine palati*] Voculam *in* delet Palmerius. *Fine palati*, id est quousque palatum pertingit: sic Sallustius; *Fine inguinum ingrediuntur mare.* Apuleius; *Paulisper fine inguinum lacinia remota.*

Cum vero deorsum per fauceis præcipitavit;
Nulla voluptas est, dum diditur omnis in artus:
Nec refert quicquam, quo victu corpus alatur,
Dummodo, quod capias, concoctum didere possis
Artubus, et stomachi humectum servare tenorem.
Nunc aliis alius cur sit Cibus, ut videamus,
Expediam; quareve, aliis quod triste, et amarum 'st,
Hoc tamen esse aliis possit prædulce videri.
Tantaque in his rebus distantia, differitasque 'st,
Ut quod alîs Cibus est, aliis fuat acre venenum:
Est utique, ut Serpens hominis contacta salivis
Disperit, ac sese mandendo conficit ipsa.
Præterea, nobis Veratrum est acre venenum,
At Capris adipes, et Coturnicibus auget:
Ut, quibus id fiat rebus, cognoscere possis,
Principio meminisse decet, quæ diximus ante,
Semina multimodis in rebus mista teneri.
Porro omnes, quæcunque cibum capiunt Animantes,
Ut sunt dissimiles extrinsecus, et generatim
Extima membrorum circum-cæsura coercet;

634. *Nec refert quicquam, etc.*] His versibus adjungas illud Epicuri ad Menœceum: Τὸ συνεθίζειν οὖν ἐν ταῖς ἁπλαῖς, καὶ οὐ πολυτελέσι διαίταις, καὶ ὑγιείας ἐστὶ συμπληρωτικὸν, καὶ πρὸς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρήσεις ἄοκνον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον.

637. *Nunc aliis alius, etc.*] Jam v. 40. causam explicat, cur idem cibus sit uni non modo jucundus, sed etiam salubris, qui alii erit non modo ingratus, verum etiam noxius: organum gustatus in sui textura, sive atomorum, spatiorumque inter ipsas interceptorum configuratione, in variis seu hominibus seu animalibus differt, perinde ac differunt partes cæteræ, speciatimque ipsæ externæ: differentes autem meatus differentia succi corpuscula (et omnis res, e qua succus exprimitur, continet semina diversimode figurata) admittant necesse est, nec omnia omnibus conveniunt: inde quod alteri animali alimentum, alteri venenum; quod huic gratum, illi insuave. Imo quotiescunque vel per ætatem vel occasione morbi, organi temperies seu textura immutatur, eadem res apparet mutati saporis, in qua mutatum tamen nihil est; ita qui febre laborat, amara judicat ea, quæ sanus dulcia, quod propter mutatam organi texturam ea corpuscula quæ prius accommodabantur, nunc non congruant, organumque proinde lacerent et discerpant.

640. *Differitasque 'st*] *Differentia*, Nonius. Usus hac voce est Arnobius, qui Lucretium libenter imitatur.

650. *Et generatim*] *Variatim* legendum esse multis contendit Faber; nam *variantque figura*, v. 652. et *variare viæ*, v. 661. vocem istam confirmant. Denique non agitur nunc de differentiis secundum unumquodque *genus* animalium, quatenus viz. species a specie differt; nam in specie humana quot sunt singularia seu individua, tot sunt varii gustatus, Ergo, etc. Et profecto aliquid dixisset Faber, nisi poëta instituisset hisce versibus docere, quam ob causam una eademque res alteri generi animalium salubris, alteri foret noxia; *generatim* igitur legendum.

651. *Circum-cæsura*] Alii, *circum-textura;* sed *circum-cæsura* utitur Arnobius, et Lucretius ipse, lib. III. v. 220. *Extima membrorum* circum-cæsura *tamen se.*

Proinde et Seminibus distant, variantque figura.
Semina cum porro distent, differre necesse 'st
Intervalla, Viasque, Foramina quæ perhibemus,
Omnibus in membris, et in ore, ipsoque palato.
Esse minora igitur quædam, majoraque debent,
Esse triquetra aliis, aliis quadrata necesse 'st,
Multa rotunda, modis multis multangula quædam:
Namque Figurarum ut ratio, motusque reposcunt,
Proinde Foraminibus debent differre figuræ;
Et variare viæ proinde ac textura coercet.
Ergo ubi quod suave 'st aliis, aliis fit amarum;
Illis, queis suave 'st, lævissima corpora debent
Contrectabiliter caulas intrare palati:
At contra, quibus est eadem res intus acerba;
Aspera nimirum penetrant, hamataque fauceis.
  Nunc facile ex his est rebus cognoscere quæque.
Quippe, ubi quoi Febris, bili superante, coorta 'st,
Aut alia ratione aliqua 'st vis excita morbi;
Perturbatur ibi totum jam Corpus, et omnes
Commutantur ibi positura Principiorum:
Fit, prius ad sensum ut quæ corpora conveniebant,
Nunc non conveniant, et cætera sint magis apta,
Quæ penetrata queunt sensum progignere acerbum;
Utraque enim sunt in mellis commista sapore,
Id quod jam supera tibi sæpe ostendimus ante.
  Nunc age, quo pacto Nareis adjectus odoris
Tangat, agam. Primum res multas esse necesse 'st,
Unde fluens volvat varius se fluctus Odorum;
Nam fluere, et mitti volgo, spargique putandum 'st:
Verum aliis alius magis est animantibus aptus,
Dissimileis propter formas, ideoque per auras

677. *Nunc age, quo pacto, etc.*] Gustum et saporem odor et odoratus sequitur, et, v. 24. ut simulachra a rebus fluunt, ut sonus ejicitur, ut exprimuntur succi, sic odores emittuntur: quod vero omnia animalia hos odores perpetuo emissos non æque sentiant, efficit varietas et dissimilitudo figurarum (vid. lib. II. v. 414.) quæ omnium animalium organa non pariter movent et afficiunt; sic apes mellis, vultures cadaverum, ferarum canes, et anser hominis odorem longe sentiunt, dum nares hominis isti odores vel non omnino, vel languide lacessunt: *ἡ ὀσμὴ οὐκ ἄν ποτε πάθος οὐθὲν ἐργάζεται, εἰ μὴ ὄγκοι τινὲς ἦσαν ἀπὸ τοῦ πράγματος ἀποφερόμενοι σύμμετροι πρὸς τὸ τοῦτο τὸ αἰσθητήριον κινεῖν, οἱ μὲν τοῖοι τεταραγμένως, καὶ ἀλλοτρίως, οἱ δὲ τοῖοι ἀταράχως καὶ οἰκείως ἔχοντες*: Epicurus ad Herodotum.

679. *Volvat—se*] Melius quam *se solvat*.

Mellis Apes quamvis longe ducuntur odore;
Volturiique cadaveribus: tum fissa ferarum
Ungula quo tulerit gressum, promissa Canum vis
Ducit; et humanum longe præsentit odorem
Romulidarum arcis servator, candidus Anser.
Sic aliis alius nidor datus ad sua quemque
Pabula ducit, et a tetro resilire veneno
Cogit; eoque modo servantur sæcla ferarum.
Hic Odor ipse igitur, nareis quicunque lacessit,
Est alio ut possit permitti longius alter;
Sed tamen haud quisquam tam longe fertur eorum,
Quam Sonitus, quam Vox, mitto jam dicere, quam res
Quæ feriunt Oculorum acies, visumque lacessunt:
Errabundus enim tarde venit, ac perit ante
Paullatim facilis distractus in Aëris auras;
Ex alto primum quia vix emittitur ex re.
Nam penitus fluere, atque recedere rebus odores
Significat, quod fracta magis redolere videntur
Omnia, quod contrita, quod igni conlabefacta.
Deinde videre licet majoribus esse creatum
Principiis Voci; quoniam per saxea septa
Non penetrat, qua Vox volgo, Sonitusque feruntur.
Quare etiam quod olet, non tam facile esse videbis
Investigare, in qua sit regione locatum:

685. *Promissa Canum vis*] Id est *immissa;* inde ἐπακτῆρες pro venatoribus, apud Callimachum, et ἐπάγειν, apud Plutarchum in Apophthegm. pro *venatum ducere*, seu *promittere:* Faber. Lambinus, *longe et porro tenus missa*, vel *e longinquo loco odores sentiens:* at venatores melius quam grammatici intelligunt, cur canis venatici vis dicatur *promissa*. Alii, *permissa;* ut v. 692. *permitti.*

687. *Romulidarum, etc.*] Nota historia est; capitolium ab anseribus servatum, ascendentibus Gallis.

691. *Hic Odor ipse, etc.*] Ver. 19. de motu odoris disserit, eumque tardius moveri per aëra quam sonum, distrahi quoque et dissipari facilius et longe minus per aëra diffundi affirmat; quoniam ex intimis corporis odori partibus, seu subjecti profunditate effluit (nam res odoræ dum franguntur, conteruntur, etc. magis redolent), major etiam est principiorum illius moles, dum illi meatus quos vox penetrat, odorem non admittunt, ideoque necesse est ut odor tardius feratur, et facilius ab occursante aëre dissipetur. Huc etiam referri potest causa, cur, cum facile judicare liceat qua ex parte sonus adveniat, non perinde tamen dignoscamus ad quam nobis partem sit situm corpus quod odorem diffundit.

692. *Est alio, etc.*] *Est* illo *ut possit permitti longius* ille. Ubi enim de duobus agitur, non potest dici *alter est major alio;* Faber.

699. *Atque recedere*] Ita codd. Lambinus tamen mavult, *ac decedere*, seu *atque excedere.*

701. *Igni conlabefacta*] Sic lib. I. Conlabefactatus *rigor auri solvitur æstu.* Gifanius vero *concalefacta.*

703. *Voci*] Id est, majoribus principiis quam sunt vocis principia.

Refrigescit enim cunctando plaga per auras,
Nec calida ad sensum decurrit nuntia rerum;
Errant sæpe Canes itaque, et vestigia quærunt.
Nec tamen hoc solis in Odoribus, atque Saporum
In genere est: sed item Species rerum, atque Colores
Non ita conveniunt ad sensus omnibus omnes,
Ut non sint aliis quædam magis acria visu.
Quinetiam Gallum, noctem explaudentibus alis,
Auroram clara consuetum voce vocare,
Nenu queunt rapidi contra constare Leones,
Inque tueri; ita continuo meminere fugaï:
Nimirum, quia sunt Gallorum in corpore quædam
Semina, quæ, cum sunt oculis immissa Leonum,
Pupillas interfodiunt, acremque dolorem
Præbent, ut nequeant contra durare feroces:
Cum tamen hæc nostras acies nil lædere possint;
Aut quia non penetrant, aut quod penetrantibus illis
Exitus ex Oculis liber datur, in remeando
Lædere ne possint ex ulla lumina parte.
Nunc age, quæ moveant Animum res, accipe, et unde,
Quæ veniunt, veniant in Mentem, percipe paucis.

707. *Refrigescit*] Sequenti versu *plaga* dicitur *calida*, ideoque dum cunctatur *refrigescit:* constat autem intensissimum frigus obstare effusioni liberiori odorum. In omnibus vetustis exemplaribus versus Lucretii sic leguntur, *Refrigescit enim cunctando plaga per auras, Nec calida ad* sensum decurrunt *nuntia rerum.* Recedes a sensu Lucretii et rei veritate, si *nuntia* construas cum *plaga;* Vossius ad Catullum, p. 173.

710. *Nec tamen hoc, etc.*] Quod iidem odores et sapores sint aliis ingrati, aliis jucundi, minime dubitandum; nec ipsæ rerum imagines omnium oculis pariter conveniunt: galli aspectu terretur leo, (gallinaceorum cristæ leones maxime terrent; Plinius Nat. Hist. lib. VIII. cap. 16.) nam imago galli e seminibus constat quæ fodiunt et lacerant oculos leonis, ut contra tendere non audeat.

714. *Noctem explaudentibus alis*] Noctem cum sonitu, et veluti plausu excutientibus atque exturbantibus; *Lambinus.* Hæc vero verba cum versu proximo otiosa sunt; nihil enim Lucretius de cantu galli, quod alii interpretes temere existimârunt.

726. *Nunc age, quæ, etc.*] De sensibus satis disputatum: cum vero sopitis sensibus plura imaginemur, non indigna est philosopho de imaginatione quæstio; eam autem explicat poëta usque ad v. 820. Asserit igitur tenuissimas imagines partim ab ipsis rebus fluentes, partim sponte in aëre formatas, et partim ex variis varie mistas undique vagari; has vero in animum penetrare, lacessendoque ipsum efficere ut intelligat seu imaginetur: inde de Centauris, Scyllis, aliisque monstris quæ nemo unquam sensibus usurpavit, de mortuis etiam cogitamus, v. 27. Cicero Ep. Fam. lib. XV. scribens ad Cassium qui recens se Epicureis addixerat; *Fit nescio quid,* inquit, *ut coram adesse videaris cum scribo aliquid ad te, neque id κατ' εἰδώλων φαντασίας, ut dicunt tui amici novi, qui putant etiam τὰς διανοητικὰς φαντασίας spectris Catianis excitari.*

Principio hoc dico, rerum Simulacra vagari
Multa modis multis in cunctas undique parteis
Tenuia, quæ facile inter se junguntur in auris,
Obvia cum veniunt, ut aranea, bracteaque auri.
Quippe etenim multo magis hæc sunt tenuia textu,
Quam quæ percipiunt Oculos, visumque lacessunt:
Corporis hæc quoniam penetrant per rara, cientque
Tenuem Animi naturam intus, sensumque lacessunt.
  Centauros itaque et Scyllarum membra videmus,
Cerbereasque canum facies, simulacraque eorum,
Quorum morte obita tellus amplectitur ossa:
Omne genus quoniam passim simulacra feruntur,
Partim sponte sua quæ fiunt Aëre in ipso;
Partim quæ variis ab rebus cumque recedunt;
Et quæ consistunt ex horum facta figuris.
Nam certe ex vivo Centauri non fit imago;
Nulla fuit quoniam talis natura animalis:
Verum ubi equi, atque hominis casu convênit imago,
Hærescit facile extemplo, quod diximus ante,
Propter subtilem naturam, et tenuia texta.
  Cætera de genere hoc eadem ratione creantur;
Quæ cum mobiliter summa levitate feruntur,
Ut prius ostendi, facile uno commovet ictu
Quælibet una animum nobis subtilis imago:
Tenuis enim mens est, et mire mobilis ipsa.
  Hæc fieri (ut memoro) facile hinc cognoscere possis,
Quatinus hoc simile est oculis, quod mente videmus,
Atque oculis simili fieri ratione necesse 'st:
Nunc igitur quoniam docui me forte Leones
Cernere per simulacra, oculos quæcunque lacessunt;

733. *Percipiunt*] Penetrant, ut ægritudo me *percipit*: lib. V. 603, 604. *Est etiam quoque, uti non magno Solis ab igni Aëra* percipiat *calidis fervoribus ardor.* Alii, *percutiunt.*

735. *Sensumque lacessunt*] *Mentemque lacessunt;* Faber: reste. Sic v. 752. *Tenuis enim* mens *est, etc.* Et v. 762. Mens *animi vigilat, etc.*

738. *Quorum morte obita, etc.*] Lib. I. v. 135, 136. *Cernere uti videamur eos, audireque coram,* Morte obita *quorum tellus amplectitur ossa.*

742. *Consistunt*] Quidam codd. *confiunt*, Lambinus: Partim *quæ* constant *ex* harum *facta figuris.*

745. *Convênit*] Alii, *concurrit*, et in sequenti versu, *accrescit*, pro *hærescit.*

753. *Hæc fieri* (*ut memoro*)] Id totum de quo jam quæritur per simulachra effici demonstrat, v. 8. Res enim illa v. gr. leo, quem cogitamus, prorsus similis est leoni isti quem oculis usurpamus: at dum visus per simulachra fiat, per simulachra itidem, quæ par visus est, imaginatio.

Scire licet mentem simili ratione moveri
Per simulacra Leonum cætera, quæ videt æque,
Nec minus, atque oculi, nisi quod mage tenuia cernit.
Nec ratione alia, cum somnus membra profudit,
Mens animi vigilat, nisi quod simulacra lacessunt
Hæc eadem nostros animos, quæ, quom vigilamus;
Usque adeo, certe ut videamur cernere eum, quem
Reddita vitaï jam mors, et terra potita 'st.
Hoc ideo fieri cogit Natura, quod omnes
Corporis offecti sensus per membra quiescunt,
Nec possunt falsum veris convincere rebus:
Præterea, Meminisse jacet, languetque sopore,
Nec dissentit, eum mortis, lethique potitum
Jampridem, quem Mens vivum se cernere credit.
Quod superest, non est mirum Simulacra moveri,
Brachiaque in numerum jactare, et cætera membra:
Nam fit, ut in somnis facere hoc videatur Imago.
Quippe, ubi prima perit, alioque est altera nata
Endo statu, prior hæc gestum mutâsse videtur;
Scilicet id fieri celeri ratione putandum 'st.
Multaque in his rebus quæruntur, multaque nobis

761. *Nec ratione alia*] Raro vigilantes, at sopitos mortuorum imagines lacessunt; nempe quoniam, v. 11. imagines quaquaversum oberrantes sic in dormientem incurrunt, ut in animum ejus penetrantes ipsum pervellant, et earum rerum quarum imagines sunt imaginationem creent. Istos vero jam diu mortuos coram adesse falso credimus, quoniam sensus, quibus solis verum a falso distinguimus, sopiti officium suum facere non possunt; torpet etiam memoria, et illum qui videtur adesse coram mortuum fuisse non amplius meminimus.

765. *Reddita vitaï, etc.*] Id est, cui mors cum vita commutata est; *Lambinus. Reddita vita;* Salmasius a *reddire:* apud Plautum *reddibo* legitur. Faber denique, *reddita vitaï jam* Pausa; *Pausa vitæ*, mors: ita sæpe Lucretius.

770. *Dissentit*] Quid si *discernit?*

Ibid. *Lethique potitum*] Ita sæpe Plautus; *potitus hostium*, id est, in potestatem hostium redactus.

772. *Quod superest, etc.*] Sed hæc simulachra quæ per somnum apparent huc et illuc discurrunt, vagantur, saltant: quoniam, v. 6. dum aliquamdiu in eadem cogitatione perseveramus, non eadem consistente imagine nos utimur, sed pluribus continuo fluxu sibi succedentibus, quæ si eodem situ maneant res immota videbitur, si variato, tum res necessario videbitur mota.

777. *Scilicet id fieri, etc.*] Huic versui codd. subjungunt, *Tanta est mobilitas, et rerum copia tanta, Tantaque sensibili quovis est tempore in uno, Copia particularum, ut possit suppeditare.* Rejiciunt interpretes, nec repugno, quamvis sententia probabilis, et huic loco consentanea elici ex iis possit.

778. *Multaque in his rebus quæruntur*] Seu *quærendum.* Usque ad v. 820. difficultates quasdam proponit, et explicat: primam v. 9. complectitur; cum per simulachra mens percipiat, unde de re, quacunque libet, cogitamus? voluntatem enim nostram observare et ad nutum accurrere imagines, id quidem ridiculum videtur. Deinde, v. 6. cum simulachra apte, numerose, et decore saltare videantur, an ea credemus hos

Clarandum 'st, plane si res exponere avemus.
Quæritur in primis, quare, quod quoique libido
Venerit, extemplo Mens cogitet ejus id ipsum:
Anne voluntatem nostram Simulacra tuentur?
Et simulac volumus, nobis occurrit Imago?
Si Mare, si Terram cordi 'st, si denique Cœlum,
Conventus hominum, Pompam, Convivia, Pugnas,
Omnia sub verbone creat Natura, paratque?
Quom præsertim aliis eadem in regione, locoque
Longe dissimileis Animus res cogitet omnis?
Quid porro, in numerum procedere quom Simulacra
Cernimus in somnis, et mollia membra movere,
Mollia mobiliter quom alternis brachia mittunt,
Et repetunt oculis gestum pede convenienti;
Scilicet arte madent Simulacra, et docta vagantur,
Nocturno facere ut possint in tempore ludos?
An magis illud erit verum, quia tempore in uno
Cum sentimus id, ut cum vox emittitur una,
Tempora multa latent, ratio quæ comperit esse:
Propterea fit, uti quovis in tempore quæque
Præsto sint Simulacra locis in queisque parata?
Tanta est mobilitas, et eorum copia tanta.
Et quia tenuia sunt, nisi se contendit, acute
Cernere non potis est Animus; proinde omnia, quæ sunt
Præterea, pereunt, nisi sic sese ipse paravit.
Ipse parat sese porro, speratque futurum,
Ut videat, quod consequitur rem quamque; fit ergo.
Nonne vides, Oculos etiam, quom, tenuia quæ sint,
Cernere cœperunt, contendere se, atque parare,
Nec sine eo fieri posse, ut cernamus acute?

motus didicisse? Ista profecto esset digna philosopho cogitatio. Respondet Lucretius, v. 21. præsto adesse omne genus simulachra, sed cum tenuissima sint, animum percipere non posse, nisi se contendat, nam negligentem animum æque ac negligentem oculum fugiunt tenuia. Deinde in singulis iis, quæ nos putamus, temporis momentis, multa sunt momenta, ita ut plurima simulachra, quæ sunt maxime mobilia, quolibet momento temporis accurrant, et inter illa imago istius rei de qua cogitare placuit. Hæc quidem mihi videtur hujus loci sententia.

779. *Exponere*] Seu *expandere* legas perinde est.

792. *Repetunt oculis*] Abeat vox *oculis*, et succedat *ollis*, brachiis viz. meliori jure.

793. *Arte madent*] Ita codd. et recte: alii tamen, *valent*.

796. *Cum sentimus id, etc.*] Alii, *Consentimus*, id est, *cum vox emittitur una*. Ejiciunt interpretes meliores, nec ego revoco.

Et tamen in rebus quoque apertis noscere possis,
Si non advertas Animum, proinde esse, quasi omni
Tempore semotæ fuerint, longeque remotæ.
Cur igitur mirum est, Animus si cætera perdit,
Præter quam quibus est in rebus deditus ipse?
  Deinde adopinamur de signis maxima parvis;
Ac nos in fraudem induimus, frustramur et ipsi.
  Fit quoque, ut interdum non suppeditetur Imago
Ejusdem generis, sed Fœmina quæ fuit ante,
In manibus Vir tum factus videatur adesse;
Aut alia ex alia facies, ætasque sequatur:
Quod ne miremur, Sopor, atque Oblivia curant.
  Illud in his rebus vitium vehementer, et istum
Effugere errorem, vitareque præmeditator,
Lumina ne facias Oculorum clara creata,
Prospicere ut possimus; et, ut proferre viaï
Proceros passus, ideo fastigia posse
Surarum, ac Feminum pedibus fundata plicari;

813. *In rebus deditus*] Sic lib. III. v. 647. *Et simul in pugnæ studio quod dedita Mens est.*

815. *In fraudem induimus nos*] Cicero: *Antiochus in id ipsum quod timebat se induebat.* Plautus: *Cur vos induitis in eas captiones, quas nunquam explicetis?*

Ibid. *Frustramur et*] Codex Vossii, *frustraminis.*

816. *Fit quoque, ut interdum, etc.*] Tertia (si sit alia a præcedentibus) difficultas, v. 5. continetur: eadem viz. imago modo mas, modo fœmina, modo puer, et subito senex per somnum apparet: sed ista eo modo quo reliquæ explicari potest; saltem in explicandis somniis quorum maximam partem obliti sumus frustra moramur.

821. *Illud in his rebus vitium, etc.*] Gifanius, *Illud in his rebus vitium vehementer* inesto, *Effugere* illorumque errorem præmeditemur. Alii, *Illud in his rebus vitium vehementer* vise *Effugere, errorem vitareque* præmetuenter. Faber: *Illud in his rebus vitium* vitare memento, *Effugere* illorumque errorem præmetuenter. Id est, caute, sedulo, considerate. Nescio quis: *Illud in his rebus vitium vehementer* nôsse *Et fugere errorem vitareque præmetuenter.* Subauditur χρῆ, oportet. Nardius denique: *Effugere errorem illorum, qui hæc præmeditentur.* Sed de his litigent grammatici. Præcedenti disputationi subjicit, v. 35. aliam Epicuri opinionem, quam, nisi providentiam admitteret, explicare et defendere fuit necesse. Hæc autem est; nihil in procreandis animalibus providentiæ ratio molita est, nam neque oculi facti sunt ad videndum, neque aures ad audiendum, neque lingua ad loquendum, neque pedes ad ambulandum, quoniam prius hæc nata sunt quam esset loqui, videre, audire, ambulare: uno verbo, docuit Epicurus, non membra facta ex destinatione ad usum, sed membris casu genitis oblatum usum arreptum fuisse; nam ut quidpiam ob usum fiat aliquem, præcognosci debet usus, aut præexistere aliquid ex quo is usus necessarius commodusve significetur. Nempe nisi usus quidam præfuisset pugnandi, indormiendi, sitim restinguendi, futurum non fuit ut arma, cubilia, pocula excogitentur. Oculus vero videndi causa non potuit fieri, cum nihil esset visum, et ignoraretur quidnam visio foret; neque auris auditus causa, cum et nihil foret auditum, et nesciretur quid esset auditio: atque ita de aliis.

Brachia tum porro validis ex apta lacertis
Esse, Manusque datas utraque a parte ministras,
Ut facere ad vitam possimus, quæ foret usus.
Cætera de genere hoc inter quæcunque pretantur,
Omnia perversa præpostera sunt ratione;
Nil adeo quoniam natum 'st in Corpore, ut uti
Possemus, sed quod natum 'st, id procreat usum:
Nec fuit ante Videre Oculorum lumina nata;
Nec dictis Orare prius, quam Lingua creata 'st:
Sed potius longe Linguæ præcessit origo
Sermonem, multoque creatæ sunt prius Aures,
Quam Sonus est auditus; et omnia denique membra
Ante fuere, (ut opinor,) eorum quam foret usus:
Haud igitur potuere utendi crescere causa.
At contra conferre manu certamina pugnæ,
Et lacerare artus, fœdareque membra cruore,
Ante fuit multo, quam lucida tela volarent:
Et volnus vitare prius natura coegit,
Quam daret objectum parmaï læva per artem.
Scilicet et fessum corpus mandare quieti,
Multo antiquius est, quam lecti mollia strata;
Et sedare sitim prius est, quam pocula, natum.
Hæc igitur possent utendi cognita causa
Credier, ex usu quæ sunt vitaque reperta:
Illa quidem seorsum sunt omnia, quæ prius ipsa
Nata, dedere suæ post notitiam utilitatis;
Quo genere in primis Sensus, et Membra videmus.
Quare etiam atque etiam procul est ut credere possis,
Utilitatis ob officium potuisse creari.
Illud item non est mirandum, Corporis ipsa

829. *Quæ foret*] Rectius quam *quæ ferat.*

834. *Videre*] Usus videndi, ut recte Lactantius, lib. III. de Opif. Dei, cap. 6.

845. *Quam daret objectum, etc.*] Nihil fortasse est quamobrem hic aliud quam quod prima fronte apparet quæratur, sed nec abs re tamen fuerit dicere, Clypeatos olim, et præcipue Peltastas discursare per hostilia castra solitos, eo tantum fine ut obvios protruderent, quo cæteræ copiæ disturbatos jam et perculsos aggrederentur. *Faber.*

850. *Vitaque*] Ita hoc loco usurpat *vitam*, ut Græci *τὸν βίον*, non *ζωὴν*; pro experientia, viz. et *πράξει τῶν ἐν τῷ βίῳ*. *Faber.*

856. *Illud item non est, etc.*] Circa famem et sitim siquis difficultatem moveat, illam, v. 19. facile expediet Lucretius: e rebus omnibus multa corpora emittuntur, ex animalibus plurima, multa per poros corporis, multa per os effluunt; subductis autem hisce parti-

Quod natura Cibum quærit quoiusque animantis;
Quippe etenim fluere, atque recedere corpora rebus
Multa modis multis docui, sed plurima debent
Ex animalibus iis, quæ sunt exercita motu;
Multaque per sudorem ex alto pressa feruntur,
Multa per os exhalantur, quom languida anhelant:
His igitur rebus rarescit Corpus; et omnis
Subruitur natura, dolor quam consequitur rem.
Propterea capitur Cibus, ut suffulciat artus,
Et recreet vireis interdatus, atque patentem
Per membra ac venas ut amorem obturet edendi.
Humor item discedit in omnia quæ loca cunque
Poscunt Humorem, glomerataque multa vaporis
Corpora, quæ stomacho præbent incendia nostro,
Dissupat adveniens liquor; ac restinguit, ut ignem:
Urere ne possit calor amplius aridus artus.
Sic igitur tibi anhela sitis de corpore nostro
Abluitur, sic expletur jejuna cupido.
Nunc quî fiat, uti Passus proferre queamus,
Cum volumus, varieque datum sit membra movere;
Et quæ res tantum hoc oneris protrudere nostri
Corporis insuerit, dicam: tu percipe dicta.
Dico Animo nostro primum simulacra meandi
Accidere, atque Animum pulsare, ut diximus ante:

bus, cæteræ minus cohæreant, ideoque totum corpus languidius fiat necesse est: ut hæc intervalla repleantur, cibus sumitur, pariterque potus; inde iterum corpus fit integrum, et vires reficiuntur; potus insuper reprimit calorem istum qui stomachum et viscera nimium torreret.

859. *Sed plurima*] Faber, *pluria*. Nihil mutuo.

866. *Atque patentem, etc.*] Hæc et quæ sequuntur venustissima: ubi enim fames patulis suis faucibus hians, convenientius quam in exsiccatis pene venis hospitetur? et quid accommodatius dici possit quam anhelam sitim de corpore nostro infuso humore ablui?

875. *Nunc quî fiat, uti, etc.*] De motu voluntario animalium, v. 30. breviter inquirit, et hoc modo explicat: simulachra quædam quibus voluntas movendi in animo excitari potest, pulsant animum; inde vult animus, et ut perficiat quod voluit, animam sibi conjunctam et per totum corpus diffusam (vid. lib. II. v. 260.) excitat; et inde protruditur tota moles: quoniam vero tanto oneri movendo anima tenuis illa et subtilis substantia impar videretur, aër externus venit in subsidium; qui corporis rarescentis (nam corpora motu exercita rarescunt) poros et meatus subeuns, onus pariter propellit, atque ita corpus ab anima intus laborante, et aëre externo subeunte, ut navis, velis et remis, promovetur. Tenuia quidem hæc sunt instrumenta, sed et ventus tenuis qui magnam navim protrudit; manus debilis, at navim regit et gubernaculum contorquet; et machinæ quædam vi non magna agitatæ, immensa pondera sustollunt.

876. *Varieque*] Melius quam *vareque*, quod quidam codd. exhibent.

Inde Voluntas fit; neque enim facere incipit ullam
Rem quisquam, quam Mens providit, quid velit, ante.
At, quod providet, illius rei constat Imago.
Ergo Animus cum sese ita commovet, ut velit ire,
Inque gredi, ferit extemplo, quæ in Corpore toto
Per membra, atque artus, Animaï dissita vis est:
Et facile 'st factu, quoniam conjuncta tenetur.
Inde ea proporro Corpus ferit, atque ita tota
Paullatim moles protruditur, atque movetur.
Præterea, tum rarescit quoque Corpus, et Aër,
Scilicet ut debet qui semper mobilis exstat,
Per patefacta venit, penetratque foramina largus;
Et dispergitur ad parteis ita quasque minutas
Corporis: hinc igitur rebus fit utrinque duabus,
Corpus uti, ut Navis velis, ventoque, feratur.
Nec tamen illud in his rebus mirabile constat,
Tantula quod tantum Corpus Corpuscula possint
Contorquere, et onus totum convertere nostrum.
Quippe etenim Ventus subtili corpore tenuis
Trudit agens magnam magno molimine Navim;
Et manus una regit quantovis impete euntem:
Atque Gubernaclum contorquet quolibet unum.
Multaque per trochleas, et tympana pondere magno
Commovet, atque levi sustollit Machina nisu.
Nunc quibus ille modis Somnus per membra quietem

883. *At, quod providet, etc.*] At id quod mens prævidet, illius rei, quam quis facere instituit, est imago; *Lambinus.* Aliam sententiam, et quam veriorem existimo, sequutus sum.

890. *Tum rarescit*] Animalium, quæ sunt motu exercita rarescit corpus: vid. v. 860.

894. *Hinc igitur*] *His igitur*, Faber: et versu sequenti pro *velis ventoque*, optime conjecit Gassendus legendum, *remis ventoque*, alioqui *velis* et *vento* una eademque res significaretur. Gifanius vero, *Corporis ut hæc navis velis ventoque feratur:* inepte.

902. *Quolibet unum*] Rectius forsan quam *una* viz. manus, vel *unus* navis rector.

903. *Trochleas*] Vulgo, *Poulie. Tympanum* autem est rota e solidis tabulis facta.

905. *Nunc quibus ille modis, etc.*] Animal omnibus sensuum operationibus perfunctum in cubili collocat Lucretius; non tamen deserit, sed dum dormit, contemplatur, de *somno* usque ad v. 958. et de *insomniis* quibus agitatur usque ad v. 1030. disputans. Somnus autem fit, cum ita labefactatur anima, ut artus suffulcire non valeat, (anima enim est corporis fudamentum,) inde membrorum languor, et sensuum remissio: quod autem perturbatur anima, illud quidem manifestum est, nam corpus ab aëre externo et ab aëre inspirato perpetuo labefactatur; aër enim iste non tantum corporis superficiem radit, sed poros et meatus pervadens ad partes intimas admittitur, easque verberat. Inde prima corpora disjunguntur, eamque disjunctionem ipsius animæ dissolutio sequatur necesse est, ita ut pars ejiciatur, pars (ut Plinii

Inriget, atque Animi curas e pectore solvat;
Suavidicis potius, quam multis versibus, edam,
Parvus ut est Cycni melior canor, ille Gruum quam
Clamor, in ætheriis dispersus nubibus Austri.
Tu mihi da tenueis aureis, animumque sagacem,
Ne fieri negites, quæ dicam posse; retroque
Vera repulsanti discedas pectore dicta:
Tutemet in culpa quom sis, ne cernere possis.
Principio Somnus fit, ubi est distracta per artus
Vis Animæ, partimque foras ejecta recessit;
Et partim contrusa magis concessit in altum:
Dissolvuntur enim tum demum Membra, fluuntque.
Nam dubium non est, Animaï quin opera sit
Sensus hic in nobis, quem cum sopor impedit esse,
Tum nobis Animam perturbatam esse putandum 'st,
Ejectamque foras, non omnem; namque jaceret
Æterno Corpus perfusum frigore lethi:
Quippe ubi nulla latens Animaï pars remaneret
In membris, cinere ut multa latet obrutus Ignis,
Unde reconflari Sensus per membra repente
Possit, ut ex igni cæco consurgere Flamma.
Sed quibus hæc rebus novitas confletur, et unde
Perturbari Anima, et Corpus languescere possit,
Expediam: tu fac ne ventis verba profundam.
Principio, externa Corpus de parte necessum 'st,

verbis utar) in mediam sese recedat; reliqua vero pars distracta nimis per membra dispergatur. Hinc denique intelligi potest cur cibum aut lassitudinem gravissimus somnus sequatur: nam cibus obturat nimis atque infarcit istos meatus per quos anima debet libere ferri, inde major dispersio aut constipatio animæ; lassitudine vero debilior fit corpus atque inde eadem sequuntur. *Ὑπνός τε γίνεται πονουμένων τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν τῶν κατ' ὅλην τὴν σύγκρισιν παρεσπαρμένων, ἢ ἐγκατεχομένων, ἢ διαφορουμένων, ἥτε καὶ συμπιπτόντων τινῶν τοῖς ἐσπαρμένοις, τὰ μὲν ἐξωθούντων, τὰ δὲ συνταραττόντων.* Epicurus ad Herodotum.

Ibid. *Ille—Somnus*] Non temere ponitur *ille; ἐξοχὴν* enim significat, ut alibi; a quo viz. tot et tanta in humanum genus promanant bona.

906. *Inriget*] Virgilius, *Placidam per membra quietem* Inrigat. Nunquam vox venustior: Latini enim proprie *rigua* appellant id genus rigationis quæ rivo fit et sulco; hinc *rigua Nili* Plinio sunt rivi, et *διώρυγες* e Nilo ductæ, et *rigua aquæ dulcis* apud eundem, derivationes ex aqua dulci. Qui autem intelligit quomodo quies artus omnes et venas permanat, hæc etiam intelliget.

910. *Tenueis aureis*] Alii, *teneras* interpretantur, ego vero *acutas:* Lucretius, lib. I. v. 45. *vacuas aures.*

912. *Discedas*] Melius quam *discedant.*

925. *Reconflari*] Ita supra, *accensi sensus*, et *accendunt sensus.*

926. *Cæco*] Ita codd. et recte: vulg. *tecto.*

Aëriis quoniam vicinum tangitur auris,
Tundier, atque ejus crebro pulsarier ictu:
Proptereaque fere res omnes, aut Corio sunt,
Aut Seta, aut Conchis, aut Callo, aut Cortice tectæ.
Interiorem etiam partem spirantibus Aër
Verberat hic idem cum ducitur, atque reflatur.
Quare utrinque secus quom Corpus vapulet, et quom
Perveniant plagæ per parva foramina nobis
Corporis ad primas parteis, elementaque prima;
Fit quasi paullatim nobis per membra ruina.
Conturbantur enim positura principiorum
Corporis, atque Animi, sic, ut pars inde Animaï
Ejiciatur, et introrsum pars abdita cedat;
Pars etiam distracta per artus, non queat esse
Conjuncta inter se, nec motu mutua fungi;
Inter enim sepit aditus Natura, viasque:
Ergo Sensus abit mutatis motibus alte.
Et quoniam non est quasi quod suffulciat artus,
Debile fit Corpus, languescunt omnia membra;
Brachia, Palpebræque cadunt, Poplitesque procumbunt.
  Deinde cibum sequitur Somnus, quia quæ facit Aër,
Hæc eadem Cibus, in venas dum diditur omneis,
Efficit; et multo Sopor ille gravissimus exstat,
Quem satur, aut lassus capias, quia plurima tum se
Corpora conturbant magno contusa labore:
Fit ratione eadem conjectus porro Animaï
Altior, atque foras ejectus largior ejus,

932. *Tundier*] Recte, ut v. 955. *contusa.* Alii, *Trudier.*

933. *Propterea que*] Id est, ut res sint ab injuria aëris externi tutiores, et munitiores.

934. *Aut Seta*] Gifanius, *aut etiam:* alii, *aut cute conclusæ.*

945. *Motu mutua fungi*] Sic lib. II. v. 75. *Inter se mortales mutua vivunt.*

946. *Aditus*] Gifanius, *coitus:* sed illius codicibus Lambini conjecturam libenter præfero.

947. *Alte*] Penitus. Qui aliter sentit, idem cum Fayo *alte,* intus seu intrinsecus, inepte interpretetur.

950. *Procumbunt*] Gifanius, *procubant,* ut luxatus versus luxatis poplitibus conveniat; putide. *Cubant pro,* Turnebus. Alii autem legunt, *Poplitesque cubanti,* et subjungunt, *Sæpe etiam summittuntur, viresque resolvunt.* Alii, *Sæpe tama summittuntur, viresque resolvunt.* Dicitur autem *tama,* cum labore viæ sanguis in crura descendit, et tumorem facit; *Festus.* Lambinum vero sequor, qui legit *procumbunt,* et versum *sæpe, etc.* rejicit.

954. *Quia plurima, etc.*] De somno saturi jam actum est, at quatuor versus, qui deinceps sequuntur, docent, cur gravissimus sit ille somnus quem lassus capiat; atque inde facile intelligi potest quid velint voces *magnus labor,* v. 955. ab interpretibus nondum satis explicatæ.

Et divisior inter se, ac distractior intus.
Et quoi quisque fere studio devinctus adhæret,
Aut quibus in rebus multum sumus ante morati,
Atque in qua ratione fuit contenta magis Mens,
In Somnis eadem plerumque videmur obire:
Causidici causas agere, et componere leges;
Induperatores pugnare, ac prœlia obire;
Nautæ contractum cum ventis cernere bellum;
Nos agere hoc autem, et Naturam quærere rerum
Semper, et inventam patriis exponere chartis.
Cætera sic studia, atque artes plerumque videntur
In Somnis animos Hominum frustrata tenere.
Et, quicunque dies multos ex ordine ludis
Adsiduas dederunt operas, plerumque videmus,
Quom jam destiterint ea Sensibus usurpare,
Reliqüas tamen esse vias in Mente patenteis,
Qua possint eadem rerum Simulacra venire:
Permultos itaque illa dies eadem obversantur
Ante oculos, etiam vigilantes ut videantur
Cernere saltanteis, et mollia membra moventeis;
Et citharæ liquidum carmen, chordasque loquenteis
Auribus accipere, et concessum cernere eundem;
Scenaïque simul varios splendere decores.
Usque adeo magni refert studium, atque voluntas,
Et quibus in rebus consuerint esse operati
Non Homines solum, sed vero Animalia cuncta.
Quippe videbis Equos forteis, cum membra jacebunt,
In Somnis sudare tamen, spirareque sæpe,
Et quasi de palma summas contendere vireis,

959. *Et quoi quisque, etc.*] Jam de insomniis. Censet autem Epicurus, ut supra declaratum est, animos dormientium externis et adventitiis simulachris pulsari; inde insomnia: quod vero ea somniemus maxime quibus per vigiliam studiose incubuerimus, cum omne genus simulachra præsto adsint, id fit, quia isti meatus, per quos toties intrarunt simulachra, patent; et facilius admittunt imagines quæ ad ista studia, quam quæ ad res alias pertinent. Et non tantum hominum sed aliorum animalium insomnia hoc modo explicari possunt. Alia autem insomnia magis terrent quam alia, nec id quidem mirum; ea enim terreant necesse est et acrius lacessant, quorum simulachra e seminibus asperis compacta sunt, et pungunt mentes in quas incidunt.

963. *Componere leges*] Sunt qui legunt, *lites.*

965. *Contractum—cernere bellum*] Gifanius, *degere bellum:* at Plautus, *certamen cernere.*

973. *Reliqüas tamen*] His verbis voculam *at* præponit Gifanius, cui nullus placet versus nisi vitiosus.

'Tunc quasi Carceribus patefactis sæpe quiete.
Venantumque Canes in molli sæpe quiete
Jactant crura tamen subito, vocesque repente
Mittunt, et crebras redducunt naribus auras,
Ut vestigia si teneant inventa ferarum:
Expergefactique sequuntur inania sæpe
Cervorum simulacra, fugæ quasi dedita cernant;
Donec discussis redeant erroribus ad se.
At consueta domi Catulorum blanda propago
Degere, sæpe levem ex oculis, volucremque soporem
Discutere, et corpus de terra conripere instant,
Proinde quasi ignotas facies, atque ora tuantur.
Et quam quæque magis sunt aspera semina eorum,
Tam magis in Somnis eadem sævire necessum 'st.
At variæ fugiunt Volucres, pennisque repente
Sollicitant Divûm nocturno tempore lucos,
Accipitres somno in leni si prœlia, pugnasque
Edere sunt persectantes, visæque volantes.
Porro Hominum mentes magnis quæ motibus edunt?
Magna etenim sæpe in Somnis faciuntque, geruntque.
Reges expugnant, capiuntur, prœlia miscent;
Tollunt clamores, quasi si jugulentur ibidem:
Multi depugnant, gemitusque doloribus edunt;
Et quasi pantheræ morsu sævique leonis
Mandantur, magnis clamoribus omnia complent.
Multi de magnis per Somnum rebu' loquuntur,
Indicioque sui facti persæpe fuere:
Multi mortem obeunt, multi de montibus altis
Se quasi præcipitent ad terram corpore toto,

987. *Tunc quasi Carceribus, etc.*] Hunc versum rejiciunt interpretes, retineri tamen posse judicat Lambinus, si legatur, e lib. II. 263. *Tunc quasi Carceribus patefactis* tempore puncto; e quo loco forsan in locum alienum delatus est.

994. *Erroribus*] Ita Turnebus, et recte quidem; valeant autem codd. Gifanii cum suis *terroribus;* quid enim terreat canes vestigia feræ, leporis forsan, persequentes?

996. *Degere, etc.*] Hunc versum postulante sententia inseruit Lambinus.

999. *Semina eorum*] Viz. canum; Lambinus: sed fallitur interpres, nam tota de canibus disputatio absoluta est, et jam agitur de insomniis terrificis, quæ excitantur a simulachris fluentibus e rebus quæ ex asperis seminibus componuntur: rectius igitur legendum *seminiorum;* seu potius *semina rerum.*

1002. *Sollicitant, etc.*] Agnosce scomma Lucretio dignum; Divi viz. hospites suas aves ab imagine accipitris tueri non valent.

1004. *Visæque volantes*] Dicebant veteres, *hæc accipitris;* Faber.

Exterrentur, et ex Somno, quasi mentibu' capti,
Vix ad se redeunt permoti corporis æstu.
Flumen item Sitiens, aut fontem propter amœnum
Adsidet, et totum prope faucibus occupat amnem.
Pusi sæpe lacum propter, se, ac dolia curta,
Somno devincti credunt extollere vestem,
Totius humorem saccatum ut corpori' fundant:
Cum Babylonica magnifico splendore rigantur.
Tum, quibus ætatis freta primitus insinuantur,
Semen ubi ipsa dies membris matura creavit;
Conveniunt Simulacra foris e corpore quoque,
Nuntia præclari voltus, pulchrique coloris:
Qui ciet inritans loca turgida semine multo,
Ut, quasi transactis sæpe omnibu' rebu' profundant
Fluminis ingenteis fluctus, vestemque cruentent.
Sollicitatur id in nobis, quod diximus ante,
Semen; adulta ætas cum primum roborat artus:
Namque alias aliud res commovet, atque lacessit;
Ex homine humanum Semen ciet una Hominis vis.

1020. *Pusi*] *Pusi, puri, pueri,* legi potest, eadem enim omnium significatio; *Faber.*

Ibid. *Dolia curta*] In urbe populosissima, siqua unquam fuit (Romam dico), dolia in angulis platearum erant, in quæ peregrini homines, vel cives qui de faciendo domi lotio (sic enim loqui solent Latini) antequam in publicum prodirent, non cogitârant, vesicam exonerare soliti fuerunt: unice ad hunc locum facit quod apud Macrobium legere est, lib. II. cap. 12. Saturnal. *Inde ad comitium vadunt, ne litem suam faciant;* dum eunt, *nulla est in* angiporto amphora, *quam non impleant, quippe qui vesicam plenam vini habeant. Curta* autem, semifracta, ad eos usus satis apta. Cæterum dolia illa erant lateritia, vel figlini operis, non lignea. *Faber.*

1022. *Humorem saccatum*] Honeste positum pro *lotio;* iisdem vocibus utitur Arnobius: notum quid sit *saccus* et *saccatus* cum de vino et laticibus percolandis agitur. Martialis; *Cæcuba saccentur, quæque annus coxit opimi.*

1023. *Cum Babylonica magnifico splendore*] Babylonica strata magnifica et splendida, ut apud Virg. *Equos splendore nivali.*

1024. *Tum, quibus ætatis, etc.*] Ubi quidam Lucretii immodestiam, ibi ego illius artem agnosco et suspicio: neque profecto ille unquam aliquid de hujusmodi insomniis, nisi ad connectendam sequentem de libidine et amore disputationem necessaria fuisset istorum explicatio.

Ibid. *Ætatis freta*] Ætatis æstus, et fervor, adolescentia scilicet. *Faber.*

1026. *E corpore quoque*] *Quoique,* Gif.

1029. *Transactis — omnibu' rebu'*] Quasi τὴν 'Αφροδίτην τελέσαντες, uti optimum scriptorem, et harum rerum peritum loqui scimus. *Faber.* Theocritus, Idyll. 2. 'Επράχθη τὰ μέγιστα.

1030. *Fluminis*] Alii, *Seminis.*

1031. *Sollicitatur id in nobis, etc.*] Tota libido, tam quæ ad animum, tam quæ ad corpus spectat, v. 18. explicatur: formosa viz. simulachra animum commovent, ille vero semen ex omnibus membris in partes genitales deducit, quæ partes tument, et deinde res ipsa peragitur. Præter hæc nec Venerem nec Cupidinem expectes.

1034. *Una Hominis vis*] Sive imago formosi corporis commovens animum, sive animus ipse semen e toto corpore deducens.

Quod simulatque suis ejectum sedibus exit,
Per membra, atque artus decedit corpore toto
In loca conveniens nervorum certa; cietque
Continuo parteis genitaleis corporis ipsas:
Inritata tument loca Semine, fitque voluntas
Ejicere id, quo se contendit dira libido;
Idque petit corpus mens, unde 'st saucia amore:
'Namque omnes plerumque cadunt in volnus, et illam
'Emicat in partem sanguis, unde icimur ictu,
'Et si comminus est, hostem ruber occupat humor.
Sic igitur, Veneris qui telis accipit ictum,
Sive Puer membris muliebribus hunc jaculatur,
Seu Mulier toto jactans e corpore amorem,
Unde feritur, eo tendit, gestitque coire,
Et jacere humorem in corpus de corpore ductum:
Namque voluptatem præsagit multa cupido.
Hæc Venus est nobis, hinc autem 'st nomen Amoris:
Hinc illæ primum Veneris dulcedinis in cor
Stillavit gutta, et successit fervida cura;
Nam si abest quod ames, præsto Simulacra tamen sunt
Illius, et nomen dulce obversatur ad aureis.
Sed fugitare decet Simulacra, et pabula amoris

1036. *Corpore toto*] *Toto* inquit, quod non temere; hinc itaque sæpissime fit ut mutilati parte aliqua corporis mutilatos etiam gignant, quod certissimis exemplis probari possit; *Faber*. Hoc quidem verum, sed aliud agebat Lucretius, quod alii conjiciant melius quam ego exprimam.

1040. *Dira libido*] Huic quidam subjiciunt, *Incitat irritans loca turgida semine multo*: frustra.

1043. *Namque omnes plerumque, etc.*] Hunc et duos sequentes versus rejiciunt interpretes, qui tamen ad rem facere, et non indigni Lucretio videntur.

1047. *Membris muliebribus*] *Mollicellis, delicatis, quæ meram spirant Cyprin*; Faber. Quænam vero sint, *membra pueri muliebria* inquirant qui nesciunt: certe puer mollicellus et delicatus æque ac *mulier toto corpore* amorem jactaret. Sed recte Faber.

1052. *Hinc autem 'st nomen Amoris*] Levis est mutatio, tamen necessaria: leg. *numen*.

1054. *Fervida cura*] Eam lectionem certe quilibet probabit qui ex animi sententia dixit, *Nunc scio quid sit amor*. Cura illa, de amore dico, fervida est, coquit, urit ille nitor, *μαλερὸν βέλος, πυρόεντα βέλεμνα, πυρὶ πάντα βίβαπται*. *Faber*. Probabit etiam ille, qui observat Lucretium ortum cupidinis, atque incrementum explicare; primum Veneris gutta in cor stillat, deinde vehemens cupido, quæ per simulachra jugiter advenientia, imo per fabulas, nutritur.

1057. *Sed fugitare decet*] In toto Latio, quantum quantum est, nihil, ut opinor, quidquam leges, quod æque legi oporteat atque eos versus qui hunc sequuntur. Nam multis argumentis probat poëta, certissimam homini pestem ab re venerea esse, atque adeo cane pejus et angue vitari oportere nugivendulas istas mulierculas, quæ suos amatores effrænatos ductitant: denique rem, famam, sanam mentis corporisque valetudinem ea via defluere ostendit.

Absterrere sibi, atque alio convertere mentem;
Et jacere humorem conlectum in corpora quæque,
Nec retinere semel conversum unius amore:
Et servare sibi curam, certumque dolorem.
Ulcus enim vivescit, et inveterascit alendo,
Inque dies gliscit furor, atque ærumna gravescit,
Si non prima novis conturbes volnera plagis,
Volgivagaque vagus Venere ante recentia cures,
Aut alio possis Animi traducere motus.
Nec Veneris fructu caret is, qui vitat amorem;
Sed potius, quæ sunt sine pœna, commoda sumit:
Nam certa, et pura est sanis magis inde voluptas,
Quam miseris, etenim potiundi tempore in ipso
Fluctuat incertis erroribus ardor Amantum:
Nec constat quid primum oculis, manibusque fruantur.
Quod petiere premunt arcte, faciuntque dolorem
Corporis, et denteis inlidunt sæpe labellis,
Osculaque adfigunt, quia non est pura voluptas:
Et stimuli subsunt, qui instigant lædere idipsum,
Quodcunque est, rabies unde illæ germina surgunt.
Sed leviter pœnas frangit Venus inter Amorem,
Blandaque refrænat morsus admista voluptas.
Namque in eo spes est, unde 'st ardoris origo,
Restingui quoque posse ab eodem corpore flammam;

Sed Lucretius quo fine scripsit? an ut lenoninas operas præberet, et ex pessimo omnium mercimonio rem faceret auctiorem? Hoc quidem multis temporibus alii poëtæ fecerunt, quibus profuit, et nunc fortasse nonnullis prodest. Sed vitæ integritas, gravitasque morum, ac tot saluberrima præcepta hic illic per totum opus sparsa hujusmodi suspicionem longe a Lucretio amoliuntur. Hæc de consilio Poëtæ Faber, nec falso: nihil de dictione, quæ tamen est purissima, nec Lucretium in ulla parte totius operis quam in hac magis diligentem invenies; ita vero simplex et significans, ut interpretationem non admittat. Quippe in iis vocibus quæ parum verecundæ sunt, Latium, saltem quod ego scio, non est copiosum; *Latina* quidem habet et *Romana* verba (vid. Martialis lib. XI. Ep. 20): sed ea tamen parce invenit, et parcius utitur.

1058. *Absterrere sibi*] Infra, *Nec divina satum genitalem numina cuiquam* Absterrent. Alii tamen conjiciunt legendum, *Abstergêre sibi.*

1060. *Conversum unius amore*] Revocandam arbitror quorundam codicum lectionem, quæ talis est; *Nec retinere semel* conceptum *unius* amorem. Id verius quam si Tripode ex *Phœbi.* Faber.

1062. *Ulcus*] Vid. Mart. Ep. 60. l. XI.

Ibid. *Inveterascit*] Terentius, Prol. Hecyr. v. 12. *Novas qui exactas feci ut* inveterascerent. Donatus, *inveterascerent*, in consuetudinem venirent. Et Cicero IV. Tuscul. *Inveteratio* autem, ut in corporibus, ægrius depellitur quam perturbatio.

1064. *Conturbes*] Quo modo Catullus ad Lesbiam. *Dein cum millia multa fecerimus,* Conturbabimus *illa: etc.*

1077. *Rabies—illæ*] *Illius rabiei;* ita enim veteres, v. 1053. *illæ* dulcedinis.

Quod fieri contra coram natura repugnat:
Unaque res hæc est, quoius quam pluria habemus,
Tam magis ardescit dira cuppedine pectus.
Nam Cibus, atque Humor membris adsumitur intus,
Quæ quoniam certas possunt obsidere parteis,
Hoc facile expletur laticum, frugumque cupido;
Ex Hominis vero facie, pulchroque colore,
Nil datur in corpus præter Simulacra fruendum
'Tenuia, quæ vento spes raptat sæpe misella.
Ut bibere in somnis Sitiens quom quærit, et humor
Non datur, ardorem in membris qui stinguere possit;
Sed laticum Simulacra petit, frustraque laborat,
In medioque sitit torrenti flumine potans.
Sic in amore Venus Simulacris ludit Amanteis,
Nec satiare queunt spectando corpora coram:
Nec manibus quidquam teneris abradere membris
Possunt, errantes incerti corpore toto.
  Denique quom membris conlatis flore fruuntur
Ætatis, quom jam præsagit gaudia corpus,
Atque in eo est Venus, ut muliebria conserat arva;
Adfigunt avide corpus, junguntque salivas
Oris, et inspirant pressantes dentibus ora,
Nequicquam: quoniam nihil inde abradere possunt,
Nec penetrare, et abire in corpus corpore toto;
Nam facere interdum id velle, et certare videntur:
Usqueadeo cupide Veneris compagibus hærent,
Membra voluptatis dum vi labefacta liquescunt.
Tandem ubi se rupit nervis conlecta cupido,
Parva fit ardoris violenti pausa parumper;
Inde redit rabies eadem, et furor ille revisit,

1082. *Coram*] MS. *totum*.

1090. *Quæ vento spes raptat sæpe misella*] Rejicit Lambinus. Gifanius, *Quæ vento captat spes sæpe misella. Vento* pro *frustra*, id est, quæ non tam sibi quam vento, ut ea ille differat, captat: ita mox, *frustraque laborat.* Hunc vero locum sex septemve dies in animo versans Faber tandem ad veram lectionem pervenit. *Tenuia,* quæ venti suevit raptare procella. At versum, lector, vel ita emendatum rejice.

1099. *Flore fruuntur*] Gifanius, *flore utuntur.* Palmerius, *flore luuntur,* id est, λύονται: Flos autem est, *In quod sponte sua solet remitti Cum mens est pathicæ memor puellæ. Luuntur* quam hic proprie, nemo ignorat, qui hoc sciat modo, cum perficiunt, solvi: vid. v. 1108. De qua conjectura ita Faber. Vides, præclara ingenia non amant quæ in medio posita sunt; quid enim facilius, Latiniusve quam *frui ætatula, flore ætatis frui?* Quare Palmerio alius comes quærendus est, Ego solus eo. Lambinus, *flore juvantur.*

Quom sibi quod cupiant ipsi, contingere quærunt:
Nec reperire malum id possunt quæ machina vincat;
Usque adeo incerti tabescunt volnere cæco.
Adde quod absumunt vireis, pereuntque labore;
Adde quod alterius sub nutu degitur ætas:
Labitur interea Res, et Vadimonia fiunt,
Languent officia, atque ægrotat fama vacillans.
Unguenta, et pulchra in pedibus Sicyonia rident;
Scilicet et grandes viridi cum luce smaragdi
Auro includuntur, teriturque thalassina vestis
Assidue, et Veneris sudorem exercita potat:
Et bene parta patrum fiunt Anademata, Mitræ;
Interdum in pallam, ac Melitensia, Ceaque vertunt.
Eximia veste et victu Convivia, Ludi,
Pocula crebra, Unguenta, Coronæ, Serta parantur;
Nequicquam: quoniam medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat:
Aut quod conscius ipse Animus se forte remordet,
Desidiose agere ætatem, lustrisque perire;
Aut quod in ambiguo Verbum jaculata reliquit,
Quod cupido adfixum cordi vivescit, ut Ignis;
Aut nimium jactare oculos, aliumve tueri
Quod putat, in voltuque videt vestigia risus.

1115. *Adde quod absumunt, etc.*] Ver. 28. recenset incommoda amoris, quæ res damnosa est, et misera servitus; suspicionibus obnoxia, et cujus, nisi prorsus insanias, pœniteat necesse est.

1118. *Officia*] Ovidius, Remed. Amoris, v. 627. *Nec quæ ferre solet spatiantem porticus illam, Te ferat,* officium *neve colatur idem.*

1119. *Unguenta, etc.*] Unguenta locum hic habere nequeunt, fortasse itaque legendum, *unioque*, etc. Nam et calceis additos uniones et margaritas fuisse, notum est: fortasse *fibulaque*, nam et fibulis gemmeis nonnunquam utebantur luxuriosi nepotes. Sed et multa alia possunt substitui: *Faber.* Et ipse alibi substituit *Tyrrhena,* nam noti sunt Tyrrheni calcei, ut et Sicyonii; utrique enim et splendidorum hominum erant, et delicatiorum. Tullius de Oratore, lib. I. *Si mihi* calceos Sicyonios *attulisses, non uterer, quamvis essent habiles, et apti ad pedem, quia non essent viriles.* Vid. denique Julium Pollucem.

1121. *Thalassina vestis*] Cærulei quidem coloris, sed qui viridantis aliquid habet.

1123. *Anademata*] Redimicula, fasciolæ, catenulæ, etc.

1124. *Melitensia, Ceaque*] Hesychius, *Μελίτεα· ὀθόνιά τινα διάφορα ἐκ Μελίτης τῆς νήσου.* Cicero, Verrina secunda, meminit multoties *Melitensium vestium,* et Verrina quarta, Melitam oppidum Verri ait *textrinum per triennium ad muliebrem vestem conficiendam fuisse,* et inter Melitenses artifices commendat inprimis Diodorus, *τοὺς ὀθόνια ποιοῦντας τῇ τε λεπτότητι καὶ τῇ μαλακότητι διαπρεπῆ. Bochartus.* Plinius l. IV. de Ceo insula, *Ex hac profectam delicatiorem fœminis vestem auctor est Varro.*

1128. *In ipsis floribus angat*] Tum maxime cum amor suas delicias et nectar amantibus propinat.

Atque in Amore mala hæc proprio, summeque secundo
Inveniuntur; in adverso vero, atque inopi sunt,
Prendere quæ possis oculorum lumine aperto,
Innumerabilia: ut melius vigilare sit ante,
Qua docui ratione, cavereque, ne inlaqueeris.
Nam vitare, plagas in amoris ne laciamur,
Non ita difficile est quam captum retibus ipsis
Exire; et validos Veneris perrumpere nodos.
Et tamen implicitus quoque possis, inque peditus
Effugere infestum, nisi Tute tibi obvius obstes:
Et prætermittas Animi vitia omnia primum;
Tum quæ Corpori' sunt ejus, quam percupis, ac vis.
Nam hoc faciunt Homines plerumque cupidine cæci;
Et tribuunt ea, quæ non sunt his commoda vere:
Multimodis igitur pravas, turpeisque videmus
Esse in deliciis, summoque in honore vigere.
'Atque alios alii inrident, Veneremque süadent
'Ut placent, quoniam fœdo adflictantur amore:
'Nec sua respiciunt miseri mala maxima sæpe.
Nigra, *μελίχροος* est: Immunda et Fœtida, *ἄκοσμος*·
Cæsia, *παλλάδιον*· Nervosa, et Lignea, *δορκάς*·
Parvola, Pumilio, *χαρίτων ἴα*, tota merum sal:
Magna, atque Immanis, *κατάπληξις*, plenaque honoris:
Balba, loqui non quit, *τραυλίζει*· Muta, pudens est,
At Flagrans, Odiosa, Loquacula, *λαμπάδιον*, fit:
Ἰσχνὸν ἐρωμένιον tum fit, quom vivere non quit
Præ macie: *ῥαδινὴ* vero est, jam Mortua tussi:

1135. *Amore—proprio*] Amor proprius est, cum quis a muliercula ita amatur, ut omnes alios illa abs se segreget; cui opponit Lucretius, *amorem adversum* et *inopem*, id est, in quo multa tibi adversa sunt, et quo amicam habes non satis morigeram.

1137. *Lumine aperto*] In adverso amore tot tantæque sunt calamitates, ut nemo non illas facile pervideat. Alii tamen legunt *operto*, id est, *cæco;* quilibet viz. vel cæcus videat.

1140. *Ne laciamur*] Lacio, in fraudem induco; *Festus:* et infra Lucretius; *quæ* lacere in *fraudem possit.*

1143. *Et tamen implicitus, etc.*] Sed miser jam capitur et adstringitur, quis expediet? Id agit Poëta, v. 43. melius Chrysippo et Crantore.

1151. *Atque alios alii, etc.*] Hos tres versus deleri vult Lambinus, ego nolim; sunt enim Lucretiani, et optimi sensus: amatores quidam suadent amico suo qui deformem puellam amat, ut Venerem sibi propitiam faciat, a qua hujusmodi amor immissus est, cum interim ipsi minus amabilem, minus venustam ament. *Faber.*

1156. *Χαρίτων ἴα*] Sive *μία* legas, nihil interest.

1158. *Τραυλίζει*] Levissimum oris vitium, *τραυλισμος.*

1159. *Λαμπάδιον*] Quia faces e picea, etc. crepitant.

1161. *Ῥαδινὴ vero est, jam Mortua tussi*] Quia tussis postquam in ἕξιν abit,

At Gemina et Mammosa, Ceres est ipsa ab Jaccho:
Simula, σιληνὴ, ac Satyra 'st: Labiosa, φίλημα.
Cætera de genere hoc longum 'st si dicere coner.
Sed tamen esto jam quantovis oris honore,
Quoi Veneris membris vis omnibus exoriatur:
Nempe aliæ quoque sunt, nempe hac sine viximus ante;
Nempe eadem facit, et scimus facere omnia turpi:
Et miseram tetris se suffit odoribus ipsa
Quam famulæ longe fugitant, furtimque cachinnant.
At lacrymans exclusus Amator limina sæpe
Floribus et Sertis operit, posteisque superbos
Unguit Amaracino, et foribus miser oscula figit:
Quem si jam admissum, venientem offenderit aura
Una modo, causas abeundi quærat honestas,
Et meditata diu cadat alte sumpta querela;
Stultitiæque ibi se damnet, tribuisse quod illi
Plus videat, quam mortali concedere par est.
Nec Veneres nostras hoc fallit; quo magis ipsæ
Omnia summopere hos vitæ postscenia celant,
Quos retinere volunt, adstrictosque esse in amore;
Nequicquam: Quoniam tu animo tamen omnia possis
Protrahere in lucem, atque omneis anquirere nisus:
Et si bello animo 'st, et non odiosa vicissim,

corpora tenuat; ideo ut hoc vitium verbis minuerent, puellas ejusmodi *ῥαδινὰς* vocabant. A Theocrito Cyparissi *ῥαδιναὶ* dicuntur, ubi *ἐπιμήκεις* et *λεπτὰς* ait significari Scholiastes.

1162. *Ceres — ipsa ab Jaccho.*] Ab Jaccho Ceres, Musa ut prædicat Lucretii, Mammosa: *Arnobius*, lib. III. contra gentes. *Ceres ab Jaccho*, id est, Ceres *ἡ τοῦ Ἰάκχου*, quam viz. amavit Bacchus.

1163. *Simula, σιληνὴ*] Quia fere simi pingebantur Sileni Bacchi comites, ut et Satyri: Sileni seniores, et Satyrorum magistri.

Ibid. *Labiosa, φίλημα*] Inter blanditias erat, *meum osculum, meum suavium, φίλημα, φιλημάτιον*, et habent labiosæ quî osculentur.

1168. *Nempe eadem facit, etc.*] Eadem facit turpi, id est, *eadem ac turpis;* sic supra, lib. III. Eadem *aliis sopitu' quiete est*. Hæc ante oculos Ovidius, cum scripserit, Rem. Amor. v. 437. *Quid, qui clam latuit reddente, etc.*

1174. *Quem si jam admissum, venientem*] Alii, *veniens*, et rectius: Faber conjicit *vel venti*, id est, vel levissima res, folium, pluma, musca, etc.

1180. *Vitæ postscenia*] Metaphora a Theatro; *postscenium* autem locus post scenam, ubi multa fiebant quæ a spectatoribus non cernebantur. Per *vitæ postscenia* significat Lucretius, omnia quæ meretrices domi faciunt cum solæ sint, quæ suis amantibus occulta esse volunt.

1184. *Et si bello, etc.*] Horum versuum hæc sententia est; Quin etiam nisi plane difficilis est et morosa, satis multa apud illam videbis, quæ efficient ut magno nisu opus non sit ad deprehendenda corporis vitia; sed ista sinet ut pervideas, sperans te non ita illis offensum iri, quippe quæ non unius mulieris propria sint, sed communia

Prætermittet te humanis concedere rebus.
Nec mulier semper ficto suspirat amore,
Quæ complexa viri corpus cum corpore jungit;
Et tenet adsuctis humectans oscula labris:
Nam facit ex animo sæpe, et communia quærens
Gaudia, sollicitat spatium decurrere amoris.
Nec ratione alia Volucres, Armenta, Feræque,
Et Pecudes, et Equæ maribus subsidere possent,
Si non, ipsa quod illorum subat, ardet abundans
Natura, et venerem salientum læta retractat.
Nonne vides etiam, quos mutua sæpe voluptas
Vinxit, ut in vinclis communibus excrucientur?
In triviis non sæpe Canes discedere aventes,
Divorsi cupide summis ex viribu' tendunt,
Cum interea validis Veneris compagibus hærent?
Quod facerent nunquam, nisi mutua gaudia nôssent:
Quæ lacere in fraudem possent, vinctosque tenere.
Quare etiam atque etiam (ut dico) est communi' voluptas.
Et commiscendo cum Semen forte virile
Fœmina commulxit subita vi, conripuitque;
Tum similes Matrum materno semine fiunt:
Ut Patribus patrio: sed quos utriusque figuræ

omnium; *Faber. Prætermittet* autem, ut supra, v. 1145. *Et* prætermittas *animi vitia omnia primum.*

1186. *Nec mulier semper, etc.*] De meretriculis, quæ tantum propter quæstum faciunt, et prohibent conceptum, satis. Jam dicturus cur liberi sint modo patribus, modo matribus, modo utrique parenti similes, aliquando vero avós et proavos referant: præmittit v. 17. quibus docet quasdam fœminas ex animo facere, propter voluptatem quam non minus quam mares percipiunt; communia enim sunt Veneris gaudia, quod brutorum animalium conjunctiones abunde probant.

1193. *Si non, ipsa quod illorum subat, ardet*] Subat, atque ardet. Alii, *subito ardet.* Subare autem quadrupedes fœminæ dicuntur, cum libidine flagrantes marem appetunt, et maxime sues. *Festus.*

1197. *In triviis non*] Melius cum Gifanio, *In triviis quum.*

1201. *Quæ lacere*] Ita supra, v. 1140. *Plagas in amoris ne laciamur.*

1203. *Et commiscendo, etc.*] Cum semina inter se permista coalescant, si virile superaverit, patri similis provenit, sive mas, sive fœmina; si muliebre prævaluerit, progenies cujusque sexus ad imaginem maternam respondet: hincque plerumque fieri solet, ut unius tantum lineamenta prætendant. Si vero æqua fuerit ex pari semine permistio, figuræ quoque miscentur, ut soboles illa communis aut neutrum referre videatur, quia totum ex altero non habet; aut utrumque, quia partem de singulis mutuata est. Quod autem nati avos aut proavos aliquando referant, id fit, quia semen contexitur e moleculis pluribus, quæ non semper exsolutæ omnes ad atomos usque, nec proxime ipsas, in generatione prima proximave aliqua, sese deinceps in aliqua consequentium sic explicant, ut quod potuissent in proxima, id agant solum in remota. Hæc, v. 24. Salmasius, Ep. 51. legit, *Et commiscendo cum semine, forte virilis Fœmina* vim vicit, *subita vi corripuitque.*

Esse vides juxtim, miscenteis volta Parentum;
Corpore de Patrio, et Materno sanguine crescunt,
Semina quom Veneris stimulis excita per artus
Obvia conflixit conspirans mutuus ardor,
Et neque utrum superavit eorum, nec superatum 'st.
Fit quoque, ut interdum similes exsistere Avorum
Possint, et referant Proavorum sæpe figuras,
Propterea, quia multa modis primordia multis
Mista suo celant in corpore sæpe Parentes,
Quæ Patribus Patres tradunt a stirpe profecta:
Inde Venus varia producit sorte figuras;
Majorumque refert voltus, vocesque, comasque;
Quandoquidem nihilo minus hæc de semine certo
Fiunt, quam Facies, et Corpora, Membraque nobis.
Et Muliebre oritur patrio de semine sæclum;
Maternoque mares exsistunt corpore creti:
Semper enim partus duplici de semine constat;
Atque, utri simile est magis id, quodcunque creatur,
Ejus habet plus parte æqua, quod cernere possis,
Sive Virûm suboles, sive 'st Muliebris origo.
  Nec divina satum genitalem Numina quoiquam
Absterrent, pater a natis ne dulcibus unquam
Appelletur, et ut sterili Venere exigat ævum;
Quod plerique putant: et multo sanguine mœsti
Conspergunt aras, adolentque altaria donis,
Ut gravidas reddant uxores semine largo:
Nequicquam Divûm numen, sorteisque fatigant.
Nam steriles nimium crasso sunt semine partim;
Et liquido præter justum, tenuique vicissim:
Tenue, locis quia non potis est adfigere adhæsum,
Liquitur extemplo, et revocatum cedit ab ortu:
Crassius hoc porro, quoniam concretius æquo
Mittitur; aut non tam prolixo provolat ictu;

1207. *Volta*] Vultus; ita veteres: *Nonius.*

1223. *Duplici de semine*] Quoniam semen, *per membra atque artus decedit corpore toto*, lib. IV. v. 1036.

1227. *Nec divina satum, etc.*] Caussæ sterilitatis quas attulit ex temperie seminis, v. 31. probæ quidem et veræ; quas e motibus nequioribus, v. 15. illæ non absurdæ, sed parum pudicæ: a Diis autem viro vel fœminæ sterilitatem immitti negat, neque id mirum, si e thalamis excludat istos Deos, quos in intermundiis collocavit.

Aut penetrare locos æque nequit; aut penetratum,
Ægre admiscetur muliebri Semine semen.
Nam multum harmoniæ Veneris differre videntur;
Atque alias alii complent magis, ex aliisque
Suscipiunt aliæ pondus magis, inque gravescunt:
Et multæ steriles Hymenæis ante fuerunt
Pluribus, et nactæ post sunt tamen, unde puellos
Suscipere, et partu possent ditescere dulci;
Et, quibus ante domi fœcundæ sæpe nequissent
Uxores parere, inventa 'st illis quoque compar
Natura, ut possent natis munire senectam.
Usque adeo magni refert, ut Semina possint
Seminibus commisceri genitaliter apta,
Crassaque conveniant liquidis, et liquida crassis,
Quæ quoi juncta viro sit femina per Veneris res.
Atque adeo refert, quo victu vita colatur;
Namque aliis rebus concrescunt Semina membris,
Atque aliis extenuantur, tabentque vicissim.
Et quibus ipsa modis tractetur blanda Voluptas,
Id quoque permagni refert: nam more Ferarum,
Quadrupedumque magis ritu, plerumque putantur
Concipere Uxores, quia sic loca sumere possunt
Pectoribus positis, sublatis Semina lumbis.
Nec molles opu' sunt motus Uxoribus hilum:
Nam Mulier prohibet se concipere, atque repugnat,
Clunibus ipsa viri Venerem si læta retractet;

1240. *Locos*] Sic τόποι apud Aristot. Hist. An. lib. VII. cap. 3. Cicero item simpliciter *locos*, Varro, *locos muliebres*.

1242. *Harmoniæ Veneris*] Intellige temperamenti convenientiam.

1248. *Fœcundæ*] Fœcundæ licet sint, et alio viro fieri possunt gravidæ.

1253. *Liquida crassis*] Huic versui subjungit Lambinus, et recte quidem e codd. *Quæ cui juncta viro sit fœmina per Veneris res.*

1265. *Clunibus ipsa*] Res turpicula est, inquit Faber, atque adeo paucis attingenda. Audi itaque Donatum ad Eunuchum Terentii, Act. 3. Sc. 1. ubi inter cætera hæc scribit: A parte ergo sui meretrices *Scorta* dicuntur, vel ἀπὸ τοῦ σκαίρειν, quod Græce *palpitare* intelligitur, quod illæ faciunt saltando assidue, vel potius *crissando*, ut Lucretius ait, lib. IV. ob eam causam, ut concinniorem Venerem exhibeant viris, et sibi abigant conceptum: leg. igitur, *crissans ipsa viri.* Dubitari enim non potest quin hunc Lucretii locum ante oculos haberet Donatus, cum cætera quæ profert hic legantur: ut, *Nam mulier prohibet se concipere, atque repugnat.* Et, *Et simul ipsa viris Venus ut concinnior esset.* Hæc quidem Donatus, nisi quod Faber, lib. IV. ex suo addidit. Voce autem *crissare* et versu sequenti nihil unquam nequius; explicet Martialis lib. X. Ep. 68. et Schioppius ad Priapeja. Ep. 18.

Atque exossato ciet omni pectore fluctus:
Eicit enim Sulci recta regione, viaque
Vomerem, atque locis avertit Seminis ictum.
Idque sua causa consuerunt Scorta moveri,
Ne complerentur crebro, gravidæque jacerent,
Et simul ipsa viris Venus ut concinnior esset:
Conjugibus quod nil nostris opus esse videtur.
Nec divinitus est interdum, Venerisque sagittis
Deteriore fit ut forma Muliercula ametur:
Nam facit ipsa suis interdum Fœmina factis,
Morigerisque modis, et mundo corpori' cultu,
Ut facile insuescat secum Vir degere vitam.
Quod superest, Consuetudo concinnat amorem;
Nam leviter quamvis, quod crebro tunditur ictu
Vincitur in longo spatio tamen, atque labascit:
Nonne vides, etiam guttas in saxa cadenteis
Humoris longo in spatio pertundere saxa?

1268. *Seminis ictum*] *Semini' jactum;* Faber: id enim convenientius dicitur cum, *In eo est Venus, ut muliebria conserat arva.*

1269. *Idque sua causa*] *Sicque sua causa*, vel *atque;* Lambinus. *Hacque ipsa causa;* Faber.

1273. *Nec divinitus interdum*] Demum cum amor a simulachris excitetur, et simulachra e formosis corporibus profluentia eum potissimum concilient; unde deformes sæpe sint in honore et deliciis, v. 10? Cave ne divinitus hoc fieri dixeris, nam Dii id non magis curant quam manes sepulti; in obsequio autem est venustas, et a munditie sæpe veniunt sagittæ; saltem consuetudo conciliat amorem. Et hæc quidem de Amore Lucretius, in quibus explicandis si paulo brevior fui, prudens sciensque feci, qui viderem ita comparatum esse totum illud negotium, ut ad illius intelligentiam nemo interprete opus habeat. *Faber.* Illud Epicuri adjiciam; ἡ συνουσία ὤνησε μὲν οὐδέποτε, ἀγαπητὸν δ', εἰ καὶ μὴ ἔβλαψε.

In hoc libro admodum pauca sunt quæ approbet philosophus; nulla enim in universa philosophia futilior quam illa de Simulachris et Imaginibus opinio: nam credamus tenues exuvias et membranulas a rerum superficie continuo direptas, dum undique volitant, se mutuo intercidant et dilacerent necesse est; ita denique misceantur, ut nihil præter Centauros, Scyllas, et ejusmodi monstra videremus, aut imaginaremur.

Dicendum tamen Lucretium de istis Imaginibus et Simulachris usque ad v. 471. acute et decore disputâsse, et bene ornâsse fabulam.

Deinde ad v. 524. Poëta tractat scepticos eo, quo debuit, fastu, et severitate: spernenda enim profecto et reprimenda ista animalia. Neque ego istam erga *Sensus* indulgentiam improbarem, nisi illis concesserat provinciam majorem quam commode administrare possunt: sensus minime fallaces agnosco; ideone vero oculo meo magnitudinem Solis, Lunæ, et Astrorum emetiar? Ne quid acerbius dicam, hæc est nimis rustica opinio.

Sonum, saporem, odorem corporea esse, omnemque sensationem corporibus peragi, ad v. 725. agnoscent omnes, qui qualitatibus et aliis ægri Aristotelis insomniis non detinentur.

De Imaginatione vero usque ad v.

820. cum nulla sint simulachra, non est ut fusius agamus: et ridenda prorsus vanissima ista opinio quæ usque ad v. 855. docet membra nostra tam artificiose et subtiliter composita non ideo fuisse facta ut utamur, sed jam facta oblatum sibi usum arripuisse.

De Fame et Siti usque ad v. 874. protulit, quæ ferri possunt. De motu vero Animalium ad v. 904. inepta omnia. Denique cum Somnus Lucretii dispersionem animæ consequatur, quidni nos immortali anima donati æternum vigilemus? De Insomniis ad v. 1031. meræ nugæ. Reliqua vero nocte et tenebris tegenda.

TITI LUCRETII CARI

DE

RERUM NATURA

LIBER QUINTUS.

ARGUMENTUM.

I. Laudes Epicuri, cui propter inventam atque explicatam Philosophiam plus debent homines, quam Cereri, Baccho, Herculi, aliisque Divis, quos grati venerantur, ad v. 56. II. Deinde ad v. 92. proponit totius libri argumentum, cujus partes postea explicat. Et III. ad v. 157. Terram, mare, cœlum, solem, sidera mortalia docet; nec, quod Stoici putârunt, animata, Dei ipsius partes; aut sedem et domicilium Deorum esse, quod Vulgus existimat, asserit. IV. Nequis mundum a Diis fuisse factum, atque ideo immortalem credat, ad v. 236. varias rationes congerit tam a natura Deorum, quam a vitiis hujus mundi ductas, quibus probare conatur hanc compagem non fuisse a Diis constitutam. V. ad v. 417. Quatuor Elementa, terram, aquam, aëra, et ignem, e quibus mundus constat, nasci et interire, et proinde mundum ipsum aliquando incepisse, aliquando etiam periturum arguit; variisque aliis argumentis confirmat hanc compagem nec ab æterno extitisse, neque futuram esse immortalem. VI. ad v. 509. agit de primo mundi exortu, et singulis ejus partibus, prout graviores aut leviores sunt, sedes suas et locos assignat. VII. ad v. 613. Multa de cœli et siderum motibus proponit, at nihil certi decernit: deinde docet cur terra, cur tota compages, quod corpus grave est, nulli fundamento innixa pendeat. Solem denique, lunam, sidera metitur, atque illa nec majora nec minora esse quam nobis apparent, pronunciat. VIII. ad v. 770. Varias utriusque solstitii, æstivi et hyemalis, causas reddit; quo modo nox fiat; cur aurora solem præcedat: cur dies et noctes vicissim sese superent; cur luna vultum et figuram variet; cur denique sol ac luna eclipsin patiantur, disputat. IX. Deinde a cœlo descendens, herbarum, arborum, avium, brutorum, hominum origines describit, ad v. 835. X. Monstra quoque, mutila quædam atque imperfecta animalia nasci concedit, sed Chimæras, Centauros, Scyllas, reliquaque Poëtarum portenta suaviter deridet, ad v. 922. XI. Demum ad v. 1090. Primorum hominum vires, rudem vitam, cultum, victum, ingenium, mores, domicilia, matrimonia describit, et docet unde sermo, voces, et rerum nomina. XII. Tandem post ignem in terras a fulmine delatum, cultior vita, et victus

mollior; pacta et fœdera inierunt homines, agros partiti sunt, et pulcherrimi aut fortissimi Reges constituuntur, at brevi orta seditione Respublica emersit, ad v. 1160. XIII. Ad v. 1240. disputat de Deorum metu, et de ortu religionis, quam divinæ naturæ et causarum naturalium ignorantiæ acceptam refert. XIV. Quæ sequuntur, metallorum ortum, primas bellandi artes, artis textrinæ, agriculturæ, musices, et aliarum artium ortum atque progressum continent.

Quis potis est dignum pollenti pectore carmen
Condere, pro rerum majestate, hisque repertis?
Quisve valet verbis tantum, qui fundere laudes
Pro meritis Ejus possit, qui talia nobis
Pectore parta suo, quæsitaque præmia liquit?
Nemo (ut opinor) erit mortali corpore cretus.
Nam si, ut ipsa petit majestas cognita rerum,
Dicendum 'st: Deus ille fuit, Deus, inclute Memmi,
Qui Princeps vitæ rationem invenit eam, quæ
Nunc appellatur Sapientia; quique per artem
Fluctibus e tantis vitam, tantisque tenebris,
In tam tranquillo, et tam clara luce locavit.
Confer enim Divina aliorum antiqua reperta.
Namque Ceres fertur fruges, Liberque liquoris
Vitigeni laticem mortalibus instituisse;
Cum tamen his posset sine rebus Vita manere:
Ut fama 'st aliquas etiam nunc vivere genteis.
At bene non poterat sine puro pectore vivi.
Quo magis hic merito nobis Deus esse videtur;

3. *Qui fundere laudes*] MSS. codd. constanter habent *fingere*, vel *fundere:* Gifanius tamen legit *pingere.* Faber; *Quîs*, id est, *queis fingere.* Horatius, *Operosa parvus Carmina* fingo.

8. *Deus ille fuit, etc.*] Errat Lactantius, qui lib. III. cap. 14. de falsa sapientia, existimaverit hæc de Epicuro scripta non fuisse, sed de Pythagora, aut Thalete: id certe refellit versus ille, *Cujus ego ingressus vestigia*—qui mox occurret. Hunc autem locum prorsus respiciebat Cicero, cum in I. Tuscul. scripsit. *Quæ quidem cogitans soleo sæpe mirari nonnullorum insolentiam philosophorum, qui Naturæ cognitionem admirantur, ejusque* Inventori *et* Principi *gratias exultantes agunt, eumque* venerantur ut Deum; *liberatos enim se per eum dicunt* Gravissimis Dominis. *Faber.* Vid. v. 88. *Et dominos acreis adsciscunt.* Verum gratus Poëta agnoscit per quem profecerat, et si revera metu, terroribus, superstitione homines Epicurus liberâsset, cæteris Divis jure præferendus videretur.

10. *Sapientia*] Nomen hoc ab aliis Philosophis relictum suæ doctrinæ tribuerunt Epicurei, viri quidem non semper nimis modesti. Autorem quæris? adest Horatius nitidus istius gregis porcus; *Parcus Deorum cultor et infrequens Insanientis dum* Sapientiæ *Consultus erro.*

12. *In tam tranquillo*] Tale aliquid apud Lucilium; *Quoque Te* in tranquillum *ex sævis transfert tempestatibus.* Sed et idem legas apud Terentium.

17. *Ut fama 'st*] Vid. Diodorum Siculum lib. III. Id hodieque verum est; nam vix sexta orbis pars triticum novit.

Ex quo nunc etiam per magnas didita genteis
Dulcia permulcent animos solatia vitæ.
  Herculis antistare autem si facta putabis,
Longius a vera multo ratione ferere;
Quid Nemeæus enim nobis nunc magnus hiatus
Ille Leonis obesset, et horrens Arcadius Sus?
Denique quid Cretæ taurus, Lernæaque pestis
Hydra venenatis posset vallata colubris?
Quidve tripectora tergemini vis Geryonaï?
Et Diomedis equi spirantes naribus ignem
Thracen, Bistoniasque plagas, atque Ismara propter,
Tantopere officerent nobis? uncisque timendæ
Unguibus Arcadiæ volucres Stymphâla colentes?
Aureaque Hesperidum servans fulgentia mala
Asper, acerba tuens, immani corpore Serpens,
Arboris amplexus stirpem; quid denique obesset,
Propter Atlantæum littus, pelageque severa,
Quo neque noster adit quisquam, neque Barbarus audet?
Cætera de genere hoc quæ sunt portenta peremta,
Si non victa forent, quid tandem viva nocerent?
Nil, ut opinor: ita ad satiatem terra Ferarum
Nunc etiam scatit, et trepido terrore repleta 'st
Per nemora ac monteis magnos, sylvasque profundas;
Quæ loca vitandi plerumque est nostra potestas.
  At nisi purgatum 'st pectus, quæ prœlia nobis,
Atque pericula tunc ingratîs insinuandum?
Quantæ conscindunt hominem Cuppedinis acres
Sollicitum curæ? quantique perinde timores?
Quidve Superbia, Spurcities, Petulantia, quantas
Efficiunt cladeis? quid Luxus, Desidiesque?

28. *Tripectora*] Virgilius et Horatius dicunt Geryonem *tergeminum* et *ter amplum.*

36. *Pelageque severa*] Lib. VI. v. 619. *At* Pelage *multa, et late substrata videmus.* Eadem voce utitur Manilius, lib. II. v. 90. *Atque hæc seditio* Pelage *nunc sidere lunæ Mota tenet. Severa* autem pelage, non navigabilia, aut navigantibus infesta. Sic Virgilius, *Amnemque* severum *Cocyti metuet.*

40. *Ita ad satiatem*] Ad satietatem, *πρὸς κόρον*: id est, valde aut abunde; et versu sequenti *scatit.* Sic infra, *Largifluum fontem* scatere, *atque erumpere flumen.*

45. *Atque pericula tunc*] Gifanius; *atque pericula est. Prælia insinuandum nobis:* id est, Prælia sunt nobis subeunda.

48. *Spurcities*] Spurcus, *ἀσυρὴς*: qui ut interpretatur Polybius lib. XVII. *ὀλοσχερῶς εἰς ἀσέλγειαν ἐξώκειλε.* Vid. Casaubonum ad Theophrasti characteres, p. 180.

Hæc igitur qui cuncta subegerit, ex animoque
Expulerit dictis, non armis; nonne decebit,
Hunc Hominem numero Divûm dignarier esse?
Cum bene præsertim multa, ac divinitus ipsis
Immortalibu' de Divis dare dicta suërit:
Atque omnem rerum Naturam pandere dictis.
  Quoius ego ingressus vestigia, nunc rationes
Persequor, ac doceo dictis, quo quæque creata
Fœdere sint, in eo quam sit durare necessum;
Nec validas ævi valeant rescindere leges.
Quo genere in primis Animi natura reperta 'st,
Nativo primum consistere corpore creta;
Nec posse incolumis magnum durare per ævum:
Sed Simulacra solere in Somnis fallere mentem,
Cernere cum videamur eum, quem vita reliquit.
  Quod superest, nunc me huc Rationis detulit ordo,
Ut mihi, mortali consistere corpore Mundum,
Nativumque simul, ratio reddunda sit, esse.
  Et quibus ille modis congressus Materiaï
Fundârit Terram, Cœlum, Mare, Sidera, Solem,
Lunaïque globum; tum quæ tellure Animantes
Exstiterint, et quæ nullo sint tempore natæ.
Quove modo genus Humanum variante loquela
Cœperit inter se vesci per nomina rerum.
  Et quibus ille modis Divûm metus insinuârit
Pectora, terrarum qui in orbi sancta tuetur
Fana, Lacus, Lucos, Aras, Simulacraque Divûm.
  Præterea, Solis cursus, Lunæque meatus
Expediam, qua vi flectat Natura gubernans:

56. *Quoius ego ingressus, etc.*] Ver. 36. habes libri argumentum. Probabit enim Poëta mundum aliquando incepisse, aliquando etiam periturum: deinde mundi et animalium originem describet, docebit quæ animalia nasci potuerunt, quæ finxit poëtarum vanitas et Vulgi superstitio: quomodo nomina rebus imposita, et mutua per voces commercia; unde religio et metus Deorum dicet. Denique solis, lunæ, siderum cursus explicabit; eaque sola vi naturæ, nulla vero providentia volvi demonstrabit. Nisi enim motus cœlestes explicet, haud facile tollet omnem de providentia opinionem; nam religio, ut primo libro observat, *Caput e cœli regionibus ostendit.*

Ibid. *Nunc rationes*] Alii, *dum rationes*, et forsan melius.

71. *Et quæ nullo, etc.*] Intellige Chimæras, Centauros, Scyllas, Hermaphroditum, etc.

73. *Inter se vesci per nomina*] Uti rerum nominibus, et sermones miscere. Ita legit et interpretatur hunc versum Nonius in voce *vesci.*

78. *Natura gubernans*] Per *naturam*

Ne forte hîc inter Cœlum, Terramque reamur
Libera sponte sua cursus lustrare perenneis,
Morigera ad fruges augendas, atque animanteis:
Neve aliqua Divûm volvi ratione putemus.
Nam, bene qui didicere Deos securum agere ævum,
Si tamen interea mirantur qua ratione
Quæque geri possint, præsertim rebus in illis,
Quæ supera caput ætheriis cernuntur in oris;
Rursus in antiquas referuntur Relligiones,
Et Dominos acreis adsciscunt, omnia posse
Quos miseri credunt, ignari quid queat esse,
Quid nequeat; finita potestas denique quoique
Quanam sit ratione, atque alte terminus hærens.
Quod superest, ne Te in promissis plura moremur;
Principio, Maria ac Terras, Cœlumque tuere:
Horum naturam triplicem, tria corpora, Memmi,
Treis species tam dissimileis, tria talia texta,
Una dies dabit exitio; multosque per annos
Sustentata ruet moles et machina Mundi.
Nec me animi fallit, quam res nova, miraque menti,
Accidat, Exitium Cœli Terræque futurum;
Et quam difficile id mihi sit pervincere dictis:
Ut fit, ubi insolitam rem adportes auribus ante,
Nec tamen hanc possis Oculorum subdere visu,

nihil intelligit Lucretius præter atomorum in hanc mundi compagem temere conjectarum vim et motum.

82. *Neve aliqua Divûm*] Epicurus; *καὶ ἡ θεῖα δύναμις πρὸς ταῦτα μὴ προσαγέσθω, ἀλλὰ ἀλειτούργητος διατηρείσθω, καὶ ἐν τῇ πάσῃ μακαριότητι· ὡς εἰ μὴ τοῦτο πραχθήσεται, ἅπασα περὶ τῶν μετεώρων αἰτιολογία μάταια ἔσται.*

84. *Si tamen interea mirantur*] Inde Horatius Epicureus; *Nil* admirari *prope res est una, Numici; Solaque quæ possit facere et servare beatum: Hunc solem, et stellas, et decedentia certis Tempora momentis, sunt qui formidine nulla Imbuti spectent.* Istum Horatii locum e Lucretio interpretare, et prudentius facies quam alii interpretes.

88. *Dominos acreis*] Lib. II. *Dominos superbos.* Eadem Velleius apud Ciceronem, lib. de Nat. Deor. I. *Dum Deum rerum autorem facitis, imposuistis in cervicibus nostris* sempiternum Dominum, *quem dies et noctes timeremus: quis enim non timeat omnia providentem, et cogitantem, et animadvertentem, et omnia ad se pertinere putantem, curiosum, et plenum negotii Deum?*

92. *Quod superest, etc.*] Tandem, v. 19. rem ipsam aggreditur, præclaram quidem illam, sed difficilem; et quam vix persuadebit. Non facile credimus quod nolumus; quis autem velit videre mundi ruinam, quam sine sua pernicie experiri non potest? Ipse Poëta talis tantique casus misereri videtur, *Tria talia texta Una dies dabit exitio*—v. 95. certe timet, v. 108. *Quod procul a nobis flectat fortuna gubernans.*

101. *Ante*] Viz. *ante insolitam.*

102. *Visu*] Visui, oculis: veteres autem *visu.* Sic Terentius; *Vestitu nimio indulges.*

Nec jacere indu Manus, via qua munita fidei
Proxima fert humanum in pectus, templaque mentis:
Sed tamen effabor; dictis dabit ipsa fidem res
Forsitan, et graviter terrarum motibus orbis
Omnia conquassari in parvo tempore cernes:
Quod procul a nobis flectat Fortuna gubernans;
Et Ratio potius, quam Res persuadeat ipsa,
Succidere horrisono possè omnia victa fragore.
    Qua prius aggrediar quam de re fundere fata
Sanctius, et multo certa ratione magis quam
Pythia, quæ tripode e Phœbi, lauroque profatur;
Multa tibi expediam doctis solatia dictis:
Relligione refrænatus ne forte rearis,
Terras, et Solem, Cœlum, Mare, Sidera, Lunam,
Corpore divino debere æterna manere:
Propterea que putes ritu par esse Gigantum,
Pendere eos pœnas immani pro scelere omneis,
Qui ratione sua disturbent mœnia Mundi,
Præclarumque velint cœli restinguere Solem,
Immortalia mortali sermone notantes.
    Quæ procul usqueadeo divino ab numine distent,
Inque deûm numero sic sunt indigna videri,
Notitiam potius præbere ut posse putentur,
Quid sit vitali motu, sensuque remotum.
Quippe etenim non est cum quovis corpore ut esse
Posse Animi natura putetur, Consiliumque:
Sicut in æthere non Arbor, nec in æquore salso

103, 104. *Via qua munita fidei Proxima, etc.*] Ea enim maxime credimus, quæ cernimus, aut tangimus.

111. *Qua prius aggrediar, etc.*] Quoniam vero Stoicorum vanitas, aliorum ignorantia, et vulgi superstitio multa præjudicia huic opinioni opposuerant, illa omnia amolitur Lucretius; et primo, v. 36. stoicos refutat. Quippe isti homines solem, lunam, mare, terras, totum denique mundum, spiritu intus infuso, animatum Deum esse voluerunt. Manilius: *Hoc opus immensi constructum corpore mundi, Membraque naturæ diversa condita forma Aëris, atque ignis, terræ, pelagique jacentis, Vis animæ divina regit, sacroque meatu Conspirat Deus, et tacita ratione gubernat.* Hos autem contemnit Poëta, et indignatur; injuriarum forsan memor, nec nugarum patiens.

120. *Disturbent mœnia Mundi*] Id est, probant mundum interiturum. Ita Virgilius, *ingentes erigit alnos*, id est, describit quo pacto ex Heliadibus Alni surrexerint: inde apud Aristotelem *οἱ γεννῶντες τὸν κόσμον* (*generantes mundum*) qui probant mundum genitum esse; et illud Platonis notandum, qui *τοὺς ῥέοντας* (fluentes) alicubi vocat eos e Philosophis, qui omnia in perpetuo fluxu esse dicerent. *Faber*.

124. *Sic sunt indigna*] Alii, *quæ sunt indigna*.

129. *Sicut in, etc.*] Sequentes 13. v. invenies, lib. III. v. 785. ubi etiam legitur, *Non æquore in alto.*

Nubes esse queunt, neque Pisces vivere in arvis;
Nec Cruor in lignis, nec saxis Succus inesse:
Certum, ac dispositum 'st, ubi quicquid crescat, et insit.
Sic Animi natura nequit sine Corpore oriri
Sola, neque a nervis, et sanguine longiter esse:
Hoc si posset enim, multo prius ipsa Animi vis
In Capite, aut Humeris, aut imis Calcibus esse
Posset, et innasci quavis in parte soleret:
Tandem in eodem homine, atque in eodem vase maneret.
Quod quoniam nostro quoque constat Corpore certum,
Dispositumque videtur, ubi esse, et crescere possit
Seorsum Anima, atque Animus; tanto magis inficiandum,
Totum posse extra Corpus, formamque animalem
Putribus in glebis Terrarum, aut Solis in igni,
Aut in Aqua durare, aut altis Ætheris oris.
Haud igitur constant divino prædita sensu,
Quandoquidem nequeunt vitaliter esse animata.
Illud item non est ut possis credere, sedes
Esse Deûm sanctas in mundi partibus ullis:
Tenuis enim natura Deûm, longeque remota
Sensibus a nostris, animi vix mente videtur.
Quæ quoniam manuum tactum suffugit, et ictum,
Tactile nil nobis quod sit, contingere debet;
Tangere enim non quit, quod tangi non licet ipsum.
Quare etiam sedes quoque nostris sedibus esse
Dissimiles debent, tenues de corpore eorum.
Quæ tibi posterius largo sermone probabo.

135. *Hoc si posset enim*] Quatuor hos versus huc cum aliis temere translatos conjicit Faber; sed ad rem æqua ac reliqui faciunt. Nam si in ipso nostro corpore nervis, venis, et sanguine instructo certa et definita loca sint, ubi Anima et Animus seorsum nascantur et existant; frustra Animam et Animum in cœlo, mari, terra, aliisque corporibus nullis omnino organis donatis aliquis requirat.

145. *Haud igitur constant*] Velleius apud Ciceronem, lib. I. de Nat. Deor. *Qui mundum ipsum animantem sapientemque esse dixerunt, nullo modo animi naturam intelligentes viderunt, in quam naturam cadere possit.*

147. *Illud item non est*] Cum vero Dii sint immortales et æterni, pares sedes habeant necesse est, inde Deos in cœlis, atque ideo nunquam ruituris, omnes collocant. Respondet Poëta, v. 10. illud omne esse sive Poëtarum, sive vulgi figmentum; nam tenuior est Deorum Natura quam ut tangat tam crassa corpora, ideoque ista Deos habitare minime putandum.

155. *Tenues de corpore eorum*] Quæ tenuitatis differentia est nos inter et Deos ipsos, eadem inter sedes Deorum et nostras est; itaque *tenues de corpore eorum* significabit, tenues esse, quasi ex iisdem corpusculis constent, quibus et Dii constant: *Faber*. Lambinus legit, *tenues pro corpore eorum.*

Dicere porro, Hominum causa voluisse parare
Præclaram mundi naturam, propotereaque
Id laudabile opus Divûm laudare decere,
Æternumque putare, atque immortale futurum;
Nec fas esse, Deûm quod sit ratione vetusta
Gentibus humanis fundatum perpetuo ævo,
Sollicitare suis ullum de sedibus unquam,
Nec verbis vexare, et ab imo evertere summam:
Cætera de genere hoc adfingere, et addere, Memmi,
Desipere 'st; quid enim Immortalibus, atque Beatis
Gratia nostra queat largirier emolumenti,
Ut nostra quicquam causa gerere adgrediantur?
Quidve novi potuit tanto post ante quietos
Inlicere, ut cuperent vitam mutare priorem?
Nam gaudere novis rebus debere videtur,
Cui veteres obsunt; sed, cui nil accidit ægri
Tempore in anteacto, cum pulchre degeret ævum,
Quid potuit novitatis amorem accendere tali?
An, credo, in tenebris vita, ac mœrore jacebat,
Donec diluxit rerum genitalis origo?
Quidve mali fuerat nobis non esse creatis?
Natus enim debet, quicunque 'st, velle manere
In vita, donec retinebit blanda voluptas;
Qui nunquam vero vitæ gustavit amorem,
Nec fuit in numero, quid obest non esse creatum?
Exemplum porro gignundis rebus, et ipsa

157. *Dicere porro, Hominum, etc.*] At Dii hunc mundum fabricârunt, et æternum esse voluerunt. Resp. Lucretius, v. 25. Sui an hominum causa fabricârunt? Sui siquis dixerit, idem dicat, Quid Deo cultus hominis confert beato, et nulla re indigente. Quid autem erat quod concupisceret Deus mundum signis et luminibus tanquam ædilis ornare? Si ut Deus melius habitaret, antea viz. tempore infinito in tenebris tanquam in gurgustio habitaverat? post autem, varietatene eum delectari putamus, quia cœlum et terras exornatas videmus? Quæ ista potest esse oblectatio Deo, quæ si esset, non ea tam diu carere potuisset? Hominum causa qui dicit, idem explicet, quomodo, nobis non existentibus, insuave foret non esse.

164. *Summam*] Mundum viz. Mundum autem dixit *summam* ex eorum Philosophorum sententia qui *unicum* agnoscebant. Lambinus legit *fundo.*

174. *Amorem accendere tali*] Alii, *amore tali.*

Ibid. *Tali*] Tali ὄντι, seu Deo vel homini. *Faber.*

181. *Nec fuit in numero*] Rerum creatarum.

Ibid. *Esse creatum*] Alii, *esse creato,* ut v. 177. *esse creatis.*

182. *Exemplum porro, etc.*] Tota omnium rerum notities a simulachris rerum incurrentibus derivatur: Dii etiam nihil inconsiderate faciunt, quicquid agere constituunt illud prævident: at nullæ imagines rerum in mentem divinam cadere potuerunt, cum res ipsæ

Notities Hominum, Divis unde insita primum,
Quid vellent facere ut scirent, animoque viderent?
Quove modo 'st unquam vis cognita Principiorum,
Quidnam inter sese permutato ordine possent,
Si non ipsa dedit specimen Natura creandi?
Namque ita multa modis multis Primordia rerum
Ex infinito jam tempore percita plagis,
Ponderibusque suis consuerunt concita ferri,
Omnimodisque coire, atque omnia pertentare,
Quæcunque inter se possint congressa creare,
Ut non sit mirum si in taleis dispposituras
Deciderunt quoque, et in taleis venere meatus
Qualibus hæc rerum genitur nunc Summa novando.
Quod si jam rerum ignorem Primordia quæ sint,
Hoc tamen ex ipsis Cœli rationibus ausim
Confirmare, aliisque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis divinitus esse paratam
Naturam rerum, tanta stat prædita culpa.
Principio, quantum Cœli tegit impetus ingens,
Inde avidam partem Monteis, Sylvæque ferarum
Possedere, tenent Rupes, vastæque Paludes,
Et Mare, quod late Terrarum distinet oras.
Inde duas porro prope parteis fervidus Ardor,
Assiduusque Geli casus mortalibus aufert.
Quod superest arvi, tamen id Natura sua vi

nondum extiterint; ideo inepte aliquis dicat Deos cœlum, terram, animalia, omnia creâsse.

187. *Creandi*] Lambinus, *creando;* melius.

188. *Multa modis multis*] *Multimodis multis;* Gifanius.

195. *Genitur*] Codd. *geritur*, nec melior quidem hæc vox *genitur* Lambini.

196. *Quod si jam rerum, etc.*] Sequuntur, v. 27. argumenta e vitiosa hujus mundi constitutione ducta: quippe Sapientissimi Artificis opus fuisset absolutum, non horridum montibus, sylvis, paludibus, etc. aliæ partes non rigerent perpetuo gelu, neque alias, nimii calores torrerent; deinde fruges potius quam spinas, sentes, et cætera inutilia produceret: denique nullis procellis vexaretur; non aleret feras humano generi infestas, neque varii morbi varias anni tempestates sequerentur, et funera præcipitarent: sed omnia fuissent optime disposita et ornata, quieti atque usibus humani generis accommoda, et Deo digna.

202. *Avidam partem*] Magnam, ingentem; interpretes, quia viz. avidi magna omnia desiderant, vel quia avide occupata est: quis feret hæc? *Avidam*, bibulam, Nardius, nam terra est humoris avidissima; inepte. Nec porro interpretes prætendant, Avido *complexu quem tenet æther*, lib. II. v. 1065. non attinet. Melius igitur cum vulg. legatur, aliam, sed potius *habitant;* neque insolentius *montes habitant*, quam *sylvæ possident.*

206. *Geli*] Veteres tam *gelus* quam *gelu.*

Sentibus obducat, ni vis Humana resistat,
Vitaï causa valido consueta bidenti
Ingemere, et terram pressis proscindere aratris:
Si non fœcundas vertentes vomere glebas,
Terraïque solum subigentes cimus ad ortus;
Sponte sua nequeant liquidas existere in auras.
Et tamen interdum magno quæsita labore,
Cum jam per terras frondent, atque omnia florent;
Aut nimiis torret fervoribus ætherius Sol,
Aut subiti perimunt imbres, gelidæque pruinæ,
Flabraque ventorum violento turbine vexant.
Præterea genus horriferum Natura Ferarum,
Humanæ genti infestum, terraque marique,
Cur alit, atque auget? cur Anni tempora morbos
Apportant? quare Mors immatura vagatur?
Tum porro Puer, ut sævis projectus ab undis
Navita, nudus humi jacet, infans, indigus omni
Vitali auxilio, cum primum in luminis oras
Nixibus ex alvo matris natura profudit;
Vagituque locum lugubri complet, ut æquum 'st,
Cui tantum in vita restet transire malorum.
At variæ crescunt Pecudes, Armenta, Feræque;
Nec crepitacula eis opu' sunt, nec cuiquam adhibenda 'st
Almæ nutricis blanda atque infracta loquela:
Nec varias quærunt Vesteis pro tempore Cœli.
Denique non Armis opus est, non Mœnibus altis,
Queis sua tutentur, quando omnibus omnia large
Tellus ipsa parit, naturaque dædala rerum.
Principio, quoniam Terraï corpus, et Humor,
Aurarumque leves animæ, calidique Vapores,

222. *Apportant*] *Important*, Lambinus, infra, v. 370. *Aut aliam quamvis cladem* importare *pericli*.

223. *Tum porro Puer, etc.*] Ver. 18. aliud habes argumentum; si Dii mundum fecissent, melior foret hominum, quam aliorum animalium conditio: at longe deterior, et si rem ipsam attendas, brutis parens videtur natura, hominibus noverca.

225. *Vitali auxilio*] Ita Muretus, dum codd. *vitaï*.

230. *Nec crepitacula eis opu' sunt*] Codd. *Nec crepitacula eis opus est*, et rectius: Plautus, *Puero opus est cibum*.

236. *Principio, quoniam, etc.*] Depulsis iis præjudiciis quæ Stoicorum vanitas aut vulgi superstitio opinioni suæ opposuerat, v. 12. hoc modo disputat; cum ea sit natura totius quæ partium, et observemus mundi partes, terram, viz. aquam, aërem, et ignem subinde mutari, aliquando diminui, et deinde refici; dicendum est totam compagem esse pariter mortalem.

E quibus hæc rerum consistere Summa videtur,
Omnia nativo ac mortali corpore constant:
Debet tota eadem Mundi natura putari.
Quippe etenim quorum parteis, et membra videmus
Corpore nativo et mortalibus esse figuris;
Hæc eadem ferme mortalia cernimus esse,
Et nativa simul. Quapropter maxima Mundi
Cum videam membra, ac parteis consumta regigni;
Scire licet, Cœli quoque idem Terræque fuisse
Principiale aliquod tempus, cladem que futuram.
Illud in his rebus ne me arripuisse rearis,
Memmi, quod Terram, atque Ignem mortalia sumpsi
Esse: neque Humorem dubitavi, Aurasque perire;
Atque eadem gigni, rursusque augescere dixi.
Principio, pars Terraï nonnulla perusta
Solibus assiduis, multa pulsata pedum vi
Pulveris exhalat nebulam, nubeisque volanteis,
Quas validi toto dispergunt aëre venti:
Pars etiam glebarum ad diluviem revocatur
Imbribus, et ripas radentia flumina rodunt.
Præterea, pro parte sua quodcunque alid auget,
Roditur; et quoniam dubio procul esse videtur
Omniparens, eadem rerum commune sepulcrum:
Ergo Terra tibi limatur, et aucta recrescit.
Quod superest, Humore novo mare, flumina, fonteis
Semper abundare, et latices manare perenneis,
Nil opus est verbis, magnus decursus aquarum

240. *Debet tota eadem*] Gifanius, *debet eodem omnis*, viz. æque nativo et mortali corpore constare.

243. *Hæc eadem ferme*] Debuit plane et diserte concludere, sed ita alibi locutus est. Donatus *ferme* pro *facile:* Terent. Andr. act. 3. sc. 1.

248. *Illud in his rebus, etc.*] Quod vero præcipuæ partes, et maxima mundi membra, terra, aqua, aër, ignis gignuntur, et intereunt, v. 59. fusius demonstrat. Multæ terræ particulæ in altum feruntur, et aëra componunt; multas auferunt flumina, et in mare volvunt, v. 14. aqua item nova indies nascitur, at pars illius vi solis in aërem mutatur, pars in meatibus subterraneis terræ formam induit, v. 12. Aërem, qui recipit omnes particulas e rebus omnibus perpetuo fluentes, et res illas omnes reficit, nemo dixerit æternum, aut immortalem, v. 8. De igne denique idem concludendum, cum radii solis, qui unicus est lucis et ignis fons, quolibet momento emissi pereunt; ideoque quod sol ipse reparetur, æque ac lychni et tedæ, omnino confitendum, v. 25.

Ibid. *Arripuisse*] Arripere, assumere non datum aut concessum ab altero. Tullius, lib. I. de Nat. Deor. *Arripere mihi videmini, quasi vestro jure, rem nullo modo probabilem.*

258. *Alid auget*] Alii, *alit, auget.*

261. *Limatur*] *Libatur*, melius.

Undique declarat: sed primum quicquid Aquaï
Tollitur, in summaque fit, ut nihil Humor abundet,
Partim quod validi verrentes æquora venti
Deminuunt, radiisque retexens ætherius Sol;
Partim quod subter per terras diditur omneis;
Percolatur enim virus, retroque remanat
Materies Humoris, et ad caput amnibus omnis
Convenit; inde super terras fluit agmine dulci,
Qua via secta semel liquido pede detulit undas.
 Aëra nunc igitur dicam, qui corpore toto
Innumerabiliter privas mutatur in horas.
Semper enim quodcunque fluit de rebus, id omne
Aëris in magnum fertur mare: qui nisi contra
Corpora retribuat rebus, recreetque fluenteis,
Omnia jam resoluta forent, et in Aëra versa:
Haud igitur cessat gigni de rebus, et in res
Recidere assidue, quoniam fluere omnia constat.
 Largus item liquidi fons luminis, ætherius Sol
Inrigat assidue cœlum candore recenti,
Suppeditatque novo confestim lumine lumen;
Nam primum quicquid fulgoris disperit eii,
Quocunque accidit: id licet hinc cognoscere possis,
Quod simul ac primum nubes succedere Soli
Cœpere, et radios inter quasi rumpere lucis,
Extemplo inferior pars horum disperit omnis,
Terraque inumbratur, qua nimbi cunque feruntur;
Ut noscas splendore novo res semper egere,
Et primum jactum fulgoris quemque perire;
Nec ratione alia res posse in sole videri,
Perpetuo ni suppeditet lucis caput ipsum.
 Quin etiam nocturna tibi, terrestria quæ sunt,
Lumina, pendentes Lychni, claræque coruscis

265. *Sed primum quicquid*] Quidque, ut sæpe alias, et v. 285. *Nam primum quicquid fulgoris disperit eii.* Item v. 305.

268. *Retexens*] Ἀναλύων, καταλύων; resolvens.

272. *Agmine dulci*] *Agmen* pro *actu* et *ductu* quodam ponere non inelegans est. Ut, *Leni fluit* agmine *Tibris;* Macrobius, Satur. VI. cap. 4.

281. *Fluere omnia constat*] Supra, lib. IV. v. 228. *Nec mora, nec requies inter datur ulla fluendi.*

283. *Inrigat*] Sol enim *fons* luminis. Vid. v. 661. et lib. IV. v. 376.

287. *Succedere Soli*] Virgilius, Geor. III. *Aut tecto assuetus coluber* succedere, *et umbræ.* Idem, lib. IV. *Atque alto* succedere *cœlo.*

Fulguribus, pingues multa caligine Tedæ,
Consimili properant ratione, ardore ministro,
Suppeditare novum lumen, tremere ignibus instant;
Instant, nec loca lux inter quasi rupta relinquit:
Usqueadeo properanter ab omnibus ignibus ejus
Exitium celeri toleratur origine flammæ.
Sic igitur, Solem, Lunam, Stellasque putandum
Ex alio, atque alio lucem jactare subortu,
Et primum quicquid flammaï perdere semper:
Inviolabilia hæc ne credas forte vigere.
Denique non Lapides quoque vinci cernis ab ævo?
Non altas Turreis ruere, et putrescere Saxa?
Non delubra Deûm, Simulacraque fessa fatisci?
Nec sanctum numen fati protollere fineis
Posse, neque adversus naturæ fœdera niti?
Denique non Monumenta virûm dilapsa videmus
Cedere proporro, subitoque senescere casu?
Non ruere avolsos Silices a montibus altis,
Nec validas ævi vireis perferre, patique
Finiti? neque enim caderent avolsa repente,
Ex infinito quæ tempore pertolerassent
Omnia tormenta ætatis privata fragore.
Denique jam tuere Hoc circum, supraque, quod omnem
Continet amplexu terram; quod procreat ex se
Omnia (quod quidam memorant) recipitque peremta:
Totum nativum mortali corpore constat.

299. *Tremere ignibus*] Tremulos radios spargunt lychni, et tedæ.

307. *Denique non Lapides, etc.*] Superiora argumenta confirmat, v. 12. Quæ solidissima videmus, sentiunt vires temporis, et putrescunt. Turres, templa, Deorum simulachra (nec illa Numen ipsum sustentare potest) quis non videt quotidie labantia? saxa denique, quæ integra vidimus brevi tempore labefacta sunt, et montibus avulsa cadunt. Quis autem dicat illa ab æterno extitisse, quæ temporis finiti vires perferre nequeant?

309. *Fessa fatisci*] Faber, *fissa fatisci.*

310. *Protollere fineis*] Proferre. Plautus, *Neque viri vitam sinet in crastinum protolli.*

313. *Cedere proporro, etc.*] Gifanius, Quærere *pro porro* sibi cunque *senescere* credas. Id est, ut credas ea aliquando sibi quærere senectutem: sed melior vulgata lectio. Faber autem rejicit, *Denique non monumenta, etc.* et legit, Omniaque *ut porro, subitoque senescere* credas, *Non ruere avulsos, etc.* Sed huic etiam conjecturæ vulgatam lectionem libenter præferam.

319. *Denique jam tuere, etc.*] Ver. 6. illos refutat, qui omnia e cœlo oriri, et in cœlum iterum resolvi sentiunt, et tamen cœlum ipsum immortale et æternum asserunt; nam quod in alias res vertitur, et quod ex iis rebus solutis reparatur et reficitur, id nativum prorsus et mortale.

Nam quodcunque alias ex se res auget, alitque,
Deminui debet, recreari cum recipit res.
Præterea, si nulla fuit genitalis origo
Terraï et Cœli, semperque æterna fuere;
Cur supera bellum Thebanum, et funera Trojæ,
Non alias alii quoque res cecinere Poëtæ?
Quo tot facta virûm toties cecidere? nec usquam
Æternis famæ monumentis insita florent?
Verum (ut opinor) habet novitatem Summa, recensque
Natura 'st Mundi, neque pridem exordia cepit.
Quare etiam quædam nunc Artes expoliuntur,
Nunc etiam augescunt; nunc addita Navigiis sunt
Multa: modo Organici melicos peperere sonores.
Denique Natura hæc rerum, Ratioque reperta 'st
Nuper, et hanc Primus cum primis Ipse repertus
Nunc ego sum, in patrias qui possim vertere voces.
Quod si forte fuisse antehac eadem omnia credis;
Sed periisse hominum torrenti sæcla vapore,
Aut cecidisse urbeis magno vexamine Mundi,
Aut ex imbribus assiduis exîsse rapaceis
Per terras Amneis, atque oppida cooperuisse:

325. *Præterea, si nulla fuit, etc.*] Mundi novitas, v. 14. probatur, tum ex eo, quod historiæ omnium antiquissimæ Thebano aut Trojano bello superiores non sint, ut esse deberent, si mundus foret, non dico æternus, sed multo vetustior; tum ex eo quod artes omnes recens adinventas habemus, siquidem autores omnium memorantur; cum, si mundus nunquam cœpisset, deberent artes, ac potissimum vitæ utiles semper extitisse. Macrobius in Somn. Scip. lib. II. cap. 10. *Quis non hinc existimet mundum quandoque cœpisse, nec longam retro hujus ætatem, cum abhinc ultra duo retro annorum millia de excellenti rerum gestarum memoria ne Græca quidem extet historia. Nam supra* Ninum, *a quo Semiramis secundum quosdam creditur procreata, nihil præclarum in libros relatum est. Si enim ab initio, imo ante initium fuit mundus, ut Philosophi volunt, cur per innumerabilium seriem seculorum non fuerat cultus, quo nunc utimur, inventus? Non literarum usus, quo solo memoriæ fulcitur æternitas? Cur denique multarum rerum experientia ad aliquas gentes recenti ætate pervenit? Ut ecce Galli vitem, vel cultum oleæ Roma jam adolescente didicerunt; aliæ vero gentes adhuc multa nesciunt, quæ nobis inventa placuerunt. Hæc omnia videntur æternitati rerum repugnare, dum opinari nos faciunt certo mundi principio singula quæque cœpisse.*

336. *Natura hæc rerum*] Physicam intelligit: plane eadem ratione Horatius, qui interdum audacior est, de Pythagora dixit, Naturæ *non sordidus autor:* Faber.

339. *Quod si forte, etc.*] His argumentis nonnulli Philosophi hoc modo respondent; Olim artes istæ viguerunt, quæ nunc florent, sed aliquando ignis, aliquando aqua delevit, vel terræ motus hausit humanum genus: inde jam novæ videntur nobis et recentes. Hoc responsum retorquet Poëta, v. 13. Nam orbem aliquando ignibus perustum, aliquando aquis obrutum, aut terræ motibus diruptum nemo sanus æternum dixerit: ideo enim hominem dicimus mortalem, quoniam illis morbis tentatur, qui in alios vehementius incidentes eos abstulerunt.

Tanto quippe magis victus fateare necesse 'st,
Exitium quoque Terraï, Cœlique futurum.
Nam cum res tantis morbis tantisque periclis
Tentarentur, ibi si tristior incubuisset
Causa; darent late cladem, magnasque ruinas:
Nec ratione alia mortales esse videmur
Inter nos, nisi quod morbis ægriscimus îsdem,
Atque illi, quos a vita natura removit.
 Præterea, quæcunque manent æterna, necesse 'st,
Aut quia sunt solido cum corpore, respuere ictus,
Nec penetrare pati sibi quicquam, quod queat arctas
Dissociare intus parteis, ut Materiaï
Corpora sunt, quorum naturam ostendimus ante:
Aut ideo durare ætatem posse per omnem,
Plagarum quia sunt expertia, sicut Inane 'st,
Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hilum:
Aut etiam, quia nulla loci sit copia circum,
Quo quasi res possunt discedere, dissolvique;
Sicut summarum Summa 'st æterna, neque extra
Quis locus est, quo dissiliant; neque corpora sunt, quæ
Possint incidere, et valida dissolvere plaga.
At neque (uti docui) solido cum corpore Mundi
Natura 'st, quoniam admistum 'st in rebus Inane:
Nec tamen est ut Inane: neque autem Corpora desunt,
Ex Infinito quæ possint forte coorta
Proruere hanc rerum violento turbine Summam,
Aut aliam quamvis cladem importare perîcli:
Nec porro natura loci, spatiumque profundi
Deficit, exspergi quo possint mœnia Mundi,
Aut alia quavis possint vi pulsa perire.
Haud igitur lethi præclusa 'st janua Cœlo,
Nec Soli, Terræque, nec altis Æquoris undis:
Sed patet immani, et vasto respectat hiatu.
 Quare etiam Nativa necessum 'st confiteare

352. *Præterea, quæcunque, etc.*] Nihil æternum aut immortale agnoscit Epicurus, præter corpora perfecte solida, inane, et τὸ πᾶν, Universum: at mundus non est corpus perfecte solidum, nec inane, neque, cum infiniti sint mundi, hæc compages potest dici Universum, v. 24: vid. lib. III. v. 807.

377. *Quare etiam Nativa, etc.*] Ex eo quod finem habiturus est mundus, concludit, v. 4. initium habuisse: nam quod aliquando peribit, olim periisset.

Hæc eadem: neque enim, mortali corpore quæ sunt,
Ex infinito jam tempore adhuc potuissent
Immensi validas ævi contemnere vireis.
  Denique tantopere inter se cum maxima Mundi
Pugnent membra, pio nequaquam concita bello;
Nonne vides aliquam longi certaminis ollis
Posse dari finem? vel cum Sol, et Vapor omnis
Omnibus epotis humoribus exsuperârint,
Quod facere intendunt, neque adhuc conata patrantur,
Tantum suppeditant Amnes, ultroque minantur
Omnia diluviare ex alto gurgite ponti;
Nequicquam: Quoniam verrentes æquora venti
Deminuunt, radiisque retexens ætherius Sol;
Et siccare prius confidunt omnia posse,
Quam liquor incœpti possit contingere finem.
Tantum spirantes æquo certamine bellum
Magnis de rebus inter se cernere certant:
Cum semel in terra fuerit superantior Ignis,
Et semel (ut fama 'st) Humor regnârit in arvis.
Ignis enim superavit, et ambens multa perussit,
Avia cum Phaëthonta rapax vis Solis equorum
Æthere raptavit toto, terrasque per omneis.
At pater Omnipotens ira tum percitus acri
Magnanimum Phaëthonta repenti fulminis ictu
Deturbavit equis in terram; Solque cadenti
Obvius æternam succepit lampada mundi;
Disjectosque redegit equos, junxitque trementeis:
Inde suum per iter recreavit cuncta gubernans.
Scilicet, ut veteres Graiûm cecinere Poëtæ;
Quod procul a vera 'st animi ratione repulsum:

381. *Denique tantopere, etc.*] Aliud demum argumentum deducit, v. 36. a pugna continua (elementorum) præcipuarum mundi partium. Cum enim ignis cum aqua committatur, et modo incendia, modo eluviones superent, quidni tandem cum totius mundi ruina hæc concertatio terminetur? Quod vero magna incendia et diluvia contigerint, de Phaëthonte et Deucalione fabulæ demonstrant, nam igne vastata, et aquis obruta erat terra; licet Poëtæ inepte finxerunt incendium istud et diluvium interventu Deorum erupisse, et cessâsse.

382. *Pio nequaquam*] Impio, quia bellum hoc est civile et intestinum.

388. *Diluviare*] Diluvio obruere.

396. *Regnârit*] *Superârit*, et versu 399. *terrasque perussit*, Gassendus.

397. *Ambens*] Ambedens ab *ambedo;* sic *ambesse* pro *ambedere*. Alii, *ambiens*.

407. *A vera 'st animi*] Melius, *vera nimis est*.

Ignis enim superare potest, ubi Materiaï
Ex infinito sunt corpora plura coorta;
Inde cadunt vires aliqua ratione revictæ,
Aut pereunt res exustæ torrentibus auris.
Humor item quondam cœpit superare coortus,
Ut fama 'st hominum, multas quando obruit urbeis;
Inde ubi vis aliqua ratione aversa recessit,
Ex Infinito fuerat quæcunque coorta,
Constiterunt Imbres, et Flumina vim minuerunt.
Sed quibus ille modis conjectus Materiaï
Fundârit Cœlum ac Terram, Pontique profunda,
Solisque et Lunæ cursus, ex ordine ponam.
Nam certe neque consilio Primordia rerum
Ordine se quæque, atque sagaci mente locârunt;
Nec quos quæque darent motus pepigere profecto:
Sed quia multa modis multis Primordia rerum
Ex infinito jam tempore percita plagis,
Ponderibusque suis consuerunt concita ferri,
Omnimodisque coire, atque omnia pertentare,
Quæcunque inter se possent congressa creare;
Propterea fit, uti magnum volgata per ævum
Omnigenos cœtus, et motus experiundo,
Tandem ea conveniant, quæ ut convenêre repente
Magnarum rerum fiant exordia sæpe,
Terraï, Maris, et Cœli, generisque Animantum.
Hic neque tum Solis rota cerni lumine largo

413. *Ut fama 'st hominum, etc.*] Gifanius, *Ut fama est* hominum multos quando obruit *undis*. Vossius, *hominum multas*, id est crimina hominum, sive impios homines: at quid hic loci Lucretius cum criminibus hominum? profecto Epicureus nunquam credidit istas aquas ad eluenda hominum peccata fuisse terrarum orbi immissas.

417. *Sed quibus ille modis, etc.*] Nativi hujus mundi exordium explicaturus, Deos, omnemque Providentiam longe removet; et totum opus materiæ permittit, v. 16. Inde *Chaos*, rudis et indigesta particularum congeries, quæ huc et illuc agitatæ, tandem pares cum paribus convenerunt, inde mare, cœlum, terra, sol, sidera, et quæcunque hic mundus continet, v. 17. Plutarchus ex Epicuro, de Placit. Phil. lib. I. cap. 4. Ὁ τοίνυν κόσμος συνέστη περικεκλασμένῳ σχήματι ἐσχηματισμένος τὸν τρόπον τοῦτον, τῶν Ἀτόμων σωμάτων, ἀπρονοήτων, καὶ τυχαίαν ἐχόντων κίνησιν, συνεχῶς τε, καὶ τάχιστα κινουμένων, εἰς τὸ αὐτὸ πολλὰ σώματα συνηθροίσθη, καὶ διὰ τοῦτο ποικιλίαν ἔχοντα καὶ σχημάτων, καὶ μεγεθῶν.

419. *Solisque et Lunæ*] Alii, *solis, lunaï.*

430. *Tandem ea conveniant, quæ ut convenêre repente*] Alii, *tandem conveniunt* ea *quæ* conjuncta, etc. et melius. In sequenti versu pro *sæpe* Faber legit *nempe;* ut et lib. II. v. 1060. At profecto vox *repente* modum tantum conjunctionis exprimit, ideoque illa, quam jactat Faber, emendatio nulla est. Vid. lib. II. v. 1060.

Altivolans poterat, neque magni Sidera mundi,
Nec Mare, nec Cœlum, nec denique Terra, neque Aër,
Nec similis nostris rebus res ulla videri:
Sed nova tempestas quædam, molesque coorta.
Diffugere inde loci partes cœpere, paresque
Cum paribus jungi res, et discludere Mundum,
Membraque dividere, et magnas disponere parteis
Omnigenis e Principiis, discordia quorum
Intervalla, Vias, Connexus, Pondera, Plagas,
Concursus, Motus turbabat, prœlia miscens,
Propter dissimileis formas variasque figuras;
Quod non omnia sic poterant conjuncta manere,
Nec motus inter sese dare convenienteis:
Hoc est a Terris altum secernere Cœlum,
Et seorsum Mare uti secreto humore pateret,
Seorsus item puri, secretique ætheris Ignes.
Quippe etenim primum Terraï corpora quæque,

438. *Inde loci*] Id est, *postea.* Infra, v. 740. Inde loci *sequitur calor.* Et v. 789. Inde loci *mortalia sæcla creavit.*

439. *Discludere*] Discernere, distinguere, etc. At *disclusis* et *discludere*, lib. III. v. 172. et lib. VI. v. 239. *diruptis* sonat, et *perrumpere.* Macrobius, Sat. lib. VI. cap. 2. his comparat illa Virgilii in Sileno, *Namque canebat uti magnum per inane coacta Semina terrarumque, animæque, marisque fuissent, Et liquidi simul ignis; ut his exordia primis Omnia, et ipse tener mundi concreverit orbis: Tum durare solum, et* discludere *Nerea ponto Cœperit, etc.*

447. *Hoc est a Terris*] Explicatio illarum vocum, *dare motus convenientes*, id est, inquit, separare cœlum a terra, etc. *Faber.* Alia vero, quam posui, interpretatio non est inepta, et *cœlum* recte aërem interpretor.

450. *Quippe etenim*] Cum rudis et indigesta corpusculorum congeries in ordinem redigatur per motum, omnisque motus a gravitate oriatur, recte inquirit poëta quid atomi gravissimæ agunt: existimavit autem Epicurus coacervatas confusasque atomos irrequieto et ingenito suo motu ita sese convolvisse, revolvisse, susque deque exagitâsse, ut postremo crassiores omnes versus medium confluxerint, et tenuiores extrusione facta a crassioribus versus circumferentiam avolârint. Porro ex crassioribus quidem illis conflatum fuisse terræ corpus, quod semina aquæ in se contineret, ut quæ non potuissent perinde avolare cum cæteris: at e cæteris, quod varii in ipsis tenuitatis gradus forent, quasdam restitisse non longe a terra, constituisse aërem, reliquas altius emersisse, et constituisse ætherem, et extrusa simul corpuscula ignea coiisse in eas moles, quæ in illo adhuc collucent, et appellantur sidera. Corpora denique illa minora rotunda, lævia fuisse, ad eum motum in circumferentiam per elisionem, seu expressionem a crassioribus factam sic determinata, ut cum ex massa tamen non exirent viis parallelis, neque juxtim inciderent, idcirco in ipso progressu si varie occursitârint, impetumque acceptum mutuo refregerint, quo usque impetu denique cessante, quæ promotiores, sive a medio remotiores extiterunt, effectæ sunt sibi invicem implicitæ, seseque mutuo continentes, comprimentes, atque idcirco speciem quandam mœniorum mundi creantes; et quæ deinceps eo appulerunt, ita sunt ab illis reflexæ, ut ab aliis subinde occursantibus tota illa ætherea atque cœlestis regio fuerit exinde concinnata. Licebit id forte intelligere ea comparatione, qua Lucretius rem explicat, dum id potuisse fieri ostendit, ut quando

Propterea quod erant gravia, et perplexa, coibant,
In medioque imas capiebant omnia sedes:
Quæ quanto magis inter se perplexa coibant,
Tam magis expressere ea, quæ Mare, Sidera, Solem,
Lunamque efficerent, et magni mœnia Mundi.
Omnia enim magis hæc e lævibus atque rotundis
Seminibus, multoque minoribu' sunt Elementis,
Quam Tellus: ideo per rara foramina terræ
Partibus erumpens primus se sustulit Æther
Signifer, et multos secum levis abstulit Igneis:
Non alia longe ratione, ac sæpe videmus,
Aurea cum primum gemmanteis rore per herbas
Matutina rubent radiati lumina Solis,
Exhalantque Lacus nebulam, Fluviique perennes;
Ipsa quoque interdum Tellus fumare videtur:
Omnia quæ sursum cum conciliantur in alto,
Corpore concreto subtexunt nubila Cœlum:
Sic igitur tum se levis, ac diffusilis Æther
Corpore concreto circumdatus undique sepsit,
Et late diffusus in omneis undique parteis,
Omnia sic avido complexu cætera sepsit.
Hunc exordia sunt Solis Lunæque secuta;
Inter utrosque globi quorum vertuntur in auris:
Quæ neque Terra sibi adscivit, neque maximus Æther;
Quod nec tam fuerint gravia, ut depressa sederent,
Nec levia, ut possent per summas labier oras:
Et tamen inter utrosque ita sunt, ut corpora viva
Versent, et partes ut Mundi totius extent.

vapores et halitus ex aqua terraque prodeuntes, et sublime elati ita sursum addensantur, concrescuntque in nubila, ut illic fiat quasi laquear, sub quo aër qui restat nobis aspectabilis contineatur. Hæc, v. 21. vid. etiam Plutarchum, cap. 4. lib. I. de Placit. Phil.

452. *In medioque imas*] Turnebus, *in medio, atque imas.*

460. *Signifer*] Alii, *Ignifer.*

465. *Ipsa quoque*] Alii, *Ipsaque ut.*

472. *Hunc exordia, etc.*] Ita terram totius mundi fundamentum, ita ætherem, mundi mœnia (cæteros planetas negligit) constituit, solem autem lunamque mediæ inter ætherem et aërem naturæ, quorum nempé principia erant aëriis, leviora, graviora ætheriis, in ipsis ætheris aërisque confiniis collocat, ubi perpetuo, ut pulmones et corda in animalibus, moventur, v. 9.

473. *Inter utrosque globi*] Hunc versum delet Lambinus, parenthesi includit Gifanius. Faber legit *astrorumque, globi;* quam emendationem excute, et nulla videbitur. Astrorum enim ortum, v. 460. docuit, *Se sustulit Æther Signifer, et multos secum levis abstulit igneis.* Deinde, v. 477. in quo *corpora bina* non *viva* legendum, totam istam de astris fabulam evertit. Dele igitur versum, qui e v. 477. natus videatur.

Quod genus in nobis quædam licet in statione
Membra manere, tamen cum sint ea, quæ moveantur.
His igitur rebus retractis, Terra repente,
Maxima, qua nunc se Ponti plaga cærula tendit,
Succidit, et salso suffudit gurgite fossas:
Inque dies quanto circum magis Ætheris æstus,
Et radii Solis cogebant undique Terram,
Verberibus crebris extrema ad limina apertam,
In medio ut propulsa suo condensa coiret:
Tam magis expressus salsus de corpore Sudor
Augebat Mare manando, camposque natanteis;
Et tanto magis illa foras elapsa volabant
Corpora multa Vaporis, et Aëris, altaque Cœli
Densebant procul a terris fulgentia templa:
Sidebant Campi, crescebant Montibus altis
Ascensus: neque enim poterant subsidere Saxa,
Nec pariter tantundem omnes succumbere partes.
Sic igitur Terræ concreto corpore pondus
Constitit, atque omnis Mundi quasi Limus in imum
Confluxit gravis, et subsedit funditus, ut Fæx.
Inde Mare, inde Aër, inde Æther ignifer ipse.
Corporibus liquidis sunt omnia pura relicta;
Et leviora aliis alia: et liquidissimus Æther,
Atque levissimus Aërias super influit auras;
Nec liquidum corpus turbantibus Aëris auris
Commiscet: sinit hæc violentis omnia verti
Turbinibus; sinit incertis turbare procellis:

481. *His igitur rebus, etc.*] Sed opus nondum perfectum est, nullibi enim, aqua, aër, ignis: fæculenta igitur ista congeries, quæ in imum confluxit, solis radiis ætherisque æstu ex omni parte pressa se contraxit; inde mare tanquam sudor emanavit, leviores autem particulæ altius evectæ elementum ignis et aëris constituerunt: cum vero hujus congeriei particulæ quædam duræ magis essent rigidæque, omnes non pariter subsidebant; inde cava loca mari recipiendo idonea, inde etiam fluviorum alvei, inde denique plani campi, et montium altitudo, v. 18.

483. *Salso suffudit gurgite fossas*] *Subtus perfudit, et complevit*, Lambinus; alii legunt *suffodit:* nam Plutarchus ex Epicuro, *καθ' αὑτὸ τὸ ὕδωρ ἐπιστὰν ἐκοίλανε τοὺς ὑποκειμένους τόπους.*

499. *Inde Mare, inde Aër, etc.*] Motus astrorum ut rectius explicet, v. 11. præmittit, quibus docet ætherem levissimum et liquidissimum super inconstantem et turbulentum aërem evectum, procellarum omnium esse expertem, et constanti æquabilique motu fluere, neque enim iste motus ætheris incredibilis, cum perennis neque unquam recurrens sit Ponti Euxini in Propontidem fluxus.

500. *Omnia pura*] Terra enim limus et fæx totius mundi penitus subsedit.

505. *Turbare*] Παθητικῶς. *Faber.*

Ipse suos Igneis certo fert impete labens.
Nam modice fluere, atque uno posse Æthera nisu,
Significat Ponti Mare, certo quod fluit æstu,
Unum labendi conservans usque tenorem.
Motibus Astrorum nunc quæ sit causa, canamus.
Principio, magnus Cœli si vertitur orbis:
Ex utraque Polum parti premere Aëra nobis
Dicendum 'st, extraque tenere, et claudere utrinque;
Inde Alium supera fluere, atque intendere eôdem,
Quo volvenda micant æterni Sidera mundi:
Ast Alium subter, contra qui subvehat Orbem;
Ut fluvios versare Rotas, atque Haustra videmus.
Est etiam quoque uti possit Cœlum omne manere
In statione, tamen cum lucida signa ferantur:
Sive quod inclusi rapidi sunt Ætheris æstus,
Quærentesque viam circumversantur, et Ignes
Passim per Cœli volvunt se immania templa:
Sive aliunde fluens alicunde extrinsecus Aër
Versat agens igneis; sive Ipsi serpere possunt,
Quo cujusque cibus vocat, atque invitat eunteis,
Flammea per cœlum pascenteis corpora passim.
Nam quid in hoc Mundo sit eorum, ponere certum
Difficile 'st: sed quid possit, fiatque per Omne
In variis Mundis varia ratione creatis,

508. *Ponti Mare*] Ita recte Lambinus, qui aliquando scripsit, *tantum mare*. Non autem fluxus refluxusque oceani, quod ridicule Fayus existimavit (unde enim iste oceani motus similis sit *uni ætheris nisui?*) sed Maris Euxini cursus intelligendus est. *Ponto*, Gifanius, id est, *in Ponto*, absurde; sed *Ponto* in libris invenit: ita vero, quasi *Ponto* vel *Pontoû* pro *Ponti* codices nunquam exhiberent.

510. *Motibus Astrorum, etc.*] Physicorum munere se probe fungi existimant Epicurei, si possibiles quasdam motuum cœlestium causas assignent: id jam agit Lucretius, v. 25. Nam si totum cœlum moveatur, tum potest esse aër duplex, alter qui superne premat, cœlumque in occasum urgeat, alter qui inferne quasi subtervehat: si quiescat orbis, tum rapidæ quædam ætheris particulæ exitum in inane spatium quærentes, nec valida mundi mœnia perfringere valentes, circumversantur, et secum astra rapiunt; vel aër aliquis externus irruit et versat; vel tandem ipsa prorepunt astra, prout corporibus igni suo alendo idoneis per cœlum ducuntur.

513. *Extraque tenere*] Alii, *et utraque tenere*.

515. *Æterni*] Cœlum Epicurus non dixerit *æternum*. Faber autem legit *alterni;* mundum vero seu cœlum *alternum* dixit, quod *alternis* dierum noctiumque vicibus modo sol modo stellæ prodeant, et cœlum vertatur.

517. *Haustra*] Rotarum cadi, ab hauriendo; *Nonius*.

522. *Volvunt se*] Istud *se* delendum.

Ibid. *Immania templa*] Virgilius, *Posuitque* immania *templa*. Alii tamen *inania*.

526. *Pascenteis corpora flammea*] Ut lib. II. Depascimus *aurea dicta*. Alii autem, *pascentes corpora sua flammea*.

Id doceo; plureisque sequor disponere causas
Motibus astrorum, quæ possint esse per Omne.
E quibus una tamen sit et hæc quoque causa necesse 'st,
Quæ vegeat motum signis: sed quæ sit earum
Præcipere, haud quaquam 'st pedetentim progredientis.
  Terraque ut in media Mundi regione quiescat,
Evanescere paullatim, et decrescere pondus
Convenit: atque aliam naturam subter habere
Ex ineunte ævo conjunctam, atque uniter aptam
Partibus Aëriis Mundi, quibus insita sidit.
Propterea non est oneri, neque deprimit auras;
Et sua cuique Homini nullo sunt pondere Membra:
Nec Caput est oneri Collo, nec denique totum
Corporis in Pedibus pondus sentimus inesse.
At quæcunque foris veniunt, impôstaque nobis
Pondera sunt, lædunt permulto sæpe minora:
Usqueadeo magni refert, cui quæ adjaceat res.
Sic igitur Tellus non est aliena repente
Adlata, atque auris aliunde objecta alienis:
Sed pariter prima concepta ab origine Mundi;
Certaque pars ejus, quasi nobis Membra, videtur.
  Præterea grandi tonitru concussa repente
Terra, supra se quæ sunt, concutit omnia motu:
Quod facere haud ulla posset ratione, nisi esset
Partibus aëriis mundi, cœloque revincta:

533. *Quæ vegeat motum signis*] Alii, *Quæ vegeat motu in signis. Veget* autem *vegetat*, erigit, excitat. Ennius. *Æquora salsa* veges *ingentibus ventis.*

535. *Terraque ut in media, etc.*] Merito autem aliquis inquirat, cum telluris grave pondus toties memorat Lucretius, cur in medio aëre quiescat, cur non perrumpat et in infinitum inane præceps descendat. Respondet Poëta, v. 16. quod quamvis telluri aër solus circumfusus esse contingat, quia tamen tam aër quam terra cognatione vincta tenentur, ejusdemque totius partes ab ipsa sui origine sunt, ideo aëri terra non est oneri, sed quasi omni gravitate compressioneque deposita illi insidet. Secus autem foret si terra hæc ex alio mundo adveheretur, sic enim suo pondere aërem istum premeret; quemadmodum minimum pondus nostris corporibus sentitur si extrinsecus apponatur, cum tamen nec caput, nec cætera membra sibi mutuo sint gravia, quod sibi mutuo congenea sint, communique jure vinciantur. Epicurus ad Herodotum dixit, τὴν γῆν τῷ Ἀέρι ἐποχεῖσθαι ὡς συγγενῆ. Hanc vero telluris cum aëre connexionem probat, v. 6. quia fulmine, quod violentos in aëre motus excitat, concussa tremit. Deinde, ne quis miretur aërem, qui sit res adeo tenuis, sustinere molem tantopere crassam, subjungit, v. 8. tenuissimam rem, animam viz. nostram, sustinere corpus ponderosum, imo saltu in altum tollere valere.

539. *Insita sidit*] Optime Lambinus, sed non ita Gifanius, qui, *vivit.*

546. *Cui quæ adjaceat res*] Gifanius, *quid quæ adjaceat res.*

Nam communibus inter se radicibus hærent
Ex ineunte ævo conjuncta, atque uniter apta.
Nonne vides etiam, quam magno pondere nobis
Sustineat corpus tenuissima vis Animaï,
Propterea quia tam conjuncta, atque uniter apta 'st?
Denique jam saltu pernici tollere Corpus
Quis potis est, nisi vis Animæ, quæ membra gubernat?
Jamne vides quantum tenuis natura valere
Possit, ubi est conjuncta gravi cum corpore, ut Aër
Conjunctus terris, et nobis est Animi vis?
Nec nimio Solis major rota, nec minor ardor
Esse potest, nostris quam sensibus esse videtur.
Nam quibus e spatiis cunque Ignes lumina possunt
Adjicere, et calidum membris adflare vaporem,
Illa ipsa intervalla nihil de corpore limant
Flammarum, nihilo ad speciem 'st contractior Ignis.
Proinde calor quoniam Solis, lumenque profusum
Perveniunt nostros ad sensus, et loca tingunt:
Forma quoque hinc Solis debet filumque videri,
Nil adeo ut possis plus, aut minus addere vere.
Lunaque sive notho fertur loca lumine lustrans,
Sive suam proprio jactat de corpore lucem,

561. *Quis potis est*] Ita scripserunt scioli, quia dubitaverunt an dici latine possit, *nullum animal potis est efficere.* Idque eo accidit quia Ennium, Plautum, Terentium, alios non legerant, quin nec Lucretii latinitatem unquam observârunt; ipse enim alicubi; *Conjunctum est id, quod nunquam sine perniciali Discidio* potis est *sejungi*—in lib. IV. *Tenue locis quia* non potis est *adfigere adhæsum.* Lib. V. *Corpus* non potis est *cerni*—ideo lege, *Quid potis est.* Faber.

565. *Nec nimio Solis major rota, etc.*] De magnitudine solis et siderum Epicurus in epistola ad Pythoclem; *Magnitudo solis, et reliquorum siderum, quod ad nos quidem attinet tanta est, quanta et apparet; quod ad ipsam vero rem spectat, aut paullo major, aut paullo minor, aut præcise tanta, quanta videtur est, ut oculi aut nihil aut non multum mentiantur.* Idem asserit Poëta, v. 10. argumentum a sensu desumens: donec lumen calorque ignis a nobis sentiantur, dum ab igne recedimus, ignis nihilo contractior apparet, quam dum prope sumus. At lumen caloremque solis sentimus, ideo eadem est illius quæ apparet magnitudo. Deinde, v. 10. de luna addit, nos extremam illius oram, ac summam faciem distincte cernere; at confuse cerneretur, si tam longe distaret ut aliquid illius magnitudinis longinquitate detereretur. Demum, v. 7. de sideribus subjungit, ea non multo minora neque multo majora esse, vel tanta esse quanta videantur, quia ista varietate exhibentur et ignes qui apud nos ex intervallo interdiu noctuque spectantur. Hæc ipse Epicurus ad Pythoclem.

569. *Illa ipsa intervalla*] *Nil visus intervalla.* Gifanius.

572. *Et loca tingunt*] Alii, *et loca fulgent.* Et versu sequenti *filumque* Lambinus: vid. v. 581. dum vulg. *sublime;* et Gifanius, *illimque,* id est, *illincque.* Frustra. *Sublime* autem ferri potest, cum versu 584. legimus, *Tanta hinc videatur in alto.*

Quicquid id est, nihilo fertur majore figura,
Quam, nostris oculis quam cernimus, esse videtur.
Nam prius omnia, quæ longe remmota tuemur
Aëra per multum specie confusa videntur,
Quam minimum filum: quapropter Luna necesse 'st,
Quandoquidem claram speciem, certamque figuram
Præbet, ut est oris extremis cunque notata,
Quanta hæc cunque fuat, tanta hinc videatur in alto.
  Postremo, quoscunque vides hinc ætheris Igneis,
(Quandoquidem, quoscunque in terris cernimus igneis,
Dum tremor est clarus, dum cernitur ardor eorum,
Perparvum quiddam interdum mutare videntur
Alterutram in partem filum, cum longius absint,)
Scire licet, perquam pauxillo posse minores
Esse, vel exigua majores parte, brevique.
  Illud item non est mirandum, qua ratione
Tantulus ille queat tantum Sol mittere lumen,
Quod maria, ac terras omneis cœlumque rigando
Compleat, et calido perfundat cuncta vapore.
Nam licet hinc Mundi patefactum totius unum
Largifluum fontem scatere, atque erumpere flumen
Ex omni Mundo, quo sic Elementa vaporis
Undique conveniunt, et sic conjectus eorum
Confluit, ex uno capite hic ut profluat ardor;
Nonne vides etiam, quam late parvus aquaï
Prata riget Fons interdum, campisque redundet?
Est etiam quoque, uti non magno Solis ab igni
Aëra percipiat calidis fervoribus ardor,
Opportunus ita 'st si forte, et idoneus Aër,
Ut queat accendi parvis ardoribus ictus;

588. *Mutare videntur*] Palmerius, *mutare videtur*, id est, *mutari filum*. Hac observatione potuimus carere.

592. *Illud item non est, etc.*] Sed tantus ille calor et lumen per universum, quaqua patet, æthera diffusum e tantulo et quasi pedali sole emanare vix posse videatur. Huic difficultati ut satisfaciat Lucretius, docet, v. 11. solem concipi posse ut fontem perennem lucis et caloris, quod in ipsum ex toto mundo semina lucis et caloris confluant tanquam in scaturiginem, ita ut non unius solis, sed totius mundi lumen et calorem sentiamus. Deinde subjungit, v. 10. forte aërem vicinum soli ab illo accendi, multasque igneas particulas nobis quidem inconspicuas circa solem esse, et inde tantus calor, lumenque tam longe et late profusum.

597. *Erumpere flumen*] Alii, *lumen*, fortasse melius. Alias de solis lumine, de quo, v. 593. objectionem instituit, nihil dixisse videatur.

604. *Percipiat*] Sic lib. IV. *Quam quæ* percipiunt *oculos, visumque lacessunt.*

Quod genus interdum segetes stipulamque videmus
Accipere ex una scintilla incendia passim:
Forsitan et rosea Sol alte lampade lucens
Possideat multum cæcis fervoribus ignem
Circum se, nullo qui sit fulgore notatus,
Æstiferum ut tantum radiorum exaugeat ictum.
Nec ratio Solis simplex, nec certa patescit,
Quo pacto æstivis e partibus Ægocerotis
Brumaleis adeat flexus, atque inde revertens
Canceris ut vertat metas se ad Solstitialeis:
Lunaque mensibus id spatium videatur obire,
Annua Sol in quo consumit tempora cursu:
Non, inquam, simplex his rebus reddita causa 'st.
Nam fieri vel cum primis id posse videtur,
Democriti quod sancta viri sententia ponit;
Quanto quæque magis sint terram Sidera propter,
Tanto posse minus cum cœli turbine ferri.
Evanescere enim rapidas illius, et acreis
Imminui subter vireis, ideoque relinqui
Paullatim Solem cum posterioribu' Signis,
Inferior multo quod sit, quam fervida Signa:
Et magis hoc Lunam; et quanto demissior ejus
Cursus abest procul a Cœlo, terrisque propinquat,
Tanto posse minus cum Signis tendere cursum.
Flaccidiore etiam quanto jam turbine fertur
Inferior quam Sol, tanto magis omnia Signa
Hanc adipiscuntur, circum, præterque feruntur:
Propterea fit, ut Hæc ad Signum quodque reverti

608. *Accipere*] Sic lib. VI. v. 149. *Aridior porro si nubes* accipit *ignem*. Gifanius tamen, *accendere*.

613. *Nec ratio Solis, etc.*] Annuum solis, et menstruum lunæ cursum per duodecim signa Zodiaci ut explicet, primo, v. 23. proponit sententiam Democriti, qui docuit inferiora sidera a summo cœlo rapi et circumferri, celerius aut tardius pro rata uniuscujusque sideris a summo isto cœlo distantia. Sol igitur celerius quam luna, ideoque illum rarius quam illam signa assequuntur et prætereunt: neque mirum si luna uno mense signa omnia, in quibus duodecim terit sol, percurrere videatur. Deinde, v. 13. Duos aëres lunæ solique inservientes introducit, quorum altero a Cancro ad Capricornum detruduntur, altero a Capricorno ad Cancrum stato tempore subvehuntur: et ne illud incredibile videatur, jubet nubes spectare quas diversi venti in partes diversas protrudunt.

615. *Flexus*] Mox vocat *metas:* viz. de cursu siderum agens vocibus utitur certamini curuli accommodatis.

616. *Canceris*] Ita olim dicebatur, nunc *Cancri*. Apud S. Cyprianum, p. 234. *veluti Cancere infecta* legimus.

Mobilius videatur, ad Hanc quia Signa revisunt.
  Fit quoque ut e mundi transversis partibus Aër
Alternis certo fluere alter tempore possit,
Qui queat æstivis Solem detrudere Signis
Brumaleis usque ad flexus, gelidumque rigorem:
Et qui rejiciat gelidis a Frigoris umbris
Æstiferas usque in parteis, et fervida Signa.
Et ratione pari Lunam, Stellasque putandum 'st,
Quæ volvunt magnos in magnis orbibus annos,
Aëribus posse alternis a partibus ire.
Nonne vides etiam diversis nubila ventis
Diversas ire in parteis, inferna supernis?
Quî minus illa queant per magnos ætheris orbeis
Æstibus inter se diversis Sidera ferri?
  At Nox obruit ingenti caligine terras,
Aut ubi de longo cursu Sol extima cœli
Impulit, atque suos efflavit languidus igneis
Concussos itere, et labefactos aëre multo:
Aut quia sub terras cursum convertere cogit
Vis eadem, supera terras quæ pertulit orbem.
  Tempore item certo roseam Matuta per oras
Ætheris Auroram defert, et lumina pandit,
Aut quia Sol idem sub terras ille revertens
Anticipat cœlum radiis accendere tentans:
Aut quia conveniunt ignes, et semina multa

635. *Ad Hanc quia Signa revisunt*] Alii, *recurrunt*. Sed *visere ad*, et *revisere ad*, optimi autores, et ipse Lucretius, lib. II. et lib. VI.

643. *Magnos—annos*] Stellarum periodos, et Saturni, Jovis, Martisque revolutiones respicere videtur.

649. *At Nox obruit*] Diem sequitur nox, quia, v. 6. sol longo cursu languidus, occasurus enim languescere videtur, extinguitur, vel quia eadem vi qua supra terras diurno tempore volvebatur, subter terras nocturno fertur. Epicurus in epistola ad Pythoclem, ortum et occasum solis et lunæ κατ' ἐμφάνειάν τε ὑπὲρ γῆς, καὶ πάλιν ἐπίκρυψιν, vel κατ' ἄναψιν, καὶ κατὰ σβέσιν posse fieri contendit.

650. *Extima*] Sive *ultima* legas, perinde est.

655. *Tempore item certo, etc.*] Ante Solis exortum splendor quidam, qui aurora dicitur, illustrat cœlos, quoniam sol sub terras ab occasu in ortum revertens, antequam ipse appareat, effundat radios, vel quia dispersa hesterno itinere ignis semina ibi confluunt, et prius quam formârunt aut accenderunt solis globum, debili luce æthera illustrant. Posteriorem causam fabula, quæ apud Pomponium Melam, lib. V. cap. 6. et Diodorum Siculum, lib. XVII. legatur, confirmat; et si constantia illius confluxus cuiquam incredibilis videatur, is consideret non minorem in multis aliis rebus constantiam deprehendi.

Ibid. *Matuta*] Ino, seu Leucothea apud Græcos.

Confluere ardoris consuerunt tempore certo,
Quæ faciunt Solis nova semper lumina gigni.
Quod genus Idæis fama 'st e montibus altis
Dispersos igneis orienti lumine cerni;
Inde coire globum quasi in unum, et conficere orbem.
Nec tamen illud in his rebus mirabile debet
Esse, quod hæc Ignis tam certo tempore possint
Semina confluere, et Solis reparare nitorem.
Multa videmus enim, certo quæ tempore fiunt
Omnibus in rebus: florescunt tempore certo
Arbusta, et certo dimittunt tempore florem.
Nec minus in certo denteis cadere imperat ætas
Tempore, et impubem molli pubescere veste,
Et pariter mollem malis demittere barbam.
Fulmina postremo, Nix, Imbres, Nubila, Venti,
Non nimis incertis fiunt in partibus anni.
'Namque ubi sic fuerunt causarum exordia prima,
Atque uti res mundi cecidere ab origine prima,
Consequa natura 'st jam rerum ex ordine certo.
Crescere itemque Dies licet, et tabescere Nocteis,

662. *Quod genus Idæis, etc.*] Diodorus Siculus, lib. XVII. p. 491. *ἴδιον δέ τι καὶ παράδοξον συμβαίνει γίνεσθαι περὶ τοῦτο τὸ ὄρος, κατὰ γὰρ τὴν τοῦ Κυνὸς ἐπιτολὴν ἐπ' ἄκρας τῆς κορυφῆς διὰ τὴν νηνεμίαν τοῦ περιέχοντος Ἀέρος ὑπερπετῆ γίνεσθαι τὴν ἄκραν τῆς τῶν ἀνέμων πνοῆς· ὁρᾶσθαι δὲ τὸν ἥλιον ἔτι τῆς νυκτὸς οὔσης ἀνατέλλοντα τὰς ἀκτίνας οὐκ ἐν κυκλοτερεῖ σχήματι τετραμμένον, ἀλλὰ τὴν φλόγα κατὰ πολλοὺς τόπους ἔχοντα διεσπαρμένην, ὥστε δοκεῖν πυρὰ πλείω θιγγάνειν τοῦ τῆς γῆς ὁρίζοντος. Μετ' ὀλίγον δὲ συνάγεται ταῦτα πρὸς ἓν μέγεθος, ἕως ἂν γένηται τρίπλεθρον διάστημα, καὶ τότε τῆς ἡμέρας ἐπιλαβούσης, τὸ φαινόμενον τοῦ ἡλίου μέγεθος πληρωθὲν τὴν τῆς ἡμέρας διάθεσιν κατασκευάζει.*

670. *Dimittunt—florem*] Ver. 757. *Solque suos etiam dimittere languidus igneis, etc.*

672. *Veste*] Virgilius, Æneid. VIII. *Aurea cæsaries illis, atque aurea* vestis: hoc est barba, unde e contra *investes* dicimus *imberbes:* unde est, *Tunc mihi prima genas* vestibat *flore juventas*. Servius.

675. *Non nimis incertis*] Faber, *Non minus hæc certis.*

676. *Namque ubi sic fuerunt*] Hunc versum delet Faber, et in sequenti legit, *namque uti res mundi, etc.* retineri vero potest iste versus, si legatur, *namque uti sanxerunt.* Sic lib. I. v. 580, 581. *Et quid quæque queant per fœdera Naturaï, Quid porro nequeant,* sancitum *quandoquidem extat.* Ita igitur conjicio legendum, nec pudet conjecturæ.

678. *Consequa natura 'st rerum*] E vetusto cod. Gronovius, *Consequiæ quoque rerum sunt ex ordine certo.*

679. *Crescere itemque Dies, etc.*] Dies noctesque anni decursu sic increscere et decrescere, ut prolixitatis ac brevitatis utriusque vices exquisite per hyemem æstatemque alternentur, res mira semper visa est; id vero fit, quoniam circuitiones solis supra ac infra terram nunc celerius, nunc tardius fiunt, quatenus ipsæ locorum seu viarum, quibus sol incedit, longitudines sunt alternæ, v. 16. In quibus describit Poëta inæqualia arcuum diurnorum nocturnorumque segmenta in positu sphæræ obliquo, æquatorem tamen ab hac lege

Et minui Luces, cum sumant augmina Noctes;
Aut quia Sol idem sub terras, atque superne,
Imparibus currens anfractibus ætheris oras
Partit, et in parteis non æquas dividit orbem;
Et quod ab alterutra detraxit parte, reponit
Ejus in adversa tanto plus parte relatus,
Donicum ad id signum cœli pervênit, ubi anni
Nodus nocturnas exæquat lucibus umbras.
Nam medio cursu flatus Aquilonis, et Austri,
Distinet æquato cœlum discrimine metas,
Propter Signiferi posituram totius orbis;
Annua Sol in quo contundit tempora serpens,
Obliquo terras, et cœlum lumine lustrans:
Ut ratio declarat Eorum, qui loca cœli
Omnia dispositis signis ornata notârunt.
  Aut quia crassior est certis in partibus Aër,
Sub terris ideo tremulum jubar hæsitat ignis,
Nec penetrare potest facile atque emergere ad ortus:
Propterea noctes hiberno tempore longæ
Cessant, dum veniat radiatum insigne diei.
  Aut etiam, quia sic alternis partibus anni
Tardius et citius consuerunt confluere ignes,
Qui faciant Solem certa de surgere parte.
  Luna potest Solis radiis percussa nitere,

excipit, qui in quavis etiam obliquitate in duas æquas partes ab horizonte dividitur; ex quo fit ut sol bis in ipso intra annum constitutus, duo ubivis gentium faciat æquinoctia: hinc signum illud in quo nodum æquinoctialem esse dixit intelligendum duplex est, Aries viz. et Libra, in cujus utriusque initio mutua fit signiferi, æquatorisque intersectio. Deinde subjungit, v. 5. id fieri posse, quod certa sunt per ætherem loca, quæ possint a sole ob factam majorem minoremque resistentiam velocius segniusve percurri. Demum, v. 3. quia alternis anni partibus tardius aut citius conveniant isti ignes qui faciunt, vel accendunt solem.

680. *Cum sumant augmina*] Lib. II. *Augmina sumunt.* Augentur.

682. *Anfractibus*] Viis sinuosis et flexuosis.

686, 687. *Anni Nodus*] Propter intersectionem Zodiaci et Æquatoris.

696. *Hæsitat*] Tardius sese expedit; *Faber.*

703. *Luna potest Solis radiis, etc.*] Quod ad lunam attinet, si lucem a sole accipiat, si globosæ sit figuræ, et sub sole cursum suum peragat, tum varium illius multiplicemque vultum recte illi explicant, qui varia solis illustratione prout ad solem accedit, vel recedit a sole, phases lunæ variari existimant, v. 11. Si vero lucem aliunde non accipiat, tum concipi potest aliud corpus opacum quidem, et cassum omni lumine, quod una cum luna fertur, et illius radios avertit, v. 5. Vel intelligere possumus lunæ globum ex dimidia tantum parte lucidum, qui, si circa suum centrum volvatur, varias quas videmus phases exhibebit, v. 9. Quibus hæc omnia displicent, isti habeant lunas quotidie nascentes et intereuntes; id

Inque dies majus lumen convertere nobis
Ad speciem, quantum Solis secedit ab orbe,
Donicum eum contra pleno bene lumine fulsit,
Atque oriens obitus ejus super edita vidit:
Inde minutatim retro quasi condere lumen
Debet item, quanto propius jam Solis ad ignem
Labitur ex alia Signorum parte per orbem:
Ut faciunt, Lunam qui fingunt esse pilaï
Consimilem, cursusque viam sub sole tenere;
Propterea fit uti videantur dicere verum.
  Est etiam quoque uti proprio cum lumine possit
Volvier, et varias splendoris reddere formas:
Corpus enim licet esse aliud, quod fertur, et una
Labitur omnimodis occursans officiensque,
Nec potis est cerni, quia cassum lumine fertur.
Versarique potest, globus ut, si forte, pilaï
Dimidia ex parti candenti lumine tinctus;
Versandoque globum varianteis edere formas,
Donicum eam partem, quæcunque est ignibus aucta,
Ad speciem vertit nobis, oculosque patenteis:
Inde minutatim retro contorquet, et aufert
Luciferam partem glomeraminis, atque pilaï:
Ut Babylonica Chaldæûm doctrina refutans
Astrologorum artem contra convincere tendit;
Proinde quasi fieri nequeat quod pugnat uterque,
Aut minus hoc illo sit cur amplectier ausis.
  Denique, cur nequeat semper nova Luna creari
Ordine formarum certo, certisque figuris;
Inque dies privos abolescere quæque creata,

enim certo tempore fieri posse multa alia demonstrant, v. 20.

714. *Est etiam quoque uti*] Hæc dicitur Anaximandri opinio, quæ tamen ab illius sententia maxime distat; nam si forsan lunam dixerit *ἴδιον ἔχειν φῶς*, Plut. de Placit. Phil. lib. II. cap. 26. et 28. (*ἔφασκέν τε σελήνην ψευδοειδῆ, καὶ ἀπὸ ἡλίου φωτίζεσθαι*: Laërtius) aliud tamen corpus quod una feratur, quod omnibus modis occurrat et officiat, ne quidem in somnis vidit. Plutarch. de Pl. Phil. lib. II. cap. 26.

719. *Versarique potest*] Ita docuit Berosus sub Antiocho Sotere Astronomia clarus.

726. *Ut Babylonica*] Per Babylonicam Chaldæûm doctrinam intelligit Chaldæos qui Berosi hypothesin contra *vulgarem astrologiam* tuebantur. *Chaldæi* enim hoc loco sectæ nomen est, non gentis: *παρὰ δὲ Βαβυλωνίοις, ἢ Ἀσσυρίοις Χαλδαῖοι, Γυμνοσοφισταὶ παρὰ Ἰνδοῖς*: Laërtius. Idem Cicero in II. de Divinat.

732. *Abolescere*] *Aborisci*, Gifanius, qui tamen fatetur se vocem istam nunquam legisse. Gassendus, *aboriri.*

Atque alia illius reparari in parte, locoque,
Difficile 'st ratione docere, et vincere verbis:
Ordine cum videas tam certo multa creari.
It Ver, et Venus, et Veneris prænuntius ante
Pinnatus graditur Zephyrus vestigia propter;
Flora quibus Mater præspergens ante viaï
Cuncta coloribus egregiis, et odoribus opplet.
Inde loci sequitur Calor aridus, et comes una
Pulverulenta Ceres, et Etesia flabra Aquilonum.
Inde Autumnus adit; graditur simul Euius Euan:
Inde aliæ tempestates, ventique sequuntur,
Altitonans Vulturnus, et Auster fulmine pollens.
Tandem Bruma niveis adfert, pigrumque rigorem
Reddit, Hyems sequitur, crepitans ac dentibus Algus.
Quo minus est mirum, si certo tempore Luna
Gignitur, et certo deletur tempore rursus:
Cum fieri possint tam certo tempore multa.
  Solis item quoque defectus, Lunæque latebras,
Pluribus e causis fieri tibi posse putandum 'st.
Nam cur Luna queat Terram secludere Solis
Lumine, et a terris altum caput obstruere eii,
Objiciens cæcum radiis ardentibus orbem:
Tempore eodem aliud facere id non posse putetur
Corpus, quod cassum labatur lumine semper?
Solque suos etiam dimittere languidus igneis
Tempore cur certo nequeat, recreareque lumen,
Cum loca præteriit flammis infesta per auras,
Quæ faciunt igneis interstingui atque perire?
Et cur Terra queat Lunam spoliare vicissim
Lumine, et oppressum Solem super ipsa tenere,

734. *Difficile 'st*] Faber, *Id facile;* quem sequatur ille qui conjecturam certitudini præfert.

746. *Crepitans ac dentibus Algus*] Vulgatæ lectionis, *accentibus Algi,* non meminissem, nisi eam Fayus, acutus et bellus homo, huic, qua nulla est verior aut venustior, prætulisset.

750. *Solis item quoque, etc.*] Demum fit solis defectus, cum luna aut aliud opacum corpus subjectum soli radios illius excipit, et ab ulteriori ad terram progressu prohibet. Luna item deficit, cum incidit in umbram terræ, aut alterius alicujus opaci corporis quod e regione solis interpositum interjectumque sit. Aut denique sol et luna, cum loca quædam cœli suis ignibus infesta et inimica percurrant, languent; et quasi deliquium patiuntur, v. 20.

759. *Flammis infesta*] Ver. 769. *Luminibus propriis inimica.* Lambinus autem, flammis immoderatis oppleta vel occupata, et quodammodo infestata et vexata. Huic vero interpreti ne credas.

762. *Oppressum Solem super ipsa te-*

Menstrua dum rigidas Coni perlabitur umbras:
Tempore eodem aliud nequeat succurrere Lunæ
Corpus, vel supera Solis perlabier orbem,
Quod radios interrumpat, lumenque profusum?
Et tamen ipsa suo si fulgit Luna nitore,
Cur nequeat certa mundi languescere parte,
Dum loca luminibus propriis inimica pererrat?
Quod superest, quoniam magni per cærula Mundi
Qua fieri quicquid posset ratione, resolvi:
Solis uti varios cursus, Lunæque meatus
Noscere possemus, quæ vis, et causa cieret:
Quove modo soleant offecto lumine obire,
Et nec opinanteis tenebris obducere terras,
Cum quasi connivent; et aperto lumine rursum
Omnia convisunt clara loca candida luce.
Nunc redeo ad Mundi novitatem, et mollia terræ
Arva, novo fœtu quid primum in luminis oras
Tollere, et incertis tentârit credere ventis.
Principio, genus Herbarum, viridemque nitorem
Terra dedit circum colleis; camposque per omneis
Florida fulserunt viridanti prata colore:
Arboribusque datum 'st variis exinde per auras
Crescendi magnum immissis certamen habenis:
Ut Pluma atque Pili primum Setæque creantur
Quadrupedum in membris, et corpore pennipotentum;

nere] Lambinus, *oppressum sub Solem ipsa, etc.* Sed ridicule facit, qui istud *Super* de *Luna* intelligit, imo ad *Terram* referri debet, quod ratio, et versus sequentes probant. Ita recte Faber. Fayus autem, *retinere Solem absconditum supra seipsam.* Œdipum quæras, ego Davus sum.

764. *Succurrere*] Succedere in locum Lunæ; *Fayus:* digna Fayo sententia. *Succurrere* autem, *subter ire.*

770. *Quod superest, quoniam, etc.*] Explicatis suo more solis, lunæ, et astrorum motibus, a cœlis ad terras, v. 11. descendit, rerum ortum et originem e tellure rerum omnium parente enarraturus.

774. *Offecto*] Obducto et obstructo, et per alicujus corporis interpositionem ad tempus excluso. *Lambinus.*

776. *Cum quasi connivent*] Solem et lunam tanquam duos hujus mundi oculos concipe.

781. *Principio, genus Herbarum, etc.*] Ita, v. 18. ortum rerum e recenti tellure enarrat Lucretius, ut ipsam originem spectasse videatur: nam primum Herbæ, deinde Arbores, postea Animalia minus perfecta, et demum perfectiora. Quippe cum mures, ranas, et ejusmodi animalia sponte nasci hodie, cum totus mundus consenuit, videamus, quid a recenti tellure, et adulto æthere sperare non licet?

785. *Magnum immissis certamen habenis*] Arboribus datum, a Natura viz. ut certatim sine ulla mora, ullove impedimento crescerent; allegoria est ducta ab equis quibus habenæ ab aurigis inter currendum laxantur. *Lambinus.*

Sic nova tum Tellus herbas virgultaque primum
Sustulit: inde loci Mortalia sæcla creavit
Multa modis multis varia ratione coorta:
Nam neque de Cœlo cecidisse Animalia possunt,
Nec terrestria de salsis exisse lacunis.
Linquitur ut merito maternum nomen adepta
Terra sit, e terra quoniam sunt cuncta creata:
Multaque nunc etiam existunt animalia Terris,
Imbribus, et calido Solis concreta vapore.
Quo minus est mirum, si tum sunt plura coorta,
Et majora nova Tellure, atque Æthere adulto.
Principio, genus Alituum, variæque Volucres
Ova relinquebant exclusæ tempore verno;
Folliculos ut nunc teretes æstate Cicadæ
Linquunt, sponte sua victum, vitamque petentes.
Tum tibi Terra dedit primum Mortalia sæcla:
Multus enim Calor, atque Humor superabat in arvis.
Hinc ubi quæque loci regio opportuna dabatur,
Crescebant Uteri terræ radicibus apti;
Quos ubi tempore maturo patefecerat ætas
Infantum fugiens humorem, aurasque petissens,
Convertebat ibi Natura foramina terræ,
Et succum venis cogebat fundere apertis
Consimilem Lactis; sicut nunc Fœmina quæque
Cum peperit, dulci repletur Lacte, quod omnis
Impetus in mammas convertitur ille alimenti.
Terra cibum Pueris, vestem Vapor, Herba cubile
Præbebat multa et molli lanugine abundans.

799. *Principio, genus Alituum, etc.*] Primum volucres ovis excluduntur, verno quidem tempore, id enim tempus maxime opportunum, sed plumis, pennis, iis denique viribus instructæ, ut sponte sua victum quæritarent. Deinde e quibusdam folliculis, quos uteros appellemus, terræ adhærentibus alia animalia, atque ipsi homines eruperunt, quibus alendis idoneus liquor lacti simillimus e matris terræ venis commode in ora singulorum fluxit, nam parienti telluri non minus quam fœminis lac recte attribui videatur: ita tellus alimentum dedit, temperies aëris fecit ut vestimentis non esset opus, et molle cubile præbebat terra multo gramine abundans, v. 17.

806. *Uteri terræ radicibus apti*] Συναφθέντες. Olim Censorinus, cap. 2. ut hodie Fayus, vocem *radicibus* voci *terræ* adjunxit: sed fallitur. Vide omnino Diodorum Siculum, lib. I. magnum enim operæ pretium fuerit: *Faber.*

808. *Fugiens humorem*] In quo viz. infantes in istis uteris inclusi natabant.

809. *Ibi*] *Ibus* pro *iis*, Lambinus. *Ibi* Faber: tum mihi videtur respicere vocem *ubi*, v. 805.

813. *Impetus—alimenti*] Nil melius poterat, sentiri potest, non explicari.

At novitas Mundi nec frigora dura ciebat,
Nec nimios æstus, nec magnis viribus auras:
Omnia enim pariter crescunt, et robora sumunt.
Quare etiam atque etiam maternum nomen adepta
Terra tenet merito, quoniam genus ipsa creavit
Humanum, atque Animal prope certo tempore fudit
Omne, quod in magnis bacchatur montibu' passim,
Aëriasque simul Volucreis variantibu' formis.
Sed quia finem aliquam pariendi debet habere,
Destitit, ut Mulier spatio defessa vetusto,
Mutat enim mundi naturam totius ætas,
Ex alioque alius status excipere omnia debet,
Nec manet ulla sui similis res: omnia migrant,
Omnia commutat Natura, et vertere cogit.
Namque aliud putrescit, et ævo debile languet:
Porro aliud concrescit, et e contemtibus exit.
Sic igitur Mundi naturam totius ætas
Mutat et ex alio Terram status accipit alter,
Quod potuit, nequeat: possit, quod non tulit ante.
Multaque tum Tellus etiam portenta creare
Conata 'st, mira facie, membrisque coorta; [remotum)
(Androgynum inter utrum, nec utrumque et utrinque
Orba pedum partim, manuum viduata vicissim,

816. *At novitas Mundi, etc.*] Quomodo autem vim frigoris aut caloris ferre, aut vivere potuerunt, aut omnino nasci, cum sol exureret, frigus astringeret? quia in principio mundi non erat hyems et æstas, sed perpetua temperies, et ver æquabile, v. 3. Ab omni igitur retro ætate Tellus Mater jure dicta est, cum volucres, feras, ipsum denique hominem produxit.

818. *Omnia enim pariter, etc.*] Ita quoque æstas et hyems, ista enim hujus versus sententia.

824. *Sed quia finem aliquam, etc.*] Cur vero nihil horum fieri etiamnum videmus? Quoniam, v. 11. temporis conditio mutatur, terra desiit parere; et quid mirum si mundus jam senex, modo calore, modo frigore nimio, et aliis longæ ætatis incommodis vexatus, sterilis tandem fiat et effœtus?

835. *Multaque tum Tellus, etc.*] Quoniam fortuito nata erant animalia, putandum est in principio mundi alia quædam innumerabilia animalia miranda specie et magnitudine fuisse nata, sed ea permanere non potuisse, quod imperfecta erant, et quod illa sumendi cibi facultas, aut coëundi, generandique ratio defecit, v. 20. Nam quæcunque videmus animalium genera, aut suis virtutibus aut hominum cura conservantur; leones defendunt vires, dolus vulpes, cervos fuga, etc. Quæ nostris commodis inserviunt, canes, boves, equos, etc. nos ipsi defendimus et tuemur; sed quid imperfecta, et quæ nulli usui forent aleremus?

837. *Androgynum, etc.*] Quid de varia spurii versus lectione inquiramus, cum totus deleri debeat? Monebo tamen Heinsium ad Claudiani Phœnicem legere, *Androgynen inter neutra, atque ab utroque remotum.* Quicunque hunc versum inseruit, Androgynon Platonis (in Symposio) videtur respexisse.

Multa sine ore etiam, sine voltu cæca reperta,
Vinctaque membrorum per totum corpus adhæsu:
Nec facere ut possent quicquam; nec cedere quoquam,
Nec vitare malum, nec sumere quod foret usus.
Cætera de genere hoc monstra, ac portenta creabat:
Nequicquam; quoniam Natura absterruit auctum:
Nec potuere cupitum ætatis tangere florem,
Nec reperire cibum, nec jungi per Veneris res.
Multa videmus enim rebus concurrere debere,
Ut propagando possint producere sæcla.
Pabula primum ut sint, genitalia deinde per artus
Semina qua possint membris manare remissis:
Fœminaque ut maribus conjungi possit, habendum
Mutua queis nectant inter se gaudia, utrisque.
Multaque tum interiisse Animantum sæcla necesse 'st:
Nec potuisse propagando procudere prolem.
Nam quæcunque vides vesci vitalibus auris,
Aut Dolus, aut Virtus, aut denique Mobilitas est
Ex ineunte ævo genus id tutata reservans:
Multaque sunt, nobis ex Utilitate sua quæ
Commendata manent tutelæ tradita nostræ.
Principio, genus acre Leonum, sævaque sæcla
Tutata 'st Virtus, Vulpeis Dolus, et Fuga Cervos.
At levisomna Canum fido cum pectore corda,
Et genus omne, quod est Veterino semine partum,
Lanigeræque simul pecudes, et Bucera sæcla,
Omnia sunt Hominum tutelæ tradita, Memmi.
Nam cupide fugere Feras, pacemque secutæ
Sunt, et larga suo sine pabula parta labore:
Quæ damus Utilitatis eorum præmia causa.
At, queis nil horum tribuit Natura, nec ipsa
Sponte sua possent ut vivere, nec dare nobis
Utilitatem aliquam, quare pateremur eorum

839. *Multa sine ore*] Alii, *muta*, et venustius.

844. *Absterruit*] Nonius, in voce *desuevi. Parasitos amovi, lenonem ædibus absterrui.*

850. *Qua*] Alii, *quæ*. Et versu sequenti, *Habere Mutua queis nectant inter se gaudia uterque.*

856. *Mobilitas*] Ver. 861. *fuga;* et quis ferat Barthii *Nobilitas?*

863. *Veterino semine partum*] Veterina animalia dicuntur omnia quæ *vehere* quid possint.

871. *Quare*] Propter quam rem, seu propter quam utilitatem, nam *quare* hic non interrogat, sed enuntiando refe-

Præsidio nostro pasci genus, esseque tutum?
Scilicet hæc aliis prædæ, lucroque jacebant
Indupedita suis fatalibus omnia vinclis,
Donicum ad interitum genus id natura redegit.
Sed neque Centauri fuerunt, neque tempore in ullo
Esse queat duplici natura, et corpore bino
Ex alienigenis membris compacta potestas,
Hinc illinc par vis ut non sic esse potis sit.
Id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde.
Principio, circum tribus actis impiger annis
Floret Equus, Puer haudquaquam: quin sæpe etiam num
Ubera mammarum in somnis lactantia quærit.
Post ubi Equum validæ vires ætate senecta,
Membraque deficiunt fugienti languida vita;
Tum demum Pueris ævo florente juventas
Occipit, et molli vestit lanugine malas:
Ne forte ex Homine, et Veterino semine equorum
Confieri credas Centauros posse, nec esse:
Aut rapidis canibus succinctas semimarinis
Corporibus Scyllas, et cætera de genere horum,

rendi vim habet. *Lambinus;* cui nimium ne credas.

876. *Sed neque Centauri, etc.*] At Natura rudis licet et imperita, non ea protulit animalia, de quibus Poëtæ tam splendide mentiuntur. Thessalia nullos unquam vidit Centauros, neque enim equus et homo conjungi possunt, cum non eadem ætate, eodem alimento, neque iisdem moribus uterentur, v. 14. Idem de Scyllis, et ejusmodi monstris dicendum, v. 9. Qui autem Chimæram extitisse credidit, non consideravit Leonis, æque ac cujuslibet animalis viscera torreri igne, et consumi posse, v. 7. Qui denique mira et monstrosa istiusmodi animalia e recenti terra produci posse statuat, credat insuper aurea, lacteaque flumina, et reliqua otiosorum Poëtarum commenta, v. 19. Perpendat tamen multa herbarum et arborum semina hodie (ut olim omnium animalium primordia) in terra contineri; at nunquam nascuntur complexæ arbores, neque herbæ herbis conjunguntur, v. 9.

879. *Hinc illinc par vis, etc.*] Turnebus, nec incommode: alii aliter. Faber autem spretis aliorum conjecturis hæc habet; Lege, *Hinc illinc par vis ut partibus esse potis sit.* Sensu tam necessario, ut aliter scribere potuisse Lucretium nemo suspicari possit. Rem tribus verbis exponam, *nullum animal ita ex duplici et diversa natura constare potest* (e. g. equi et hominis) *ut hinc et illinc* (a natura hominis et equi) *par vis esse partibus possit,* id est, duæ illæ partes *componentes* nunquam parem vim haberent, cum species animantum aliæ aliis citius crescant, citius minuantur: quæ ea ipsa est ratio quam affert Lucretius in illis versibus, qui hunc sequuntur. Denique nescio quis legit: *Hinc pars ut non sit, pars illinc esse potis sit.*

883. *Ubera—lactantia*] Vossius ad Catullum, p. 234. *Lætantia,* quia pueros lætos reddunt; sic lib. II. Lætantia *loca aquarum.*

891. *Scyllas*] Duæ enim fuerunt, hæc Nisi, illa Glauci; *Faber: ideo et semimarinis canibus succincta* Nisi Scylla! At Ovidius, Metam. lib. VIII. fab. 1. v. 148. *At aura cadentem Sustinuisse levis, ne tangeret æquora, visa est; Pluma fuit: plumis in Avem mutata vocatur Ciris; et a tonso est hoc nomen adepta capillo.* Pro *rapidis canibus* leg. *rabidis canibus.*

Inter se quorum discordia membra videmus:
Quæ neque florescunt pariter, neque robora sumunt
Corporibus, neque projiciunt ætate senecta;
Nec simili Venere ardescunt, nec moribus unis
Conveniunt, nec sunt eadem jucunda per artus:
Quippe videre licet pinguescere sæpe Cicuta
Barbigeras pecudes, Homini quæ 'st acre Venenum.
Flamma quidem vero cum corpora fulva leonum
Tam soleat torrere, atque urere, quam genus omne
Visceris, in terris quodcunque et sanguinis extet;
Quî fieri potuit, triplici cum corpore ut una
Prima Leo, postrema Draco, media ipsa Chimæra
Ore foras acrem efflaret de corpore flammam?
Quare etiam Tellure nova, Cœloque recenti
Talia qui fingit potuisse animalia gigni,
Nixus in hoc uno novitatis nomine inani;
Multa licet simili ratione effutiat ore:
Aurea tum dicat per terras Flumina volgo
Fluxisse, et Gemmis florere Arbusta suesse:
Aut Hominem tanto membrorum esse impete natum,
Trans maria alta pedum nisus ut ponere posset;
Et manibus totum circum se vertere cœlum.
Nam quod multa fuere in terris semina rerum,
Tempore quo primum Tellus Animalia fudit;
Nil tamen est signi, mistas potuisse creari
Inter se pecudes, compactaque membra animantum:
Propterea quia quæ de terris nunc quoque abundant
Herbarum genera, ac Fruges, Arbustaque læta,
Non tamen inter se possint complexa creari.
Res sic quæque suo ritu procedit; et omnes
Fœdere naturæ certo discrimina servant.
Et genus humanum multo fuit illud in arvis

892. *Discordia*] Legi potest *Dissortia.* Sic Ovidius, lib. VIII. v. 133. de Minotauro, Dissortemque *utero fœtum tulit:* et in prima Epistola Sabini, *Nec in uno corpore* dissors *Parthenope.*

899. *Flamma quidem vero*] Alii, *ignea flamma quidem.*

912. *Pedum nisus—ponere*] Alii, *pandere.*

923. *Et genus humanum, etc.*] Hominum e terra natorum vitam, habitum, ingenium, mores fuse describit, et primo quidem, v. 20. docet primos homines validiori, quam nunc, constitisse corpore, ob innatam duritiem, quam e dura terra geniti contraxerant; inde minus obnoxii morbis erant, et longævi. Nemo autem agros coluit, sed glandi-

Durius, ut decuit, Tellus quod dura creâsset:
Et majoribus et solidis magis ossibus intus
Fundatum, et validis aptum per viscera nervis;
Nec facile ex æstu, nec frigore quod caperetur,
Nec novitate cibi nec labi corporis ulla:
Multaque per cœlum Solis volventia lustra
Volgivago vitam tractabant more ferarum.
Nec robustus erat curvi Moderator aratri
Quisquam, nec scibat ferro molirier arva;
Nec nova defodere in terram virgulta, nec altis
Arboribus veteres decidere falcibu' ramos.
Quod Sol, atque Imbres dederant, quod Terra creârat
Sponte sua, satis id placabat pectora donum;
Glandiferas inter curabant corpora quercus
Plerumque, et quæ nunc hiberno tempore cernis
Arbuta Pœniceo fieri matura colore,
Plurima tum Tellus etiam majora ferebat:
Multaque præterea novitas tum florida mundi
Pabula dia tulit, miseris mortalibus ampla.
  At sedare sitim Fluvii Fontesque vocabant:
Ut nunc montibus e magnis decursus aquaï
Claricitat late sitientia sæcla Ferarum.
Denique noctivagi silvestria templa tenebant
Nympharum, quibus exibant humore fluenta
Lubrica, proluvie larga lavere humida saxa,
Humida saxa super viridi stillantia musco:
Et partim plano scatere atque erumpere campo.
  Necdum res Igni scibant tractare, nec uti
Pellibus, et Spoliis corpus vestire ferarum:
Sed Nemora, atque cavos Monteis, Sylvasque colebant,

bus, pomis sylvestribus, et aliis ejusmodi fructibus placabant famem. Ad sedandam sitim fluvii fontesque suo murmure vocabant, v. 8. Nulla illis vestimenta, nullæ domus; procellarum, frigorisque vim defendebant sylvæ, frutices, et antra, v. 5. Nullæ leges; nullum commune bonum; vivebant rapto, et promiscua Venere (nam vi, blanditiis, aut pretio, glandibus viz. pyris, pomisve mares sibi fœminas conciliârunt) utebantur, v. 8.

928. *Labi*] Labe: sic *parti*, *tabi*, *igni*, etc.

930. *Tractabant*] Alii, *tolerabant*.

932. *Molirier*] Aliis non displicet, *mollirier*.

945. *Claricitat*] Advocat, invitat; et hæc Simeonis Boysii conjectura (nam quidam, *clare citat ad se*, vel *clarior accitat*) est plausu dignissima. *Faber*.

946. *Noctivagi*] Melius quam *nota vagis*.

Et frutices inter condebant squalida membra,
Verbera ventorum vitare imbreisque coacti.
Nec commune bonum poterant spectare, nec ullis
Moribus inter se scibant, nec legibus uti:
Quod cuique obtulerat prædæ fortuna, ferebat,
Sponte sua sibi quisque valere et vivere doctus.
Et Venus in sylvis jungebat corpora amantum.
Conciliabat enim vel mutua quamque cupido,
Vel violenta Viri vis, atque impensa libido:
Vel pretium, Glandes, atque Arbuta, vel Pira lecta.
  Et manuum mira freti virtute, pedúmque,
Consectabantur sylvestria sæcla Ferarum
Missilibus saxis, et magno pondere clavæ,
Multaque vincebant, vitabant pauca latebris:
Setigerisque pares Suibus sylvestria membra
Nuda dabant terræ nocturno tempore capti,
Circum se foliis ac frondibus involventes.
Nec plangore diem magno, Solemque per agros
Quærebant pavidi, palantes noctis in umbris:
Sed taciti respectabant, somnoque sepulti,
Dum rosea face Sol inferret lumina cœlo.

962. *Impensa*] Vehemens, magna; sic *impensum pretium*, Cæsar.

964. *Et manuum mira, etc.*] Hi denique robusti immitesque homines per totos dies feras saxis, stipitibus, et id genus armis, persequebantur; et multa cæde fatigati, vel cum nox advenerit, se frondibus foliisque involventes humi dormiebant securi; securi, inquam, neque enim timuerunt (ea erat absurda Stoicorum opinio, *Nam rudis ante illos, nullo discrimine, vita In speciem conversa operum ratione carebat, Et stupefacta novo pendebat lumine Mundi, Tum velut amissis mœrens, tum læta renatis Sideribus*, Manilius, lib. I. v. 66.) ne adveniente nocte dies deinceps non rediret, ob jam perspectam a prima origine diei ac noctis vicissitudinem, v. 16. Hæc autem vita erat nonnullis incommodis obnoxia; dormientes feræ invadebant, et inde mors cita, vel longa gravisque (nondum vires herbarum noverunt) putrescentia vulnera sequuta est. Multos fames abstulit, plures noxiæ herbæ, quas inscii legerant. Ne vero quis putet tot malis obrutum fuisse totum humanum genus, et ad interitum redactum, consideret feras tum singulos lacerasse, noxiis herbis aut alimenti inopia paucos periisse; at quot millia rapit una acies, quot absorbet mare, quot denique luxuries enecat, et venenata pocula: v. 29.

967. *Vitabant pauca latebris*] Raro fugiebant, et latebrarum præsidio periculum vitabant. *Lambinus.* Utra interpretatio melior sit, lector judicet.

968. *Sylvestria*] *Sylvestribus;* Gifanius.

973. *Sed taciti respectabant*] Primi illi homines, quos Horatius, *mutum et turpe pecus* (quippe Epicuri rationem sequebatur, dum id scribebat), genus, Hercule, mirificissimum erat, quippe qui in soporem dati, aliter longe suis oculis utebantur, ac nos hodie utimur: nos enim ubi semel cœpimus obdormire, nil oculis præter somnum et insomnia videmus. Illi somno gravati et oppressi perpetuo *respectabant*, reflexo capite viz. solem orientem. Scribe igitur, *Sed taciti* expectabant. *Faber.* At non magis *expectant*, quam *respectant* dormientes: mallem igitur *resupinabant.*

A parvis quod enim consuerant cernere semper
Alterno tenebras, et lucem tempore gigni,
Non erat, ut fieri posset, mirarier unquam,
Nec diffidere, ne Terras æterna teneret
Nox, in perpetuum detracto lumine Solis.
  Sed magis illud erat curæ, quod sæcla Ferarum
Infestam miseris faciebant sæpe quietem:
Ejectique domo fugiebant saxea tecta
Setigeri Suis adventu, validique Leonis,
Atque intempesta cedebant nocte paventes
Hospitibus sævis instrata cubilia fronde.
  Nec nimio tum plus, quam nunc, mortalia sæcla
Dulcia linquebant labentis lumina vitæ.
Unus enim tum quisque magis deprensus eorum
Pabula viva feris præbebat dentibus haustus:
Et nemora ac monteis gemitu, sylvasque replebat,
Viva videns vivo sepeliri viscera busto.
At quos effugium servârat, corpore adeso,
Posterius tremulas super ulcera tetra tenentes
Palmas, horriferis accibant vocibus Orcum,
Donicum eos vita privârunt Vermina sæva,
Experteis opis, ignaros quid volnera vellent.
  At non multa Virûm sub signis millia ducta
Una dies dabat exitio: nec turbida ponti
Æquora lædebant naves ad saxa, virosque.
Sed temere, incassum Mare fluctibu' sæpe coortis
Sævibat, leviterque minas ponebat inaneis;
Nec poterat quemquam placidi pellacia Ponti
Subdola pellicere in fraudem ridentibus undis:

987. *Labentis lumina vitæ*] Ut supra, Fugienti *languida vita.* Ista est Mureti emendatio; codd. *lamentis.*

995. *Vermina sæva*] Vide Festum, qui hac voce dolores ex vermibus membra interius rodentibus natos significari ait: forsan *vermina* et vermes ipsos significabit. *Faber.*

1000. *Incassum Mare fluctibu'*] Codices, *Sed temere, incassum, frustra, mare sæpe coortum.* Sic lib. II. v. 1059. *Multimodis,* temere, incassum, frustraque, etc. Vossius ad Catullum, pag. 230. *Sed temere, incassum* Flustro, *Mare sæpe coortum* Sævibat. Flustrum autem Tertullianus de Pallio interpretatur temperatum maris motum, et medium inter tranquillum mare, et quod decumanis assurgit fluctibus (vid. Tertullianum de Pallio, cap. 2. et Salmasii notas): sed hæc Tertulliani interpretatio Vossii conjecturam refutat, tum enim sævit mare, cum decumanis fluctibus assurgit.

1001. *Minas ponebat*] Alii, *miscebat.*

1003. *Ridentibus undis*] Nihil enim blandius tranquillo mari.

Improba navigii ratio tum cæca jacebat.
Tum Pænuria deinde cibi, languentia letho
Membra dabat: contra nunc rerum Copia mersat.
Illi imprudentes ipsi sibi sæpe Venenum
Vergebant: nunc dant aliis sollertius ipsi.
  Inde Casas postquam, ac Pelleis, Ignemque parârunt,
Et Mulier conjuncta Viro concessit in unum;
Castaque privatæ Veneris connubia læta
Cognita sunt, Prolemque ex se videre creatam:
Tum genus Humanum primum mollescere cœpit.
Ignis enim curavit, ut alsia corpora frigus
Non ita jam possent cœli sub tegmine ferre:
Et Venus imminuit vireis, Puerique parentum
Blanditiis facile ingenium fregêre superbum.
Tunc et amicitiam cœperunt jungere habentes
Finitima inter se, nec lædere, nec violare:
Et pueros commendârunt, muliebreque sæclum
Vocibus, et gestu, cum balbe significarent,
Imbecillorum esse æquum misererier omnium.
Non tamen omnimodis poterat concordia gigni;
Sed bona, magnaque pars servabant fœdera casti:
Aut genus Humanum jam tum foret omne peremptum,
Nec potuisset adhuc perducere sæcla propago.
  At varios linguæ Sonitus Natura subegit

1008. *Vergebant*] Infundebant: Plautus in Curcul. act. 1. sc. 2. lib. XII. *Invergere in me liquores tuos Sino ductim.* Virgilius, Æn. VI. v. 244. *Frontique invergit vina Sacerdos. Vergere* autem, est conversa in sinistram partem manu ita fundere ut patera convertatur, quod in infernis sacris fit: *Servius.* Ideo huic loco vox ista mire convenit.

1009. *Inde Casas postquam, etc.*] Hactenus homines efferos, per sylvas vagantes, et rapto viventes vidimus. Alii jam in scenam prodeunt, mansueti, mites, et civilis vitæ studiosi: non enim manebat ista, quæ in novo mundo fuit, aëris temperies, sed modo durum frigus, modo nimius calor, procellæ et tempestates affligebant: inde paulatim fractæ istorum vires; inde domos struxerunt, quibus sese continentes privata Venere utebantur, et natorum blanditiis assueti mansuetudinem induebant. Deinde pellibus contra Cœli inclementiam usi, et post repertum ignem ita erant emolliti, ut fœdera et amicitiam inire, a vi et injuriis abstinere necessarium foret, si ipsi salvi esse vellent; ita tandem concordia conservatum est humanum genus: v. 18.

1014. *Alsia corpora*] Sunt autem *alsii* et *alsiosi*, qui frigus ferre non possunt. Varro, lib. II. de re rustica, cap. 3. de capris. *Stabulantur pecus melius, ad hibernos exortus si spectat, quod est* alsiosum: *Lambinus.*

1021. *Balbe*] Quippe qui nondum expedite loqui didicissent, sermone minime adhuc constituto: *Faber.*

1027. *At varios linguæ Sonitus, etc.*] Sed quo modo fœdera inter homines (mutum et turpe pecus), qui sentire forsan potuerunt, at quæ sentiebant effari nondum didicerant? Respondet Lucretius, homines istos primos suæ

Mittere, et Utilitas expressit nomina rerum:
Non alia longe ratione, atque ipsa videtur
Protrahere ad gestum Pueros infantia linguæ,
Cum facit, ut digito, quæ sint præsentia, monstrent.
Sentit enim vim quisque suam, quam possit abuti,
Cornua nata prius vitulo quam frontibus extent,
Illis iratus petit, atque infensus inurget.
At catuli Pantherarum, scymnique Leonum
Unguibus, ac pedibus jam tum, morsuque repugnant,
Vixdum cum ipsis sunt dentes unguesque creati.
Alituum porro genus alis omne videmus
Fidere, et a pennis tremulum petere auxiliatum.
Proinde putare Aliquem tum nomina distribuisse
Rebus, et inde Homines didicisse vocabula prima,
Desipere 'st: nam cur Hic posset cuncta notare
Vocibus, et varios sonitus emittere linguæ,
Tempore eodem Alii facere id non quisse putentur?
Præterea, si non Alii quoque vocibus usi
Inter se fuerant; unde insita notities est
Utilitatis, et unde data 'st Huic prima potestas,
Quid vellet facere, ut scirent, animoque viderent?
Cogere item plureis Unus, victosque domare
Non poterat, rerum ut perdiscere nomina vellent:
Nec ratione docere ulla, suadereque surdis,
Quid facto esset opus, faciles neque enim paterentur,
Nec ratione ulla sibi ferrent amplius aureis
Vocis inauditos sonitus obtundere frustra.
Postremo, quid in hac mirabile tantopere est re,

facultatis fuisse conscios, et ut unaquæque res sibi objecta dolorem, gaudium, metum, etc. excitabat, diversos sonos expressisse; id enim cogebat natura, et idem faciunt aves, equi, canes, omnia denique animalia quæ respirant. Hoc vero modo *balbe* tantum, v. 1021. significabant: nondum instituta erant commercia, neque nisi rebus nomina imponerentur institui potuerunt. Igitur unusquisque hominum utile sibi aliisque fore sensit certa rebus nomina assignare; ita omnibus, qui eodem fœdere erant juncti, de iisdem vocabulis inter se convenit, et rerum nomina expressit utilitas. Quod vero dicat aliquis, (non tantum Pythagoram, et Platonem, sed et sacram Mosis historiam mihi videtur convellere,) unum viz. hominem rebus omnibus nomina dedisse, illud ineptum prorsus et absurdum. Hæc, v. 63.

1030. *Infantia linguæ*] Juvenalis, Sat. X. *Madidi* infantia *nasi*. Sed infantiam linguæ recte interpretari videor.

1037. *Vixdum cum ipsis*] Gifanius, *vix etiam, cum, etc.* Lambinus, *Vix dum etiam cum*, vel *Vix dum eis cum.*

1039. *Tremulum—auxiliatum*] Propter tremulum alarum motum.

1055. *Postremo, quid in hac, etc.*] Si enim nomina ipsa per sese cognitionem aliquam τῶν φύσεων afferrent, atque ex

Si genus Humanum, cui vox, et lingua vigeret,
Pro vario sensu varias res voce notaret,
Cum Pecudes mutæ, cum denique sæcla Ferarum
Dissimileis soleant voces variasque ciere,
Cum Metus, aut Dolor est, et cum jam Gaudia gliscunt?
Quippe etenim id licet e rebus cognoscere apertis.
　Inritata canum cum primum magna Molossûm
Mollia ricta fremunt duros nudantia denteis,
Longe alio sonitu rabie distracta minantur;
Et cum jam latrant, et vocibus omnia complent.
At catulos blande cum lingua lambere tentant,
Aut ubi eos jactant pedibus, morsuque petentes,
Suspensis teneros imitantur dentibus haustus,
Longe alio pacto gannitu vocis adulant;
Et cum deserti baubantur in ædibus, aut cum
Plorantes fugiunt summisso corpore plagas.
　Denique non Hinnitus item differre videtur,
Inter equas ubi Equus florenti ætate juvencus
Pinnigeri sævit calcaribus ictus Amoris;
Et fremitum patulis sub naribus edit ad arma:
Ac cum sis alias concussis artubus hinnit?
　Postremo, genus Alituum, variæque volucres,
Accipitres, atque Ossifragæ, Mergique marinis
Fluctibus in salsis victum vitamque petentes,
Longe alias alio jaciunt in tempore voces;
Et cum de victu certant, prædaque repugnant.
Et partim mutant cum tempestatibus una
Raucisonos cantus, Cornicum ut sæcla vetusta,
Corvorumque greges, ubi aquam dicuntur et imbreis
Poscere, et interdum ventos aurasque vocare.

sola pronuntiatione trium quatuorve syllabarum singularis aliqua cognitio pararetur, sane mirandum foret; sed cum ab usu, usus autem a temeritate, fortuna, commoditate, interdum et a popelli imperitia, etc. pendeat, nihil sane mirabile est, quod ait Lucretius: *Faber.*

1063. *Ricta*] Ut lib. IV. *volta* pro *vultus.* Et lib. VI. v. 1193. *Inhorrebat rictum. Fremunt* autem recte legitur, nec admittendum est Nonii *tremunt;* rejiciendum vero, licet mille codd. exhibeant, Gifanii *premunt.*

1067. *Morsuque petentes*] Alii, *patente.* Certant etiam grammatici utrum *lactant,* an *jactant* legeretur. In sequenti versu pro *teneros,* Faber, *veros.* Negligo.

1075. *Ad arma*] Alius forsan istarum vocum sensus, sed turpiculus.

1076. *Sis*] *Suis;* ut lib. III. *Lumina sis oculis etiam bonus Ancu' reliquit.*

1085. *Ventos aurasque vocare, et imbres*

Ergo, si varii sensus Animalia cogunt,
Muta tamen cum sint, varias emittere voces:
Quanto mortaleis magis æquum 'st tum potuisse
Dissimileis alia, atque alia res voce notare?
Illud in his rebus tacitus ne forte requiras:
Fulmen detulit in terras mortalibus Ignem
Primitus: inde omnis Flammarum diditur ardor.
Multa videmus enim cœlestibus incita flammis
Fulgere, cum cœli donavit plaga vapores.
Et ramosa tamen cum ventis pulsa vacillans
Æstuat in ramos incumbens arboris Arbor,
Exprimitur validis extritus viribus Ignis;
Et micat interdum flammaï fervidus ardor,
Mutua dum inter se rami stirpesque teruntur:
Quorum utrumque dedisse potest mortalibus Ignem.
Inde Cibum coquere, ac flammæ mollire vapore
Sol docuit, quoniam mitescere multa videbant
Verberibus radiorum, atque æstu victa per agros.
Inque dies magis hi victum vitamque priorem
Commutare novis monstrabant rebus, et igni,
Ingenio qui præstabant, et corde vigebant.
Condere cœperunt urbeis, arcemque locare
Præsidium Reges ipsi sibi, perfugiumque:
Et pecudes, et agros divisere, atque dedere
Pro Facie cujusque, et Viribus, Ingenioque:

poscere] Inde Virg. I. Georg. *Tum cornix plena pluviam* vocat *improba voce.*

1090. *Illud in his rebus, etc.*] Supra ignis mentionem fecit, v. 1009. Jam vero, v. 17. docet ignem vel fulmine in terras delatum, vel ex arboribus vento jactatis ramisque inter se contritis natum, primo se mortalibus exhibuisse; illius autem ministerio ad præparandos cibos homines fuisse usos, quoniam observaverant solis calore mitiores fieri et sibi aptiores fructus: inde alius victus, alia vivendi ratio, quam invenit ingeniosa luxuries.

1098. *Et micat*] Gifanius, *Emicat.*

1099. *Mutua*] Ita lib. II. *Mortales* mutua *vivunt.*

1107. *Condere cœperunt urbeis, etc.*] Ut communi saluti melius consultum foret, summa potestas defertur uni, quem forma, ingenio, aut viribus præstantem, et plane regem effecerat Natura: ille urbes, ille arces condidit sibi subditisque suis ab hostium injuriis præsidium; illius arbitrio agebantur omnia, et O fælix humanum genus sub tali principe! Sed subito corrupit avaritia, evertit omnia ambitio, et ita hodie dominantur, ut si vivere velis, rerum publicarum administrationem fuge; difficulter enim obtinetur imperium, et difficilius retinetur. Pro voluptatibus curas affert et molestias, instabile denique et infirmum est, invidia et insidiis undique petitum. Sed quid moneo? semper rapuit, semperque rapiet homines, *Ventoso gloria curru.* Hæc v. 28.

Nam Facies multum valuit, viresque vigebant.
Posterius Res inventa 'st, Aurumque repertum,
Quod facile et Validis, et Pulchris demsit honorem.
Divitioris enim sectam plerumque sequuntur
Quamlibet et fortes, et pulchro corpore creti.
  Quod siquis vera vitam ratione gubernet,
Divitiæ grandes homini sunt, Vivere parce
Æquo animo; neque enim 'st unquam pænuria Parvi:
At claros se homines voluere esse, atque potenteis,
Ut fundamento stabili fortuna maneret,
Et placidam possent Opulenti degere vitam:
Nequicquam; quoniam ad summum succedere honorem
Certantes, iter infestum fecêre viaï.
Et tamen e summo quasi Fulmen dejicit ictos
Invidia interdum contemtim in Tartara tetra:
Ut satius multo jam sit parere quietum,
Quam regere Imperio res velle, et Regna tenere.
Proinde, sine, incassum defessi sanguine sudent
Angustum per iter luctantes Ambitionis;
Invidia quoniam seu Fulmine summa vaporant
Plerumque, et quæ sunt aliis magis edita cunque:
Quandoquidem sapiunt alieno ex ore; petuntque
Res ex auditis potius, quam sensibus ipsis:
Nec magis id nunc est, nec erit mox, quam fuit ante.
  Ergo Regibus occisis subversa jacebat
Pristina majestas soliorum, et sceptra superba;

1111. *Viresque vigebant*] Faber, *vigentes.*

1116. *Quod siquis vera, etc.*] Lege quæ sequuntur, et fateberis Epicurum providum esse et continentem, ab omni avaritia et ambitione alienum, nam utraque curas affert et molestias, neutra promovet fælicitatem: hinc ipsius effatum, ἥδιστα πολυτελείας ἀπολαύουσιν οἱ ἥκιστα ταύτης δεόμενοι.

1122. *Quoniam ad summum, etc.*] Diversam ab aliis, sed veram interpretationem apposuisse videor.

1128. *Sanguine sudent*] Valde laborent, interpretes; quibus credo, quoniam quid melius dici possit nondum inveni.

1130. *Invidia quoniam*] Duos hosce versus, si libri permitterent, delerem, certe ejectis istis integra foret sententia, quæ illorum interventu luxata videatur.

1135. *Ergo Regibus occisis, etc.*] Deturbatis regibus, iterum vis, injuriæ, tumultus, et ad pristinam feritatem rediit hominum vita; tandem placuit magistratus creare, leges constituere, et pœnis coërcere injuriosos: prudenter hoc quidem, nam metus vehementissima causa est, et timore homines maxime continentur. Ne vero quis putet se impune fœdera violare posse, quoniam clam peccet, nam garrula est conscientia, et multi vel morbo delirantes, vel in somnis suorum scelerum indicium fecerunt.

Et capitis Summi præclarum Insigne cruentum
Sub pedibus Volgi magnum lugebat honorem:
Nam cupide conculcatur nimis ante metutum.
Res itaque ad summam Fæcem Turbasque redibat,
Imperium sibi cum, ac summatum quisque petebat.
Inde Magistratum partim docuere creare,
Juraque constituêre, ut vellent legibus uti:
Nam genus Humanum defessum vi colere ævum,
Ex inimicitiis languebat; quo magis ipsum
Sponte sua cecidit sub leges, arctaque jura:
Acrius ex Ira quod enim se quisque parabat
Ulcisci, quam nunc concessum 'st Legibus æquis;
Hanc ob rem 'st Homines pertæsum vi colere ævum;
Unde Metus maculat pœnarum præmia vitæ.
Circumretit enim Vis atque Injuria quemque,
Atque, unde exorta 'st, ad eum plerumque revertit:
Nec facile 'st placidam ac pacatam degere vitam,
Qui violat factis communia fœdera pacis.
Etsi fallit enim Divûm genus Humanumque,
Perpetuo tamen id fore clam diffidere debet:
Quippe ubi se multi per Somnia sæpe loquentes,
Aut Morbo delirantes procrâxe ferantur,
Et celata diu in medium peccata dedisse.
Nunc quæ causa Deûm per magnas Numina genteis
Pervolgârit, et ararum compleverit urbeis,
Suscipiendaque curârit sollennia sacra,

1139. *Metutum*] Vox antiquis nota.

1141. *Summatum*] Summum gradum, aut summos honores.

1142. *Docuere*] Forsan *didicere*.

1150. *Unde Metus maculat*] Apertior trium horum versuum sententia, si invertatur illorum ordo, *Circumretit enim vis atque injuria quemque, Atque unde exorta est ad eum plerumque revertit, Unde metus, etc.*

1158. *Procrâxe*] Verbum originis Græcæ, a *κράζω, ἔκραγον*, unde Poëta finxit τὸ procrago, *Faber*: alii, *protraxe* pro *protraxisse*.

1160. *Nunc quæ causa, etc.*] A primo hominum ortu religio, et deorum metus; unde vero ista numinum notities? a simulachris quibusdam, e Diis ipsis (quibus quasi corpus et quasi sanguinem attribuit Epicurus) profluentibus an fortuito natis incertum est. Ista autem simulachra perpetuo in mentes hominum tam vigilantium quam dormientium incursu efficiebant, ut conjicerent homines extare alicubi ipsis consimiles naturas, intelligentiæ capaces, quippe membra movere, et loqui simulachra videbantur: v. 6. Immortales etiam, quoniam eadem semper simulachrorum forma, et immensa illorum virtus, v. 4. Beatas denique, quoniam neque metu mortis nec periculis erant vexatæ, et nunquam lassatæ æterno quasi otio fruebantur, v. 4.

"Quæ nunc in magnis florent sacra rebu', locisque:
Unde etiam nunc est Mortalibus insitus Horror,
Qui delubra Deûm nova toto suscitat orbi
Terrarum, et festis cogit celebrare diebus:
Non ita difficile 'st rationem reddere verbis.
Quippe etenim jam tum Divûm Mortalia sæcla
Egregias animo facies vigilante videbant,
Et magis in somnis mirando corporis auctu.
His igitur sensum tribuebant, propterea quod
Membra movere videbantur, vocesque superbas
Mittere pro facie præclara, et viribus amplis.
Æternamque dabant vitam, quia semper eorum
Suppeditabatur facies, et forma manebat,
(Et manet omnino) et quod tantis viribus auctos
Non temere ulla vi convinci posse putabant.
Fortunisque ideo longe præstare putabant,
Quod mortis timor haud quemquam vexaret eorum,
Et simul in somnis quia multa, et mira videbant
Efficere, et nullum capere ipsos inde laborem.
Præterea, Cœli rationes ordine certo,
Et varia annorum cernebant tempora verti;
Nec poterant quibus id fieret cognoscere causis:
Ergo perfugium sibi habebant omnia Divis
Tradere, et illorum nutu facere omnia flecti.
In Cœloque Deûm sedes, et templa locârunt,
Per cœlum volvi quia Sol, et Luna videntur:
Luna, Dies, et Nox, et noctis Signa severa,
Noctivagæque faces cœli, Flammæque volantes,
Nubila, Ros, Imbres, Nix, Venti, Fulmina, Grando,

1163. *Quæ nunc in magnis, etc.*] Hic versus vel spurius est, vel extra omnem medendi spem jacet; sensus enim illius esse debuerat, *Quæ nunc in cunctis fumant arisque focisque:* Faber. At sanus videtur versus et integer.

1176. (*Et manet omnino*) *et quod*] Alii, *Et tamen omnino, quos;* qui quid velint ipsi videant. Alii, *Et manet omnino, quos;* id est, necesse ut maneat illorum forma quos, etc.

1182. *Præterea, Cœli rationes, etc.*] Si aliam religionis originem requiras, en causarum naturalium ignorantiam! v. 11. Nam cum siderum conversiones, vicissitudines tempestatum, grandinem, nivem, ventos denique, fulmenque viderint homines, neque quo modo hæc fierent explicare potuerunt, fugiebant ad Deum, nam constantes siderum motus cui potius quam sapienti gubernatori attribuerent? et ubi illius sedem aptius quam in cœlo collocarent, unde nix, grando, fulmen, etc.?

Ibid. *Cœli rationes*] *Ratos Cœli motus;* sæpe Lucretius, et melius quam *cœli regiones.*

1189. *Signa severa*] Alii, *serena.*

Et rapidi fremitus, et murmura magna minarum.
O genus infelix humanum! talia Divis
Cum tribuit facta, atque iras adjunxit acerbas:
Quantos tum gemitus Ipsi sibi, quantaque nobis
Volnera; quas lacrymas peperêre minoribu' nostris!
Nec Pietas ulla 'st velatum sæpe videri
Vertier ad Lapidem, atque omneis accedere ad aras;
Nec procumbere humi prostratum, et pandere palmas
Ante Deûm delubra, nec aras sanguine multo
Spargere quadrupedum, nec votis nectere vota:
Sed mage pacata posse omnia mente tueri.
Nam cum suspicimus magni cœlestia mundi
Templa super, stellisque micantibus æthera fixum,
Et venit in mentem Solis, Lunæque viarum,
Tunc aliis oppressa malis in pectore cura
Illa quoque expergefactum caput erigere infit,
Ecquæ forte Deûm nobis immensa potestas
Sit vario motu quæ candida sidera verset.
Tentat enim dubiam mentem rationis egestas,
Ecquænam fuerit Mundi genitalis origo:
Et simul, ecquæ sit finis, quoad mœnia Mundi,
Et tanti motus hunc possint ferre laborem:
An Divinitus æterna donata salute,
Perpetuo possint ævi labentia tractu,

1192. *Murmura magna minarum*] Per quæ Dii videntur hominibus minari, et terrorem inferre.

1193. *O genus infelix humanum!*] Opinio de providentia, si Epicuro credimus, unica est causa solicitudinis illius, quæ vitas hominum affligit, atque hæc sententia, v. 24. qui sequuntur, explicatur. Ab illa autem opinione vulgi vana et inepta superstitio, quæ nulla est erga Deos pietas: qui vere pius, seipsum respicit, explorat naturæ vires, ut omnia intelligat, nihil admiretur; inde enim fit ut siderum motus, et alia Naturæ phænomena intrepidus spectaret, dum omnia fieri sine Deorum interventu noverit: nam pietatis mater (Papicolam crederes Lucretium) ignorantia. Horat. Ep. 6. lib. I. *Nil admirari prope res est una, Numici, Solaque quæ possit facere, et servare beatum: Hunc solem, et stellas, et decedentia certis Tempora momentis, sunt qui formidine nulla Imbuti spectent.* Alius, *Felix qui potuit rerum cognoscere causas,—strepitumque Acheruntis avari Subjecit pedibus.*

1197. *Velatum sæpe videri, etc.*] Romani velato capite et circumacto dextrorsum corpore Deos (lapides) venerabantur: vid. Plutarch. ῥωμαϊκὰ, et vitam Marcelli: et interpretes Minutii Felicis, pag. 12.

1208. *Ecquæ forte Deûm nobis*] Pro *nobis* Faber substituit *ende polis*, in cœlis. Sed ista audacior est conjectura, et *tibi, sibi, vobis, nobis, etc.* pro libitu inserebant veteres Poëtæ.

1213. *Et tanti motus hunc possint ferre*] Alii, *taciti:* sed sive *taciti* sive *tanti* legas perinde est; recte autem leges, Hunc *tanti motus possint* sufferre *laborem.* Faber.

Immensi validas ævi contemnere vireis.
  Præterea, cui non animus formidine Divûm
Contrahitur? cui non conrepunt membra pavore,
Fulminis horribili cum plaga torrida Tellus
Contremit, et magnum percurrunt Murmura cœlum?
Non Populi, Gentesque tremunt? Regesque superbi
Conripiunt Divûm perculsi membra timore,
Ne quod ob admissum fœde, dictumve superbe
Pœnarum grave sit solvendi tempus adactum?
Summa etiam cum vis violenti per mare venti
Induperatorem classis super æquora verrit,
Cum validis pariter Legionibus, atque Elephantis:
Non Divûm pacem votis adit? ac prece quæsit
Ventorum pavidus paces, animasque secundas?
Nequicquam: quoniam violento turbine sæpe
Conreptus nihilo fertur minus ad vada lethi:
Usqueadeo res humanas Vis abdita quædam
Obterit, et pulchros Fasceis, sævasque Secureis
Proculcare, ac ludibrio sibi habere videtur.
  Denique sub pedibus Tellus cum tota vacillat,
Concussæque cadunt urbes, dubiæque minantur:
Quid mirum si se temnunt Mortalia sæcla?
Atque potestates magnas, mirasque relinquunt
In rebus vireis Divûm, quæ cuncta gubernent? [st,
  Quod superest, Æs, atque Aurum, Ferrumque repertu'

1217. *Præterea, cui non, etc.*] Alia denique religionis causa est timor, v. 23. procellis, terræ-motu, aliisque maximis malis, quæ nulla sua vi, nulla arte aut industria eluctari possunt, homines attoniti, potestatum invisibilium opem et auxilium implorabant: inde preces et vota, et, *Primus in orbe Deos fecit timor.* At quid valent vota? sævit ventus, preces simul et vela rapit, nec magis audiunt Numina quam tempestas; casu feruntur, rapiuntur omnia.

1218. *Conrepunt*] Translatio mirabilis et audax, ideo quidam legendum censent, *horrescunt.*

1237. *Se temnunt*] Suæ viz. imbecillitatis conscii.

1240. *Quod superest, Æs, etc.*] Prima metallorum inventio et usus, quo denique in honore et pretio singula erant, versibus 40. explicatur. Inventio ad sylvarum exustionem, factamque exinde metallorum colliquationem refertur, v. 18. Combustis enim (quo modo exortum fuit istud incendium nihil attinet) sylvis, liquefacta quæ in terræ venis dispersa jacebant metalla in unam massam confluebant; quam cum lævem splendidamque homines viderint, tollebant experturi cui usui res ista tam lævis et nitida inserviret. Cum vero observaverint massæ illius figuram conformem esse figuræ istius lacunæ seu foveæ in quam confluxerat, concludebant eadem metalla igne iterum resoluta in quamlibet formam duci, ita denique attenuari posse, ut mucronem accipiant et acumen. Inde e quolibet metallo instrumenta faciebant, quibus sylvas exciderent, tigna trabesque per-

Et simul Argenti pondus, Plumbique potestas:
Ignis ubi ingenteis sylvas ardore cremârat
Montibus in magnis, seu cœli fulmine misso,
Sive quod inter se bellum sylvestre gerentes,
Hostibus intulerant ignem formidinis ergo;
Sive quod inducti Terræ bonitate, volebant
Pandere agros pingueis, et pascua reddere rura:
Sive Feras interficere, et ditescere præda:
Nam Fovea, atque Igni prius est venarier ortum,
Quam sepire Plagis saltum, Canibusque ciere.
Quicquid id est, quacunque e causa flammeus ardor
Horribili sonitu sylvas exederat altis
Ab radicibus, et terram percoxerat igni;
Manabat venis ferventibus in loca terræ
Concava conveniens Argenti rivus et Auri,
Æris item et Plumbi; quæ cum concreta videbant
Posterius claro in terris splendere colore,
Tollebant nitido capti, levique lepore:
Et simili formata videbant esse figura,
Atque lacunarum fuerant vestigia cuique,
Tum penetrabat eos, posse hæc liquefacta calore,
Quamlibet in formam, et faciem decurrere rerum,
Et prorsum quamvis in acuta ac tenuia posse
Mucronum duci fastigia procudendo;
Ut sibi tela parent, sylvasque excidere possint,
Materiem lævare, dolare, ac radere tigna,
Et terebrare etiam, ac pertundere, perque forare.
Nec minus Argento facere hæc Auroque parabant,
Quam validi primum violentis viribus Æris:
Nequicquam; quoniam cedebat victa potestas,
Nec poterat pariter durum sufferre laborem.

forarent, etc. Quoniam vero aurum et argentum facilius obtundebantur, quia molliora; ideo primis istis hominibus æs videbatur pretiosius, quod utilius: neque naturam sequuntur inficeti isti homines, qui auro et argento inutilibus metallis stupent, æs et ferrum utiliora negligunt, v. 21.

1242. *Ignis ubi, etc.*] Idem narrat Posidonius apud Strabonem, lib. III. de Mineris Turditaniæ sive Andalusiæ. Athenæus, lib. VI. cap. 4. Aristoteles de Mirabilibus Auscul. et Diodorus Siculus.

1252. *Altis*] Melius quam *altas:* nam *altæ* radices in venas metallorum descendunt.

1265. *Sylvasque excidere*] Quidam non absurde, *quibu' sylvas cædere.* In sequenti versu sive legas, *Materiem lævare, dolare, etc.* sive, *Materiamque dolare, et lævia reddere, etc.* perinde est.

Nam fuit in pretio magis Æs, Aurumque jacebat
Propter inutilitatem hebeti mucrone retusum,
Nunc jacet Æs, Aurum in summum successit honorem:
Sic volvenda ætas commutat tempora rerum,
Quod fuit in pretio, fit nullo denique honore;
Porro aliud succedit, et e contemtibus exit,
Inque dies magis appetitur, floretque repertum
Laudibus, et miro 'st mortaleis inter honore.
Nunc tibi quo pacto Ferri natura reperta
Sit, facile 'st ipsum per te cognoscere, Memmi,
Arma antiqua, Manus, Ungues, Dentesque fuerunt,
Et Lapides, et item sylvarum fragmina Rami,
Et Flammæ, atque Ignes postquam sunt cognita primum:
Posterius Ferri vis est, Ærisque reperta:
Et prior Æris erat quam Ferri cognitus usus;
Quo facilis magis est natura, et copia major.
Ære solum terræ tractabant, Æreque belli
Miscebant fluctus, et volnera vasta serebant,
Et pecus, atque agros adimebant: Nam facile ollis
Omnia cedebant armatis nuda et inerma.
Inde minutatim processit Ferreus ensis,
Versaque in opprobrium species est Falcis ahenæ,
Et Ferro cœpere solum proscindere terræ;
Exæquataque sunt creperi certamina belli.
Et prius est reppertum in Equi conscendere costas,

1275. *Volvenda ætas*] Virgilius, Æn. IX. *Volvenda dies en attulit ultro.* Volvenda; *volubilis.* Servius.

1280. *Nunc tibi quo pacto, etc.*] Cum ferri, non minus quam æris, argenti, plumbique venæ sylvarum ignescentium ardore colliquescere videantur; unde fere apud veteres nulla ferri, plurima autem æris mentio? Quoniam, v. 16. æs erat tractabilius metallum, et major illius copia; inde arma primorum hominum, et agricolarum instrumenta ærea; demum successit ferrum, induratæ telluri colendæ, et crescenti indies hominum feritati aptius metallum.

1288. *Ære solum terræ*] Hesiodus, Ἔργων καὶ Ἡμερῶν, lib. I. v. 150. Τοῖς δ' ἦν *χάλκεα μὲν τεύχεα, χάλκεοι δέ τε οἶκοι, Χαλκῷ εἰργάζοντο, μέλας δ' οὐκ ἔσκε σίδηρος.* In ærea ætate. Et Eustathius, ad I. Il. v. 236. *χαλκὸν δὲ τὸν σίδηρον λέγει, διὰ τὴν πάλαι χρῆσιν τοῦ χαλκοῦ*, etc. His adjungam pauca ex Athenæo, lib. VI. cap. 4. *ἱστορεῖ τὰ αὐτὰ καὶ Φανίας, ἐν τῷ περὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ τυράννων· ὡς χαλκῶν ὄντων τῶν παλαιῶν ἀναθημάτων, καὶ τριπόδων, καὶ λεβήτων, καὶ ἐγχειριδίων· ὧν ἐφ' ἑνὸς καὶ ἐπιγεγράφθαι φησὶν Θάηαί μ', ἐτεὸν γὰρ ἐν Ἰλίου εὐρέϊ πύργῳ Ἦν, ὅτε καλλικόμῳ μαρνάμεθ' ἀμφ' Ἑλένῃ, Καί μ' Ἀντηνορίδης ἐφόρει κρείων Ἑλικάων*, etc.

1289. *Serebant*] Alii, *ferebant*, id est, *inferebant.* At Tacitus, *prælia serebant.* Livius, *pugnam consererent.* Plautus, *pugnos in faciem serere.*

1295. *Creperi*] Dubii, incerti: *Attius; Nunc in re* crepera *quid captas consilii?*

1296. *Et prius est reppertum, etc.*] Alii, *armatum.* Factam in superiori versu

Et moderarier hunc frænis, dextraque vigere;
Quam bijugo Curru belli tentare pericla:
Et Bijugo prius est, quam bis conjungere Binos,
Et quam falciferos inventum ascendere Currus.
Inde boves Lucas turrito corpore tetros
Anguimanos belli docuerunt volnera Pœni
Sufferre, et magnas Martis turbare catervas.
Sic alid ex alio peperit Discordia tristis,
Horribile humanis quod gentibus esset in armis:
Inque dies belli terroribus addidit augmen.
Tentârunt etiam Tauros in mœnere belli,
Expertique Sues sævos sunt mittere in hosteis;
Et validos Parthi præ se misere Leones
Cum ductoribus armatis, sævisque magistris,
Qui moderarier hos possent, vinclisque tenere;
Nequicquam: Quoniam permista cæde calentes
Turbabant sævi nullo discrimine turmas,

belli mentionem excipiunt, v. 53. quibus efferæ istæ, quas bellicas vocamus, artes primorum hominum explicantur: quod autem simplicius et facilius illud prius jure censeatur; ideo ex equis primum pugnabant, equus enim mansuetum animal, deinde equos curru jungebant binos, deinde quatuor, istosque currus falcibus armabant; deinde feræ in prælia eductæ, elephantes ab Afris, a Parthis leones, tauri, denique apri, etc. At quis credet? non ipse Lucretius: quoniam vero in quibusdam historiis talia invenerat, ideo recenset; falsa veris conjungens. Quanquam non videantur prorsus incredibilia, nam quid non invenit ingeniosa feritas, aut quodnam genus auxilii rejiciunt desperantes et oppressi homines?

1297. *Dextraquè vigere*] Dextra pugnare; *Lambinus.* Gifanius, *vegere;* id est, incitare, impellere, quasi dextra equos equites impellunt! Faber denique, *virgave viere: vieo* autem est *flecto,* unde *vimen, vietor,* et *vietus;* unde *viere equum* est *flectere equum:* usus autem virgæ in moderando equo longe antiquior debet esse quam usus frænorum. Quod si *armatum* (et quidni *armatum?*) in priori versu legatur, tota ista Fabri emendatio concidet; nam equites armatos equos suos *virga vientes* securi rideamus.

1299. *Et Bijugo*] *Bijugos,* Faber: et felicior hæc quidem conjectura; id est, *inventæ sunt bigæ ante quadrigas.*

1301. *Inde boves Lucas*] Ut *Campas* pro *Campanus* apud Plautum alicubi, ita *Lucas* pro *Lucanus:* sic autem dicti sunt elephantes, quod eos Romani primum apud Lucanos viderint in bello adversus Pyrrhum; *Faber.* Plinius, lib. VIII. cap. 6. *Elephantas Italia primum vidit Pyrrhi Regis bello, et boves Lucas appellavit in Lucanis visos.* Varro tamen, lib. VI. de Ling. Lat. *Luca Bos, Elephas, cur ita sit dicta duobus modis inveni scriptum, nam in C. Ælii commentario a Libycis Lucas, et in Virginii commentario a Lucanis Lucas, ab eo quod nostri maximam quadrupedem quam ipsi habebant vocarent bovem, et in Lucanis Pyrrhi bello primum vidissent apud hostes Elephantos, id est, quadrupedes cornutas (nam quos dentes multi dicunt sunt cornua) Lucam Bovem appellâsse. Ego arbitror potius Lucas a luce, quod longe relucebant, propter inauratos regios clypeos quibus eorum tum ornatæ erant turres.* Frigida interpretatio.

Ibid. *Turrito corpore*] Elephantes dorso turres gestabant.

1302. *Anguimanos*] Proboscis Elephanti *manus* dicitur, sed illa *manus* instar serpentis; unde *anguimani.*

1307. *Mœnere*] Alii, *in munera.*

Arboribus quoniam baccæ, glandesque caducæ
Tempestiva dabant pullorum examina subter.
Unde etiam libitum 'st stirpeis committere ramis;
Et nova defodere in terram virgulta per agros:
Inde aliam, atque aliam culturam dulcis agelli
Tentabant, fructusque feros mansuescere terra
Cernebant indulgendo, blandeque colendo.
Inque dies magis in montem succedere sylvas
Cogebant, infraque locum concedere cultis:
Prata, Lacus, Rivos, Segetes, Vinetaque læta
Collibus, et campis ut haberent, atque olearum
Cærula distinguens inter plaga currere posset
Per tumulos, et convalleis, camposque profusa:
Ut nunc esse vides vario distincta lepôre
Omnia, quæ pomis intersita dulcibus ornant;
Arbustisque tenent felicibus obsita circum.
At liquidas avium voces imitarier ore
Ante fuit multo, quam lævia carmina Cantu
Concelebrare homines possent, aureisque juvare.
Et Zephyri cava per calamorum sibila primum
Agresteis docuere cavas inflare cicutas,
Inde minutatim dulceis didicere querelas,
Tibia quas fundit digitis pulsata canentum,
Avia per nemora, ac sylvas saltusque reperta,
Per loca pastorum deserta, atque otia dia:
Sic unum quicquid paullatim protrahit Ætas
In medium, Ratioque in luminis eruit oras.
Hæc animos ollis mulcebant atque juvabant
Cum satiate cibi: nam tum sunt omnia cordi.

1369. *Succedere*] Sursum cedere, nam excisis quæ campos vallesque occupabant arboribus, sylvæ in montes sursum cedere videbantur.

1378. *At liquidas avium, etc.*] Ut aliæ artes, sic etiam Musica primo rudis et inculta; primum enim in avium imitatione constitit; inde fistula e calamis, (nam calami levi vento agitati sibila quædam et murmura emittunt,) compacta: qua pastores mulcebant curas, aut in lætitiam effusi se aliosque maxime oblectabant. Jocis etiam, festivis sermonibus, et saltatione, incompositæ quidem, sed satis ridiculæ indulgebant, inde risus, cachinni, et alia fælicis otii delectamenta. Neque ista operosior qua nos utimur Musica nos majori voluptate, quam rudis ista illos olim perfudit; sed nova semper placent, et pristina fastidimus, v. 44.

1379. *Lævia carmina*] Nam quod gratum sensibus, illud læve Epicuro.

1381. *Et Zephyri, etc.*] Vid. Ovid. Metam. lib. I. v. 705.

1390. *Nam tum sunt omnia cordi*]

Quam commune malum fuerat, fœdumque futurum;
Et magis id possis factum contendere in Omni,
In variis mundis varia ratione creatis,
Quam certo atque uno terrarum quolibet Orbi.
Sed facere id non tam vincendi spe voluerunt,
Quam dare quod gemerent hostes, ipsique perire,
Qui numero diffidebant, armisque vacabant.
Nexilis ante fuit vestis, quam Textile tegmen:
Textile post ferrum 'st; quia ferro tela parantur:
Nec ratione alia possunt tam lævia gigni
Insilia, ac fusi, et radii, scapique sonantes.
Et facere ante Viros lanam Natura coëgit,
Quam Muliebre genus, nam longe præstat in arte,
Et sollertius est multo genus omne Virile:
Agricolæ donec vitio vertere severi,
Ut Muliebribus id manibus concedere vellent,
Atque ipsi potius durum sufferre laborem;
Atque opere in duro durarent membra, manusque.
At specimen Sationis, et Insitionis origo
Ipsa fuit rerum primum Natura creatrix.

1347. *Quam dare*] *Dare*, facere aliquid novi, struere damnum, etc. Terent. Plaut. et modo Lucretius, *fera facta dederunt:* Faber.

1348. *Armisque vacabant*] Inermes erant; sic *vita vacat*, Furius apud Donat. pro mortuus est. *Faber.*

1349. *Nexilis ante fuit vestis, etc.*] Si molliores artes respicias, prima de vestibus cura; Nexilis autem vestis, e pellibus viz. ferinis quæ non erant consutæ, ante textilem; frustra enim textilem ante usum ferri, quo parantur instrumenta textoria, requiras: neque denique ars textoria primum fœminis commissa, illam viri exercebant, quippe magis solertes et in artibus ingeniosi; deinde agricolæ viris mollitiem exprobrando effecerunt, ut mollioribus artibus relictis magis duras excolerent, v. 11.

1350. *Tela parantur*] Codd. et Gifanius, *paratur. Tela* enim aliquando significat ipsum instrumentum textorium, cui accommodatur tela.

1352. *Insilia*] Hæc vox fugit interpretes: Faber demum existimat *insilia* esse eam instrumenti textorii partem, quæ pulsu pedum quatitur, ut staminis pars modo attollatur, modo deprimatur, ut fuso seu radio currenti libere trameare liceat; idque ab *insiliendo.* Quam conjecturam evertere videtur vox ista adjuncta *lævia.* Vossius ad Catullum, p. 249. *ensilia.*

Ibid. *Scapique sonantes*] An significent instrumenta textoris, quorum pulsu tela coarctatur et condensatur, vel jugum circa quod stamina volvuntur, videant grammatici.

1353. *Facere—lanam*] Lanam carpere, texere, et nere.

1359. *Atque opere in duro*] Ostendit versus superior hunc spurium esse, quod primus, opinor, moneo: *Faber.*

1360. *At specimen Sationis, etc.*] Arbores plantare, ab ipsa natura didicerunt, observabant enim baccas glandesque deciduas nova virgulta producere; inde idem tentabant homines, et unusquisque pro ingenio suo aliquid agrorum hortorumque culturæ addidit; et exinde tandem ista, quam videmus, hortorum amœnitas, ista arborum florumque ornata dispositio, v. 18.

Et tandem inter eos distractum, sanguine multo
Dispersisse, neque in fructum convertere quîsse.
Tunc igitur Pelles, nunc Aurum, et Purpura curis
Exercent hominum vitam, belloque fatigant:
Quo magis in nobis (ut opinor) culpa residit.
Frigus enim nudos sine Pellibus excruciabat
Terrigenas: at nos nil lædit veste carere
Purpurea, atque Auro, signisque ingentibus apta;
Dum Plebeia tamen sit, quæ defendere possit:
Ergo hominum genus incassum, frustraque laborat,
Semper et in curis consumit inanibus ævum;
Nimirum, quia non cognovit, quæ sit habendi
Finis, et omnino quoad crescat vera voluptas:
Idque minutatim vitam provexit in Altum,
Et belli magnos commovit funditus æstus.
At vigiles mundi magnum et versatile templum
Sol et Luna suo lustrantes lumine circum
Perdocuere homines Annorum tempora verti:
Et certa ratione geri rem, atque ordine certo.
Jam validis septi degebant Turribus ævum,
Et divisa colebatur, discretaque tellus:
Tum Mare velivolum florebat navibu' pandis;

1420. *Distractum*] Alii, *distractam*, vestem viz. et in sequenti versu *disperiisse*; et hæc lectio, quam codd. vet. exhibent, et Heinsius probat, admitti potuerit, si voces sequentes *Neque in fructum convertere quîsse* commode paterentur.

1422. *Tunc igitur Pelles, etc.*] Illa autem pro pelle pugna et cædes excusari possit, nam ante vestes textiles inventas solis pellibus defendebant frigus; at quis homines excuset qui bellis et rapinis miscent omnia, ut auro clari, et insignes purpura fulgerent? Sed id agunt quoniam insana habendi cupidine aguntur, et ignorant veram voluptatem, quam Epicurus docuit, et quæ non tam delicias appetit, quam necessariis contenta est: v. 13.

1433. *Vitam provexit in Altum*] Metaphora a navigantibus, versu sequenti habes, *æstus belli*.

1435. *At vigiles mundi, etc.*] Quoniam diutina experientia certos fecisset homines anni tempestates certo ordine redire, neque casu fluere omnia, et turbari (nam atomi primum fortuito convenientes, ita motus sui legibus, et vi naturæ constituuntur, ut nisi aliqua causa extrinsecus adveniens impediat, iisdem semper motibus ferentur): tandem certum stabileque vivendi genus amplexi sunt: inde constitutæ reipublicæ, instituta etiam inter diversas gentes commercia; tum litteræ inventæ, nati tum poëtæ historiarum patres; denique inventæ sunt istæ artes, nam omnium autorum nomina describuntur, quæ vitæ nostræ, aut voluptati inserviunt: v. 22.

1440. *Discretaque*] Alii, *descriptaque*.

1441. *Tum Mare velivolum, etc.*] Gifanius, *Tum Mare* velivolis *florebat navibus* ponti. Vossius ad Catullum, p. 77. hæc habet; *Tum Mare velivolum florebat* propter odores. Hæc est scriptura omnium, nisi fallor, librorum, quam merito docti se non intelligere fatentur; sic enim, puto, scripserat Lucretius; *Tum*

Auxilia, et socios jam pacto fœdere habebant:
Carminibus cum res gestas cœpêre Poëtæ
Tradere; nec multo priu' sunt Elementa reperta.
Propterea quid sit prius actum respicere ætas
Nostra nequit, nisi qua ratio vestigia monstrat.
Navigia, atque Agri culturas, Mœnia, Leges,
Arma, Vias, Vesteis, et cætera de genere horum,
Præmia, delicias quoque vitæ funditus omneis,
Carmina, Picturas, et dædala signa polire,
Usus, et impigræ simul Experientia mentis
Paullatim docuit pedetentim progredientes.
Sic unum quicquid paullatim protrahit ætas
In medium, ratioque in luminis eruit oras:
Namque alid ex alio clarescere corde videmus
Artibus, ad summum donec venêre cacumen.

Mare velivolum florebat Protei ad oras. Proteus et ipse Deus marinus, utpote qui primus navigâsse creditur: *oræ* vero *Protei*, sunt oræ in quibus regnabat Proteus, in quibus omnibus navigationem floruisse affirmat. Quibus hæc placent illis nihil unquam displiceat: Lambinus invenit in quibusdam codd. *navibus pandis*, et istis vocibus ego quidem contentus.

1455. *Videmus*] Alii, *videbant*: imperite.

Quod a v. 56. ad v. 417. solem, terram, mare, totam denique mundi compagem nec ab æterno fuisse, nec in æternum duraturam asserit, id quidem piis omnibus et sanis Philosophis commune; quod vero verisimilibus quibusdam, veris autem multis firmisque rationibus probat, illud sane Lucretio proprium videtur; nec meliora unquam (semper excipio sacras scripturas) argumenta invenies. Ideoque magis mirandum est, tam præclarum ingenium inseruisse futiles istos versus a v. 157. ad v. 236. quibus evincere conatur mundum hunc a Deo non fuisse factum: fingit enim Deum parcum nimis seu potius malevolum, qui nihil nostri causa, omnia vero sui emolumenti intuitu agat. Qualem siquis pingat Epicurum, illum dicasis impudentiæ Poëta postularet. Deinde supponit omnem Dei æque ac Hominis notitiem a simulachris dependere; at quis iste Deus? non ille quem percipit mens humana, quem omnes gentes agnoscunt et venerantur. Demum quis ferat illum culpas, quas vocat, mundi enumerantem, falso omnes, et vanissime effictas? Hæccine vero vitia in novo et recenti mundo? Id quidem negat ipse Lucretius, ideoque inepte facit dum labes ruinasque ædificii longa ætate dehiscentis imputat artifici.

A v. 417. ad v. 509. mundi ortum describit, qua descriptione nulla est apud physiologos aut magis verisimilis, aut magis venusta: gravitate sua feruntur atomi, concurrunt, inde resiliunt, et pro varia ponderis ictusque ratione in diversa loca discedunt, ibique coalescunt.

Quoniam vero a v. 510. ad v. 770. non unam certamque causam motuum cœlestium, eclipseων, diei et noctis, etc. ea, qua alii solent, pertinacia assignat, ideo quibusdam videtur *fluctuare;* ego vero contendo istam, quam vocant, constantiam in Epicureo Physiologo ridiculam fore, quippe omnia *casu* fieri pronuntiat, neque quis facile deprehendat unam certamque causam, cum eadem

phænomena pluribus modis explicari possunt. Nec ego quidem illi succenserem qui multas profert causas, dum inter eas vera certaque proponatur. De solis, lunæ, etc. magnitudine nihil addam, supra enim monui istam opinionem plebeiam nimis esse, et rusticam.

Lege quæ sequuntur, et admirabilis ingenii tam vehementer delirantis miserere: ea autem est omnium, qui negant providentiam, sors, ut in Ethicis vana doceant, in Physicis absurda; at vero *Primorum* hominum indoles ea, quæ omnium barbararum gentium, et in *terrigenis* Lucretii, Margaïtas, Brasilios, plerosque Indiæ occidentalis populos agnosces.

TITI LUCRETII CARI

DE

RERUM NATURA

LIBER SEXTUS.

ARGUMENTUM.

Primi 41. versus continent Epicuri Atheniensis laudes: sequitur ad v. 95. quam ab Epicureo Philosopho expectes, argumenti hujus libri explicatio: et de Meteoris dicturo primum occurrunt Tonitru, Fulgur, Fulmen, de quibus diligenter disputat; et demum istos deridet qui neglectis causis naturalibus ipsum Jovem fulmina jaculari existimant, ad v. 421. His subjungitur (nam Prester Fulmini affinis) v. 28. Presteris brevis explicatio. Deinde, a v. 450. ad v. 533. multa de Nubibus et Pluvia; pauca de Iride, de Nive, Vento, Grandine, Pruina, et Gelu. Si Terræmotus causas velis cognoscere, a v. 534. ad v. 606. habes fuse explicatas. A v. 606. ad v. 638. de Mari Poëta disserit. Ad v. 710. de Ætna. Sequentes 30. v. Nilo destinantur. Deinde a v. 740. ad v. 840. de Avernis, aliisque Terræ tractibus, Hominibus, Cervis, Corvis, Equis, etc. noxiis disputatur. Ad v. 905. de Puteis, variisque admirandis Fontibus. Et ad v. 1087. Magnes diligenter explicatur. Postremo de Morbis et Peste quædam, quibus subjungit elegantem descriptionem Pestis illius, quæ tempore belli Peloponnesiaci Athenas vastavit, e Thucydide desumtam.

PRIMÆ frugiferos fœtus mortalibus ægris
Dididerunt quondam præclaro nomine Athenæ:
Et recreaverunt vitam, Legesque rogârunt:
Et primæ dederunt solatia dulcia vitæ,

1. *Frugiferos*] Alii, *frugiparos*: Athenæ tritici, olei, etc. inventrices; nil tritum magis.

4. *Et primæ*] *At primæ*, Faber. Hoc sensu, Athenas quidem multa bona hominibus fecisse, inventis frugibus, excultis artibus, humanitate, doctrina, legibus, atque aliis rebus pœne infinitis: *at* multo etiam melius de hominibus meritas esse, cum Epicurum protulerint. Ista observatione potuimus carere.

phænomena pluribus modis explicari possunt. Nec ego quidem illi succenserem qui multas profert causas, dum inter eas vera certaque proponatur. De solis, lunæ, etc. magnitudine nihil addam, supra enim monui istam opinionem plebeiam nimis esse, et rusticam.

Lege quæ sequuntur, et admirabilis ingenii tam vehementer delirantis miserere: ea autem est omnium, qui negant providentiam, sors, ut in Ethicis vana doceant, in Physicis absurda; at vero *Primorum* hominum indoles ea, quæ omnium barbararum gentium, et in *terrigenis* Lucretii, Margaïtas, Brasilios, plerosque Indiæ occidentalis populos agnosces.

Auxilia, et socios jam pacto fœdere habebant:
Carminibus cum res gestas cœpêre Poëtæ
Tradere; nec multo priu' sunt Elementa reperta.
Propterea quid sit prius actum respicere ætas
Nostra nequit, nisi qua ratio vestigia monstrat.
Navigia, atque Agri culturas, Mœnia, Leges,
Arma, Vias, Vesteis, et cætera de genere horum,
Præmia, delicias quoque vitæ funditus omneis,
Carmina, Picturas, et dædala signa polire,
Usus, et impigræ simul Experientia mentis
Paullatim docuit pedetentim progredientes.
Sic unum quicquid paullatim protrahit ætas
In medium, ratioque in luminis eruit oras:
Namque alid ex alio clarescere corde videmus
Artibus, ad summum donec venêre cacumen.

Mare velivolum florebat Protei ad oras. Proteus et ipse Deus marinus, utpote qui primus navigâsse creditur: *oræ* vero *Protei*, sunt oræ in quibus regnabat Proteus, in quibus omnibus navigationem floruisse affirmat. Quibus hæc placent illis nihil unquam displiceat: Lambinus invenit in quibusdam codd. *navibus pandis*, et istis vocibus ego quidem contentus.

1455. *Videmus*] Alii, *videbant*: imperite.

Quod a v. 56. ad v. 417. solem, terram, mare, totam denique mundi compagem nec ab æterno fuisse, nec in æternum duraturam asserit, id quidem piis omnibus et sanis Philosophis commune; quod vero verisimilibus quibusdam, veris autem multis firmisque rationibus probat, illud sane Lucretio proprium videtur; nec meliora unquam (semper excipio sacras scripturas) argumenta invenies. Ideoque magis mirandum est, tam præclarum ingenium inseruisse futiles istos versus a v. 157. ad v. 236. quibus evincere conatur mundum hunc a Deo non fuisse factum: fingit enim Deum parcum nimis seu potius malevolum, qui nihil nostri causa, omnia vero sui emolumenti intuitu agat. Qualem siquis pingat Epicurum, illum dicasis impudentiæ Poëta postularet. Deinde supponit omnem Dei æque ac Hominis notitiem a simulachris dependere; at quis iste Deus? non ille quem percipit mens humana, quem omnes gentes agnoscunt et venerantur. Demum quis ferat illum culpas, quas vocat, mundi enumerantem, falso omnes, et vanissime effictas? Hæccine vero vitia in novo et recenti mundo? Id quidem negat ipse Lucretius, ideoque inepte facit dum labes ruinasque ædificii longa ætate dehiscentis imputat artifici.

A v. 417. ad v. 509. mundi ortum describit, qua descriptione nulla est apud physiologos aut magis verisimilis, aut magis venusta: gravitate sua feruntur atomi, concurrunt, inde resiliunt, et pro varia ponderis ictusque ratione in diversa loca discedunt, ibique coalescunt.

Quoniam vero a v. 510. ad v. 770. non unam certamque causam motuum cœlestium, eclipseων, diei et noctis, etc. ea, qua alii solent, pertinacia assignat, ideo quibusdam videtur *fluctuare*; ego vero contendo istam, quam vocant, constantiam in Epicureo Physiologo ridiculam fore, quippe omnia *casu* fieri pronuntiat, neque quis facile deprehendat unam certamque causam, cum eadem

Cum genuere Virum tali cum corde repertum,
Omnia veridico qui quondam ex ore profudit;
Cujus et extincti propter divina reperta
Divolgata vetus, jam ad cœlum Gloria fertur.
Nam cum vidit Hic, ad victum quæ flagitat usus,
" Et, per quæ possent vitam consistere tutam,
Omnia jam ferme Mortalibus esse parata;
Divitiis homines, et Honore, et Laude potenteis
Affluere, atque bona Natorum excellere fama:
Nec minus esse domi cuiquam tamen Anxia corda,
Atque animum infestis cogi servire querelis:
Intellexit, ibi vitium Vas efficere ipsum,
Omniaque illius vitio corrumpier intus,
Quæ conlata foris, et commoda cunque venirent;
Partim quod fluxum, pertusumque esse videbat,
Ut nulla posset ratione explerier unquam:
Partim quod tetro quasi conspurcare sapore
Omnia cernebat, quæcunque receperat intus.
Veridicis igitur purgavit pectora dictis,
Et finem statuit Cuppedinis atque Timoris,
Exposuitque Bonum Summum, quo tendimus omnes,
Quid foret, atque viam monstravit tramite prono,
Qua possemus ad id recto contendere cursu:
Quidve Mali foret in rebus mortalibu' passim,
Quod flueret Naturæ vi, varieque volaret,

10. *Et, per quæ, etc.*] Delet Lambinus, quoniam *vitam tutam consistere* nullo modo dici potest: et exempla Gifanii ab hac significatione τοῦ *consistere* prorsus aliena esse recte affirmat Faber. Vix tamen a me impetrare possum quin credam Lucretium scripsisse *consistere;* ista enim vox Epicuro propria, qui ἡδονὴν καταστηματικὴν τοῦ σώματος, et non solum ἡδονὴν ἐν τῇ κινήσει agnovit. Vid. Epicuri Epist. ad Pythoclem.

14. *Cuiquam*] Alii, *quidquam.*

16. *Vas*] Animum ipsum avarum, aut metu superstitioso, opinione de Providentia et pœnis post mortem, tanquam tetro sapore imbutum.

18. *Quæ conlata foris*] Faber, *quæ congrata foris;* id est, *quæcunque grata et commoda hinc illinc convenirent, etc.* Amat autem *Tmeses* Lucretius, ut infinita in omni genere exempla abunde fidem facere possunt.

19. *Fluxum, pertusumque*] Avarum vides.

24. *Finem Cuppedinis atque Timoris*] Epicurus enim cupiditates necessitate et natura terminabat, metuque homines exsolvit, (id vero non minus inepte quam improbe dictum,) dum providentiam, religionemque sustulit.

29. *Quod flueret Naturæ vi*] Lambinus: codd. enim, *Quod flueret naturali:* Gifanius, *Quod flueret naturaï.* Alii, *Quod flueret naturali viro atque veniret.* Faber denique; sic proponit et partitur Poëta, *Quicquid mali est in rebus mortalibus, id omne vel a casu est,* vel a natura profluit; et quantacunque malorum, cladium, calamitatumque agmina percenseas, ea nusquam referenda fuerint, quam ad illa duo capita; nam præter

Seu Casu, seu Vi, quod sic Natura parâsset;
Et quibus e portis occurri cuique deceret:
Et genus Humanum frustra plerumque probavit
Volvere curarum tristeis in pectore fluctus.
Nam veluti Pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt; sic Nos in luce timemus
Interdum nihilo quæ sunt metuenda magis, quam
Quæ Pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque necesse 'st
Non radii Solis, nec lucida tela diei
Discutiant, sed Naturæ species, Ratioque:
Quo magis inceptum pergam pertexere dictis.
Et quoniam docui, Mundi mortalia templa
Esse, et nativo consistere corpore Cœlum;
Et quæcunque in eo fiunt, fientque, necesse
Esse ea dissolvi: quæ restant percipe porro.
Quandoquidem semel insignem conscendere currum
Vincendi spes hortata 'st, atque obvia cursu

casum et *Naturam quo confugies alio? Quid erit tertium?* Nam Deus Epicuri pœne nemo est. Hinc itaque jam intelligis clarissimi Lambini emendationem stare haudquaquam posse. Dein quod perquam foret vitiosum, in hoc ipso versu diceret Lucretius, quod in sequenti tantum dici debuit, *Seu casu, seu vi, quod sic Natura parâsset.* Sed cur ea mala quæ naturalia sunt *vi* fieri dicit? Nimirum lex naturæ, necessitas naturæ, fœdera naturæ *vis* est, quam eluctari, quamque eludere non possis: itaque scribit *vi, quod sic natura parâsset;* quia nempe res nostræ a natura ita comparatæ fuerunt, ut multa humanæ conditioni annexa incommoda sint. Quamobrem nec *naturali,* nec *naturæ vi,* nec Gifanianum *naturaï,* locum habere ullum in versu priori potest. Legendum igitur, *Quod flueret permananter* vel *permutatim.* Hæc quidem acute Faber, si opus foret isto acumine. E quonam codice *permananter,* vel *permutatim* effingi potest? Igitur deleatur iste versus, et sane abesse potest, aut admittatur Lambini *naturæ vi,* Lucretius enim solet alio versu explicare quod in priori obscurius dixerat, ita *varie volaret* voce *casu* exponit, *naturæ vi,* istis vocibus *vi, quod sic natura parâsset.*

31. *Quibus e portis*] Metaphora e re militari, e portis Urbium aut Castrorum, e quibus in hostem fit eruptio.

34. *Nam veluti Pueri, etc.*] Vid. lib. II. v. 54.

42. *Et quoniam docui, etc.*] Hactenus Epicuri laudes: sequitur, v. 53. argumenti hujus libri explicatio: quippe post descriptum mundi ortum, et cœlestes motus, de *Meteoris* aget, atque aliis Naturæ admirandis, quorum caussas dum homines non intelligunt, illa Diis attribuunt; inde religio, Numinum metus, timor, solicitudo, anxietas; inde periit vera pietas, et dominatur vana superstitio.

44, 45. *In eo fiunt, fientque, necesse Esse ea dissolvi.*] Alii, *Fierique necesse est, Pleraque dissolvi:* meræ nugæ.

47. *Vincendi spes, etc.*] Gifanius, *Ventorum* (eorum quæ consequentur) *exhortantur spes.* Alii, *votorum.* Alii, *Quandoquidem semel* haud segnis *conscendere currum* Ventosum *spes hortata est, atque obvia cursu;* Sive *cursui.* Lambinus hos tres versus supposititios putavit, Vossius tandem ad Catullum, p. 191. scribit, *Quandoquidem semel insignem conscendere currum* Ventorum exhortat pellacia, *et omnia* rursum *Quæ fuerant, sunt placato conversa* favore. *Currum,* id est, *navim; rursum* sive *retro.* Forsan ita scripsit Lucretius, neque enim vox

Quæ fuerant, sunt placato conversa furore.
Cætera, quæ fieri in Terris cœloque tuentur
Mortales, pavidis cum pendent mentibu' sæpe
Efficiunt animos humileis formidine Divûm,
Depressosque premunt ad terram, propterea quod
Ignorantia causarum conferre Deorum
Cogit ad imperium res, et concedere regnum: et
Quorum operum causas nulla ratione videre
Possunt, hæc fieri Divino numine rentur.
Nam bene qui didicere Deos securum agere ævum:
Si tamen interea mirantur, qua ratione
Quæque geri possint, præsertim rebus in illis,
Quæ supera caput ætheriis cernuntur in oris,
Rursus in antiquas referuntur Relligiones,
Et Dominos acreis asciscunt, omnia posse
Quos miseri credunt, ignari quid queat esse,
Quid nequeat; finita potestas denique cuique
Quanam sit ratione, atque alte terminus hærens:
Quo magis errantes tota regione feruntur.
Quæ nisi respuis ex animo, longeque remittis,
Diis indigna putando, alienaque pacis eorum,
Delibata Deûm per te tibi numina sancta
Sæpe aderunt; non quod violari summa Deûm vis
Possit, ut ex ira pœnas petere imbibat acreis:
Sed quia Tute tibi placida cum pace quietos
Constitues magnos irarum volvere fluctus:
Nec delubra Deûm placido cum pectore adibis;
Nec, de corpore quæ sancto Simulacra feruntur,
In menteis hominum Divinæ nuntia formæ,
Suscipere hæc animi trànquilla pace valebis:

ista *currenti*, v. 92. obstat, nam Horatii mercator *Currit ad Indos*. Si tamen verior, non est luculentior quam illa altera Lambini lectio.

66. *Tota regione*] Alii, *cæca ratione*.

67, 68. *Longeque remittis, Diis indigna putando*] Alii, *Longeque renutas* vel *remittis Diis indigna putare*. Ego vero, *Longeque remittis, Diis indigna putando;* neque ea qua alii interpretatione usus sum. Heinsius autem, *putata*.

69. *Delibata*] An *delibrata* legi debeat certent Lambinus et Gifanius, dum neutra vox ferri potest. Lege autem *deirata*, valde irata, istamque emendationem illi qui sequuntur versus confirmant.

74. *Nec delubra Deûm*] Ista enim erat vanissima Epicuri opinio, providentem et omnia curantem Deum terribilem fore et horrendum; ita ut nunquam Dei imago in mentem venerit, quin metus, timor, anxietas sequatur.

Inde videre licet, qualis jam vita sequatur.
Quam quidem ut a nobis Ratio verissima longe
Rejiciat, quanquam sunt a me multa profata,
Multa tamen restant, et sunt ornanda politis
Versibus, et ratio Cœli, speciesque tenenda.
Sunt Tempestates, et Fulmina clara canenda,
Quid faciant, et qua de causa quæque ferantur:
Ne trepides cœli divisis partibus amens,
Unde volans Ignis pervenerit, aut in utram se
Verterit hinc partem; quo pacto per loca septa
Insinuârit, et hinc dominatus ut extulerit se:
Quorum operum causas nulla ratione videre
Possunt, ac fieri Divino numine rentur.
Tu mihi supremæ præscripta ad candida calcis
Currenti spatium præmonstra callida Musa,
Calliope, requies Hominum, Divûmque voluptas:
Te duce ut insignem capiam cum laude coronam.
Principio, Tonitru quatiuntur cærula cœli,
Propterea quia concurrunt sublime volantes
Ætheriæ Nubes contra pugnantibu' Ventis:
Nec fit enim sonitus cœli de parte serena,
Verum ubicunque magis denso sunt agmine Nubes,

79. *Ratio verissima*] Epicuri doctrina, quæ rationi consentanea est, et veras rerum causas explicat.

80. *Profata*] Alii, *profecta.*

82. *Ratio Cœli, speciesque*] Ut sæpe alibi, *Naturæ species, ratioque.* Alii aliam sequuntur lectionem, nempe, *ratio superûm cœlique:* Supera autem, Meteora. Et e libro primo confirmant, *Quapropter bene cum* superis *de rebus habenda Nobis est ratio.*

84. *Qua de causa quæque*] Alii, *qua de causa cunque.*

85. *Cœli divisis partibus*] Hoc pertinet ad Etruscorum disciplinam, de qua Cicero, in II. lib. de Divinat. *Cœlum in xvi. partes diviserunt Etrusci; facile id quidem fuit quatuor quas nos habemus duplicare, post idem iterum facere, ut ex eo dicerent fulmen qua ex parte venisset.*

91. *Præscripta ad candida calcis*] Seneca, Epist. 19. docet eam quam nunc in Circo *metam* dicunt Latini, *calcem* antiquos appellâsse, quia viz. finis curriculi sæpe *calce* notaretur. Hinc vero licet colligere Lucretium nunquam plures quam sex libros fuisse meditatum, jam enim properat *ad præscripta candida supremæ calcis.*

95. *Principio, Tonitru, etc.*] De meteoris disputaturus a tonitru incipit, quod varie explicat: et primum quidem, v. 12. fit iste sonus cum nubes adversis ventis impulsæ colliduntur; hæc fuit Stoicorum, Democriti, aliorum opinio, et si hodiernos Philosophos audiamus, est veritati proxima: siquis vero objiciat nubes raras esse, ideoque ad tantum sonitum edendum maxime inidoneas; dicendum, quod licet lapidum aut ligni densitatem non æquant, tamen non adeo raræ sunt, quin nives et grandinem cohiberent.

98. *Cœli de parte serena*] Id enim negabant Epicurei, ideoque Horatius, insanientem istam Sapientiam relicturus, hæc habet, lib. I. Od. 34. *Namque Diespiter Igni corusco nubila dividens Plerumque,* per purum *tonantes Egit equos volucremque currum, etc.*

Tam magis hinc magno fremitus fit murmure sæpe.
Præterea, neque tam condenso corpore Nubes
Esse queunt, quam sunt Lapides, ac Tigna; neque autem
Tam tenues, quam sunt Nebulæ, Fumique volantes:
Nam aut cadere abrupto deberent pondere pressæ,
Ut Lapides; aut, ut Fumus, constare nequirent,
Nec cohibere niveis gelidas, et grandinis imbreis.
Dant etiam sonitum patuli super æquora mundi,
Carbasus ut quondam magnis intenta theatris
Dat crepitum malos inter jactata, trabeisque;
Interdum perscissa furit petulantibus Euris,
Et fragileis sonitus chartarum commeditatur:
Id quoque enim genus in Tonitru cognoscere possis,
Aut ubi suspensam vestem, chartasve volanteis
Verberibus venti versant, planguntque per auras.
Fit quoque enim interdum, ut non tam concurrere nubes
Frontibus adversis possint, quam de latere ire
Diverso motu radentes corpori' tractum:
Aridus unde aureis terget sonus ille, diuque
Ducitur, exierit donec regionibus arctis.
Hoc etiam pacto Tonitru concussa videntur
Omnia sæpe gravi tremere, et divolsa repente
Maxima dissiluisse capacis mœnia mundi,

103. *Tam tenues*] Leg. *Tam tenui:* ut v. 101. *tam condenso.*

104. *Nam aut cadere abrupto*] Revocanda est vulgata lectio, *Nam cadere aut bruto.* Bruto id est *gravi,* unde et Horat. *Quo bruta tellus et vaga flumina:* et apud Donatum, *corpus brutum,* quod magno molimine movetur.

107. *Dant etiam sonitum, etc.*] Ver. 8. alia tonitrus explicatio, una enim nubes vento agitata, aliquando vento perscissa sonum edit; nec displicebit hæc explicatio, si sonitum quem vela latis theatris intenta, quem chartæ diruptæ, aut suspensæ vestes vento agitatæ dant, cum tonitru compares.

109. *Malos inter*] Nam ob loci nimiam amplitudinem trajectis malis vela intendebantur. *Carbasina autem vela primus in theatrum duxisse traditur Lentulus Spinter Apollinaribus ludis:* Plinius, lib. XIX. cap. 1. Vid. lib. IV. v. 74.

115. *Fit quoque enim interdum*] Aliquando tonitrus murmur est stridori simile, id vero fit cum nubes nubis alterius latus radit; inde enim oritur iste stridor, quem v. 118. vocat *aridum sonum:* v. 5.

117. *Corpori' tractum*] *Corporis tactum,* id est *corpus,* Gifanius; ridicule. *Corporis* autem *tractum* nihil elegantius; nam nubes diverso motu de latere euntes, totum corporis tractum, ab altera usque ad alteram extremitatem, radunt.

119. *Exierit*] Mallem *exierunt.* Nubes viz.

120. *Hoc etiam pacto, etc.*] Ver. 11. Ventus in nube inclusus furit, inde murmur; tandem facto impetu erumpit, inde horrendus ille fragor: qua ratione Plinius declaravit, *posse spiritum nube cohibitum tonare, natura strangulante sonitum dum rixetur, edito fragore dum erumpat, ut in membrana spiritu intenta.* Si ridere libet, vid. Aristophanis Nubes, act. I. sc. 4.

Nubes, et tremulo tempestas impete fulgit;
Ventus ubi invasit Nubem, et versatus ibidem
Fecit, ut ante, cavam, docui, spissescere Nubem,
Mobilitate sua fervescit; ut omnia motu
Percalefacta vides ardescere: plumbea vero
Glans etiam longo cursu volvenda liquescit.
Ergo fervidus Hic Nubem cum perscidit atram,
Dissupat ardoris quasi per vim expressa repente
Semina, quæ faciunt nictantia fulgura flammæ:
Inde Sonus sequitur, qui tardius adlicit aureis,
Quam quæ perveniunt oculos ad lumina nostros.
Scilicet hoc densis fit nubibus, et simul alte
Exstructis aliis alias super impete miro.
Nec tibi sit fraudi, quod nos inferne videmus
Quam sint lata magis, quam sursum exstructa quid extent;
Contemplator enim cum montibus adsimilata
Nubila portabunt Venti transversa per auras;
Aut ubi per magnos monteis cumulata videbis
Insuper esse aliis alia, atque urgere superna
In statione locata sepultis undique ventis:
Tum poteris magnas moleis cognoscere eorum,
Speluncasque velut saxis pendentibu' structas
Cernere, quas Venti cum, tempestate coorta,
Complerunt, magno indignantur murmure clausi
Nubibus, in caveisque ferarum more minantur:
Nunc hinc, nunc illinc fremitus per Nubila mittunt;
Quærentesque viam circumversantur, et ignis
Semina convolvunt e Nubibus; atque ita cogunt

tonitru fiat vento nubes perrumpente, fulgur quoque fit ab eodem vento pernici motu, dum inter nubes rotatur, accenso, v. 14. Hos versus Gassendus, et qui illum sequuntur, perperam interpretati sunt.

177, 178. *Plumbea vero Glans, etc.*] Id non magis verum quam quod de sagitta Acestæ in 5. scripsit Virgilius, quæ exarsit, et in ventos abiit.

182. *Adlicit*] Al. *attigit*, sed eadem est significatio. Alii, *adficit*, et Palmerius, *adligit*. Pro *nictantia* in præcedenti versu, quidam, *minitantia*.

185. *Impete miro*] Id quidem ferri potest; at melius *agmine*.

186. *Nec tibi sit fraudi, etc.*] Ver. 17. Scrupulus propter nubes visas non ut latas, ita profundas, ideoque non istis fornacibus, et speluncis, quas fingit, exstructas. Hunc eximit; et quædam subjungit de vento inter nubes fremente, et tandem cum fulgure erumpente.

194. *Saxis pendentibu'*] In speluncis enim saxa videntur pendere, *pendentia tecta* Virgilius, et passim poëtæ.

196. *Magno indignantur murmure*] De ventis, Virg. *Illi indignantes magno cum murmure montis Circum claustra fremunt.*

200. *E Nubibus*] Leg. *in Nubibus*, id enim tota postulat sententia.

Multa, rotantque cavis flammam fornacibus intus,
Donec divolsa fulserunt nube corusci.
Hac etiam fit uti de causa mobilis ille
Devolet in terram liquidi color aureus ignis,
Semina quod Nubeis ipsas permulta necesse 'st
Ignis habere; etenim cum sunt humore sine ullo,
Flammeus est plerumque colos et splendidus ollis:
Quippe etenim Solis de lumine multa necesse 'st
Concipere, ut merito rubeant, igneisque profundant.
Hasce igitur cum Ventus agens contrusit in unum
Compressitque locum cogens, expressa profundunt
Semina, quæ faciunt flammæ fulgere colores.
Fulgit item, cum rarescunt quoque Nubila cœli.
Nam cum Ventus eas leviter diducit eunteis,
Dissolvitque, cadant ingratîs illa necesse 'st
Semina, quæ faciunt fulgorem: tum sine tetro
Terrore, et Sonitu fulgit, nulloque tumultu.
Quod superest, quali natura prædita constent
Fulmina, declarant ictus, et inusta vapore
Signa, notæque graveis halantes Sulfuris auras:
Ignis enim sunt hæc, non Venti signa, neque Imbris.
Præterea, per se accendunt quoque tecta domorum,
Et celeri flamma dominantur in ædibus ipsis.
Hunc tibi subtilem cum primis ignibus ignem
Constituit natura minutis, mobilibusque
Corporibus, cui nil omnino obsistere possit:
Transit enim valide Fulmen per septa domorum,

203. *Hac etiam fit uti, etc.*] Non tantum ignis in nubibus circumrotatus accendi potest, sed ipsæ nubes multa ignis corpuscula, sive a sole, ut docuit Empedocles, sive aliunde accepta continent; id enim splendidus et flammeus color quarundam nubium demonstrat; ista autem corpuscula a vento, compellente et comprimente nubes, expressa fulgur efficiunt, v. 11.

213. *Fulgit item, etc.*] Modo dixit semina ignis, quæ in nubibus continentur, vi et impetu venti exprimi; jam, v. 5. licet non exprimantur, tamen diductis et distractis nubium partibus decidant necesse est, atque inde lene illud et mite fulgur, quod lumine oculos perstringit, nullo autem tonitru percellit aures.

215. *Ingratis*] Velit nolit, nam diductis nubibus necesse est inclusas ignis scintillas erumpere.

218. *Quod superest, quali, etc.*] Cum fulmen urat res tactas, cum domos incendat, etc. neminem videas qui ejus naturam igneam esse diffiteatur. Quod autem parietes penetrat, quod aurum, æs, reliqua metalla liquefacit, quod vase integro exhaurit liquorem, vel facit ut effluat, id quidem pernici motui, et subtilitati illius ignis attribuendum.

219. *Inusta vapore, etc.*] Res tactæ fulmine ustæ videntur, et illis odor sulphureus.

222. *Per se*] Melius quam *sæpe*.

Clamor uti, ac Voces; transit per saxa, per æra;
Et liquidum puncto facit æs in tempore, et aurum.
Curat item ut vasis integris Vina repente
Diffugiant; quia nimirum facile omnia circum
Conlaxat, rareque facit lateramina vasis,
Adveniens calor ejus et insinuatur in ipsum; et
Mobiliter solvens differt primordia Vini:
Quod Solis vapor ætatem non posse videtur
Efficere: usqueadeo pollens fervore corusco,
Tanto mobilior vis, et dominantior hæc est.
  Nunc ea quo pacto gignantur, et impete tanto
Fiant, ut possint ictu discludere Turreis,
Disturbare domos, avellere tigna, trabeisque,
Et Monumenta virûm demoliri, atque ciere,
Exanimare Homines, Pecudes prosternere passim:
Cætera de genere hoc qua vi facere omnia possint,
Expediam, neque Te in promissis plura morabor.
  Fulmina gignier e crassis, alteque putandum 'st
Nubibus exstructis; nam cœlo nulla sereno,
Nec leviter densis mittuntur nubibus unquam.
Nam dubio procul hoc fieri manifesta docet res,
Quod tunc per totum concrescunt Aëra nubes
Undique, uti tenebras omneis Acherunta reamur
Liquisse, et magnas cœli complêsse cavernas:
Usqueadeo tetra nimborum nocte coorta

228. *Clamor uti, ac Voces*] Alii, *Clamor uti vocis*. Sed totus hic versus abesse potest.

232. *Lateramina vasis*] Dolia enim vinaria lateritii operis erant, Horatio, *Testæ:* et ex latere *lateramen*, ut ex ferro *ferramen*, ex ære *æramen*, *etc.*

235. *Ætatem*] Terentius, Eun. act. 4. sc. 5. *jamdudum ætatem lites sunt inter eos factæ maximæ. Jamdudum ætatem* pro longinquo tempore. Lucilius, *Ut multos mensesque, diesque: non tamen ætatem:* Donatus.

236. *Pollens*] Recte Lambinus; et valeat Gifanii *tollens*, et aliorum *candens*, vel *cellens*, viz. excellens.

238. *Nunc ea quo pacto gignantur, etc.*] Cum ortum fulminis exquiras, observandum est nunquam sine nubibus densis fulminare; nisi enim spissæ essent nubes, atque alte exstructæ, non illa grandinis et imbris copia fulmen sequeretur. In istis igitur nubibus concipias ventum pernici motu circumrotatum isto motu calescentem, et multa ignis semina e nubibus istis exprimentem; tandem vel motu suo vel ab igneis istis particulis accensum ingenti cum fragore, et immani impetu erumpere; ista autem eruptione ita concutit et distrahit nubium partes, ut totæ in grandinem abeant, vel in imbrem dissolvantur. Hæc, v. 55.

241. *Demoliri*] Alii, *commoliri*.

245, 246. *Alte—Nubibus exstructis*] Tullius, *Sepulchrum altius exstruere*. Horatius, Sat. 6. lib. II. *Quæ procul exstructis inerant hesterna canistris*.

250. *Undique, etc.*] Vid. lib. IV. v. 170.

Impendent atræ formidinis ora superne,
Cum commoliri tempestas fulmina cœptat.
Præterea, persæpe niger quoque per mare Nimbus,
Ut picis e cœlo demissum flumen, in undas
Sic cadit, et fertur tenebris procul, et trahit atram
Fulminibus gravidam tempestatem, atque procellis,
Ignibus, ac ventis cumprimis ipse repletus;
In terra quoque ut horrescant, ac tecta requirant.
Sic igitur supera nostrum caput esse putandum 'st
Tempestatem altam: neque enim caligine tanta
Obruerent terras, nisi inædificata superne
Multa forent multis exemto Nubila sole:
Nec tanto possent hæc terras opprimere imbri,
Flumina abundare ut facerent, camposque natare,
Si non exstructis foret alte Nubibus æther.
His igitur Ventis, atque Ignibus omnia plena
Sunt; ideo passim fremitus, et fulgura fiunt:
Quippe etenim supera docui, permulta vaporis
Semina habere cavas nubeis; et multa necesse 'st
Concipere ex Solis radiis, ardoreque eorum.
Hic ubi Ventus eas idem qui cogit in unum
Forte locum quemvis, expressit multa vaporis
Semina, seque simul cum eo commiscuit igni;
Insinuatus ibi Vortex versatur in alto,
Et calidis acuit Fulmen fornacibus intus:
Nam duplici ratione accenditur, Ipse sua nam
Mobilitate calescit, et e contagibus ignis.
Inde ubi percaluit vis Venti, vel gravis Ignis
Impetus incessit; maturum tum quasi Fulmen
Perscindit subito Nubem, ferturque coruscis
Omnia luminibus lustrans loca percitus ardor:

257. *Sic cadit, et fertur tenebris procul*] Fateor, neque me illius pudet, non intelligo, quid hoc sit negotii, *Nimbus fertur tenebris procul:* lego autem, *Et fertur tenebris procul:* Faber. Ego autem videor intellexisse, nempe, *fertur valde tenebrosus per mare, procul ab iis qui in terra collocati horrescunt.*

265. *Nec tanto possent hæc terras opprimere imbri*] Hæc viz. nubila, ut enim obruunt terram caligine, ita imbre opprimunt: nec video cur huic lectioni præferatur alia, *Nec tanti possent venientes opprimere imbres.*

276. *In alto*] In cavis viz. et profundis nubium speluncis.

278. *Ipse sua nam*] Alii, *ipse suapte*, melius forsan, non enim placet vocis istius *nam* repetitæ sonus.

279. *Contagibus*] *Contages* alibi Lucretius, viz. lib. III. v. 472. 735. 741. id est, contactu.

Quem gravis insequitur Sonitus, displosa repente
Opprimere ut cœli videantur templa superne.
Inde tremor Terras graviter pertentat, et altum
Murmura percurrunt cœlum; nam tota fere tum
Tempestas concussa tremit, fremitusque moventur:
Quo de concussu sequitur gravis Imber, et uber,
Omnis uti videatur in Imbrem vertier Æther
Atque ita præcipitans ad diluviem revocare.
Tantus discidio nubis, ventique procella,
Mittitur ardenti Sonitus cum provolat ictu.
  Est etiam cum vis extrinsecus incita Venti
Incidit in validam maturo fulmine Nubem;
Quam cum perscidit, extemplo cadit igneus ille
Vortex, quod patrio vocitamus nomine Fulmen:
Hoc fit idem in parteis alias, quocunque tulit vis.
  Fit quoque ut interdum Venti vis missa sine igni,
Ignescat tamen in spatio, longoque meatu,
Dum venit, amittens in cursu corpora quædam
Grandia, quæ nequeunt pariter penetrare per auras;
Atque alia ex ipso conradens Aëre portat
Parvula, quæ faciunt ignem commista volando:
Non alia longe ratione, ac plumbea sæpe

286. *Pertentat*] Sæpe Virgilius, *Nonne vides ut tota tremor* pertentet *equorum Corpora? Ac dum prima lues udo sublapsa veneno* Pertentat *sensus, etc.*

291. *Atque ita præcipitans*] Mendum in hoc versu esse arbitror, neque tu, lector, aliorsum ibis, si mecum otiose et placide seriem verborum ipsorum attenderis [*aër videtur in imbrem verti, et ad diluviem revocare*]. Nihil sentis? poteras tamen: Quid enim? ille aër quos, quas revocare videtur? Ecquid dubitas quin vox aliqua exciderit quæ in quarto casu esset? Deinde, ad quam diluviem? Ogygiamne, an Deucalioneam? Quamobrem a me non est ut impetretur, quin pro *atque ita præcipitans* legi oporteat, *atque ita Pyrrhæ nos.* Horat. lib. I. Od. 2. *Terruit urbem, Terruit gentes, grave ne rediret* Sæculum Pyrrhæ *nova monstra questæ.* Faber. Ingeniose quidem, at tota hæc Critica pendet e scrupulosa nimis vocis istius, *revocare*, acceptatione; cui non favet ipse Lucretius: vid. lib. V. v. 256. *Pars etiam glebarum ad* Diluviem revocatur *Imbribus.*

293. *Provolat*] Alii, *pervolat.*

294. *Est etiam cum vis, etc.*] Si ventus inclusus nubem perrumpere non valeat, a vento extrinsecus impingente adjuvari possit, quocunque autem modo dirumpatur nubes, maturum fulmen excidat necesse est, v. 5.

296, 297. *Igneus Vortex*] Vortex e nube effugiens sine igne *Typhon* vocatur, non *fulmen.* Plinius, lib. II. cap. 48.

299. *Fit quoque ut interdum, etc.*] Duos alios modos quibus fulmen paretur subjungit Lucretius, quorum prior, v. 9. continetur. Quippe ventus sine igne e nubibus erumpens longo cursu et pernici motu incalescere possit et accendi; neque illud incredibile, cum globulus v. g. plumbeus e tormento emissus liquefiat: hoc quidem non adeo verum est, sed multas res motu pernici accendi neminem videas qui diffiteatur.

Fervida fit Glans in cursu, cum multa rigoris
Corpora dimittens ignem concepit in auris.
Fit quoque, ut ipsius Plagæ vis excitet ignem,
Frigida cum Venti pepulit vis missa sine igni:
Nimirum quia cum vehementi perculit ictu,
Confluere ex ipso possunt elementa Vaporis;
Et simul ex illa, quæ tum res excipit ictum,
Ut lapidem ferro cum cædimus, evolat Ignis;
Nec quod frigida vis sit ferri, hoc secius illa
Semina concurrunt calidi fulgoris ad ictum:
Sic igitur quoque res accendi Fulmine debet,
Opportuna fuit si forte, et idonea flammis.
Nec temere omnino plane vis frigida Venti
Esse potest, ex quo tanta vi immissa superne 'st:
Quin prius in cursu si non accenditur igni,
At tepefacta tamen veniat commista calore.
Mobilitas autem fit Fulminis, et gravis ictus,
Et celeri ferme pergunt sic Fulmina lapsu:
Nubibus ipsa quod omnino prius incita se Vis
Conligit, et magnum conamen sumit eundi:
Inde, ubi non potuit nubes capere impetis auctum,
Exprimitur vis, atque ideo volat impete miro,
Ut validis quæ de Tormentis missa feruntur.
Adde quod e parvis, ac lævibus est elementis:
Nec facile 'st tali naturæ obsistere quicquam;

306, 307. *Multa rigoris Corpora*] Multa frigida corpora: infra, v. 367. et lib. V. v. 639. 745.

308. *Fit quoque, ut ipsius, etc.*] Posterior, v. 14. Ventus in rem aliquam impingat, ad ictum tam ex vento quam ex re perculsa semina ignis confluant; inde ventus accenditur, et fit fulmen: talem autem seminum ignis confluxum fieri posse demonstrat ferri et silicis conflictus: neque quis objiciat ventum esse frigidum, (illud autem minime concedendum, cum motu tam pernici fertur,) ferri enim natura non minus frigida, at e ferro percusso ignes evolant.

322. *Mobilitas autem fit fulminis, etc.*] Pernicitas et vehementissimus ictus fulminis e supra positis facile explicari potest; nam ventus nubibus inclusus fremit et fervet, omnia nubis latera pertentat, exitumque quærit, ideoque cum perruperit magno cum impetu evolet necesse est, v. 7. Adde quod e minutis et lævibus seminibus constat, ideoque per inanes meatus aëris transit, v. 5. His subjunge illius gravitatem, eamque ictu maxime adauctam, v. 5. Demum, v. 8. Adde quod e longinquo cadit, ideoque plures celeritatis gradus momento quolibet acquirit, forsan etiam ab ipso aëre adjuvatur; et quid mirum si corpus grave magna cum vi erumpens, et ab aliis corporibus protrusum magna celeritate cadat, et graviter percellat omnia?

325. *Conligit, et magnum conamen sumit eundi*] Metaph. ab iis sumpta, qui collectis viribus et spiritu sese ad cursuram parant. *Faber.*

Inter enim fugit, ac penetrat per rara viarum.
Non igitur multis offensibus in remorando
Hæsitat: hanc ob rem celeri volat impete labens.
Deinde, quod omnino natura Pondera deorsum
Omnia nituntur: cum plaga sit addita vero,
Mobilitas duplicatur, et impetus ille gravescit:
Ut vehementius, et citius, quæcunque morantur
Obvia, discutiat plagis, itinerque sequatur.
Denique, quod longo venit impete, sumere debet
Mobilitatem, etiam atque etiam quæ crescit eundo,
Et validas auget vireis, et roborat ictum:
Nam facit, ut, quæ sint illius Semina cunque,
E regione locum quasi in unum cuncta ferantur,
Omnia conjiciens in eum volventia cursum.
Forsan et ex ipso veniens trahat Aëre quædam
Corpora, quæ plagis intendunt mobilitatem.
Incolumeisque venit per res, atque integra transit
Multa, foraminibus liquidis quia travolat Ignis:
Multaque perfringit, cum corpora fulminis ipsa
Corporibus rerum inciderint, qua texta tenentur.
Dissolvit porro facile Æs, Aurumque repente
Confervefacit; e parvis quia facta minute
Corporibus vis est, et lævibus ex elementis,
Quæ facile insinuantur, et insinuata repente
Dissolvunt nodos omneis, et vincla relaxant.
Autumnoque magis stellis fulgentibus alta

342. *Nam facit, etc.*] Longus ille viz. impetus: nam fulminis semina, ut aliarum rerum corpuscula, vaga sunt neque ad certum locum determinata, longo vero illo impetu diriguntur: hunc locum ab aliis non satis explicatum, recte mihi videor interpretari.

347. *Incolumeisque venit, etc.*] Non omnia in quæ incidit diffringit fulmen; rara corpora integra manent et illæsa, nam per illorum meatus libere transit subtilis ignis. Solida, æs, aurum, etc. dissolvit, quia in solida corpora impingit, et eorum poros ingressus, dum exitum non invenit, disjungit ipsa corpuscula, metalla liquefacit, saxa redigit in pulverem.

348. *Foraminibus liquidis*] Apertis, vel inanibus; sed *liquidus* forsan legas, viz. ignis subtilis.

352, 353. *Corporibus parvis vis facta est*] Vis æris et auri inquit Lambinus, sed fallitur, quod et ratio, et versus sequentes probant; vis enim illa fulminis est, non auri, *Quæ facile insinuatur, etc.* Sed res plana est, neque monuissem, nisi adolescentibus ab autoritate docti hominis periculum esset: *Faber.*

356. *Autumnoque magis stellis fulgentibus alta, etc.*] Leg. *Stellis fulgentibus apta:* vel cum Fabro (quamvis ista lectio non sit adeo necessaria) *telis fulgentibus,* id est, *fulmine.* Ver. 22. inquiritur cur autumno et vere frequentius quam hyeme et æstate (quod quidem de quibusdam Italiæ regionibus intelli-

Concutitur Cœli domus undique, totaque Tellus;
Et cum tempora se Veris florentia pandunt:
Frigore enim desunt Ignes, Ventique Calore
Deficiunt, neque sunt tam denso corpore Nubes.
Inter utrumque igitur cum Cœli tempora constant,
Tum variæ causæ concurrunt Fulminis omnes.
Nam fretus ipse anni permiscet Frigus, et Æstum:
Quorum utrumque opus est fabricanda ad Fulmina nobis,
Ut discordia sit rerum, magnoque tumultu
Ignibus, et Ventis furibundus fluctuet Aër.
Prima Caloris enim pars, et postrema Rigoris,
Tempus id est Vernum; quare pugnare necesse 'st
Dissimiles inter se res, turbareque mistas.
Et Calor extremus primo cum Frigore mistus
Volvitur, Autumni quod fertur nomine tempus:
Hîc quoque confligunt Hiemes Æstatibus acres.
Propterea sunt hæc Bella anni nominitanda:
Nec mirum 'st in eo si tempore plurima fiunt
Fulmina, tempestasque cietur turbida cœlo,
Ancipiti quoniam bello turbatur utrinque,
Hinc Flammis, illinc Ventis, Humoreque misto.
  Hoc est igniferi naturam fulminis ipsam
Perspicere, et qua vi faciat rem quamque videre:
Non Tyrrhena retro volventem carmina frustra

gendum) fulminet? Quia viz. cum fulmen sit igneæ naturæ, atque e densis nubibus erumpit, tum fulmina sunt maxime expectanda, quando calida est tempestas, et frigoris non omnino expers, nam ubi nullus calor, ibi frustra requiras ignem; nimius autem calor non patitur ut densentur nubes. At in vere et autumno calor cum frigore miscetur, inde nubes, venti, ignis, tumultus tandem in aëre, e quibus tonitru, fulgur, fulmen.

363. *Nam fretus ipse anni*] Ita vocat eas tempestates quæ frigus et calorem interjacent, ut fretum dividens duas continentes: dicebant autem veteres *fretus* et *fretum.* Faber. Seneca, Nat. Quæst. lib. VII. cap. 28. *Æquinoctium in calorem frigusque flectentis anni signum.*

376. *Ancipiti—bello*] Vere et autumno calor et frigus contendunt; æstate calor, hyeme frigus dominatur.

378. *Hoc est igniferi, etc.*] Ver. 8. Sacrificulorum augurumque generi insultat: istuc, inquit, est scire quæ natura sit fulminis, etc. quod nunquam in vestris libris deliramentorum plenis reperietis. *Retro volventem,* id est, a capite ad calcem, a calce ad caput volvendo, revolvendo aniles istos libros quos Tyrrheni seu Tusci condiderunt. *Faber.* Nihil dici potuit brevius, aut elegantius.

380. *Tyrrhena*] Tages enim (ut in libris est Hetruscorum) in agro Tarquiniensi cum terra araretur, et sulcus esset altius impressus, extitisse repente dicitur; et Haruspicinæ disciplinæ præcepta tradidisse. Vid. Ciceronis lib. II. de Divinat. et Lucani lib. I. v. 530. 587. 606.

Indicia occultæ Divûm perquirere mentis,
Unde volans Ignis pervenerit, aut in utram se
Verterit hic partem, quo pacto per loco septa
Insinuârit, et hinc dominatus ut extulerit se,
Quidve nocere queat de cœlo fulminis ictus.
Quod si Jupiter atque alii fulgentia divi
Terrifico quatiunt sonitu cœlestia templa,
Et jaciunt igneis, quo cuique 'st cumque voluptas,
Cur, quibus incautum scelus aversabile cumque 'st,
Non faciunt, icti flammas ut Fulguris halent
Pectore perfixo, documen mortalibus acre?
Et potius nullæ sibi turpis consciu' rei
Volvitur in flammis innoxius, inque peditur,
Turbine cœlesti subito conreptus et igni?
Cur etiam loca sola petunt, frustraque laborant?
An con brachia suefaciunt, firmantque lacertos?
In terraque Patris cur telum perpetiuntur
Obtundi? cur Ipse sinit, neque parcit in hosteis?
Denique, cur nunquam cœlo jacit undique puro,
Jupiter in terras Fulmen, sonitusque profundit?
An simul ac Nubes successere, Ipse in eas tum
Descendit, prope ut hinc teli determinet ictus?
In Mare qua porro mittit ratione? quid undas
Arguit, et liquidam molem, camposque natantes?
Præterea, si vult caveamus Fulminis ictum,

384. *Hinc dominatus ut extulerit se*] Nam reditus fulminis maxime observabatur.

386. *Quod si Jupiter, etc.*] Versibus 36. Jovi, aliisque Diis eripit fulmina, quibus non satis prudenter uti videantur: et iisdem argumentis totam Hetruscorum disciplinam refutat, nam nisi Dii jaculentur fulmina, nulla est divinatio; si vero Dii emitterent, cur scelerati homines intacti, innocentes vero sæpe perimuntur? Quid proficit Jupiter, cum in desertas solitudines fulmen jacit? Quid cum in medium mare? Quid cum in altissimos montes quod plerumque fit? Cur denique nullum sine nubibus fulmen? Cur sua templa atque aliorum Numinum simulachra discutit? Hic multa acriter, multa ad ridiculum dicta invenies.

Ibid. *Alii—divi*] Thuscorum literæ novem Deos fulmen emittere existimant; Plinius, lib. II. cap. 52. Arnobius, p. 122. *Diis novem Jupiter potestatem jaciendi sui fulminis permisit.*

390. *Halent*] Alii, *edant:* et v. 388. *Quo inducit quemque voluptas.*

396. *An con brachia suefaciunt*] Alii, *an tum brachia consuescunt.*

398. *Neque parcit in hosteis*] Neque iis minus frequenter utitur, ut ubi occasio fuerit, hostes suos male perdat.

403, 404. *Undas Arguit*] Nam cur in aliquid jaciat fulmen Jupiter, nisi illud aliquo crimine arguat? Huic versui Lambinus existimat versum, qui ab hoc septuagesimus est, si modo Lucretianus est, *Nam ratio cum sanguine abest humoribus omnis,* subjungendum.

405. *Præterea, si vult, etc.*] His v. 11. proponit duo mira argumenta, quibus fulmen Jovi conatur eripere: vult

Cur dubitat facere, ut possimus cernere missum?
Si nec-opinanteis autem vult opprimere igni,
Cur tonat ex illa parte, ut vitare queamus?
Cur tenebras ante, et fremitus, et murmura concit?
Et simul in multas parteis quî credere possis
Mittere? An hoc ausis nunquam contendere factum,
Ut fierent ictus uno sub tempore plures?
At sæpe 'st numero factum, fierique necesse 'st,
Ut pluere in multis regionibus, et cadere imbreis,
Fulmina sic uno fieri sub tempore multa.
Postremo, cur sancta Deûm delubra, suasque
Discutit infesto præclaras Fulmine sedes;
Et bene facta Deûm frangit simulacra? suisque
Demit imaginibus violento volnere honorem?
Altaque cur plerumque petit loca? plurimaque hujus
Montibus in summis vestigia cernimus Ignis?
Quod superest, facile 'st ex his cognoscere rebus,
Πρηστῆρας Graii quos ab re nominitârunt,
In mare qua missi veniant ratione superne.
Nam fit, ut interdum tanquam demissa columna
In mare de cœlo descendat, quam Freta circum
Fervescunt graviter spirantibus incita flabris:
Et quæcunque in eo tum sunt deprensa tumultu
Navigia, in summum veniunt vexata periclum.

enim ille Jupiter ut evitemus fulmen, aut non; si velit, cur tanta illius subtilitas, tam pernix motus, ut sensum fugiat? si non, cur murmure, tenebris, etc. monet e qua parte fulmen mittetur? Deinde in plurimas partes uno tempore fulmen spargitur, at illud uni Jovi foret nimis laboriosum.

418. *Bene facta Deûm — simulacra, etc.*] Ad ridiculum istud *bene facta.* Quanti enim vænire poterant! Indignum vero Deos tantum damni facere, tam elaborata simulachra ad canonem Polycleteum exacta, ὦ πόποι, hoi hei! *Faber.*

420. *Plurimaque hujus*] *Plurimaque plus*, Gifanius, cui nunquam placet versus integer.

422. *Quod superest, facile 'st, etc.*] Fulmen sequitur presteris explicatio, v. 20. Prester autem turbo igneus, qui scilicet ventus circumactus, et se in ipsa vertigine concitans cum sit, si pugnacior est et diutius volutatur, in flammam abit. Si ventus hic e nubibus excutitur, et recto impetu feratur, tum fit fulmen; si nubem, quæ lenta est, perrumpere non valeat, sed deorsum in mare extendat, ibique erumpens rapida vertigine omnia torqueat, tum fit prester, maxima navigantium pestis: quoniam vero de fulmine satis dixisset, jam turbinem tantum explicat, et inde conjicit (perperam ni fallor) Gassendus, Epicuri presterem esse Ecnephian non igneum, et docet presterem *ab re a Græcis nominatum* ita dici, non quasi *inflammantem*, sed quasi *inflantem*, seu tumefacientem, quatenus incidens in mare tumescere ipsum cogit; seu *fervefacientem*, quatenus aquam sic commovet, ut veluti *fervescere*, seu quasi bullire videatur.

Hoc fit, ubi interdum non quit vis incita Venti
Rumpere, quam cœpit, nubem; sed deprimit, ut sit
In mare de cœlo tanquam demissa columna
Paullatim, quasi quid pugno, brachiique superne
Conjectu trudatur, et extendatur in undas:
Quam cum discidit, hinc prorumpitur in mare Venti
Vis, et fervorem mirum concinnat in undis;
Versabundus enim Turbo descendit, et illam
Deducit pariter lento cum corpore nubem.
Quam simul ac gravidam detrusit ad æquora Ponti,
Ille in aquam subito totum se immittit, et omne
Excitat ingenti sonitu Mare fervere cogens.
Fit quoque, ut involvat venti se nubibus ipse
Vortex conradens ex Aëre semina nubis,
Et quasi demissum cœlo Prestêra imitetur.
Hic ubi se in terras demisit, dissolvitque;
Turbinis immanem vim provomit, atque procellæ:
Sed quia fit raro omnino, monteisque necesse 'st
Officere in Terris; apparet crebrius idem
Prospectu Maris in magno, cœloque patenti.
Nubila concrescunt, ubi corpora multa volando
Hoc super in Cœli spatio coiere repente
Asperiora, modis quæ possint indupedita
Exiguis, tamen inter se comprensa teneri.
Hæc faciunt primum parvas consistere Nubeis;
Inde ea comprendunt inter se, conque gregantur,
Et conjungendo crescunt, ventisque feruntur
Usqueadeo, donec Tempestas sæva coorta 'st.

431. *Quam cœpit, nubem*] Gassendus, *quà cœpit*, ita enim postulat sententia.

438. *Lento cum corpore nubem*] Nubem, quæ fertur tardo cum corpore: *Fayus.* Agnoscis ingenium hominis.

442. *Fit quoque, ut involvat, etc.*] Mare plurimum vexat prester, terras autem turbo ille qui proprie vortex dicitur, qui est rapidus ventus circumactus et circumvolutus in nube, cum nube autem descendens in terras ibique erumpens sine igne, rotat omnia, et versat: neque hic quidem turbo in terris frequens, nam descensum illius montes impediunt, et vim frangunt. At in lato mari nautæ miseri sæpe timent.

450. *Nubila concrescunt, etc.*] Unde nubes docet Lucretius, v. 8. Hamata viz. quædam asperaque corpora, quæ in aëre volitant, coëunt, inde tenues primum nubes, ex istis vero tenuibus simul junctis et condensatis tandem nubila.

453. *Comprensa*] Sic potius legendum, quam *compressa.* Ita v. 455. *Comprendunt inter se.* Dictum autem *comprendunt inter se*, ut *amant inter se.*

456. *Ventisque feruntur, etc.*] Scilicet crassa hæc moles modicis ventis cietur, vehementibus disjicitur: ita quidam, sed frustra; aliam vero interpretationem sequutus sum.

Fit quoque uti Montis vicina cacumina cœlo
Quam sint quæque magis, tanto magis edita fument
Assidue fulvæ Nubis caligine crassa;
Propterea, quia cum consistunt Nubila primum,
Ante videre oculi quam possint tenuia, Venti
Portantes cogunt ad summa cacumina Montis:
Hîc demum fit, uti turba majore coorta,
Condensa, ac stipata simul cernantur, et udo
Vertice de Montis videantur surgere in æthram.
" Nam loca declarat sursum ventosa patere
" Res ipsa, et sensus, Monteis cum ascendimus altos.
Præterea, permulta Mari quoque tollere toto
Corpora Naturam, declarant littore vestes
Suspensæ, cum concipiunt humoris adhæsum.
Quo magis ad Nubeis augendas multa videntur
Posse quoque e salso consurgere momine ponti.
" Nam ratio cum sanguine abest humoribus omnis.
Præterea, fluviis ex omnibus, et simul ipsa
Surgere de terra nebulas, æstumque videmus;
Quæ velut halitus, hinc ita sursum expressa feruntur,
Suffunduntque sua Cœlum caligine, et altas
Sufficiunt nubeis paullatim conveniundo.
Urget enim quoque signiferi super Ætheris æstus,

458. *Fit quoque uti Montis, etc.*] Plurimæ autem nubes de altorum montium cacuminibus surgere videntur, nempe quoniam tenues nebulæ quæ visum fugiunt ad montium vertices a ventis feruntur, ibique conjunctæ et condensatæ fiunt aspectabiles.

460. *Fulvæ Nubis caligine crassa*] Homerus, Il. ξ'. v. 343. *Τοῖόν τοι ἐγὼ νέφος ἀμφικαλύψω Χρύσεον, οὐδ' ἂν νῶϊ διαδράκοι ἠέλιός περ.* Eustathius, *πυκνότητα πολλὴν ὁ Ζεὺς δηλοῖ νέφους· Χρύσεα δὲ φάσιν οἱ παλαιοὶ νέφη, τὰ ἐν ὑψηλῷ ἀέρι, ἃ πυροειδὴς ὢν Αἰθὴρ χρυσίζειν ποιεῖ.*

465. *Condensa, ac stipata, etc.*] Alii, *Et condensa atque arta apparere, et simul ipso.* Hunc versum cum v. 467. et 468. multi rejiciunt: ferri tamen possunt, seu potius videntur necessarii, præcipue duo posteriores, quibus ventos sursum tendere, atque ideo nebulas ad montium cacumina tollere declaratur.

469. *Præterea, permulta Mari, etc.*] Ne desit materia e qua tantæ nubium moles componantur, e mari vapores et halitus attollit, v. 11. Deinde e fluviis et terra ipsa, non quod terrestres aliquas particulas attolli putat (ut Gassendus) sed quod terra rore aut pluvia madefacta fumare videtur.

473. *Momine ponti*] Melius quam aliorum *numine.*

474. *Nam ratio, etc.*] Hunc versum nonnulli subjungunt v. 404. Alii, v. 522. at quocunque in loco ponas, si sapis subito iterum ejicies.

480. *Urget enim quoque, etc.*] Si æstum cum Gassendo, atque aliis interpreteris *calorem*, habebis causam quæ dissipet nubes, at quæ nunquam condenset, neque te juvabit, quam vocant, Antiperistasis: igitur per æstum ætheris intellige corpora ista quæ e cœlo continuo venientia ictibus suis tenues nebulas in nimbos cogunt: vid. v. 518.

Et quasi densando subtexit cærula nimbis.
Fit quoque, ut hunc veniant in cœtum extrinsecus illa
Corpora, quæ faciunt Nubeis, nimbosque volanteis.
Innumerabilem enim numerum, summamque Profundi
Esse infinitam docui: quantaque volarent
Corpora mobilitate, ostendi, quamque repente
Immemorabile per spatium transire solerent.
Haud igitur mirum 'st, si parvo tempore sæpe
Tam magnos Monteis tempestas, atque tenebræ
Cooperiant Maria, ac Terras, impensa superne:
Undique quandoquidem per caulas ætheris omneis,
Et quasi per magni circum spiracula mundi
Exitus, introitusque elementis redditus extat.
Nunc age, quo pacto Pluvius concrescat in altis
Nubibus humor, et in terras demissus ut Imber
Decidat, expediam. Primum jam semina Aquaï
Multa simul vincam consurgere nubibus ipsis
Omnibus ex rebus, pariterque ita crescere utrasque,
Et Nubeis, et Aquam, quæcunque in Nubibus extat;
Ut pariter nobis corpus cum sanguine crescit,
Sudor item atque humor quicunque est denique membris.
Concipiunt etiam multum quoque sæpe marinum
Humorem, veluti pendentia vellera lanæ
Cum supera magnum venti mare nubila portant.

481. *Densando subtexit cærula nimbis*] Densando nebulas superinducit illis colorem cæruleum: *Fayus.* Bipedum stupidissimus.

482. *Fit quoque, ut hunc, etc.*] Ex infinito spatio, aliisque mundis nubium semina, v. 12. accersit. Alii, in *hoc cœlum.*

494. *Nunc age, quo pacto, etc.*] De pluvia sequitur brevis disputatio, v. 29. Multa viz. aquæ corpuscula una cum seminibus nubium evehuntur, et ut sanguis aliique humores cum nostro corpore (nam nubes concipi potest tanquam corpus, in quo pluvia, quæ componatur cum sanguine, continetur), cum nubibus pariter augentur: his adde istas aquæ particulas, quas nubes tanquam lanæ vellera, quibus similes videntur, e mari et fluminibus hauriunt. Ita aqua plenæ nubes, si vel ventorum impetu, aut proprio suo pondere comprimantur, ex iis guttæ exsiliant necesse est, v. 18. Deinde partes nubium diducant venti, excident inclusi imbres; dissolvat autem calor solis, et tum tanquam cera ab igne liquefacta defluent nubes, v. 4. Vehemens imber vehementem nubium compressionem sequitur, v. 2. Diuturna denique pluvia, cum a pluribus nubibus coacervatis continuatur imber, et terra pluviam, quam recepit, in vapores resolutam remittit, v. 5.

500. *Ut pariter nobis corpus*] Lambinus, *Ut pariter nobis sanguis*, et versum sequentem delet; recte forsan: at *corpus cum sanguine*, et *humor cum membris* respondent versui 498. *Pariterque ita crescere utrasque* (alii utrumque) et nubes et aquam.

502. *Concipiunt*] Alii, *Consugunt*, aut *Conciliant.*

Consimili ratione ex omnibus amnibus humor
Tollitur in nubeis: quo cum bene semina aquarum
Multa modis multis convenere undique adaucta,
Confertæ nubes vi venti mittere certant
Dupliciter; nam vis venti contrudit, et ipsa
Copia nimborum, turba majore coorta,
Urget, et e supero premit, ac facit effluere Imbreis.
Præterea, cum rarescunt quoque Nubila ventis,
Aut dissolvuntur Solis super icta calore;
Mittunt humorem pluvium, stillantque, quasi igni
Cera super calido tabescens multa liquescat.
Sed vehemens imber fit, ubi vehementer utroque
Nubila vi cumulata premuntur, et impete venti.
At retinere diu pluviæ, longumque morari
Consuerunt, ubi multa fuerunt Semina aquarum;
Atque aliis aliæ Nubes, nimbique rigantes
Insuper, atque omni volgo de parte feruntur:
Terraque cum fumans humorem tota rehalat.
Hinc ubi Sol radiis tempestatem inter opacam
Adversa fulsit nimborum aspergine contra;
Tum color in nigris existit nubibus Arqui.
Cætera, quæ sursum crescunt, sursumque creantur;
Et quæ concrescunt in nubibus omnia, prorsum
Omnia, Nix, Venti, Grando, gelidæque Pruinæ,
Et vis magna Geli, magnum duramen aquarum;
Et mora, quæ fluvios passim refrænat eunteis:

508. *Confertæ nubes vi venti mittere certant*] Viz. Nubes vi venti condensatæ aquas collectas mittunt: ita interpretes, contenderem vero voces istas *vi venti* e sequenti versu fuisse huc delatas, et Lucretium scripsisse, *imbres tum mittere certant.*

516. *Utroque*] Alii, *utrinque.*

518. *At retinere diu*] Morari, domi homines retinere. *Faber.*

519. *Multa fuerunt*] Nescio quis, *multa flentur;* ista observatio nulla est.

522. *Rehalat*] Humorem e cœlo delapsum iterum atque iterum sursum halat: *Lambinus.*

523. *Hinc ubi Sol, etc.*] De Iride pauca, v. 3. neque multis opus, quippe nubem roridam ex adverso sitam illustrant solis radii, atque inde Iris; quoniam vero nihil de coloribus aut forma Iridis Lucretius, quid ipse adjiciam?

525. *Color—Arqui*] Ipse cœlestis arcus, ut alibi *flammæ colores,* Flamma. Sive *Arcus,* sive *Arci,* sive *Arqui* legatur, nihil interest.

526. *Cætera, quæ sursum crescunt, etc.*] Ver. 8. de nive, vento, grandine, pruina, glacie, nihil speciale Lucretius; qui vero res has contempletur, qui nubes, et imbres consideret, qui denique varias principiorum formas, figuras, motusque in animo habeat, ille reliqua quæ non explicantur meteora commode explicare possit.

530. *Fluvios refrænat eunteis*] Virgilius, *Glacie cursus* frænaret *aquarum.*

Perfacile 'st tamen hæc reperire, animoque videre,
Omnia quo pacto fiant, quareve creentur,
Cum bene cognôris, elementis reddita quæ sint.
  Nunc age, quæ ratio Terraï motibus extet,
Percipe: et in primis Terram fac ut esse rearis
Subter item, ut supera 'st; Ventis, atque undique plenam
Speluncis, multosque lacus, multasque lacunas
In gremio gerere, et rupeis, deruptaque saxa:
Multaque sub tergo Terraï flumina tecta
Volvere vi fluctus, submersaque saxa putandum 'st:
Undique enim similem esse sui, res postulat ipsa.
  His igitur rebus subjunctis, suppositisque:
Terra superne tremit magnis concussa ruinis
Subter, ubi ingenteis speluncas subruit ætas,
Quippe cadunt toti montes, magnoque repente
Concussu, late disserpunt inde tremores;
Et merito, quoniam plaustris concussa tremiscunt
Tecta viam propter non magno pondere tota:
Nec minus exsultant, ubi currus fortis equûm vis
Ferratos utrinque rotarum succutit orbeis.
  Fit quoque, ubi magnas in aquæ, vastasque lacunas
Gleba vetustate e terra provolvitur ingens,
Ut jactetur aqua, et fluctu quoque terra vacillet:

531. *Reperire*] Alii, *te per te*, quos pauci sequentur.

534. *Nunc age, quæ ratio, etc.*] Ut terræ-motus recte explicetur, nonnulla (quæ tamen nemo unquam negavit) supponi debent. Supponas igitur, v. 8. terram esse cavernosam, in cavernis autem halitus contineri, et in illas ventos posse irruere; supponas denique multos sub terra lacus, et lata aquarum stagna; multa etiam flumina per interiores telluris meatus volvi: atque his suppositis, primo fit terræ tremor, v. 9. cum spelunca aliqua longa ætate subruta, pars terræ in profundum decidat; quinetiam tremorem ab istiusmodi concussione oriri posse minime dubitandum, cum videamus terram curru vel plaustro prætereunte succuti.

540. *Submersaque saxa*] Vossius ad Catullum, p. 269. legit e codd. *submerso capte*, id est, capite.

547. *Plaustris concussa, etc.*] Seneca, Nat. Quæst. lib. VI. cap. 22. *Si quando magna onera per vices vehiculorum plurium tracta sunt*, (fort. per vicos vehiculorum plurium ordine tracta sunt,) *et rotæ majore nisu in salebras inciderunt, terram concuti senties: Asclepiodotus tradit, cum petra e latere montis abrupta cecidisset, ædificia vicina tremore collapsa. Idem sub terris fieri potest, ut ex his quæ impendent rupibus aliqua resoluta magno pondere, et sono in subjacentem cavernam cadat, eo vehementius, quo aut plus ponderis habuit, aut venit altius; et sic commovetur omne tectum cavatæ vallis.*

551. *Fit quoque, etc.*] Ver. 5. alia tremoris terræ causa continetur, nempe si in vastam aquæ paludem decidat gravis terræ portio, aquæ istius fit agitatio, istam vero aquæ jactationem, sequitur telluris, quæ istam aquam tanquam vas continet, titubatio.

553. *Ut jactetur aqua, et fluctu quoque terra vacillet*] Alii, *Ut jactetur* aquæ

Ut vas in terra non quit constare, nisi humor
Destitit in dubio fluctu jactarier intus.
Præterea, Ventus cum per loca subcava terræ
Conlectus parti ex una procumbit, et urget
Obnixus magnis speluncas viribus altas;
Incumbit tellus quo Venti prona premit vis:
Tum, supera terram quæ sunt exstructa domorum,
Ad cœlumque magis quanto sunt edita quæque,
Inclinata minent in eandem prodita partem;
Protractæque trabes impendent ire paratæ:
Et metuunt magni Naturam credere Mundi
Exitiale aliquod tempus, cladeimque manere,
Cum videant tantam Terrarum incumbere molem.
Quod nisi respirent Venti, non ulla refrænet
Res, neque ab exitio possit reprendere eunteis:
Nunc quia respirant alternis, inque gravescunt,
Et quasi conlecti redeunt, ceduntque repulsi;
Sæpius hanc ob rem minitatur Terra ruinas,
Quam facit: inclinatur enim, retroque recellit,
Et recipit prolapsa suas se in pondere sedeis.
Hac igitur ratione vacillant omnia tecta,
Summa magis mediis, media imis, ima perhilum.
Est hæc ejusdem quoque magni causa tremoris,

fluctu *quoque terra* vacillans: nullo vero modo ferri potest istud Gifanii, Ut jactetur, *aquæ fluctu quoque terra vacillet.*

554. *Ut vas in terra*] Vossius ad Catullum, p. 331. *Ut vas inferii.* Vinum autem *inferium* est vinum novum (*vinum inferium, id quod in sacrificando infra pateræ labrum ponebatur, Festus*), quis vero nescit vinum novum non contineri in vasis aut doliis, si non satis deferbuerit? At rem ipsam non satis attendit vir ille doctus, quis enim vidit dolia ab isto novo vino quod non satis deferbuit jactata? et quæ *novi vini* necessitas, cum idem efficeret liquor vilissimus? Recte igitur *in terra* editur.

556. *Præterea, Ventus, etc.*] Tertio, v. 20. tellus vento agitatur, nam ventus in speluncas telluris irruens, facit ut inclinet tellus, sed cum flatus venti non sit continuus, cum aliquando repulsus cedat, se sua gravitate in pristinas sedes, imo in alteram partem nimis prolabitur terra; istam autem terræ fluctuationem sequitur tectorum dissolutio, et ruina.

562. *Minent*] Unde natum imminent, prominent, etc.

563. *Protractæque trabes*] Nam inclinata tellure, trabes e suis sedibus excussæ protrahi videntur.

564. *Et metuunt—credere*] Et homines metuunt usque adeo, ut credant exitium aliquod, claderaque mundo imminere, *Lambinus;* et forsan hæc est verior interpretatio.

568. *Reprendere eunteis*] *Euntes*, impetum facientes, melius *euntem;* terram viz. perituram: alibi *ire* pro mori, aut perire.

572. *Retroque recellit*] Reclinat; *Festus.*

575. *Ima perhilum*] Paululum modo, fere nihil, imo nihil omninò, quanquam verum non est: *Faber.*

576. *Est hæc ejusdem quoque*] Inclinationem tremoremque terræ pulsus et successio sæpe comitatur; nam si ventus cavernas perrumpat, diffindatque

Ventus ubi, atque Animæ subito vis maxima quædam,
Aut extrinsecus, aut ipsa a tellure coorta
In loca se cava Terraï conjecit, ibique
Speluncas inter magnas fremit ante tumultu,
Versabundaque portatur; post incita cum vis
Exagitata foras erumpitur, et simul artam
Diffindens terram magnum concinnat hiatum:
In Tyria Sidone quod accidit, et fuit Ægis
In Peloponneso: Quas exitus hic animaï
Disturbât urbeis, et Terræ motus obortus!
Multaque præterea ceciderunt mœnia magnis
Motibus in terris, et multæ per mare pessum
Subsedere suis pariter cum civibus urbes.
Quod nisi prorumpit, tamen impetus ipse Animaï
Et fera vis Venti per crebra foramina terræ
Dispertitur, ut Horror; et incutit inde tremorem:
Frigus uti nostros penitus cum venit in artus,
Concutit invitos cogens tremere atque moveri.
Ancipiti trepidant igitur terrore per urbeis:
Tecta superne timent, metuunt inferne, cavernas
Terraï ne dissolvat Natura repente;
Neu distracta suum late dispandat hiatum,
Idque suis confusa velit complere ruinis.
Proinde licet, quamvis cœlum terramque reantur

terram, tum populi, urbes, insulæ, etc. ingenti hiatu absorbentur, si ventus non perrumpat, tum tantum tremor, et veluti horror telluris, a frigido viz. vento per omnes terræ meatus diffuso ortus; etsi autem nihil parumve timendum videatur a tremore simplici, esse nihilominus possit cum aliis speciebus conjunctus, nec certus esse quisquam valeat, non ita increbiturum, viresque accepturum tremorem, ut aut tecta evertantur, aut terra nonnihil dehiscat, v. 24.

577. *Animæ*] *Spiritus*, Interpretor, propter Senecam, Nat. Quæst. lib. VI. cap. 20. *Nullam tamen placet Epicuro causam esse majorem, quam Spiritum.*

580. *Inter magnas*] *Magno:* Faber.

584. *In Tyria Sidone, etc.*] Quod de Sidone ait confirmatur a Posidonio, dum apud Strabonem scribit urbem sitam supra Sidonem terræ motu absorptam fuisse, et ipsius Sidonis corruisse propemodum Bessem. Quod autem subjicit de Ægis, respicit cladem Helices et Buræ Ægis Peloponnesiacis vicinarum apud veteres celebrem. Ovid. Metam. lib. XV. *Si quæras Helicen, et Buran, Achaidas urbes Invenies sub aquis, et adhuc ostendere nautæ Inclinata solent cum mœnibus oppida mersis.*

592. *Horror*] Celsus, lib. III. cap. 3. de febribus: *horrorem voco, ubi totum corpus intremit.*

597. *Terraï—Natura*] Ipsa tellus.

599. *Idque suis*] *Imque* Lambinus, id est, illumque hiatum.

600. *Proinde licet, etc.*] Demum, v. 7. illis insultat, qui putant mundum æternum fore et immortalem, cum terram magnam illius partem, adeo concussam sentiunt, et labefactatam; imo cum ipsi

Incorrupta fore æternæ mandata saluti:
Attamen interdum præsens vis ipsa pericli
Subditat hunc stimulum quadam de parte timoris,
Ne pedibus raptim Tellus subtracta feratur
In barathrum, rerumque sequatur prodita Summa
Funditus, et fiat Mundi confusa ruina.
Nunc ratio reddunda, augmen cur nesciat Æquor.
Principio, Mare mirantur non reddere majus
Naturam, quo tantu' fuat decursus aquarum,
Omnia quo veniant ex omni Flumina parte:
Adde vagos imbreis, tempestatesque volanteis;
Omnia quæ maria, ac terras sparguntque, rigantque.
Adde suos fonteis: tamen ad Maris omnia summam
Guttaï vix instar erunt unius ad augmen:
Quo minus est mirum, Mare non augescere magnum.
Præterea, magnam Sol partem detrahit æstu:
Quippe videmus enim vesteis humore madenteis
Exsiccare suis radiis ardentibus Solem:
At Pelage multa, et late substrata videmus.
Proinde licet quamvis ex uno quoque loco Sol
Humoris parvam delibet ab æquore partem:
Largiter in tanto spatio tamen auferet undis.
Tum porro Venti magnam quoque tollere partem
Humoris possunt verrentes æquora ponti:
Una nocte vias quoniam persæpe videmus
Siccari, mollisque luti concrescere crustas.
Præterea, docui multum quoque tollere Nubeis
Humorem magno conceptum ex æquore ponti:
Et passim toto terrarum spargere in orbe,

totius compagis dissolutionem et ruinam timent.

Ibid. *Proinde licet, quamvis*] Proinde quamtumvis licet: *Lambinus.*

607. *Nunc ratio reddunda, etc.*] Quamobrem ex tot, tantorumque fluminum in mare exoneratione mare non exundet, sive non excrescat? Respondet Lucretius, v. 8. Ista vorago in quam fit fluminum effusio tam vasta est, ut omnis illorum decursus una cum imbribus, nive, grandine, etc. vix unam guttam infundere videatur. Deinde, v. 7. sol e mari alto multum humoris evehit. Tertio, v. 4. multum venti auferunt. Quarto, v. 4. nubes rapiunt. Denique, v. 8. ut fluvii in mare decurrunt, ita per terræ meatus ad fontes suos relabuntur; ita fit humoris ejusdem circuitus, ideoque minime mirandum quod æquor non augetur.

609. *Quo tantu' fuat*] Alii, *quo fit tantus.*

619. *Pelage*] Lib. V. v. 36. *Propter Atlantæum littus,* Pelageque *severa.* Frustra igitur illi sunt, qui legunt, *Pelagi multa.*

Cum pluit in terris, et venti nubila portant.
    Postremo, quoniam raro cum corpore Tellus
Est, et conjunctas oras maris undique cingit:
Debet, ut in mare de terris venit humor aquaï,
In terras itidem manare ex æquore salso;
Percolatur enim virus, retroque remanat
Materies humoris, et ad caput amnibus omnis
Confluit: inde super terras redit agmine dulci,
Qua via secta semel liquido pede detulit undas.
    Nunc ratio quæ sit, per fauceis montis ut Ætnæ
Exspirent ignes interdum turbine tanto,
Expediam: neque enim media de clade coorta
Flammæ tempestas Siculûm dominata per agros
Finitimis ad se convertit gentibus ora,
Fumida cum cœli scintillare omnia templa
Cernentes pavida complebant pectora cura,
Quid moliretur rerum Natura novarum.
    Hisce tibi rebus late 'st, alteque videndum,
Et longe cunctas in parteis dispiciendum,
Ut reminiscaris, Summam rerum esse profundam,
Et videas, cœlum Summaï totius unum

632. *Conjunctas oras maris, etc.*] Lambinus, at omnes codd. *Et conjuncta est oras maris undique cingens.*

635. *Virus*] Salsus humor æquoris: vid. lib. V. v. 270.

639. *Nunc ratio quæ sit, etc.*] Quoniam meteora, terræ motus, et quædam maris phænomena sibi videtur satis explicâsse, reliqua admiranda, quæ aliquam de Diis et Providentia opinionem facerent, aggreditur. Et primum, v. 6. De Ætnæ ignibus disputat, quos, licet interdum erumpentes Siciliam vastarent, non adeo debemus admirari, ut Naturæ vires superare inconsiderate putaremus: dicat aliquis ingens hoc esse incendium, et vires illius plane admirandas; nempe quia non vidit majus, sed in aliis rebus præcipites et inconsiderati perinde fallimur. Nihil est quod magnum dici potest, nihil quod debemus admirari, si Universum infinitum contemplemur; nam ex illo subito potest confluere immensa seminum ignis, sive venti copia, quæ semina in Ætna, seu alio quolibet monte collecta vim impetumque sumant, terræ motus efficiant, erumpant demum, longe lateque flammam spargant et favillam. Hujusmodi autem eruptiones sunt veluti morbi, et convulsiones hujus mundi; atque ut morborum semina in hominem (nam sæpe febricitat, dolet dentes, etc.) ex hoc mundo, ita ex Universo in hunc mundum derivari possunt: nam si comparationem instituas, ut homo ad mundum, ita mundus ad Universum.

641. *Media de clade*] Gronovii codex, *media Græcia de coorta:* Salmasius, *media e re clade coorta*, id est, ex media rerum natura, ex summa rerum: sed olim monui Salmasium haud feliciter interpretari Lucretium. Faber tandem, *Dia de clade; Dia tempestas* est *θεόπεμπτος* seu *θεήλατος*, quasi diceret Lucretius: quæramus nunc quid causæ sit, quamobrem olim flammarum tempestas totam Siciliam pervastârit, neque enim putandum est Deos tantam vim incendii in insulam importâsse. Egregia quidem conjectura, neque istos moror, qui legunt *mediocri.*

Quam sit parvula pars, et quam multesima constet:
Et quota pars Homo Terraï sit totius unus.
Quod bene propositum si plane contueare,
Ac videas plane; mirari multa relinquas.
Num quis enim nostrûm miratur, siquis in artus
Accepit calido Febrim fervore coortam,
Aut alium quemvis Morbi per membra dolorem?
Obturgescit enim subito Pes, arripit acer
Sæpe dolor Denteis, Oculos invadit in ipsos:
Existit sacer Ignis, et urit corpore serpens
Quamcunque arripuit partem, repitque per artus.
Nimirum, quia sunt multarum Semina rerum:
Et satis hæc Tellus nobis Cœlumque mali fert,
Unde queat vis immensi procrescere morbi.
Sic igitur toti cœlo, terræque putandum 'st
Ex infinito satis omnia suppeditare,
Unde repente queat Tellus concussa moveri,
Perque mare, et terras rapidus percurrere Turbo,
Ignis abundare Ætnæus, flammescere Cœlum.
Id quoque enim fit, et ardescunt cœlestia templa,
Ut Tempestates pluviæ graviore coortu
Sunt, ubi forte ita se retulerunt Semina aquarum.
At nimis est ingens Incendî turbidus ardor.
Scilicet, et fluvius, qui non est, maximus eii 'st
Qui non ante aliquem majorem vidit: et ingens
Arbor, Homoque videtur; et omnia de genere omni,
Maxima quæ vidit quisque, hæc ingentia fingit:
Cum tamen omnia cum Cœlo, Terraque, Marique

651. *Quam multesima*] Quam parva si cum toto comparetur; *multesima pars* est ea, cui multæ debent esse pares aut similes, ad constituendum Totum; πολλοστὸν μέρος appellant Græci: *Lambinus.*

660. *Sacer Ignis*] Celsus, lib. V. cap. 28. *Ignis sacer malis ulceribus annumerari debet.* Huic addas Paulum Æginetam, lib. IV. cap. 20. Quos, si vacet, lege: nam in illis multa de Sacro Igne. Virgilius, Georg. III. v. 566. *Contactos artus* sacer Ignis *edebat.*

663. *Hæc Tellus nobis*] Alii, *hæc tellus morbi.*

669. *Ignis abundare Ætnæus*] Ripas suas videtur superare dum erumpit igneum flumen.

Ibid. *Flammescere Cœlum*] Dum coruscat et fulgurat: *Fayus.* Quasi aliquid de fulgure, et coruscatione, Lucretius, cum de Ætnæ ignibus disputet: sed in istius viri ineptiis refutandis non amplius morabor.

674. *Scilicet, et fluvius, qui non est, etc.*] Codd. *Scilicet et fluvius qui visus, etc.* Unde Salmasius, *Scilicet et fluvius quis visus maximus eii:* Fluvius aliquis visus est ei maximus, qui majorem non vidit; istam quam codices exhibent lectionem, sequi possumus, at non rejicienda est illa altera Lambini lectio.

Nil sint ad Summam Summaï totius omnem.
Nunc tamen, illa modis quibus inritata repente
Flamma foras vastis Ætnæ fornacibus efflet,
Expediam. Primum totius subcava montis
Est natura, fere silicum suffulta cavernis:
Omnibus est porro in speluncis Ventus et Aër:
Ventus enim fit, ubi est agitando percitus Aër.
Hic ubi percaluit, calefecitque omnia circum
Saxa furens, qua contingit, Terramque, et ab ollis
Excussit calidum flammis velocibus ignem;
Tollit se, ac rectis ita faucibus ejicit alte,
Funditque ardorem longe, longeque favillam
Differt, et crassa volvit caligine fumum;
Extruditque simul mirando pondere saxa:
Ne dubites, quin hæc Animaï turbida sit vis.
Præterea, magna ex parti Mare montis ad ejus
Radices frangit fluctus, æstumque resorbet:
Ex hoc usque mari Speluncæ Montis ad altas
Perveniunt subter fauceis; Hac ire fatendum 'st,
" Et penetrare mari penitus res cogit aperto:
Atque efflare foras, ideoque extollere flammas,
Saxaque subjectare, et arenæ tollere nimbos.
In summo sunt ventigeni Cratêres, ut ipsi

680. *Nunc tamen, illa modis, etc.*] Si inquiras cur collectæ in Ætna flammæ erumpant tanto impetu, v. 31. declaratur ratio. Breviter, vi venti fit eruptio; venti autem istius semina ex Universo infinito veniunt, et in monte Ætna collecta, flammas vel latentes in visceribus montis, vel ex ipso monte expressas ejiciunt, v. 14. Aut ventus iste irruit per speluncas quæ sunt ad radices montis, et quarum ora, cum mare a littore recedit, (mare enim radices montis alluit,) aperta sunt, atque ita efflat ignes; v. 7. Denique in ipsis faucibus montis generantur venti, v. 2. Sic multas ponit causas, ut inter eas una vera, et certa diceretur, v. 9.

693. *Animaï*] Venti; alibi: Horatius, *Impellunt* animæ *lintea Thraciæ.*

698. *Et penetrare mari, etc.*] Alii, *Et penetrare mare, et penitus se cogier arcto.* Fatendum est mare per has speluncas penetrare, et penitus in angustum cogi a seipso coarctato: *Lambinus.* Displicet hæc lectio, neque id injuria; nam non de maris, sed de venti in speluncas ingressu agitur. Faber legendum putat, *Et penetrare* animam *penitus res* cogere *aperto.* Sensus itaque et ordo verborum sic sese habebunt. *Fatendum est animam* (ventum) *hac ire, et cogere res* (ignes, scintillam, cineres, saxa, etc.) *penetrare aperto,* id est, per apertum, seu per illas fauces. Istam interpretationem vitiosa nuce non emerem. Si placet vox *animam,* leg. *Res cogit aperta,* ut alibi *manifesta docet res.* Ex *mari aperto* vix aliquis sensus potest exprimi, qui vero istas voces retinet, hoc modo interpretetur, *mari aperto,* id est, cum mare recedit a radicibus istius montis, et resorbet fluctus.

700. *Saxaque subjectare*] In altum tollere: vid. lib. I. v. 8.

701. *Ventigeni Cratêres*] Alii, *in summo sunt vertice item Crateres.* Prior lectio placet, quippe duobus hisce versibus declaratur, ventum non tantum per spe-

Nominitant, Nos quas Fauceis perhibemus, et Ora.
Sunt aliquot quoque res, quarum unam dicere causam
Non satis est, verum plureis, unde una tamen sit.
Corpus ut exanimum si quod procul ipse jacêre
Conspicias Hominis; fit ut omneis dicere causas
Conveniat lethi, dicatur ut illius una.
Nam neque cum ferro, neque frigore vincere possis
Interiisse, neque a morbo, neque forte veneno;
Verum aliquid genere esse ex hoc, quod Concio dicat,
Scimus: Item in multis hoc rebus dicere habemus.
Nilus in æstati crescit, campisque redundat
Unicus in terris Ægypti totius amnis.
Is rigat Ægyptum medium per sæpe calorem,
Aut quia sunt æstate Aquilones ostia contra
Anni tempore eo, quo Etesia flabra feruntur:
Et contra fluvium flantes remorantur, et undas
Cogentes sursus replent, coguntque manere.
Nam dubio procul hæc adverso flabra feruntur
Flumine, quæ gelidis a stellis Axis aguntur:
Ille ex æstifera parti venit amnis ab Austro
Inter nigra virûm, percoctaque sæcla calore,
Exoriens penitus media ab regione diei.

luncas ad montis radices ingredi, sed etiam in ipsis faucibus generari; neque id mirum, nam nihil certius, quam aërem ex omni parte ad flammam ruere, atque inde ventum generari.

710. *Concio*] Turba hominum adstantium. Alii, *quod contigit eii.*

712. *Nilus in æstati crescit, etc.*] Ab æstivo solstitio ad æquinoctium usque autumnale Nilus ita intumescit, ut per Ægyptum exundans, oblitos limo agros fœcundet, alias steriles futuros, egregium divinæ Providentiæ monumentum. (*Ægypti incolæ aquarum beneficia percipientes aquam colunt, etc.* Julius Firmicus de Err. Prof. Rel.) Huic igitur incremento pro more suo causas tantum naturales assignat Lucretius, v. 26. Et primo quidem, v. 12. Venti Etesiæ ab Septentrione spirantes aquas amnis, qui ab Austro fluit, repellunt, faciuntque, ut impleto alveo exundent: si vero Etesiæ ad obsistendum tanto aquarum ponderi, lenes enim sunt venti, impares dicantur, tum, v. 5. arena, quam mare ab istis ventis agitatum congerit, obstruuntur Nili Ostia; atque inde exundatio. Hisce causis duas alias conjunge, nempe pluvias, quæ ad fontes Nili decidunt, v. 6. et nives, v. 3. resolutas. Nam omnibus hisce causis conspirantibus Nilus, aut quilibet alius fluvius exundet.

715, 716. *Aquilones ostia contra Anni tempore eo, quo Etesia flabra feruntur*] Post biduum exortus Caniculæ Aquilones constantius perflant diebus quadraginta, quos Etesias vocant. Plinius, lib. II. cap. 47. Et Lucretius, v. 730. *Etesia flabra Aquilonum.* Fayus tamen, *Etesiæ*, sunt venti ab Austro, seu a Meridie flantes; et hoc Nili incrementum contendit fieri a duobus ventis contrariis, quorum alter, nempe Aquilo, retardat aquarum cursus, alter, nempe Etesiæ, impellit illas, quoniam Nilus ab Austro in Septentrionem fluit. En dignum Lucretio interpretem!

719. *Adverso flumine*] Ut, v. 725. *fluctibus adversis:* (neque enim leg. *flamine*) mallem tamen *gelidi.*

Est quoque, uti possit magnus congestus arenæ
Fluctibus adversis oppilare ostia contra,
Cum Mare permotum ventis ruit intus arenam.
Quo fit uti pacto liber minus exitus amni,
Et proclivus item fiat minus impetus undis.
Fit quoque, uti pluviæ forsan magis ad caput ejus
Tempore eo fiant, quo Etesia flabra Aquilonum
Nubila conjiciunt in eas tunc omnia parteis:
Scilicet ad mediam regionem ejecta diei
Cum convenerunt, ibi ad altos denique monteis
Contrusæ nubes coguntur, vique premuntur.
Forsit et Æthiopum penitus de montibus altis
Crescat, ubi in campos albas descendere ningueis
Tabificis subigit radiis Sol omnia lustrans.
Nunc age, Averna tibi quæ sint loca cumque lacusque,
Expediam, quali natura prædita constent.
Principio, quod Averna vocantur, nomen id ab re
Impositum 'st, quia sunt Avibus contraria cunctis,
E regione ea quod loca cum advenere volantes,
Remigii oblitæ pennarum vela remittunt,

726. *Ruit intus arenam*] Sic lib. I. v. 293. *Quamlibet in partem trudunt res ante*, ruuntque. Virgilius, *Cumulos arenæ* ruere, et *Spumas salis ære* ruebant.

730. *Aquilonum, etc.*] *Aquilonum nubila*, Fayus, vir in errore constans, et qui eadem chorda semper egregie oberrat.

737. *Subigit*] Cogit. Virgilius, *Subigitque fateri.* Lucilius, *Invitum glebas* subigas *proscindere aratro.*

738. *Nunc age, Averna, etc.*] Beneficum Deum non agnoscit, iratum negat Lucretius, et ut cœli aërisque phænomena Diis Superis, ita noxia quædam et in terris admiranda Diis manibus eripit. Nam quædam sunt loca, quæ, v. 9. Averna dicimus, quæ avibus supervolantibus, aliisque animalibus, quæ forte illac transierint, sunt perniciosa. Talis est locus apud Cumas, v. 2. in ipsa Athenarum arce, v. 7. in Syria, v. 4. in quibus locis Atri Ditis januam patere credidit vulgus, ibique animas mortuorum ad Inferos et regna subterranea descendere, v. 9. Ut vero vim naturamque Avernorum distinctius explicet, v. 49. monet terram continere multa, ut salubria, ita noxia hominibus, aliisque animantibus semina, multaque congerit exempla, quibus docet multarum rerum effluvia multis rebus insalubria esse et mortifera. His propositis, denique rem ipsam aggreditur; et primum, v. 12. Nempe ex Avernis teter halitus erumpit, quo transvolaturæ aves subito afflatæ repente decidunt; vel, v. 10. hic halitus erumpens ita attenuat et discutit aërem, ut aves volantes in illo sustentari non possint, decidentes autem in inani protinus expirant. Hæc omnia, v. 102.

740, 741. *Quod Averna vocantur, nomen id ab re Impositum 'st*] Virgilius Lucretium imitatus: Æn. VI. v. 237. *Spelunca alta fuit, vastoque immanis hiatu, Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris; Quam super haud ullæ poterant impune volantes Tendere iter pennis, talis sese halitus atris Faucibus effundens supera ad convexa ferebat; Inde locum Graii dixerunt nomine* Avernum.

743. *Remigii*] Virgilius, aliique, *remigium alarum;* quippe alis tanquam remis aërem secant volucres. Nautæ autem in portum succedentes, nec remis

Præcipitesque cadunt molli cervice profusæ
In terram, si forte ita fert natura locorum;
Aut in aquam, si forte lacus substratus Averno 'st.
Qualis apud Cumas locus est montemque Vesevum,
Oppleti calidis ubi fumant fontibus auctus.
Est et Athenæis in mœnibus, arcis in ipso
Vertice, Palladis ad templum Tritonidos almæ,
Quo nunquam pennis appellunt corpora raucæ
Cornices, non cum fumant Altaria donis:
Usqueadeo fugitant non iras Palladis acreis
Pervigilî causa, Graiûm ut cecinere poëtæ;
Sed natura loci hoc opus efficit ipsa sua vi.
In Syria quoque fertur item locus esse, videri,
Quadrupedes quoque quo simul ac vestigia primum
Intulerint, graviter vis cogat concidere ipsa,
Manibus ut si sint Divis mactata repente.
Omnia quæ naturali ratione geruntur,
Et quibus e causis fiant, appâret origo:

amplius usi vela etiam remittebant; inde remigium alarum, et vela conjungit Poëta.

744. *Molli cervice profusæ*] Volucris languidæ, et morientis imago.

746. *Substratus Averno 'st*] *Avernu' est.*

747. *Qualis apud Cumas locus est, etc.*] De duobus hisce versibus multa interpretes; omnium commenta refutavit Faber, et ipse tandem legit, Ut *Cumas apud est locus* Euboico sub monte. Nam Cumas in Campania coloniam esse Euboicam plurimi testantur, et qui a Lucretio *Mons Euboicus* dicitur, is a Virgilio, qui perpetuo Lucretii vestigia pressit, *Euboica rupes* dicitur, Æn. VI. v. 42. et v. 2. *Euboicæ Cumarum oræ.* Gassendus, *Qualis apud Cumas* Miseni sub pede montis: ut lectiones variæ conciliari possint tum inter se, tum cum Virgilio, qui, Æn. VI. v. 234. mentione facta Miseni, Averni descriptionem subjicit.

750. *Palladis—almæ*] Fæcundæ, *Fayus:* fæcunda Virgo! ut Virgilii, *Inventa sub Ilicibus Sus, Triginta capitum fœtus enixa.* Os hominis!

752. *Non cum fumant Altaria donis*] Ita illum locum cornices aversantur, ut etsi in eo sacra fiant, ne tum quidem advolent, quantumvis carnium nidor, illas invitare ad sese videatur.

754. *Pervigilî causa*] Vid. Ovid. Metam. lib. II. v. 557. *Abdita fronde levi densa speculabar ab ulmo Quid facerent, etc.* Fabula Corones notissima est, sed non illud pervigilium: credibile itaque fit, Lucretium alios secutum esse auctores, quam qui ad nos pervenerunt. *Faber.*

755. *Ipsa sua vi*] Alii, *Ipsa suapte:* et Vossius ad Catullum, p. 113. id est, *sponte.*

756, 757. *In Syria quoque fertur item locus esse, videri, Quadrupedes, etc.*] Ita hunc locum emendat Faber, *In Syria quoque fertur item* spelunca *videri, Quadrupedum* quo sæcla *simul vestigia* prima *Intulerint, graviter vis cogat concidere ipsa. Videri,* id est, *esse; ipsa* vero refertur ad *sæcla,* aliter ea esset mutatio generis, quæ ferri non possit: forsan melius legatur, *Locus esse,* vigentes *Quadrupedes quoque, etc. Locus esse,* ut v. 547. *Apud Cumas locus est.* Ista autem vox *quoque* non otiosa est, nam iste in Syria locus tam quadrupedibus quam avibus noxius; in tertio vero versu *ipsa* cum *vis* conjungi potest. Vid. Strabonem, lib. XIII. de Plutonio.

Janua ne his Orci potius regionibus esse
Credatur pôsta, hinc Animas Acheruntis in oras
Ducere forte deos Maneis inferne reamur;
Naribus alipedes ut Cervi sæpe putantur
Ducere de latebris serpentia sæcla ferarum:
Quod procul a vera quam sit ratione repulsum,
Percipe; namque ipsa de re nunc dicere conor.

Principio hoc dico, quod dixi sæpe quoque ante,
In Terra cujusque modi rerum esse figuras;
Multa, Homini quæ sunt vitalia; multaque morbos
Incutere, et mortem quæ possint accelerare:
Et magis esse aliis alias Animantibus aptas
Res ad vitaï rationem, ostendimus ante,
Propter dissimilem naturam, dissimileisque
Texturas inter sese, primasque figuras:
Multa meant inimica per aureis, multa per ipsas
Insinuant nareis infesta atque aspera odore;
Nec sunt multa parum tactu vitanda, nec autem
Aspectu fugienda, saporeque tristia quæ sint.
Deinde videre licet quam multæ sint Homini res
Acriter infesto sensu, spurcæque, gravesque.
Arboribus primum certis gravis umbra tributa 'st,
Usqueadeo, capitis faciant ut sæpe dolores,
Si quis eas subter jacuit prostratus in herbis.

Est etiam in magnis Heliconis montibus arbos
Floris odore hominem tetro consueta necare:
Scilicet hæc ideo Terris ex omnia surgunt
Multa modis multis multarum Semina rerum,
Quod permista gerit Tellus, discretaque tradit.

Nocturnumque recens extinctum Lumen, ubi acri

765. *Naribus alipedes ut Cervi, etc.*] Nihil magis ad ridiculum, neque unquam facetius scomma. Plinius autem, lib. XI. cap. 53. Elephantorum anima serpentes extrahit, cervorum item urit.

782. *Spurcæque*] Fœtidæ: *Nonius;* et in sequenti versu, *infestant, sensum.* Lambinus, *infestæ sensu,* id est, *sensui,* at nihil mutandum.

786. *Heliconis montibus arbos*] Quænam illa sit divinabunt alii: quidam existimant esse *taxum,* sed cur nos ad Heliconem mitteret? Taxus enim frequens erat in Italia; dein, verum illud de taxo non est, *floris odore necare.*

791. *Nocturnumque recens extinctum Lumen*] In codicibus mira varietas, tres hos versus ita refingit Faber, *Nocturnumque recens extinctum Lumen, ubi acri Nidore offendit nares, consopit ibidem,* Nidore, *ut* somnos *qui morbus* mittere *suevit.* Repetitur vox *nidore,* ut sæpe alias. Iste autem morbus qui somnos suevit mittere, lethargus. Gifanius e codd. *Disjicere, ut* privos *qui morbus sæpe suevit:* Pro *privos* leg. *pronos,* et

Nidore offendit nareis consopit ibidem,
Dejicere ut pronos qui morbus sæpe suëvit.
Castoreoque gravi Mulier sopita recumbit,
Et manibus nitidum teneris opus effluit eij,
Tempore eo si odorata 'st, quo menstrua solvit.
Multaque præterea languentia membra per artus
Solvunt, atque Animam labefactant sedibus intus.
Denique, si in calidis etiam cunctere lavacris,
Plenior et solio in fueris ferventis aquaï:
Quam facile in medio fit uti des sæpe ruinas?
Carbonumque gravis vis, atque odor insinuatur
Quam facile in cerebrum, nisi aquam præcepimus ante?
At cum membra hominis percepit fervida febris,
Tum fit odor Vini plagæ mactabilis instar.
Nonne vides etiam terra quoque Sulfur in ipsa
Gignier? et tetro concrescere odore Bitumen?
Denique ubi Argenti venas, Aurique sequuntur,
Terraï penitus scrutantes abdita ferro:
Qualeis exspirat Scaptesula subter odores?
Quidve mali fit ut exhalent Aurata metalla?
Quas Hominum reddunt facies? qualeisque colores?
Nonne vides, audisve perire in tempore parvo
Quam soleant, et quam vitaï copia desit,
Quos opere in tali cohibet vis magna? necesse 'st
Hos igitur tellus omneis exæstuet æstus;
Expiretque foras in aperta, promtaque Cœli.
Sic et Averna loca Alitibus summittere debent
Mortiferam vim, de terra quæ surgit in auras,
Ut spatium cœli quadam de parte venenet;
Quo simul ac primum pennis delata sit Ales,
Impediatur ibi cæco conrepta veneno,

tum ea erit lectio quam Faber tam petulanter solicitare non debuit: morbum enim, qui pronos dejicit *morbum comitialem* recte interpreteris.

795. *Nitidum—opus*] Tela, et reliqua ad lanificium pertinentia.

800. *Plenior et—fueris, etc.*] De deliquio quod cibo distenti in balneo patiuntur, Juvenalis sæpe, Horatius, alii. *Solium* autem vas in quo lavabant sedentes.

804. *At cum membra hominis*] Gifanius, *Aut nisi membra prius pertexit frigida servus, Aut sit odos vini plagæ manabilis mora?* Quasi hæc omnia essent remedia contra vim gravem et odorem carbonum: quam lectionem iste ferat, qui amat tales versus.

810. *Scaptesula*] Nomen generale fodinarum metallarium; *fossilis materia*; *σκάπτειν, fodere* est, *ὕλη materia*. Faber.

Ut cadat e regione loci, qua dirigit æstus:
Quo cum conruit, hæc eadem vis illius æstus,
Relliquias vitæ membris ex omnibus aufert.
Quippe etenim primo quasi quendam conciet æstum:
Posterius fit, uti cum jam cecidere veneni
In fonteis ipsos, ibi sit quoque Vita vomenda,
Propterea quod magna mali sit copia circum.
Fit quoque ut interdum vis hæc, atque æstus Averni,
Aëra, qui inter aveis cunque 'st terramque locatus,
Discutiat, prope uti locus hinc linquatur inanis:
Cujus ubi e regione loci venêre volantes,
Claudicat extemplo pennarum nisus inanis,
Et conamen utrinque alarum proditur omne:
Hîc ubi nictari nequeunt, insistereque alis,
Scilicet in terram delabi pondere cogit
Natura; et vacuum prope jam per inane jacentes
Dispergunt Animas per caulas corporis omneis.
Frigidior porro in puteis Æstate fit Humor,
Rarescit quia Terra calore, et semina siqua
Forte vaporis habet, propere dimittit in auras.
Quo magis est igitur Tellus affecta calore;
Hoc fit frigidior, qui in terra 'st abditus, Humor.
Frigore cum premitur porro omnis terra, coitque,
Et quasi concrescit; fit scilicet, ut coëundo

823. *Qua dirigit æstus*] Dirigit, *deorsum tendit*, Gifanius; at recte Faber, æstus non dicitur *deorsum tendere*, sed *de terra surgere in auras:* v. 819. Ipse autem legit, *se erigit;* agitur enim de motu ab inferioribus ad superna; vereor ne hoc sit nimis inconsiderate dictum; nam v. 822. *avis cæco correpta veneno cadit:* leg. igitur *qua dirigit æstus;* et tam plana et perspicua sunt ista verba, ut pluribus illustrari nequeant.

826. *Conciet æstum*] Strabo, lib. XIII. de Plutonio, *ἑωρῶμεν δὲ ἐκ τῆς ὄψεως ὡς ἂν πνιγώδους τινὸς πάθους ἔμφασιν.* Qualis autem sit iste æstus conjicias e v. 1017. lib. IV. *Vix ad se redeunt permoti corporis* æstu.

836. *Nictari*] Sic legeret Festus; sed haud dubie legendum *nixari*, ut alibi passim, quod et optime vidit Lambinus: *Faber.*

840. *Frigidior porro in puteis, etc.*] Multa videntur adeo humanis usibus accommodata, ut benignam quandam providentiam demonstrent; ita tempore æstivo aqua in puteis frigida est, unde istius tempestatis calor temperetur; hyberno autem calida, qua refici pariter et recreari possimus. Istam vero difficultatem, v. 8. amolitur Lucretius; nam in æstate terræ superficie e solis rarefacta, semina ignis quæ in terra continentur in aërem erumpunt, hyberno autem frigore constricta, in puteos exprimuntur, atque inde tepor aquæ.

843. *Affecta calore*] Viz. Solis radiis calefacta; *Lambinus:* addit Fayus, Ideo aqua in puteis hyeme fit calida, quia terra affecta calore calefacit eam subter; qua explicatione nihil unquam stupidius.

Exprimat in puteos, siquem gerit ipsa, Calorem.
  Est apud Ammonis fanum fons luce diurna
Frigidus, at calidus nocturno tempore fertur:
Hunc homines fontem nimis admirantur, et acri
Sole putant subter terras fervescere raptim,
Nox ubi terribili terras caligine texit;
Quod nimis a vera 'st longe ratione remotum:
Quippe ubi Sol nudum contrectans corpus aquaï,
Non quierit calidum supera de reddere parte,
Cum superum lumen tanto fervore fruatur:
Quî queat hic subter tam crasso corpore terram,
Percoquere humorem, et calido sociare vapori?
Præsertim cum vix possit per septa domorum
Insinuare suum radiis ardentibus æstum?
  Quæ ratio est igitur? nimirum terra magis quod
Rara tenet circum hunc Fontem, quam cætera tellus;
Multaque sunt ignis prope semina corpus aquaï.
Hinc ubi roriferis terram nox obruit umbris;
Extemplo subtus frigescit terra, coitque:
Hac ratione fit, ut, tanquam compressa manu sit,
Exprimat in Fontem, quæ Semina cumque habet ignis,
Quæ calidum faciunt laticis tactum atque saporem.
Inde ubi Sol radiis terram dimovit obortis,
Et rarefecit calido miscente vapore;

848. *Est apud Ammonis, etc.*] Quod si in omnibus puteis non sit divina virtus, at præsens est in fonte apud Jovis Ammonis fanum, de quo Curtius, lib. IV. sect. 7. *Ammonis nemus in medio habet fontem, aquam solis vocant; sub ortum solis tepida manat, medio die cum vehementissimus est calor, frigida eadem fluit, inclinato in vesperam, calescit; media nocte fervida exæstuat, quoque proprius nox vergit ad lucem, multum ex nocturno calore decrescit, donec sub ipsum diei ortum assueto tempore languescat.* At hoc quoque frustra dictum; quamvis enim isti errant, qui causam referunt ad solem subter terras positum, et per totius telluris crassæ corpus calefacientem istas aquas, v. 11. Dici tamen potest, v. 13. Quod terra frigore nocturno compressa veluti elidat, sive exprimat, transmittatque in aquam ignis semina, unde et aqua incalescat; calore vero diurno laxata eadem semina veluti resorbeat, unde multum ex nocturno calore decrescit. Præterea, ista aqua, quæ ex ignis seminibus propter aërem tempore nocturno frigidum repressis, efficitur calida, evadat deinceps frigida diurno tempore, radiis solis ita aquam pervadentibus, et rarefacientibus, ut liberum iis seminibus exitum in aërem faciant: quippe radii solis ita glaciem dissolvunt, ut dimittantur leves stipulæ, et ejusmodi alia quæ constricta tenebantur, v. 5.

858. *Calido sociare vapori*] Alii, *calido satiare vapore.*

869. *Terram dimovit*] Melius, *umbram dimovit;* ita enim sæpe poëtæ. Virgilius, Æn. IV. v. 6. *Humentemque Aurora polo dimoverat umbram.* Supra, v. 864. *Terram nox obruit umbris:* In v. 870. *et rarefecit,* subintell. *terram.*

Rursus in antiquas redeunt primordia sedeìs
Ignis, et in terram cedit calor omnis aquaï:
Frigidus hanc ob rem fit Fons in luce diurna.
Præterea, Solis radiis jactatur aquaï
Humor, et in luci tremulo rarescit ab æstu:
Propterea fit uti quæ semina cunque habet ignis,
Dimittat; quasi sæpe gelum, quod continet in se,
Mittit, et exoluit glaciem, nodosque relaxat.
Frigidus est etiam Fons, supra quem sita sæpe
Stupa jacit flammas concepto protinus igni;
Tedaque consimili ratione accensa per undas
Conlucet, quocunque natans impellitur auris:
Nimirum quia sunt in Aqua permulta vaporis
Semina, de Terraque necesse 'st funditus ipsa
Ignis corpora per totum consurgere Fontem,
Et simul exspirare foras, exireque in auras,
Non tam viva tamen, calidus queat ut fieri Fons.
Præterea, dispersa foras erumpere cogit
Vis per Aquam subito, sursumque ea conciliari:
Quod genus endo mari spirat Fons, dulcis aquaï
Qui scatit, et salsas circum se dimovet undas:
Et multis aliis præbet regionibus æquor
Utilitatem opportunam sitientibu' Nautis,
Quod dulceis inter salsas intervomit undas.
Sic igitur per eum possunt erumpere Fontem,
Et scatere illa foras in stupam Semina: quo cum

878. *Nodosque relaxat*] Gifanius alibi animum habebat, cum hoc loco *nervosque* legebat. *Faber*. Horatius, lib. I. Epist. 3. *Hebrusque nivali* compede *vinctus*.

879. *Frigidus est etiam Fons, etc.*] Postquam ostendit in Jovis Ammonis fonte nihil admirabile esse aut divinum; jam, v. 27. Jovis Dodonæi fontem, Jovi ubique infestus, attingit. In Dodone autem fons, cum sit gelidus, et immersas faces extinguat, si extinctæ admoveantur, accendit. Plinius, lib. II. cap. 103. Nimirum quoniam sunt in ipsa aqua, vel terra isti aquæ subjecta multa ignis semina, quæ ex aqua erumpentia corpori inflammabili, viz. stupæ aut tedæ recenter extinctæ, adhærent, et accendunt: neque magis incredibile semina ignis per fontem erumpere, quam aquæ dulcis scaturiginem per medium maris oriri; et sæpissime videmus tedas recenter extinctas accendi, antequam ipsum ignem, ad quem admoventur, attigerint.

890. *Endo mari*] Ita omnes ediderunt, quasi sanus foret iste versus, neque medico egeret: at si *endo mari* legatur, quo referendæ sunt istæ voces, v. 892. *Multis* aliis *regionibus?* Nam et *multæ istæ* aliæ *regiones* sunt *endo mari*. Legatur igitur *Aradius Fons*, de quo Strabo in libro Georg. XVI. Ita enim scripsit Lucretius, et voces istæ *in Mari*, sive *endo Mari*, ad marginem codicis adnotatæ tandem in versum ipsum irrepserunt.

Conveniunt, aut cum tedaï corpori adhærent,
Ardescunt facile extemplo; quia multa quoque in se
Semina habent ignis stupæ tedæque tenentes.
Nonne vides etiam, nocturna ad lumina Lychnum
Nuper ubi extinctum admoveas, accendier ante
Quam tetigit flammam? tedamque pari ratione?
Multaque præterea, prius ipso tacta vapore
Eminus ardescunt, quam cominus imbuat ignis:
Hoc igitur fieri quoque in illo Fonte putandum 'st.
Quod superest, agere incipiam quo fœdere fiat
Naturæ, Lapis hic ut ferrum ducere possit,
Quem Magneta vocant patrio de nomine Graii,
Magnetum quia sit patriis in finibus ortus.
Hunc homines Lapidem mirantur, quippe catenam
Sæpe ex annellis reddit pendentibus ex se:
Quinque etenim licet interdum, plureisque videre
Ordine demissos levibus jactarier auris,

899. *Habent—tedæque tenentes*] Viz. tedæ continent, ut lib. I. Amplexi quod habent, id est, amplectuntur.

906. *Quod superest, agere incipiam, etc.*] Ver. 182. præclara disputatio instituitur de *magnete;* hujus autem idem est, quod et reliquarum disputationum consilium, quod nemo olim observavit. Nam hic lapis Herculi attribuitur et vim suam illius Numini acceptam referre creditur. Jam fontes suos amisit Jupiter, et quid filio parcat Lucretius, qui patri non pepercit? Ut virtutem attractricem magnetis rectius explicet Lucretius, quatuor capita præmittit, quæ tametsi alias comprobata fuerint, hic tamen inculcata vult ob insignem difficultatem; Unum caput est, effluere continuo corpuscula quædam ex omnibus rebus, v. 15. Alterum, nullum esse corpus adeo solidum, quod non inania spatiola intercepta contineat, v. 23. Tertium, emissa corpuscula non omnibus rebus eadem ratione congruere, v. 20. Quartum, inania spatiola non uniusmodi circumscriptionis in rebus omnibus esse, quare nec eadem quibuslibet corpusculis accommodari, v. 17. His ita præmissis dicere aggreditur causam seu modum quo magnes ferrum attrahit, ferrumve ad magnetem fertur. Is autem in eo consistit, ut effluant ex magnete corpuscula, ex quo fiat, ut aër circa magnetem discutiatur, atque idcirco multa inania spatiola creentur; et quia, cum ferrum collocatur intra discussi aëris sphæram, multum inanis inter ipsum et magnetem est interceptum, tunc evenit, ut in eam partem corpuscula ferri liberius prosiliant, (nam omnium corporum semina in vacuum spatium subito prorumpunt,) ac versus magnetem proinde ferantur, non possunt vero eo contendere, quin pelliciant simul cohærentia, (ferri autem semina sunt maxime implicita,) atque idcirco totam ferri massam, v. 19. Interea vero, quia ferrum tendit indiscriminatim sursum, deorsum, transversum, et in quamcunque obliquitatem, prout ad magnetem appositum fuerit, docet non posse id fieri, nisi ratione inducti vacui, in quod corpora, alioquin deorsum solum prolabentia, indiscriminatim ab ictibus aliorum corporum protrudantur, v. 5.

908. *Quem Magneta vocant, etc.*] Vid. Bocharti Geog. Sa. par. Post. lib. I. cap. 38.

913. *Auris*] Alii, *hamis:* isti vero frustra, neque enim ista voce hoc in loco uteretur Lucretius, qua ante versum 1087. uti non debuit: neque hamis jactantur annuli, at levibus auris agitari quis nescit, qui vidit annulos suspensos?

Unus ubi ex uno dependet subter adhærens;
Ex alioque alius Lapidis vim, vinclaque noscit:
Usqueadeo permananter vis pervalet ejus.
Hoc genus in rebus firmandum 'st multa prius, quam
Ipsius reii rationem reddere possis:
Et nimium longis ambagibus est adeundum;
Quo magis attentas aureis, animumque reposco.
Principio, omnibus a rebus, quascunque videmus,
Perpetuo fluere, ac mitti, spargique necesse 'st
Corpora, quæ feriant oculos, visumque lacessant:
Perpetuoque fluunt certis ab rebus odores,
Frigus ut a fluviis, Calor a sole, Æstus ab undis
Æquoris exesor mœrorum littora propter;
Nec varii cessant sonitus manare per Aures:
Denique in Os salsi venit humor sæpe saporis,
Cum mare versamur propter; dilutaque contra
Cum tuimur misceri Absinthia tangit Amaror.
Usqueadeo omnibus ab rebus res quæque fluenter
Fertur, et in cunctas dimittitur undique parteis:
Nec mora, nec requies inter datur ulla fluendi,
Perpetuo quoniam sentimus, et omnia semper
Cernere, Odorari licet, et sentire Sonorem.
Nunc omnes repetam quam raro corpore sint res,
Commemorare, quod in primo quoque carmine claret:
Quippe etenim, quamquam multas hoc pertinet ad res
Noscere, cum primis hanc ad rem protinus ipsam,
Qua de disserere aggredior, firmare necesse 'st,
Nil esse in promtu, nisi mistum Corpus Inani.
Principio fit, ut in speluncis saxa superna
Sudent humore, et guttis manantibu' stillent:
Manat item nobis e toto corpore Sudor,
Crescit barba, pilique per omnia membra, per artus:
Diditus in venas cibus omneis, auget, alitque
Corporis extremas quoque parteis, unguiculosque.
Frigus item transire per æs, calidumque vaporem
Sentimus: sentimus item transire per aurum,

921. *Principio, omnibus, etc.*] Vid. lib. IV. v. 217.

946. *Diditus*] Sive *diditur* legas, perinde est.

Atque per argentum, cum pocula plena tenemus.
Denique per dissepta domorum saxea voces
Pervolitant, permanat Odos, Frigusque, Vaposque
Ignis: quin Ferri quoque vim penetrare suëvit,
Undique qua circum corpus lorica coërcet;
Morbida vis quæcunque extrinsecus insinuatur.
Et tempestates terra cœloque coortæ
E cœlo emotæ terraque repente facessunt,
Quandoquidem nihil est, non raro corpore nexum.
  Huc accedit, uti non omnia, quæ jaciuntur
Corpora cunque ab rebus, eodem prædita sensu,
Atque eodem pacto rebus sint omnibus apta.
Principio, Terram, Sol excoquit, et facit are:
At glaciem dissolvit, et altis montibus alte
Exstructas ningueis radiis tabescere cogit;
Denique cera liquescit in ejus pôsta vapore,
Ignis item liquidum facit æs, aurumque resolvit:
At coria, et carnem trahit, et conducit in unum.
Humor aquæ porro ferrum condurat ab igni,
At coria, et carnem mollit durata calore:

954. *Undique qua circum corpus, etc.*] Ita aliquando Lambinus, viz. penetrare suëvit vis morbida ferrum ea parte, qua parte lorica corpus undique circum coërcet; id est, morbus etiam loricatum tentat, et corripit: neque lorica, quæ totum hominis corpus tegit et circumdat, arcere vim et causam morbi externam potest, quo minus in corpus penetret: in iterata editione legit, *qua circum corii lorica*, id est, qua parte circulum at ambitum corii, quod loricæ supponitur, et subjicitur, coërcet. Gifanius, *coli circum:* coli autem circus sive circulus, est pectus, venter, et latera; vel potius *colobi circum*, nam *colobium* ambiebat pectus, cui *colobio* inducebatur insuper lorica. Salmasius, Epist. 52. ita constituit: *Permanat odos, frigusque, vaposque Ignis*, qui *ferri quoque vim penetrare suëvit, Denique, qua circum* cœli *lorica coërcet Morbida vis quæcunque extrinsecus insinuatur.* Postremo inquit, quacunque, qua circum cœli lorica coërcet, id est, sub cœli tegmine, vel, ut alibi, qua nos cœli ambit amictus, morbida vis corporibus insinuatur. Faber tandem, *Quin ferri quoque vim penetrare suëvit Undique* quam *circum* corii *lorica coërcet, Morbida vis quæcunque extrinsecus insinuatur.* Nam tempestatem *cœlo, terrave* coortam Vel ferri natura timet, circumque fatiscit. Sensus erit, vi tempestatis ferrum ipsum discuti et diffringi, non itaque debere tantopere mirum videri si per poros et meatus loricæ corio munitæ morbida vis, sive pestilens et noxius aër quandoque insinuetur. Nihil placet, at quid addam vix habeo; quid enim de *loricato* Lucretius, quis enim unquam crediderit vim morbidam militis loricati loricam penetrare? quid insuper de cœli ambitu? nugæ, imo nihil. Igitur pro morbida vis in v. 955. legatur *fervida vis*, et tum plana erunt omnia et perspicua, sæpe enim loricati milites, dum urbem expugnant, pice, sulphure, seu aqua fervente aspersi vim fervidam loricas suas penetrantem senserunt. Hæc optime conveniunt præcedentibus, et sequentes versus mihi videor recte explicare.

957. *Facessunt*] Discedunt, Lambinus; mallem, penetrant, et pervadunt omnia.

965. *In ejus*] Alii, *in ignis.*

Barbigeras oleaster eo juvat usque Capellas,
Diffluat ambrosia quasi vero, et nectare tinctus:
At nihil est, Homini fronde hac quod amarius extet.
Denique Amaracinum fugitat Sus, et timet omne
Unguentum; nam, setigeris subus acre venenum 'st,
Quod nos interdum tanquam recreare videtur.
At contra Nobis Cœnum teterrima cum sit
Spurcities, eadem Subus hæc res munda videtur,
Insatiabiliter toti ut volvantur ibidem.
Hoc etiam superest, ipsa quam dicere de re
Aggredior, quod dicendum prius esse videtur.
Multa foramina cum variis sint reddita rebus,
Dissimili inter se natura prædita debent
Esse, et habere suam naturam quæque, viasque,
Quippe etenim varii sensus Animantibus insunt,
Quorum quisque suam proprie rem percipit in se:
Nam penetrare alia sonitus, aliaque saporem
Cernimus e succis, alia Nidoris odores,
Propter dissimilem naturam, textaque rerum.
Præterea manare aliud per Saxa videtur:
Atque aliud per Ligna: aliud transire per Aurum:
Argentoque foras aliud, Vitroque meare.
Nam fluere hac Species, illa Calor ire videtur;
Atque aliis aliud citius transmittere eâdem:
Scilicet id fieri cogit Natura viarum,
Multimodis varians, ut paullo ostendimus ante.
Quapropter bene ubi hæc confirmata atque locata
Omnia constiterint nobis præpôsta, parata:
Quod superest, facile hinc ratio reddetur, et omnis
Causa patefiet, quæ Ferri pelliciat vim.
Principio, fluere e Lapide hoc permulta necesse 'st

977. *Res munda*] Alii, *hæc jucunda*, viz. spurcities, quæ lectio, quicquid sentit Lambinus, ferri potest.

986. *Nam penetrare alia sonitus, etc.*] Sine omni judicio Gifanius in utraque editione scripsit *alio*, *alioque*, cum agatur de meando, penetrando, subeundo; unde mox legas *per saxa*, *per lignum*, *per aurum*, et *meare vitro*, id est, per vitrum: *Faber*.

1000. *Principio, fluere e Lapide hoc, etc.*] Duobus modis vim magneticam exposuit Epicurus, mirum vero alterum prætermisisse Lucretium, nisi forte ille excidit e textu, ac potissimum cum versus sequatur, quibus non male cohæret; cumque ea, quæ Lucretius magno apparatu præmittit, videantur esse illi, quam superstiti accommodatiora: si plura requiras, vid. Gassendi tom. II. p. 125. ubi multa invenies quæ Epicuri doctrinam illustrant.

Semina, sive Æstum, qui discutit Aëra plagis;
Inter qui Lapidem, Ferrumque 'st cunque locatus.
Hoc ubi inanitur spatium, multusque vacefit
In medio locus: extemplo primordia Ferri
In vacuum prolapsa cadunt conjuncta, fit utque
Annulus ipse sequatur, eatque ita corpore toto.
Nec res ulla magis primoribus ex elementis
Indupedita suis arcte connexa cohæret,
Quam validi Ferri naturæ frigidus horror.
Quo minus est mirum, quod paullo diximus ante,
Corpora si nequeunt de Ferro plura coorta
In vacuum ferri, quin Annulus ipse sequatur:
Quod facit, et sequitur donec pervênit ad ipsum
Jam Lapidem, cæcisque in eo compagibus hæsit.
Hoc fit item cunctas in parteis, unde vacefit
Cunque locus, sive ex transverso, sive superne;
Corpora continuo in vacuum vicina feruntur:
Quippe agitantur enim plagis aliunde, nec ipsa
Sponte sua sursum possunt consurgere in auras.
Huc accedit item, quare queat id magis esse:
" Hæc quoque res adjumento, motuque juvatur:
Quod simul a fronte est Annelli rarior Aër
Factus, inanitusque locus magis ac vacuatus:
Continuo fit, uti qui post est cunque locatus
Aër, a tergo quasi provehat atque propellat;
Semper enim circum positus res verberat Aër.
Sed tali fit uti propellat tempore Ferrum,
Parte quod ex una spatium vacat, et capit in se.
Hic, ubi, quem memoro, per crebra foramina Ferri 'st

1015. *Hoc fit item, etc.*] Quinque versus qui sequuntur ad explicationem modo propositam, quamvis id sentiat Gassendus, pertinere non existimo: ibi enim per semina e ferro in locum vacuum ab effluviis magnetis factum exsilientia tota res agitur; in his autem versibus corpora ictibus in vacuum protruduntur: ideoque cum sequentibus rectius conjungi possunt.

1020. *Huc accedit item, etc.*] Contendit motum ferri adjuvari ab aëre, ob continuam quandam istius motionem agitationemque. Et primum quidem, v. 12. ab aëre exteriore, qui cum semper urgeat, et urgeat vehementius qua ex parte copiosior est, non possit non impellere ferrum in quam partem est parcior seu inanior, utpote versus ipsum magnetem. Deinde, v. 8. etiam ab interiore, qui pari ratione, cum semper agitet, commoveat, compellat, non possit non indere motum in quam partem spatium est inanius redditum.

1021. *Hæc quoque res adjumento*] Hic versus mihi suspectus est, longe enim abest ab elegantia Lucretiana, atque eo detracto nihil de sententia decedit: *Lambinus.* Palmerius legit, *molimento.*

Parvas ad parteis subtiliter insinuatus:
Trudit et impellit, quasi Navim velaque Ventus.
Denique res omnes debent in corpore habere
Aëra, quandoquidem raro sunt corpore, et Aër
Omnibus est rebus circumdatus appositusque.
Hic igitur, penitus qui in Ferro 'st abditus Aër,
Sollicito motu semper jactatur, eoque
Verberat Annellum dubio procul; et ciet intus
Scilicet: atque eôdem fertur, quo præcipitavit
Jam semel, et quamquam in partem conamina sumsit.
Fit quoque ut a Lapide hoc Ferri natura recedat
Interdum, fugere, atque sequi consueta vicissim.
Exsultare etiam Samothracia ferrea vidi;
Et ramenta simul Ferri furere intus ahenis
In Scaphiis, lapis hic Magnes cum subditus esset:
Usqueadeo fugere a Saxo gestire videtur.
Ære interposito discordia tanta creatur,
Propterea, quia nimirum prius æstus ubi Æris
Præcepit, Ferrique vias possedit apertas;
Posterior Lapidis venit æstus, et omnia plena
Invenit in Ferro: neque habet qua tranet, ut ante.
Cogitur offensare igitur, pulsareque fluctu
Ferrea texta suo; quo pacto respuit ab se,
Atque per Æs agitat, sine eo quæ sæpe resorbet.

1030. *Parvas*] Alii, *primas, privas,* et *pronas.*

1040. *Fit quoque ut a Lapide hoc, etc.*] Adnotat Gassendus, videri Lucretio perspectum fuisse id experimentum, quo magnes ferrum interdum manifeste repellit, videturve repellere: scilicet, deprehensum est esse in magnete duas quasdam oppositas partes, (polos jam vulgo dicimus, alterum Boreum, alterum Austrinum,) quarum uni si admoveatur unum ferreæ acûs extremum, trahatur ab illa, èt si idem extremum postea admoveatur alteri, ab illa refugiat, repellique appareat; cum et aliunde oppositum ab ista trahatur, ab illa refugiat: at nimis sibi indulget vir ille magnus, nihil enim in his versibus proponitur de fuga ferri, quod per sequentia exempla non satis declaratur. Sæpe autem vidit Lucretius minutos annulos, et ramenta ferri in vase æneo posita subsultare, cum magnes vas istud æneum subtus contingeret; et persuasus causam esse in corpore æris interposito, (cum interposito tamen vitreo, ligneo, lapideo, quovis alio, haud secus contingat,) ita causam exinde reddit, quod emissis quoque ex ære in frustula et ramenta ferri corpusculis, spatiola ferri iis sic compleantur, ut accedentia deinceps corpuscula magnetica per æs trajecta ubi ea occupata comperiunt, subagitent, et quo possunt nisu propellant, v. 14.

1042. *Samothracia ferrea*] Annuli ferrei, pervii, et cassi; olim Flamen Dialis gestabat, *Annulo nisi pervio cassoque ne utitor.* Demum servi, et Plinii ætate, *servitia jam ferrum auro cingunt, alia per sese mero auro decorant, cujus licentiæ origo nomine ipso in* Samothrace, *id institutum declarat:* Plin. Nat. Hist. lib. XXXIII. cap. 1.

1044. *Scaphiis*] Vasis a forma scaphæ.

Illud in his rebus mirari mitte, quod æstus
Non valet e Lapide hoc alias impellere item res:
Pondere enim fretæ partim stant, quod genus Aurum:
Ac partim Raro quia sunt cum corpore, ut æstus
Pervolet intactus, nequeunt impellier usquam;
Lignea materies in quo genere esse videtur.
Inter utrasque igitur Ferri natura locata,
Æris ubi accepit quædam corpuscula: tum fit,
Impellant ut eam Magnesii semina saxi.
Nec tamen hæc ita sunt aliarum rerum aliena,
Ut mihi multa parum genere ex hoc suppeditentur,
Quæ memorare queam inter se singulariter apta.
Saxa vides primum sola coolescere Calce:
Glutine materies Taurino ita jungitur una,
Ut vitio venæ tabularum sæpius hiscant,
Quam laxare queant compages taurea vincla.
Vitigeni latices in Aquaï fontibus audent
Misceri, cum Pix nequeat gravis, et leve Olivum:
Purpureusque colos Conchylî mergitur una
Corpore cum Lanæ, dirimi qui non queat usquam:
Non si Neptuni fluctu renovare operam des;
Non, mare si totum velit eluere omnibus undis.
Denique res Auro Argentum concopulat una,
Ærique æs Plumbo fit uti jungatur ab albo.
Cætera jam quam multa licet reperire? quid ergo?
Nec tibi tam longis opus est ambagibus usquam,
Nec me tam multam hîc operam consumere par est:

1054. *Illud in his rebus, etc.*] Quæri potest, quare magnes non peræque subagitet propellatque ramenta cæterorum corporum? id fieri causatur, v. 9. quod vel sint graviora quam ut propelli valeant, vel, si sint leviora, laxiora quoque sint, ita ut magnetis corpuscula per illa libere transirent.

1062. *Magnesii semina saxi*] Alii, *Magnesî flumina saxi.* Alii, *Magnesia flamina saxi.*

1063. *Nec tamen hæc ita sunt, etc.*] Hactenus de ferri motu ad magnetem, aut ejusdem a magnete fuga; quod ad ipsam adhæsionem attinet, par est quoque inter alias res consensus, quippe quæ una tantum certaque re copulari, et connecti possunt. Si vero ipsum modum adhæsionis requiras, in extremis partibus magnetis hamos, in extremis partibus ferri annulos concipe, et nihil amplius inquires, v. 25.

1067. *Glutine—Taurino*] Glutinum præstantissimum fit ex auribus taurorum, et genitalibus: Plinius, Nat. Hist. lib. XXVIII. cap. 17.

1076. *Denique res Auro Argentum, etc.*] Faber; *Denique res* auro non Aurum copulat *una?* recte quidem, aurum auro conjungitur, ut æs æri versu sequenti: non tamen rejicienda est vulgata lectio, nam supra aqua miscetur vino, etc. Vid. Plin. Nat. Hist. lib. XXXIII. c. 5.

1078. *Quid ergo*] Quasi dicat, num me idcirco hoc loco ea omnia referre oportet? *Lambinus.*

Sed breviter paucis restat comprendere multa.
Quorum ita texturæ ceciderunt mutua contra,
Ut cava conveniant plenis hæc illius, illa
Hujusque: inter se junctura horum optima constat.
Est etiam, quasi ut Annellis, Hamisque plicata
Inter se quædam possint coplâta teneri:
Quod magis in Lapide hoc fieri Ferroque videtur.
Nunc, ratio quæ sit Morbis, aut unde repente
Mortiferam possit cladem conflare coorta
Morbida vis Hominum generi, Pecudumque catervis,
Expediam. Primum multarum semina rerum
Esse supra docui, quæ sint vitalia nobis:
Et contra, quæ sint morbo, mortique, necesse 'st
Multa volare; ea cum casu sunt forte coorta,
Et perturbârunt cœlum, fit morbidus Aër.
Atque ea vis omnis Morborum, pestilitasque,
Aut extrinsecus, ut nubes nebulæque superne
Per cœlum veniunt, aut ipsa sæpe coorta
De terra surgunt, ubi putrorem humida nacta 'st,
Intempestivis Pluviisque, et Solibus icta.
Nonne vides etiam cœli novitate, et aquarum
Tentari, procul a patria quicunque domoque
Adveniunt? ideo quia longe discrepat Aër.
Nam quid Britannum cœlum differre putamus,

1083, 1084. *Cava—illius plenis hujus*] Id est, hujus corporis cavitates, solidis illius corporis et prominentibus corpusculis.

1086. *Coplâta*] Copulata, ut gubernâclum.

1088. *Nunc, ratio quæ sit Morbis, etc.*] Unica remanent irati numinis indicia, morbi epidemii et pestes; si vero nihil in his admirabile et divinum, actum erit de Providentia: ut pestis ratio explicetur non longis ambagibus opus est; quippe ut in universo multa sunt corpuscula hominibus reliquisque animalibus salubria, ita plurima noxia et lethifera: quandocunque hæc noxia corpuscula, sive per cœlum intromissa, sive e terris surgentia aërem replerunt, morbidus fit iste aër, et inde pestis in viscera hominum ingressus, v. 13. Si peregrina hæc corpuscula rejicias, aërem ipsum excute, atque in illo tanti mali cladisque originem invenies; nam diversarum regionum diversus aër, inde qui sanus indigenis, advenis ipsique inassuetis insaluber, v. 11. Inde etiam morbi quibusdam regionibus peculiares, v. 5. Jam vero alterius regionis aër in alteram feratur; sequatur, necesse est, totius cœli corruptio, v. 6. Inde fontes, herbæ inficiuntur, vel demum ipse aër corruptus enecat, v. 13. Hanc disputationem demum confirmat Lucretius exemplo memorabilis illius pestis, quæ vigente bello Peloponnesiaco, Athenis contigit, et quam fuse describit, v. 149.

1103. *Discrepat Aër*] Alii, *discrepitant res:* inepte.

1104. *Britannum cœlum*] Ut apud Horat. *Italum cœlum; Diis patriis, Italoque cœlo.* Lambinus tamen legit, *Nam quid* Britanno cœlo *differre putamus* Id *quod in Ægypto est.* Codices constanter *Britanis,* unde Faber *Britannidis:* Græci

Et quod in Ægypto 'st, qua mundi claudicat Axis?
Quidve quod in Ponto 'st differre a Gadibus, atque
Usque ad nigra virûm, percoctaque sæcla calore?
Quæ cum quatuor inter se diversa videmus,
Quatuor a ventis, et cœli partibus esse,
Tum color et facies hominum distare videntur
Largiter, et morbi generatim sæcla tenere.
Est Elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Ægypto in media, neque præterea usquam.
Atthide tentantur Gressus, Oculique in Achæis
Finibus, inde aliis alius locus est inimicus
Partibus, ac membris: varius concinnat id Aër.
Proinde ubi se Cœlum, quod nobis forte alienum 'st,
Commovet, atque Aër inimicus serpere cœpit:
Ut nebula, ac nubes paullatim repit, et omne
Qua graditur, conturbat, et immutare coactat.
Fit quoque, ut in nostrum cum vênit denique cœlum,
Corrumpat, reddatque sui simile atque alienum.
Hæc igitur subito clades nova, pestilitasque,
Aut in aquas cadit, aut fruges persidit in ipsas,
Aut alios hominum pastus, pecudumque cibatus:
Aut etiam suspensa manet vis Aëre in ipso;
Et cum spiranteis mistas hinc ducimus auras,
Illa quoque in corpus pariter sorbere necesse 'st.
Consimili ratione venit Bubus quoque sæpe
Pestilitas, etiam pecubus balantibus ægror:
Nec refert utrum nos in loca deveniamus
Nobis adversa, et cœli mutemus amictum;
An cœlum nobis ultro natura cruentum
Deferat, aut aliquid, quo non consuevimus uti:
Quod nos adventu possit tentare recenti.

enim insulas illas omnes *Βρεττανίδας* vocant.

1105. *Claudicat Axis*] Sæpe Lucretius, *claudicat*, pro *deficit: qua mundi claudicat axis*, id est, qua parte axis, seu polus Arcticus, qui nobis sublimis semper apparet, illis est depressus; seu qua parte mundus inclinatus est ad oram nobis ignotam, quam Græci *ἀντάζονα* vocant, nostro axi contrariam: est autem hæc pars Meridionalis, seu Australis. *Lambinus.*

1112. *Est Elephas*] *Elephantia,* et *elephantiasis* dicitur, et alii asserunt hunc morbum infestare tantum incolas Ægypti qui de Nilo bibunt. At Celsus, lib. III. cap. 25. Ignotus pene in Italia, in quibusdam regionibus frequentissimus est morbus; vide plura.

1132. *Cœli amictum*] Alii, *cœlum amicum:* et in sequenti versu *inimicum* aut *corruptum* pro *cruentum*, sed jam occupatus sum, nec sequar.

Hæc ratio quondam morborum, et mortifer æstus
Finibu' Cecropiis funestos reddidit agros,
Vastavitque vias, exhausit civibus urbem.
Nam penitus veniens Ægypti e finibus ortus,
Aëra permensus multum, camposque natanteis,
Incubuit tandem populo Pandionis: omnes
Inde catervatim morbo mortique dabantur.
Principio, caput incensum fervore gerebant:
Et dupliceis oculos suffusa luce rubenteis.
Sudabant etiam fauces intrinsecus atro
Sanguine, et ulceribus vocis via septa coibat;
Atque animi interpres manabat lingua cruore,
Debilitata malis, motu gravis, aspera tactu:
Inde, ubi per fauceis pectus complerat, et ipsum
Morbida vis in cor mœstum confluxerat ægris:
Omnia tum vero vitaï claustra lababant:
Spiritus ore foras tetrum volvebat odorem,
Rancida quo perolent projecta cadavera ritu.
Atque animi prorsum vires totius, et omne
Languebat corpus, lethi jam limine in ipso:
Intolerabilibusque malis erat anxius anguor

1136. *Hæc ratio quondam, etc.*] Sequitur pestis, quæ Athenas olim vastavit, descriptio, e secundo Thucydidis libro, et tertio Hippocratis de morbis popul. desumpta; quam adeo feliciter expressit, ut, Macrobio judice, Sat. lib. VI. c. 2. Virgilius, Georg. III. certe Ovidius, Met. VII. habuit quem imitaretur.

Ibid. *Hæc ratio morborum, etc.*] Pestis viz. ab aëre alieno ortus: *mortifer æstus*, alii, *aër*, sed *æstus* olim Macrobius.

1139. *Nam penitus veniens, etc.*] Ἤρξατο δὲ τὸ μὲν πρῶτον, ὡς λέγεται, ἐξ Αἰθιοπίας τῆς ὑπὲρ Αἰγύπτου, ἔπειτα δὲ, καὶ ἐς Αἴγυπτον, καὶ Λιβύην κατέβη, καὶ ἐς τὴν Βασιλέως γῆν τὴν πολλὴν, ἐς δὲ τὴν Ἀθηναίων πόλιν ἐξαπιναίως ἐνέπεσε. Thucydides.

1143. *Principio, caput incensum, etc.*] Πρῶτον μὲν τῆς κεφαλῆς θέρμαι ἰσχυραὶ, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐρυθήματα καὶ φλόγωσις ἐλάμβανε. Idem Thucydides.

1144. *Suffusa luce*] Viz. orbibus oculorum sanguine suffusis.

1145. *Sudabant etiam, etc.*] Καὶ τὰ ἐντὸς, ἥτε φάρυγξ, καὶ ἡ γλῶσσα εὐθὺς αἱματώδη ἦν. Thucyd.

1149. *Inde, ubi per fauceis pectus, etc.*] Καὶ ἐν οὐ πολλῷ χρόνῳ κατέβαινεν ἐς τὰ στήθη ὁ πόνος μετὰ βηχὸς ἰσχυροῦ, καὶ ὁπότε ἐς τὴν καρδίαν στηρίξαιεν, ἀνέστρεφέ τε αὐτὴν καὶ ἀποκαθάρσεις χολῆς πᾶσαι, ὅσαι ὑπὸ ἰατρῶν ὠνομασμέναι εἰσὶν, ἐπήεσαν. E quibus intelligere possumus quid velint ista, *omnia vitaï claustra lababant, etc.* Sequebatur viz. omnium intestinorum convulsio, atque inde excretiones cum torminibus.

1150. *In cor*] Stomachum. Schol. ad Thucyd. Οἱ παλαιοὶ ἰατροὶ τὸν στόμαχον καρδίαν ἐκάλουν, καὶ καρδίωγμον τὸν πόνον τοῦ στομάχου.

1152. *Spiritus ore foras*] Duos hos versus suo loco amotos versui 1149. subjungendos esse censeo; ita enim Thucydides, καὶ πνεῦμα ἄτοπον, καὶ δυσῶδες ἠφίει: et deinde melius conveniunt omnia, pressiusque declaratur Thucydidis narratio.

1156. *Intolerabilibusque, etc.*] Thucyd. καὶ αὗται (viz. ἀποκαθάρσεις modo memoratæ) μετὰ ταλαιπωρίας μεγάλης: Schol. ταλαιπωρίας μεγάλης, τῆς δυσεντερίας δηλονότι. Atque ita forsan ipse

Assidue comes, et gemitu commista querela,
Singultusque frequens noctem persæpe, diemque,
Conripere assidue nervos et membra coactans,
Dissolvebat eos, defessos ante, fatigans.
Nec nimio cuiquam posses ardore tueri
Corporis in summo summam fervescere partem;
Sed potius tepidum manibus proponere tactum,
Et simul ulceribus quasi inustis omne rubere
Corpus, ut est per membra Sacer cum diditur ignis.
Intima pars homini vero flagravit ad ossa:
"Flagravit stomacho flamma, ut fornacibus intus;
Nil adeo posset cuiquam leve, tenueque membris
Vertere in utilitatem: ad ventum et frigora semper
In fluvios partim gelidos ardentia morbo
Membra dabant, nudum jacientes corpus in undas.
Multi præcipites lymphis putealibus alte
Inciderunt, ipso venientes ore patente:
Insedabiliter sitis arida corpora mersans
Æquabat multum parvis humoribus imbrem.
Nec requies erat ulla mali, defessa jacebant

Thucydides, sed latior vocis istius apud Lucretium acceptatio, et tam animi anxietatem quam intestinorum tormina significat.

1158. *Singultusque frequens*] Λύγξ τε τοῖς πλείοσιν ἐνέπιπτε κενὴ, σπασμὸν ἐνδιδοῦσα ἰσχυρόν: Thucyd. Lambinus legit λύγξ πυκνὴ, propter vocem *frequens:* at vero λύγξ ipsa est singultus frequens, istum autem singultum, qui κένος dicitur (alius autem πλήρης), convulsiones maxime sequuntur.

1161. *Nec nimio cuiquam, etc.*] Καὶ τὸ μὲν ἔξωθεν ἁπτομένῳ σῶμα οὐκ ἄγαν θερμὸν ἦν, οὔτε χλωρὸν, ἀλλ' ὑπέρυθρον, πελιδνὸν, φλυκταίναις μικραῖς, καὶ ἕλκεσιν ἐξηνθηκός. Thucyd.

1165. *Sacer—ignis*] Ejus viz. generis, quod est subrubicundum, aut mistum ex pallore et rubore; exasperatumque per pustulas continuas, quarum nulla altera major est, sed plurimæ perexiguæ. Celsus, lib. V. cap. 28.

1166. *Intima pars homini, etc.*] Τὰ δὲ ἐντὸς οὕτως ἐκαίετο, ὥστε μήτε τῶν πανὺ λεπτῶν ἱματίων καὶ σινδόνων τὰς ἐπιβολὰς, μήτ' ἄλλο τι ἢ γυμνὸν ἀνέχεσθαι. Thucyd.

Ibid. *Ad ossa*] Alii, *adesa:* quidam insuper rejiciunt versum sequentem.

1168. *Nil adeo posset*] In sequenti versu τὸ *vertere* est absolutum, ut sæpe alias; alii, *verti in utilitatem.*

1170. *In fluvios partim, etc.*] Ἥδιστά τε ἂν ἐς ὕδωρ ψυχρὸν σφᾶς αὐτοὺς ῥίπτειν, καὶ πολλοὶ ἔδρασαν ἐς φρέατα τῇ δίψῃ ἀπαύστῳ συνεχόμενοι, καὶ ἐν τῷ ὁμοίῳ καθειστήκει τό τε πλέον, καὶ ἔλασσον ποτόν.

1174. *Insedabiliter sitis arida corpora mersans*] Legendum videtur, *Insedabiliter sitis arida corpora* vexans. Ita certe ratio suadet, et illud *insedabiliter,* quod cum *mersans* non belle concinit: *Faber.* Vereor ut id probet Faber, et hæc quidem scripsit versuum præcedentium immemor; quod si considerâsset ægros in undas insilientes, vocem *mersans* probâsset.

1175. *Æquabat multum, etc.*] Efficiebat, ut quantumvis larga aquæ copia pro nimia siti æstuantium corporum exigua videretur.

1176. *Nec requies erat, etc.*] Καὶ ἡ ἀπορία τοῦ μὴ ἡσυχάζειν, καὶ ἡ ἀγρυπνία ἐπέκειτο διαπαντός.

Corpora, mussabat tacito Medicina timore,
Quippe patentia cum totas ardentia nocteis
Lumina versarent oculorum expertia somno;
Multaque præterea mortis tum signa dabantur,
Perturbata Animi mens in mœrore, metuque,
Triste supercilium, furiosus voltus, et acer,
Sollicitæ porro plenæque sonoribus aures,
Creber spiritus, aut ingens, raroque coortus,
Sudorisque madens per collum splendidus humos,
Tenuia sputa, minuta, croci contincta colore,
Salsaque per fauceis raucas vix edita tussi.
In manibus vero nervi trahier, tremere artus:
A pedibusque minutatim succedere frigus
Non dubitabat; item ad supremum denique tempus
Compressæ nares, nasi primoris acumen
Tenue, cavati oculi, cava tempora, frigida pellis,
Duraque, inhorrebat rictum, frons tenta minebat:
Nec nimio rigida post strati morte jacebant:
Octavoque fere candenti lumine solis,
Aut etiam nona reddebant lampade vitam.
Quorum siquis (ut est) vitârat funera lethi,
Ulceribus tetris, et nigra proluvie alvi;

1177. *Mussabat tacito, etc.*] Ita novum et inusitatum morbi genus fuit, ut medici incerti quid agerent, dubia quædam sed plena timoris murmura mittebant; Thucyd. *οὐ γὰρ ἰατροὶ ἤρκουν τὸ πρῶτον θεραπεύοντες ἀνοιᾳ.*

1180. *Multaque præterea, etc.*] Versus 14. inseruntur non a Thucydide desumpti, quos præclaros licet et insignes, si ideo rejicerimus (nam poëta historici fidissimus interpres), non est quod aliquis irascatur; sed quoniam sunt digni Lucretio, admittantur.

1183. *Sollicitæ porro*] Aures sonoribus ut mentes curis plenæ *sollicitæ* dicuntur.

1184. *Aut ingens*] Alii, *ac ingens*, frustra.

1191. *Nasi primoris*] Tacitus, *in primori acie:* et Aulus Gellius, lib. I. cap. 18. *Varro in primore libro scripsit de ratione vocabulorum scitissime.*

1193. *Inhorrebat rictum*] Lucretius, lib. V. v. 1062, 1063. *Magna molossûm Mollia ricta fremunt.*

Ibid. *Frons tenta minebat*] Id est, *imminebat*, Lambinus; ut supra, *inclinata minent, etc.* Alii, *meabat*, id est, *fluebat:* absurde. Nam res tentæ non *fluunt.* Leg. igitur, *micabat.* Hippocrates, *δέρμα περὶ τὸ μέτωπον σκληρόν τε, καὶ παρατεταμένον.* Celsus, lib. II. cap. 6. *Cutis circa frontem dura, et intenta.* Forsan etiam legi potest *minabat;* ut enim veteres *minito*, ita forsan *mino:* nisi alicui placeat *manebat*, id est, *erat.* Rutgersius denique, *inhorrescens rictum; frons tenta minabat.*

1194. *Nec nimio rigida, etc.*] *Διεφθείροντο οἱ πλεῖστοι ἐνναταῖοι καὶ ἑβδομαῖοι ὑπὸ τοῦ ἐντὸς καύματος.* Thucyd. Lucretius autem, *octavo* aut *nono* die.

1197. *Quorum siquis (ut est), etc.*] *Εἰ διαφύγοιεν ἐπικατιόντος τοῦ νοσήματος ἐς τὴν κοιλίαν, καὶ ἑλκώσεώς τε αὐτῇ ἰσχυρᾶς ἐγγιγνομένης, καὶ διαῤῥοίας ἅμα ἀκράτου ἐπιπιπτούσης, οἱ πολλοὶ ὕστερον διὰ τὴν ἀσθένειαν διεφθείροντο.* Thucyd.

1198. *Nigra proluvie alvi*] Ver. 1203. *Tetri sanguinis acre profluvium.* Thucyd.

Posterius tamen hunc tabes lethumque manebat:
Aut etiam multus capitis cum sæpe dolore
Conruptus sanguis plenis ex naribus ibat:
Huc hominis totæ vires corpusque fluebat.
Profluvium porro qui tetri sanguinis acre
Exierat, tamen in nervos huic morbus et artus,
Ibat, et in parteis genitaleis corporis ipsas;
Et graviter partim metuentes limina lethi
Vivebant ferro privati parte virili:
Et manibus sine nonnulli pedibusque manebant
In vita tamen, et perdebant lumina partim:
Usqueadeo mortis metus his incesserat acer.
Atque etiam quosdam cepere oblivia rerum
Cunctarum, neque se possent cognoscere ut ipsi.
  Multaque humi cum inhumata jacerent corpora supra
Corporibus, tamen alituum genus atque ferarum
Aut procul absiliebat, ut acrem exiret odorem:
Aut, ubi gustârat, languebat morte propinqua.
Nec tamen omnino temere illis solibus ulla
Comparebat avis, nec noctibus sæcla ferarum
Exibant sylvis; languebant pleraque morbo,
Et moriebantur: cum primis fida canum vis

διαῤῥοίας ἀκράτου (sive *ἀκρατοῦς* legas perinde est, at *διαῤῥοίαν ἄκρατον* non sincerum et purum, sed vehemens, et immoderatum alvi profluvium interpreteris) *ἐπιπιπτούσης*.

1200. *Aut etiam multus capitis, etc.*] Tres sequentes versus in Thucydide ne quæras, neque enim obscure, quod vult Lambinus, exprimuntur; atque ideo additos crediderim, ut *acre profluvium tetri sanguinis* explicetur.

1202. *Huc hominis, etc.*] *Hâc* Faber, id est, ea parte, per nares scilicet.

1203. *Profluvium porro, etc.*] *Διεξῄει καὶ διὰ παντὸς τοῦ σώματος ἄνωθεν ἀρξάμενον τὸ ἐν τῇ κεφαλῇ πρῶτον ἱδρυθὲν κακόν*: v. 1143. *Principio, caput incensum, etc.* *καὶ εἴτις ἐκ τῶν μεγίστων* (*κινδύνων δελονότι* Schol.) *περιγένοιτο, τῶν γε ἀκρωτηρίων ἀντίληψις αὐτοῦ ἐπεσήμαινε, κατέσκηπτε γὰρ καὶ εἰς τὰ Αἰδοῖα, καὶ εἰς ἄκρας χεῖρας, καὶ πόδας· καὶ πολλοὶ στερισκόμενοι τούτων διέφυγον, εἰσὶ δὲ οἱ καὶ τῶν ὀφθαλμῶν*. Thucyd.

1204. *Exierat, etc.*] Sic v. 1215. *Acrem* exiret *odorem;* et lib. V. Exibant *dentis adactus Jumenta.* Virgilius, *Corpore tela modo atque oculis vigilantibus* exit.

1211. *Atque etiam quosdam, etc.*] *Τοὺς δὲ καὶ λήθη ἐλάμβανε παραυτίκα ἀναστάντας* (*ὑγιάναντας* Schol.) *τῶν πάντων ὁμοίως, καὶ ἠγνόησαν σφᾶς τε αὐτοὺς, καὶ τοὺς ἐπιτηδείους*. Thucyd.

1213. *Multaque humi cum, etc.*] *Τὰ ὄρνεα, καὶ τετράποδα, ὅσα ἀνθρώπων ἅπτεται, πολλῶν ἀτάφων γιγνομένων, ἢ οὐ προσῄει, ἢ γευσάμενα διεφθείρετο*. Thucyd.

1217. *Nec tamen omnino, etc.*] *Τεκμήριον δὲ*, (viz. modo dicta vera esse,) *τῶν μὲν τοιούτων ὀρνίθων ἐπίλειψις σαφὴς ἐγένετο, καὶ οὐχ ἑωρῶντο οὔτε ἄλλως, οὔτε περὶ τοιοῦτον οὐδέν*. Thucyd.

Ibid. *Solibus*] Viz. diebus: Macrobius olim *sedibus;* at voci *noctibus* in sequenti versu melius respondet vox *solibus*, quamvis alii legant, *noxia secla ferarum.*

1220. *Cum primis fida canum vis, etc.*] *Οἱ δὲ κύνες μᾶλλον αἴσθησιν παρεῖχον*

Strata viis animam ponebat in omnibus ægram;
Extorquebat enim vitam vis morbida membris.
Incomitata rapi certabant funera vasta:
Nec ratio remedî communis certa dabatur.
Nam quod alîs dederat vitaleis Aëris auras
Volvere in ore licere, et cœli templa tueri:
Hoc aliis erat exitio, lethumque parabat.
Illud in his rebus miserandum et magnopere unum
Ærumnabile erat, quod, ubi se quisque videbat
Implicitum morbo, morti damnatus ut esset,
Deficiens animo mœsto cum corde jacebat
Funera respectans, animam et mittebat ibidem.
Idque vel in primis cumulabat funere funus:
Quippe etenim nullo cessabant tempore apisci
Ex aliis alios avidi contagia morbi:
Nam quicunque suos fugitabant visere ad ægros,
Vitaï nimium cupidi, mortisque timentes,
Pœnibat paullo post turpi morte malaque
Desertos, opis experteis, incuria mactans,
Lanigeras tanquam pecudes, et bucera sæcla.
Qui fuerant autem præsto, contagibus ibant,
Atque labore, pudor quem tum cogebat obire,
Blandaque lassorum vox mista voce querelæ.
Optimus hoc lethi genus ergo quisque subibat:
Inque aliis alium populum sepelire suorum

τοῦ ἀποβαίνοντος διὰ τὸ συνδιαιτᾶσθαι. Thucyd.

1223. *Incomitata rapi, etc.*] Non agnoscit Thucyd.

1224. *Nec ratio remedî, etc.*] *Ἕν τε οὐδὲν κατέστη ἴαμα, ὡς εἰπεῖν ὅτι χρῆν προσφέροντας ὠφελεῖν, τὸ γὰρ τῷ ξυνενεγκὸν, ἄλλον τοῦτο ἔβλαπτε.* Thucyd.

1225, 1226. *Aëris auras Volvere, etc.*] Uno verbo *vivere* est. Faber: *Cœli templa tueri:* Virgilius, Æn. IV. *Tædet cœli convexa tueri.*

1228. *Illud in his rebus, etc.*] *Δεινότατον δὲ παντὸς ἦν τοῦ κακοῦ ἥ τε ἀθυμία, ὁπότε τὶς αἴσθοιτο κάμνων, πρὸς γὰρ τὸ ἀνέλπιστον εὐθὺς τραπόμενοι τῇ γνώμῃ πολλῷ μᾶλλον προΐεντο σφᾶς αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἀντεῖχον.* Thucyd.

1230. *Morti damnatus ut esset*] *Ut* esset, *quasi* foret jam Orco addictus.

1233. *Idque vel in primis, etc.*] Octo sequentes versus obscurius. Thucyd. *Ἕτερος ἀφ' ἑτέρου θεραπείας ἀναπιμπλάμενοι ὥσπερ τὰ πρόβατα ἔθνησκον· καὶ τὸν πλεῖστον φθόρον τοῦτο ἐνεποίει. Εἴτε γὰρ μὴ θέλοιεν δεδιότες ἀλλήλοις προσιέναι, ἀπώλλυντο ἔρημοι, καὶ οἰκίαι πολλαὶ ἐκενώθησαν ἀπορίᾳ τοῦ θεραπεύσαντος.* Rectius autem mutetur horum versuum ordo. *Quippe etenim nullo, etc. Ex aliis alios avidi, etc. Idque vel imprimis cumulabat, etc.*

1238. *Pœnibat*] Punibat; ita *mœri*, muri: etc.

1241. *Qui fuerant—præsto, etc.*] *Εἴ τε προσίοιεν διεφθείροντο, καὶ μάλιστα οἱ ἀρετῆς τι μεταποιούμενοι, αἰσχύνῃ γὰρ ἠφείδουν σφῶν αὐτῶν εἰσιόντες παρὰ τοὺς φίλους.*

1245. *Inque aliis alium, etc.*] Faber,

Certantes, lacrymis lassi luctuque redibant.
Inde bonam partem in lectum mœrore dabantur:
Nec poterat quisquam reperiri, quem neque morbus,
Nec mors, nec luctus tentaret tempore tali.
Præterea, jam pastor, et Armentarius omnis,
Et robustus item curvi moderator aratri,
Languebant, penitusque casis contrusa jacebant
Corpora, paupertate et morbo dedita morti.
Exanimis pueris super exanimata parentum
Corpora nonnunquam posses, retroque videre
Matribus, et patribus natos super edere vitam.
  Nec minimum partim ex agris ægroris in urbem
Confluxit, languens quem contulit Agricolarum
Copia, conveniens ex omni morbida parti.
Omnia complebant loca tectaque quo mage eos tum
Confertos ita acervatim mors accumulabat.
Multa siti prostrata viam per, proque voluta
Corpora silanos ad aquarum strata jacebant,
Interclusa anima nimia ab dulcedine aquaï.
Multaque per populi passim loca promta, viasque
Languida semianimo tum corpore membra videres,
Horrida pædore, et pannis cooperta perire
Corporis inluvie: pellis super ossibus una,

Inque aliis alius, etc. verborum enim consecutio hæc esse debuit. *Alius in aliis, alius porro in aliis populum, seu ingentem multitudinem suorum necessariorum, familiarium sepelire certantes, lachrymis lassi luctuque redibant.* Breviter Thucyd. Ἐπεὶ καὶ τὰς (πρὸς τὰς Schol.) ὀλοφύρσεις τῶν ἀπογιγνομένων τελευτῶντες καὶ οἱ οἰκεῖοι ἐξέκαμνον, ὑπὸ τοῦ πολλοῦ κακοῦ νικώμενοι.

1252. *Casis contrusa*] Rure viz. supra, *funestos reddidit agros.* Et Lambinus frustra adducit ista Thucyd. verba, ἐν καλύβαις διαιτωμένων.

1257. *Nec minimum partim, etc.*] Melius *nec* minimam partem *ex agris* ægroris *in urbem:* ita v. 1130. *pecubus balantibus ægror.* Ἐπίεσε δ' αὐτοὺς μᾶλλον πρὸς τῷ ὑπάρχοντι πόνῳ καὶ ἡ ξυγκομιδὴ ἐκ τῶν ἀγρῶν ἐς τὸ ἄστυ, καὶ οὐχ ἧσσον τοὺς ἐπελθόντας· οἰκιῶν γὰρ οὐχ ὑπαρχουσῶν, ἀλλ' ἐν καλύβαις πνιγηραῖς ὥρᾳ ἔτους διαιτωμένων ὁ φθόρος ἐγίγνετο οὐδενὶ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ νεκροὶ ἐπ' ἀλλήλοις ἔκειντο. Thucyd.

1260, 1261. *Quo mage eos tum Confertos*] Lambinus. Alii, *quo magis æstu Confectos:* utraque lectio ex ipsis Thucyd. verbis modo adductis probari potest.

1262. *Multa siti prostrata, etc.*] Καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐκαλινδοῦντο, καὶ περὶ τὰς κρήνας ἁπάσας ἡμιθνῆτες, τῇ τοῦ ὕδατος ἐπιθυμίᾳ. Thucyd.

1263. *Silanos aquarum*] Κρήνας Thucyd. Hyginus, fab. 169. *Neptunus compressit Amymonen, pro quo beneficium ei tribuit, jussitque ejus fuscinam de petra educere, quam cum eduxisset, tres,* Silani *sequuti sunt, qui ex Amymones nomine Amymonius fons appellatus est.* Celsus, lib. III. cap. 18. *Confert etiam aliquid ad somnum* Silanus *juxta cadens.*

1267. *Pannis cooperta*] Nam pauperrimi rustici sese in urbem receperant.

Ulceribus tetris prope jam, sordique sepulta.
Omnia denique sancta Deûm delubra replêrat
Corporibus mors exanimis, onerataque passim
Cuncta cadaveribus Cœlestum templa manebant:
Hospitibus loca quæ complerant Æedituentes.
Nec jam relligio Divûm, nec Numina magni
Pendebantur: enim præsens Dolor exsuperabat.
Nec mos ille Sepulturæ remanebat in urbe,
Ut prius hic populus semper consuerat humari:
Perturbatus enim totus trepidabat, et unus
Quisque suum pro re consortem mœstus humabat.
Multaque vis subita, et paupertas horrida suasit.
Namque suos consanguineos aliena rogorum
Insuper instructa ingenti clamore locabant,
Subdebantque faceis, multo cum sanguine sæpe
Rixantes potius, quam corpora desererentur.

1270. *Omnia denique sancta, etc.*] Τὰ δὲ ἱερὰ ἐν οἷς ἐσκήνηντο, νεκρῶν πλέα ἦν, αὐτοῦ ἐναποθνησκόντων. Thucyd.

1273. *Æedituentes*] Æditui: Gellius, lib. XII. cap. 10. Titus autem Lucretius in carmine suo pro *æedituis æedituentes* appellat.

1274. *Nec jam relligio, etc.*] Ὑπερβιαζομένου γὰρ τοῦ κακοῦ, οἱ ἄνθρωποι οὐκ ἔχοντες ὅ τι γένωνται, ἐς ὀλιγωρίαν ἐτράποντο, καὶ ἱερῶν καὶ ὁσίων ὁμοίως. Thucyd.

1276. *Nec mos ille Sepulturæ, etc.*] Νόμοι τε πάντες συνεταράχθησαν, οἷς ἐχρῶντο πρότερον περὶ τὰς ταφὰς, ἔθαπτον δὲ ὡς ἕκαστος ἠδύνατο. Καὶ πολλοὶ εἰς ἀναισχύντους θήκας ἐτράποντο, σπάνει τῶν ἐπιτηδείων, διὰ τὸ συχνοὺς ἤδη προτεθνάναι σφίσιν, ἐπὶ πυρὰς γὰρ ἀλλοτρίας, φθάσαντες τοὺς νήσαντας, οἱ μὲν ἐπιθέντες τὸν ἑαυτῶν νεκρὸν ὑφῆπτον, οἱ δὲ, καιομένου ἄλλου, ἄνωθεν ἐπιβαλόντες ὃν φέροιεν, ἀπῄεσαν. Thucyd.

1277. *Ut prius*] Alii, *Quo pius*: frustra; nam Thucyd. Οἷς πρότερον ἐχρῶντο.

Multa in hoc libro præclare disputavit Lucretius, at excidit proposito, neque enim de Providentia opinionem, quam oppugnavit totis viribus, concussit; sit omnis Meteorων ratio perspicue declarata tonitru, fulgur, fulmen, terræmotus explicentur, omnia denique agantur naturali ratione; at nulla unquam sine Domino, saltem Dominum ipsa Natura non respuit; natura enim est ea brutæ materiæ particularum dispositio, quæ facit ut isti oriantur effectus, quos vocamus naturales. Illa autem dispositio, si casu inducta sit, non refutat, si prudentia sit constituta, confirmat Providentiam. Ita singulæ explicationes, physicos delectare possunt, atheos non juvant.

De Meteoris autem nemo accuratius collegit veterum philosophorum opiniones, nemo acutius exposuit; his pauca addiderunt recentiores philosophi, non meliora; et profecto ut hæc nostra ætas, ita plures post nostram memoriam nascentes (*ista Vitruvius*) cum Lucretio videbuntur velut coram de Meteoris disputare.

De terræ-motu, et mari ea docet quæ res ipsa comprobat, nisi quod quidam terræ-motus (de quibus forsan aliquando copiose) vires causarum, quas assignat, superare videantur.

Ætna nobile est argumentum, sed difficile; et in hoc deficit Poëta; at de Nili incremento, de Avernis, et de Fon-

tibus admirandis, tanquam ipsa veritas loqueretur, disserit: id vero observandum, quod de fabuloso Jovis Ammonis fonte minus satisfacit; quippe melius naturam explicat Lucretius, quam fabulas.

De Magnete plura, quæ avide legeremus, scripserat, si notæ fuissent lapidis istius admirandi vires. Pestis et morborum commoda explicatio: Thucydidem ita denique interpretatur, ut vim illius historici exprimit, auget majestatem: neque ipsa Thucydidis narratio tam perspicua, aut tot ingenii luminibus distincta.

ANNOTATIONES.

ANNOTATIONES RICARDI BENTLEII

IN LUCRETIUM.

Exadversum Titulo; T. LUCRETII, etc. Arnob. lib. V. *Jamdudum me fateor reputantem mecum in animo rerum hujuscemodi monstra, solitum esse mirari, audere Vos dicere quenquam ex his Atheum, irreligiosum, sacrilegum, qui deos esse omnino aut negent, aut dubitent.*

T. LUCRETII CARI DE RERUM NATURA. Imo, T. Lucr. Cari Rerum Natura τῷ de deleto. Ita ipse lib. V. v. 336. *Denique Natura hæc rerum, ratioque reperta'st Nuper, et hanc primus cum primis ipse repertus Nunc ego sum, in patrias qui possim vertere voces.* Ita Ovidii *Tristia*, non *De Tristibus; Ars Amatoria*, etc. Sed hæc videatur esse λεπτότερόν τι καὶ περιεργότερον; Nam ipse Epicurus libros suos inscripsit περὶ φύσεως: et Empedocles περὶ φύσεως τῶν ὄντων libros III. Suidas. Et Ocellus Lucanus, περὶ τῆς τοῦ παντὸς φύσεως. Sic etiam noster mox, v. 26.

LIB. I.

Ver. 1 Æneadum genetrix, hominum divûmque voluptas] Ennius: *Te nunc sancta, precor, Venus, et Genetrix patris nostri, Ut me de cœlo visas cognata parumper.* Ita Annales suos auspicatus, ut noster hoc opus.

3 Quæ mare navigerum, quæ terras frugiferenteis] Eurip. Hippol. 447. Φοιτᾷ δ' ἀν' αἰθέρ'· ἔστι δ' ἐν θαλασσίῳ Κλύδωνι Κύπρις· πάντα δ' ἐκ ταύτης ἔφυ. Noster verbum de verbo expressit. Pro ἔστι lege εἶσι, *incedit* v. 447. Sic ibidem 1270. Ποτᾶται δ' ἐπὶ γαῖαν, εὐάχητόν θ' Ἁλμυρὸν ἐπὶ πόντον. Θέλγει δ' ἔρως ——φύσιν Ὀρεσκόων σκυλάκων, Πελαγίων θ', ὅσα τε γᾶ τρέφει, Τὰν ἅλιος αἰθόμενος δέρκεται, Ἄνδρας τε·—Vide Ovidii Fast. lib. IV.

12 Aëriæ primum volucres te, Diva, tuumque] Hunc locum, et alium lib. II. v. 991. Statius expressit; Venus loquitur, *Quas ego non gentes, quæ non face corda jugavi? Alituum pecudumque mihi durique ferarum Non renuere greges: ipsum in connubia Terræ Æthera (cum pluviis rarescunt nubila) solvo.*

14 Inde feræ pecudes] L. *Feræ et pecudes.* Infra 164. *Armenta, atque aliæ pecudes, genus omne ferarum.*

16 Illecebrisque tuis omnis natura animantum] Versus Marulli: dele.

30 Effice] *Et face.*

35 Rejicit] Q. c. *Refficit.*

36 Suspiciens tereti cervice reposta] Q. MS. *Suspirans.* Virg. Æn. VIII. v. 633.——*illam tereti cervice reflexam.*

37 Pascit amore avidos inhians in te, Dea, visus:] Ter.——*restabat nil aliud nisi oculos.*

57 Omnis enim——tangitur ira] Hos sex Versus dele. Ennius: "*Ego deum genus esse semper dicam et dixi cœlitum; Sed eos non curare opinor quod agat humanum genus.*" Epicurus; τὸ μακάριον καὶ ἄφθαρτον οὔτε αὐτὸ πράγματα ἔχει οὔτε ἄλλῳ παρέχει, ὥστε οὔτε ὀργαῖς οὔτε χάρισι συνέχεται· ἐν ἀσθενεῖ γὰρ πᾶν τὸ τοιοῦτον.

60 Nam, privata dolore omni, privata periclis] Corrigendus Arnobius, p. 12. "*Cæterum dii* vestri, *et qui habere, qui ferre nominis hujus auctoritatem condigni sunt, neque irascuntur, neque indignantur, neque quod alteri noceat, insidiosis machinationibus construunt.*" Lege *dii veri.*

67 Tollere contra] Nonius, *tendere.*

69 Quem nec fama Deûm] F. *fana.*

78 Terminus hæreat] *Hærens;* Veron. et 2 codd. Voss. et cod. Nans.

79 Quare relligio pedibus subjecta vicissim Obteritur] Virgilius, Georg. II. 491. *Quique metus omnes et inexorabile fatum Subjecit pedibus strepitumque Acherontis avari.*

83 *Endogredi* sceleris; quod contra sæpius *olim*] *Indugredi;* R. MSS. Voss.

et MS. Nans. *Illa;* edit. Ver. et MS. Nans.

86 Iphianassai] *Iphianassaio,* edit. Veron.

91 Ferrum *celare* ministros] Scribe, *celerare.*

105 Quippe etenim *quam* multa tibi *jam* fingere *possum*] Forte, *Quippe etenim qui multa tibi confingere possunt.* V. c. *me.*

120 Per genteis Italas *hominum* quæ clara clueret] *Hominum* abest a Veron. Est in MSS.

124 Sed quædam simulacra modis pallentia miris] Abest a 2 codd.

126 *Et fundere* salsas] Q. c. *Effundere.*

130 Quæque *genantur*] Bene Veron. *gerantur.*

132 Unde *anima,* atque animi] *Animæ.*

134 Somno*que* sepultis] Somno*ve.*

141 Sperata voluptas] Q. c. *Spectata voluntas.*

142 *Perferre* laborem] O. MS. *efferre.*

143 Vigilare *serenas*] Lege *severas.*

150 Principium hinc cujus] *Cujus hinc;* MS. Voss.

157 De nihilo, tum, quod sequitur] O. MSS. *sequimur,* recte; *τὸ ζητούμενον, τὸ ἀπορούμενον,* lib. VI. v. 807.

176 Sudante] Q. c. *suadente, suadere.*

180 Oras] Lege *auras?* lib. I. v. 208.

203 *Vitalia* vincere sæcla] *Mortalia.*

210 *Reddi* fœtus] *Edere.*

216 *Quicque* in sua] Veron. *quæque.*

222 *At nunc,* æterno] O. MS. *Quod nunc;* Recte.

223 Vis *obiit,* quæ] Lib. I. v. 248. *subiit.*

230 Unde alit, atque auget, generatim pabula præbens] Sic disting. *Unde alit atque auget generatim, pabula præbens.* Vide lib. I. v. 228. et lib. II. v. 992.

231 *Ingenui* fontes] Q. c. *Ingeniti;* Optime. Unde Mare, inquit, *sui* fontes et flumina externa suppeditant et integrant: v. 1031. lib. II. v. 591. lib. VI. v. 613.

234 *Infinita* ætas consumse anteacta *diesque*] *Infinitæ.* Leg. *dieique,* lib. I. v. 559.

241 Inter se *nexas* minus aut magis *endopedité*] Q. c. *Nexu endopedito;* q. *nexus endopedita;* q. *nexus endopeditos.* Hoc rectissime v. 245.

243 Corpore, *eorum*] Q. c. *quorum—quarum.*

258 Hinc *fessæ* pecudes] C. Vatic. *fetæ;* optime. *Corpora deponunt;* scil. cum parturiunt.

265 Nisi morte *adjutam* aliena] O. MS. *Adjuta;* rectissime.

272 Incita *pontum*] Cod. *Cortus.*

277 Murmure *pontus*] Faber, *cortus.*

289 Dat sonitu magno stragem, *volvitque* sub undis Grandia saxa, ruit qua *quidquid* fluctibus obstat] Lego; *Volvensque sub undis Grandia saxa, ruit;* active, i. e. disjicit, deturbat. *Quidquid,* i. e. quidque, ut sæpe alias. Ovid. VIII. de Apro Caledonio: *Ille ruit, spargitque canes, ut quisque ruenti Obstat.* Veron. *quicunque,* q. *quicquam.*

292 *Flumen, cum* procubuere] *Cum flumen;* MS. Voss. Virg. Æn. XII. v. 367. *Qua Venti incubuere, fugam dant nubila cœlo.*

295 *Rapidoque* rotantia turbine portant] Lego, *rapidoque rotanti;* i. e. passive. Virg. Æn. X. 362.—*qua saxa rotantia late Impulerat torrens, arbustaque diruta ripis.* Sic noster lib. VI. v. 125. *Turbine versanti.* Et lib. VI. v. 437. *Versabundus turbo.*

322 Natura *videndi*] Lego, *videndo;* passive.

327 *Vesco* sale saxa peresa] Auson. Epist. 22. *Et nunc paravit triticum casco sale Novusque pollet emporus.* Leg. *vesco sale;* quidam MSS. *Caseum tritico et sale.* Proinde hoc modo locus constitui potest: *Et nunc paravit triticum vescum, et salem.* Ovid. III. Fast. *Nunc vocor ad nomen: vegrandia farra coloni Quæ male creverunt, parvaque vesca vocant.* Moretum: *Hinc salis inspergit micas; sale durus adeso Caseus adjicitur.*

335 Quapropter locus est intactus Inane, vacansque] Dele Vers.

357 *Quod,* nisi Inania sint] An *Quæ?*

368 *Dedicat,* et multo Vacui minus intus habere] Lib. I. v. 423.

384 Unde initium primum capiat res quæque movendi] Versus spurius.

385 De *concursu* corpora lata] I. e. *Concurso.* Et ita edit. Veron. Recte.

388 Circum *celerantibus* auris] Q. c. *densantibus.*

390 *Compleri* spatium] Sc. *complere.*

402 Dictis *conradere* nostris] V. c. *contradere.*

411 Quod *si* pigraris, paullum*ve abscesseris* ab re] V. c. Quod *nisi* pigraris, paullum*que recesseris* ab re.

413 Haustus de fontibus magnis] 4 MSS. *haustos* e *fontibus amnes.* Lego; *largis haustos e fontibus amnes.* Auson. Profes. 21. *Et torrentis ceu Dulichii Ninguida dicta.* Homerus; (Il. γ'. 221) *Ἀλλ' ὅτε δὴ ῥ' ὄπα τε μεγάλην ἐκ στήθεος ἵει Καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν:* Horat. Sat. VII. 1.——*ruebat Flumen ut hibernum, fertur quo rara securis.* Clemens. Alex. Strom. I. *ποτα-*

μὸς ἀτέχνων ῥημάτων, νοῦ δὲ σταλαγμός. Dictum in sophistas.

423 Communis *deliquat* esse] V. c. *dedicat.*

433 *Quod* quasi tertia sit *rerum* natura reperta] V. c. *numero,* bene; et, *Quo.*

437 *Corporum* augebit numerum] *Corporeum.*

460 Tempus item per se non est, sed rebus ab ipsis] Hinc Virg. Æn. VII. 37.—*quæ tempora rerum.* Servius.

465 Denique Tyndaridem raptam, belloque subactas, etc.] Res gestas non esse per se. v. 479, 480.

470 Namque aliud *rebus,* aliud] Q. c. *terris.*

478 *Troiai* Pergama partu] O. c. *Trojanis.*

487 *Stringere:* nam solido vincunt ea corpore *demum*] Q. c. *Stinguere. Damnum.*

488 *Credere,* quicquam] Q. c. *fors ita.*

492 *Ferventia* saxa vapore] V. c. *ferventi;* probe.

505 Dissimilis *rerum longe* constare reperta 'st] Leg. *longe rerum.*

518 Queat *rerum* cohibere] Vulgo, *tectum.*

522 Corpora *cæca*] V. c. *certa.*

524 Omne, quod est, spatium vacuum constaret inane] Lege, *Omne quod est spatium,* etc. deletis commatibus.

538 Tam magis his rebus, penitus tentata, labascit] Videtur legendum, Tam magis *ictibus hæc* penitus tentata labascit. FABER. Immo, *his rebus,* i. e. humore, frigore, igni.

543 De nihiloque *renata* forent] Edit. Veron. *Quæsita.*

558 Quapropter longa *diei* Infinitæ] Fab. *Dies* et *infinita ætas.* Et certe Veron. *Infinita.*

561 Id nunquam *reliquo* reparari tempore posset] MSS. *Num. id relliqüo.* Edit. Veron. *Relliqüo id nunquam.* Optime.

569 Quo pacto fiant, et qua vi cumque genantur] Dele Vers.

573 Nam funditus *omnis*] Lego, *omni.* Lib. I. v. 621.

574 *Fundamenti* natura carebit] Lege, *solidamenti.*

586 Vitamque *tuendi*] Edit. Veron. *tenendi.* Bene.

629 Denique *ni* minimas] *Si:* ex omnibus MSS.

632 Quæ *multis* sunt partibus aucta] *Nullis,* ex omnibus MSS.

688 Igni *simulata,* neque ullæ] Edit. Veron. *similata.*

692 *Rem veram* in numero] *Re verâ.* Certissime.

719 Quam fluitans circum magnis amfractibus æquor] An, *littoris amfractibus?* Accius Eurysace; *Super Oceani Stagna alta patris* Terrarum anfracta *revisam.* An *maris?* ut *Anfractus solis,* i. e. circuitio. Cicero.

743 Exempto rebus Inani] Empedocles: Οὐδέ τι τοῦ παντὸς κενεὸν πέλει, οὐδὲ περισσόν.

752 Conjicere ut possis ex hoc, *quod* cernere non quîs, Extremum quod habent, minimum consistere rebus] Quidam cod. *quæ:* optime. Alias legendum esset, *habet.* Extrema cacumina corporum eorum quæ integra visum fugiunt, sunt atomi et minima natura.

762 Tempestate *coorta*] *Coacta:* sic o. MSS.

799 Ignem si forte crearint] Post *ignem,* lege *ut* si.

828 Plura *adhibere*] *Adhiberi.*

839 Ex *aurique* putat micis consistere posse *Aurum*] L. *Auræque—Auram.* v. 853. Quatuor elementa numerat: quid hic *aurum?* oculos, credo, interpretum præstrinxit. *Micæ auræ:* ita, *frusta sanguinis.* Prudent. Psych. 425. Arnob. 2. *frustilla ignea.* Simplic. tamen de Anaxag. πάντα τὰ ὁμοιομερῆ, οἷον τὸ ὕδωρ ἢ πῦρ ἢ ΧΡΥΣΟΝ, etc.

875 Id quod Anaxagoras sibi sumit, ut omnibus omneis] Diogenes Cynicus; πάντα ἐν πᾶσι καὶ διὰ πάντων εἶναι, dixit: καὶ γὰρ ἐν τῷ ἄρτῳ κρέως εἶναι [ὄντος] καὶ ἐν τῷ λαχάνῳ ἄρτου, καὶ τῶν σωμάτων τῶν λιτῶν, ἐν πᾶσι διά τινων ἀδήλων πόρων καὶ ὄγκων εἰσκρινομένων καὶ συνατμιζομένων. Laërtius (vi. 73.)

884 Cum lapidi lapidem terimus, manare cruorem] Dele Vers.

886 Ubera lactis] Tibullus: *Ipsæ mella dabant quercus, ultroque ferebant Obvia securis* ubera lactis *oves.* Sed otiosum plane et iners est illud *securis;* lege *pressuris;* aut propius ad vulgatam lectionem *sucturis.* Nam opinor, terrigenæ illi, mutum et turpe pecus, *mulctralia* nondum habebant.

896 *Inquis,* ut altis] Leg. *Inquit.*

899 *Flammæ* fulgore] *Flammaï flore:* MSS. optime; vid. Fab. Ita lib. IV. v. 452. *Bina lucernarum florentia lumina flammis.* Tertul. Apolog. c. II. *Vani erant homines nisi certi sint, a primordio, et pluvias de cœlo ruisse et sydera radiasse, et* lumina floruisse, etc. Ad quem locum abunde exemplaria congessit Desid. Heraldus.

956 *Vel adusque* profundum] *Vasteque;* q. MSS. Festus: *Chaos appellat*

Hesiodus confusam quandam ab initio unitatem; hiantem patentemque in profundum: *ex eo et* χαίνειν *Græci, et nos* hiare, *dicimus.* Lego *inanitatem*, ut alibi. *Cavum a chao dictum et ejus* inanitate. Cogit tamen dubitare Arnobius; lib. V. *Nonne digna res esset, propter quam iratus et percitus—res omnes in antiquæ speciem confunderet unitatis?*

958 *Debebat* habere] *Debebit.*

969 *Ultimus* extremas] Fo. *Nuntius.*

978 Ea finis profecto] *A fine profectum:* o. MSS. optime.

998 Aër dissepit *colleis*, atque aëra *montes*] Fo. *nubis,—nubes.*

1002 *Flumina* cursu] Q. c. *fulmina*, recte. lib. VI. v. 83.

1012 Pateat *tantum* immoderatum] Leg. *vacuum.*

1021 Ordine *se quæque*] *Se suo quæque*, MSS. probe.

1027 *Rebus* consistit] *Rerum.*

1030 Mare *fluminis* undis] *Jugiter.*

1040 Materies *recta* regione aversa viaï] O. l. *aliqua:* lego, *Aliqua ratione, aversa viai.* Et sane ita habet edit. Veron.

1043 *Partemque* morari] *Partimque.*

1060 *Subtu'* vagari] *Suapte;* ex q. MSS.

1066 Agitare, *diesque*] MSS. *diebus;* optime. Verissimum est, Antipodas nostros noctes agere pares diebus nostris.

1075 *Æquis* ponderibus] *Æque.* Ita meliores codd.

1081 Cuppedine *victæ*] *Vinctæ.*

1084 Humorem ponti, magnisque e montibus undas] Versus spurius. [Non hunc, sed sequentem vs. a Bentleio damnari testatur Wakefieldus.]

1091—1093 Quippe etiam vesci—quisque cibetur] Versus spurii.

1100 Inter permistas *terræ*, cœlique ruinas] O. c. *rerum;* Lego, *Inter mixtas terrarum cœlique ruinas.*

LIB. II.

1 Turbantibus *æquora* ventis] *Æquore;* sic leg.

17 Nisi ut, *cum*] Lege, *cui;* ut MSS. Epicurus ἡδονὴν τέλος ὑπάρχειν·—τὸ μήτε ἀλγεῖν τὸ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι τὴν ψυχήν·—τὸ μὲν φυσικὸν πᾶν εὐπόριστόν ἐστι, τὸ δὲ κένον δυσπόριστον·—τὴν αὐτάρκειαν ἀγαθὸν μέγα νομίζομεν. (Diog. Laërt. X. 130, 131.)

19 Cura *semota*, metuque] *Semotu.*

22 Nullas] o. codd. *multas*, verissime. Plut. ad Colotem: (*Non posse suaviter, etc.* p. 1088. C.)—πέρας ἡδονῆς κοινὸν τὴν παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσιν ἐπιτέθεικεν (Ἐπίκουρος) ὡς τῆς φύσεως ἄχρι τοῦ λῦσαι τὸ ἀλγεινὸν αὐξούσης τὸ ἡδὺ, περαιτέρω δὲ προελθεῖν οὐκ ἐώσης κατὰ μέγεθος, ἀλλὰ ποικιλμούς τινας οὐκ ἀναγκαίους, ὅτ' ἂν οὐκ ἐν τῷ μὴ πονεῖν γένηται, δεχομένης.

24 Si non aurea sunt juvenum simulacra per ædeis] Homerus Odyss. η'. 100. Χρύσειοι δ' ἄρα κοῦροι ἐϋδμήτων ἐπὶ βωμῶν Ἕστασαν αἰθομένας δαΐδας μετὰ χερσὶν ἔχοντες, Φαίνοντες νύκτας κατὰ δώματα δαιτυμόνεσσι. Chorus Medeæ Euripidis; Σκαιοὺς δὲ λέγων, κοὐδέν τι σοφοὺς, Τοὺς πρόσθε βροτοὺς, οὐκ ἂν ἁμάρτοις, Οἵτινες ὕμνους ἐπὶ μὲν θαλίαις, Ἐπί τ' εἰλαπίναις, καὶ παρὰ δείπνοις Εὕροντο, βίου τερπνὰς ἀκοάς· Στυγίους δὲ βροτῶν οὐδεὶς λύπας Εὕρετο μούσῃ καὶ πολυχόρδοις Ὠδαῖς παύειν, ἐξ ὧν θάνατοι, Δειναί τε τύχαι σφάλλουσι δόμους. Καίτοι τάδε μὲν κέρδος ἀκεῖσθαι Μολπαῖσι βροτούς· ἵνα δ' εὔδειπνοι Δαῖτες, τί μάτην τείνουσι βοάν; Τὸ παρὸν γὰρ ἔχει τέρψιν ἀφ' αὑτοῦ Δαιτὸς πλήρωμα βροτοῖσιν.

28 Aurataque *templa*] *Tecta.* Macrob. (vi. 2.) recte. Propert. 3. 1. 49. Quod non Tænariis *domus* est mihi fulta columnis, Nec *camera auratas* inter eburna *trabes.*

42 Fervere cum videas classem] Festus: *Classis* veteribus *exercitus.* Servius: *equites.* Ego hic loci retineo significationem communem. Hor. Scandit æratas vitiosa *Naves* Cura, nec *turmas equitum* relinquit.

43 His tibi tum rebus timefactæ relligiones Effugiunt animo pavidæ, mortisque timores] Non possum ab animo meo impetrare, isthuc ut adprobet, *relligiones timefactæ pavidæ;* cum τὸ *pavidus*, et τὸ *timefactus* idem sint, nunc quidem quamobrem lubens legerim, *His tibi tum rebus pavefactæ relligiones Effugiunt animo, pavidi mortisque timores?* Faber. Immo distinctione locus levandus est: *Effugiunt animo pavidæ; mortisque timores Tum vacuum pectus linquunt.*

71 Corpora *cuique*] *Cumque.*

79 *Si* cessare putas] *Sin.*

84 Aut ictu *forte* alterius] Quid si, *forti?*

110 *Motus* potuêre recepta] *Cœtus.*

136 *Ipsaque* quæ porro] MSS. *Ictaque;* recte.

151 Quasi *cum* diverberet undas] MSS. *dum;* bene.

158 E *partibus* unum] Forte, *finibus.*

165 Nec *perscrutari* primordia] Q. c. *persectari;* optime.

171 *Nec* jam cætera] Omnes MSS. *Et.*

184 *Nunc* locus est] Leg. *Nam.*

197 Magis *mersimus altum*] O. c. *ursimus alte.*

198 *Multi* pressimus ægre] L. *multa.* Vide lib. I. v. 1028. et lib. II. v. 552. Ita etiam edit. Veron.

218 Tempore *firme*] *Ferme.*

220 Tantum quod momen *mutatum* dicere possis] 3. cod. *mutare.* Lego, *mutari.* Imo, *mutarent dicere possis.* Sueton. in Nerone c. 6. *Tantum quod* exoriente Sole, etc. F. *nutare.* Et edit. Veron. *minimum.* Leg. *Tantum quod minimum nutare ut dicere possis.* Vide v. 244

227 Atque ita plagas] O. c. *plagis.*

242 Natura *genat* res] *Gerat.*

267 Copia *conquiri* debet] Q. c. *conciri.*

277 Quamquam vis *extima* multos] Recte MSS. *extera,* et 1. *multa.*

320 Blandeque coniscant] Q. *croniscant,* alii *coruscant.* Juv. Sat. XII. ——*frontemque* coruscat. *Quippe ferox vitulus, templis maturus et aræ.*

343 Et læta *arbusta,* feræque] Lege, *armenta.*

370 *Fere* decurrunt ubera lactis] Lego, *feri.* Sic vet. imp. Venet. Manil. lib. I. 368. *Lacte fero crescens ad fulmina vimque tonandi.*

373 Quin *intercurrat* quædam] *Intercurrant.*

381 Exsolvere *nobis*] Forte, *nodos.*

383 *Fluat* e tedis] Forte *fuat.*

390 Liquor almus *aquarum*] *Aquai.*

395 *Deducta* repente] *Diducta.*

399 *Sensu linguæ* tractentur] Lege, *linguæ sensu.*

420 *Et* qui compungunt] *Ac.*

441 *Æque* experiare] L. *atque.* sic q. Venet.

450 *Restantia* vociferantur] Lego, *restantibu'.*

457 Si minus omnibus sunt] O. l. *omnia.*

460 Nec tamen hærere inter se, quod quisque videmus] Vide v. 767.

461 Sensibus—elementis] Duo Versus delend.

464 *Sudor* uti maris est, minime id mirabile *habendum*] Lego, *Udor.* lib. VI. v. 501. Lege cum MSS. *cuiquam.* Illud *habendum,* Marulli est.

503 *Myrrhæ,* mellisque sapores] Edit. Veron. *Smyrnæ.*

536 Sicuti quadrupedum] Lege, *Sicut.*

596 Unde etiam fluidas frondeis, et pabula læta] Vide v. 874.

601 *Sublimem* in curru bijugos agitare leones] O. c. *Sedibus?* lego, *Sedibus in superis.* Virg. Æn. XI. v. 532. Velocem interea *superis in sedibus.*

630 Inter se *forte catenas*] Lego cum MSS. *terque quaterque: terce caterce.*

631 Ludunt, in numerumque exsultant *sanguine læti:* et] Q. c. *fleti:* q. *freti;* lego, *Ludunt in numerum, atque exsultant sanguinolenti.* Silius XI. Decius ad Annibalem: *sic victima prorsus Digna cadat Decius; nec enim te* sanguine lætum *Humano sit fas cæsis placasse juvencis.*

636 Armati in numerum starent: pernice chorea] Abest a v. codd. recte.

679 Reddita—parto] Duo Versus delend.

740—747 Versus luxatos sic in ordinem restituo: Nam cum cæcigeni, solis qui lumina nunquam Aspexere, tamen cognoscant corpora tactu, Scire licet menti quoque nostræ corpora posse Verti in notitiam nullo circumlita fuco. Denique nos ipsi cæcis quæcunque tenebris Tangimus, haud ullo sentimus tincta colore. Quod quoniam vinco fieri, nunc esse docebo Ex ineunte ævo nullo contincta colore:

804 Inter *cæruleum virideis miscere* smaragdos] Forte, *beryllum:* forte, *viridis lucere smaragdos.*

890 Illud in his igitur *fœdus* meminisse decebit] *Rebus.*

895 Denique *quæ* sint] *Quis.*

920 Scilicet ut *nequeant* homines] *Nequeunt.*

991 Omnibus *ille* idem *pater* est, unde alma liquenteis] Virg. *Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther.* Tertull. Apolog. c. 10. *Quis enim non Cœlum et Terram matrem ac patrem venerationis et honoris gratia appellet?*

1017 Positura discrepitant *hæc*] O. codd. *res;* recte: lib. III. v. 1104.

1036 Nulli (ut opinor)] *Nil.*

1037 *Quam* tibi; jam nemo] *Cum.*

1046 *Tractus* liber] *Jactus,* leg.

1126 Et plus dispendii faciant, quam vescitur ætas] Plane aliquid est quod contra Poëtæ mentem faciat. Constat quippe hæc verba, *quam vescitur,* opposita illis esse, *plus dispendii faciant;* Itaque *τὸ vesci* significaret *acquirere, parare, etc.* cui rei Linguæ Latinæ usus reclamat. Quamobrem hunc locum ita semper legendum existimavi. *Et plus dispendii faciant quam* nancitur *ætas.* Faber. Hoc ignoravit, scil. *vesci* aliquando active sumi: quod tamen Phædrus suus eum docere potuisset: lib. I. fab. 31. *Ille credentes sese tradunt milvio, Qui regnum adeptus cœpit* vesci *singulas.* Sic Tibullus II. 5.—*sic usque sacras innoxia lauros* Vescar—Et alii bene multi.

1134 *Plura* eo dispergit] Leg. *Pluria.*

1136 Nec *sitis* est, *quæ per* largos exæstuat *æstus*] *Satis—pro quam—artus.*

1144 Expugnata dabunt labem] In libro II. Æneidos legitur, Hinc mihi prima mali *labes.* Quid est *labes?* aliquando repentinam aliquam calamitatem significat vel ab aquis immodicis, vel a grandine, fulminibus, etc. vel a chasmate et hiatu terræ*; id quod Docti annotarunt, etc. FABER. * Vel a quavis alia re. Ennius; *Certare abnueo, metuo legionibus,* labem.

1148 Quantum opus est, et quod satis est, natura novare] Dele Vers.

LIB. III.

11 Omnia *limant*] *Libant.*

24 *Delibrat* tempore in ullo] *Delibat.*

28 His tibi me rebus quædam divina voluptas] Lib. II. v. 43.

33 *Alterno* percita motu] *Æterno.*

43—46 Ordo, *Et se scire animi naturam, sanguinis esse, Aut etiam venti, si fert ita forte voluntas, Nec prorsum quicquam nostræ rationis egere: Hinc licet advertas animum, magis omnia laudis.*

133 Nomen ab *organico* saltu delatum Heliconis] Lego, *Organicis alto delatum Helicone.* Sive, ait, Organici vel musici eam vocem ex Helicone detulerunt, (i. e. ipsi commenti sunt) sive aliunde porro traxerunt ab aliis repertam et ad suam artem transtulerunt. Vide lib. II. v. 412.

151 Lætitia*que* viget] Lætitia*ve.*

171 Horrida *teli*] *Leti* q. c.

222 Quod genus *est* Bacchi] Lego, *aut Bacchi.*

289 Est etiam calor ille *animo,* quem *sumit* in *ira,* Cum ferviscit] Leg. *animus —iram.* Distingue—*animo quem sumit, in ira Cum ferviscit,*—Hor. Sat. I.—*mea cum conferbuit ira.* Vide v. 296. [Wakefieldius Bentleii notulam sic exhibuit: Lege et distingue; Est etiam calor ille; *animus* quem sumit, in ira Cum fervescit: etc.]

290 Oculis micat *acribus* ardor] O. c. *acrius;* male. Virg. Æn. XII. 101. ——*totoque ardentis ab ore Scintillæ absistunt;* oculis micat acribus *ignis:*

296 Efferviscit in *ira*] *Iram.* Effervescere deos ira. [Wakefieldius sic exhibuit: Legendum forte: effervescit *in iram.* BENTLEIUS. Idem nobis etiam se in animum indiderat; sed dubito an fructus aliquid in mutatione decerpendum sit. Arnobius, lib. I. p. 11. Est exploratum et cognitum *effervescere* deos *ira.*]

322 Depellere *doctis*] *Dictis.*

373 Singula *primis*] *Privis.*

379 Quantula *prima* queant] *Priva.*

434 Nam procul *hæc* dubio] Lego, *hinc,* i. e. ex imaginibus, v. 644.

446 Præterea gigni pariter cum corpore, et una] Democritus; Αὐξανομένου τοῦ σώματος, συναύξονται φρένες· γηράσκοντος δὲ, συγγηράσκουσι, καὶ εἰς τὰ πράγματα πάντα ἀμβλύνονται.

457 Naturam, ceu *fumus in altas* aëris auras] Lego, *ceu fumum in apertas:* a compendio scripturæ *aptas* factum est *altas:* v. 507. 603. lib. VI. v. 817. Vel *ceu somnium in altas.* Homerus:——ἐπεί κε πρῶτα λίπῃ λεύκ' ὀστέα θυμὸς, Ψυχὴ, ἠΰτ' ὄνειρος, ἀποπταμένη πεπότηται. Chorus Troadum:——*ut calidis fumus ab ignibus Vanescit spatium per breve sordidus: Sic hoc quo regimur, spiritus effluet.* Virg. Georg. IV. de Eurydice: *Dixit et ex oculis subito, ceu fumus in auras Commixtus tenuis, fugit diversa;* Sextus p. 321. Καὶ οὐχ, ὡς ἔλεγεν Ἐπίκουρος, ἀπολυθεῖσαι τῶν σωμάτων (αἱ ψυχαὶ) καπνοῦ δίκην σκίδνανται: Homerus:——ψυχὴ δ' ἠΰτε καπνὸς Ὤιχετο τετριγυῖα.

459 Fessa *fatiscit*] Q. codd. *fatisci;* recte.

467 *Nutuque* cadenti] MSS. *voltuque;* optime. v. 594. 655. lib. V. 839.

573 In *eos* poterit] *Eo.*

593 De corpore *membra:* Et quasi supremo] Lego, *membratim, Et quasi s.* v. 526. 541.

596 Quod genus *est,* animo] Lego, *genus* aut *animo,* etc.

643 Permista cæde *calenteis*] Lego, *calentis* (cas. gen.) vel *calenti.* Favet tamen lectioni vulgatæ Silius (II. 21.) —*notum, quid* cæde calentibus armis, *Quantum iræ, liceat; motusque quid audeat ensis.* Vide Lib. V. v. 1312.

649 Nec tenet, *amissam lævam*] Lego, *amissam* hic *lævam,* etc.

662 Ipsam seque retro partem petere ore priorem] Ordo, *Et partem priorem serpentis ipsam retro petere se ore.*

717 Sin ita *sinceris* membris] *Sincera e membris.*

719 Unde *cadavera* rancenti jam viscere vermeis *Expirant*] Q. codd. *cadavere,* et, *effervent.* Lego, *Unde* cadaveri' *rancenti jam viscere* vermes Effervent? Virg. Georg. IV.——*liquefacta boum per viscera toto Stridere apes utero, et ruptis effervere costis.* Vide lib. II. v. 927. Arnob. lib. I. *In Asia et Syria mures et locustas* effervescere *prodigialiter.* Sc. *effervere.* Idem lib. VII. *Viscera* fervescere *vermibus et fluctuare.*

736 *Cum* subeant] *Quod;* Fab. recte.

745. Ingenerascunt, *inque genuntur*]

Omnes MSS. *Ingenioque;* optime. "Cur omnia," ait, "tam *ingenio* sive moribus et natura et indole *genus* suum referunt quam *corporis* formâ?" Lib. I. 592. lib. II. 664. lib. V. v. 895.

763 Nec tam doctus——corpore toto] Dele.

794 *Tandem* in eodem] *Quamde.*

863 Interrupta semel cum sit *repetentia nostra*] Q. c. *retinentia;* et omnes codd. *nostri;* quod rectissimum. Vox utraque *Memoriam* denotat, v. 675. Arnob. lib. II. p. 61. *Et opposita corporis amitti* repetentiam *priorum,* i. e. ἀνάμνησιν; nam infra ait,—*oblivionem priorem nullam pati.—priorum reminiscentiam non habere.—priorum* repetentiam *detrahit.*

885 Aut flammis *interfiat,* mâlisve ferarum] *Interfiat,* id est, interficiatur: ut, patefacio, patefio.

900 Stansque jacentem, nec lacerari, urive *dolore*] Lambinus corrigit, *dolêre.* Ego sic totum emendo, *Stansque jacentem.... lacerari urive, dolere.... f. illum: nec* abest in codd. MSS.

901 *Nam* si in morte malum'st] Malim, *Tum,* vel *Jam.*

903—906 Ordo, *Ignibus impositum calidis torrescere flammis, Aut in melle situm suffocari, atque rigere Urgerive superne obtritum pondere terræ Frigore, cum in summo gelidi cubat æquore saxi.*

911 Præsidio: miser, ô miser] Lego, *ah;* Catullus, *Miser* ah *miser Concubine nuces da.* Tibullus, *Donec* ah *miser miser;* et Græc. ἆ δεῖλ'. Catullus, *Miser* ah *miser quærendum est, etiam atque etiam anime.*

920 Insatiabiliter *deflebimus,* æternumque] Omnes MSS. *deflevimus.* Quæ vera lectio est.

922 Quid sit *amari* Tantopere] Vide v. 946. *Quid sit Tantopere:* plana (plena Wakef.) dictio, sine *amari.* An leg. *Amabo.* Sed tum dicendum esset, *est,* non, *sit.*

927 Ex animo ut dicant, Brevis hic est fructus homullis; Jam fuerit, neque post unquam revocare licebit] *Homullus,* an, ut potius reor, *homillus* dici debeat, non est fortasse tanti, ut studiose quæratur; id enim alii ante nos fecerunt: Sed nemo, quod quidem sciam, antehac monuit, esse in hoc loco gravissimum peccatum a librarii manu. Legendum enim est,.... *Brevis hic est fructus homilli.* Primum quia figura ingeniosior sit et magis morata, ἠθικωτέρα, si numerum singularem usurpes; (notum illud .... *quàm totus homuncio nil est!*) Dein quia, nisi vera nostra emendatio est, tum solœcismus in oculos involabit. [*Jam fuerit*] alioqui scribendum erat [*Jam fuerint*] homilli scilicet. FABER. Imo, *Jam fuerit,* nempe *Fructus.* Propert. II. 12. *Tu modo, dum licet, hunc* fructum *ne desere* vitæ. Bene igitur, *Homullis.* Brevis hic est fructus [vitæ] homullis.

954 Vitaque in *offensu'st:* cur amplius addere quæris] Omnes codd. *offenso.* Democritus; Ἀνοήμονες, τὸ ζῆν ὡς [ὅμως] στυγέοντες, ζῆν ἐθέλουσι δείματι ἀΐδεω. Idem; Ἀνοήμονες, θάνατον δεδοικότες, γηράσκειν ἐθέλουσι.

961 *Qmnia* si pergas vivendo vincere *sæcla*] *Sæcla* sc. *hominum,* non *annorum.* Sed vide v. 1103. Ergo cape de omnibus sæclis annorum, usque ad hujus mundi exitium.

970 Sed quia semper aves, quod abest, præsentia temnis] Democritus; Ἀνοήμονες τῶν ἀπεόντων ὀρέγονται· τὰ δὲ παρεόντα, καὶ παρῳχημένων κερδαλεώτερα ἐόντα, ἀμαλδύνουσιν.

979 Nec tartara *decidit* atra] Q. c. *dedit,* q. *deditur.*

984 Vitaque mancupio nulli datur, omnibus usu] P. Syrus: *Homo vitæ commodatus, non donatus est.* Arnob. II. Usu *et illis est vita non* mancipio *tradita.* Eurip. Supplicibus; Ὅθεν ἕκαστον εἰς τὸ σῶμ' ἀφίκετο, Ἐνταῦθ' ἀπῆλθε, πνεῦμα μὲν πρὸς αἰθέρα, Τὸ σῶμα δ' εἰς γῆν· οὔτι γὰρ κεκτήμεθα Ἡμέτερον αὐτὸ, πλὴν ἐνοικῆσαι βίον· Κᾄπειτα τὴν θρέψασαν αὐτὸ δεῖ λαβεῖν. Pedo Albinovanus: *Vita data est utenda: data est sine fœnore nobis Mutua, nec certa persoluenda die.*

988 Temporis exponit, post mortem denique nostram] Distinguo; *Exponit post mortem denique nostram.*

991 Atque ea nimirum, quæcunque Acherunte profundo] Propert. III. 8. 67. *An ficta in miseras descendit fabula gentes, Et timor haud ultra, quam rogus esse potest.* Ita intelligendus Horatius, *Fabulæque manes.*

996 Mortaleis, *casum*que timent] Nota, *Casum;* alludit ad casum lapidis.

1001 *Dispensis* jugera membris] Omnes MSS. *dispersis;* optime, lib. II. v. 1125.

1005. Sed Tityos nobis hic est, in amore jacentem Quem *volucres* lacerant, atque exest anxius angor] *Cui Vultur jecur intimum pererrat Et pectus trahit, intimasque fibras Non est, quem Tityon vocant Poetæ, Sed cordis mala, Livor, atque luxus* (luctus). Petronius. Et Euphorbius de Livore,—*Tityique vultur intus Qui semper lacerat, comestque mentem.*

1007 Scindunt *cuppedine* curæ] Q. c. *torpedine;* probe v. 994. non probo.

1038 Lumina sis oculis etiam *bonus Ancu'* reliquit] Forte, *Patroclus:* Κάτθανε καὶ Πάτροκλος, ὅπερ σέο πολλὸν ἀμείνων. [Pessima conjectura. Versus Ennii est apud Festum v. *Sos.* vid. Wakefield.]

1045 *Aquis* insultans] Leg. *equis:* ut MSS.

1052 Denique *Democritum* postquam] *Democritus.*

1065 Atque animi *incerto* fluitans errore vagaris] An *Incertus.*

1071 Quærere *semper,* Commutare locum] Deleo comma; et jungo, *Quærere commutare.*

1078 Oscitat extemplo, tetigit cum limina villæ] Ennius Iphigenia: *Imus huc, hinc illuc: quum illuc ventum est ire illinc lubet Incerti errat animus, præter propter vitam vivitur.* V. ver. 1065. Nutrix ad Phædram, Eurip. Hippol. Δεῦρο γὰρ ἐλθεῖν, πᾶν ἔπος ἦν σοί· Τάχα δ' εἰς θαλάμους σπεύσεις τὸ πάλιν· Ταχὺ γὰρ σφάλλῃ, κοὐδένι χαίρεις· Οὐδέ σ' ἀρέσκει τὸ παρὸν, τὸ δ' ἀπὸν Φίλτερον ἡγῇ. Conf. ver. 1095.

1082 Effugere haud potis est, ingratis hæret, et angit] H. e. Is quem haud potest effugere, ingratis (ut fit) hæret et angit.

1084 Quam bene si videat: *jam,* rebus quisque relictis Naturam *primum* studeat cognoscere rerum] Junge, *jam primum,* ὡς τάχιστα.

1093 Præterea versamur ibidem, atque insumus *usque*] Post *usque,* pone στίγμα.

1097 Et situs æqua tenet vitaï semper *hianteis*] στίγμα.

1105 Nec minus ille *diu jam non erit,* ex hodierno] *Non erit,* juncte, οὐκ ἔσται: jam ex hodierno lumine.

LIB. IV.

90 *Extrinsecus* ortæ] *Intrinsecus.*

92 *Quia* contendunt] *Qua.*

139 Aëra *mulcenteis* motu] *Mulcanteis.*

203 Cœlumque *rigare, Quod supera 'st*] Lego; *rigare. Quod superest, etc.* Ita passim.

213 Cœlo stellante, *serena*] Lego, *stellante sereno.* Propertius II. 18. *Quæritis et,* cœlo *Phœnicum inventa* sereno, *Quæ sit stella homini commoda, quæque mala.*

267 *Colorem*] Χρόαν, superficiem, lib. V. 581.

349 *A* luce nequimus] 2 MSS. *è;* bene.

353 Conjecta *moveri*] Leg. *movere.* v. 348.

407 Cum cœptat *natura:* supraque extollere monteis] Non minus venuste legere possis, *Matuta,* vide lib. V. v. 655. Sed nihil muto: lib. VI. v. 470.

421 Corpora *mirando* sub terras abdita *cœlo*] Lego; *Corpora* (mirandum) *sub terras abdita* retro, i. e. vestigiis sursum locatis. Vide modo lib. I. v. 1057, 1058. mox v. 611.

472 *Quo* se nil scire fatetur] Q. MSS. *quoniam nil;* optime. Terentius—— *fatetur transtulisse, etc.*

493 Quod molle, aut durum est: gelidum, fervensve: seorsum] Versus a Lambino interpolatus, inducendus.

494 *Id* molle, aut durum: gelidum, fervensve *videri*] Tactus. Lego, *Quid molle.* Pro *videri,* lego, *seorsum.*

496 *Et* quæcunque coloribu' sunt conjuncta, necesse 'st] Visus.

497 Seorsus item *sapor* oris habet vim, seorsus odores] Gustus, odoratus, auditus.

531 *Præterradit* enim vox fauceis] *Præterea radit vox fauceis* apud Gellium (x. 26.) et Nonium[1]; recte. Q. Venet. *Præter radit vox fauceis.*

535 Scilicet—in auras] Versus spurii: prior in omnibus MSS. posterior in nullis.

548 *Retrocita* cornua bombum] L. *Berecynthia.*

557 Unde *illa* profecta Perveniat vox quæque] Lego, *una,* unaquæque vox perveniat.

582 Ita colles collibus *ipsis*] Lego aut *ipsi,* aut *ipsa.* v. 558. Imo, *collibus icta verba.* Pedo Albinovamus; *Te clamore vocant iterumque iterumque supremo; At vox, adversis* collibus icta, *redit.* Virgilius: *Ille canit: pulsæ referunt ad sidera valles.*

592 *Unco* sæpe labro] Lego, *Udo,* non *unco.* Plato: Αὐτὸς ἐπεὶ σύριγγι μελίσδεται εὐκελάδῳ Πὰν, Ὑγρὸν ἱεὶς ζευκτῶν χεῖλος ὑπὲρ καλάμων. Ibid. *Calamos hianteis*] Propertius III. 15. *Capripedes* calamo *Panes* hiante *canent.* Vide lib. V. v. 1406.

598 Avidum nimis *auricularum*] An legendum, *avidum nimis miraclorum?* Ennius apud Varronem lib. V. *Jamdudum ab ludis animus atque* aures avent, Avide expectantes *nuntium. Propter hanc aurium aviditatem,* Varronis verba sunt, *Theatra replentur.*

Ibid. Humanum genus est *avidum* nimis *auricularum*] Id est, *Omnes homines portenta et miracula libenter narrant; eaque a multis audiri jucundissimum illis*

1 Locus Nonii, quem reperire nequibat Wakefieldus, est p. 453, 7. ed. Mercer. Sedan. 1614.

est. FABER. Imo ea *omnibus* auditu jucundissima sunt. Tertul. Apolog. *Non nova, sed ingenita quibusdam mentiendi voluptate.*

619 *Hæc*, queis sentimus] *Nec.*

631 *In* fine palati] Dele *in.*

714 *Noctem* explaudentibus alis] Virgilius Georg. IV.—*Philomela*—Flet noctem, *ramoque sedens miserabile carmen Integrat.*

789 Quom simulachra Cernimus in somnis] Varro: *Levius mens nuncquam somnorinas imagines Affatur, non umbrantur somno pupulæ.* Ita corrigo; vulgo, *Levius mensum cum somnorinas.*

791, 792 Propertius II. 16. *Sive aliquis molli deducit candida gestu Brachia, seu varios incinit ore modos.* Leg. *diducit.*

996 Versus ille Lambini delendus est; et v. 997. pro *de terra* leg. *de somno,* ut lib. III. v. 164. *Sono, Solo,* inde *terra* ex glossa.

1047 Sive *puer membris muliebribus* hunc jaculatur] Ausonius: (Ep. 107.) *Dum dubitat natura marem, faceretne puellam, Factus es, o pulcher, pene puella puer.* Horatius de Gyge: *Quem si puellarum insereres choro Mire sagaces falleret hospites Discrimen obscurum solutis Crinibus ambiguoque vultu.* Hoc idem de Achille produnt apud insulam Scyrum latente. Bion: Πῶς παῖς ἕσσατο φᾶρος, ὄκως δὲ ἐγεύσατο μορφάν· ubi conspicuum legi oportere, δ' ἐψεύσατο: quod mirum a nemine hactenus animadversum fuisse. Sed idem notaverat Is. Casaub. MSS.

1054 *Stillavit* gutta] Euripides Hippol. 526. Ἔρως, ἔρως, ὁ κατ' ὀμμάτων Στάζεις πόθον, εἰσάγων γλυκεῖαν Ψυχᾷ χάριν.

Ibid. *frigida*] MSS. *fervida.* Recte. Juvenalis. *Nec Veneris pharetris macer est, aut lampade* fervet. Sappho:—ἂν δὲ λεπτὸν αὐτίκα χρῷ πῦρ ὑποδεδρόμακεν. Tibullus: *Ne tibi sim, mea lux, æque tam* fervida *cura.* i. e. ne ita amer. Hæc, credo, desumpta ex Epicuri περὶ ἔρωτος.

1065 Volgivagaque vagus Venere] Propertius I. 13. Hæc tibi *vulgares* istos compescet amores.

1069 Nam certa, et pura est sanis magis inde voluptas, Quam miseris] Diogenes Cynicus, ἐρῶντας, ἔφη, πρὸς ἡδονὴν ἀτυχεῖν. Laërtius (vi. 67.)

1090 Tenuia, quæ vento spes raptat sæpe misella] Lego, *Quæ mentem spe lactant sæpe misella.* Ex *lactant*, primum *jactant*, inde *raptant.* Terent. And. IV. 1. *Nisi me* lactasses *amantem,* et falsa spe *produceres.* Vel propius ad MSS. *spe captant,* i. e. θέλγουσι. Publius Syrus: *Fortuna, cum blanditur,* captatum *venit. Mentem,* vid. lib. V. v. 63.

Ibid. Tenuia, quæ vento spes raptat sæpe misella] Sex septem dies locum hunc animo versavi, οὐδὲν ὑπερβολικῶς dico. FABER. Rideo hunc, qui tam diuturnam operam lusit, ut videbis, si notas nostras videris.

1113 Nec reperire, malum id possunt quæ machina vincat] Theocrit. Id. II. 95. Εἰ δ' ἄγε Θέστυλί μοι χαλεπᾶς νόσω εὗρέ τι μᾶχος. Inveni mihi huic morbo *Machinam.* Incaute doctissimus Palmerius substituit τί μ' ἄκος; quod lex carminis haud patitur. Et quid illud μοι—μ'. An, viro ingeniosissimo somnus obrepsit? Eurip. Hippol. Nutrix ad Phædram v. 481. Εἰσὶν δ' ἐπῳδαὶ, καὶ λόγοι θελκτήριοι· Φανήσεταί τι τῆσδε φάρμακον νόσου. Ἦ τἆρά γ' ὀψέ γ' ἄνδρες ἐξεύροιεν ἄν, Εἰ μὴ γυναῖκες μηχανὰς εὑρήσομεν. Idem in Alcestide 221. Ἔξευρε μηχανάν τιν' Ἀδμήτῳ κακῶν. Idem in Androm. 587. Ὤι μοι, μοι· τί δ' ἔγω Κακῶν μῆχος ἐξανύσαιμ' ἄν;

1135 Atque in amore mala hæc proprio, summeque secundo] Tibullus: (I. 2. 75.) *Quid Tyrio recubare toro, sine* amore secundo *Prodest?* Propertius: *Nam quis divitiis* adverso *gaudet* amore? Idem II. 16. *Mendaces ludunt flatus in* amore secundi. corrig. *secundo.*

1156 Tota merum sal] Afranius in Compitalibus: *Ut quicquid loquitur,* sal merum *est.*

1171 At lacrymans exclusus amator limina sæpe Floribus et sertis operit] Propertius I. 16. *Et mihi non desunt turpes pendere corollæ: Janua loquitur. Osculaque impressis nixa dedi gradibus.* Amator ad januam. Tibullus I. 2.—*cum* posti florida serta *darem.*

1174 *Venientem* offenderit aura] Q. codd. *veniens.* Recte, vid. lib. VI. v. 265.

1265 Clunibus ipsa viri Venerem si læta retractet] Planissime scripserat Poeta, non, *Clunibus,* sed *Crissans:* Dubitari enim non potest quin hunc Lucretii locum ante oculos haberet Donatus, cum cetera, quæ profert, hic legantur, *Nam mulier prohibet se concipere, atque repugnat.* Auctor obsceni carminis, si memini satis, olim scripserat, *Crissabit tibi fluctuante lumbo.* FABER. Arnobius videtur legisse, *Crispabit:* lib. II. *Clunibus et coxendicibus sublevatis lumborum* crispitudine *fluctuaret.* Lib. VII. *clunibus fluctuare* crispatis. Copa Syrisca,——*caput Graia redimita Mitella*

Crispum *sub crotalo docta movere latus.* Et Priap. *Deliciæ populi magno notissima circo Quinctia* vibratas *docta movere nates.* i. e. *crispatas.*

1268——atque locis avertit seminis ictum] Lego, *semini' jactum.* Primum nunquam dictum est, *icere* semen, sed *jacere;* deinde metaphora ab agro colendo et serendo ducta est, uti probat, tum illud *sulci,* tum *vomerem;* et alibi, *muliebria conserat arva:* et Gr. ἐπ' ἀρότῳ παίδων : et alia sexcenta. FABER. Vide pruriginem Critici. Quid ergo fiet v. 1238. de semine?—*aut non tam prolixo provolat* ictu. An hic homo ineptus suum *jactu* substituet? Pariter Plinius, *Ictum salivæ,* lib. VII. c. 2. "Ferunt serpentes, *ictum salivæ,* tanquam aquæ ferventis contactum fugere." Juvenalis VI. 126. de Messalina. *Et resupina jacens multorum absorbuit* ictus.

1275 Nam facit ipsa suis interdum fœmina factis, Morigerisque modis, et mundo corpori' cultu] Afranius Vopisco: *Ætas, et corpus tenerum, et morigeratio, Hæc sunt venena formosarum mulierum.* Propertius II. 15. *Quid si nec nomen nec me tua forma teneret, Posset servitium mite tenere tuum.*

LIB. V.

3 *Fundere* laudes] MSS. *fingere.*

36 Propter Atlantæum littus] Omnes codd. *Atianeum.*

52 Hunc hominem *numero,* divûm dignarier] Post, *numero,* lege, *in.* Vide v. 124, 151.—Accius in Phœnissis: *Delubra cœli tu* meres *sanctitudine.* Ita legendum; non, ut vulgo, *maris.*

54 Immortalibu' de divis dare dicta suërit] Quippe qui libros singulares scripsit, περὶ Θεῶν, et περὶ Ὁσιότητος.

95 Treis species tam dissimileis, tria talia texta] Ovidius Trist. II. 425. *Explicat ut causas rapidi Lucretius ignis, Casurumque triplex vaticinatur opus.* Et Pedo Albinovanus corrigendus, ubi vulgo *intentam,* et *vaticinatur. Ecce necem* intentant *cœlo, terræque, fretoque; Casurumque triplex* vaticinantur *opus.* Utroque loco Jos. Scaliger reponit *Caussarum,* et intelligit *Opus* Lucretii, non hoc, sed aliud vetustate abolitum. Euge! Euge!

102 Nec tamen hanc possis oculorum subdere visu] Empedocles: Οὐκ ἔστιν πελάσασθ' οὐδ' ὀφθαλμοῖσιν ἐφικτὸν Ἡμετέροις, ἢ χερσὶ λαβεῖν, ἧπερ τε μεγίστη Πειθοῦς ἀνθρώποισιν ἀμαξιτὸς εἰς φρένα πίπτει.

138 Tandem in eodem homine, atque in eodem vase maneret] Legendum, *Quamde in corde omni* (*uno*). [Illud *uno* non habet Wakefield. qui testatur Bentleium in fine *manere* correxisse.]

156 Quæ tibi posterius largo sermone probabo] Vide an fidem liberavit?

164 Ab imo evertere *summam*] Quid si, *pessum?*

190 *Consuerunt* concita ferri] Lege, *consuerant.*

195 *Novando*] Passive, *dum novatur.* [duo verba adjecta ex exemplo Wakefieldi.]

202 Monteis sylvæque ferarum] Lege, *Montes.*

204 Et mare, quod late terrarum distinet oras] *Oceanus dissociabilis.* Horat.

225 *Vitali* auxilio] Lege, *Vitaï.*

229 *At variæ* crescunt pecudes] Lege, *Validæ.*

230 Nec crepitacula eis *opu' sunt*] Bene MSS. *opus est.*

240 Debet *tota eadem* mundi] V. codd. *eodem omnis;* recte.

246 Quoque *idem* terræque] Lego, *item.* lib. VI. v. 756.

258 Quodcunque *alid,* auget] Omnes codd. *alit;* optime. v. 221. sed vide v. 323.

294 *Caput* ipsum] I. e. *Fons.* v. 271. et v. 282.

297 Multa *caligine* tedæ] *Fuligine.*

312 Denique—casu] Duo Versus delendi.

363 Quis locus est quo *dissiliant:* neque corpora *sunt,* quæ] Lege, *dissiliat —sint.* v. 360.

375 Nec soli, terræque] Lege, *terræve.*

376 Sed patet *immani*] Lege, *immane.*

389 Nequicquam, quoniam verrentes æquora venti] Vide v. 267.

398 Avia cum Phaëthonta rapax vis solis equorum] Causa ficta Incendii.

407 Vera'*st animi* ratione] *Vera nimis est.*

408 Ignis enim superare potest, ubi materiaï] Causa vera Incendii.

413 Ut fama'st *hominum,* multas quando obruit *urbeis*] Lege, *hominum multas,* etc. deleto commate. Pro *urbeis,* Q. codd. *undis;* Isaac. Vossius ad Catullum, *obruit multas hominum* (i. e. culpas mulcta dignas) *undis.* En cor Zenodoti. Quin optime se habet τὸ urbes: sic v. 343.—*atque oppida cooperuisse.*

421 Ordine se *quæque, atque* sagaci mente locarunt] MSS. *se suo quæque sagaci.*

431 Exordia *sæpe*] Leg. *nempe.*

451 Coïbant In medioque imas] Turnebus:—*Coibant, In medio atque imas.*

459 *Partibus* erumpens] An *Protinus?*
477 Corpora *viva*] Leg. *priva*.
486 Ad limina *apertam*] Omnes MSS. *partem*. Legendum, *raptim*, vide I. v. 663. *Corpus, nil ab se quod possit mittere* raptim *Æstifer ignis uti lumen jacit, atque vaporem*. IV. v. 425. et VI. v. 851.
504 Sinit *hæc* violentes] An, *hic?*
539 Quibus insita *sidit*] *Sidit?*
541 *Et* sua cuique] Lege *Ut*.
551 Grandi *tonitru* concussa] *Tonitru?*
561 *Quis* potis est] *Quid*, leg.
564 *Animi* vis ?] *Animæ*. Vide v. 558.
581 Quam *minimum* filum] Lego *minui*, non *minimum*. Ait eorum, quæ de longinquo contemplamur, prius speciem et formam confusam incertamque videri, quam filum et magnitudinem diminutam. Epicurus, (Diog. Laërt. X. 91.) εἰ γὰρ τὸ μέγεθος διὰ τὸ διάστημα ἀποβέβληκει, πολλῷ ἂν μᾶλλον τὴν χρόαν. Χρόα *color*, superficies, lib. IV. v. 267. Et Pythagorei χροιὰν ἐκάλουν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος. Stob. Eclog. I. 19.
612 *Æstiferum* ut] Lege *Æstifer*.
638 *Solem detrudere signis*] An *Lunam?*
642 *Lunam*, stellasque] An *Solem?*
654 *Terras* quæ pertulit] Forte, *terræ*.
675 Non *nimis incertis* fiunt] *Nimis incertis?*
677 Atqui *uti* res mundi cecidere *ab origine prima*] Epicurus, (Diog. Laërt. X. 92.) κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ γενέσει τοῦ κόσμου ἀνάγκην.
726 Ut Babylonica *Chaldæum*] *Chaldæûm*.
736 Et *Veneris* prænuntius] An *Veris?* Ἦρος ἄγγελος ἀηδών. (Sappho.)
737 *Zephyrus* vestigia propter] An *Zephyri?*
805 *Hinc ubi* quæque] MSS. *Heccubi*; *Ecce ubi*; *Hoc ubi*; *At tibi*. Lego, *Hic ubi*. Lib. VI. vv. 273. 445. 523. 686.
834 Quod *potuit*, nequeant] Lege *tulit*, *ut nequeat*.
837 Androgynum inter utrum, nec utrumque et utrinque remotum] Versus delendus.
839 *Multa* sine ore etiam sine voltu cæca reperta] Leg. *Muta sine ore, etiam sine voltu cæca reperta*.
866 Pacemque *secutæ*] *Secuta*.
879 *Non sic* esse potis sit] *Non sic?*
890 Aut *rapidis* canibus] *Rabidis*.
937 Glandiferas inter curabant corpora quercus] Arnobius lib. II. (p. 58.) *Sit cibus—ut sæcula imitemur antiqua, ex cinere caldo glandes, aut ex ramis agrestibus bacculæ*.
940 *Plurima* tum tellus] *Pluria*, leg.

946 Denique *noctivagi*] Lege, *nocte vagi*.
947 *Humore* fluenta] Lego, *humori fluenta*. lib. IV. fin.
963 Vel pretium, glandes, atque arbuta, vel pira lecta] Vide Propert. III. 11.
969 *Nudabant* terræ] Q. codd. *Nuda dabant*; optime.
991 Viva videns *vivo* sepeliri viscera *busto*] Videor legisse apud Dionysium Longinum, incomparabilem illum Rhetorem, tale quid in scriptore Græco (Gorgia Leontino, ut puto) fuisse reprehensum, (γῦπες ἔμψυχοι τάφοι,) *vultures, viva* hominum *busta*. FABER. Ennius; *Vulturis in silvis miserum mandebat homonem: Heu quam crudeli condebat membra* sepulchro.
996 Ignaros *quid volnera vellent*] Quid remedii flagitarent. Silius Italicus XI. 166. *Dum trepidæ res, et* medicinam vulnera poscunt.
1057 *Varias* res voce notaret] *Varia*, leg. v. 1087.
1078 Mergique *marinis*] *Marini*, leg. [et mox *salsis*, teste Wakefield.]
1092 Flammarum *diditur* ardor] *Diditus*, leg.
1130 Invidia——edita cunque] Duo vers. delend.
1158 *Procraxe* ferantur] Q. codd. *protraxe*. lib. IV. v. 1182.
1168 Quæ nunc in magnis florent sacra rebu', locisque] Versus delendus.
1213 *Et tanti* motus] Q. c. *et taciti*. Leg. *solliciti*; vide lib. I. v. 344. lib. VI. v. 1036.
1236 *Dubiæque* minantur] Leg. *dubiæve*.
1284 Et flammæ, atque ignes postquam sunt cognita primum] Sic distinguo, *At flammæ atque ignes postquam sunt cognita primum Posterius, etc.* Ait ferrum et æs reperta fuisse, postquam ignes cogniti sunt: v. 1240. non dicit ignes fuisse arma antiqua. Horatius: *Unguibus et pugnis dein fustibus, atque ita porro Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus*. Imo equidem versum delendum censeo, quum nec oratio nec sententia sana sit.
1289 Miscebant *fluctus*, et *volnera* vasta serebant] Lego, *Miscebant* luctus *et* funera *vasta serebant*. Virg. Æn. X. 755. *Jam gravis æquabat* luctus *et mutua Mavors* Funera. Ibid. XII. 805.—luctu miscere *hymenæos*. Noster lib. VI. v. 1223. *funera vasta*. An *Fluctus?* vide v. 1434. Euripides: (Ion. 60.) πολέμιος κλύδων. Accius. *Propter te tot tantasque habemus* vastitates *funerum*.

1293 Versaque in *opprobrium* species est *falcis ahenæ*] Apud Macrob. VI. 1. *in obscœnum:* profecto ita scripsit Lucretius. Falx ænea in obscœnum versa, quod ejusmodi falcibus veneficæ noxias herbas secabant. Virgil. Æn. lib. IV. v. 513. Falcibus *et messæ ad lunam quæruntur* aënis *Pubentes herbæ nigri cum lacte veneni.* Ovid. Met. VII. 227. *Partim succidit curvamine* falcis aënæ. Ita Sophocles et alii.

1297 *Dextraque vigere*] Suspicatur Gifanius legendum esse, *dextraque regere;* Dein quod merito ridebat Lambinus, *Equites dextra equos non regunt,* sed læva; qua enim tandem manu pugnaretur? Idem Lucretii editor scripsit quoque, legi posse, *dextraque vegere;* quod haud magis stabit. Nam *vegere,* impellere est, agitare, ἐλαύνειν etc. Quid autem fuerit, *Equites impellunt equos dextra?* At ipse Lambinus legebat, *dextraque vigere,* id est, uti ipse interpretatur, *dextra pugnare;* quod nihil ad rem. Quare his omissis ad veterem lectionem redeundum est, cujus meminerat J. Baptista Pius, qui olim in Plautum et Lucretium; ait enim in MS. cod. legi, *viere;* quæ germana Lucretii lectio est; unde enim id verbum advectum fuisset? *Vieo* autem est *flecto,* unde *vimen, victor* et *vietus;* itaque *viere equum* est *flectere equum.* Faber. Hoc perperam judicas, mi homo! *Viere,* est *vincire, plectere sertum, vimen.* Ennius; *Ibant malacam* viere *veneream corollam.* Varro: *Ut habeas vimina, unde* viendo *quid facias.*

1299 Et *bijugo* prius est] Bene Faber, *bijugos.*

1309 Et validos *Parthi*] An, *partim?*

1322 Jactabantque *sues* tauri] Lego, *suos;* v. 1326.

1326 Tela infracta suo tinguentes sanguine sævi: In se fracta suo tinguentes sanguine tela] Virg. Æn. X. v. 730. *Sternitur infelix Acron et calcibus atram Tundit humum expirans* infractaque tela cruentat. V. 1327. in q. MSS. abest, et jure.

1342 Quam commune malum *fuerat*] Q. MSS. *fueret;* recte.

1348 Qui numero diffidebant, *armisque vacabant*] Ennius Hectoris Lytris: *Constitit, credo, Scamander: arbores vento vacant.* Corrupte Nonius legit, *vagant.* Illum vide, nam Macrobius VI. 2. citat ex Satiris Ennii: *Constitere amnes perennes, arbores vento vacant.*

1350 Quia ferro tela *parantur*] *Paratur.*

1406 *Unco* percurrere labro] Lego, *udo:* lib. IV. v. 592.

1421 *Dispersisse,* neque] Q. MSS. *Disperiisse;* optime: vide lib. VI. v. 1283.

1435 At *vigiles mundi* magnum *et* versatile templum] Deleo τὸ *et.* Sic editio vetus, et 2 codd. MSS. Isaaci Vossii. *Vigiles Mundi:* i. e. Sol et Luna. Hunc locum respexit Prudentius, p. 269. *Ausus habere deum* solem, *cui* tramite certo *Conditio imposita est,* vigilem *tolerare* laborem *Visibus objectum mortalibus, etc.*

1452 Pedetentim *progredientis*] Lege, *progredientes.*

1456 *Artibus,* ad summum] Forte, *Partibus.*

LIB. VI.

11 Et, per quæ possent vitam consistere tutam] Versus spurius.

18 Quæ *conlata* foris] *Con læta.*

24 Et *finem* statuit—quo tendimus omnes] *Summum bonum* et *summum malum* definivit. Librum scripsit Epicurus, περὶ τέλους.

26 Tramite *prono*] *Parvo;* MS.

29 Quod flueret *naturæ vi,* varieque, volaret] Omnes MSS. *naturali.* leg.—*naturali* ratione *volaret Seu casu, seu.* Vide v. 760. i. e. *seu casu seu fato.*

49 Cetera, quæ fieri in terris, cœloque tuentur] Omnino vide Iambum Critiæ, apud Sextum (IX. 54). Democritus: Ὁρῶντες τὰ ἐν τοῖς μετεώροις παθήματα, οἱ παλαιοὶ τῶν ἀνθρώπων, καθάπερ βροντὰς καὶ ἀστραπὰς, κεραυνούς τε, καὶ ἄστρων συνόδους, ἡλίου τε καὶ σελήνης ἐκλείψεις, ἐδειματοῦντο, θεοὺς οἰόμενοι τούτων αἰτίους εἶναι.

54 Regnum: *et*] Deest *et,* in MSS. Voss.

55 Quorum operum—numine rentur] Apage ταυτολογίαν. Inepte huc inferti sunt ex v. 89, 90.

66 *Tota regione* feruntur] Omnes codd. *ratione.* Lege—*tota a ratione feruntur.* Vide lib. V. v. 23. 2 MSS. Voss. *cæca ratione.*

80 Rejiciat, quanquam sunt a me multa *profata*] Omnes codd. *profecta;* optime. C. Nepos in Attico: *P. vero Volumnio ea tribuit, ut plura* a patre *proficisci non potuerint.*

82 Versibus, et ratio cœli, speciesque tenenda] Q. c. *superum cælique tenenda:* cod. Memmii: *et ratio cælique tenenda.*

94 *Insignem* capiam] Q. codd. Voss. *insigni.*

104 Nam aut cadere *abrupto* deberent pondere *pressæ*] Lego, *abruptim;* vel ut q. c. *aut bruto;* sic 2 codd. Voss. Lego *pondere fessæ.* Profecto non premun-

tur *alieno* pondere, sed fatigantur *suo*, et proinde delabuntur. Valerius Flaccus. I. 831. *Ingenti jacet ore chaos, quod pondere fessam, Materiem, labsumque queat consumere mundum.*

110 Perscissa] I. e. *Nubes:* v. 137. Pro *Euris* 2 codd. Voss. *auris.*

128 Dat *mista* fragorem] Melius al. edit. *missa.*

182 *Qui* tardius *adlicit* aureis] Malo, *quia* vel *quod.* v. 164. Et lege, *adficit.*

190 Aut ubi *per* magnos] An, *ceu?*

191 Urgere *superna*] Leg. *supernè.*

210 Hasce igitur cum ventus agens *contrusit in unum*] Ordo: *contrusit compressitque in unum locum.*

228 Clamor uti, ac voces: transit per saxa, per æra] Versus spurius: Tautolog. *æra* et *æs*, *saxa* et *septa.*

232 Lateramina *vasis*] Omnes MSS. *Vasi.* Probe; v. 230.

241 Et monumenta virûm *demoliri*, atque ciere] Q. c. *commoliri;* male, ex v. 254. Arnob. IV. *demoliri Theatra.* Lego, *atque ciere et.*

257 Fertur *tenebris* procul] Leg. *terris.*

265 Nec tanto possent *hæc terras* opprimere imbri] Omnes MSS. *venientes.* (q. Venetus *possent opprimere*) rectissime; casu recto: i. e. *nubes:* τὸ *opprimere* absolute. sic v. 285. lib. IV. v. 1173. lib. I. v. 286.

280 Inde ubi percaluit *vis venti, vel gravis* ignis] Leg. *venti vis, et gravis.* v. 299. v. 509.

291 Ad Diluviem *revocare*] Lego, *revocari.* Bis idem dicit, in imbrem verti æthera, et ad diluviem revocari: lib. V. v. 256. *Diluvies* est *Humor.*

295 Incidit in *validam* maturo fulmine nubem] Lego, *gravidam*, v. 258. Sic dicimus *partum, fœtum, maturum:* v. 439.

321 *Calore*] Quem ex ipso aëre nanciscitur. v. 303, 304.

348 *Liquidis* quia travolat ignis] Lego, *liquidus:* v. 204.

356 Stellis fulgentibus *alta* Concutitur cœli domus] Lego, *apta.* Hinc Virg. Æn. VI. 798.—*ubi cœlifer Atlas Axem humero torquet*, stellis ardentibus aptum. *Apta*, i. e. *fixa.* Lib. V. v. 806. *terræ radicibus apti.*—et 1204. *stellisque micantibus æthera fixum.* Hor., Od. II. 12. 8. *Fulgens* contremuit *domus Saturni veteris.*

396 An *con brachia suefaciunt*, firmantque lacertos] Omnes MSS. *An tum brachia consuescunt.* Nonius (p. 94.) *Desuevi illum* pro *desuefeci illum*, i. e. *consuetudinem ei abstuli.* Titinnius Gemina: *Parasitos amovi, lenonem ædibus absterrui, Desuevi, ne quo ad cœnam exiret extra consilium meum.* Et Apuleius p. 302. *desuescere vocem.*

397 *In terraque* Patris] Lege *Intereaque.*

401 Ipse in *eas tum*] Omnes MSS. *æstum.*

420 Plurimaque *hujus*] Omnes MSS. *plus.*

423 Πρηστῆρας Graii quos ab re nominitarunt] V. 440.

460 *Fulvæ* nubis] Forte, *furvæ.*

465 Condensa, ac stipata simul cernantur, et udo] Omnes MSS. *Et condensa atque arta apparere, et simul ipse Vertice.*

500 Corpus cum sanguine] Malo, *sanguis cum corpore.* Et sic Lambinus. Bentl. apud Wakefield.

501 *Sudor* item atque humor] Lego *Udor.* vide lib. II. v. 464.

506 *Bene semina* aquarum *Multa*] I. e. *Semina bene multa.*

516 Sed vehemens imber fit, ubi vehementer utroque Nubila vi cumulata premuntur, et impete venti] Q. MSS. *utrinque;* Recte. Scil. *superne* vi et copia nimborum: et vento *ad latera* v. 509. Ordo: *Nubila cumulata premuntur vi et impete venti:* v. 734.

523 *Hinc ubi* Sol radiis] Lege, *Hic ubi.* lib. V. v. 805.

540 Submersaque saxa putandum'st] Is. Vossius,—*submerso capte putandum'st.*

566 Incumbere *molem*] Leg. *molem?*

568 Reprendere *eunteis*] Leg. ex MSS. *euntem.*

580 *Magnas* fremit ante tumultu] Faber, *magno.*

588 Et multæ per mare *pessum*] Quidam codd. *passim;* male. Severus in Ætnâ:——*et jugera* pessum *Intercepta leges.*

590 Quod, *nisi* prorumpit] Notandum. i. e. quod, *si non* prorumpit.

641 Neque enim *media* de clade coorta] Leg. *Enceladi;* vide Heinsium ad Ovidii Metam. p. 97.

652 *Et quota* pars homo terraï sit *totius* unus] Quidam MSS. *Nec quota;* recte. Lege, *Nec tota pars, homo terraï* quota *totius unus.* Tŏtus, quotus: unde tŏties, quoties.

674 Scilicet et fluvius, *qui non est*, maximus eii'st] Omnes MSS. *qui visus.* Lego, *fluvius quivis est maximus eii.*

698 Et penetrare mari penitus res cogit aperto] Lege, *Et penetrare mare, et penitus se cogere in arctum.* Ex vestigiis MSS.

698 Et penetrare mari penitus res cogit aperto] Sensus et ordo verborum sic sese habebunt: *Fatendum est animam hac ire et cogere res penetrare aperto*, id est per apertum, seu per illas fauces. Omnino enim agitur de vento, non de mari; itaque illa emendationis pars (*animam*) plane necessaria est; per *res* autem intelligo ignes, scintillam, cinerem, saxa, etc. de quibus antea. FABER. *Omnino agitur de Vento, non de Mari:* Quod procul a vera est animi ratione repulsum, ut noster ait. Geminam causam incendii proponit, *ventum* in montis visceribus æstuantem, et *mare* speluncis subterraneis eo penetrans, et ibi fervorem concipiens. Ideo autem quod *duplicem* rationem constituit, ait, v. 694. *Præterea magna*, etc. et v. 703. *Sunt aliquot quoque res, quarum unam dicere causam.* Denique hæc fidem habebunt ex his Claudiani de Ætna: *Sive quod objicibus discurrens* ventus *opertis Offenso per saxa furit rimosa meatu, Dum scrutatur iter; libertatemque reposcens, Putria multivagis populatur flatibus antra:* Seu mare *sulfurei ductum per viscera montis, Oppressis ignescit aquis, et pondera librat.* Servius: (Æn. III. 571.) *Causa incendii secundum Ætnam Virgilio hæc est. Sunt terræ desudantes sulphur, ut pene totus tractus Campaniæ, ubi Vesuvius et Gaurus montes; quod indicat odor aquarum calentium. Item novimus ex aquæ motu ventum creari, esse etiam concavas terras: Ætnam constat ab ea parte qua Eurus vel Africus flant, habere speluncas et plenas sulphuris et usque ad Mare deductas. Hæ speluncæ recipientes in se fluctus ventum creant; qui agitatus ignem gignit ex sulphure; unde est quod videtur incendium. Hoc autem verum esse, illa comprobat ratio, quia et aliis flantibus ventis nihil ex se mittit, et pro modo flatuum Euri vel Africi interdum fumum, interdum favillas, nonnunquam vomit incendia.*

701 In summo sunt *ventigeni* Crateres] Lege, *vertice enim crateres.*

710 Quod *concio* dicat] *Consciu'* leg.

713 Ordo, *Unicus in terris Ægypti totius amnis, Anni tempore eo, quo Etesia flabra feruntur: Aut quia sunt æstate Aquilones ostia contra.* Versus 714 spurius est. Hoc τὸ *sæpe* satis indicat, et ταυτολογία: vide lib. V. v. 741.

747 Qualis apud Cumas locus est montemque Vesevum Oppleti calidis ubi fumant fontibus auctus] Lege, *Ut Lacus est Cumas apud; acri sulfure montes Oppleti calidis ubi fumant fontibus aucti.* Quæ postrema ad Cumas et Baianum tractum refero, non ad Avernum. Vide Notas Fabri.

Ibid. Qualis apud Cumas locus est, montemque Vesevum Oppleti calidis ubi fumant fontibus auctus] Hic vero locus est, qui, si quis alius, viros doctissimos misere et anxie torsit;—Totius antiquitatis testimonio constat, Cumas in Campania coloniam Euboicam esse; quod Livius, Strabo, Dionysius, Paterculus, ut ne alios appellem, probabunt: Quæ una res emendationis, seu conjecturæ maris fundamentum substruet. Nam, quod usque adhuc invitus feci, ne te morer amplius, pro *Is locus est Cumas apud Etruscos per montes* (quam ego lectionem corruptam quidem ipsam arbitror, sed ceteras omnes ex se se progenuisse.)—facile putarim esse legendum, *Ut* locus est Cumas apud *Euboico sub monte.* FABER. Falsum. Primus hanc lectionem excogitavit Marullus, cujus ne vestigia apparent in ullis MSS.

754 *Pervigilii* causa] Lege, *Pervigili.*

756 *Videri*] *Videri*, ὁρᾶσθαι, non δοκεῖν.

757 Quadrupedes *quoque* quo *simul ac* vestigia *primum*] Recte illud *quoque.* Antea nam de Avibus tantum, et Aornis. Illud *simul ac primum* non fuit sollicitandum Fabro: vid. v. 821. IV. 212. V. 287.

758 Concidere *ipsa*] *Ipsa;* i. e. *jumenta.*

778 Aspera *odore*] Omnes MSS. *tactu;* rectissime. vide v. 1148. Siquid mutandum, malim *sensu*, quam *odore.*

790 Quod permista *gerit* tellus] Forte, *genit.*

791 Nocturnumque recens extinctum lumen, ubi acri] Vide not. Fabri.

843 *Affecta* calore] Forte, *defecta.*

848 *Est* apud Ammonis] Quidam MSS. *Esse;* melius.

858 Calido *sociare vapori*] Quidam codd. *satiare vapore?*

865 Extemplo *subtus* frigescit terra] Qui si *supera?* nam superficies terræ frigescit. An subter umbras?

916 Vis *pervalet* ejus] Lego, *pervolat.* v. 1058.

918 Ipsius *rei* rationem] *Reii.*

1005 *Conjuncta, fit* utque] Lego, conjunctu' *fit.* v. 1014.

1013 Hæc quoque res adjumento, motuque juvatur] Versus delendus.

1029 *Parvas* ad parteis] MSS. *prævas, pravas, primas.* Bene Gifanius, *privas:* vel *primas*, vide lib. IV. v. 939.

1062 *Magnesii semina* saxi] Quidam codd. *Magnesia flumina saxi.* Sic v. 1051. *fluctu;* ἀπόῤῥοιαι, *effluvia.* Et

Magnesia. Ita Virg. *Threicia flumina Thermodontis;* non *Threicii.* Noster, *per gentes Italas hominum.* Statius, *Minoia brachia tauri:—Gurgite Atlanteo pelagi.*

1081 Paucis *restat* comprendere multa] Lego *præstat.*—Virgilius Æn. I. 135. *Sed motos* præstat *componere fluctus.*

1103 Longe *discrepat aër*] Quidam *discrepat acres;* quidam codd. *discrepitant res;* optime. vide lib. II. v. 1017.

1104 Nam quid *Britannum* cœlum differre putamus] Omnes MSS. *Britannis;* vera lectio *BritannIs,* i. e. *Britanniis,* ut v. 1106. *a Gadibus.*

1105 *Et quod* in Ægypto'st] Lego, *Id quod.* Ordo; *Quid putamus cœlum id quod in Ægypto est, qua mundi claudicat axis, differre Britanniis.*

1106 In Ponto] Is Orientis terminus: Ennius, *A sole exoriente supra Mæotis paludes Nemo est me factis qui æquiparare queat.*

1127 Et cum *spiranteis*] *Spirantes.*

1130 Pestilitas, etiam *pecubus* balantibus ægror] Omnes codd. *pigris halatibus.* Illud recte. *Pestilitas pigris,* etc.

1132 Nobis adversa] MSS. *addiversa;* lege, *diversa.*

1133 Natura *cruentum*] Omnes MSS. *corruptum;* quod est ex glossa. Poëta scripsit *alienum,* v. 1117. 1122.

1166 *Intima pars* homini] Lege, *Intera pars.*

1169 Vertere in *utilitatem ad* ventum et frigora *semper*] Lege, *Vertere in utilitatem. Ad ventum et frigora partim.*

1186 Croci *contincta* colore] Bene omnes MSS. *contacta.*

1193 Duraque *inhorrebat rictum*] Omnes MSS. *in ore jacens rictu.*

1200 Aut etiam *multus* capitis] Lego, *multo.*

1202 *Huc* hominis totæ vires *corpusque* fluebat] *Hac,* Faber, recte. Sed heus tu, an *totum corpus* fluebat per nares? ὢ πόποι: meo periculo scribe, *vires* et vita *fluebat.* Ennius: *Vires vitaque corpus meum tunc deserit omne.*

1210 Metus *his incesserat* acer] Quidam MSS. *incusserat:* alii, *invaserat.* Cæcil. *Tanta huic* invasit *in corda Indulcitas.*

1218 *Noctibus* sæcla ferarum] MSS. *noctis.* vide lib. IV. v. 714.

1235 Ex aliis alios] Post h. v. pone vers. 1240. *Lanigeras tanquam pecudes, et bucera sæcla.* Ex Thucydide et Plutarcho in Pericle p. 311.

1257 Nec minimum partim ex agris ægroris in urbem] Bosius, optime; *Nec minimam partem ex agris ægror is in urbem.*

VARIÆ LECTIONES.

TABULA EDITIONUM

EX QUIBUS DESUMPTÆ SUNT

VARIÆ LECTIONES.

---

1 *Ferrandi, Brixiæ, sine anno.*
2 *Pauli Fridenperger Veronæ* 1486.
3 *Theodori de Ragazonibus Venetiis* 1495.
4 *Aldi Venetiis* 1500.

LIB. I.

Vers.
1 ÆNEADUM
— genitrix 1 2 3 4
10 simulas 2 3
11 genitabilis 1 4
13 nutum 1 2 3
— perculse 1 2 3. percul-sæ 4
14 fere 1 2 3
— persulcant 1. persul-tans 2
15 aranis 2 3
16 *vers. deest* 1 2 3 4
17 cupidæ 3
— quocunque 1 2 3
19 frondiferasque 1 2 3 4
20 inquutiens 1
23 dies 3
24 letum 1
25 studio 1 2
— scribendis 1 2 3 4
27 Memmiade 1
28 noluisti 2
30 munera 1 3 4. mone-ra 2
33 bellifera 2 3
— munera 1 2 3 4
35 reficit 1 2 3. refficit 4
— devictus 1 2 3 4
36 ira 2
— cereti 2 3
38 atque 2 3
41 Rhomanis 2 3
42 eos 2 3
43 nec 1 2 3 4
44 deesse 4. desse 1 2 3
57 ad 62 1 2 3
45 ad 56 1 2 3
— Memmius 1 2 3 4
47 ne 1 2 3 4
48 contempa 2 3
52 perempta 1 2 3 4
— resolvit 2 3 4
62 pro meritis 1 2 3 4
65 relligionibus 2 3
67 gnarus 1 2 3 4
— collere 2 3
68 absistere 2 3 4
69 neque 1 2 3 4
71 Irritat virtutem 1. In-ritat virtutem 2 3 4
72 cuperet 2 3
75 omnem 1 2 3
78 Quantum 1 2 3 4
83 indugredi 1 2 3 4
— quin 4
— illa 1 2 3 4
85 triviæ 2
— ad virginis 1 2 3
86 Iphianesseo 1. Iphia-nessaio 2 3
87 qui 2 3. Quæ 4
90 ut 3
93 terrai 2 3
95 donaret 2 3 4
102 Malorum tantum rel-ligio potuit suadere 2
103 quo quis 2 3
— natum 2 3
105 æternum 2
108 merito: jam certum 2. meritoriam certum 3. merito: nam cer-tum 4
119 ex licone 2 3
120 hominum *deest* 2
123 permaneant 1
125 exortum 1
— hymeti 1
126 effundere 1 2 3 4
127 Cœpisset 2 3 4. ce-pisset 1
130 gerantur 1 2 3 4
131 tunc 1
135 ut 1 3
— coronam 2
136 ampectitur 2 3
137 animus 1 2 3 4
142 efferre 1 2
144 Querentem 1
147 timorem 1. temerem 2
150 Principium cuj. hinc 1 2 3. cuj. prin. 4
156 nihil 1 2 3
159 1 2 3 4 } mututa ver-
156 1 2 3 4 } suum serie
157 *vers. deest* 1 2 3
158 *vers. deest* 1 2 3
160 fient 1
161 nihil 1 2 3

162 terra *deest* 3
165 tenerent 1 2 3 4
166 idem 1 2 3
170 quæque 1 2 3 4
— creantur 2 3 4
176 suadente 1. suadere 2 3
177 qui 1 2 3
182 alicujus 4
188 terra exortaque 1
189 nihil 1 2 3
191 crescentesque 1 2 3
— posset 2 3
193 accedi 3
197 multi 3
203 serula 1
204 materie 3
— quæ 2 3
205 posset 1
206 nihil—nihilo 1 2 3
207 quæ 2 3
— creata 4
208 proferier 1
216 quæque 1 4. queque 2 3
221 patere 2 3
— dissidium 4
222 Quod 1 4. Quid 2 3
223 obeat 4
227 peremit 1. premit 2 3
229 Reducit 1 2 3. et 1 2 3 4
— reductum 1 2 3
231 ingenii 2 3. ingeniti 4
234 consumpsisse 1 2 3. consumpse 4
240 nec 1 2 3. *pro* nisi
241 nexus 1 2 3 4
— indupedita 1 2 3 4
242 Tractus 1 2 3 4
243 quorum 1 2 3 4
247 actis 2 3 4
248 pretextura 1. prætextura 2 3 4
— retexta 4
250 Dissidio 4
255 Hic 1 2 3
256 puerum 1 2 3
258 per pinguia 4
263 Hanc 2 3
264 aliud 1 2 3
265 nec 1 2 3. *pro* nisi
— adjuta 1 4. ad vita 2 3
266 agesis 1 4. age sis 2 3
— nil 4. *pro* non
267 genita 2 3 4
— nihil 1 2 3. nihilum 4
272 portus 1 2 3
273 aufert 2 3
275 magnos 3 4
280 Vertunt 2 3
282 Et 1. ut 2 3 4
283 quem 1 2 3
285 coniciens 1. conitiens 2 3
288 incurrit 1 2 3 4
290 quicquam 1 3 4. quicunque 2
292 cum flumen 1 2 3
293 tendunt 1 2
— ruitque 1
295 rapidique 1 2 3 4
— rotanti 1 2 3 4
297 et 1 2 3 4
299 Cum 1. Qum 2 3. Quin 4
302 canere 1
303 corpora 1 2 3
307 Uvestunt 2. Suvestunt 3
— candenti sole 4
— se arescunt 1 2. se rescunt 3
308 ac 1 2 3
— presens erit 1. pesens erit 2. præcesserit 3
309 æstus 4
310 dispargitur 2 3
312 multum 1 2 3 4
314 Stillicidiique 1 2 3
317 æna 1. harena 2. hahena 3
321 corporea 3
322 Invidia 2
— predusit 2. preduxit 3
327 impendunt 1
328 quoquæ 1. queque 2 3. quæque 4
— posset 2 3 4
330 corpora 3
332 cognosce 1
333 sine 2 3
341 ad *pro* ac 1
350 fluent 2 3
357 sint *deest* 1 2 3
— qua *deest* 2 3
359 violemus 2 3
362 corporum 1 2 3
— pondere 2 3
363 corporum 1 2 3 4
367 aut 1 2 3
— corporum 1 2 3 4
— inesse 2 3 4
371 vere 1 2 3
372 fugiunt 1
373 natentibus 2. natantibus 3
375 cædentes 1
377 sunt 1
381 Quæ 1 2 3. qui 4
— poterant 1 2 3
— quo *pro* cum 1 2 3 4
384 initum 4
385 concurso 1 2 3 4
386 Sic 2 3
387 flat 1 2 3. fiat 4
388 densantibus 2 3 4
390 compleri 1 2 3 4
— quisque 1 2 3
394 quo 1 2 3
395 constet 1
396 densarier 1 3 4. condensarier 2
397 nam *pro* jam 2 3
398 se *deest* 1 2 3 4
— aurum *pro* unum 2
402 quidem 3 4
— contradere 1 2 3 4
405 caves 2 3
406 tectis 2
411 nisi 3 4
— pugnaris 1
— recesseris 1 2 3 4
412 Hic 2 3
413 e *pro* de 1 2 3 4
419 ut *pro* jam 1 2 3
421 constitit in rebus 1 2 3 4
423 dedicat 1 3 4. deducat 2
424 cui 1 2 3 4
426 animos 1 2 3 4
— quoquam 1 2 3
428 quaquam 1 2 4. quiquam 3
429 quoquam 1 2
433 Quo 1 2
434 ad *pro* id 2
435 agmine 1 2
437 corporis 3
441 haud *pro* aut 1
442 debebat 2
443 possunt 1 2
445 nec *pro* nisi 1 2 3
446 *Deest versus* 2
454 Pandas 1
— signis 1 2 3 4
— liquorum 2 3
— aquarum 1 2 3 4
456 paupertas } 1 2 3 4
457 libertas }
458 habituque 1
461 consequitur qum 3
466 Trovigenas 2 3
— ut *pro* cum 1 2 3 4
467 contra 1 2 3. cuncta 4. *pro* esse
470 terris 1 2 3 4
477 Trojanus 2 3
479 possit 2 3
480 neque *pro* nec 1 2 3 4
481 luere 1. duere 2. dure 3
— constet 1
483 corporum—geruntur 1 2 3
487 evincunt 2 3 4

487 corpora 2 3
— domum 2 3
488 forsitan 1 2 3. fors ita 4
491 ad *pro* ac 1 2 3
492 ferro 2 3. fere 4
— ferventi 1 2 3
493 Tum labefactatus 1 2 3 4
494 acris 1 4
496 utcunque 1. utrinque 2 3
499 rara 2 3 4
500 Cognita de 1 2 3 4
501 et *pro* ea 1 2 3 4
506 Corporum 1 2 3
508 quocunque vocat 2 3
509 eo 3
510 ut quaque 2 3
512 genitus 1 2 3
— inanes 2 3. inane 4
517 nec *pro* nisi 1 2 3
518 tectum 4
520 essent 2
521 nihil est 1 2 3
— vocaret 1
522 nec 1 2 3
— concta 2 3
— certa 1 2 3
523 esse 2 3
525 alterius 3
526 Distinctum 1 2 3 4
— naniter 2 3
527 certa 1 2 3
528 plena—inani 1 2 3
529 ictu 2 3
531 queant 1 2 3
— labore 2 3
535 nec *pro* neque 2 3 4
536 conficiantur 2 3
537 quo 1 2 3 4
— quæcunque 2 3
541 nec 1 2 3
543 nihilo—quæsita 1 2 3 4
546 corpora 2 3
548 suppectitet 2 3
552 nullum 2 3 4
553 materiæque 1 2 3. materiesque 4
554 reducta 1 2 3 4
556 finis 1. finem 2 3 4
559 Infinita 1 2 3
— omne 4
561 Reliquo id nunquam 2 3. id rel. nunq. 4
564 At 2 3
568 fiunt 1 2 3 4
569 quæque 1 2 3 4
— generantur 2 3
570 semel 1 2 3 4
571 Ac concta 2 3

576 condensio 1
577 *versus septem* 629 — 635 1 2 3 4
579 crescendis 1
— tenendi 1 2 3 4
582 communicatur 2 3
— quando *pro* quin 1 2 3
584 ostendunt 1 2 3 4
— corpore 1 2 3 4
585 immutabiles 1. immobiles 2 3
587 commitari 2 3
588 constat 1
590 herens 1 2 3. hærens 4
591 posset 2 3 4
593 quoniam est 1 2 3 4
— quodque 1 2 3 4
594 Corporum illius quod nostri 1 2 3. corporis i. q. n. 4
597 Per secretum 2 3. per se concretum 4
— post hæc 1 2 3
598 alternis 4
— sunt 1 2 3 4
— pars *deest* 1 2 3 4
600 augmine 4
— natura 2 3
— corporum 1. incorporum 2 3
601 nequeant 2 3
602 æreas 1. ærens 2 3
— unde queant 1 4. unde queat 2 3
— nulla 2 3 4
605 illorum 1 2 3
607 tam *pro* jam 1
612 præfinet 1 4. prefiniet 2 3
613 minimam 3
— esset 1 2 3 4
614 nil *pro* non 1 2 3 4
— distet 1 2 3 4
— funditur 2 3
617 Quod 1 2 3 4
— non 2 3
— natura 1
620 constant 1 2 3
622 si *pro* ni 1 2 3 4
625 nullis 1 2 3 4
627 pondere 2 3
628 quas 1 2 3 4
629—635 *verss. abs.* 1 2 3 4
639 scoteinos *pro* init 2 3
— quiti 2 3
640 Clarius *pro* clarus ob 1 2 3 4
— obscurans 4
— manos 2 3
641 grais 1. graiis 2 3 4
644 bella 1 2 3

645 furata 2 3
651 conjunctis 4
652 disjectisque separatis 1. disjectisque superatis 2 3. disjectis seque paratis 4
653 quo 4
654 nec dum 4
655 tantaque et accensis 1. tantaque accensis 2 3
— esset 2 3
656 Id quoque 1 2 3 4
658 cernant 4
— contria 2
— musæ 1. inesse 2 3 4
659 fugiant 1 2 3 4
— et *deest* 1 2 3 4
660 ulla 1. ula 2. nec una 3
661 exemptum 1 2 3 4
— inane 1 2 3 4
663 nihil 1 2 3
— raptum 1 2 3
666 una 1 2 3
667 in cœtus 1 2 3 4
— stringi 2 3 4
— mussareque 1. massareque 2 3 4
668 nulla 1 2 3. una 4
— pararent 4
669 Occidit 2 3
671 mutuatum 1 2 3
672 more 1
673 olis 1. ollis 2 3 4
675 nihilo 2 3
681 descendere 1 2 3 4
682 alio 1 2 3 4
683 tantum 1 2 3 4
684 crearet 1 2 3 4
688 similata 1 2 3 4
— ulli 1 2 3 4
689 posset 1 2 3 4
691 si quæ rem 1. sequi rem 2 3. sequi res 4
— rem 4
— esse *deest* 1 2 3. sentire 4
692 rem 2 3. *pro* rerum
— nec *pro* nisi 2 3
693 hoc 4
— perdelirus 1 2 3
696 qui 1 2 3 4
700 quod 1 2 3 4
701 qui 1 2 3 4
702 tollant 2 3
703 velut 2 3
705 neque 1 2 3. *pro* æqua
— neque ignem neque aera neque humorem principia esse 1 2 3
709 constituerunt 1. constituerem 2
710 ipsam 2. ipsas 3 4

710 terramque 1
716 omnia 2. animo 3
717 eum pris 2. eum patris 3
720 littus 1 2 3 4
722 terrarum 1 2 3 4
725 ut *deest* 1 2 3 4
726 ferant 3 4
— flamam 2
— cursum 2
727 videntur 1 2 3 4
737 bone 4
— divinitis 3
— inveniente 1
740 tripodis 1 2 3
— ex *deest* 1 2 3 4
— lauro 2 3
743 Primumque 2 3
747 Denique 1 2 3
— et 2 3
748 facient 1 2 3
749 nimirum 2 3
— quivit 1 2 3
752 posset 2 3
— quæ 1 2
754 quoniam 1 2 3 4
756 ut qui 1 2 3 4
758 vigescere 1 2 3
759 verum 1
— jam *deest* 1
— habebis 1 2 3 4
761 sibi *deest* 2 3
— qua re 2 3
762 coacta 1 2 3 4
765 omnes 2 3 4
768 Æternis 1 2 3
772 et *pro* ut 1
774 animas 1 2 3. animam 4
— cum 1 2 3 4
— ist 2 3
775 quisque 1 2 3
— incentum 1
— incœtum 2 3 4
— acerni 2 3
776 ostendit 1 2 3
777 et quodam 1 2 3 4
779 cecam, cæramque 1
780 Demineat 1. Denumerot 2 3. De numero 4
782 Quando 1 2 3
785 igni 1 2 3
— in terram 1 2 3
787 ne 1
— cessere 2 3
— hoc 1
788 A cœlo 1 2 3 4
789 facto 1 2 3
796 usquam 1 2 3 4
801 auram 1 2 3 4
803 Ac *pro* At 1 2 3
803 auram 1 2 3 4
806 tale 2 3. tabes 4
— vacilent 1. facillent 2 3. focillant 4
808 ne 4
— possint 1 2 3 4
810 Adjuverint 2 3
— tempore 2 3 4
814 multimodis 1 2 3 4
819 sese 1 2 3
820 nam 1 2 3
823 Quando 1 2 3
— nostris, *deest* 2 3
824 bellis 2 3
825 Quin 2 3
— se se 1 2 3
— vorsus 2 3 4
827 elementaque uni 1
828 Atque 2 3
829 inde 2 3
830 annexagoræ 1
homœomerian 1 2 3. ὁμοιομερίαν 4
834 Principio 1 2 3 4
835 de 1 2 3
836 et sic de
839 nucis 2 3
840 terrai 2. terra 3
841 Ignibus exiguis 1. Ignibus ex ignis 2. Igni ex ignis 3. ignem ex ignibus 4
844 inesse 1 2 3
846 illis 1 2 3
— jura 1 2. vir in 3
— quod 1 2. quem 3
847 imbecilia 1
852 efficiat 1 2
— centibus 1. cœtibus 2 3 4
853 sanguis 1 2. sanguinis 3 4
— omoios 1. omos 2. ad nos 3 4
856 cuncta 1 2 3
861 *vers. deest* 1 2 3 4
862 sine cibo 1 2 3
867 saniæque 1. sanisque 2 3
— mixta 1 2 3
869 terram 1 2 3
873 constant 2 3
— Præterea tellus } 1 2
— Ex alienigenis } 3 4
874 copia quædam latitandi 2 3
875 et *pro* ut 2 3
877 plurima 1 2 3 4
880 minacis 1. minacis (minutas) 2 3
882 aliquid 1 2 3 4
883 lapidem in 1 2 3 4
884 herbis 1 2 3
886 quales—ubere 1 2 3 4
887 sic licet 4
— fricatis 1. fimatis 2 3
889 et terram 1 2 3 4
898 fulgere 2 3
899 Donec cohorto fulserunt fulgure flammæ 1
— Donec coorto fulserunt flamæ fulgore 2 3
— Donec fluxerunt flammæ fulgore coorto 4
901 arboris 2 3
902 tum 4
— fluxere 2 3 4
903 facta 1 2 3 4
904 lumen ullum celarier 1
908 contingantur 1 2 3 4
920 aude 2 3
921 Hæc *pro* Nec 1
922 percursit 2 3
924 indistinctus 2 3
930 decet 2 3
931 animum 1 2 3 4
— modis 1
934 quod 1
943 ideoque 2 3 4
949 cuncta 3
952 Hunc 3
— summa 1 2 3 4
— audi quæ nam 1 2 3 4
953 nec si te 1. nec sic 2 3 4
— volvamus 1
954 quicquid 2 3
— gerantur 1. geratur 2 3 4
956 paceat 2 3. patefiat 4
— vel *deest* 1 2 3 4
961 Quod 1 2 3 4
962 fatendum 1 2 3 4
965 quam 2 3
— locum *deest* 2 3
— possedit 1 2 3 4
968 est *deest* 3
— procurat 1. percurrat 2 3 4
970 Invalidis 1 2 3 4
contortim 3
971 Quod 1 2 3
— majus 1 2 3 4
975 exempto 4
976 prebeat 1 2. præbeat 3
— efficiatque 1 2 3 4
977 quo *deest* 3
978 a 1 2 3. in 4
— fine 1 2 3 4
— profectum 1 2 3 4
979 obitumque 2 3

980 cœlo 1
986 confluxit 1 2 3
987 geri 1 2 3 4
989 ibi 2 3 4
992 unum 4
993 quare 2 3
— possent 1 2 3
995 infernaque 1 2 3
996 cito 2 3
997 res rem 1 4. res jam 2 3
1002 fulmina 1. flumine 2
1003 possunt 1 2 3 4
1004 in remanendo 1 3 4. in remeando 2
1008 inane 1 2 3
1009 nunc *pro* inane 2 3
1010 alterius 1 2 3
1011 terminat 1 2 3 4
1012 simplici 1 2 3
— e 1 2 3
— et *deest* 1 2 3 4
— tamen 1 2 3 4
1013 neque 1 2 3 4
1016 coitu 2 3 4
1021 suo neque 1 2 3. nec quæque 4
1023 multa modis 1 2 3 4
1027 Qualibet 2 3
1031 Integerent 1 2 3
1032 tota 2 3
— movet 1 2 3 4
— summa qua 1 2 3 4
— genus 2 3
1033 floreant 1. florent 4
— vivunt 4
1035 subiri 2 3
1036 reparare 1 2 3
— quæque 1 2 4
1039 defficit 2 3
1040 aliqua ratione 1 2 3 4
1041 possunt 1 2 3 4
1042 omne 2 3
quæ cum est 2 3
1043 possint 1
1045 Inter 2 3
1046 Principium 1 2 3 4
1051 fugæ 1. fuga 2 3
1054 æternis 2. aternis 3. alternis 4
1055 sunt 1
— cuxa 2 3
1057 rursum 1 2 3
1058 intereaque 1 2 3
— requiesse reposta 4
1060 supra 1 2 3. cuncta 4
1066 diebus 1 2 3 4
1067 anus 3
— parturit error 4
1068 amplexu 1. amplexis quod hebent 4
1069 Jam *pro* Nam 2 3 4
1070 denique 1 2 3. et denique 4
— in omni 4
— jam *deest* 4
— medium sit *deest* 1 2 3
1071 hac potius } *deest* 1 2 3
— causa }
1072 ratione 1 2 3
— manere *deest* 1 2 3
1073 in *pro* inane 1
— vocamus *deest* 1
1074 concedere 1 2 3 4
— oportet *deest* 1 2 3
1075 erunt 1
1076 convenir 1. convener 2. convenere 3
1077 in *deest* 1 2 3
1078 ullis 1 2 4. ullius 3
1080 Hanc 2. Hac 3
1081 concilium 1 2 3 4
1082 quoniam 1 2 3 4
1084 magnasque 1 2 3 4
1086 artus 2. artus in 3
1087 differier 1. disserier 2 3
1088 *vers. deest* 2 3
1089 flamma 1
— pasti 1 2 3
1090 sibi 1 2 3 4
— omnis *pro* ignes 1 2 3 4
1091 *vers. deest* 1 2 3 4
1092 fumos 1
1093 cives 1. cines 2 3. quodque cibatur 4
1094 *vers. deest* 1 2 3 4
1095 volucri 1 2 3 4
1096 Diffugant 1
1098 penetralia 1 2 3 4
1100 rerum 1 2 3 4
1101 habeant 1
1102 Temporum 1 2 3
1104 quecunque 2 3
— prima 2 3
— corpore 4
— desse 1. deesse 2 3 4
1107 perductus 1 2 3 4
1108 Neque 2 3. Æque 4
— nec *pro* non 1 2 3 4
1109 quando 2 3
1110 accedent 1 2 3 4

Lib. II.

3 quempiam 1 2 3 4
7 nihil 1 2 3
— bone 2 3 4
10 pallantis 1. *versus deest* 2 3
11 Errare 1 2 3
15 Qualibet 2 3
16 quocunque est 1
16 videtis 1 2 3 4
17 nec *pro* nisi 2 3
— qui 1 2 3. cui 4
21 cunque 1 2 3 4
23 requiret 2 3 4
27 fulgens 4
— renidens 4
28 citaræ 1. cytharææ 2 3
— liqueat 1. laqueat 2 3
— reboantia 1 2 3
29 cum tamen 1 2 3 4
— alcæ 2 3
36 Lacteris 1 2 3
— jacteris 4
— se *deest* 2 3
— in plebeia 4
37 gere 2 3
38 nec 1 2 3 4
40 fore 1
— puer 2 3
42 *versus deest* 1 2 3 4
— *duo versus* a "Subsidiis" ad "animatas" 1 2 3
43 cum 1 2 3 4
— tumefactæ 1 2 3. tumefacto 4
44 Effugiant 1 2 3 4
45 tempus 1 2 3 4
46 ludibraque 2 3
47 Re vera quæ 1. Revera: quæ 2 3
— curasque 4
48 armorum *deest* 2 3
52 quando 1 2 3
— omnis 1 2 3
— hæc 1 2 3
— potestas 1 2 3
63 quæque 1 2 3
— illis 2 3 4
68 qua 2 3
— terminus 2 3
72 agmine 2 3. augmina 4
73 et 1
78 traduntur 2 3
85 confluxere 1 2 3. cum fluxere 4
— ut uti 1 2 3
87 tergibus 1 2 3 4. tergo ibus 5
93 ostendit 1 2 3
— certa et 1 2 3 4
97 confulta 1. consulta 2 3 4
98 vexantur 1
100 convecta 1. connecta 2 3
— resultat 4
105 cætera 1 2 3 4
— longeque lateque 1
110 consonare 2 3
111 memoror 1 2 3

114 fundant 1 2 3. fundat 4
117 pugnas 1. pignas 2 3
120 conicere 1
124 mage ad hæc 4
130 undique 1 2 3 4
135 Letibus 2 3. *pro* ictibus
136 quæ *deest* 1 2 3
142 hic 3 4
147 profundens 2 3 4
151 quod sol diverberat 1 2 3 4
154 trahuntur 1 2 3
157 ne crescere mora est 1 2 3
159 connexa 1 4
160 procellere 1
164 *versus deest* 1 2 3
165 persectari 1 2 3
167 ignorari 2 3
168 reddi 1 2 3 4
169 moderate 1 2 3 4
171 Et jam 1 4. etiam 2 3
173 Et 1 2 3 4
— blanditum 1 2 3 4
— propaget 4
175 confingunt 1 2 3 4
— sed in *deest* 1 2 3 4
181 qua quæ 1. quamque 2 3. quanquam 4
— hæc sint 1 2 3. hæc sunt 4
183 expediamus 1
186 meari 1 2 3
187 de in timeo 1. dem timeo 2. dent timeo 3 4
188 agmina 2
189 itidem 2 3
190 ferant 4
193 subjecta 1 2 3 4
197 quo magis 1 2 3 4
— urgimus alta 1 3. altu 2. alte 4
198 multa 2 3
— altu egere 1. egere altu 2 3
199 cupido 2 3
— removet 1 2 3 4
203 quoque debent flammæ 1 2 3
205 inest 2 3
— ducere 1 2 3
206 sub lunæ 2 3
213 Terras versosque 2
216 habemus 1 2 3
219 depellere 1 2 3. se pellere 4
220 minimum 1 2 3 4
222 Imbres ut 1 2 3
225 credat 4
227 ex supero 1. exupero 2 3
— plagis 1 2 3 4
228 possit 1 2 3
— mores 4
229 recedat 2 3
230 aerea 2
233 aut 1
234 exuperatæ 1 2 3 4
237 Quam 1. Qum 2 3
238 quia propter 2 3
240 potuerunt 1 2 3
241 gerat 1 2 3 4
243 inclinare 1 2 3 4
246 Nam 1
247 inest 1 2 3
248 e supero 4
— quo 4
251 motu 1
253 ne 2 3
255 nec 1
257 voluptas 1 2 3 4
258 quæque 2 3
— voluntas 1 4
261 sua vique 1. suavique 2 3
265 habet 1 2 3
269 initium 1 2 3
276 Donec eam 1 4. Donec causa 2 3
277 vis 1 2 3
— extima 1 4. extrema 2 3
278 Fallat 1 2 3. pellat 4. cogat 1 2 3 4
279 rapi 4
— injector 1 2 3
283 residet 1 2 3
286 est *deest* 2 3
287 nihil 1 2 3
294 fultum quam 1 2 3 4
296 nec 2 3 4
299 post hæc 1 2 3 4
300 consuerint 1 2 3 4
301 crescunt 2
— vique 1 2 3
305 in omnes 1. partis in omnes 2 3
312 absentibus 2 3
313 ipsum 1 2 3. ipsos 4
314 qua 4
— asurpere 1 2 3. serpere 4
315 possumus 3. possemus 4
316 deducta 1 2 3
318 repetant 1. raptant 2 3 4
319 Immutant 2 3
— geminantes 2 3
320 coruscant 1. croniscant 2 3 4
322 candore 2 3
325 et 326 *versus desunt* 1 2 3 4
327 ubi 1 2 3
328 renitescit 1 2 3
329 clamorem quoque 2 3
325 et 326 versus in 1 2 3 4
332 videntur 1
335 figuræ 2 3
336 quo 1 2 3
341 simili affectu 2 3
345 circum ipsas 2 3. ipsos circum 4
346 qua pervogant 2 3
347 Quorum 1 2 3 4
351 vota 1. voca 2 3. voce 4
— cluire 2 3
356 Non quit 1. Nam quid 2 3
359 remisit 2 3
363 evertere 1
365 animum 1 2 3 4
— curamque 2 3 4
368 notunt 2 3
369 Balatum 2 3 4
370 feri 1 2 3 4
372 Quicquam 1. Quidque 2 3
— in *deest* 1 2 3 4
— se *deest* 2 3
373 Quando 1 2 3 4
376 lavit 4
381 jam *deest* 1 2 3 4
382 penetralius 1 4. penetrabilius 2 3
383 et *pro* e 1 2 3
— artus 2 3
384 eam 2 3. jam 4
385 et 4
— figuræ 2 3
387 hic *deest* 1 2 3
388 ac 2 3
392 ac 1
— olivom 1. olivam 2 3
393 aut magis hamatis inter se plicatis }
394 aut, quia etc. } 2 3
395 tam *deest* 2 3
— diducta 1
400 fecimus 2 3
402 agnoscis 2 3
406 Prætereaque 2 3 4
412 musata 1. musæ 2 3
— organicaque 2 3
413 Nobilibus 1 2 3 4
414 penetrale 2 3
421 cœli 1 2 3
422 cunque 1 2 3 4
— videntur 1 2 3

423 aut 1 2 3
— principali 2 3
— leviore 1 2 3
424 Aut 1 2 3
— constant 1
426 rara *pro* jam 2 3
427 uncaque 1
428 an gelus 1
— æque 2 3
429 possint 1 2 3 4
430 vinique 1 2 3 4
432 tentata 1 2 3 4
433 Corpore 2 3
435 Corpore 2 3
— esse 1 2 3
437 gradiens 1 2 3. ingrediens 4
— venere 2 3
438 offensa 1 2 3 4
— confundunt 1 2 3 4
440 jam *deest* 2 3
— corpore 2 3
441 atque 1 2 3 4
442 ædere 2 3. lædere 4
445 esse *deest* 2 3
446 ramos 1. ramis 2 3. per ramos 4
447 nam 1
449 dura 1 2 3
450 quæque 1 2 3
— voce ferantur 1 2 3
451 quidem 1 2 3 4
— lenibus 1
452 fluvido 2 3
— *Versus* “ Namque ” etc. 1 2 3 4
454 perculsus 1 2 3 4
— in *deest* 1 2 3
456 Affugere 1 2 3. effugere 4
457 omnia 1 2 3 4
459 Pangere 1 2 3
— possunt 1 2 3
460 quodcunque 1 2 3 4
461 Sensibus 1 2 3 4
464 id *deest* 1 2 3 4
— cuiquam 2 3 4
466 e *pro* at 1 2 3 4
— admixta 1 2 3 4
— dolore 2 3. volare 4
467 retinere 1 2 3 4
— necessum 1 2 3 4
468 est 2 3
— squalido 1
470 quod 1 4. quid 2 3
473 dulcis 1 2 3 4
475 Inquit 1. Nequit 2 3. liquit 4
— superatæ 1. separare 2 3. terri supera 4
476 horrescere 2 3 4
— possint 1 2 3 4
478 ducat 1 2 3 4
479 Finitas 2 3 4
— rationes 1 2 3 4
481 debebant 2 3
— corporum 1 2 3
— actu 1
482 Nam quod 4
— cujusvis in 1 2 3 4
484 fateamur 1. fatemur 2 3. fateor 4
487 transmutas 1 2 3
488 Omnimodo 1 2 3 4
489 Formarum 1 2 3 4
490 vales 1 2 3
491 492 493 *verss. desunt* 1 2 3 4
494 formarum 1 2 3 4
— corporum 1 2 3
498 probare 1 2 3
500 tecta 1 2 3 4
— et *deest* 1 2 3 4
501 rident 1 2 3 4
502 Sed nova si 1 2 3 4
503 Smyrnæ 1 2 3 4
509 retroque ut acrius 1 2 3
511 cerca 2. circa 3
— et *deest* 1 2 3 4
513 Materiem 1 2 3 4
— infinitis 1 2 3
516 Omnis 1 2 3 4. *pro* Finit
517 utrasque 1 2 3
520 infensa 1 4. infenssa 2 3
522 ducat 4
524 clueret 1. eluere 2 3
— enim 2 3
527 probam 2 3
528 *vers. deest* 1 2 3
533 magis 1 2 3 4
534 *vers. deest* 2 3
537 anguimanus 1 2 3 4
541 quam lubet 1
552 ventisque 4
553 carinas 1 2 3 4
554 consasque 2 3
555 plaustra 1 2 3
559 rident 4
— pellantia 1
561 omnem 2 3
569 seperare 1
— itaque 1 2 3
575 rictalia 2 3
576 superant urnæ 4. vigor 1 2 3
579 Quare 2 3
583 Nihil 1 2 3
— videtur 1 2 3 4
586 quæcunque 1 2 3. quo quisque 4
587 plurima 1 2 3 4
590 frigora 1 2 3 4
591 removent 2 3
596 fluvios 1 2 3 4
601 Sedibus 1 2 3 4
603 consistere 4
604 quod 1 2 3 4
613 orbes 1 2 3 4
615 sunt 1 2 3 4
620 Ephrigio 1
— cana 2 3
623 Convertere 3
626 omnia mirum 1 2 3 4
627 vinguntque 2. vincuntque 3. vinciuntque 4
628 imbrantes 2 3
— caterva 2
629 armati 1
— græci 1 2 3
630 sorte 4
— catervas 1 2. caterva 3. catervæ 4
631 freti 1 2 3 4
— et *deest* 1 2 3 4
650 neque 1 2 3 4
652 Et 1 2 3 4
655 numine 1 2 3 4
658 vera tamen ipse 1 2 3. vera tamen haud sit 4
661 eodem sub 1 2 3
663 retinente 1 2 3
— parente 1 2 3
664 mutantur 2 3
667 Hinc porro quemvis 1 2 3 4
— animantum 4
— ima 1. una 2 3. unum 4
672 Simul 2. illis 4
— hæc in corpore 1 2 3 4
675 cumsimili 3
676 igitur 1 2 3 4
677 Corpora 1 2 3 4
678 et color 1 2 3
680 679 1 2 3 4. *mutata versuum serie*
679 dolore 1 2 3. adolent 4
680 contingere 1 2 3 4
— porro 4
683 sursum 1 2 3. rursum 4
— qua 2 3. qua non 4
687 Quando 1 2 3
691 Nam 1 2 3
— quo 1 2 3 4
— curat 1 2 3
695 vero *pro* rerum 4
— rerum *pro* longe 1 2 3 4
698 et 1 2 3 4

699 connecta 2 3
700 non 1
703 connecta 2 3
705 omnia parentis 1
706 nihil 1 2 3
710 arctus 1
711 descendunt 4
— convenientes 1 2 3. convenienteis 4
712 ac 1 2 3
715 quoquam 1 2 3 4
716 imitari 1 2 3 4
718 quædam 1 2 3 4
— disterminat 1 2 3. discriminat 4
720 cumque 1 2 3. cunque 4
722 quo 1 2 3 4
723 quod 1 2 3 4
724 tum 1 2 3
726 motusque 1 2 3. motusque et 4
727 Corpore 2 3
730 hæc alba ex albis 2 3. hæc ex albis alba 4
733 Huic *pro* Neve 1
— imbuta 1 2 3 4
740 numina 1 2 3 4
741 Despexere 1 2 3. dispexere 4
742 conjuncta 1 2 3 4
743 nostræ quoque menti 1 2 3 4
748 et omnis 1 2 3. in omni 4
752 Ne *pro* Nam 1
755 nihilum 1 2 3
756 principia 2 3
757 et 1 2 3
760 qualibus 1 2 3
— contineatur 2 3
762 exemplo 2 3 4
764 Marmorea 1 2. Marmores 3
— possunt 1 2 3 4
766 candenti e 4
768 ullius 2 3
769 Principio 2 3
770 cadens 2 3
772 possent 1 2 3 4
775 sint 2 3 4
778 imaque figura 1. unaque figura 2 3 4
784 quod 1 2 3 4
— esse 1 2
787 quod 4
— dicunt 4
— in licitu 1. inlicitu 2 3. inlicitum 4
— ut *deest* 1 2 3 4
790 Neque 1 2 3
— ea 1 2 3. se 4
792 pullo 4
— nigro nata 1 2 3 4
798 in ipso mutatur 1 2 3
799 percussis 2 3
802 alia 1 2 3
— clara sit rubro 1 2 3 4
803 quoddam 4
804 virgis 2 3
807 Que 2 3
808 Scire licet 1 2 3 4
— id *deest* 1 2 3 4
— putandum 1 2 3 4
812 tangit 1 2 3 4
813 sunt 1 2 3
814 nihil 2 3
— colore 1 2 3 4
822 pinnis 1 2 3 4
829 pœnitensque 2 3
— omni 4
830 distractum est 1 2 3. distrahitur 4
— dispenditur 2 3
832 distendunt 1. descendunt 2. descendant 3 4
834 concedas 2 3
840 notaque 1 4. nota quæ 2 3
841 ut 2
843 vapores 2 3
844 sterilla 3. sterilia 4
— et una 1 2. atque una 3. ac jejuna 4
845 proprium 1 2 3 4
846 blandum est acteque 1. blandumque stactæque 2 3
847 halat 1 4. alat 2 3
849 Quod 1 2 3 4
— ac possis 1 4. possis 2. hac possis 3
852 contrectansque 4
— contractus 1 2 3 4
— jure 3
853 eundem 1 2 3. tandem 4
857 et *deest* 1 2 3 4
858 quæcunque 1 2 3. quæque 4
— tamen 1 2 3 4
859 mollia 1 2 3 4
— fragrosa 1 2 3
— rara 4
860 sint 1 2 3 4
863 nihilum 1 2 3
865 insensibilibus 1 2
866 reputant 2 3
869 insensibilibus 2
— duco 4
871 putorem 1 2 3 4
— nata est 2 3
873 in idem 1 2 3 4
874 in frondes 1 2 3 4
877 in corpore 1 2 3 4
879 verticet 1 2
881 in *deest* 1 2 3
887 insensibilibus 1 2
— nasci 4
890 rebus 4
893 Sensile templo me 1. Sensibile templo me 2. Sensilia exemplo et me 3 4
— gigni dicere sensus 1 2 3 4
894 sensibile 2
896 nihil 2 3
897 sint 2 3 4
899 novare 1 2 3 4
901 sensibilibus 2
— qui 1 2 3 4
— sensibile 2
902 sueti 1 2 3 4
908 similis 1 2 3. simileis 4
— putarim 4
909 necesse est 1 2 3 4
910 alios 1 2 3 4
— omnis 1 2 3 4
912 Corporum 1 2 3
913 animantibus 1
— assimilentur 1 4. assimulentur 2 3
917 sint *deest* 1 2 3
918 eo coitu 1. eo retu 2. eo ortu 3. coitu 4
919 Nihil 2 3
— faciant 1
922 Sic itidem quæ sentimus sentire necesse 'st 1 2 3 4
— Per veneris res &c. *deest vers.*
923 demittunt 1 2 3 4
925 dum 2 3 4
— prætereast 4
928 Intempestivus 1 2 3 4
— quæ 1. quem 2 3
— putor 1 2 3 4
929 sensile 1 4. sensibilibus 2 3
931 ea 1 2 3 4
— mutabilitate 1 2 3 4
932 aliquo 1 2 3
— proditum 2 3
934 nec 1 2 3
935 quicquam commutari 1 2 3 4
936 Principio 1 2 3 4
937 Sensum 2 3
— læsam 1 2 3
— animantum 1 2 3 4
939 terraque 1 2 3
940 convenientes 1 2 3 4

941 omne tuentes 1 2 3 4
949 nodoso 1 2 3
950 cavas 1 2 3
954 Reliquias 1. Relique 2 3
956 quicquam 1 2 3 4
959 lumine 2 3
960 conjecta 1 2 3 4
961 sinet 1
965 remigrat 1 2 3
— sit 1
968 illis 4
971 Aut 2 3
— esse *deest* 2 3
— ulla 2
972 possunt 2 3 4
973 jam est 1 2 3 4
974 proprium 2 3
— auctum est 1 2 3 4
976 rotantibus 1
978 propono 1 2 3
— sunt 4
979 assimilata 1 4. assimulata 2 3
981 alii 1
982 deces 2 3
983 fit 1 2 4
984 dedita 2 3
985 non ex 1 2 3 4
— auctus 1 2 3 4
987 desertis 2
994 et *deest* 1 2 3 4
996 ducent 2 3
1001 Hæc si 3
—— interemit 1 2 3
—— ut res 1 2 3
1002 coctum 1 2. totum 3
1004 ita 1 2 3
—— mutantque 2 3
1006 earum 1 2 3
1009 putas 2 3
1012 Quando 1 2 3
1017 res 1 2 3 4
1018 ita 2 3
1019 vias—plagas 1 2 3
1023 vehementes 1 2 3
1025 quando 2 3
1026 crescet 2 3
1027 Nihil 1 2 3
—— neque 1 2 3 4
1028 Quod non paulatim 1 2 3 4
1029 Principio 1 2 3 4
1031 Lunai 1. Lunamque 2 3 4
1032 nunc si 1 2 3 4
—— essent 1 2 3 4
1033 si 1 2 3
1035 quo 1 2 3
—— clauderent 1 2 3
1036 nulli 4
1037 quam 1 2 3 4
1037 fessis 2
—— sociate 2
—— saciare 3
—— videndo 3
1041 videntur 1 2 3
1042 falsum est 1 2 3
1043 rationem 1 2 3 4
1045 tibi si 1. si tibi 2 3
—— mens velit usque 1
1046 tactus 1 2 3. tractus 4
—— libero quo volet ipse 1
—— l. q. velit ipse 2
—— liber quo velit ipse 3
—— liber quoquo velit ire 4
1048 superque 1 2 3
1049 ipsa 2 3
1054 volitant 2 3
1059 tenere 2 3
—— frustra quoque jacta 1 4. frustra que jacta 2 3
1060 coharrant 1. coartant 2 3. coarctarint 4
1061 ex ordine 1 2 3
1062 Terra 1 2 3
1065 cum 1 2 3
1068 geri 1 2 3 4
1071 vis 1 2 3
—— et *deest* 1 2 3
—— monet 1. movet 2 3 4
1072 quæ 1 2 3
1073 huc finit 2. huc sinit 3. hic sint 4
1077 gignantur 1 2 3
—— sola quæ 1 2 3
1078 Quando alio cujus siet 1. Quando cujus siet 2 3
1079 animantibus 4
—— judice 1
1080 Invenisse 1 2 3
1081 geminam 1 2 3
1087 hæc etiam *pro* his et tam 1 2 3 4
1087 hæc *deest* 1 2 3 4
1088 generatur in 1. generat in 2 3
—— abundans 1 2 3 4
1089 bone 4
1091 suum inter 3
—— omne a 4
—— dispergere 3. diis regere 4
1093 placido—ævo 1 2 3
—— multamque 1 2 3
1095 moderantur 2 3
1096 converteret 1 2 3
1098 inve 1 2 3 4
1099 et 4
1100 cum 2 3 4
1101 diserta 1
—— decedens 1 2 3
1102 quo 1 2 3 4
1107 contudit 4
1109 Apparet 1 2 3. Aptaret 4
1114 producunt 4
—— æthera 2
1115 Denique 1 2 3 4
—— perfice 1 2 3 4
1120 Hic 1 2 3 4
1121 hilari 1 2 3 4
—— ad auctum 1 2 3
1124 inditur 1 2
1125 et 2
1126 vestitur 2 3
1127 atque 1 2 3 4
—— recedere 1 2 3 4
1128 minus 2. *pro* manus
1129 Donec alescendi 1 2 3 4
1131 priorem 1
—— loquitur 3
1132 et *pro* est 1
—— amplius 1 2 3 4
—— adempto 1 2 3 4
1134 Plura modo 1 2 3 4
—— ætas et 1 2 3. *pro* et a se
1135 deditur 1 2 3
1136 pre quam 1 2 3. cum prælatos 4
1137 queant 1 2 3 4
1138 *vers. deest* 1 2 3. Quod satis est et quantum opus est 4
1140 æternis 4
1143 infesta 1 2 3 4
1147 Nec quicquam 1 2 3
—— perspiciuntur 3
1149 fracta est 1 2 3 4
1152 et 4
—— immortalia 1 2 3 4
1155 gemit 1
—— nil 1
1159 cuncta 3
1160 viribus 1 2 3
1161 feris 1 2. ferrint 3. seris 4
1162 parcunt 1. pareunt 2. pariunt 3 4
—— labore 1 2 3 4
1165 tempore 1 2 3
1166 Tristis item vetulæ viti sator atque fatigat 1. Tristis item vitilæ etc. 2. utilæ etc. 3. Tristis item vetulæ vitis sator æqua fatigat 4

1168 toleraret 1 3 4. coleraret 2
1169 molti modos 2. multi modus 3 4
1170 et 4. *pro* nec

LIB. III.

1 excollere 2
4 Ficta 1 2 3 4
6 invitare 2 3
— habeo 1 2 3
— itum herendo 2
7 Cygnus 2 3
8 et 1 2 3
9 es 1 2 3 4
11 libant 4
14 repit 2 3
15 Haud *deest* 1 2 3 4
19 nec 1 2 3 4
21 semper 1 2 3 4
— in nubibus 1 2 3. sine nubibus 4
22 Integer 1 2 3 4
— riget 1. ridit 2 3
24 delibat 1 2 3 4
— illo 2 3
26 quando 1 2. qui 3
28 ubi 1 2 3 4
29 at 2
— signatur a 1 2 3
30 patens 1 2 3 4
— retecta est 1 4. recta est 2. retorta est 3
31 quum 2 3
— cunctorum 2 3
33 alterno 1 2 3 4
— partita 2. perita 3
34 Quove 1 2 3 4
— res ex his 1 2 3 4
39 suffundans 1 2 3
— vigore 2 3
— ne 2 3. nec 4
40 reliquit 2 3 4
46 vetiti 4
— voluptas 3 4
47 causam 1 2 3
48 fugaci 2
52 manibusque divisque 1 2 3
55 homines 1 2 3 4
56 quid 2 3
— sint 4
58 Eliciuntur 1 2 3 4
— manere 1 3. manare 2
61 sceleris 1. sterilis 2. sederis 3
65 formæ 1 2 3. famæ 4
— et *deest* 1 2 3 4
66 videtur 1 2 3 4
69 Effugisse 1 2 3 4
— remotæ 1. remote 2. remosse 3 4
71 cæde 1 2 3 4
76 claro qui incedit 1 2 3 4
78 statim 1 2 3. status 4
81 moriente 2 3
82 habent 2 3 } hunc *pro*
83 habent 2 3 bis, } hunc *pro*
— naricula 2 3
— amiciai 1
84 pietate 1 2 3
— suadet 1 2 3 4
90 fugiuntque 1 2 3
91 Nunc 2 3
— tenebrisque 1
95 vocatum est 1 2 3
98 *vers. deest* 1 2 3. putaret 4
100 Utrum 2 3
102 sciet 1
103 posset 2 3. *pro* sæpe
104 Corpore 2 3
— illa 1 2 3
105 animis 1. animus 2
— pace 1
107 itaque 1 2 3 4
— ægrum 1 2 3 4
109 fit 1 2 3
111 spes 1
112 si 2 3
113 cum somno 1 2 3 4
— debita 1
114 honestum 1 2
119 harmonia 1 2 3
— interire 1 2 3
122 rursum 1 2 3 4
— calore 2 3
129 color 1
130 deseret 1
132 reddit 3. redit 4
— harmoniam 1 2 3
133 salto 1 2. saltem 3
— helyconi 1. heliconi 2
135 cum 2 3
139 et *deest* 2 3
143 mulcet 2 3
— imens 2. simens 3
147 una 1 2 3 4
151 urget 2 3
153 veniente 1 2 3. ve-menti 4
155 sudoresque ita pallo-remque 1 2 3 4
157 oculo 2 3
— sonare 1 2 3
160 vis *deest* 2. vi 3 4
161 Percussat 1 2. Percussas 3
— extra 2 3
169 rem 1 2. rem cum 3
171 offendis 1
— leti 1 2 3 4
180 per sutilem 1 2 3
182 possit 2 3
185 Ocivus 2 3
186 quorum 1 2 3 4
187 aut 2 3
189 In omne 1. In homne 2. Inomine 3
190 nomine 1 2 3
— fluitat 2
193 ictus 2 3 4
195 qui 2 3
197 papaveris 3 4
199 spicarumque 1 4. spiculorumque 2 3
200 Nulla 1 2 3 4
— per quam 1 2 3. quæque 4
201 ut 4
— mobilitate fruuntur 1 2 3 4
202 *vers. deest* 1. quæcunque 2 3 4
204 est *deest* 1 2 3
205 constans 2 3
207 et 4. *pro* O
208 oportune 2 3
209 dedicat 1 2 3 4
211 posset 2 3
214 Nihil 1 2 3
— libatum 1 2 3 4
215 nihil 1 2 3 4
218 nixam 1. vixam 2 3
223 defugit 1
226 Præterea 2 3 4
232 Hæc 1. *pro* Nec
234 aere 2 3
237 in cereum 1 2 3. in coetum 4
— moveri 1 2 3 4
241 quæ volutat 1 2 3 4
245 et 1 2 3 4. *pro* aut
— excrementis 1 2 3
246 quæ 1 2 3 4
247 scietur 2
250 Concutitur tum per sentes viscera iunt 1 2. vint 3. Concutitur per venas viscera vivunt 4
251 postremis 1 2 3 4
254 Permanere 1
— quando 1 2 3
255 ut *deest* 1 2 3 4
— defit 1 2 3 4
256 Diffugiunt 1
— culmas 1 2 3
257 quasi in summo 1. in summo 2. in somno quasi 3
259 se 1
260 habentem 1 2 3
264 sternere 2 3
266 multa ejus 1 2 3 4

267 visere 1 2 3
272 vitam 1. invitam 2 3. initum 4
— illis 2 3. illos 4
275 quicquam infra quicquam est 2 3. cuiquam est 4
278 animus 1 2 3
281 late 2 3
— quasi 1 2 3 4
282 comminatur 2 3
286 quidam 3
— ab 1 2 3 4
287 seorsum 2 3
288 deductaque 1 2 3
289 color 2 3
290 fruescet 1. fervescet 2. fervescit 3 4
— acrius 1 3. accius 2
292 Qua 1 2 3 4
— in *deest* 1 2 3 4
293 quocunque 1
294 fit qui 1 2 3
295 aera 1. aeria 2 3
296 effervescit 1 2 3 4
302 membri 2 3
304 minus 1 2 3
— nunquam 1 2 3
— parcit 2 3
305 Fumidas 1 2 3
— effundens 1 2 3
306 gelidis 1 2 3
— vaporis 1 2 3
307 utrasque 1 2 3
— sitas 2 3
310 Natura—animi 1 2 3 4
312 Quando 1 2 3
313 tenetur 2. terretur 3
320 video 1 4. vide 2 3
322 noctis 1 2 3
325 corpore 2
328 est 2 3
333 consorti fiunt vitæ 1 2 3. consortia fiunt vitæ 4
334 sibi quæque sine alterius vi 1 2 4. alterius in 3
335 stare 2 3. constare 4
339 aurare 2 3
341 a causa 1 2 3. ea causa 4
343 Dissidue 1. dissidium 4
— inter *pro* possunt 2 3 poterunt 4
345 corpus 1 2 3
346 Natura 2 3
347 in *deest* 1 2 3 4
— reposto 2 3
348 Dissidium 4
348 ut *deest* 1 2 3 4
351 refutat 1 2 3 4
353 nomicamus 2 3. nominicamus 4
355 affert 1
356 ipse 1
362 Difficile est 1 2 3 4
— ducat 1 2 3 4
370 rem 2 3
375 sint 4
376 et 1 2 3 4
378 permittere 2 3 4
383 sidere 1 2 3 4
384 neque 1 2 3 4
— arani 1 2 3
386 super ea 1 2 3. supera 4
— victam 1 2 3
389 repente situm 1 2 3
— cum suis cunque 2 3
390 prima 1 4
392 ciendo 1 2 3
394 sentificant 2 3. sentificent 4
395 quantis *pro* quam 1 2 3
— tantis *deest* 1 2 3
396 concussa recoire 1 2 3. concussare 4
399 nequid 1 2 3
400 exiguum 2. exigui 3 4
401 et *deest* 1 2 3
— arvas 3
404 cretum cæsis 1 2 3
407 ut 1 2. ac 3
408 cunctatatur 1
410 innata 1. juvata 2 3
411 Omnimodo 2 3
412 Et 1 2 3 4
413 non fiet 1 2 3 4
415 416 *verss. ordine mutato* 2 3 4
417 juncti 1 2 3 4
428 'st *deest* 1 2 3 4
434 geruntur 1 2 3 4
439 ac 1 2 3 4
440 ex omnibus 1 2 3
445 incohibescit 1 2 3 4
446 ut 1 2 3
448 infirmi 3
— tenereque 1 2 3
449 tenus 2 3. tempus 4
450 actas 2 3
451 auctor 1 2 3
— adest 1
— vis *deest* 1
454 delira 1 2 3
456 jam 1. *deest* 2 3. sic 4
459 ut *deest* 2 3
— falisci 1 4. fatisci 2 3
460 videmus 2 3
460 id 4
461 laborem 2 3 4
464 Quomodo 2
— corporum 1 2
— erret 1 2 3
465 animum 2
— dementes 3. dementia 4
— delataque 2
467 oculi 2 3
— vultuque 4
468 nec 1 2 3 4
471 fateare *deest* 2 3
474 quam 1 2 3
509 Et quoniam mentem sanari corpus ut egrum 1. corpus inani 2 3. corpus ægrum 4
510 Et pariter flecti medicina etc. 4
475 cor hominum 1 2 3 4
— penetrant 2
476 deditus 1 2 3
480 sequantur 2 3 4
482 Contrahere 2 3
486 Quando 2 3
— subito 1 2 3 4
488 ut 1
489 Dissipit 2 3
— extentatque 3
492 animam 1 2 3 4
— spumatis 2. spumantis 3. spumanti 4
493 ut *deest* 2 3
— fervescunt 1 4. frenescunt 2 3
— undæ 1 2 3 4
496 Eliciuntur 1 2 3 4
498 qua 1. qu 2. qum 3. cum 4
499 domi 2 3
501 reflexit 1 2 3 4
503 quis 2 3
— vacillans 1 2 3 4
506 Jactentur — laborent 1 2 3 4
507 eadem 1 2 3 4
510 medicinam 1 2 3
513 aliquid 1 2 3 4
— trahere 2 3
— hilum 1 2 4. hillum 3
514 quæcunque 2 3
— is ipsum 4
516 terra ferri 2 3
518 quod cum 2 3
521 ut edocui 4
522 rationis 1 2 3
523 cuncti 1
524 refutatur 1 2 3 4
525 terminus 2
530 atque animo 1 2 3 4
— hæc 1 2 3 4

534 adeo 1 2 3 4
— diducere 1
539 Quando 2 3
544 contracta suis e 1 2 3 4
551 ab 1 2 3 4
— nequeunt 1 2 3 4
552 linguntur 1 2
553 quid 3
554 nos *pro* vas 2 3
555 potius 1 2 3 4
— conjectius 1. connectivus 2 3
556 connexu corpus 1 2 3 4
557 innata 1
558 feruntur 1 2 3
562 avulsis 3 4
— radicibus 1 2 3 4
— illam 2 3
563 oculus ipse 1 2 3
564 videtur 1 2 3 4
568 dissolvere 2 3
— movebunt 4
570 aut 2 3
— movere 1 2 3 4
572 animam serit 1 2 3. serat 4
— sic 1 2 3 4
573 sic cohibere 2 3
— eos 1 2 3 4
574 venis 4
575 Quin 1
578 conjunctam est 2 3
580 Dissidium 4
— quando 2 3
— in 1 2 3 4
581 quando 2 3
— eà 1 2 3
— penitus sibique 2 3
582 Et manarit 2 3
583 putte 2. pute 3 4
584 sint 1
585 manant animæque 1 2 3
588 Dispercitam 2
590 enatet 1. enatat 2 3
591 Quando 2 3
594 595. *verss. desunt* 1 2 3
596 aut 4
— perhiberet 1 2 3 4
598 vitæ 1 2 3
— reprehendere 1 2 3 4
600 hoc 2 3
— conlabescunt 2 3 4
602 quando 2 3
— perdita 2 3 4
604 omne 1 4
608 accedere 1 2 3 4
609 locatum 1 2 3 4
610 imperti 2 3
610 sua sit 2. suasit 3
611 mortalis 2 3
612 tam 1 2 3 4
— conqueretur 2 3
614 *vers. deest* 1 2 3
616 imis 2 3 4
617 omnibus hæret 1 2 3 4
619 quicquam 1 4. quiquam 2 3
620 per 1 2 3. de 4
622 in *deest* 1 2 3 4
623 fulminibus 2 3
— solita 1 2 3
626 Quando 3 4
628 Possimus 2 3
— vocare 1 2 3. vacare 4
633 Auditum 1 2 3 4
636 presciderit 1 2 3 4
637 parentem 3
640 partem 2 3 4
— ullam 1 2 3 4
643 cadentes 2 3 4
645 Occidit 2 3
— quando 4
— *deest* tamen 1 2 3 4
647 similis 2 3 4
— cui 4
648 petescat 1 4. petestat 2. potestas 3
650 abstraxisse 1. abstrasse 2 3
653 prope jam 4. *deest* propter 3
655 vitalemque 1
657 minanti 1 2 3 4
658 cauda 1 2 3
— utrumque 1 2 3 4
659 multis 1 2
— discedere 1
660 incisa 1 4. aversa 2 3
661 volvere 1. volnera 2 3
663 volucris 1 2 3
670 mortalis 3
672 Cum 1
— *vers.* 678 1 2 3 4
674 tantopere animi est 1 2 3 4
— vitiata 4
675 omnium 1 2 3 4
676 longius 1 2 3 4
680 solita animi est 1 2 3
— innata 1
681 gignuntur 1. lumine 2. lumen 3 4
687 uti 2 3. solitas 2
691 Nam quæ 1 2 3. connexæ 4
692 quæque 2 3
693 Morbibus 2 3
694 subitis 1 2 3 4
695 videtur 2 3
696 silvas 1. solvos 2. solos 3. solas 4
698 Permanere 2 3
700 quique 1 2 3
701 pinant 2. primo 3
702 ergo 2 3. cavas 3
703 ducitur 1 2 3
705 est 1 2 3
— in *deest* 1 2 3
708 hic 2 3
710 tum 1 2 3
712 nec 1 2 3 4
715 aut 2 3
718 liquetur 2 3
719 cadera 2. cadere 3. cadavere 4
— recenti 2 3
— vivere 1 2 3 4
721 timidos 2 3
723 privasse 2 3
— si 1 2 3 4
— corpore 1 2 3 4
727 veneantur 3
728 ipsaque 2 3
729 quasi 1 2 3 4
731 suppeditant 4
— sunt 1 2 3 4
732 evolitant 1 2 3 4
733 et fine 1 2 3 4
734 animis contage fingitur 2 3. animus contagia 4
735 facile 1 2 3
736 atque 1 2 3
738 qui cum 1 2 3 4
740 convexe 1. connexere 2 3
— cum sensu 1 2 3
742 Seminum 2
— vulpes dolus 1 2 3 4
— cervos 1 2
745 generascunt 1 2 3 4
— ingenioque 1 4. ingemoque 2 3
747 quoque 1 2 3 4
754 agunt 2 3
760 Sic 1 2 3
— decent 2 3
— corpore 1
761 tamenque cure 1. tamen cure 2 3. tamen quæres 4
762 fit 3
763 764 *verss. mutato ordine* 1 2 3
763 æque 1 2 3 4
— quam doctus 1. quæ doctus 2 3 4
— equinis 2 3. equus sit 4
765 *vers. deest* 1 2 3
767 Confingent 4

767 sit 4
768 Mortale 2
— fore 1 2 3
— matura 1. natura 2 3 4
771 capitum 2 3
773 senectus 1 2 3 4
775 An 4
776 jam 1 2 3 4
— immortalia 3
779 Expectare 1 2 3
— immortalem 3
780 certare quæ properantur 1 2 3. eas properanter 4
784 contendat 3
787 ac *deest* 2 3
— quicquam 1 2 3 4
791 Quod 1 2 3
792 talabus 2. talibus 3
793 quamvis 3
794 manere 1 2 3 4
795 in *deest* 1 2 3 4
800 Conficiente 2 3
802 Constare 2 3
805 peremi 1. perhemni 2 3
806 salvas 1 2 3 4
— procellis 1
809 ad 2. et 3
— artus 1 2 3 4
810 partus 1 2 3 4
— et 1 2 3 4
814 figitur 1 2 3 4
815 igitur 1 2 3
— sit 1 2 3 4
816 Quod 1 2 3
817 Sicuti 1 2 3 4
818 diffugiant 1 2 3 4
820 829 *vers. desunt* 1 2 3
821 quoniam'st admistum 4. in *deest*
822 Re 4
824 Corruere 4
828 teneri 4
831 vitalibus 1 4. in talibus 2 3. 835 scilicet a vera, etc. 4
832 plena 4
834 qui 1 2 3 4
836 Propter 2 3
— egrit 1 2. egri 3
— morbi est 1 2 3
— cum 1 4. quum 2 3
— corpus egrotat 1 2 3 4
838 Maceret 1 2 3
839 male 1 2 3. malis 4
848 ni 1 2 3
— fuere 1 2 3 4
— utroque ad 1 2 3. utrorum ad 4
849 terra 2 3
851 Dissidium 4
— hæsimus 1 2 3 4
— 859 *vers.* 4
852 cum 1 4. qum 2 3
— tam 2 3
857 est 1 2 3 4
— quin 1. *deest* 2 3
— comptu 1 2 3 4
863 repentia 1 2 3. retinentia 4
— nostris 1 2 3. nobis 4
864 nihil 1 2 3
865 nec *deest* 1 2 3
— affigit 1 2 3
866 *vers. deest* 1 2 3
871 reprehendere 1 2 3 4
872 jacta est 1
873 De erunt 3
874 miser est 1 2 3. miser et 4
— quoi *deest* 1 2 3. quist 4
— futurus 4
875 cum 1 2 3 4
— cui 1 2 3 4
876 id 1 2 3 4
— mox 1 2 3
— esse 1 2 3 4
— prohibe 1. prohibe inde 2. inde 3. perinde 4
877 concibari 1
878 Nec 3
— in *deest* 1 2 3 4
— et *deest* 2 3
880 miseris 2 3
881 a 1 2 3
882 cum 1 2 3 4
883 indignarier 1 2 3 4
884 putes 1 2 3
886 nos in cerum 1 2 3
889 unde 1
891 justius 2 3. ipsius 4
892 Unius 2. Unus 3 4
894 miser et 2 3
— dividit 1 2 3 4
895 illum 1 2 3. hilum 4
898 videtur 2 3
899 Cui 1 2 3
— unius 2 3
900 nec *deest* 1 2 3. se 4
— utive 2 3
904 mole 4
905 in *deest* 1 2 3 4
906 obrutum 1 2 3
— certe 1
907 Atnuam 1. Atviam 2 3
909 Percipere 2 3
910 facti 1 2 3. fatis 4
— florentibus 1 2 3 4
911 misero misere 1 2 3
— demit 1 2 3
914 rerum super insit 1 2 3. insidet 4
— et 1 2 3
915 se 2 3
918 condis 2. conde 3
— privatis 2 3
— æger 1 2 3
919 cinefacti 2. temefacti 3
922 ob 2 3 4
— sic 2 3
925 Nec 2 3. Hæc 4
— distribuere 2 3
927 fluctus 1 2
930 torrat 1 2 3 4
932 requiret 1 2 3 4
933 quiescant 1
935 adigit 1. idigit 2 3
938 Quum 1 2 3 4
939 putandum est 1 2 3 4
947 congenus 2. congeris 3
— et 2 3 4
948 si *deest* 1 2 3 4
— gratum 1 2. grati 3
— fluxit 4
951 conunia 2. communia 3
953 Sive 1 2 3
— aquæ 1. æque 2 3
— fluctus 2 3. functus 4
954 in offenso est 1 2 3 4
— quæres 1 2 3
955 mali 1 2 3
— accidat 2 3 4
956 Nunc 1 2 3 4
— jacis 1 2 3
959 marret 2. maceret 3
— et *deest* 3
961 perges 1 2 3 4
963 respondemus 1 2 3 4
— si 1 2 3 4
— incendere 2 3
964 Natura 4
965 Atque 1 2 3
966 Num 4
967 baratre 1. baratte 2 3. barde 4
969 perfunctus 1 4. per sametus 2 3
— vitari 2 3
— martes 2 3
970 abest 1. abes 2 3
971 Imperfecte 1 2 3
972 opinati 3 4
974 vitte 2 3
975 magnis 1 2 3
976 Inte 2 3
— inciletque 2 3 4
979 quisquam 1 2 3 4
— deditur 1 2 3 4
980 Materiem 1
— ne crescunt 2 3
982 tu 1. tum 4. *pro* nunc *deest* 2 3

990 Quiquam 2 3
— num 1. tam 2 3
— securus 2 3
991 At qui 4
— animarum etiam 1 2 3 4
992 Podita 2. Posita 3
996 timet 1
— quem cuique 1 2 3 4
997 meunt 2. metuunt 3
998 Nequid 2 3. nec qui 4
999 possunt 1. possent 2 3 4
1000 pro ictu 2 3
1001 dispersis 1 2 3 4
1005 et 1 2 3
1007 quamvis 2 3
—— turpedine 1 2. torpedine 3 4
1013 montem 1 2
—— e 4. *deest* 1 2 3
1019 Quin 2
1021 actio 2
1022 cogere 3
1023 tamen *deest* 2 3
—— explere 2
1024 fine 2. vie 3
—— egestas 1 2
1026 Qui 1 2 3 4
—— nec 1 2 3 4
1028 biela 2. numela 3 4
1029 jactus eorum 1 2 3 4
1030 agmina 1 2
1031 factis 1 2 3
1034 qui 1 2 3 4
1035 ve 2 3
1036 Hic 1 2 3 4
1038 sic 1 4
1044 superare 1 2 3 4
1045 contusit 2 3
—— equis 1 2 3 4
—— marmora 3
1046 fugit 1 2 3
1048 improbus 3 4
1051 sopitusque 1
1052 nativa 1. natura 2 3
1053 memores 1 2 3 4
1057 Restrinxit 1 2 3 4
—— ut 1 2 3
—— aerius 1 2 3 4
1061 vigilaris 2. vigilare 3
1064 inseris 2 3
1065 animo 1 2 3 4
1066 videre 4
1068 E 1
—— quoque noscere 1 2 3
1069 tu *pro* in 2 3
1070 ira 2 3
1072 disponere 2 3
1073 Exiit 1 2 3 4
1074 revertit *deest* 1 2 3
1076 hic *deest* 1 2 3 4
1078 exemplo 2 3
—— lumina 2 3
1079 obliva 2 3
1081 ad 1 2 3
1082 ingratius 1. ingintius 2. ınitus 3. invitus 4
—— adhæret 4
—— odit 1 4. adit 2 3
1083 Præterea 1 2 3
1084 bone 4
1085 primi 2 3
1086 Æterni temporis 1 2 3
—— non *deest* 2 3. velut 4
1087 fit 2 3
1088 resta 2. testa 3
—— manendo 1 2 3 4
1091 Certe 1 2 3
—— equidem 1
1092 lectum 2 3
—— quando 2 3
1094 videndo 2 3
1095 obest 2 3
—— habemus 1 2 3
1096 haberemus 2 3
1097 satis 2 3
1098 Postea que 2 3 4
—— fortuna 1 2 3
1099 referat 2 3
—— casu 2 3
—— inesset 2 3
1100 demus 2 3
1101 deliberare 1 2 3
1102 Quod 1. Quid 2 3 4
—— forte 1 2 3. sorte 4
1103 quod 1 2 3
1107 accidit 2 3

Lib. IV.

1 Omnia 2 3
— perago 2 3
2 vivat 2 3
3 vivatque 2 3
7 animum 1 2 3 4
12 conamur 2 3
15 tenuis 2 3
17 a 1 2 3 4
18 ergo 2 3
19 ideoque 4
20 suave loquenti 3
24 percipis 1 2 3
25 præsentis 1 4. per presentis 2 3
26—29 *verss. desunt* 1 2 3 4
31 vigere 2 3
43 aliquis—possit 2
45 dederint 1 2 3 4
47 cortice 1 2 3 4
— eorum 1 2 3
48—50 *verss. desunt* 1 2 3 4
26—29 *verss.* 1 2 3 4
28 alterno 1 2 3 4
29 possit 1 2 3 4
33 34 *verss. iterum* 1 2 3 4
48 Qui 2
— membranæ 1 2 3 4
— nominanda est 2 3. nominicanda est 4
49 et *pro* ac 1 2 3 4
50 eluet 2 3
— fusca 1. fusta 2 3
55 condensque 2
56 cæteris 2 3. teretes 4
59 Exivit 2. Exiit 3
— juspiis 2. juspis 3
61 Quæ 1 2 3 4
62 rerum 1 2 3 4
64 ostendit 1 2 3 4
66 eorum 1 2. rerum 3 4
67 veterem *deest* 1 2 3. solitam 4
69 ut 2 3 4
— sint 2 3
— prima in 1
70 jacere 1 2 3 4
— rea ciergiri 1 2. cogeri 3. ac jaculari 4
71 penitus ceu 4
73 tusaque 2 3. rufaque 4
74 ferruginea 1
75 pendent 3 4. *deest* 1 2
76 cavea 2 3
77 Scenalem 1 4. Scevalem 2 3
78 sico 2 3
79 in claustra 1 2 3 4
80 magnis 2 3
81 concepta 1 2 3 4
82 seu 4
84 quum 2 3
— jaculentur 1 2 3
85 cæca 4
88 alia 2 3
90 Ex alta 2 3
— extrinsecus 1 2 3 4
92 coorta 1 2 3 4
95 Inprumptum 1. Inproptum 2 3
96 in *deest* 1 2 3
99 Ex 1 2 3
101 *vers. deest* 1 2 3
— multas 4
102 Nam 1 2 3
— ostendi est 1 2 3. ostendit 4
103 dissimilesque 1 4. dissimiles 2 3
106 rejectare 2 3
109 naturæ 1
113 conformem 1 2 3
115 ut horum 1
116 ut *deest* 1 2 3
117 Harum 1 2 3
123 acris 4

123 panace 4
124—192 *verss. desunt* 2
124 tristis 1
— centaura 3
125 Quorum 1 3 4
— duobus 1 3. movebis 4
126 Quin potius 1. Quando potis 3
— nostras 3
— res 3
— vagari 1 3 4
128 *vers. deest* 1 3. non est 4
129 *vers. deest* 1 3. enim 4. *pro* eam
130 vagari 1 3 4
131 res 3
133 137 8 4 9. 140 1 2 3. 135 6. ita 1 4. 133 7 8 9. 140 1 2 3. 135 6. ita 3 } mutata versuum serie
137 altum 3 4
138 violasse 3 4
139 magnorum 1 4. in motum 3
— in *pro* nam 1. *deest* 3 4
140 violasse 3
141 montes magnos 3 4
143 135 136 *verss.* 1 3 4. Hæc *pro* Nec 2 3
— 136 oras 1 3 4
144 quæ 3
— gerantur 1 3 4
146 quicquam 1 4. quicunque 3
147 jaculetur 1 4
— iras 3
148 ubi 1 3 4. *pro* in
149 ut *deest* 1 3 4
— ubi *pro* ibi 3
152 occidit 1 3 4
153 possunt 1 3 4
154 levior 1 4. lenior 3
155 redundent 1. gerantur 3 4
156 quoque 3. *pro* quamque
160 geruntur 1 3 4
161 celeris 3 4
164 idem 3 4
167 quo cunque 1 4. quod quumque 3
— advertimus 3
— illud 1 3 4
168 sibi 3
171 Acherunte retecto 1 3 4
179 spatio ut 1 3 4
— feratur 1 3 4

180 quemquæque 1
— tendit 1 3 4
181 Suavi dictis 1. Suavidicus 3
183 disperso 3
185 stantes 1 3 4
188 cuduntur 1 3 4
— inter volvuntur 3
194 quæ 1
195 204 *verss.* 1 2 3 4
197 qua vis 2 3
— queat 2 3
198 permanere 2 3
200 Ex alto quæ foras 1 2 3 4
204' *vers. deest* 1 2 3. superest 4
205 in *deest* 1 2 3 4
207 Quo ne 1. Quo ve 2 3
208 Multiplicisque 3 4
210 veri 1 4. uci 2 3
213 exemplo 2 3
216 in *pro* ad 1 2 3 4
— accidit 1 2 3 4
217 mira 1 2 3 4
— hæc *deest* 1 2 3
219 fluant 1 2 3 4
— sub 2 3
221 Æquorum 1 2 3
230 sonare 1 2 3 4
237 Accedere 1 2 3
241 Undeque 2 3
— dedita 1 2 3
242 oculos 1 2 3
243 Præterea 2 3
244 ubi causa 2 3. ea 4
247 procudit 1 4. protudit 2 3
250 præterget 3 4
254 remotu 2 3
255 summa 4
260 262 *vers.* 1 2 3 4
261 Ac refluit 1. At refluit 2 3
— primam 1 2 3 4
262 statire 2 3
263 unorsum 1. morsum 2 3. invorsum 4
264 aliquas 4
266 contundimus 1. contudimus 2 3
268 cum 2 3
271 semota 4
273 tum 2 3
— inspectum 2 3
275 Ipso 1 2 3. Ipse et 4
— visis 2 3
276 enim 1 2 3 4
— cum cernitur 1 2 3
— concernitur 4
278 pertinget 1 2 3 4
281 procudit 1 2 3 4

283 habent 2 3. *pro* hunc
284 in 1 2 3 4
285 eum 1 2 3 4. *pro* id hæc
288 videmus 2 3
289 semota 1 2 3 4
290 mirari par est 1 2 3 4
291 qui 2 3 4
292 Aciebus 1 2 3 4
— utraque 1 2 3. utrinque 4
297 sic 1 2 3
298 Cærea 1. Cætera 2 3. cretæ 4
— ad ludum 1 2 3
300—302 *verss. desunt*. 1 2 3
325—348 1 2 3 4
300—324 1 2 3. 303—324 4
305 *vers. deest* 1 2 3 4
325 vitamque 1 2 3
332 gignitur 2 3
335 mavult 1 2 3
338 tenemur 2 3
339 proprier 2 3
340 in et 2 3. iniit 4
341 cadens 2
342 et 2 3 4
344 magne 2 3
348 videmus 2 3
300 lisam 1
— *deest vers.* 4
— tetro 2 3
301 oculis 1
— *deest vers.* 4
— fierit 2 3
— ut 1 2 3
302 fit 1 2 3
304 ve *deest* 1 2 3 4
305 latebit 1 2 3
309 e *deest* 1 2 3
— translucet 1 2 3
311 Indeque 4
— redit 1 2 3 4
— se *deest* 1 2 3 4
314 mittunt 2 3
322 nequeant 1 2 3 4
— illic 2 3
349 e *pro* in 4
— in *pro*, a 1 2 3 4
352 Obsidit quia 1 2 3
353 contecta 1 2 3
356 obtutus 2 3
358 hæc 2 3
— derivabitur 1 2 3. delabitur 4
361 Hæc 1 2 3 4
362 Et 1 2 3
— ut ad tornum 1. ut ad turrum 2 3. ut ad turrim 4

362 tuentur 1 2 3
364 simulachra 1 2 3
367 credis 1 2 3 4
368 gestumque 1 2 3. gressumque 4
— fequentem 3. frequentem 4
373 repletus 1
375 secura 4
377 imaginem 1 2 3
— margine 4
378 ut spoliatur 2 3. expoliatur 4
380 hoc 1 2 3 4
382 sine 2 3
— lumine 1 2 3 4
— nec ve 2 3
383 umbra quæque 1 2 3
— nunc 1 2 3
387 effingere 2 3 4
389 Hæc 1 2 3 4
393 et 1 2 3 4
— in *deest* 1 2 3 4
394 reniscuit 2 3
396 moveri 2 3
397 eo 2 3
— judicat 2 3 4
399 aquas *pro* quos 4
— ingens *pro* idem 1 2 3 4
400 *vers. deest* 1 2 3 4
404 Desierint 4
405 supraque 2
— se 1 2 3
— struere 1 2 3
408 ubi 1 2 3 4
— quum 2 3 4
416 conjectus 1. commictus 2 3 4
— digitus 2 3
420 ut *deest* 1 2 3
— et *deest* 1 2 3 4
421 miranda 1 2 3
422 in *deest* 1 2 3 4
— adhæsit 1 2 3 4
425 raptum 2 3
427 ac simili 1 2 3. hac simili 4
428 dictu 2 3
432 ingens 1 2 3
433 Donec in 1 2 3 4
— cacumen 2 3
434 et 2 3
435 tendere 1 4. contendere 2 3
436 ibi 4
— nihil 1 2 3
438 clausa 4
439 factas 1 2 3
— obnicies 1. obnities 2 3
— undas 1 2 3
441 tecta est 2 3
— superna 2 3 4
— 4. gubernat 4
442 diversa 2 3
— refacta 2 3
444 flexa 2 3 4
— jam *pro* in 4
— flavitare 2 3
445 Rara 1
— Nam, quæ 2 3
— tum 1
446 cum 1. qum 2 3
447 Lavier 1 2 3
— nimbos 1 2 3 4
— at quære 1 2 3
448 aquæ 1 2 3
449 se 2 3
— subiter 2 3
458 videntur 1 2 3
— ut 2 3 4
459 divinum 2 3
461 Nutare 4
— videmus 1 2 3
462 montis 1 2 3
464 miranda 1 2 3
466 quem 1. quin 2 3
469 est 1 2 3 4
— cernere 2 3 4
470 Ab 1 2 3 4
— animis 2 3
— abdit 4
471 scire 2 3
472 quo 1 4. que 2 3
473 Nunc 2 3 4
— mutuam 1 2 3
474 instatuit 1 2 3
— rese 1 2 3
481 sensu 1 2 3 4
486 nos 4
488 poterit 1. poterint 2 3
— in 1
490 quoque 2 3. atque 4
— vincent 2 3
493 sit et gelidum 1 2 3. sit egelidum 4
— videri 1 2 3 4
496 sint 1 2 3 4
498 Nascantur 1
499 possunt 1 2 3
501 Æque 1 2 3
— cum 1 2 3
504 justim 1. vistim 2 3
505 Vasa 2 3
506 causam 1 2 3
507 in festa 2 3
— quoquam 1 2 3
512 Precipitique 2 3
513 *vers. deest* 2 3
520 Parva 1 2 3
— obsona 1 2 3 4
523 parva 1
524 ut 1
525 pro 2 3
526 stuposa 2 3
530 cum 1 2 3
— possint 2 3 4
— implere 2 3
531 Præterea radit 4
— enim *deest* 2 3 4
533 coarta 2 3. coarcta 4
535 redditur 1 2 3 4
536 *vers. deest* 1 2 3
— suis reddit 4. *pro* viis ledit
537 est *deest* 2 3 4
539 fallat 4
545 Muta 2 3
— cum 1 2 3
546—547 *vers. desunt* 1 2 3 4
549 murmura 2 3
550 Et revocat rautum retro cita barbara b. 1. Et reversa tantum retro citra barbara b. 2 3. Et reflexa tretro dant cornua barbara b. 4
551 Et validis nece tortis 1 2 3. Vallibus et cygni nece detorti 4
554 Exprimamus 2 3
— retroque 4
555 Nobilis 2 3
— nervorum 1 2 3 4
556 546 547 1 2 3 4
— 547 levo 1 2 3. levis 4
— leture 1 2 3
557 Hoc 1 2 3 4. *pro* Atque
561 fit 1 2 3 4
564 sentire 1 2 3 4
— illam 1 2 3. illa 4
567 peditum 1 2 3
— parciet 1. porciet 2 3. prociet 4
568 missum 1 2 3 4
570 dum 1 2 3
— sese dividit 1. secli vidit 2 3
572 Atque 2 3. Atqui 4
— incidit 1 2 3 4
574 lapsis 2 3
582 ipsi 1
583 propulsantes 2 3 4
— referri 1 2 3 4
589 findit 1 2 3
594 Præterea 1
— Potere de 2 3
— hac 2 3
595 de 2 3
598 amicula ramus 1 2 3

600 Per 1 2 3 4
— quæ 1. quas 2 3 4
602 Conloquium 1 2 3 4
— quoque 1 2 3 4
604 remittant 1 2 3 4
606 vitrei 1 2 3
— qua 1 2 3
— tranolat 2 3. traviat 4
607 cunctis 2 3
608 nam 1 2 3. jam 4
609 Dissolvit 2. Dissoluit 3
— multis 2 3 4
612 fuerunt 1 2 3
613 de rectis 1
615 Sæpe 1 2 3
616 claustra 4
619 Hoc 1 2 3
— qui 1 2 3
620 plus operæque 1 2 3 4
622 aqua 1
628 Humidai 1 2 3
629 pingunt 2 3 4
— lacerant atque 1
631 in *deest* 1 2 3 4
632 vere 1 2 3 4
634 quiquam 2 3
635 posses 1
636 humidum 1. umidum 2 3
637 qui 1 2 3 4
639 perdulce 1 2 3 4
640 in *deest* 2 3
— differentasque est 2 3
641 fiat 1
642 Et 2 3
— itaque 1 2 3 4
— quæ tacta 1 2 3 4
643 Desperit 2 3
644 veretrum 2 3
646 Id—ut 1 2 3 4
648 tenere 2 3
651 circum textura 4
652 constant 1 2 3 4
657 triquatria 1 2 3
661 vias 4
— attextura 1 2 3
662 Hoc 1 2 3 4
663 Illi cui 1 2 3 4
— corpore 1 2 3 4
664 Contractabiliter 1 2 3 4
665 renuatus 1. re natus 2 3
666 Asper animorum 2 3
667 est ex his 1 2 3 4
669 aliquas 1. aliqua 2 3 4
670 jam totum 1 2 3 4
671 Commutetur 1. Commutentur 2 3
672 ut *deest* 1 2 3
674 propignere 2 3. propingere 4
677 odore 2 3 4
680 Et *pro* Nam 1 2 3 4
— spergi 2 3
689 silire 2 3
693 quiquam 2. quicquam 3 4
695 ferunt 2 3
698 se 2 3 4
699 ac 4
— præcedere 1 2 3 4
— odore 2 3 4
700 violenter 2 3
701 non labefacta 4
702 creatam 1 2 3 4
703 quam vox 1 2 3 4
— quanquam 1 2 3 4
704 quo 2 3 4
708 sensus 2 3 4
— decurrunt 1 2 3 4
716 Nec 1 2 3. quem 4
— nequeunt 1 2 3 4
724 datus 1
— remorando 1
730 viguntur 2 3
733 oculis 2 3. oculi 4
734 aera 1 2 3
739 Omnigenum 1 2 3 4
740 fluunt 1 2 3
742 quo 1 2 3
— conficiunt 1 2 3 4
— horam 2 3
— figuræ 2 3
744 enim 2 3
— animai 1 2 3 4
748 Cæteri 2 3
752 mite 2 3
754 illi 1 2 3 4
756 cum et 1. cum 2 3
— leonum 1 2 3
759 et cetera 4
763 tum 4. *pro* quæ
764 tumque 1 2 3
765 vita 1 2 3
766 fieri *deest* 2 3
767 effœti 4
768 possint 3 4
769 mens ipsa 4
— sapore 2 3
770 cum 1 2 3
774 Jam 2 3
— fricere 2 3
775 parit 2 3
776 hic 1 2 3 4
777 *vers. subsequitur vers.* 800 1 2 3 4
778 quærendum 4
779 habemus 1 2 3
781 in id ipsum 1. in ipsum 2 3
784 terra 1
786 recreat 1
788 cogitat 1 2 3
793 valens 1. valent 2 3 4
794 possent 2 3
795 illuderit 2 3
796 Consentimus 1 2 3 4
— idest 1 2 3 4
799 in 1 2 3
— locos 1 2 3 4
— quosque 4
800 Tantaque 1. Tanta 2 3 4
— rerum stet 1. stet rerum 2 3. et rerum 4
775—776 *vers. sequuntur* 1 2 3 4
803 quæ se 1 3. quæ ex se 2. sese 4
804 futuram 1 2 3 4
806 sunt 1 2 3 4
— 803 *vers. sequitur* 1 2 3
811 semotum fuerit 1 2 3 4
— remotum 1 2 3 4
813 Præterea 1 2 3
815 frustra nimis 1. minus 2 3
— frustramur id 4
816 nos 2 3
818 tunc 1 4. tun 2 3
820 *vers. deest* 1 2 3
821 inesse 1 2 3. inesto 4
822 multare 1 2 3
— premetuemur 1. præmetuentur 2 3. præmeditemur 4
824 *vers. subsequitur vers.* 820 1 2 3
— ne ve *pro* ne 2 3
825 vestigia 1 2 3 4
827 cum 1 2 3 4
828 datas utraque 1. datasque utraque 2 3
829 possemus 1 2 3
830 precantur 2 3 4
832 ideo 1 2 3 4
— cum 1 2 3
833 procreatum sit 1. procreatum 2 3
835 cretast 2 3
837 multo quam 1 2 3
845 dare 1 2 3
849 possunt 1 2 3 4
850 Credere 2 3
— possunt 4
860 et quia 1. his quia 4. quia *pro* iis quæ 2 3
862 eos 2 3
864 sequitur 2 3
865 Præterea 4
866 parentem 2 3
867 obduret edendi 1. ob divertendi 2 3 4

871 restringat 2. restingat 3
875 flat 2 3
877 Æque 2 3
— protendere 2 3 4
878 infuerit 3
880 Accedere 1 2 3
882 quis 2 3
— nisi *pro* quam 4
883 Id 1 2 3 4
— constare 1 2 3 4
885 gradiferit 1. grediferit 2 3
887 factum 1 2 3
— quom 1. quam 2 3
888 perit 1 2 3
893 cum 1 2 3 4
— dispargitur 1 2 3 4
894 hic 1 2 3
895 Corporis 2 3
— ut hac 1 2 3. ut ac 4
897 possunt 1 2 3 4
900 volumine 2 3
901 gerit 1 2 3
902 gubernandum 1 2 3
— unus 4
904 visu 1 2 3
906 curai 2 3
— se 1 2 3
909 ætheris 2 3
910 animamque 2 3
913 neque 1
917 dum 2 3
926 tacto 1 2 3. tecto 4
927 hoc 2 3
— conflatur 1 2 3 4
930 æterna 2 3
933 Propterea quod 1. quo 2 3
— fore 2 3
934 etiam 1 2 3 4
— conclusa 1 2 3. conclusæ 4
— ut gallo 1 2 3. ut callo 4
— tactæ 2 3
936 dicitur 1
942 sicuti 1. sicut 2 3
943 Eliciatur 1 2 3 4
944 querit 2 3
945 neque 1 2 3 4
946 sæpe et cetus 1. sæpe et coctus 2 3. sepit et cœtus 4
950 cubanti 1 2 3 4
— Sæpe tamen submittuntur viresque resolvunt 1 2 3 4
— vitesque 2 3
951 sæpe 2 3
954 qui 1 2 3
956 parte 1 2 3
958 clivosior 4
959 Est 1
— quo 1 2 3 4
— defunctus 1 2 3 4
961 ea 1 2 3 4
965 degere 1 2 3 4
968 arces 2 3
970 multas 1 2 3 4
971 dederint 1 2 3 4
973 Reliquas 2 3
974 rebus 2 3
979 consensum 1 2 3
980 Scenentque 2 3
981 referunt 1 2 3 4
985 suadere 2 3
— semper 1 2 3
986 palmis 1 2 3 4
987 Aut 1 2 3 4
990 crebro 1 2 3 4
991 juventa 2 3
993 Corvorum 1 2 3
— simulata 1 2 3
— fuga 1 2 3
— quas 1 2 3
— addita 1. iddita 2 3
994 terroribus 1 2 3 4
996 *vers. deest* 1 2 3 4
999 quo 1 2 3 4
— quenque 1 2 3
— seminiorum 1 4. semiviorum 2 3
1000 se jure 2 3 4
—— necesse est 1 2 3 4
1003 levi 2 3.
—— sic 4
—— pugnas 1 2 3
1004 vis aquæ 1. vis æque 2 3. visæ atque 4
1005 montes 2 3
—— montibus 2 3
1006 itidem 1 2 3 4
1008 clamore 2 3. clamorem 4
1010 sevive 1 4. seviire 2 3
1011 Mandant 2 3
1012 *vers. deest* 4
1013 Judicioque 2 3
—— fati 1 4
1014 multis 1
1015 Ut 1 2 3. *pro* Se
1016 Exteruntur 1. Exterruntur 2 3
1017 promoti 2 3 4
1020 Puri 1 2 3. Multi 4
—— extollere vestem 1
1021 *vers. deest* 1. se 2 3 4
1022 sacratum 1 2 3. ut sacratum 4
1023 Ceu 4
1025 1028 4
1026 *vers. deest* 4
—— fores 2 3
1026 de 4
—— quæque 1 2 3
1028 Quæ 1 2 3. *pro* Qui
1027 1033 1034 1029 (*turbato ordine*) 4
1029 Et 1 2 3
1030 cruentet 1 2 3 4
1031 idem 1 2 3 4
1032 et vita 1 2 3
1033 Nam 1
—— aliis 1
1035 erectum 2 3
1039 tumant 2 3
—— voluptas 1
1028 Incitat irritans, etc. 1 2 3 4
1042 ipsam 1
1044 comminis 1. communis 2 3
1045 ictus 1 4. ictis 2 3
1049 eductum 1 2 3
1050 muta 1 2 3
1052 illata 1 2 3 4
—— prius 4
1053 successit frigida 1 2 3 4
1054 Namst 2 3. Nanque si abest 4
1057 Absterere 1. Abstertere 2 3
1058 conjectum 1 2 3 4
1059 amorem 4
1060 Nec 4
—— certamque 2 3
1062 gestit 1. gescit 2 3
1064 Volvivagamque 1
—— vageis 2 3
1066 caretis 2 3
—— vitæ 2 3
1068 et *deest* 1 2 3
—— putast 3
1070 incertus 1 2 3
1072 autem 4
1074 affligunt 1 2 3 4
1075 simili 2 3
1076 Quocunque 2 3
—— illi 1 4
—— hæc 1 2 3 4
1081 totum 1 2 3 4
1082 quo pluria 4. plurima 1 2 3 4
1083 diraque 1
1084 absumitur 1 2 3
1085 absidere 2 3
1087 Et 2 3
1089 quam 1 2 3
—— raptas 2 3
1090 qui *pro* quom 4
—— ut 2 3. *pro* et
1091 qui *pro* in 1 2 3 4
—— tinguere 1. tingere 2 3

1099 jam tum 1 4. jam sunt 2 3
1100 At meost 2 3. Ast in eost 4
1101 vinguntque 2 3
—— salvias 2 3
1105 id *deest* 1 2 3 4
1107 in 1 2 3
—— liquescant 4
1108 erupit 1 2 3 4
—— conjecta 1 2 3. conjuncta 4
1112 vincant 2 3 4
1113 toto 2 3
1114 adsummunt 1 2 3. adsumunt 4
—— nervis 1 2 3. nervos 4
1115 tegitur 2 3
1116 babilonia 1 2 3 4
1117 vigilans 1 2 3
1120 includunt 2 3
—— thasmalma 2 3
1122 vene 2 3. bone 4
—— patruum 2 3
—— fluunt 1 2 3
1123 atque allidens Jachiaque 1 2 3 4
1126 cum jam 1
1128 cum 1 2 3 4
1131 investit 2 3
1133 vultu quod 1. baltu quod 2 3
1134 Aut quæ 1 2 3. Atqui 4
—— male 1 2 3
1135 fiant 1 2 3
1138 illiniaris 1. in ligniaris 2 3. inliciaris 4
1139 jaciamur 1 2 3 4
1140 est *deest* 2 3
1141 venere 2 3
—— prorumpere 1
1144 Ut 1
—— pravi 4
1145 Ut 1 2 3 4
—— perpetis 1 2 3 4
—— jus 1 2 3
1146 hoc *deest* 1 2 3 4
1147 sibi 4. his *deest* 2 3
1148 pravos 1
1149 delictis 1 2 3
1150 aliis 1
1151 placeant 1 2 3 4
—— afflictentur 1
1153 Nigura 2 3
—— mel crus 1. mel tetrus 2 3. *μελαγχρους* 4
1154 dorcans 2 3
1155 pumillo 1 2 3

1155 charitonnua 1 2 3. charitonia 4
1157 traulizi 1. traulim 2 3
1158 odio 2 3
—— lampadum 2 3
1159 Isclimon 1 2 3. *ισχνος* 4
—— eromenion 1. cromenion 2 3. *ερωμανιον* 4
—— sit 4
1160 tussis 1. cussis 2 3. tussit 4
1161 jamina 1. lavina 2 3. lamiast 4
—— mannio 1 2 3. maniosa 4
—— sacer est 1 2 3. deost certe 4
1162 lalcosa 1 2 3. *λαλουσα* 4
—— *φιλοινη* 4
1163 id *pro* si 1 2 3 4
1165 jus 1
—— exhortatur 2 3
1166 sint 4
—— maximus 2 3
1167 stimus 2 3
—— turpis 1 2 3 4
1169 longi fugiant 2 3
1170 lumine 2 3
1172 amaracina 1 2 3
—— floribus fugit 2 3
1173 missum 1 2 3. immissum 4
1175 cadet 1 2 3 4
1176 Stultitiaque 1 2 3
—— sibi 2 3
1179 post tenia 1 2 3 4
1180 ascriptosque 1 2 3 4
1181 cum 1 2 3
—— posses 1 2 3 4
1182 inquerere 1 3 4. inquirere 2
—— usus 1 2 3 4
1183 animose 1 2 3
1184 Prætermittent 1. præter mittere 2 3 4
—— te *deest* 1 2 3 4
1187 assuetis 1 2 3 4
1188 Non 1 2 3
1192 suba tardet 1 2 3. subito ardet 4
1193 falentum 1. fallentum 2 3
—— læta retractant 1 2 3. nectere tractat 4
1195 Vixit 1
—— viciis 1. vicis 2 3
—— extruentur 2 3
1196 cum 1 2 3 4

1197 *vers. deest* 1 2 3 4
1199 faceret 1
1200 jacere 1 2 3 4
—— junctosque 1
1202 semine 1. semino 2 3
—— virili 1 4. vir illi 2 3
1203 Fœmineum 4
—— immulcit 1 2 3. mulsit 4
1206 mixtim 2 3 4
—— multa 2 3 4
1213 multimodis 1 2 3 4
1216 variæ 1 2 3
1218 magis 1 2 3 4
—— a *pro* de 4. *deest* 1 2 3
1220 semen 1
1223 at 1 4
—— verisimile est 1 2 3 4
—— quocunque 1
1225 sumest 2 3
1226 genitalum 2 3
—— quenquam 4
1227 Abstererent 1
—— *vers. deest* 2 3
—— agnatis 1
1229 plerumque 1 2 3 4
—— multos 1. multas 2 3 4
1236 lignitur 2 3. credit 1 2 3
1237 hic 1 2 3
—— cum 1 2 3
—— concretum magis 1. concretus magis 2 3
1238 ut 2 3
1245 natæ 4
—— possunt 1 2 3 4
—— inde 1 2 3 4
1252 conveniunt 1 2 3
1253 *vers. deest* 1 2 3 4
1254 in eo 1 2 3 4
—— cœlatur 2 3
1262 Ne 1 2 3
—— opes sunt 1 2 3. prosunt 4
1266 ejicit 1 2 3 4
—— sulcum 1. sultum 2 3 4
—— viasque 1. viatque 2 3
1267 Vomeris 1. Vometis 2 3. Volneris 4
1269 gravidaque 2 3
1272 Nam 4
—— est *deest* 1 2 3 4
1275 moris 1 2 3 4
—— corpore 1 2 3 4
—— culta 1 2 3 4
1276 quoque *pro* vir 1. *deest* 2 3
1279 labescit 2 3

LIB. V.

1 pallenti l. pallentis 2 3. palanti 4
2 majestatisque 1 2 3 4
3 quis 4
— figere l. fingere 2 3 4
4 quis 4
7 Nemo 4
— sic 2 3
9 tam 2 3
10 appelletur 2. appelletus 3
13 illorum 1 2 3
14 liber 2 3
15 Virigeni latione 2 3
16 monere 2 3
20 dedita 1 2 3 4
22 se 2 3
24 Quid ve meus 2 3
25 abesset 1 2 3
28 quoque *pro* vis 4
— geriona 1 2 3. Geryonæ vis 4
31 *vers. subsequitur* 1 2 3
30 Trhacia 1 2 3
31 efficerent — stymphala colentes 1 2 3
32 *vers. deest* 1 2 3
33 struans 2 3
35 Arboribus 2 3
— stipes l. serpens 2 3. stipites 4
36 Oceanum propter 1 2 3 4
— pelagique sonora 1 2 3 4
37 nec *pro* neque 1 2 3 4
39 juncta 1 2 3
— qui 2 3 4
41 sentit 1 2 3. senet 4
44 Ac 2 3 4
45 sunt *pro* tunc 1 2 3 4
46 cum scindunt 1 2 3. tum 4
— cupidines 1 2 3
— acræ l. acre 2 3
48 spurcitia ac 1 2 3 4
49 desidia æquæ l. equi 2 3. desidiæque 4
50 sub egrit 2 3
54 Jam mortalibus e 1 2 3 4
56 dum 1 2 3
57 quaque 2 3
58 sic 2 3
59 valeant ævi 1 2 3 4
60 anima 2 3. animæ 4
61 primum 1 2 3 4
62 incolumen 1 2 3 4
64 videantur 1 2 3
— relinquit 1
65 me *deest* 1 2 3 4
67 Nativamque 2 3
— retunda sic 2 3
73 nosci 1 4. nosti 2 3
— per *deest* 2 3
74 instruant 2 3
75 morbi 1 2 3
76 Fama 2 3
79 hoc 1 2 3
80 Lunam 1
88 asistunt 1
92 movemur 2 3
93 et 2 3 4
94 Quorum 1 2 3 4
99 Accidit 1 2 3 4
100 permittere 2 3 4
101 tibi si l. tibi 2 3
— insolitum 2 3
103 quam 1 2 3 4
— minuta 1
— in unica 2 3
106 ortis 1 2 3 4
108 flectit 2 3
109 persuadet 2 3
110 Succedere 2 3
111 Quæ 1 4
113 Thyas 1 2 3
— a *pro* e
114 dictis 2 3
117 meare 1 2 3 4
118 Prætereaque l. propterea quo 2 3
— pars 1 2 3 4
121 restringere 1 2 3 4
123 ab *deest* 1 2 3
— animi 2 3
— distent 1 4. lastent 2 3
124 quæ sunt l. quæ sin 2 3 4
126 Quidve 1
— in tali 1 2 3
129 arbore 2 3
— non *pro* nec in 1 2 3 4
131 cruor 1 2 3. *pro* succus
132 quidquam 4
— crescit 1 2 3
134 longius 1 2 3 4
135 Quod 1 2 3
138 manere 1 2 3
139 cum 1 2 3
147 autem 2 3
151 cum 1 2 3
153 quod *deest* 4
— si 1 2 3 4
159 Ad *pro* Id 1 2 3 4
163 ullam l. illum 2 3. ulla vi 4
— ex 2 3 4
— sensibus 4
164 uno 2 3
— summa 1 2 3 4
168 quicquid 2 3
168 aggredientur 1 2 3 4
172 vini *pro* cui 1
174 novitas 2 3
— amore 4
177 *vers. subsequitur* 1 2 3 4
180 gestavit 1 2 3
182 gignandi 2 3
186 Quidque 1 2 3 4
— se 2 3
187 speciem 1 2 3 4
188 multimodis 1 2 3 4
190 fieri 2 3
193 vitales 2 3
194 Deciderint 4
— novatus l. mœstus 2 3
195 geritur 1 2 3 4
208 iri *pro* ni 2 3
212 stimus 2 3
224 Nauta 2 3
— indignus 1
226 profundit 1 2 3 4
230 Ne crepitaculis 1 2 3
— eis *deest* 1 2 3
— opus est 1 2 3 4
— cuique 1 2 3 4
231 ac 2 3 4
234 Qui 1 2 3. Quæ 4
235 petit 2 3
236 quum 1 2 3
240 eadem omnis 1 2 3 4
242 nativum 1 2 3
— et *deest* 1 2 3 4
— immortalibus 4
243 eadem *deest* 2 3
244 natura 2 3
247 Principale 2 3
248 me *deest* 1 2 3 4
— corripuisse 1 2 3 4
— reatis 2 3
256 dilieniem 2 3
258 alit 1 2 3 4
259 Redditur 1 2 3 4
— ut 2 3
— quom 1 2 3
261 labatur l. libatur 2 3 4
— rectescit 2 3
267 Parti 2 3
— vertentes 1
268 Diminuunt 1 4. Dimminuunt 2 3
— æthereus 2 3
269 dividitur 1 2 3
270 virtus 1 2 3
— utroque 2 3
273 retulit 2 3 4
274 quid 1 2 3 4
275 in oras 1 4. moras 2 3
278 recreatque 1 2 3
281 quom 1 2 3
283 regenti 1 2 3
285 quicquid *deest* 2 3

287 nullos 2 3
288 Corpore 2 3
290 cuique 2 3
292 Ut 1 2 3
294 vi *pro* ni 2 3
295 Qum 2 3
298 proferant 1 2 3
305 flammarum 1. flammas 2 3
306 nec 1 2 3
307 cerni 2 3
308 terris 2 3
310 procellere 1 2 3 4
313 Quærere 1 2 3
— sibi cunque 1. sibi omnique 2 3
— credas 1 2 3 4
315 acui 1. *pro* ævi
— pacique *pro* patique 2 3
319 ruere 4
— supra 2 3
— omne 1 2 3 4
320 terrai 4
— quod, *deest* 1 2 3 4
321 quidem 2 3
322 matali 2 3
— constant 2 3
323 quo cunque 4
326 Terrarum 1 2 3 4
328 alias quoque 1. aliasque 2 3
— tenuere 2 3
329 neque 1. ne 2 3
330 forent 1
332 Natura mundist 1 2 3
338 sum *deest* 2 3
339 ante ac 1 2 3
340 omnium 2 3
341 credidisse 2 3
345 terrarum 1 2 3 4
350 idem 1 2 3. iidem 4
351 quod 2 3
357 Ante 2 3
359 vitandum 2 3
— frangitur 1. figitur 2 3 4
363 Qui *pro* Quis 1 2 3
366 cum 1. quom 2 3
368 Coperta 1 2 3
369 Corruere 1 2 3 4
370 Et alia 2 3
372 possunt 2 3
383 certamine 1 2 3
— solis 2 3
387 ultraque 1 4
— *vers. deest* 2 3
389 quom 1 2 3
— vertentes 2 3
396 regnavit 1 2 3
397 ambiens 1 2 3 4
400 cum 1 2 3
402 cadentis 4
405 summi par iter 2. pariter 3
407 veris animis est 2 3
410 revinctæ 1 4. rejunctæ 2 3
411 arvis 1
412 quonam 2 3
413 undis 2 3 4
414 Unde 2 3 4
418 terram et cælum 1 2 3 4
419 Solis 1 2 3
— et *deest* 2 3
— promam 1
421 se *deest* 1 2 3 4
— suo *pro* átque 1 2 3 4
427 intus 1
430 conveniant ea quæ 1 2 3 4
— ut *deest* 1 2 3 4
— conventa 1 2 3. conveniant 4
431 refluunt 1. fluunt 2 3. fiunt 4
432 moris 2 3
434 Alte volans 1 2 3
— nec 1 2 3 4
446 se sedare 1 2 3
447 e 2 3
448 sursum 1 2 3
— secretum 4
— humorque 1 2 3 4
452 medio quod 1 2 3
456 et levibus 2 3. sunt lævibus 4
462 gementis rotæ 2 3
464 fluviisque 1 2 3
465 Ipsaque ut 1 2 3
467 nebula 2 3
472 Nunc 1 2 3 4
473 utrasque 1 2 3
— aris 2 3. auras 4
474 nec 1 4. ut 2 3
475 neque 1 2 3 4
— fuerunt 1 2 3
477 utrasque 1 2 3 4
479 institutione 2 3
480 tamen *deest* 2 3
— moveant nos 4
483 suffodit 1 2 3 4
484 curam 2 3. curvam 4
485 radiis 1 2 3
486 lumina 1 2 3
— partem 1 2 3 4
488 salsus *deest* 2 3
492 Densabant 1 2 3 4
493 Sedebant 1
494 sub sidare 2. sub sydera 3
503 auras 1 2 3 4
504 Commisti 1 2 3. Committi 4
504 sunt 2 3
— nec 1. hac 2 3. ac 4
505 sunt 2 3
506 suo signis 1 2 3
507 possit 2 3
— visu 3
508 ponto 1 2 3 4
509 conservansque 1. construansque 2 3
510 fit 2 3
513 ex utraque 1 4. se ex utraque 2 3
516 Aut—quis 1 2 3 4
517 fluvius 1 2 3
518 omnia 2 3
522 se inania 1. sub mania 2 3. sub inania 4
525 Quotulusque 1
527 pondere 1
529 mundi 2 3 4
— creari 1. creati 2 3 4
531 omnem 1 2 3
533 vigeat 1 2 3 4
— multum 4
534 quaquam sunt progredi certes 2 3
537 Conveniat 2 3
— super 1 2 3. semper 4
539 vivit 1 4. juvit 2 3
541 Ut 1 2 3 4
544 quacunque 2 3
547 quid quæque queat 1 2 3 4
550 videntur 1 2 3 4
551 contra *pro* tonitru 2 3
552 supraque est 1. supra quæ sunt 2 3
554 accri 2 3
— rejuncta 1. rei functa 2 3
556 aucta 1 2 3 4
557 etiamque 1
559 quædam 2 3
— rapta est 2 3
561 nobis 1 2 3
563 tam 2 3
564 Conjuncta 1 2 3
568 Allicere 1 2 3 4
— calidis 1 2 3
569 Nihil nisi 1 2 3. Nilque nisi 4
— intervallis librant 1 2 3. ex int. lib. 4
570 nihil 1 2 3
— contracti originis 2 3
571 quem 1. quom 2 3
572 fulgent 1 2 3 4
573 lunæque 1 4. illumque 2 3
576 sua 1. suo 2 3

577 nihil offertur 1 2 3 4
578 qua 1 2 3 4
579 semota 1 2 3 4
584 Quanto 2 3. Quantaque 4
— quoque 1 2 3. sit 4
— sunt hinc nobis 1. quanta etc. 2 3. nobis tanta hinc 4
586 igneis *deest* 1 2 3 4
587 Dumque 1 4
— est *deest* 1 2 3 4
588 videtur 1 4. violetur 2 3
589 Alteram utram 1. alt. ultram 2 3
— quo absit 1 2 3 4
— 584 *vers. iterum* 4
590 591 *verss. subsequuntur* 594 1 2 3
596 hic 4
— multi 1 2 3
597 statere 2 3
— lumen 1 2 3
598 qua 1 2 3 4
— sit 3
— vapore 1 2 3 4
600 proflua 2 3
602 camposque 2 3 4
604 precipitat 1 2 3. præripiat 4
608 Accendi 1 4. Accendere 2 3
611 fulgure 2 3
612 Æstiferi utantur 1. notantur 2 3
612 exaudiat 1 2 3
613 ac recta 1 2 3 4
615 fluxus 2 3
616 Canteris 2 3. Cancri 4
— ut vertas 2 3. iter utit vertat 4
— se *deest* 1 2 3 4
617 ad 2 3 4
— videat 2 3
618 tempore 2 3
619 Nonnunquam 2 3 4
622 in pro sint 1 2 3
627 multum 1 2 3 4
628 et *deest* 1 2 3 4
631 flaccidior 1 2 3
633 ferantur 2 3
635 qua 1 2 3
637 altere 2 3
640 ad imbres 2 3. ab umbris 4
643 urbibus 1 2 3
644 Acreis 1. Acribus 2 3. Aeriis 4
— e 1 2 3 4
649 Ac vox 2 3
650 A se 1. Ac 2 3
650 Sol intima 1. solvet ima 2 3
654 supraque terras 1 2 3. supera quæ terras 4
655 rosea matura 1. rose amatura 2 3
666 possit 2 3
668 et florem 2 3
670 *versus deest* 2 3
673 dimittere 1 2 3 4
675 minus 4
676 fuerint 4
677 ita munda 1. ita mundi 2 3 4
678 Consequitur 1 4. Consequæ 2 3
— quoque 1 2 3. quodquest 4
680 summant agmina noctes 1. *deest vers.* 2 3. noctes augmina sumant 4
686 Donec 1 2 3 4
687 Modus 1. Malus 2 3. almis 4
691 iniquo 1 2 3
— contunditur 2 3
696 hesicat 2 3
— igni 2 3 4
701 Tardidius 2 3
703 perculsa 1 2 3 4
704 magis et 1. magis 2 3
705 ore 2 3
706 Donec cum 1 2 3 4
709 proprius 2 3
— tam 1 2 3
710 inlabitur 1 2 3
711 712 *vers. post* 714 4
713 *vers. deest* 1 2 3 4
714 quare *pro* quoque uti 1 2 3 4
720 parte cadenti 1 2 3
721 glebam 2 3
— varianti sedere 1 2 3
722 Denique 1 2 3 4
726 Babilonis achaldeam 1 2 3
728 id nequeant 1. id nequeat 2 3 4
— utrinque 4
729 illud 1
— *deest* 2 3
— amplectitur ansis 2 3
732 aboriri 1 4. ab oristi 2 3
734 ratio 2 3
735 vitam 1. eam 2 3
— tam *deest* 1 2 3
736 Ic 2 3. Sic 4
— arte 1 2 3
737 Pennatus 1 2 3 4
— Zephiri 1 2 3
738 præspargens 1 2 3 4
741 Polluerunt aceres 1 2 3
— etesia fabra 1. cresia fabra 2 3
742 euchius 1 2 3 4
— ævam 1. ænam 2 3
744 anser fulmen 2 3
745 brumaninos 2 3
746 Creditans 2 3
— accentibus 1. accentibi 2 3
— algi 1 2 3. algit 4
748 Signitur 2 3
749 fluere 1. flere 2 3
751 ti 2 3. tum 4
752 possis 1 2 3. posces 4. *pro* Solis
755 putent 1. putes 2 3. putemus 4
760 inter stigni 2 3
— periri 1 2 3
763 comperiabiliter 2 3
766 interrumpit 1
768 terra 1 2 3
769 per exit 1 4. pervexit 2 3
772 varias 2 3
774 possent 1. *deest* 2 3
— effecto 1. efecto 2 3. effæto 4
776 connubent 1. conibent 2 3
777 connisunt 2 3
— condita 4
780 Tolleret incertis 1 2 3
— credunt committere 1 2 3 4
787 in *deest* 1 2 3 4
790 creata 1 2 3 4
794 quom 2 3
— sint 2 3 4
798 majore adulta 1 2 3 4
801 Volliculos 2 3
805 Hæc 1 2 3
— tibi 1
806 terram 2 3
807 æstas 1 2 3
808 humore 4
— petescens 1. petenses 2 3. petiscens 4
810 Ut 1 2 3 4
811 fiunt 2 3
812 lacte *deest* 2 3
813 alundi 2 3
816 mundi *deest* 2 3
821 animas 1
— *deest* 2 3
822 magni 2 3
823 Aeriæ 1 2 3
830 aliud *deest* 2 3
831 crescit 1 2 3

831 e *deest* 1 2 3
— contemptilibus l. contentilibus 2 3
833 exilio 2 3
835 cum 1 2 3
836 Concitast 2 3
— facit 2 3
837 Androginem 1 2 3
— inter utras 1 2 3 4
— utramque l. utranque 2 3
— et *deest* 1 2 3
— utrumque 2 3 4
838 induata 2 3
840 adhæsa 1
841 credere 3
842 volet usus 1 2 3 4
845 potue captum 2 3
846 ut vingi 2 3
848 pro cudere 1 4. procludere 2 3
850 quæ 4
851 in arvis conjugi 2 3
— habere 1 2 3 4
852 qui metuent 1 2 3
— uterque 1 2 3 4
854 Ut procludere 2 3
857 tuta retruans 2 3
861 Tuta'st 2 3
— ut 1 2 3
862 Et 4
— levis ora l. levis omnia 2 3
863 veteri non 1 2 3
864 bugera 2 3
869 Ac 2 3
— in *pro* nil 1 2 3
871 quam 2 3
873 precide 2 3
875 Donec 1 2 3 4
876 fuerant 1 2 3 4
877 queunt 1 2 3
879 parvis 1 2 3. paribus 4
— sic *deest* 1 4
— pars 1 2 3. par 4
— potisset 2 3
882 quin *deest* 1 2 3. quia 4
— etiam nunc 1 2 3. etiam tunc 4
883 in animarum 2 3
— quæret 1 2 3
884 validare 2 3
886 puerili 1 2 3
887 Officit 1 2 3
894 proficiunt 1 2 3 4
895 imis *pro* unis 2 3
900 Jam 1 2 3
— tonere 2 3
— virere 2 3
— quia 2 3
902 Quæ 2 3
902 unam 2 3
904 flaret 1 2 3 4
906 fingunt 2 3
909 cum 1 4
912 visus 2 3
— pondere 1 2 3. pandere 4
920 possunt 1 2 3 4
921 Sed 1 2 3 4. si 1 2 3
— procedet 1
925 E 2 3 4
926 et *deest* 1 2 3
930 tractabunt 2 3
932 Quicquam 1 2 3
— molliner 2 3. mollirier 4
933 nova *deest* 2 3
— atque l. neque 2 3 4
935 crearant 1 2 3
936 placarat 4
— pectore 1 2 3
939 puniceo 1 2 3 4
940 majore 2 3
941 cum 1
942 dura l. dira 2 3
— mistris 2 3
945 Claritati ate 1 2 3. clarior accitat 4
946 notavagis 1 2 3 4
947 lympharum 4
— æstibant 1 2 3
949 musto 2 3
951 scribant 2 3
— neque 1 2 3 4
958 Quodcunque 2 3 4
— fitebat 2 3
966 *vers. subsequitur* 4
960 lugebat 2 3
962 violenti 2 3
965 Conflectabantur 2 3
968 silvestribus 2 3
969 Nudabant 1 2 3 4
971 plangere 2 3
972 imbris 2 3
— 966 *vers. subsequitur* 1 2 3
974 rotæ a 2 3
— interat 2 3
975 quoniam 4
— conservant 3
978 de sidere 2 3
980 curæque 2 3 4
982 Et lectique 2 3
983 Spumigerique l. Spumigeri 2 3 4
987 lamentis 1 2 3 4
992 Ac 2 3
995 Denique privarant 1 2 3 4
1000 Nec 1 2 3 4
—— frustra 1 2 3 4
1000 fluctibus *deest* 1 2 3 4
—— coortum 1 2 3 4
1001 Sevebat 2 3
—— possebat l. potebas 2 3
1003 pollicere 1
1004 cum 1 2 3
1006 dabant l. dedant 2 3
—— mersa'st 2 3
1007 prudenter 1 2 3
—— ipsis 4
1008 et nudabant l. nudant 2 3. nunc dant letum 4
1011 *vers. deest* 1 2 3
1014 algida 1 4
1015 posset 4
—— ferri 1 2 3 4
1020 stilum 1 2 3
1022 omni 1 2 3
1023 Nec 4
1025 At 4
1031 monstret 1 2 3 4
1032 quod 1 2 3
1033 quæ 1 2 3
—— quam *deest* 1
1034 infenstus l. infessus 2 3
1037 Vix jam 1 2 3 4
—— etiam cum 4
—— ipsis *deest* 2 3 4
1038 pro 1 2 3
1042 Desuper est 1 2 3
—— possit 1
1045 quæ 1
1047 Utilitas 1 2 3
—— atque 1
—— etiam 4
1048 sciret—videret 1 2 3
1052 sit opus facto 1 2 3 4
—— facile si neque 1 2 3
1055 os tantopere esset 1
—— re *deest* 1 2 3
1056 vigetur 2 3 4
1060 atque 1 2 3
1061 enim 1 2 3
—— id *deest* 1 2 3 4
—— in *pro* e 1 2 3 4
1063 premunt 1 2 3
1064 Longa 2 3
—— alia 1 2 3
—— rabies 4
—— stricta 2 3. districta 4
—— minatur 1 2 3 4
1067 Atque l. At 2 3
—— lactant 1 2 3 4
1070 desertis 1
1073 juventus 1 2 3
1074 Pinnigeris 1 2 3
—— a cuit 1 2 3
1076 Et—sic 1 2 3 4
1077 alitum variatque 2 3

1079 salso 1 2 3 4
1080 jacent 2 3
1083 et 1 2 3. *deest* 4
1086 variis l. varios 2 3
1087 Multa 1 2 3
1088 tamen 2 3
1091 terram 1 2 3 4
1092 deditur 1 2 3 4
1093 insita 1 2 3 4
1095 Ut 1 2 3 4
1096 ardor 1 2 3
1097 vicibus 2 3
1098 Emicat 1 2 3
1099 terentur 2 3
1101 vaporem 1 2 3 4
1102 cum 1 2 3
—— inutescere 2 3
—— videat 2 3
1104 invictum 1 2 3. et victum 4
—— victamque 2 3
1105 Acri 4
1107 tum 4
1109 atque 1 2 3
—— diviserant l. diviserantque 2 3
—— debere 2 3
1111 vagebant 2 3
1113 depressit 2 3
1116 gubernat 1 2 3 4
1117 parte 2 3
1118 æstum quam 1 2
—— æs tanquam 4
1119 Ad 1 2 3 4
—— se *deest* 1 2 3 4
—— voluerunt 1 2 3 4
—— se l. *deest* 2 3 4
1121 placida possunt—ducere 1 2 3
1123 Certantesque 1 2 3
—— inter 2 3
—— festum 1
1124 deicit 1 2 3
1125 In via et l. Invia 2 3
—— contemptum 2 3
—— terra 2 3
1128 si de 1 2 3. sine 4
1129 pariter 2 3
—— ambitiones 1 2 3
1131 altis 1 2 3 4
1134 neque 1 2 3 4
—— quia 2 3
1137 sic clarum 2 3
1138 Sed 2 3
—— lucebat 1 2 3
1140 recidat 1 2 3
1144 defossum 2 3
—— vincere 1 2 3. vere 1
1150 Inde 1 2 3 4
—— pœnariam 2 3
1151 Circum recite munus 2 3
1151 nimis 1
1153 facilis est 2 3
1154 Quis 2 3
1158 protrasse l. protraxe 2 3. prograxe 4
—— feruntur 4
1161 Pervulgant 2 3
—— arnarum l. ranarum 2 3
—— orbis 1 2 3
1165 tota 2 3
1166 Terram 2 3
1167 Nominata 2 3
—— redde 2 3
1176 tamen 1 2 3 4
—— et *deest* 1 2 3 4
1177 illa 2 3
—— posse *deest* 2 3
1183 varias l. vario 2 3
—— anni 1
1184 fierent 1 2 3
1188 nox 1 2 3. nos 4
—— videtur 1 2 3 4
1189 erit 2 3. *pro* et
1191 sol *pro* ros 1 2 3 4
—— flumina 2 3
1197 ulla velatum est 1 2 3
—— videre 4
1202 placata 1 2 3 4
1204 stellasque 1 2 3
—— icantibus l. mirantibus 2 3
1206 pectora 2 3
1208 Ne quæ 1 2 3
1211 Et quæ nam 1 2 3 4
1213 taciti 1 2 3
1217 nova nimis 2 3
1222 Corripuit 1
1224 ad auctum 2 3
1225 Summem l. Summe 2 3
1226 clausis 1
—— æthera 2 3 4
—— vertit 2 3
1228 adita l. adyta 2 3
—— ac *deest* 1 2 3
—— prece quesivit l. preceque sit 2 3
1231 aqua daleti 1 2 3
1239 juris 2 3
1240 æs *deest* 1 2 3
—— æque 1 2 3
1249 privis 2 3
1252 Horribilis sonitus 1 2 3
—— altas 4
1253 A 1 2 3 4
1257 terras 1 2 3 4
1259 videbunt 2 3
1261 res 2 3
1261 favore 4
1265 et cædere 2 3
1266 Materiemque 1 2 3 4
—— dolare 1 4. delere 2 3
—— levare 1 2 3
—— levia 4
—— lingua l. signa 2 3
1267 percudere 2 3
1271 poterant 1 2 3 4
1272 æs *deest* 2 3
1273 recusum 2 3
1275 volvendo 2 3 4
1277 e *deest* 2 3
1279 Clauditur l. Claudibus 2 3
1281 ipsi 1 2 3
—— per *deest* 2 3
1284 Efflammantque l. Efflaminant 2 3. Et flamma atque 4
1286 quia 2 3
1287 cognitatior 1
1289 fasta 1 2 3
1291 credebant 2 3
1293 achævæ 2 3
1295 sunt *deest* 2 3
1296 armatum 1 2 3 4
—— costris 2 3
1300 armatum 1 2 3 4
1301 castarrito 1 2 3. luas aurito 4
—— torperet 1 2 3
—— et ros l. et res 2 3
1303 curbare 2 3
1304 alii 2 3
1306 bellis 1 2 3
1307 munere 1 2 3 4
1309 partim 1 2 3 4
—— miscere 3
1311 his 1 2 3 4
1314 Terriferas 1
1317 levæ l. iræ 2 3
—— corpore 1
1318 patebant 1 2 3 4
1320 victos 1 2 3 4
1323 ad 2 3
—— subtus 1
1324 et 2 3 4
—— terram minitanti 1 2 3. minitati 4
1325 Et 1 2 3 4
—— cedebat 2 3
1329 dentibus ad auctus 1 2 3
1330 patebant l. parebant 2 3
1331 ab 1 2 3 4
1333 Si 1 2 3 4
—— satis *deest* 2 3
1334 Effervescere 1 2 3 4

1337 esse 1
1340 Si 1 2 3
1341 Neque erint 1
1342 fieret 1. fueret 2 3 4
1346 tum 2 3
—— vicendi 1
1347 Qui 1
—— perirent 4
1348 vocabant 4
1350 paratur 2 3 4
1352 et *deest* 1 2 3 4
1355 est *deest* 2 3
1357 mulieribus 1 2 3
1358 pariter 1 2 3 4
1359 durarunt 4
1360 Ad 1 2 3 4
—— spetiem 1
1361 cicatrix 1 2 3
1362 buccas 2 3
1370 suum 2 3. situm 4
1374 præfusa 2 3
1375 varia 1 2 3
1383 minutim 2 3
1385 Ovia 2 3
—— repeta 2 3
1387 quidquis 2 3. quidvis 4
1388 mediam 1 2 3
1389 juvabat 2 3
1390 tibi *pro* cibi 2 3
1393 in cunole 2 3
1396 loca 1 2 3
1398 redimere 1 2 3
1399 movebat 1 2 3 4
1403 hoc 2 3
—— vigebat 1
1404 huic 2 3
—— somno 1 2 3 4
1406 supra 2 3
—— rauco 1
1408 numeris 1 2 3 4
1409 Majore — dulcedine 1 2 3 4
1417 est *deest* 1 2 3 4
1418 nunc 2 3
1420 tamen 1 2 3 4
—— distractam 1 2 3 4
1421 Disperisse 1 2 3. Disperiisse 4
1424 resedit 1 2 3 4
1427 vigentibus 2 3 4
1428 plebe 1 2 3
—— lata mens idque 1. lata mens id quoque 2 3
1430 in *deest* 1 2 3
1432 quo adcrescat 1. quo adcrescit 2 3
1435 et *deest* 1 2 3
1436 lustrans 2 3
1438 certe 1. cætera 2 3. cetta 4
1440 districtaque 2 3
1441 velivolis—propter odores 1 2 3 4
1445 auctum 3 4
1446 nequid 2 3
—— ratione 2 3
—— monstra 2
1448 et *deest* 1 2 3
1449 Prima 2 3
—— cultus et omnis 1
1450 politos 1 2 3
1454 erigit 1 2 3 4
1455 videbant 1 2 3 4

LIB. VI.

2 Diderunt 2 3
— præ charo 2 3
7 extincta 1 2 3
9 11 *mutato ordine* 1 2 3 4
10 pro qua 1. pro quo 2 3
12 Divitias 2 3
13 extolere 1. excolere 2 3
14 cordi 1 2 3
15 animi ingratis vitam vexare 1 2 3 4
— Pausa atque infestis coget sævire quærelis 1. Causam quæ 4
— cogit servire 2 3 4
16 Intelligit 1 2 3
— ubi 1
— fas 1 2 3
— officere 4
21 retro 2 3
26 parvo 1 2 3 4
28 floret 1 2 3
29 fuerit 1 2 3
— naturali 1 2 3 4
— vi *deest* 1 2 3
— viro atque veniret 4
37 fugiuntque 2 3
39 radiis 2 3
44 fierique necesse est 1 2 3 4
45 pleraque 1 2 3 4
47 Ventorum exutant 1. exucant 2 3
— placentur omnia rursum 1 2 3
— Ventorum exhortantur spes atque obvia rursum 4
48 fuerint, sint 1 2 3 4
— placito 2 3
— favore 1 2 3 4
50 tamen 2 3
— motibus 1
51 Et faciunt 1 2 3 4
54 Cognite 1
— et *deest* 1 2 3 4
56 has 1 2 3 4
57 qui bene 1
59 possunt 1
62 addiscunt 2 3
63 miseris 1 2 3
64 nequeant 1
— quique 3
65 cernimus 2 3
66 cæca ratione 1 2 3 4
68 putare 1 2 3 4
69 parte 2 3
70 Oderunt 1. Sæpe oderunt 2 3 4
— quo 1 2 3
71 exire 1 2 3
— inhibat 1 2 3
72 quietus 1 2 3 4
73 fletus 1 2 3
80 sunt *deest* 2 3
— profecta 1 2 3 4
84 cunque 1 2 3 4
85 paribus 2 3
88 Insinuari 1
89 causa 2 3
91 suprema 4
— ac 1. et 2 3 4
— callis 1 2 3 4
94 insigni 1 2 3 4
96 cucurrunt 2 3
101 tamen 2 3
— mire 1 2 3
102 lingua 1. ligna 2 3 4
104 bruto 1 2 3
— presso 2 3. pressi 4
106 gelidos 2 3
109 muros 1 4. matos 2 3
110 fuerit 2 3
— peculantibus 2 3
— auris 1 2 3 4
111 sonitus *deest* 1 2 3
112 Idque 2 3
113 voluntas 2 3
115 ut *deest* 1 2 3 4
117 motura dentes 2 3
— corpore 1 4. e corpore 2 3
— tractam 1
119 exerium 1. exierint 2 3
121 tremore 1. tremor 2 3
122 Maxime 1 2 3
— dissoluisse 4
124 intersit 1 2 3
126 corpora 1
129 tum 2 3
130 parvum 1 2 3
132 Et 1 4. Ut 2 3
— faciunt 1 2 3 4
135 clam 1. *deest* 2 3
138 doceres 2 3
139 levior 2 3
— certa 2 3
140 volvens 2 3
142 in frangendo 1 2 3 4
— graviterque 2 3

142 fit 1 4
146 ut *deest* 1 2 3 4
— trucidat 1 2 3 4
148 propter 1 2 3
150 ingentis 2 3
— recente 2 3 4
151 si *deest* 2 3
153 vita 2 3
154 sonitum 1 2 3
— comatur 2 3
156 Grandibus 2 3
157 consertit 1. convertit 2 3 4
— altum 1 2 3 4
158 mixta 2 3 4
159 Fulget 1 2 3 4
161 lapidis 2 3
162 Exaliter 2 3
— et *deest* 2 3
— stratillas 2 3
167 Ungipiti 2 3
— videant 1. videat 2 3 4
168 auras 1 2 3 4
169 fulgurem 1
170 tonitru 1
171 Et *pro* E 2 3 4
— et *deest* 1 2 3 4
178 quiescit 1 2 3
179 perscindit 2 3
181 victantia 2 3
183 oculorum 1 2 3 4
— nostra 1 2 3 4
184 alti 1. ala 2 3
186 Ne 1 2 3
— inferre 2 3 4
187 sit 1 4. sic 2 3
— extricta 1 2 3
190 At 1 2 3
— collata 4
191 vignere 2 3
193 Tu 2 3
195 potestate 2 3
198 fremitur 2 3
200 convolvuntur 2 3
203 Hoc 2 3
204 calor 1 2 3
206 sed enim 4
207 *verss. desunt* 2 3
208 splendidu solis 1
209 jubeant 2 3
211 tegens 2 3
212 fulgure 2 3. fulgore 4
— calores 1
214 diducat 1. deducit 2 3
215 ingratius 1 2 3 4
217 sonis 1 2 3
— fulget 1
218 quali *deest* 1 2 3
— quod sit 4
219 ictu 1 2 3
220 auris 1 2 3. aureis 4
222 per *deest* 1 2 3

224 Nunc 1 4
225 motibus atque 1. montibusque 2 3
226 nihil 1 2 3
— absistere 2 3 4
228 ut hæc 1 2 3
— caper acra 2 3
230 ut *deest* 1 2 3 4
— vasit 2 3
231 quid 1
232 raraque 2 3
— latera omnia 1 2 3 4
233 et *deest* 1 2 3 4
236 tollens 1 2 3. candens 4
240 ligna 1 2 3 4
241 commoliri atque 1 2 3
243 gente 2 3
— qui 2 3
— possunt 1 2 3 4
244 te *deest* 1 2 3
245 gigni 1 2 3
246 extractis 1 2 3 4
250 adierunt arctamur 2 3
253 Impendant 1 2 3. Impendunt 3
— acræ 2 3
254 ceptas 2 3
255 nymbi 4
256 dimissum 1. dimissu 2 3. demissu 4
— fulmen 1 2 3 4
257 ut 1
259 cum prunis 1
— repletur 4
260 Interea 2 3
261 nostris 1 2 3
265 tantos 4
— hæc *deest* 1. terras *deest* 2 3. venientes 4
266 fulmina 2 3 4
271 hæc de re 1 2 3
273 Hoc 1 2 3
— quæ 1 2 3
278 cum 1 2 3 4
280 gravis ventum insigni 1 2 3. gravius jam ventus in ignis 4
283 locus 2 3
285 et 2 3
289 Quod e 2 3
— concussus 1. concussis 2 3
295 culmine 1 2 3
297 vertex 1 2 3 4
— quam 1 2 3. quem 4
— spatio 1 2 3
305 Nam 2 3
306 Fecunda 1 2 3
308 ex ipsis 1. ipsis 2 3
— plaga 1 2 3
— ejus 1 2 3

312 illum 2 3 4
314 sit *deest* 1 2 3
— terris 1 2 3
— stutuis 2 3
— ille 1 2 3
317 indomita 1. indomeat 2 3
319 qua 1 2 3 4
— vi *deest* 1 2 3
320 incursus 1 2 3 4
— si *deest* 1 2 3
321 colore 1 2 3
323 at—ubi 1 2 3 4
324 sævis 1 2 3
326 impetus 1 2 3
329 et 1 2 3 4
331 aera 1. ara 2 3
332 intermorando 1 2 3
333 celeri *deest* 2 3
345 forsitan 1 2 3
346 incedunt 1 2 3
348 lapidis 2 3
— transviat 1 2 3. traviat 4
350 incederint 2 3
— quæ 2 3 4
358 se *deest* 1. seris 2 3
359 ventisque calores 1 2 3
360 Defiunt 2 3 4
361 utrasque 1 2 3
— corpora 1
363 frigidus 4
— et *deest* 1 2 3 4
365 Vit 2 3
— sit *deest* 1 2 3
366 fluctus et 1 2 3
367 est—liquoris 1 2 3 4
373 bella *deest* 1 2 3
— non imitanda 1 2 3
374 mirum si in eo 1. stineos 2 3. si in eo tum 4
375 ciet 2 3
376 utriusque 2 3
381 judicia 1 2 3 4
— menti 1 2 3
382 e 2 3
383 partim 2 3
384 dominatur 2 3
— faculerit est 1. facule-rist 2 3
388 ignem 1 2 3 4
— inquæ est 1. inquic se 2 3. inducit 4
— voluntas 1 2 3 4
390 habent 2 3
392 nulla—turpi 1 2 3 4
— in re 1 4. jure 2 3
396 tum 1 4. cum 2 3
— consuescunt 1 2 3 4
398 atque 2 3

401 ipse que 1. ipsius 4
— æstum 1 4. hæstum 2 3
405 Propterea 1
— sinuit 1 2 3
406 possumus 2 3
411 hæc 1 2 3
412 et 2 3
420 plurima quam 1. quo 4
— plus 1 2 3 4
427 Pervescunt 2 3
— lacita 1 2 3
428 cum 2 3 4
— sint 1 2 3 4
430 quitus 2 3
431 quom 1
— depremit 2. deprelnit 3
439 detrudit 1 4. detendit 2 3
442 ventis e 1 2 3 4
— ipso 1 2 3
443 Vertex 1 2 3
— conrandens 1. concandens 2 3
— aera 2 3
444 mutetur 1 2 3
446 immane in 2 3
— procellat 1 2 3
448 Officeret 1 2 3
450 coire 2 3
451 quo 1 2 3
— possunt 2 3
453 compressa 1 2 3 4
459 quoque 1 2 3
461 tum 1 2 3 4
464 utitur 2 3
— minore 1. sammor 2 3
465 Et condensa atque arta parere et simul ipso 1 2 3. arcta patere 4
466 videatur 1 2 3 4
— æchram 2 3
467 se 1 2 3 4
468 sensum 1 2 3
472 Quod 1 2 3
— augendus 1. augenda 3
473 in homine 1 2 3
474 ab 1 2 3 4
480 Surget 2 3 4
— quoque *deest* 2 3
481 nimbus 4
482 illi 1 2 3
484 summaque 2 3
485 cunctaque 1 2 3
486 mobilitatem 2 3
487 per *deest* 1 2 3. tum 4
489 magnis 1 2 3
490 Comperiant 2 3
— terris 2 3
491 cavas 1. caveas 2 3
493 redditur 2 3
494 crescat 2 3
495 dimissus 1 2 3 4
498 utrunque 1 2 3 4
499 ut 2 3
501 est *deest* 4
502 concuderint 2 3
504 super 1 2 3
508 Convertæ — tumenti 2 3
510 membrorum 1 2 3
— turbarum 1. turbam 2 3
— more 1 2 3
— coacta 1 2 3 4
514 stillante 1 2 3 4
515 Tela 2 3
516 utraque 1. utrinque 2 3 4
519 fient 1 2 3
522 cum sumans 2 3. consumens 4
523 Hic 1 2 3 4
— intus 1 2. itus 3
525 existis 2 3
— arci 1. æo 2 3. arquus 4
530 a ventis 1. amentis 2 3
531 per facile si 1 2 3
— repente 2 3. te per te 4
532 fluant 1 2 3
— creantur 1
533 cognitis 2 3
— sunt 1 2 3 4
535 terras 1 2 3
— face 4
536 et 2 3 4
— super 1 2 3
— est *deest* 4
— atque *deest* 1 2 3
538 Ingenio 1. rupes de rupes 2 3
540 jam 4. submersas 1. submersis 2 3
— ita putandum est 1. caputandumst 2 3
541 simile 1 2 3 4
— sui *deest* 1 2 3
— vires 1 2 3
543 superna 4
544 aetas 2 3
546 concussa 2 3
— discerpunt 1 2 3 4
— undique 1
547 tremescunt 1 2 3
549 exultantes 1 2 3
— exultantia sunt 4
— dupnis cunque vini 1. dupius cumque viri 2 3. fortis quam ubi equum vis 4
551 in magnas 1 2 3. aquas 4. vassaque 2 3
— lacrimas 2 3
552 et 1 2 3
553 aquæ 1 2 3 4
— et *deest* 1 2 3 4
— vacillat 1 2 3. vacillans 4
554 Et 1 2 3 4
— vis 4
— inter 1 2 3
559 tellus *deest* 2 3
560 extincta 2 3
562 minant 4
— eadem 1 2 3
564 te metiunt 2 3
565 manare 3
566 tantum 1 2 3
567 ventis 1 2 3
— si 1 4
— nulla 1 2 3 4
— refremet 1 2 3
568 deprehendere 1 2 3 4
— untis 1. virtis 2 3
571 minutatur 2 3
— ruinatur 2 3. ruinam 4
572 inclitus 2 3
— tretroque 4
— recellat 2 3
573 recepit 3
— se *deest* 1 2 3 4
578 a *deest* 1 2 3 4
579 terra 2 3
582 altam 1 2 3 4
583 Diffidens 1 2 3
584 Syria 1 2 3 4
— Ægi 1 2 3 4
585 qua 1 2 3
586 Disturbatque 4
— abortus 1 2 3 4
589 subsidere 4
591 feta 2 3
592 disperitur 2 3
594 in viros 2 3
596 metuunt 2 3
— inferna 4
597 Terrave 2 3
602 Et tamen 1 2 3 4
603 Subdita et 1 2 3. Subdit et 4
606 *vers. deest* 2 3
607 *vers. deest* 1 2 3
609 Natura 1 2 3
— sit tantus 1 2 3 4
614 Gutte 1. Gutta 2 3
— ad *deest* 1
615 mare est mirum 1 2 3
616 Sol magnam 1 2 3 4
619 Ad 2 3
— pelagi 1 2 3 4
622 largitus 1 2 3. largius 4

622 auferret l. aufert 3
623 quoque magnam 1 2 3 4
624 vertentes 1 2 3
— venti 1 2 3
625 cum 1 2 3
629 orbis 1 2 3
632 conjuncta est 1 4. conjuncta storas 2 3
— magis 1 2 3 4
— cingens 1 4. augens 2 3
634 terra 1 2 3
— sit l. sic 2 3
— idem 1 2 3
637 mole 1
— reddit 2 3
— augmine 4
639 fit 2
641 quæ 4. *deest* 2 3
— græcia l. gnecia 2 3
— decorata 2 3
644 stillare 1
645 panda complectant corpora dura 2 3 4
647 in 1 2 3 4
650 summa 1 2 3
652 nec tota—terra quota 1 2 3. terrai quota 4
654 Ut l. Et 2 3 4
655 miratus 1
660 exiscit 2 3. exurit 4
— corpora 1 2 3 4
661 repetitque 2 3
663 morbi 1 2 3 4
— malefert 1 2 3 4
665 cæli 2 3
666 Et 2 3
671 Et 1 2 3 4
672 detulerunt 2 3
673 minus 1
674 visus 1 2 3 4
— est *deest* 1 2 3 4
676 Ardor 2 3
— homo 2 3
— omnis 1 2 3
681 vasas 2 3
683 ferens illi cum 1 2 3
687 contigit 2 3
689 *vers. subsequitur* 691 4
690 Fecitque 1 2 3 4
691 Defferet l. differre 2 3
693 Nec 1 2 3 4
695 resolvet 1 2 3
696 mare 1 2 3 4
698 mari *deest* 2 3
699 feras 2 3
— flammam 1 2 3 4
701 vertice 1 2 3 4
— item 4
702 nos quod l. nos 2 3. quos nos 4
705 jaceret 2 3
706 homines 1 2 3
707 Conveniant 1 2 3
708 Namque cum 1 2 3
710 Utrum genere aliquid 1 2 3
— contio 1 2 3 4
— item est l. ites 2 3
712 æstatem 1 2 3
716 quietes 1 2 3. quo Etesiæ 4
— in esse l. ut esse 2 3
— efflare 4
718 rursus 1 2 3 4
— manare 1 2 3
722 per cotto 1 2 3. per cocto 4
— colore 1 2 3
727 amnis 1 2 3 4
728 proclivis 1 2 3 4
729 ei 1 2 3
730 eo *deest* 2 3
— desia 2 3
734 Contrusat 2 3
735 Forsitan 1 2 3 4
736 Crescit 4
— albos decedere in ignes 1 2 3 4
738 Avernantibus 1 2 3
— sunt 2 3 4
740 nomine 1 2 3
742 venere 1 4. venire 2 3
743 Remigio 1 2 3 4
746 subiratus 2 3
— Averni 1 2 3 4
747 Hic locus est cum as apud etrisui per montis 1 2 3. Hic locus est Cumas apud ejus in pede montis 4
748 aucti 1 2 3
749 Æthneis l. athoneis 2 3
— mentibus 2 3. montibus 4
750 Tritonidis 1 2 3 4
753 palladi sacris 2 3
755 hoc *deest* 1 2 3
— suapte 1 2 3 4
758 concedere 1
761 fiant causis 1 2 3
762 nepotis 1 2 3. ne portis 4
— potius *deest* 1 2 3. et 4
763 posthinc 1 2 3 4
764 inanis l. in avis 2 3
— inferna 1 2 3 4
765 cerni 2 3
768 nam nunc 1 2 3
— tibi 1 2 3. de re tibi 4
770 Interea 2 3
771 cibos 1 2 3 4
777 immita 2 3
— auras 1 2 3
778 tactu 1 2 3 4
783 est *deest* 1 2 3
784 faciunt l. faciat 2 3
785 ea 1 2 3
786 in *deest* 1 2 3 4
788 inde l. in deo 2 3
789 multis *deest* 2 3
791 acris 1 2 3. acreis 4
793 concidere et primos 1 2 3 4
— morbo mittere 1 2 3. morbos mittere 4
799 in *deest* 1 2 3 4
— cum te 1 4 cunctæ 2 3
— relavaris 1 2 3 4
800 efflueris solio 1 2 3 4
801 de 1 2 3
803 illecebrum 1 2 3
— aqua 1 2 3 4
804 domus l. dominus 2 3. minus 4
— pertexit 1 2 3 4
— servis 1 2 3. servus 4
805 facit 1 2 3
— mattabilis 2 3. manabilis 4
806 ipso 1 2 3
807 Signier 1 2 3
808 argento 1 2 3
810 expiret 1 2 3 4
— scaptembula l. stuptembula 2 3. scaptensula 4
813 audire 1 2 3
814 acquam 1 4. æquam 2 3
816 Nos 2 3
— exæstuat 1 2 3 4
817 expiratque 1 2 3 4
818 debent *deest* 1 2 3
820 veneni 1 2 3 4
822 Impeditur 2 3
— corrupta 2 3
824 *vers. deest* 2 3
825 vita 1 2 3
826 æternum 2 3
— quædam 2 3
827 venena 4
829 fit 1 2 3 4
831 locatur 1 2 3
833 est 2 3
835 perditur 4
836 rixari 1 2 3. nixari 4
837 terris 2 3 4
840 Cur sit l. Cur fit 2 3
841 Arescit 1 2 3 4
— hiemi l. semi 2 3
843 effœta 1 2 3 4
— vapore 4

844 Fit quoque 1 2 3 4
846 in quo eundo 1 2 3. in coeundo 4
849 et 1 2 3 4
851 fervescere partim 1 2 3 4
852 Hoc 1
— terram 1. terra 2 3
853 nimis 1 2 3 4
854 contractans 1 2 3 4
855 quirit 1. quient 2 3
856 lumine 1 2 3
— fenore 2 3
857 Quique adhuc 1 2 3. Qui queat hunc 4
— super 1 2 3
858 minorem 1 2 3
— sol dare 1 2 3
— vaporem 1 2 3 4
859 lux 1
860 summum 1. sumum 2 3
862 Parva 1 2 3 4
— certum 1 2 3 4
— hunc *deest* 1 2 3 4
— quam 1 2 3 4
864 Hoc 1 2 3 4
865 sonitus 1 2 3
866 nam 1 2 3
867 fortem 2 3
868 tactumque 1
— vaporem 1 2 3 4
869 ob ortus 1
872 redit 1 2 3
873 Frigus 2 3
— ut 2 3. *deest* 1
875 in *deest* 2 3
— lucem 1 2 3 4
877 Demittat 1 2 3 4
878 novosque 1 2 3
880 flammam 1 2 3 4
885 consurgunt ire 2 3
887 vita 1 2 3
889 quam 2 3
— conciliare 1 2 3 4
890 inde 1 2 3 4
— maris 1 2 3
— parat 1 2 3
— dulcisque 2 3
892 præter 1 2 3. pariter 4
— religionis 2 3
896 statere illas 2 3
— quæ 1 2 3 4
897 videnda corpora 1 2 3. in tæda cum corpora 4
898 quæ 1 2 3. quod 4
900 videret jam 2 3
— vel 1
— linum 1 2 3
901 amoveas 1 2 3
902 parci 2. parti 3
903 tactu 2 3
906 quoque 1
908 Quam 1 2 3
912 Qui neque enim 1 2 3
913 lenibus 1
— hamis 1 2 3 4
914 ibi 1 2 3
— corno 1. corvo 2 3
— dependit 1 2 3 4
— super 1 2 3
— adhærtas 2 3
915 altoque 1 2 3
— cunda que nescit 1 2 3
916 permanat et 1 2 3. permanant et 4
— prævalet 2 3 4
917 priusque 2 3
921 quacunque 2 3. quæcunque 4
922 micis 1 2 3
— partique 1. parcique 2 3. fateare 4
923 aquæ 1 2 3
— lacessat 2 3
924 fluant 4
925 de 2 3. e 4
— fluvius 1 2 3
— et 1 2 3
927 auras 1 2 3 4
928 minor *pro* humor 2 3
933 fluenda 1
935 sonare 1 2 3 4
930 931 *vers. subsequuntur* 1 2 3
930 tumunt 2 3
931 fluentis 1 2 3
937 dixi 1. dare 2 3
938 partium 2 3
940 dediscere 1 2 3
941 corpus mittam 2 3
943 in humore 1. in more 2 3
946 Diditur 1 2 3 4
947 nuge oculosque 1 2 3. unguiculasque 4
949 Sentimur 1 2 3
950 plana 2 3
953 qui 1 2 3 4
— stnevit 2 3. suerit 4
954 Denique 1 2 3 4
— colli 1 2 3 4
— coeret 3. cohæret 4
955 visque simul cum 1 2 3 4
956 tempestatem 1 2 3
— coorta 1 2 3
957 In cælum terrasque remotæ jure 1 4. In cælum terraque remotæ in re 2 3
958 nisi 1 2 3 4
962 quo *pro* Sol 1 2 3
963 Ad 1 2 3
— altas 1 2 3 4
964 Extinctas 2 3. extructasque 4
965 inmiposta 1. in nis posita 2 3. in ignis posta 4
966 facile æs 1 4. favilies 2 3
969 Et 2
970 eo vivat 1. comnat 2 3
971 Effluat 1 2 3 4
— ambrosias 1 2 3. ambrosiam 4
— nectar et 1 2 3
— intus 1 2 3
972 Qua 1 2 3
— quod in arvis frondeat 1. quod marius fronde ac 2 3
973 amaricum 1. maricum 2 3
— fur et 1. suret 2 3
977 res *deest* 1 2 3 4
— munela 2 3. jucunda 4
978 volnerantur 2 3
979 quia 4
985 prope—precipit 2 3
986 alio—alioque 1 2 3 4
987 alio 1 2 3 4
989 Propterea 2 3 4
990 per *deest* 1 2 3 4
— ignis 1 2 3. tignis 4
991 intusque 1 2 3
992 ulla 1. illas 2 3
993 De *pro* atque 1
— eandem 4
998 huic 2 3 4
— redditur 2 3
999 fieri 2 3
— per litratum 1 2 3
1001 destinat 2 3
1003 Hæc 2 3
—— inaniter 2 3
—— multisque 1
—— rarescit 1. vacesci 2 3
1004 loca 2 3
—— ferre 1 2 3
1005 commenta 1 2 3
—— ut qui 1 2 3 4
1007 alimentis 1. aliementis 2 3
1010 dicitur ex elementis 1 2 3 4
1011 referre 1 2 3. e ferro 4
1014 cæcis qui 1 2 3

1014 nec 1 2 3. in eis 4
1015 idem 1 2 3
—— barescit 2 3
1017 vacina 1 2 3
1018 plagit 2 3
1020 qui 2 3
—— ad 1 2 3
1021 Nec 1
1022 simila 1. simili 2 3
—— avelli 2 3
1023 qui 2 3
1025 Errat 1. Erat 2 3
—— ergo 1 2 3
—— provehit 1
1027 uti *deest* 1 2 3
1028 Parteque 1 2 3
—— cupit 2 3
1029 tibi 1 2 3 4
—— est *deest* 1 2 3 4
1030 Ponas 1 2 3 4
1031 Tradit 2 3
—— annem 2 3
—— ventis 1 2 3 4
1024 *vers. subsequitur* 1 2 3
—— ut—potest 1 2 3
1032 rare sunt 2 3. rarescunt 4
—— corpora 1 2 3 4
—— ut 4
1035 ferro et 1 2 3
1038 Atque *deest* 1 2 3 4
1039 partem 1 2 3 4
—— vacuam 1 4. vacuum 2 3
1040 hoc *deest* 2 3
1042 samothana 2 3
—— feream 1. ferremdi 2 3
1043 Æramenta 1
—— fuere 2 3
—— ænis 1 2 3
1048 Percepit 1 4. Præcipit 2 3
—— vias *deest* 2 3
1051 quo 2 3
1052 Terreat 1 2 3. terrea 4
—— exta 1 2 3. testa 4
—— et expuit 2 3
1053 quod 1 2 3 4
—— sorbet 2 3
1059 Ligna 2 3
1061 cum 1 2 3 4
—— sic 4
1062 cum 1 2 3
—— magneti 1. magnetis 4
—— si a flumine 1. a flumine 2 3
—— saxa 1 2 3. faxit 4
1065 aptam 1 2 3
1066 vide 1 2 3
—— coalescere 1 4. calescere 2 3
1067 aurino 1. aurius 2 3
—— ita *deest* 1 2 3 4
—— mergatur 2 3
1068 rabularum 1 2 3
—— lapsare 1 2 3
—— compage stamina munda 1 2 3
1070 in *deest* 1 2 3
—— aqua 3
1072 colcis 2 3
—— uno 1 2 3 4
1073 dirum 1 2 3
1074 neptim 1. nepotum 2 3
—— fluctus 1 2 3
—— renovata 2 3
1075 velite vivere 1 2 3
1076 aurum copulat 1 2 3. fit uti aurum copulet 4
1077 Æra 1. Aer 2 3. Æs 4
—— quæ 1. aquæ 2 3. æque 4
—— ungatur 1. nigatur 2 3
1081 præstat 4
1082 Quod 2 3
1085 placita 1 2 3
1087 ferro ferri 2 3
1089 cratere 1. creare 2 3
1096 Atus anis 2 3
1097 intrinsecus 1. intus secus 2 3
1099 ibi 2 3
—— putorem 1 2 3 4
—— munda 2 3
1100 fluviisque 1 2 3
1103 a 1 2 3
—— discrepit acres 1 2 3
1104 Britannis 1 2 3 4
1105 quia 2 3
1106 quo 2 3
—— et 1 2 3
1107 pet cotto 2 3. per cocto 4
1108 Quæcunque 1 2 3. quæquæ 4
1113 Unguitur 2 3
—— ægypti 1 2 3 4
—— mediano 2 3. medio 4
—— quæ 2 3
1114 Ac dudæ 1 2 3
—— grossus 1. grassis 2 3
1115 est locus 1 2 3
1117 se *deest* 2 3
—— est *deest* 1 2 3 4
1118 Commonet 1
1119 Ut nubula 1. Venubula 2 3
1120 Quadragitas 2 3
—— gradilus 2. graditus 3
—— conturbas 2 3
1122 reddetque 1. redditque 2 3
—— similem 1
1123 Nec 2 3
—— subitur 2 3. subita 4
1124 persedit 1 2 3
1125 homini 1 2 3
1130 pigris talaribus 1 2 3 4
—— ægros 1 2 3. ægre 4
1132 ad diversa 1 2 3. ab diversa 4
1133 intro natura 1 2 3. natura ultro 4
—— corruptum 1 2 3 4
1134 quod 1 2 3 4
1135 temptare 1. temptari 2 3
—— incerti 2 3
1136 mortiferæ 1 2 3
1139 e *deest* 1 2 3 4
1141 oranem 2 3. omni 4
1142 morti 2 3
1143 intensum 2 3
1145 atræ 1. acre 2 3
1149 per *deest* 1 2 3
1153 Rancidaque 1 2 3
—— rictu 1
1155 lumine 1 2 3
1156 alius 1 2 3
1158 denique 2 3
1163 totis 1. totius 2 3
1164 rubore 1 2 3
1165 vi 1 2 3
1166 adesa 4
1167 inter 1
1168 posses 1 4. possis 2 3
—— lene 2 3
1169 in *deest* 1 2 3 4
—— frigore 1 2 3
1171 dabunt 2 3
—— nundum 2 3
1173 vehementes 1
1174 satis 2 3
1175 pernix 1 2 3 4
1176 nulla in aride fessa 2 3
—— jaciebant 4
1172 *vers. subsequitur* 1 2 3 4
—— nymphis 1 2 3
1177 missabant 1 2 3
1178 totiens—morbis 1 2 3 4
1179 experientia 2 3

1180 cum 2 3. tunc 4
1181 per cubata 2 3
1184 spiritum 2 3
1185 umum 2 3
1186 contacta 1. contracta 2 3 4
1187 rauca 1 2 3
—— tussis 1 4. tusse 2 3
1188 uro 2 3
—— trahere et 1 2 3 4
1190 surenum 2 3
1191 Non præessæ 1 2 3
—— nisi 1 2 3
—— acumine 1 2 3
1192 conati 1 2 3
1193 in horret 1 2 3
—— jacet 1 2 3. facies 4
—— tecta meabat 1 2 3 4
1194 strati artus 1. post artus 2 3 4
1195 Octavaque 2 3. cadenti 1
1196 nova 2 3
—— lampada 2 3
1198 Visceribus 1 2 3 4
—— lætris—nigris 1 2 3
1200 multis 1
1201 expletis 1 2 3 4
1203 cultæ tris 1 2 3. cui tetri 4
1204 hinc 1 2 3
1205 Probat 2 3
1206 potum intuentes 2 3
—— lumina 1
1207 Vivebat 1. Uræbat 2 3
1210 iis 2 3 4
—— incusserat 1 4. incuserat 2 3
—— ater 1. aer 2 3
1215 Haud 1 2 3
—— aerem 2 3
—— excint 2 3. exciret 4
1217 sedibus 1
1218 comparabat 2 3
1218 nec *deest* 2 3
—— tristia 1 4. noctis 2 3
1220 tum 2 3
—— cacummis 1. cacumis 2 3
1221 anni 1 2 3. animum 4
—— agere 1. ægere 2 3. ægre 4
1222 moribunda 2 3
1225 alii 1 2 3 4
1226 more 2 3
1228 et *deest* 1 2 3 4
—— opere 2 3
1232 et *deest* 1 2 3 4
—— et idem 1. idem 2 3
1234 enim 2 3
—— apiscit 2 3
1233 *vers. subsequitur* 1 2 3
—— Atque 1 2 3 4
—— cum labat 2 3
1236 ut fere 1. ut facto 2 3. (ut fit) 4
1237 vita 2 3
—— cupidos 1 2 3 4
1238 Venibus et 1. Penibus 2 3. pœnas et 4
1241 arit 1. ante 2 3
1242 pudoreque 4
—— omni 1 2 3 4
1240 1241 *verss. subsequuntur vers.* 1243 4
1247 in injectum 1. in injectumque 2 3. in letum 4
—— majore 1 2 3
1244 *vers. subsequitur* 4
1248 morbo 1 2 3
1250 ideo 2 3
1251 vir immoderatur 1 2 3
1252 languebat—casa 1 2 3 4
1253 tradita 2 3 4
1257 minimam partem 1 2 3 4
—— ægris 2 3
—— meroris 1 2 3. mæroris 4
1258 luguens 2 3
—— eonculit 2 3
1260 condebant 1 2 3 4
—— tecta 1 2 3. tectis 4
—— quoque 1 2 3
—— magis æstus 1 2 3 4
1261 Conferto 2. Conferro 3. infertos 4
—— situ 2 3
1262 sitim prostratam 2 3
—— via jam 1. jam 2 3
—— quoque 1 2 3
1263 sola amneis 4
1264 aquarum 1 2 3 4
1266 languidus 1. languidas 2 3
—— cum animo 2 3. cum 1
1267 coapta 2 3
—— periere 1 2 3
1269 Visceribus 1 2 3 4
—— cæcus 2 3
1272 manebat 2 3
1274 Deum 1 2 3
—— vimina 1
1275 Pendebatur 2 3
1277 Huc 1 2 3
1278 repedabat 1 2 3 4
1279 præ 2 3
—— cognatum 4. *deest* 1 2 3
1280 vis *deest* 1 2 3
1282 extructa 1 2 3 4
1283 subdebant 1 2 3
—— fauces 2 3
1284 deserrentur 1. deferentur 2 3. deferrentur 4

INDEX VOCABULORUM.

Prior numerus librum, alter vero, vel alii, versum significant.

Ætnæa murmura 1, 723

FINIS.

OXONII, TYPIS H. COOKE.